ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΕΛΛΗΝΩΝ
ΠΑΤΕΡΩΝ

ΓΕΛΑΣΙΟΣ
ΚΑΙΣΑΡΕΙΑΣ

ΚΥΡΙΛΛΟΣ
ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΩΝ

39

Printed in Greece
Athens 1969

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΕΛΛΗΝΩΝ ΠΑΤΕΡΩΝ
ΚΑΙ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΩΝ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΝ

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΕΛΛΗΝΩΝ ΠΑΤΕΡΩΝ
ΚΑΙ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΩΝ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΝ

ΤΟΜΟΣ ΤΡΙΑΚΟΣΤΟΣ ΕΝΑΤΟΣ

ΓΕΛΑΣΙΟΣ ΚΑΙΣΑΡΕΙΑΣ
•
ΚΥΡΙΛΛΟΣ ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΩΝ

Ἐπιμελεία
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ Γ. ΜΠΟΝΗ Δ. Θ. καὶ Φ.
Τακτικοῦ Καθηγητοῦ τοῦ Παν/μίου Ἀθηνῶν

ΕΚΔΟΣΙΣ ΤΗΣ ΑΠΟΣΤΟΛΙΚΗΣ ΔΙΑΚΟΝΙΑΣ
ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΑΘΗΝΑΙ 1969

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΓΕΛΑΣΙΟΣ ΚΑΙΣΑΡΕΙΑΣ

ΚΥΡΙΛΛΟΣ ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΩΝ

ΓΕΛΑΣΙΟΣ ΚΑΙΣΑΡΕΙΑΣ

ΓΕΛΑΣΙΟΣ ΚΑΙΣΑΡΕΙΑΣ (330/5-395)

1. Β ί ο ς. Παρὰ τὰς καταβληθείσας προσπαθείας ὑπὸ πολλῶν πατρολόγων καὶ φιλολόγων κύρους, δὲν ἐπετεύχθη ἄχρι τοῦ νῦν ἡ πλήρης ἄρσις τῆς περὶ τὸ πρόσωπον τοῦ Γ ε λ α σ ί ο υ καὶ μάλιστα τῆς συγγραφικῆς του παραγωγῆς σύγχυσις. Βέβαια σημεῖα τοῦ β ί ο υ του εἶναι τὰ ἀκόλουθα. Ἐγεννήθη ἐν Παλαιστίνῃ, ἄγνωστον εἰς ποίαν πόλιν ἀκριβῶς, ἴσως ἐν Ἱεροσολύμοις, περὶ τὸ 330/5 μ.Χ. Ὑπῆρξεν ἀνεψιὸς ἐπ' ἀδελφῇ τοῦ Κ υ ρ ί λ λ ο υ Ἱεροσολύμων (313-18 Μαρτίου 388). (Ἐπιφαν., Πανάριον ἢ Κατὰ αἱρέσ. 73,37, παρὰ Migne, PG 42,472B/C), ὑφ' οὗ καὶ κατεστάθη ἐπίσκοπος Καισαρείας τῆς Παλαιστίνης τῷ 367. Ἀλλ' οἱ Ἀρειανοὶ ἠμπόδισαν τοῦτον νὰ καταλάβῃ τὸν θρόνον. Πιθανῶς κατὰ τὰ ἔτη 376-379 ἐπὶ Οὐάλεντος (364/78) ἠναγκάσθη νὰ ἐγκαταλείψῃ τὸν θρόνον του. Οἱ Ἀρειανοὶ ἀνεβίβασαν τότε ἀντ' αὐτοῦ τὸν ὁμόφρονά των Ε ὐ ζ ώ ι ο ν. Ἀποκατεστάθη δὲ καὶ πάλιν ἐπὶ τοῦ Θεοδοσίου Α' τοῦ μεγάλου (379/95), ἐκδιωχθέντος τοῦ Ε ὐ ζ ω ί ο υ. Ὑπῆρξε φανατικὸς ὀπαδὸς τῶν ἀποφάσεων τῆς Α' ἐν Νικαίᾳ Οἰκουμ. Συνόδου (325), κατὰ δὲ τὸν Θεοδώρητον (Ἐκκλ. Ἱστ. 5,8) «λόγῳ καὶ βίῳ κοσμούμενος». Ὑπὸ τοῦ Ἱερωνύμου χαρακτηρίζεται ὡς ἀνὴρ «accurati limatique sermonis» (De vir. ill. 130). Ὁ Γ ε λ ά σ ι ο ς συμμετέσχε τῆς Β' ἐν Κ/πόλει οἰκουμ. συνόδου τῷ 381, ὡς καὶ τῆς ἐν ἔτει 394 ἐν τῇ αὐτῇ πόλει συνελθούσης συνόδου πρὸς διευθέτησιν τῆς ἔριδος μεταξὺ δύο ἐν Ἀραβίᾳ ἐπισκόπων, τοῦ Β α γ α δ ί ο υ καὶ τοῦ Ἀ γ α π ί ο υ, διεκδικούντων ἀμφοτέρων τὴν ἐπισκοπὴν Βόστρων (Mansi, SS. Conc. Coll. 3,852). Πιθανῶς ἐτελεύτησε τὸ ἐπιὸν ἔτος 395.

2. Σ υ γ γ ρ ά μ μ α τ α. Ἐλάχιστα ἐκ τῶν ἔργων του διεσώθησαν καὶ ταῦτα ἀποσπασματικῶς. Πάντως τίτλοι ἔργων τοῦ Γ ε λ α σ ί ο υ ἦσαν γνωστοὶ εἰς τὸν Θεοδώρητον (†ca. 446), Λεόντιον τὸν Βυζάντιον (ΣΤ' αἰ. ;) καὶ εἰς τὸν ἄγνωστον συμπιλητὴν τῆς «Διδασκαλίας τῶν Πατέρων» (Doctrina Patrum, ὑπὸ Ἀναστασίου τοῦ Ἀποκρισαρίου; Ἔκδ. ὑπὸ F. Diekamp, 1907). Ὁ Φ ώ τ ι ο ς ἀναφέρει, ὅτι ὁ Γ ε λ ά σ ι ο ς συνετάξατο «Π ρ ο ο ί μ ι ο ν» εἰς τὰ μετὰ τὴν Ἐκκλησιαστικὴν Ἱστορίαν Εὐσεβίου τοῦ Παμφίλου (Φωτ., Μυριόβιβλ. κῶδ. 89, παρὰ Migne, PG 103,293 D-296 A/B). Ἐπειδὴ τὰ ὑπὸ τοῦ Φωτίου ἐκτιθέμενα πολλὰς ἀμφισβητήσεις καὶ πλείονα προβλήματα περὶ τὸ πρόσωπον τοῦ Γ ε λ α σ ί ο υ προεκάλεσαν, θεωροῦμεν σκόπιμον νὰ παραθέσωμεν αὐτουσίους τοὺς λόγους τοῦ μεγάλου Πατριάρχου: «Ἡ δὲ λοιπὴ βίβλος ἐπιγραφὴν μὲν ἔχει τοιαύτην· Προοίμιον ἐπισκόπου Καισαρείας Παλαιστίνης εἰς τὰ

μετὰ τὴν Ἐκκλησιαστικὴν Ἱστορίαν Εὐσεβίου τοῦ Παμφίλου, ἄρχεται δὲ οὕτω· «Τοὺς μὲν ἄλλους ἐπὶ τὸ συγγράφειν ὡρμημένους καὶ τῶν γενομένων τὰς ἱστορίας τῇ μνήμῃ παραπέμπειν ἐγνωκότας», καὶ ἑξῆς. Προσθέτει δ' ὁ Φώτιος καὶ τὰ ἀξιοπρόσεκτα ταῦτα: «Λέγει δὲ αὐτὸν ἀνεψιὸν πρὸς μητρὸς Κυρίλλου τοῦ Ἱεροσολύμων, καὶ ὑπ' ἐκείνου προτραπῆναι εἰς τήνδε τὴν συγγραφήν. Ἡμεῖς δὲ εὕρομεν ἀνεγνωκότες ἐν ἄλλοις ὅτι αὐτός τε Κύριλλος καὶ Γελάσιος οὗτος τὴν Ρουφίνου τοῦ Ρωμαίου μετέφρασαν ἱστορίαν εἰς τὴν Ἑλλάδα γλῶσσαν, οὐ μέντοι ὅτι ἰδίαν συνετάξαντο ἱστορίαν. Δῆλον δ' ὡς ἀρχαιότερος ἦν οὗτος τοῦ προειρημένου, εἴ γε κατὰ Κύριλλον ἤκμασε τὸν Ἱεροσολύμων. Ἀλλ' οὗτος μὲν ὁ Γελάσιος ἐκείνου καὶ τῇ φράσει ἐπὶ τὸ λογιώτερον διαφέρει. Ἑκάτερος μέντοι αὐτῶν πολὺ τοῦ κατὰ Ἀνομοίων συγγεγραφότος ἐνδεέστερος ὑπάρχει. Ἐπίσκοπος γὰρ κἀκεῖνος τῆς αὐτῆς ἐπιγράφεται Παλαιστίνης. Ἀλλ' ἐκεῖνός γε ὁ Γελάσιος τῇ τε φράσει καὶ τῇ πολυμαθίᾳ καὶ ταῖς λογικαῖς ἐφόδοις, αἷς οὐκ οἶδ' ὅπως εἰπεῖν καὶ ἀπειροκάλως κατεχρήσατο, παρὰ πολὺ τούτους τὴν ἐν τοῖς λόγοις ἐλάττονα τάξιν ἐπέχειν ἀπελαύνει. Εἰ δέ τις τούτων αὐτός ἐστιν ὁ γράψας, καὶ ταῦτα χρόνῳ συλλέξας καὶ συναυξήσας τὰ λείποντα, οὔπω μαθεῖν ἔσχον». Ἐν δὲ τῷ Κώδ. 88 (Migne, PG 103, 293A) ὁ αὐτὸς Φώτιος προστίθησι: «Τίς ποτε δέ ἐστιν ὁ Γελάσιος οὗτος, οὐκ ἔχω σαφῶς ἐκμαθεῖν. Μέχρι γὰρ νῦν τριῶν, ὡς ἔστιν εἰκάσαι, Γελασίων καὶ ἐπισκόπων Καισαρείας τῆς κατὰ Παλαιστίνην βιβλίοις ἐνετύχομεν, ἢ πάντως γε δύο. Αἱ δὲ βίβλοι, αἷς ἐνετύχομεν, ἡ μὲν ἐστι Κατὰ Ἀνομοίων συντεταγμένη, αἱ δὲ ἄλλαι δύο ἐκκλησιαστικὰς ἀναγράφουσι πράξεις, ὧν μία, ἧς νῦν ὡς ἐν κεφαλαίῳ ἐπεμνήσθημεν. Ἔχει δὲ αὕτη, ἐν οἷς αὐτὴν ἐπιγεγραμμένην εὕρομεν, ἐπιγραφὴν ὥσπερ εἴρηται, Γελασίου ἐπισκόπου Καισαρείας τῆς κατὰ Παλαιστίνην Ἱστορίας Ἐκκλησιαστικῆς λόγοι γ'». Ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία ἀπετέλει συνέχειαν τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας τοῦ Εὐσεβίου. Ἤρχετο ἀπὸ τῆς ἐν Νικαίᾳ Α' οἰκουμ. συνόδου (325) καὶ ἐπερατοῦτο μὲ τὸν θάνατον τοῦ Μ. Κων/νου. Καταλήγει δ' ὁ Φώτιος, (Κῶδ. 88) περατῶν τὴν ὅλην σύγχυσιν τῶν περὶ Γελασίων προκαλεσάντων λόγων, διὰ τῶν ἑξῆς: «Μνημονεύει δ' οὗτος καὶ ῥητῶν τινων Γελασίου τινός, Γελάσιον αὐτὸν καὶ Ρουφῖνον ἅμα καλῶν. Λέγει δὲ αὐτοῦ καὶ πατρίδα τὴν Κύζικον, καὶ πατέρα τῶν κατ' αὐτὴν πρεσβυτέρων ἕνα τινά. Καὶ οὗτος μὲν ὁ τοῦδε τοῦ βιβλίου πατήρ, καὶ ταῦτα αὕτη ἡ βίβλος» (Ἔνθ' ἀν.). Οἱ A. Glas, P. Heseler καὶ ἄλλοι συγγραφεῖς, οἷοι οἱ F. Scheidweiler, F. Winkelmann κ.ἄ., ἀπεφάνθησαν ὑπὲρ τῆς γνησιότητος τοῦ ἔργου καὶ ὅτι τοῦτο ἀπετέλεσε τὴν βάσιν τῆς συντάξεως τῶν δύο τελευταίων (ὑπ' ἀριθ. 9 καὶ 10) βιβλίων τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας τοῦ Ρουφίνου. Τοὐναντίον οἱ P. van den Ven, P. Peeters καὶ F. Diekamp θεωροῦν τὰ βιβλία ταῦτα ὑπὸ τοῦ Ρουφίνου

πρωτοτύπως συνταχθέντα. Ἀπορριπτέα πάντως εἶναι ἡ εἰκασία ὅτι ὁ Γελάσιος μετέφρασε τὸν Ρουφῖνον. Διότι, πολὺ ὀρθῶς παρετηρήθη, πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ φέρωνται ὡς μεταφρασταὶ τοῦ Ρουφίνου ὁ Κύριλλος, Ἱεροσολύμων ἐπίσκοπος, τῇ 18 Μαρτίου 388 ἀποθανών, καὶ ὁ ἀνεψιὸς αὐτοῦ Γελάσιος, ὁ Καισαρείας ἐπίσκοπος, τῷ 395 ἀποθανών, ἀφοῦ ὁ Ρουφῖνος οὐχὶ πρὸ τοῦ 401 ἤρξατο μεταφράζων τὴν Ἐκκλησιαστικὴν Ἱστορίαν τοῦ Εὐσεβίου; Ἀπορριπτέα εἶναι καὶ ἡ γνώμη τοῦ πατρολόγου O. Bardenhewer (III, 282), ὅτι πρόκειται περὶ Γελασίου, ἀκμάσαντος κατὰ τὸν Ε' αἰ. Ἀπορριπτέα ὡσαύτως καὶ ἡ γνώμη τοῦ E. Honigmann ὅτι τὰ δύο τελευταῖα βιβλία τοῦ Ρουφίνου δὲν συνετάχθησαν ὑπ' αὐτοῦ, ἀλλ' ὑπὸ Ἕλληνος, ὁμωνύμου αὐτῷ. Ὁ Scheidweiler ἀπορρίπτει καὶ τὴν θεωρίαν ταύτην, θεωρῶν ὅτι ἡ Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία τοῦ Γελασίου δύναται κατὰ τὸ μέγιστον μέρος αὐτῆς νὰ ἀποκατασταθῇ ἐξ ὅσων ἀπ' αὐτῆς δανεισθέντες ἀναφέρουσιν οἱ Ρουφῖνος, Γελάσιος ὁ Κυζίκου, ὁ συγγραφεὺς τοῦ Βίου Μητροφάνους (Vita Metrophanis), ὁ Γεώργιος Μοναχὸς καὶ ὁ ἱστορικὸς Σωκράτης.

Ὁ Θεοδώρητος (Migne, PG 83,77) ἀναφέρει Λόγον τοῦ Γελασίου «Εἰς τὴν τῆς δεσποτικῆς ἐπιφανείας πανήγυριν», ἀπολεσθέντα, ὡς καὶ «εἰς τὰ Ἐπιφάνια λόγον» (Αὐτόθι 83,305Α/Β). Ἕτερον ἔργον ἀναφέρεται ὑπὸ Λεοντίου τοῦ Βυζαντίου, ὑπὸ τὸν τίτλον: «Ἐξήγησις τοῦ μαθήματος», ἤτοι ἑρμηνεία τοῦ συμβόλου τῆς πίστεως (Migne, PG 86,1, 1313. Πρβλ. F. Diekamp, Doctrina Patrum 31.92). Τὸ σπουδαιότερον δογματικὸν ἔργον τοῦ Γελασίου ὑπῆρξε τὸ παρὰ F. Diekamp, Doctr. Patr. 102 ἀναφερόμενον ὑπὸ τὸν τίτλον: «Πρακτικὴ κατὰ τὴν Ἐκκλησίαν στοιχείωσις». Τὸ ἔργον ὁμοιάζει πρὸς τὰς Κατηχήσεις τοῦ θείου του Κυρίλλου Ἱεροσολύμων. Κατὰ τὸν Diekamp δέον τοῦτο νὰ ταυτισθῇ πρὸς τὴν «Διδασκαλίαν», περὶ ἧς λόγον ποιεῖται ὁ Σεβῆρος Ἀντιοχείας (465-538, ἐξελέγη πατριάρχης Ἀντιοχείας τῷ 512). Τέλος ἐν τῇ Doctina Patrum ἐξεδόθη ὑπὸ τοῦ Diekamp ἀπόσπασμα «ἐκ τοῦ εἰς τὸ Πάσχα λόγου», ὡς καὶ ἕτερον «εἰς τὸ ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι ὁ τὸν λόγον μου ἀκούων...».

Ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν ἀποσπασματικῶς διασωθέντων ἔργων τοῦ Γελασίου σημειοῦμεν καὶ ὅθεν ἐλήφθη ἕκαστον τούτων διὰ τὴν αναδημοσίευσιν.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Α' *Ἐκδόσεις: F. Diekamp, Analecta Patristica.* (*Orientalia Christiana Analecta* 117) *Rome* 1938 *S.* 42-49. (*Πρόκειται περὶ τῆς πληρεστέρας τῶν μέχρι τοῦδε γενομένων δημοσιεύσεων ἀποσπασμάτων ἐκ τῶν δογματικῶν ἔργων τοῦ Γελασίου*). *Ἀποσπάσματα ἐκ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας τοῦ Γελασίου ἰδὲ παρὰ F. Winkelmann, Untersuchungen zur Kirchengeschichte des Gelasios von Kaisarea. Berlin* 1966.

Β' *Μελέται: A. Glas, Die Kirchengeschichte des Gelasios von Kaisareia. Die Vorlage für die beiden letzten Bücher der Kirchengeschichte Rufins. Leipzig-Berlin* 1914. *P. van den Ven, Fragments de la récension grecque de l' Histoire ecclesiastique de Rufin dans un texte hagiographique. Le Muséon. Revue d' études orientales* 2. *Louvain* 1915 *S.* 92-115. *P. Peeters, Les débuts du christianisme en Géorgie. Analecta Bollandiana. Brussels* 50, 1932, *S.* 5-58. *P. Heseler, Hagiographica* I)*II Beiträge zur Kirchengeschichte des Gelasios von Kaisareia. Athens* 1934. *Τοῦ αὐτοῦ, Hagiographica. I. Zur Vita Spyridonis des Theodoros von Paphos. Byzantinisch-Neugriechisher Jahrbücher* 2,12 *Athens* 1932, *S.* 113-128, 320-337, 1936, *S.* 347-352. *F. Diekamp, Gelasius von Caisareia in Palaestina: Analecta Patristica. Rome* 1938 *S.* 16-32. *F. X. Murphy, Rufinus of Aquileia. His Life and his Works. Washington,* 1945 *S.* 160-164. *P. van den Ven, Encore le Rufin grec: Le Muséon* 59, 1946 *S.* 281-294. *Τοῦ αὐτοῦ, Gélase de Césarée et Rufin, Annaire de l' Institut de philologie et d' histoire orientales et slaves.* 12, 1952, *S.* 648. *Τοῦ αὐτοῦ, La légende de saint Spyridon. Louvain* 1953 *S.* 195-200. *H. Grégoire, Gélase ou Rufin Un fait nouveau. La Nouvelle Clio* 5, 1953 *S.* 472. *F. Scheidveiler, Die Kirchengeschichte des Gelasios von Kaisareia, Byzantinische Zeitschrift, Munich* 45, 1953 *S.* 277-301. *E. Honigmann, Gélase de Gesarée et Rufin d' Aquilée. Bulletin de la Classe des Lettres de l' Academie Royale de Belgique.* 40, *Brussels* 1954 *S.* 122-161. *F. Scheidweiler, Byzantinische Zeitschrift,* 48, 49, 50. *Munich* 1955 *S.* 162-164. 1956, *S.* 2-6. 1957 *S.* 74-98. *F. Winkelmann, Das Problem der Rekonstruction der Historia ecclesiastica des Gelasius von Caesarea. Forschungen und Fortschritte* 1964 *S.* 311-314. *Τοῦ αὐτοῦ, Untersuchungen zur Kirchengeschichte des Gelasios von Kaisarea. Berlin* 1966.

Κωνσταντῖνος Γ. Μπόνης Δρ. Θ. καὶ Φ.

Καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

Β' ΚΕΙΜΕΝΑ

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΑ *

[18] *Ἐκ τῆς χρονογραφίας τοῦ Θεοφάνους:*

(Φησὶν ὅτι) μεταμεληθέντες καὶ πάλιν βασιλεῦσαι θελήσαντες ψήφῳ κοινῇ τῆς συγκλήτου ἀναιροῦνται[1].

Ἐκ τοῦ Φωτίου (Κῶδ. 89):

(Ἄρχεται δὲ οὕτω) τοὺς μὲν ἄλλους ἐπὶ τὸ συγγράφειν ὡρμημένους καὶ τῶν γενομένων τὰς ἱστορίας τῇ μνήμῃ παραπέμπειν ἐγνωκότας (καὶ ἑξῆς)[2].

[19] *Ἐκ τοῦ βίου Κωνσταντίνου καὶ Ἑλένης συνταχθέντος ὑπὸ τοῦ Ἰγνατίου Σηλυβρίας*[3].

Ἐκδέχονται δή, φησί, τὴν βασιλείαν τῆς Ῥωμαίων ἀρχῆς κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον λοιπὸν Κωνστάντιος καὶ Σεβῆρος καὶ Μαξιμῖνος καὶ Μαξέντιος κοινὰ μὲν ἔχοντες τὰ σκῆπτρα, οὐ κοινὰ δὲ τὰ δόγματα· μ ό ν ο ς γ ὰ ρ Κ ω ν σ τ ά ν τ ι ο ς ἀντὶ τῆς ἐκείνων δυσσεβείας τ ὰ

---

* Κατὰ τὴν ἔκδοσιν τοῦ Friedhelm Winkelmann, Untersuchungen zur Kirchengeschichte des Gelasios von Kaisarea. Berlin 1966 σ. 18-21.

1. Ἔκδ. de Boor, 11,17-19. Ἐννοεῖ τὸν Διοκλητιανὸν καὶ τὸν Μαξιμιανόν, συμφωνεῖ δὲ καὶ ἡ Vita B ἐν BHG 364 (Guidi, 320,1-3. Τοὐναντίον ὁ Νικηφόρος ἐν τῇ Ἐκκλησ. Ἱστορ. VII, 20 (MG 145,1248C) παραλλάσσει ἐλαφρῶς οὕτως: «Γελάσιος...μετὰ τὴν τῆς βασιλείας ἀπόθεσιν ἐς ὕστερον μεταμέλῳ χρήσασθαι ἱστορεῖ, καὶ τὴν ἀρχὴν ἀναλαμβάνειν αὖθις πειρᾶσθαι· κοινῇ δὲ τῆς συγκλήτου ψήφῳ καὶ ἄμφω ἀναιρεθῆναι». Πρβλ. Glas 2 καὶ Heseler, Hagiographica II, 320 ἑ.

2. Κώδ. 89, Henry, II 15,31-33. Ὁ E. Honigmann (130 ἑ.) συνδυάζει τὸ χωρίον τοῦτο τοῦ Φωτίου μετὰ τοῦ ὑπὸ τῶν Κωδ. Barocc. 142 καὶ Paris. 1555 παραδιδομένου κειμένου, ὡς ἀκολούθως: «Τοὺς μὲν ἄλλους ἐπὶ τὸ συγγράφειν ὡρμημένους καὶ τῶν γενομένων τὰς ἱστορίας τῆς μνήμης παραπέμπειν ἐγνωκότας <ἡ ἰδία προαίρεσις (προθυμία) ἐπὶ τὸ ἔργον ἐπήγαγεν, ἡμᾶς δὲ ὁ ἐν ἁγίοις> Κύριλλος ὁ Ἱεροσολύμων ἐπίσκοπος ὁ ἡμῶν μητράδελφος αὐτοὺς τελευτῶν κατέκρινεν ἐγγράφως ἐπὶ τὴν ἱστορίαν τῶν μετὰ Εὐσέβιον καὶ ὧν οὐκ ἔγραφεν ὁ Εὐσέβιος ἐλθεῖν.

3. Ἔκδ. Th. Johannou. Μνημεῖα ἁγιολογικά. Venedig 1884,164-229. Ὁ P. Heseler (Hagiographica II 26 κ.ἑ.) ἐπέφερεν ὡρισμένας φραστικὰς διορθώσεις, αἵτινες καὶ ἐλήφθησαν ὑπ' ὄψιν κατὰ τὴν παράθεσιν τοῦ κειμένου. Τὸ ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου διδόμενον κείμενον στηρίζεται εἰς τὸν κώδ. Marcianus graecus II 168 μέρος III (α. 1481). Οὗτος ὅμως δὲν ἔλαβεν ὑπ' ὄψιν τὸ ὑπὸ τοῦ κώδικος Ottobianus graecus 441 (α. 1477) ἀποσπασματικῶς παραδοθὲν κείμενον καὶ πρὸ πάντων τὸ χειρόγραφον κῶδιξ Leimon. gr. 268 (α. 1552).

τοῦ Χριστοῦ διέγνω κρατύνειν κηρύγματα, ἐν πολλῇ τῆς ἀθεΐας κραιπάλῃ νήφειν ἑλόμενος, ἐν πολλῷ τῆς ἀθεΐας κατακλυσμῷ σπινθὴρ ἄσβεστος τῆς εὐσεβείας εὑρεθεὶς καὶ διαμείνας. Τῶν οὖν τυράννων ἐκείνων πολιορκεῖν τὰς τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίας ἑλομένων καὶ τοὺς μηδὲν ἠδικηκότας ἀνελεῖν χριστιανοὺς φόνων τε ἐμφυλίων ὄντων καὶ πολλοῦ μιάσματος τὴν οἰκουμένην κατέχοντος αἱ ὑπ' ἐκεῖνον τεταγμέναι πόλεις τῶν παθῶν ἐκαθάρευον. Ἡ γὰρ ἐκείνου μοναρχία λιμὴν ἐγίνετο τῆς τῶν εὐσεβῶν πολιτείας καὶ πάντες οἱ εὖ φρονοῦντες ὑπὸ τὴν ἐκείνου κατέφευγον ἀσπίδα. Ἦν γὰρ πρὸς τῷ θεοφιλεῖ καὶ χρηστὸς ἀνὴρ πολλήν τε φειδὼ τῶν ὑπηκόων ποιούμενος καὶ τὰς εἰσπράξεις ἀλυποτέρας ἐπιβάλλων, ἤπιός τε καὶ γαληνὸς τοῖς προσιοῦσι καὶ τὸν τῆς βασιλείας φόβον εἰς τὸν τῆς πατρικῆς εὐνοίας μεταφέρων τρόπον ὡς καὶ τοῖς ἥκουσι παρὰ τοῦ πρεσβυτέρου βασιλέως καὶ ὀνειδίζουσι τὴν πενίαν αὐτῷ ἐπ' ἄλλο μὲν οὐδὲν ταμιεῖον ἢ θησαυρὸν εἰσαγαγεῖν, δεῖξαι δὲ μόνον τοὺς φίλους εἰπόντα, ὡς ἐν τῇ τούτων φειδοῖ καὶ σωτηρίᾳ ὁ ἄσυλος αὐτῷ ταμιεύοιτο πλοῦτος. Αὕτη τοῦ καθ' ἡμῶν διωγμοῦ καὶ τῆς τῶν ἐκκλησιῶν πολιορκίας αἰτία καὶ πρόφασις γέγονεν ἀληθεστάτη ἡ πρὸς Κωνστάντιον ἐκείνων τῶν τυράννων βασκανία· ὁ γὰρ ἐν τοῖς ὁμοίοις ἔργοις ἀνόμοιος ἔπαινος τοῖς πονηροῖς ἀνδράσι τίκτειν εἴωθε φθόνον. (Καὶ οὕτω μὲν ὁ σοφὸς Γελάσιος.).....

Φησίν... ὡς ὁ τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου πατὴρ θεόθεν παρορμηθεὶς τοὺς ἄλλους τῶν παίδων παρεὶς πάντα ἐπ' αὐτὸν μετέθηκε, [20] σκῆπτρα καὶ ἁλουργίδα καὶ βασιλείας κράτος, τοσοῦτον ὑπειπών· «νῦν ὁ θάνατός μοι γίνεται τῆς ζωῆς ἡδύτερος, νῦν κατὰ γνώμην τελευτῶ, μέγιστον ἐντάφιον καταλιπὼν ἐμαυτῷ τὴν σὴν ἡγεμονίαν. Τὸ γὰρ καταλιπεῖν βασιλέα ὑπὲρ γῆς τὰ χριστιανῶν δάκρυα περιμάξαι δυνάμενον καὶ στῆσαι τὸν ἄδικον καὶ μάταιον φόνον ἤδη μοι προξενεῖ τὸν τῆς μακαριότητος τόπον. Θαρσεῖτε πάντες οἱ Θεὸν <μὴ> ἀρνησάμενοι, Χριστὸς μετὰ Κωνσταντίνου λοιπὸν ὑπὲρ ὑμῶν ὁπλίζεται, ἐκεῖνος ὑμῶν ἀοράτως ὑπερμαχεῖ». Ταῦτα εἰπὼν καὶ ἀσπασάμενος καὶ προσευξάμενος καὶ τὸν παῖδα περιλαβὼν καὶ τὸν Δαυὶδ τὸν τῶν Ἑβραίων βασιλέα τοῖς ἔργοις μιμησάμενος ἐπεδείκνυε πιστὸν τοῦ κράτους καὶ τῆς ἀρχῆς κληρονόμον, κήρυξ αὐτὸς πρὸ τῶν ἄλλων τοῦ παιδὸς καταστάς.

Ἐκ τοῦ βίου Μητροφάνους καὶ Ἀλεξάνδρου, ἀνωνύμου συγγραφέως[1].

[21] Καὶ μετὰ ταῦτα ὁ πατὴρ τό γε ὅλον ἀνακαινισθεὶς θεόθεν παρορμηθεὶς τοὺς ἄλλους τῶν παίδων παρεὶς πάντα ἐπ' αὐτὸν μετέθηκε, σκῆπτρα καὶ ἁλουργίδα καὶ βασιλείας κράτος, τοσοῦτον ὑπειπὼν πρὸς τὴν σύγκλητον καὶ πρὸς πάντα αὐτοῦ τὸν στρατόν· «Νῦν ὁ θάνατός μοι γίνεται τῆς ζωῆς ἡδύτερος, νῦν κατὰ γνώμην τελευτῶ, μέγιστον ἐπιτάφιον ἐμαυτῷ λαβὼν τὴν σὴν ἡγεμονίαν, υἱέ μου. τὸ γὰρ καταλιπεῖν ἐπὶ γῆς βασιλέα τὰ Χριστιανῶν δάκρυα περιμάξαι δυνάμενον καὶ στῆσαι τὸν μάταιον καὶ ἄδικον φόνον τὸν παρὰ Μαξεντίου τοῦ μιαρωτάτου κατὰ Χριστιανῶν τολμηθέντα ἤδη μοι δίδωσι τὸν τῆς μακαριότητος τόπον». καὶ ταῦτα εἰπὼν πρὸς τὸν υἱόν αὐτοῦ Κωνσταντῖνον καὶ ἀναζωπυρήσας τῷ πνεύματι, ὡς ὁ πατριάρχης Ἰακὼβ ἐπὶ Ἰωσὴφ τῷ υἱῷ αὐτοῦ, ἀναστὰς ἐκ τῆς κλίνης καὶ καθίσας ἐπὶ τοῦ βασιλικοῦ θρόνου συγκαλεσάμενός τε τὴν σύγκλητον ἅπασαν καὶ τὸ στρατόπεδον ἑαυτοῦ ἔτι τε καὶ τὰ πλήθη τῶν Χριστιανῶν, ἐπισκόπους, τε καὶ πρεσβυτέρους, τούς τε ἐντοπίους καὶ πάντας τοὺς ἐξ ἀλλοδαπῆς προσφυγόντας τῇ ἑαυτοῦ βασιλείᾳ—μόνος γὰρ Κωνστάντιος τὰ τοῦ Χριστοῦ κρατύνειν ἔσπευδε κηρύγματα, καὶ ἐν πολλῇ τῆς ἀθεΐας κραιπάλῃ νήφειν ἑλόμενος, ἐν πολλῷ τῆς ἀθεΐας κατακλυσμῷ σπινθὴρ ἄσβεστος τῆς εὐσεβείας εὑρεθεὶς καὶ διαμείνας· φόνων τε γὰρ γινομένων ἐμφυλίων ὑπὸ τῶν συμβασιλευόντων αὐτῷ καὶ πολ-

1. Κατὰ τὸν Fr. Winkelmann (Untersuchungen... (ἰδ. βιβλ. σ. 20) ὁ P. Heseler ἔδειξε δι' ἀσφαλῶν ἐπιχειρημάτων, ὅτι τὰ δύο ἀποσπάσματα τοῦ ὑπὸ τοῦ Ἰγνατίου Σηλυβρίας συνταχθέντος βίου Κωνσταντίνου καὶ Ἑλένης δυνάμεθα νὰ ἀναγνωρίσωμεν εἰς τὸν ἀνωνύμου συγγραφέως βίον Μητροφάνους καὶ Ἀλεξάνδρου. Ὁ συγγραφεὺς τοῦ βίου οὐδεμίαν πηγὴν παραθέτει, ἀλλάσσει δὲ τὴν θέσιν ἢ καὶ μεταβάλλει κατά τι τὸ κείμενον. (P. Heseler, Hagiographica II 330). Ἡ βασικὴ διαφορὰ ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν διάταξιν μεταξὺ τῶν ἀνωτέρω ἐκ τοῦ Ἰγνατίου Σηλυβρίας ληφθέντων ἀποσπασμάτων καὶ τοῦ ἐκ τοῦ βίου τοῦ Μητροφάνους ἐν συνεχείᾳ παρατιθεμένου ἔγκειται κατὰ τὸν P. Heseler εἰς τὸ ὅτι τὸ πρῶτον ἐκ τοῦ Ἰγνατίου ἀπόσπασμα μόνον ἐν μέρει περιέχεται εἰς τὸν βίον τοῦ Μητροφάνους καὶ τοῦτο τὸ μέρος εἰσῆλθεν ἐντὸς τοῦ δευτέρου ἀποσπάσματος. Ἡ μορφὴ τοῦ κειμένου ἡ ὑπὸ τοῦ Ἰγνατίου Σηλυβρίας παραδιδομένη εἶναι καὶ ἡ καλυτέρα. Πρβλ. Heseler σ. 330-334. Τὰ ἐκ τοῦ δευτέρου ἀποσπάσματος σημεῖα, ἔνθα ὑπάρχει κατὰ γράμμα συμφωνία μεταξὺ τῶν δύο κειμένων, ὑπογραμμίζονται, τὰ ἐκ τοῦ πρώτου δὲ παρατίθενται δι' ἀραιῶν στοιχείων.

Σημειωτέον, ὅτι ὁ βίος τοῦ Μητροφάνους ἐξεδόθη ἐν ἔτει 1884 ὑπὸ τοῦ Μ. Γεδεὼν (Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια, 4,1884, 287-291. 296-300.306-310.321-326) οὐχὶ εἰς καλὴν ἔκδοσιν ἐξ ἑνὸς καὶ οὐχὶ τοῦ καλυτέρου χειρογράφου. Πρβλ. F. Winkelmann, Die handschriftliche Überlieferung der Vita Metrophanis et Alexandri (BHG 1279) ἐν Studia Patristica VII, (Texte und Untersuchungen 92, Berlin 1965.

λου μιάσματος τὴν οἰκουμένην κατέχοντος αἱ ὑπ' ἐκεῖνον τεταγμέναι πόλεις τῶν κακῶν ἐκαθάρευον· ἡ γὰρ ἐκείνου μοναρχία λιμὴν ἐγίνετο τῆς τῶν εὐσεβούντων πολιτείας καὶ πάντων τῶν διὰ τὸν σωτῆρα καὶ κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν διωκομένων, καὶ πάντες οἱ εὖ φρονοῦντες καὶ Χριστὸν ὁμολογοῦντες ὑπὸ τὴν ἐκείνου κατέφευγον σκέπην—ἀποβλέψας οὖν πρὸς τὰ πλήθη τῶν συνεληλυθότων Χριστιανῶν· «θαρσεῖτε», ἔφη, «πάντες οἱ Θεὸν μὴ ἀρνησάμενοι· Χριστὸς μετὰ Κωνσταντίνου λοιπὸν ὑπὲρ ὑμῶν ὁπλίζεται. ἐκεῖνος ὑπὲρ ὑμῶν ἀοράτως ὑπερμαχεῖ». ἐπὶ τούτοις ταῦτα εἰπὼν καὶ ἀσπασάμενος πάντας καὶ προσευξάμενος καὶ τὸν παῖδα περιλαβὼν τήν τε πορφύραν ἐνδύσας καὶ τὸν στέφανον περιθεὶς καὶ τὸν Δαυῒδ τὸν τῶν Ἑβραίων βασιλέα τοῖς ἔργοις μιμησάμενος ἐπεδείκνυε πιστὸν τοῦ κράτους καὶ τῆς ἀρχῆς κληρονόμον, κήρυξ αὐτὸς τοῦ παιδὸς πρὸ τῶν ἄλλων καταστάς.

*Γελασίου ἐπισκόπου Καισαρείας Παλαιστίνης (εἷς οὗτος τῶν ρν') ἐκ τοῦ β' βιβλίου τῆς κατὰ τὴν ἐκκλησίαν πρακτικῆς στοιχειώσεως.**

Εἰ τοίνυν οἰκειοτάτη τοῖς ἀνθρώποις καὶ μάλιστα πρέπουσα καὶ κατὰ φύσιν ἐνέργεια ἡ διὰ τοῦ νοῦ γίνεται θεωρία, καθ' ἣν τῶν ἄλλων ζῴων διαφέρων ὁ ἄνθρωπος θεῖόν τι ζῷον εἶναι πεπίστευται, ταύτης δὲ τῆς οὕτως ἐν ἡμῖν τιμιωτέρας φύσεως ἡ περὶ τῶν θείων διάληψις τιμιωτέρα, ἥτις καὶ τὸν τῆς πίστεως ἐπέχει λόγον, εὔδηλον ὡς ἡ περὶ ταῦτα σχολὴ βελτίων ἂν εἴη καὶ προτιμοτέρα καὶ οὐκ ὀλίγῳ γε τῷ μέτρῳ, εἴ γε δύο συστοιχίαις ὅλαις προτεροῦσα φαίνεται· εἰ γὰρ αἱ μὲν τῆς ψυχῆς ἐνέργειαι τῶν τοῦ σώματος ἀεὶ προτιμότεραι, τούτων δὲ μία τις οὖσα φαίνεται ἡ θεολογία, οὐκ ἐκ δευτερείων τὰ πρωτεῖα, ἀλλ' ἐκ τῶν ἀναβεβηκότων τῇ φύσει τὰ πρεσβεῖα δικαίως ἀποίσεται.

*Τοῦ ἁγίου Γελασίου ἐπισκόπου Καισαρείας Παλαιστίνης καὶ ὁμολογητοῦ (εἷς δὲ καὶ οὗτος τῆς συνόδου τῶν ρν') ἐκ τῆς ἑρμηνείας τοῦ συμβόλου.***

Ἀλλ' οὐκ ἴσχυσεν ἀνθρωπίνη γλῶσσα μόνη τοῦτο ποιῆσαι· ἀσθενὴς γὰρ ἦν ἡ φύσις, ἦλθε τοίνυν εἰς ταὐτὸν θεὸς ἅμα καὶ ἄνθρωπος, ἵνα σῶμα μὲν ὑπηρετήσηται, θεὸς δὲ δι' αὐτοῦ τὴν ἐνέργειαν παράσχηται. Διπλᾶ πάντα καὶ ἀληθῆ πάντα καὶ τέλεια πάντα, καὶ φιμούσθω πᾶν αἱρετικὸν στόμα. Μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός, μεθ' ἡμῶν ὁ ἐκ τοῦ πατρός, μεθ'

* Κατὰ τὴν ἔκδοσιν F. Diekamp. Analecta Patristica (Orientalia Christiana Analecta 117) σ. 44. Rome 1938.
** Κατὰ τὴν ἔκδοσιν F. Diekamp, ἔνθ' ἀν. σ. 45. Παρὰ Λεοντίῳ Βυζαντίῳ, P.G. 86, 1313 AB.

ἡμῶν ὁ ἐξ ἡμῶν· (σάρξ μου, φησίν, ἐξ αὐτῶν[1] ἀλλὰ τὸ μὲν ἀεί, τὸ δὲ δι' ἡμᾶς· ἡ μὲν θεότης ἀεί, ἡ δὲ ἀνθρωπότης δι' ἡμᾶς.

*Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.**

Ἡμεῖς δὲ τῷ θείῳ δᾳδουχούμενοι λόγῳ ἀνύβριστον τοῦ μονογενοῦς φυλάξωμεν τὴν εὐγένειαν, μήτε διὰ τὸ ταπεινὸν τῆς σαρκὸς ἀθετοῦντες τὸν λόγον, μήτε διὰ τὸ ὕψος τῆς θεότητος παρορῶντες τὴν σάρκα, ἀλλὰ τὸν μὲν λόγον ὡς θεόν, τὴν δὲ σάρκα ὡς ναὸν τιμήσωμεν Θεοῦ.

*Γελασίου τοῦ θαυμασίου, ὃς τὴν Καισαρέων ἐπιμελῶς ἐγεώργησεν, εἰς τὴν τῆς δεσποτικῆς ἐπιφανείας πανήγυριν.***

Μάθε τὴν ἀλήθειαν παρὰ Ἰωάννου τοῦ ἁλιέως λέγοντος· «Καὶ ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο»[2], οὐκ αὐτὸς μεταβληθείς, ἀλλ' «ἐν ἡμῖν σκηνώσας»[3]. Ἕτερον <ἡ> σκηνὴ καὶ ἕτερον ὁ λόγος, ἕτερον ὁ ναὸς καὶ ἕτερον ὁ ἐνοικῶν αὐτῷ θεός.

*Τοῦ μακαρίου Γελασίου ἐπισκόπου Καισαρείας τῆς Παλαιστίνης ἐκ τοῦ εἰς τὰ ἐπιφάνια λόγου.****

Ἐδέθη, ἐτρώθη, ἐσταυρώθη, ἐψηλαφήθη, μώλωπας ἐφόρεσεν, οὐλὴν σπάθης ἐδέξατο· πάντα ταῦτα τὸ ἐκ Μαρίας τεχθὲν ὑπέμεινε σῶμα, τὸ δὲ πρὸ αἰώνων ἐκ πατρὸς γεννηθὲν οὐδεὶς ἠδύνατο βλάψαι· οὐ γὰρ εἶχε <σώματος> φύσιν ὁ λόγος· πῶς γάρ τις κατέχει θεότητα; πῶς τιτρώσκει; πῶς αἱμάσσει τὴν ἀσώματον φύσιν; πῶς δεσμοῖς ταφῆς περιβάλλει; δὸς τοίνυν ἃ μὴ δύνασαι βλάψαι, καὶ τίμησον θεότητα, τῷ τῆς ἀνάγκης συνεχόμενος λόγῳ.

*Τοῦ ἁγίου Γελασίου ἐπισκόπου Καισαρείας Παλαιστίνης ἐκ τοῦ εἰς τό· «Πάτερ, εἰ δυνατόν, παρελθέτω τὸ ποτήριον»[4] καὶ κατὰ Ἀρειανῶν.*****

Ἀδύνατον γὰρ ἐκ δύο φύσεων ἑτερογενῶν καὶ ἑτεροουσίων ἓν θέλημα καὶ μίαν ἐνέργειαν εἶναι. ἐπεὶ ἄρα[5] μία φύσις καὶ οὐ δύο. ὧν γὰρ

---

* Κατὰ τὴν ἔκδοσιν F. Diekamp, ἔνθ' ἀν. σ. 46. Παρὰ Λεοντίῳ Βυζαντίῳ, PG 86, 1313 B.

** Κατὰ τὴν ἔκδοσιν F. Diekamp, ἔνθ' ἀν. σ. 47. Παρὰ Θεοδωρήτῳ, Διάλ. I PG. 83, 77 C.

*** Παρὰ Θεοδωρήτῳ, Διάλ. III PG 83, 305.

**** Κατὰ τὴν ἔκδοσιν F. Diekamp. ἔνθ' ἀν. σ. 48.

1. Ὠσ. 9,12. 2. Ἰω. 1,14. 3. Πρβλ. ἔνθ' ἀν. 4. Ματθ. 26,39.

5. Χάσμα, ὡς φαίνεται. Ἴσως οὕτω συμπληρωτέον ἐστί: «ἐπεὶ ἄρα <τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ μία ἐστὶν ἡ θέλησις καὶ ἡ ἐνέργεια, μία αὐτῶν καὶ ἡ> φύσις καὶ ἡ ἐνέργεια».

ἡ θέλησις καὶ ἡ ἐνέργεια μία, τούτων καὶ ἡ φύσις [καὶ ἡ ἐνέργεια] μία.

*Τοῦ ἁγίου Γελασίου ἐπισκόπου Καισαρείας Παλαιστίνης ἐκ τοῦ «Εἰ δυνατόν, παρελθέτω τὸ ποτήριον»[1] καὶ κατὰ Ἀρειανῶν.**

Τὸ μὲν γὰρ ταράττεσθαι καὶ ἀδημονεῖν καὶ λυπεῖσθαι[2] καὶ δειλιᾶν τὸν θάνατον τῆς σαρκὸς ἴδιον ἦν, τὸ δὲ θεῖναι τὴν ψυχὴν[3] καὶ πάλιν λαβεῖν αὐτὴν καὶ προθύμως τὸ ἐξ οἰκονομίας ἀναδέξασθαι πάθος οὐκέτι τοῦτο ἴδιον ἀνθρώπου, ἀλλὰ τῆς τοῦ θεοῦ λόγου δυνάμεως ἔργον ἦν. διὸ καὶ ἐπήγαγε· «Τὸ μὲν πνεῦμα πρόθυμον, ἡ δὲ σὰρξ ἀσθενής»[4]. Ὥστε δύο θελήματα ὑποδείξας ἡμῖν ὁ κύριος καὶ σωτὴρ ἡμῶν τῆς θεότητος αὐτοῦ καὶ τῆς ἀνθρωπότητος αὐτοῦ κατὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν δύο φύσεων αὐτοῦ καὶ ἐνεργειῶν τῶν ἀρρήτως ἡνωμένων καὶ ἀσυγχύτως ὑπαρχουσῶν.

*Γελασίου ἐπισκόπου Καισαρείας Παλαιστίνης ἐκ τοῦ εἰς τὸ πάσχα λόγου, οὗ ἡ ἀρχή· «Ἄσωμεν τῷ κυρίῳ».***

Ὥσπερ γὰρ σαρκωθεὶς μεμένηκε κατὰ φύσιν θεὸς ἀναφής, οὕτως ἀθανατισθεὶς ἁπτὸς ὁ αὐτὸς κατὰ φύσιν μεμένηκεν ἄνθρωπος, ἀμφότερα πάλιν ἑαυτόν, ὡς ἔφην, τῷ διπλῷ τῆς ἐνεργείας ὄντα δεικνύς.

*Γελασίου ἐπισκόπου Καισαρείας εἰς τὸ «Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι ὁ τὸν λόγον μου[5]».****

Ἐξ ἡμισείας ἐστὶν ἡ τιμὴ τοῦ τὸν λόγον ἄνευ σαρκὸς γνωρίσαι ἢ σάρκα ἄνευ λόγου. διὸ παντὶ καὶ υἱὸς θεοῦ καὶ υἱὸς ἀνθρώπου καλεῖσθαι θέλω, οὔτε υἱὸς θεοῦ ἐπ' ἀναιρέσει τῆς σαρκός, οὔτε υἱὸς ἀνθρώπου ἐπ' ἀθετήσει τῆς θεότητος.

* Κατὰ τὴν ἔκδοσιν F. Diekamp. ἔνθ' ἀν.
** ἔνθ' ἀν.
*** ἔνθ' ἀν. σ. 49.
1. ἔνθ' ἀν. 2. Πρβλ. Ματθ. 26, 37-48. 3. Ἰω. 10,17.18. 4. Ματθ. 26,41. 5. Ἰω. 5,24.

ΚΥΡΙΛΛΟΣ ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΩΝ

ΚΥΡΙΛΛΟΣ ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΩΝ

1. Β ί ο ς. Αἱ σπουδαιότεραι χρονολογίαι τοῦ βίου τοῦ Κ. εἶναι, κατὰ νεωτέρας διαπιστώσεις, αἱ ἑξῆς: Γέννησις ἐν Ἱεροσολύμοις ἢ περὶ τὴν πόλιν ταύτην τὸ 313· ἐξεδήμησε πρὸς Κύριον ἐν Ἱεροσολύμοις τὸ 387(κατὰ τὸν Nautin). Τὸ 348 (ἢ τὸ 350) διεδέχθη τὸν Μ ά ξ ι μ ο ν ἐν τῷ ἐπισκοπικῷ θρόνῳ τῆς ἁγίας πόλεως, χειροτονηθεὶς ὑπὸ τοῦ Ἀ κ α κ ί ο υ Καισαρείας, μεθ' οὗ ὕστερον ἦλθεν εἰς ἔχθραν. Τὸ 357 καὶ τὸ 360 ἀπεμακρύνθη τῆς ἐπισκοπῆς του, ἐνεργείαις τοῦ Ἀκακίου. Ἐπὶ Ἰουλιανοῦ τοῦ παραβάτου (361/3) ἐπανῆλθεν. Ἐπὶ αὐτοκράτορος Ο ὐ ά λ ε ν τ ο ς (364/78) ἀπεμακρύνθη καὶ πάλιν τῆς ἐπισκοπῆς του ἐπὶ ἑνδεκαετίαν ὅλην (367-378). Τὸ 362 κατὰ τὴν σύνοδον τῆς Ἀλεξανδρείας ἐτάχθη ὁριστικῶς ὑπὲρ τοῦ «ὁμοουσίου». Ἡ Β' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος ἐν Κ/πόλει ἀνεγνώρισε τὸν Κ. ὡς κανονικῶς ἐκλεγέντα ἐπίσκοπον.

Περὶ τοῦ μεγάλου τούτου πατρὸς καὶ διδασκάλου τῆς Ἐκκλησίας, ἐλαχίστας εἰδήσεις ἔχομεν ἀφορώσας εἰς τὸν βίον αὐτοῦ καὶ ἰδίᾳ κατὰ τὴν πρὸ τῆς ἀνυψώσεώς του εἰς τὸν θρόνον τῶν Ἱεροσολύμων περίοδον. Ἀμφισβητεῖται, ἂν πράγματι ἐχειροτονήθη διάκονος ὑπὸ τοῦ Μ α κ α ρ ί ο υ Α' Ἱεροσολύμων (314-333), ὅτε εἰκοσαετὴς ἦτο ἔτι τὴν ἡλικίαν. Βέβαιον εἶναι, ὅτι ἐχειροτονήθη πρεσβύτερος ὑπὸ τοῦ διαδόχου τοῦ Μακαρίου Μ α ξ ί μ ο υ (333-348). Τούτου θανόντος ἀνυψώθη ἐπὶ τοῦ θρόνου Ἱεροσολύμων ὁ Κ ύ ρ ι λ λ ο ς Α' (348-387). Κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς Σωκράτην (4,2 παρὰ MG 67,324) καὶ Σωζόμενον (4,20, παρὰ MG 67,1173) ὁ Μ ά ξ ι μ ο ς ἀπεμακρύνθη τῆς ἐπισκοπῆς Ἱεροσολύμων βίᾳ ὑπὸ τῶν Ἀρειανῶν τὸ ἔτος 348 καὶ ἀπέθανε τὸ 350. Κατὰ τὸν ἱστορικὸν ὅμως Θεοδώρητον (2,22, παρὰ MG 82,1064) ὁ Μ ά ξ ι μ ο ς ἀπεβίωσεν ἤδη τὸ 348. Τὸ ἔτος δ' ἀκριβῶς τοῦτο ἀνυψώθη ἐπὶ τοῦ θρόνου τῶν Ἱεροσολύμων ὁ Κ ύ ρ ι λ λ ο ς. Ἐχειροτονήθη δὲ ὑπὸ τοῦ διαβοήτου Ἀ κ α κ ί ο υ Καισαρείας τῆς Παλαιστίνης (340-366), τοῦ γνωστοῦ ἀρειανόφρονος ἐπισκόπου. Τοῦτο ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὸν Ἱ ε ρ ώ ν υ μ ο ν ν' ἀμφισβητήσῃ τὴν ὀρθοδοξίαν τοῦ Κ. καὶ νὰ μεμφθῇ μάλιστα τοῦτον διὰ τὸν πρότερον βίον του! (Chron. ad an. 349 καὶ 352). Ἀφορμὴν ἔδωκεν εἰς τὸν Ἱερώνυμον ἡ ἐφεκτικὴ πράγματι στάσις τοῦ Κ. ἔναντι τοῦ ὅρου τῆς Νικαίας «ὁμοούσιος», ὃν ἐπιμελῶς ἀπέφευγεν. Ἦτο λοιπὸν ἀνεκτὸς εἰς τοὺς Ἀρειανούς, οὐδόλως δ' ἀπίθανον καὶ ὁ χειροτονήσας τὸν Κ. Ἀ κ ά κ ι ο ς Καισαρείας νὰ ἤλπιζεν εἰς ὑποστήριξιν τῶν φρονημάτων του ὑπὸ τοῦ Κ. Τὴν γνώμην ταύτην διετύπωσεν ὁ χρονογράφος Θεοφάνης (ἔκδ. De Boor σ. 41,30: «Τούτῳ τῷ ἔτει Μάξιμον τῶν Ἱεροσολύμων καθεῖλεν Ἀκάκιος Καισαρείας καὶ Πατρόφιλος ὁ Σκυθοπόλεως Ἀρειανοὶ ὄντες, καὶ ἀντεισήγαγον Κύριλλον δοκοῦντες ἔχειν αὐτὸν ὁμόφρονα»). Πέραν τῆς ἐφεκτικῆς στάσεως

τοῦ Κ. ἔναντι τοῦ ξένου πρὸς τὴν Ἁγ. Γραφὴν ὅρου τῆς Νικαίας «ὁμοούσιος»—ἣν ἐφεκτικὴν στάσιν ἐτήρησε καὶ αὐτὸς ὁ μ. Ἀθανάσιος, ὁ καὶ εἰσηγητὴς τοῦ ὅρου ἐν τῇ Α΄ ἐν Νικαίᾳ Οἰκουμενικῇ Συνόδῳ τοῦ 325, ἐπὶ μακρὸν ὕστερον καὶ μέχρι πιθανῶς τῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ Συνόδου τοῦ 362, οὐδὲν στοιχεῖον ὑπάρχει, δικαιολογοῦν τὴν ἐπὶ ἡμιαρειανισμῷ κατηγορίαν τοῦ Ἱερωνύμου κατὰ τοῦ ἁγίου Κυρίλλου. Τοὐναντίον, ἐν ταῖς πολὺ πρὶν συνταχθείσαις «Κατηχήσεσιν» αὐτοῦ, ὁ Κ. ἐμφανίζεται ἐκτὸς πάσης ἀμφιβολίας ὀρθοδόξως φρονῶν. Οὕτως ὁ ἐν Κατ. 4,8 λέγει, ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι «Θεὸς ἐκ Θεοῦ γεννηθείς, ζωὴ ἐκ ζωῆς, φῶς ἐκ φωτός, ὅμοιος κατὰ πάντα τῷ γεννήσαντι» (Κατ. 4,7.11,4). Ἔχει τὴν αὐτὴν «δόξαν», οἵαν καὶ ὁ Πατὴρ (Κατ. 6,1), ἔχει τὴν «πατρικὴν θεότητα» (Κατ. 6,6) καὶ εἶναι ὁ Υἱὸς Θεὸς «φύσει καὶ ἀληθείᾳ», ὁ δὲ Πατὴρ («τέλειος πατὴρ τέλειον υἱὸν γεννᾷ» (Κατ. 7,5). Ὁ Υἱὸς ἐγεννήθη «ἐξ ἀρχῆς», ἤτοι «ἀεὶ», «Θεὸς ἐκ Θεοῦ, ἀΐδιος ἐξ ἀϊδίου πατρὸς» (Θατ. 11,4). Εἶναι δὲ «ὁ ἐκ παρθένου γεννηθεὶς Θεός» (Κατ. 12,1). Αἱ αὐταὶ ἰδιότητες τοῦ Πατρὸς εἶναι ἅμα καὶ τοῦ Υἱοῦ (Κατ. 11,18). Σαφῶς λοιπὸν καταφαίνεται, ὅτι διὰ τῶν ἐκφράσεων τούτων ὁ ἅγιος Κ. ἀποκρούει τόν τε Πατροπασχισμὸν καὶ τὸν Σαβελλιανισμόν, ἀλλ' ἅμα κατ' ἐξοχὴν τὴν κακόδοξον ἀρειανικὴν διατύπωσιν «ἦν, ὅτε οὐκ ἦν ὁ Υἱός» (Κατ. 11,17-18). Προφανῶς ὁ Κ. δὲν ἠδυνήθη νὰ ὑπερπηδήσῃ τὴν τῶν Ὠριγενιστῶν ἀντίληψιν τῆς Subordinatio τῶν τριῶν προσώπων τῆς Ἁγίας Τριάδος πρὸς ἄλληλα. Παρὰ ταῦτα ὁ ἅγιος Κ. ἐπιτυγχάνει νὰ διατηρηθῇ ἐντὸς τῶν πλαισίων τῆς ὀρθοδόξου καὶ λίαν λεπτεπιλέπτου διὰ τὴν ἐποχήν του δογματικῆς διατυπώσεως τῆς σχέσεως τοῦ Υἱοῦ πρὸς τὸν Πατέρα. Ὁ Πατὴρ μόνος εἶναι ὁ «ἀγέννητος», ὁ δὲ Υἱὸς «ἐξ ἑνὸς μόνου Πατρὸς εἷς μονογενὴς Υἱὸς» ἀϊδίως γεννᾶται (Κατ. 11,13). Ἀλλ' ὅμως ἡ πηγὴ τῆς Θεότητος, ἡ ἰδιαιτέρα ἀρχὴ δὲν εἶναι ἡ τριάς, ἀλλ' ὁ Πατήρ, ὅστις εἶναι «ἀρχὴ Υἱοῦ ἄχρονος, ἄναρχος Πατήρ, πηγὴ τοῦ μονογενοῦς» (Κατ. 11,20). Σημειωτέον δ' ὅτι καὶ ἕτεροι ὁμόφρονες τῶν ἀποφάσεων τῆς Συνόδου τῆς Νικαίας ἐμφανίζονται τὰς αὐτὰς μετὰ τοῦ Κ. δοξασίας περὶ Τριάδος πρεσβεύοντες μέχρι καὶ τῆς Β΄ ἐν Κ/πόλει Οἰκουμ. Συνόδου (381). Ὀρθότατα ἄρα καὶ ὁ χρονογράφος Θεοφάνης διατυποῖ τὴν περὶ Κ. γνώμην, ἐν τῇ ἀναιρετικῇ του προσπαθείᾳ κατὰ τῶν διαβολέων τοῦ ἁγίου ἀνδρός, σημειῶν ταῦτα: «Ὅθεν τινὲς ἀρειανόφρονα διαβάλλουσι τὸν αὐτὸν Κύριλλον, λέγοντες καὶ τὴν τοῦ ὁμοουσίου φωνὴν παρασεσιγηκέναι αὐτὸν ἐν ταῖς Κατηχήσεσιν, αἷς ἐξέθετο ἐπ' ὠφελείᾳ τῶν ἀπείρων λαῶν... Σφάλλονται δὲ καὶ ἁμαρτάνουσι... διὰ δὲ τῶν ἰσοδυναμουσῶν λέξεων τὸ τοῦ ὁμοουσίου τρανῶσαι· ὃ καὶ πεποίηκεν ὁ μακάριος Κύριλλος τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν κατὰ λέξιν ἀναπτύξας καὶ Θεὸν ἀληθινὸν ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ κηρύξας» (σ. 42,1-15 de Boor). Τὴν ὀρθοδοξίαν τοῦ Κ. καὶ τὴν κανονικὴν αὐτοῦ ἐκλογὴν ἐπεκύρωσεν ἡ Β΄ ἐν Κ/πόλει

Οἰκουμενικὴ Σύνοδος, ἥτις πρὸς ἔξαρσιν τῆς ἁγίας μορφῆς τοῦ Κυρίλλου καὶ ταῦτα διετύπωσε: «Τῆς δέ γε μητρὸς ἁπασῶν τῶν Ἐκκλησιῶν, τῆς ἐν Ἱεροσολύμοις, τὸν αἰδεσιμώτατον Κύριλλον ἐπίσκοπον εἶναι γνωρίζομεν· κανονικῶς τε παρὰ τῶν τῆς ἐπαρχίας χειροτονηθέντα πάλαι καὶ πλεῖστα πρὸς τοὺς Ἀρειανοὺς ἐν διαφόροις τόποις ἀθλήσαντα» (Ἐπιστ. πρὸς Δάμασον καὶ τοὺς Δυτικούς, παρὰ Θεοδωρήτῳ, Ἐκκλ. Ἱστ. 5,9, ἐν MG 82, 1217).

Ὁ Ἀκάκιος Καισαρείας—κατ' εὐφημισμὸν καὶ μᾶλλον «κάκιστος» ὀρθότερον εἶναι νὰ χαρακτηρισθῇ—, ὁ καὶ χειροτονήσας τὸν ἅγιον Κύριλλον ὡς ἐπίσκοπον Ἱεροσολύμων, μετεβλήθη μετ' οὐ πολὺ εἰς ἄσπονδον τούτου ἐχθρόν. Ἴσως, διότι ἀντελήφθη τὸν Κ. μὴ ὁμοφρονοῦντα αὐτῷ. Ἀσφαλῶς ὅμως ἐκ φιλάρχων αἰσθημάτων, ὅτι ἡ μητρόπολις αὐτοῦ Καισαρείας δέον νὰ προηγῆται τῇ τιμῇ καὶ ταῖς δικαιοδοσίαις τῆς ἐπισκοπῆς Αἰλίας, ἤτοι τῶν Ἱεροσολύμων, παρὰ τὴν προέχουσαν θέσιν, ἣν ἀνεγνώρισεν αὐτῇ ὁ Ζ' κανὼν τῆς Α' ἐν Νικαίᾳ οἰκουμ. συνόδου: «Ἐπειδὴ συνήθεια κεκράτηκε, καὶ παράδοσις ἀρχαία, ὥστε τὸν ἐν Αἰλίᾳ ἐπίσκοπον τιμᾶσθαι, ἐχέτω τὴν ἀκολουθίαν τῆς τιμῆς, τῇ Μητροπόλει σωζομένου τοῦ οἰκείου ἀξιώματος». (Σημειωτέον, ὅτι καὶ ἐν τοῖς ἐφεξῆς χρόνοις ὁ Ἱεροσολύμων προτάσσεται πλέον τοῦ Καισαρείας. Εὐσεβ., Ἐκκλ. Ἱστ. 7,30, ἔνθα ὁ Ὑμέναιος (260/98) Ἱεροσολύμων προτάσσεται τοῦ Θεοτέκνου Καισαρείας ἐν τῇ κατὰ Παύλου τοῦ Σαμοσατέως Συνόδῳ τῆς Ἀντιοχείας τὸ 364. Ἐπίσης ἐν τῇ ὑπὲρ τοῦ Ὠριγένους ἐπιστολῇ πρὸς τὸν Δημήτριον Ἀλεξανδρείας (189-232) πρῶτος μνημονεύεται ὁ Ἱεροσολύμων Ἀλέξανδρος (213-251), δεύτερος δὲ ὁ Καισαρείας Θεόκτιστος. Εὐσεβ. Ἐκκλ. Ἱστ. 6,19. Ὁμοίως ὁ μ. Κων/ῖνος γράφει ἐπιστολὴν «Μακαρίῳ καὶ τοῖς λοιποῖς ἐπισκόποις Παλαιστίνης»: Εὐσεβ., Εἰς τὸν βίον τοῦ μακαρίου Κωνσταντίνου βασιλέως 3,52).

Ποῦ δ' ἐστηρίζετο ὁ Ἀκάκιος εἰς τὰς ἀπαιτήσεις του; Εἰς τὴν παλαιὰν κατάστασιν, καθ' ἣν μετὰ τὴν ἐρήμωσιν καὶ καταστροφὴν τῆς ἁγίας πόλεως, ἐξ αἰτίας τῆς ὁποίας ἡ μήτηρ τῶν Ἐκκλησιῶν ἐρημωθεῖσα ἐξέπεσεν εἰς μικρὰν ἐπισκοπήν, ἐξαρτωμένην ἐκ τῆς μητροπόλεως τῆς ἀνθούσης Καισαρείας. Ὁ Ἀκάκιος ἀπήτησεν ὑποταγὴν τοῦ Κ. εἰς τὴν μητρόπολιν τὸ πάλαι τῆς Καισαρείας. Ἀλλὰ τοῦτο ἦτο ἀνεδαφικὴ καὶ ἄκαιρος καὶ παντελῶς ἀναιτιολόγητος ἀπαίτησις, προσκρούουσα καὶ εἰς αὐτὴν τὴν ἀπόφασιν τῆς Α' ἐν Νικαίᾳ Συνόδου καὶ εἰς ἑτέρας ἐνδεικτικὰς μαρτυρίας περὶ ἀποκαταστάσεως εἰς τὴν προτέραν τιμητικήν της θέσιν τῆς Ἱεροσολυμιτικῆς Ἐκκλησίας. Ὁ ἀδίστακτος Ἀκάκιος, ἔχων καὶ τὴν εὔνοιαν τοῦ αὐτοκράτορος Κωνσταντίου (337/61), εὑρὼν φανερὰν πρόφασιν κατηγορίας κατὰ τοῦ Κ., ὅτι ἐπώλησε κοσμήματά τινα τῆς ἐκκλησίας καὶ ἱερὰ σκεύη καὶ παραπετάσματα πρὸς παροχὴν τροφῆς

εἰς τοὺς ἀπόρους ἐν καιρῷ λιμοῦ, συνεκάλεσε σύνοδον, ἐν ᾗ καταδικάσας τὸν Κ., καθήρεσεν αὐτὸν καὶ ἠνάγκασε ν' ἀπέλθῃ ἐξ Ἱεροσολύμων, τελευτῶντος τοῦ 357, ἢ ἀρχομένου τοῦ 358. Ταῦτα διαβεβαιοῖ ὁ ἱστορικὸς Σωζόμενος, ἐν οἷς λέγει: «Οὕτω δὲ ἔχων γνώμης Ἀκάκιος σὺν τοῖς τὰ αὐτοῦ φρονοῦσιν ἐπισκόποις τοῦ ἔθνους, φθάνει καθελὼν Κ ύ ρ ι λ λ ο ν ἐπὶ προφάσει τοιᾷδε· λιμοῦ καταλαβόντος τὴν Ἱεροσολύμων χώραν, ὡς εἰς ἐπίσκοπον ἔβλεπε τὸ τῶν δεομένων πλῆθος, τῆς ἀναγκαίας τροφῆς ἀπορούμενον· ἐπεὶ δὲ χρήματα οὐκ ἦν, οἷς ἐπικουρεῖν ἔδει, κειμήλια καὶ ἱερὰ παραπετάσματα ἀπέδοτο. Ἐκ τούτων δὲ λόγος τινὰ ἐπιγνῶναι οἰκεῖον ἀνάθημα γυναῖκα ἐκ τῶν ἐπὶ θεμέλῃ ἠμφιεσμένην· πολυπραγμονῆσαι τό, ὅθεν ἔχει, καὶ εὑρεῖν ἔμπορον αὐτῇ ἀποδόμενον, τῷ δὲ ἐμπόρῳ τὸν ἐπίσκοπον· αἰτίαν δὲ ταύτην προϊσχόμενον καθελεῖν αὐτὸν Ἀκάκιον» (Σωζ. Ἐκκλ. Ἱστ., 4,25, παρὰ MG 67,1196. Πρβλ. Θεοδωρ. Ἐκκλ. Ἱστ. 2,26). Ὁ ἅγιος Κ. μὴ εὑρὼν ποιμένα ἐν Ἀντιοχείᾳ, ἦλθεν εἰς Ταρσὸν τῆς Κιλικίας πρὸς τὸν θαυμάσιον ἐπίσκοπον αὐτῆς Σ ι λ β α ν ό ν, ὅστις ἐδέξατο τὸν Κ. μετ' ἀγάπης πολλῆς (Θεοδ. Ἐκκλ. Ἱστ. 2,26: «ὁ δὲ Κύριλλος τὴν μὲν Ἀντιόχειαν παρελήλυθε, ποιμένος αὐτὴν ἐστερημένην εὑρών· εἰς δὲ Ταρσὸν ἀφικόμενος, τῷ θαυμασίῳ συνῆν Σ ι λ β α ν ῷ· οὗτος γὰρ κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρὸν ἐκείνης ἡγεῖτο τῆς ἐκκλησίας»). Ὁ Ἀ κ ά κ ι ο ς ἤσχαλλεν ἔτι μᾶλλον διὰ τὴν ὑπὲρ τοῦ Κ υ ρ ί λ λ ο υ ἐπιδειχθεῖσαν εὐμένειαν ὑπὸ τοῦ Σ ι λ β α ν ο ῦ. Διὸ καὶ ἐπεστείλατο αὐτῷ ἐπιστολήν, ἀπαιτῶν νὰ διακόψῃ τὴν μετὰ τοῦ Κ. ἐπικοινωνίαν. Ἀλλ' οὗτος, καθὰ βεβαιοῖ ὁ Θ ε ο δ ώ ρ η τ ος, «καὶ τὸν Κύριλλον αἰδούμενος, καὶ τὸ πλῆθος ὑφορώμενος (ἥδιστα γὰρ τῆς τοῦ Κυρίλλου διδασκαλίας ἀπέλαυε) τῆς ἐκκλησιαστικῆς οὐκ ἐκώλυσε λειτουργίας». (Θεοδ. 2,26, παρὰ MG 82,1065). Ὁ Κ. ἐζήτησε νὰ ἐρευνηθῶσι τὰ καθ' αὐτὸν ὑπὸ εὐρυτέρας συνόδου. Τὸ 359 συνεκλήθη πράγματι ἐν Σελευκείᾳ σύνοδος, ἥτις ἀποκατέστησε τὸν Κ. εἰς τὸν θρόνον αὐτοῦ. Ὁ Ἀκ. καίπερ κληθεὶς δὲν προσῆλθε. Τοὐναντίον μένεα πνέων, ἦλθεν εἰς Κ/πολιν καὶ ἔπεισε τὸν αὐτοκράτορα ν' ἀκυρώσῃ τὰς ἀποφάσεις τῆς ἐν Σελευκείᾳ συνόδου καὶ συγχρόνως διὰ μικροτέρας συνόδου κατεσπευσμένως ἐν Κ/πόλει συγκληθείσης, ἐπέτυχε τὴν ἀνανέωσιν τῆς προτέρας καταδίκης τοῦ Κ. περὶ καθαιρέσεως τούτου. Ταῦτα ἐγένοντο τὸ 360. (Σωκρ. Ἐκκλ. Ἱστ. 2,39 Ἱερων., De vir. illustr. 112). Εἶναι λίαν ἐνδεικτικὸν τῆς ἀθλίας καταστάσεως κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν ἀρειανικῶν ἐρίδων καὶ τὸ γεγονός, καθ' ὃ κατὰ τὸ τριετὲς περίπου διάστημα τῆς ἀπομακρύνσεως τοῦ Κ. ἐκ τῆς ἐπισκοπῆς του, τρεῖς ἐπιβήτορες κατέλαβον τὸν θρόνον τῶν Ἱεροσολύμων (Ἱερων. Chron ad ann. 349: Εὐτύχιος, Εἰρηναῖος καὶ Ἱλάριος. Κατὰ τὸν Ἐπιφάνιον, Κατὰ αἱρέσ. 66, κεφ. 20 ὁ Ἐρένιος καὶ Ἱλαρίων. Κατὰ τοὺς Σωκρ. καὶ Σωζ. 2,45 καὶ 4,30 ὁ Ἐρέννιος ἢ Ἀρρήνιος, ὁ Ἡράκλειος καὶ ὁ Ἱλάριος. Κατὰ τὸν Νικηφόρον Κάλλι-

στον, ὁ Ἀρσένιος, ὁ Ἡράκλειος καὶ ὁ Ἱλάριος. Τέλος δὲ κατὰ τὸν Εὐτύχιον Ἀλεξ. ὁ Ἡράκλειος ὁ Ἀρειανός, Ἄρβις ὁ Μανιχαῖος καὶ ὁ Ἱλάριος ὡσαύτως Ἀρειανός).

Ὁ ἅγιος Κ. ἐπανῆλθεν εἰς τὴν ἑαυτοῦ ἐκκλησίαν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ αὐτοκράτορος Κωνσταντίου, ἐπισυμβάντα τῇ 3 Ν/βρίου 361. Ὁ ἐπὶ τοῦ θρόνου ἀνελθὼν Ἰουλιανὸς ὁ παραβάτης (361/3) ἐπανέφερε πάντας τοὺς ὑπερορίους ἐπισκόπους, ἐν οἷς καὶ τὸν Κ. Παρέμεινε δ' ἐν τῇ ἐπισκοπῇ του μέχρι τοῦ ἔτους 367, ἤτοι κατὰ τὸ χρονικὸν διάστημα, καθ' ὅ ἐβασίλευσαν ὁ Ἰουλιανὸς ὁ παραβάτης (361/3) καὶ ὁ Ἰοβιανὸς (363/4) μέχρι τῶν μέσων τῆς βασιλείας καὶ τοῦ ἀρειανοῦ Οὐάλεντος (364/78). (Ἄξιον σημειώσεως εἶναι καὶ τὸ περὶ Κ. φερόμενον, ἐν πνεύματι προφητικῷ λεχθέν, ὅτε ὁ Ἰουλιανὸς διέταξε τὸν ἔπαρχον αὐτοῦ ἐν Παλαιστίνῃ, ὅπως ἐπιτρέψῃ τοῖς Ἰουδαίοις ν' ἀνεγείρωσι τὸν καταστραφέντα ἐν Ἱεροσολύμοις Ναόν των. Πρβλ. Σωζ. 5,22, ἔνθα ἀναφέρεται καὶ ἡ πρὸς Ἰουδαίους ἐπιστολὴ τοῦ Ἰουλιανοῦ (ἐπιστ. 25). Ὁ Κ. στηριζόμενος εἰς ῥήσεις τῶν Ἁγ. Γραφῶν (Δανιὴλ 9,26. Ματθ. 24,2), προεῖπε τὴν ἀποτυχίαν τῆς ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων ἀναληφθείσης προσπαθείας ἐπανιδρύσεως τοῦ Ναοῦ των. Ὁ ἱστορικὸς Σωκράτης λέγει σχετικῶς: «Τότε δὲ Κ., ὁ τῶν Ἱεροσολύμων ἐπίσκοπος, τὸ τοῦ προφήτου Δανιὴλ κατὰ νοῦν ἐλάμβανεν, ὅπερ καὶ ὁ Χριστὸς ἐν τοῖς ἁγίοις εὐαγγελίοις ἐπεσφραγίσατο, πολλοῖς τε προέλεγεν, ὡς ἄρα νῦν ἥκει ὁ καιρός, ὅτε λίθος ἐπὶ λίθον οὐκ ἂν μείνοι εἰς τὸν Ναόν, ἀλλὰ τὸ τοῦ Σωτῆρος λόγιον πληρωθήσεται. Ταῦτα ἔλεγεν ὁ ἐπίσκοπος, καὶ διὰ τῆς νυκτὸς σεισμὸς μέγας παραγενόμενος, ἀνέβρασε τοὺς λίθους τῶν πάλαι θεμελίων τοῦ Ναοῦ, καὶ πάντας διέσπειρε σὺν τοῖς παρακειμένοις οἰκήμασι» Ἐκκλ. Ἱστ., 3,20. Ἀναφέρουσι δὲ τὸ γεγονὸς ὁ ἐθνικὸς Μαρκελλῖνος (βιβλ. 3, κ. 1), Γρηγ. ὁ Θεολ. ὁ καὶ Ναζ. (Κατὰ Ἰουλ. λόγ. 4), ὁ ἱερὸς Χρυσόστ. (τόμ. Α' σ. 580), ὁ Θεοδώρ. 3,20, ὁ Ἀμβρόσ. Ἐπιστ. 14,40, ὁ Ρουφῖνος, Ἐκκλ. Ἱστ. 1,37 καὶ ὁ Λιβάνιος ἐν τῷ Ἐπιταφίῳ του εἰς τὸν Ἰουλιανὸν). Οἵ τε ἐθνικοὶ καὶ οἱ Ἰουδαῖοι ἐντυπωσιασθέντες καὶ ἐκπλαγέντες ἐκ τοῦ θαύματος ἐπέστρεφον ἐν μετανοίᾳ πρὸς τὸν Χριστόν, ὃν Θεὸν ὡμολόγουν.

Ἐν ἔτει 367 ἐξέβαλε τῆς ἐπισκοπῆς του τὸν Κ. ὁ ἀρειανίζων αὐτοκράτωρ Οὐάλης (364/78). Ἐπὶ 11 συναπτὰ ἔτη ἔζη ἀσχάλλων ἐν τῇ ἐξορίᾳ ὁ Ὁμολογητὴς Ἱεράρχης. Ἐπανῆλθε καὶ πάλιν ἐπὶ Θεοδοσίου Α' τοῦ μεγάλου (378/95) περὶ τὸ 378. Εὗρεν ὅμως τὴν ἐκκλησίαν του σπαρασσομένην ὑπὸ ποικίλων αἱρέσεων—Πνευματομάχων, Ἀρειανῶν, Ἀπολλιναριστῶν —, ἀποτέλεσμα τῶν ὁποίων ἦσαν ἔριδες, σχίσματα καὶ παντοειδεῖς ἀταξίαι καὶ ἀναταραχαί. Ὁ ἅγιος Γρηγόριος Νύσσης, ἀποσταλεὶς ὅπως καταπαύσῃ τὰς ἐν Ἀραβίᾳ καὶ Παλαιστίνῃ ἔριδας, ὡμολόγησεν ὅτι ἀπέτυχεν εἰς τὸν εἰρηνευτικόν του σκοπὸν (Περὶ τῶν ἀπιόντων εἰς Ἱεροσόλυμα 3,653/6, Πρὸς Θεόφιλ. Ἀλεξ.

262). Ἀλλ' ὅπερ ὁ θεῖος Γρηγόριος δὲν ἐπέτυχε, κατώρθωσεν ἡ θερμουργὸς πίστις καὶ ἡ ἐπιμονὴ τοῦ διδακτικοῦ πατρὸς ἡμῶν Κυρίλλου (Παλλ. Λαυσαϊκὸν § 118). Ἔκτοτε παρέμεινεν ἀδιατάρακτος ὁ Κ. ἐν τῇ ἐπισκοπῇ του μέχρι τῆς εἰς Κύριον ἐκδημίας αὐτοῦ τῇ 18 Μαρτίου 387 (Nautin), ἤτοι ἐπὶ 9 συναπτὰ ἔτη.

2. Συγγράμματα. Α' Γνήσια: α) Κατηχήσεις, 24 τὸν ἀριθμόν, ἤτοι 1 προκατήχησις, 18 Κατηχήσεις πρὸς φωτιζομένους, ὡς ἐλέγοντο οἱ κατηχούμενοι μικρὸν χρόνον πρὸ τοῦ βαπτίσματος καὶ 5 πρὸς νεοφωτίστους, αἱ οὕτω καλούμεναι Μυσταγωγικαὶ Κατηχήσεις.

Ἀνάλυσις σύντομος τοῦ περιεχομένου τῶν Κατηχήσεων. Ἡ σπουδαιότης καὶ ἡ ἀνυπολόγιστος ἀξία τῶν Κατηχήσεων ἐπιβάλλει καὶ σύντομον θεώρησιν τοῦ περιεχομένου ἑκάστης τῶν Κατηχήσεων.

Ἐν τῇ Προκατηχήσει ὁ Κ. ὑποδεικνύει τὴν ἀξίαν τῆς Κατηχήσεως καὶ τὰ καθήκοντα τῶν Κατηχουμένων, ὥστε νὰ προπαρασκευασθῶσιν ἀξίως διὰ τὸ βάπτισμα. Διὰ παραδειγμάτων ὑποδεικνύει τὸν μέγαν κίνδυνον διὰ τὸν μὴ γνησίως καὶ εἰλικρινῶς προσερχόμενον εἰς τὸ βάπτισμα· προτρέπει εἰς μετάνοιαν, ὑποδεικνύει τὴν διαφορὰν κατηχουμένων καὶ φωτιζομένων· τὸ βάπτισμα τῶν αἱρετικῶν εἶναι ἄκυρον· οἱ ἐπορκισμοὶ ἀπαραίτητοι· οἱ κατηχούμενοι ὀφείλουσι νὰ παρακολουθῶσιν ἐπιμελῶς πάσας τὰς κατηχήσεις· ὑποδεικνύει τὰ ἀγαθὰ τοῦ βαπτίσματος καὶ παραινεῖ εἰς τὴν ἄσκησιν τῶν ἀγαθῶν ἔργων.

Πρώτη Κατήχησις. Περιληπτικὴ ὑπόμνησις τῶν ἐν τῇ Προκατηχήσει λεχθέντων· ὠφέλειαι τοῦ βαπτίσματος· συνιστᾷ μετάνοιαν καὶ ἐξομολόγησιν καὶ σεμνοπρεπῆ διαγωγὴν τῶν Κατηχουμένων.

Δευτέρα Κατήχησις. Περὶ μετανοίας καὶ ἀφέσεως ἁμαρτιῶν· περὶ ἐλευθερίας τῆς βουλήσεως καὶ θείας φιλανθρωπίας μετὰ παραδειγμάτων ἐκ τῶν Ἁγίων Γραφῶν.

Τρίτη Κατήχησις. Τὸ ἅγιον βάπτισμα συνάπτει τὴν ψυχὴν μετὰ τοῦ Θεοῦ· περὶ δωρεῶν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος· τὰ ὁρατὰ σημεῖα τοῦ βαπτίσματος καὶ ἡ ἀναγκαιότης αὐτοῦ· αἱ θαυμασταὶ ἐνέργειαι τοῦ βαπτίσματος.

Τετάρτη Κατήχησις. Ἡ ὀρθόδοξος καὶ γνησία διδασκαλία καὶ ἡ ἄσκησις τῶν καλῶν ἔργων προϋπόθεσις ἐπιτεύξεως τῆς σωτηρίας· ἐκτίθενται ἐπίσης τὰ θεμελιώδη δόγματα τῆς πίστεως, περὶ Θεοῦ, Χριστοῦ, ἐνανθρωπήσεως, θανάτου, ταφῆς, καθόδου εἰς Ἅδου, ἀναστάσεως, ἀναλήψεως τοῦ Κυρίου καὶ τῆς ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς καθέδρας τοῦ Υἱοῦ, περὶ δευτέρας παρουσίας, ἁγίου Πνεύματος, φύσεως ἀνθρώπου καὶ περὶ ψυχῆς καὶ σώματος, περὶ παρθενίας καὶ γάμου, περὶ δευτέρου γάμου, περὶ βρώσεως καὶ ἐνδυμάτων, περὶ κοινῆς ἀναστάσεως καὶ μελλούσης κρίσεως κ.ἄ.

Πέμπτη Κατήχησις. Περὶ πίστεως (δογματικὴ καὶ ἐνεργητικὴ πίστις). Ἐν τέλει διαιρεῖ εἰς ἄρθρα τὸ Σύμβολον τῆς Πίστεως τῆς Ἱεροσολυμιτικῆς Ἐκκλησίας, ὅπερ συμφωνεῖ κατὰ τὸ πλεῖστον πρὸς τὸ τῆς Νικαίας-Κων/πόλεως.

Ἕκτη Κατήχησις. Περὶ μοναρχίας. Ἡ ἁγία Τριὰς εἶναι ὁ Εἷς Θεὸς ὁ ἐν τρισὶ προσώποις προβαλλόμενος. Οἱ ἄνθρωποι, θελήσαντες νὰ διερευνήσουν τὴν Οὐσίαν τῆς θεότητος, ἐπλανήθησαν. Περὶ Ἀνθρωπομορφιτῶν, Μανι-

χαίων, Σίμωνος Μάγου, Κηρίνθου, Μενάνδρου, Καρποκράτους, Μαρκίωνος, Βασιλείου, Οὐαλεντίνου, κ.ἄ. αἱρετικῶν.

Ἑβδόμη Κατήχησις. Περὶ Θεοῦ Πατρὸς καὶ περὶ πλάνης τῶν εἰδωλολατρῶν. Ἐλέγχει τοὺς Ἰουδαίους, εἶτα τοὺς Γνωστικούς, τοὺς Ἀρειανοὺς καὶ πάντας τοὺς ἀπιστοῦντας εἰς τὴν Θεότητα τοῦ Ἰησοῦ. Τέλος ὁμιλεῖ περὶ ἐλευθερίας τῆς βουλήσεως κατὰ Οὐαλεντινιανῶν καὶ ὑποδεικνύει τὰ καθήκοντα τῶν τέκνων πρὸς τοὺς γονεῖς.

Ὀγδόη Κατήχησις. Περὶ Θεοῦ Παντοκράτορος· κατὰ Μανιχαίων, δεχομένων δύο ἀρχάς· περὶ θείας προνοίας· περὶ ἐξουσίας τοῦ Θεοῦ ἐπὶ πάντων, οὐρανίων, καὶ ἐπιγείων· περὶ ψυχῆς καὶ σώματος, αἱρετικῶν, εἰδωλολατρῶν καὶ διαβόλου. Ἐξουσιάζει τῶν πάντων ὁ Θεός, ἀνεχόμενος τοὺς ἁμαρτωλοὺς διὰ τὴν ἄπειρον αὐτοῦ μακροθυμίαν. Ὁ Θεὸς εἶναι κύριος παντὸς ἀγαθοῦ καὶ χορηγεῖ πλοῦτον καὶ κτήματα εἰς ὃν βούλεται. Δὲν εἶναι λοιπὸν τὰ ὑλικὰ ἀγαθὰ κτῆμα τοῦ διαβόλου, ὡς ἐπρέσβευον οἱ Μανιχαῖοι.

Ἐνάτη Κατήχησις. Ἀναφέρεται εἰς τὸ ἄρθρον τοῦ Συμβόλου «Ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς, ὁρατῶν τε πάντων καὶ ἀοράτων». Ὁ δημιουργὸς τῶν πάντων Θεός, φύσει μὲν εἶναι ἀόρατος, ἀλλ' ἐκ τῶν ἔργων του, ἤτοι ἐκ τῆς δημιουργίας, θεωρεῖται. Περιγράφει τὴν φύσιν καὶ τὴν ὠφέλειαν τοῦ οὐρανοῦ, τοῦ ἡλίου καὶ τῶν ἀστέρων, τὴν ἁρμονικὴν διαδοχὴν ἡμέρας καὶ νυκτός, ὡς καὶ τῶν τεσσάρων ἐποχῶν τοῦ ἔτους, ὡς καὶ τοῦ φωτὸς καὶ τοῦ σκότους· περιγράφει τὸ ἐνιαῖον τῆς φύσεως, τὰς ποικιλίας τῶν ζῴων καὶ τὴν ἐξαισίαν καὶ θαυμαστὴν κατασκευὴν τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος.

Δεκάτη Κατήχησις. Ἑρμηνεύει τὸ ἄρθρον τοῦ Συμβόλου «Καὶ εἰς ἕνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν», ὑποδεικνύων τὴν ἀνάγκην τῆς εἰς αὐτὸν πίστεως· ἡ ἀρχὴ καὶ ἡ ἐξουσία αὐτοῦ εἶναι ἀΐδιος· ἐξηγεῖ τὴν σημασίαν τῶν ὀνομάτων «Ἰησοῦς» καὶ «Χριστός», ἀποδεικνύων τὴν Θεότητα αὐτοῦ.

Ἑνδεκάτη Κατήχησις. Συνεχίζει τὴν περὶ τοῦ Κυρίου δογματικὴν ἔκθεσίν του ὁ Κ. Ὁ Κύριος εἶναι πρωτότοκος, μονογενής, γεννηθεὶς δι' ἀκαταλήπτου γεννήσεως πρὸ πάντων τῶν αἰώνων· ἡ ἐνανθρώπησις ἦτο γνωστὴ μόνον εἰς τὴν Ἁγίαν Τριάδα. Ἡ ἐνανθρώπησις ἐγένετο ἄνευ ἀλλοιώσεως ἢ ἐλαττώσεως τῆς τρισυποστάτου Θεότητος. Τέλος διδάσκει, ὅτι «πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, τοῦ Πατρὸς δι' Υἱοῦ ἐργαζομένου».

Δωδεκάτη Κατήχησις. Ἀναπτύσσει τὰ αἴτια καὶ τοὺς σκοποὺς τῆς ἐνσάρκου τοῦ Κυρίου οἰκονομίας, φέρων εἰς ἀπόδειξιν τὰς προφητείας τῆς Π.Δ. Ἐν τέλει ἀντικρούει τοὺς ἐθνικούς, οἵτινες ἰσχυρίζοντο, ὅτι εἶναι δῆθεν ἀνάξιον τοῦ Θεοῦ νὰ προσλάβῃ ἀνθρώπινον σῶμα.

Δεκάτη τρίτη Κατήχησις. Ἀναπτύσσει τὸ ἄρθρον τοῦ Συμβόλου «σταυρωθέντα καὶ ταφέντα». Ὁ Σταυρὸς εἶναι καύχημα διὰ τοὺς χριστιανούς. Ὁμιλεῖ περὶ τοῦ πάθους τοῦ Κυρίου, περὶ Ἰούδα, περὶ τῆς δίκης τοῦ Ἰησοῦ καὶ τῆς ἐξενεχθείσης καταδίκης αὐτοῦ. Τὸ σημεῖον τοῦ Σταυροῦ ὀφείλομεν νὰ ποιώμεθα ἐπὶ τοῦ μετώπου καὶ ἐν πάσαις ταῖς ἐπιχειρήσεσιν ἡμῶν, ὡς ὅπλον κατὰ τοῦ Σατανᾶ.

Δεκάτη τετάρτη Κατήχησις. Ἑρμηνεία τοῦ ἄρθρου «καὶ ἀναστάντα ἐκ νεκρῶν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ καὶ ἀνελθόντα εἰς τοὺς οὐρανούς». Προσδιορίζει τὸν τόπον, ἐν ᾧ ἔγινεν ἡ ἀνάστασις, ὡς καὶ τὸν χρόνον· μνημονεύει τῶν μυροφόρων· ὁμιλεῖ περὶ τῆς εἰς Ἅδου καθόδου, τῆς ἀναλήψεως καὶ τῆς ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρὸς καθέδρας τοῦ Κυρίου.

Δεκάτη πέμπτη Κατήχησις. Ἑρμηνεύει τὸ ἄρθρον «καὶ ἐρχόμενον κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς»· ὁμιλεῖ περὶ Ἀντιχρίστου· ἄγνωστος ὁ χρόνος τῆς δευτέρας παρουσίας· πάντως θέλουσι προηγηθῆ σημεῖα καὶ τέρατα, ἔκπτωσις ἀπὸ τῆς πίστεως, ἔριδες καὶ διχοστασίαι καὶ ἐν αὐταῖς ταῖς Ἐκκλησίαις. Ὡραία εἶναι ἡ περιγραφὴ τοῦ Ἀντιχρίστου.

Δεκάτη ἕκτη Κατήχησις. Ἐκθέτει τὴν περὶ Ἁγίου Πνεύματος ὀρθόδοξον διδασκαλίαν, περὶ τῆς Οὐσίας καὶ τῆς Θεότητος αὐτοῦ καὶ ἀναιρεῖ τὰς κακοδόξους τῶν αἱρετικῶν ἀντιλήψεις περὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ὀνομάζεται Παράκλητος, Διδάσκαλος, Ἁγιοποιός, ἴσως τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ κατὰ τὴν ἐνέργειαν καὶ τὰ χαρίσματα. Ὁμιλεῖ τέλος καὶ περὶ τῶν ἐνεργειῶν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος.

Δεκάτη ἑβδόμη Κατήχησις. Ἐξακολουθεῖ τὴν περὶ Ἁγίου Πνεύματος διδασκαλίαν, ἐπὶ τῇ βάσει τῆς Κ. Δ., ἀναφέρων πάσας τὰς ἐνεργείας τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, τὰς ἐν τῇ Κ. Δ. ἀναφερομένας.

Δεκάτη ὀγδόη Κατήχησις. Ἀναπτύσσει τὰ ἄρθρα τοῦ Συμβόλου «καὶ εἰς μίαν ἁγίαν καθολικὴν Ἐκκλησίαν»· «καὶ σαρκὸς ἀνάστασιν καὶ εἰς ζωὴν αἰώνιον». Λαμβάνει ἀφορμὴν νὰ ὁμιλήσῃ διεξοδικώτερον περὶ τῆς ἀναγκαιότητος τῆς ἀναστάσεως τῆς σαρκός· ὁμιλεῖ περὶ Ἐκκλησίας καὶ πόθεν ἔλαβε τὴν ἐπωνυμίαν καὶ διατὶ καλεῖται καθολική. Ἐν τέλει δίδει βραχεῖαν ἑρμηνείαν καὶ πάλιν τῶν μυστηρίων, εἰς τὰ ὁποῖα μετ' ὀλίγον οἱ ἀκροαταὶ αὐτοῦ ἔμελλον νὰ μυηθῶσιν. Ἐκ τούτου καὶ αἱ ἀκολουθοῦσαι πέντε Ὁμιλίαι ὀνομάζονται Μυσταγωγικαί.

Πρώτη Μυσταγωγική. Ἑρμηνεύονται αἱ πρὸ τοῦ βαπτίσματος τελεταί, ἤτοι ἡ ἀπόταξις ἀπὸ τοῦ Σατανᾶ καὶ ἡ μετὰ τοῦ Χριστοῦ σύνταξις τοῦ βαπτιζομένου. Τοῦτο βεβαιοῖ ὁ βαπτιζόμενος ἐκφωνῶν τὸ Σύμβολον τῆς Πίστεως.

Δευτέρα Μυσταγωγική. Καὶ πάλιν περὶ βαπτίσματος καὶ περὶ ἀποδύσεως τοῦ ἐνδύματος, γυμνώσεως τοῦ σώματος καὶ χρίσεως δι' ἐλαίου· ἐξηγοῦνται τὰ ὑποβαλλόμενα ὑπὸ τοῦ ἱερέως ἐρωτήματα καὶ ἡ τρίτη ἀνάδυσις καὶ κατάδυσις, ἡ ὑποτυποῦσα τὴν τοῦ Κυρίου τριήμερον ταφὴν καὶ ἀνάστασιν.

Τρίτη Μυσταγωγική. Ὁμιλεῖ περὶ τοῦ μυστηρίου τοῦ Χρίσματος, δι' οὗ παρέχονται τῷ βαπτισθέντι αἱ δωρεαὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος δι' εὐχῶν τῆς Ἐκκλησίας.

Τετάρτη Μυσταγωγική. Ὁμιλεῖ περὶ τοῦ μυστηρίου τῆς θείας Εὐχαριστίας, οὗτινος περιγράφει παραστατικώτατα τὴν δύναμιν, τὰς ἐνεργείας, προσκομίζων ἅμα καὶ τὰ ἐν τῇ Π.Δ. σύμβολα τοῦ μυστηρίου τούτου. Στηριζόμενος εἰς τὸν ἀπόστολον Παῦλον διδάσκει, ὅτι ὁ ἄρτος καὶ ὁ οἶνος μεταβάλλονται διὰ τῆς εὐχῆς τοῦ ἱερέως εἰς σῶμα καὶ αἷμα Χριστοῦ· λέγει ὅτι τὸ μυστήριον τῆς θείας Εὐχαριστίας εἶναι θυσία ἱλαστήριος καὶ εὐχαριστήριος. Ἐν τέλει καταδεικνύει τὴν ὑπεροχὴν τῆς Κ.Δ. ὑπὲρ τὴν τῆς Π.Δ.

Πέμπτη Μυσταγωγική. Ὁμιλεῖ περὶ τῆς θείας Λειτουργίας γενικῶς, περὶ μυσταγωγίας, χειρονιψίας τοῦ ἀρχιερέως καὶ τῶν λοιπῶν ἱερέων· περὶ τοῦ ἀσπασμοῦ τῆς ἀγάπης, περὶ εὐχῆς εὐχαριστηρίου, περὶ τρισαγίου, ἐπικλήσεως τοῦ Παναγίου Πνεύματος, ὑπὲρ εἰρήνης τῶν Ἐκκλησιῶν καὶ τῆς τοῦ κόσμου εὐσταθείας, ὑπὲρ βασιλέων, στρατιωτῶν, συμμάχων, ὑπὲρ καταπονουμένων καὶ ὑπὲρ πάντων τῶν βοηθείας δεομένων. Μεταβαίνει εἶτα εἰς σύντομον ἑρμηνείαν τῆς Κυριακῆς προσευχῆς καὶ παραινεῖ εἰς μετάληψιν τῶν θείων δώρων.

Ἀξία τῶν Κατηχήσεων. Εἶναι πράγματι ἀνυπολόγιστος ἡ ἀξία τῶν Κατηχήσεων τοῦ ἁγίου Κυρίλλου. Οὐδὲν πρὸ αὐτοῦ ἔργον ἐμφανίζει μετὰ τόσης παραστατικότητος σχεδὸν τὸ ὅλον Τελετουργικὸν τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, τὸ μυστηριακὸν καὶ ἁγιαστικὸν σύστημα μετὰ καταπλησσούσης ὁμοιότητος πρὸς τὰ ἐν τῷ Ναῷ ἄχρι σήμερον τελούμενα, ὥστε δεδικαιολογημένως νὰ ἰσχυριζώμεθα ὅτι αἱ Κατηχήσεις τοῦ ἁγίου Κ. ἀποτελοῦν ἔκτυπον ἀναπαράστασιν καὶ ἐν τῇ πράξει διατήρησιν αὐτῆς ταύτης τῆς Ἀποστολικῆς Τελετουργικῆς Παραδόσεως. Δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι αἱ Κατηχήσεις ἀποτελοῦν τὸ δογματικὸν καὶ ἠθικὸν «Σύνταγμα» τῆς Ἐκκλησίας ἢ τὸν «Τελετουργικὸν Καταστατικὸν Χάρτην» αὐτῆς. Ἀνυπολόγιστος ἐπίσης εἶναι καὶ ἡ παιδαγωγικὴ ἀξία τοῦ ἔργου καὶ μάλιστα ἡ παιδευτικὴ κατηχητικὴ μεθοδολογία, ἡ ὑπὸ τοῦ πεπειραμένου συντάκτου τοῦ ἔργου χρησιμοποιουμένη. Ἀποτελοῦν ἄρα αἱ Κατηχήσεις πρότυπον χριστιανικῆς ἀγωγῆς καὶ μορφώσεως. Τὴν ἀξίαν τοῦ ἔργου ἐξαίρουσι πάντες οἱ Πατρολόγοι τῆς σήμερον, παρὰ τὰς ἀμφισβητήσεις ἐπί τινων σημείων τοῦ χρόνου τῆς ἐκφωνήσεως τούτων, τῆς διὰ βραχυγράφου καὶ ταχυγράφου διασώσεως καὶ παραδόσεως τούτων, τῆς γνησιότητός τινων καὶ δὴ καὶ τῶν Μυσταγωγικῶν Κατηχήσεων κλπ. κλπ.

Τὸ ὕφος τοῦ Κυρίλλου εἶναι ἁπλοῦν, θερμὸν καὶ παραστατικόν. Ὁ Κ. ἐμφανίζεται ὁμιλῶν ἡσύχως καὶ ἐκ τοῦ περισσεύματος τῆς καρδίας αὐτοῦ. Αἱ ἰδέαι αὐτοῦ εἶναι σαφεῖς, ζωηραί, ἀπέριττοι καὶ λίαν παραστατικαί. Εἶναι ἔκδηλος ἡ ἐμμονὴ τοῦ ῥήτορος εἰς τὴν ἀκρίβειαν τῆς διατυπώσεως τῶν νοημάτων του. Πάντα τὰ χαρίσματα ταῦτα τοῦ ὁμιλητοῦ εἶναι φυσικὸν νὰ διεγείρουν καὶ τὸ ἐνδιαφέρον, ἀλλὰ καὶ τὸν ἐνθουσιασμὸν τοῦ ἀκροατοῦ, ὡς καὶ τοῦ ἀναγνώστου σήμερον. Ὁ Κ. ἀποδεικνύεται Διδάσκαλος μεθοδικώτατος. Ἀποβλέπων δ' εἰς τὴν εὐεργετικὴν ἐπίδρασιν ἐπὶ τῶν ἀκροατῶν του δὲν διστάζει νὰ ἐπαναλάβῃ τὰ πλειστάκις λεχθέντα, μάλιστα ἀνακεφαλαιῶν πάντοτε τὰ οὐσιώδη. Αἱ παρατηρούμεναι λοιπὸν ἐπαναλήψεις δὲν εἶναι ἐλάττωμα, ἀλλ' ἐκ προθέσεως μεθοδολογικὴ σκοπιμότης ἐμπεδώσεως τῶν διδαγμάτων εἰς τοὺς ἀκροατάς. Ἡ ὑπό τινων νεωτέρων ἐπιστημόνων γενομένη σύγκρισις τοῦ δογματικοῦ καὶ ἠθικοῦ περιεχομένου τῶν Κατηχήσεων πρὸς τὰ εἰδικὰ ἔργα τῶν Καππαδοκῶν Πατέρων ἢ καὶ τοῦ μ. Ἀθανασίου ἐπὶ μειώσει τοῦ βάθους τοῦ περιεχομένου τῶν Κατηχήσεων, εἶναι ἐσφαλμένη. Ὁ Κ. δὲν προὐτίθετο νὰ ἐκθέσῃ συστηματικὴν δογματικὴν καὶ ἠθικὴν διδασκαλίαν τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἀλλὰ νὰ ἐμπεδώσῃ εἰς τοὺς νεοφωτίστους καὶ κατηχουμένους τὰς οὐσιώδεις ἀρχὰς τῆς Χριστιανικῆς Θρησκείας εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ἀκροατῶν του καὶ νὰ διαθερμάνῃ τὴν πρὸς τὸν Χριστὸν καὶ τὴν Ἐκκλησίαν του πίστιν. Ὁ σκοπὸς τοῦ Κ. εἶναι καθαρῶς διδακτικὸς καὶ ἐποικοδομητικός. Ἡ ἑρμηνεία χωρίων τῶν

ἁγίων Γραφῶν, ἡ ἱστορικὴ ἀναφορὰ εἰς πρόσωπα εἴτε τῆς Ἁγίας Γραφῆς εἴτε τῆς ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας, ἡ μνεία τῶν αἱρέσεων καὶ ἡ ἀσκουμένη ἐνίοτε ἀντιρρητικὴ ἢ πολεμικὴ κριτικὴ τούτων, τέλος ὅ ἐστιν ὅτε ἀπολογητικὸς τόνος καὶ ἡ λιπαρὰ χρῆσις γραφικῶν χωρίων, εἰς οὐδὲν ἕτερον ἀποσκοποῦσιν ἢ εἰς ἀσφαλῆ ἐμπέδωσιν τῶν ἐκτιθεμένων χριστιανικῶν Ἀληθειῶν ὑπὸ τοῦ ὁμιλητοῦ εἰς τοὺς ἀκροατάς του. Αἱ Κατηχήσεις φέρουν ἔκτυπον τὸν χαρακτῆρα τῆς τε μυστικῆς καὶ τῆς καταφατικῆς ἢ παραδοσιαρχικῆς Θεολογίας, μάλιστα ἐν πνεύματι αἰσιοδόξου προσμονῆς τοῦ εὐαγγελικοῦ μηνύματος τῆς σωτηρίας.

Ὡς πρὸς τὸν χρόνον, καθ' ὃν ἐλέχθησαν αἱ Κατηχήσεις, οἱ εἰδικοὶ ἐπιστήμονες διίστανται. Δὲν κρίνομεν σκόπιμον νὰ ἐκθέσωμεν λεπτομερέστερον τὸ πρόβλημα. Τοῦτο μόνον λέγομεν. Θεωροῦμεν ἐπικρατεστέραν τὴν γνώμην, καθ' ἣν ἅπασαι αἱ Κατηχήσεις ἐλέχθησαν ὑπὸ τοῦ Κ., μάλιστα ἐπισκόπου ὄντος. Λαμβανομένου δὲ ὑπ' ὄψιν ὅτι ὁ ἅγιος Κ. διετέλεσεν ἐπίσκοπος ἐπὶ 38 συναπτὰ ἔτη, θεωροῦμεν πειστικωτέραν καὶ εὐλογοφανεστέραν τὴν ἐκδοχήν, ὅτι αἱ Κατηχήσεις ἐλέχθησαν εἰς διαστήματα χρονικὰ διάφορα καὶ μάλιστα τινὲς τούτων κατὰ τὸ Μ. Σάββατον καθ' ἕκαστον ἔτος, τῆς δὲ πρώτης λεχθείσης πιθανώτατα τὸ ἔτος 350. Ὅτι δὲ αἱ Κατηχήσεις κατεγράφοντο ὑπὸ πλειόνων γραμματέων καὶ νοταρίων διὰ τῆς ταχυγράφου τέχνης, σαφῶς δηλοῦται ἔν τισι χειρογράφοις. Ὁ Κ. δὲν φαίνεται ἐπιστατήσας ἢ διορθώσας τὸ κείμενον ὕστερον. Ἐκ τούτου καὶ ἡ ὁτὲ μὲν ἐκτενής, ὁτὲ δὲ βραχυτέρα μορφὴ ἐνίων ἐκ τῶν Κατηχήσεων.

β) Ὁμιλία «Εἰς τὸν παραλυτικὸν τὸν ἐπὶ τὴν κολυμβήθραν» (MG 32,1132-1153). Ἡ γνησιότης τῆς Ὁμιλίας ἀποδεικνύεται ἐκ τῆς χειρογράφου παραδόσεως, ἐκ τοῦ ὁμοίου πρὸς τὰς Κατηχήσεις ὕφους, τῶν ὁμοίων ἰδεῶν καὶ ἐκ τῶν αὐτῶν πολλάκις ἐκφράσεων. Ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ χωρίου τοῦ Ἰωάνν. 5,2-16, ὁ Κ. ἀναπτύσσει ἐν συντομίᾳ τὴν ὀρθόδοξον Χριστολογίαν. Ὁ Κύριος εἶναι ὁ ἰατρὸς τῶν ψυχῶν καὶ τῶν σωμάτων, ὁ ἐπιδαψιλεύων φιλανθρώπως πάσας τὰς ἀγαθοεργίας. Ὁμιλεῖ περὶ τῆς θεότητος τοῦ Χριστοῦ, τῆς ἐνανθρωπήσεως αὐτοῦ καὶ τῆς ἀνάγκης ὁμολογίας πίστεως εἰς Αὐτόν, ὡς Θεάνθρωπον. Ἐκθέτει δ' ἐπίσης τὸ θαῦμα τῆς ἰάσεως τοῦ παραλυτικοῦ, τὴν ἀπιστίαν τῶν Ἑβραίων εἰς τὴν θαυματουργὸν τοῦ Κυρίου δύναμιν καὶ προτρέπει εἰς ἀποφυγὴν τῆς ἁμαρτίας καὶ ἀποδοχὴν τῆς χριστιανικῆς πίστεως.

γ) «Ἐπιστολὴ πρὸς Κωνστάντιον τὸν εὐσεβέστατον βασιλέα, περὶ τοῦ ἐν οὐρανοῖς φανέντος σημείου τοῦ σταυροῦ ἐκ φωτός, ἐν Ἱεροσολύμοις ὀφθέντος». (MG 33,1165-1176. Ἐνταῦθα καὶ αἱ ἀρχαιότεραι μαρτυρίαι περὶ τοῦ γενομένου θαύματος). Ὁ ἱστορικὸς Σωζόμενος ἀναφέρει τὸ κατὰ τὴν 7ην Μαΐου 351 γενό-

μενον θαῦμα ὑπεράνω τοῦ Γολγοθᾶ. Ἤγετο ἡ ἑορτὴ τῆς Πεντηκοστῆς ὅτε «στύλος σταυροειδὴς ἐν τῷ οὐρανῷ ὀφθείς, μέγιστον θαῦμα τοῖς ὁρῶσιν ἐγένετο». Ἡ γνησιότης τῆς Ἐπιστολῆς ἐν τούτοις ἀμφισβητεῖται, λόγῳ τῆς ἐν τέλει φράσεως «τὴν ἁγίαν καὶ ὁμοούσιον Τριάδα». Ὡς γνωστὸν ὁ Κ. οὐδέποτε ἐχρησιμοποίησε τὸν ὅρον «ὁμοούσιος». Ἄλλοι πάλιν, πρὸς ὑποστήριξιν τῆς γνησιότητος, δὲν ἀποκλείουν τὸ ἐνδεχόμενον παρεμβολῆς ὑπὸ μεταγενεστέρας χειρὸς τῆς ἐν λόγῳ φράσεως. Προσκομίζουν δ' ὡς ἐπιχείρημα τὴν ὁμοιότητα τοῦ ὕφους τῆς Ἐπιστολῆς πρὸς τὰς Κατηχήσεις τοῦ Κ. (Σωζ. Ἐκκλ. Ἱστ. 4,5).

δ) Τρία ἀποσπάσματα εἰς τὸν εὐαγγελιστὴν Ἰωάννην (2, 1-11 καὶ 16,28) ἀποδίδονται εἰς τὸν Κ. Καὶ τὰ τρία ἄνευ ἰδιαιτέρας ἀξίας (τὰ δύο πρῶτα ἀναφέρονται εἰς τὸ ἐν Κανᾷ θαῦμα τῆς μεταβολῆς τοῦ ὕδατος εἰς οἶνον, τὸ δὲ τρίτον εἰς τὸ χωρίον «πορεύομαι πρὸς τὸν πατέρα μου»).

Β. Νόθα: α) Λόγος εἰς τὴν ὑπαπαντὴν τοῦ Κυρίου ἡμῶν καὶ Σωτῆρος Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ εἰς τὸν Συμεῶνα τὸν θεοδόχον» (MG 33, 1188-1204). Ἀποδίδεται ἐπίσης εἰς τὸν Γρηγόριον Νύσσης, τὸν Ἀμφιλόχιον Ἰκονίου, τὸν ἱερὸν Χρυσόστομον, τὸν πρεσβύτερον Ἱεροσολύμων Τιμόθεον, τὸν Κύριλλον Ἀλεξανδρείας κ.ἄ. Εἶναι ἐμφανὴς ἡ ἐξάρτησις τοῦ Λόγου τούτου ἐκ τοῦ Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου. Ἡμετέρα γνώμη εἶναι, ὅτι ἀνήκει μᾶλλον εἰς τὸν Ἀμφιλόχιον Ἰκονίου. Ἐντυπωσιάζει τὸ ῥητορικὸν ὕφος καὶ τὸ ἐνθουσιαστικὸν στοιχεῖον.

β) «Ἱστορία ἐκκλησιαστικὴ καὶ μυστικὴ θεωρία» (MG 98,348-453). Ἀποδίδεται καὶ εἰς τὸν πατριάρχην Γερμανὸν Α' (715-730). Ἀσφαλῶς ὑποβολιμαῖον τὸ ἔργον καὶ ξένον τῆς γραφίδος τοῦ ἁγίου Κ.

*γ) Κακῶς ἀποδίδεται εἰς τὸν Κ. Ἐπιστολὴ δῆθεν τούτου πρὸς τὸν ἅγιον Αὐγουστῖνον, ὑπὸ τὸν τίτλον: **Beati Cyrilli Epistola ad Sanctum Augustinum, de miraculis beati Hieronymi presbyteri post mortem celebratis**. Μηδαμινῆς ἀξίας τὸ περιεχόμενον.*

δ) Νόθα εἶναι καὶ τὰ ὑπὸ Ἀναστασίου τοῦ Σιναΐτου ἀναφερόμενα («Ὑπομνήματα εἰς τὸν εὐαγγελιστὴν Μᾶρκον», ὡς καὶ «Ἐπιστολαί τινες πρὸς Ὀλύμπιον μοναχόν».

ε) Νόθος εἶναι καὶ ἡ σύντομος χρονογραφία (MG 33,1204).

στ) «Ἐπιστολὴ Κυρίλλου Ἱεροσολύμων, πρὸς Ἰούλιον πάπαν, καὶ Ἰουλίου πάπα πρὸς Κύριλλον (MG 33,1208/9). Ἀμφότεραι αἱ ἐπιστολαὶ εἶναι ὑποβολιμαῖαι. Εἴς τινα χειρόγραφα φέρεται ὁ Ἰουβενάλιος Ἱεροσολύμων (422/58), ὡς ὑποβαλὼν τὸ ἐρώτημα τῷ Πάπᾳ (;) περὶ τῆς

ἡμέρας, καθ' ἣν ἐγεννήθη ὁ Κύριος, ἵνα μὴ συνεορτάζηται τὴν 6 Ἰανουαρίου μετὰ τῆς ἑορτῆς τῶν Θεοφανείων καὶ ἡ τῶν Χριστουγέννων.

ζ) Ὁ πατριάρχης Φώτιος (Μυριόβιβλος κῶδ. 89) ἀναφέρει εἰς τὰ περὶ Γελασίου καὶ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας αὐτοῦ, καὶ τὰ ἀξιοσημείωτα ταῦτα: «Ἡμεῖς δὲ εὕρομεν ἀνεγνωκότες ἐν ἄλλοις, ὅτι αὐτός τε Κύριλλος καὶ Γελάσιος οὗτος τὴν Ρουφίνου τοῦ Ρωμαίου μετέφρασεν ἱστορίαν εἰς τὴν Ἑλλάδα γλῶσσαν, οὐ μέντοι ὅτι ἰδίαν συνετάξαντο ἱστορίαν». Ἀλλὰ τοιαύτη μετάφρασις δὲν διεσώθη. Πάντως χρήζει περαιτέρω ἐρεύνης ἡ σημείωσις τοῦ κριτικωτάτου Φωτίου.

*

Διδασκαλία. Αἱ Κατηχήσεις εἶναι τὸ μοναδικὸν ἔργον, ἐξ οὗ δυνάμεθα νὰ ἀντλήσωμεν τὴν ὅλην διδαχὴν τοῦ ἁγίου Κ. καὶ νὰ διαγνώσωμεν τὴν ἐξαίρετον αὐτοῦ θεολογικὴν σκέψιν εἰς πάντα σχεδὸν τὰ εὐαγγελικὰ διδάγματα. Ἱκανὰ ἐσημειώσαμεν ἀνωτέρω περί τε τῆς δογματικῆς καὶ περὶ τῆς ἠθικῆς καὶ ἐκκλησιολογικῆς διδαχῆς τοῦ ἁγίου Κ. Λεπτομερέστερον θὰ ἠδυνάμεθα νὰ ἐξάρωμεν ἰδιαίτερά τινα χαρακτηριστικὰ τῆς Κυριλλείου διδασκαλίας. α) Περὶ Θεοπνευστίας. Λέγει: «ταῦτα διδάσκουσιν ἡμᾶς αἱ θεόπνευστοι γραφαὶ τῆς παλαιᾶς τε καὶ καινῆς διαθήκης». β) Περὶ τῆς μεταφράσεως τῶν Ο': «οὐ γὰρ εὑρεσιολογία καὶ κατασκευὴ σοφισμάτων ἀνθρωπίνων ἦν τὸ γινόμενον, ἀλλ' ἐκ πνεύματος ἁγίου ἡ τῶν ἁγίῳ πνεύματι λαληθεισῶν θείων γραφῶν ἑρμηνεία συνετελεῖτο» (Κατ. 4,33 καὶ 34,MG 33,493/7) γ) Περὶ καθολικῆς Ἐκκλησίας: «Καθολικὴ μὲν οὖν καλεῖται διὰ τὸ κατὰ πάσης εἶναι τῆς οἰκουμένης, ἀπὸ περάτων γῆς ἕως περάτων, καὶ διὰ τὸ διδάσκειν καθολικῶς καὶ ἀνελλιπῶς ἅπαντα τὰ εἰς γνῶσιν ἀνθρώπων ἐλθεῖν ὀφείλοντα δόγματα...» (Κατ. 18,23). δ) Θαυμάσια περιγράφει τὰ προσόντα τοῦ Θεοῦ, ὅτι εἶναι Εἷς (6,7), ὅτι «ἀσώματος ὁ Θεός» (6,11), ὅτι εἶναι ἀόρατος (9,1), ὅτι εἶναι πανταχοῦ παρὼν (6,9), ὅτι εἶναι φιλάνθρωπος (2,19), ὅτι εἶναι πανάγαθος (6,9), ὅτι εἶναι δίκαιος (4,4), ὅτι εἶναι παντέλειος: «τέλειος ἐν τῷ βλέπειν, τέλειος ἐν τῷ δύνασθαι, τέλειος ἐν μεγέθει, τέλειος ἐν προγνώσει, τέλειος ἐν ἀγαθωσύνῃ, τέλειος ἐν δικαιοσύνῃ, τέλειος ἐν φιλανθρωπίᾳ» (6,8). ε) Περὶ Ἁγίας Τριάδος εἴπομέν τινα καὶ ἀνωτέρω. Ὁ ἅγιος Κ. πλὴν τοῦ μὴ χρησιμοποιουμένου ὑπ' αὐτοῦ ὅρου «ὁμοούσιος», ἐξ οὗ καὶ κατηγορήθη ὡς προσκείμενος τοῖς «Ὁμοιουσιανοῖς», ἡ περὶ Τριάδος διδασκαλία αὐτοῦ εἶναι ἀπολύτως ὀρθόδοξος, ἀναιροῦσα πᾶσαν ὑποψίαν κατ' αὐτοῦ. Παραπέμπομεν εἰς τὰ ἑξῆς χωρία τῶν ἑαυτοῦ Κατηχήσεων διὰ τοὺς ἐπιθυμοῦντας νὰ γνωρίσωσιν ἐπακριβέστερον τὴν περὶ τοῦ Τριαδικοῦ διδασκαλίαν τοῦ ἱεροῦ ἀνδρός: Κατ. 16,4. 11,17. 4,4. 4,8. 11,4. 11,9, 11,14-17. 4.16. 16,3. 17,2 καὶ

17,5. στ) Περὶ συντηρήσεως καὶ συντελείας τοῦ κόσμου ὅρα: Κατ. 12,5 καὶ 15,3. ζ) Περὶ διαβόλου: 2,3. 4,1. Μυσταγ. 1,8. η) Περὶ πρωτοπλάστων καὶ ἁμαρτίας: 4,16. 2,4.5. 13,1. θ) Περὶ θείας Χάριτος καὶ μυστηρίων: 4,1. 1,3.4. 16,22. Μυσταγ. 2,6. 17,8. Προκατήχ. 16. 3,15. 17,14. 3,10. Μυσταγ. 3,1-7. Μυσταγ. 4,1.2.3.6. ι) Περὶ ἐσχάτων: 4,20. 18,19. 4,30.31. 4,15. 15,24.26. κ) Περὶ μνημοσύνων ὑπὲρ τῶν κεκοιμημένων: Μυσταγ. 5,9,10. λ) Ἡ ἠθικὴ διδασκαλία τοῦ Κ. ἐκτίθεται ἐν τοῖς ἀκολούθοις χωρίοις τῶν ἑαυτοῦ Κατηχήσεων: 17,35. 12,34. 8,6.7. 4,27. 12,34. 4,25.26. 7.15.16. μ) Περὶ αἰωνίας μακαριότητος: 18,30 καὶ ἀλλαχοῦ.

Ἡ μνήμη τοῦ ἁγίου Κυρίλλου ἐπιτελεῖται ὑπὸ τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας τῇ 18 Μαρτίου. Τὸ Μηναῖον δίδει τὴν ἑξῆς σωματικὴν περιγραφὴν τοῦ ἁγίου Κυρίλλου: «Ἦν δὲ κατὰ τὸν τύπον τοῦ σώματος, τὴν ἡλικίαν μέτριος, ὠχρός, κομήτης, ὑπόσιμος, τετράγωνος τὸ πρόσωπον, τὰς ὀφρῦς εὐθύτητι περιφέρων ἐπισουμένας, γενείῳ τὰς σιαγόνας λευκῷ δασυνόμενος, διχῇ κατὰ τὸν πώγωνα διῃρημένῳ, ἀγροίκῳ τὸ πᾶν ἦθος προσεοικώς» (MG 33,321A). Ἡ bona fide γενομένη περιγραφὴ τῆς σωματικῆς ἐμφανίσεως τοῦ Κ., προφανῶς ὑπό τινος μοναχοῦ, σκοπὸν ἔχει τὴν ἁγιότητα τοῦ ἀνδρὸς νὰ προτυπώση τοῖς ἀσκηταῖς, πρὸς οὓς τὴν ἐξωτερικὴν ὁμοιότητα τοῦ σώματος προβάλλει πρὸς ἔγερσιν μείζονος ἐνδιαφέροντος, ἀλλὰ καὶ συμπαθείας. Περιττὸν νὰ λεχθῇ, ὅτι πρόκειται περὶ αὐθαιρέτου περιγραφῆς.

Ἀντί ἐγκωμίου ἢ χαρακτηρισμοῦ τῆς προσωπικότητος τοῦ Κυρίλλου, παραθέτομεν τὸ Ἀπολυτίκιον αὐτοῦ, ὅπερ ἀποδίδει πλήρως τὰ πνευματικὰ καὶ ἠθικὰ χαρίσματα τοῦ μεγάλου τούτου Πατρὸς τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας: «Ὀρθοδοξίας ὁδηγέ, εὐσεβείας, διδάσκαλε καὶ σεμνότητος, τῆς οἰκουμένης ὁ φωστήρ, ἀρχιερέων θεόπνευστον ἐγκαλλώπισμα, Κύριλλε σοφέ, ταῖς διδαχαῖς σου πάντας ἐφώτισας, λύρα τοῦ πνεύματος. Πρέσβευε Χριστῷ τῷ Θεῷ, σωθῆναι τὰς ψυχὰς ἡμῶν»!

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ἐκδόσεις: Prevot, Paris 1608. *Th. Milles, Oxford*, 1703. *A. A. Touttée, μετὰ τὸν θάνατόν του ὑπὸ Maran, PG* 33. *W. K. Reischl - J. Rupp, München* 1848/60 τ. 1-2 *(παρατηρήσεις ἐπὶ τοῦ κειμένου ἐν Theol. Quartalschrift* 44(1862)308/16. *Διονυσίου Κλεόπα, Κυρίλλου, ἀρχιεπισκόπου Ἱεροσολύμων, τὰ σῳζόμενα πρὸς ἀρχαῖα χειρόγραφα καὶ εἰς τὰς δοκιμωτέρας τῶν ἐκδόσεων ἀντιπαραβληθέντα, σημειώσεσί τε κριτικῶς καὶ ἑρμηνευτικαῖς πλουτισθέντα (ἐξεδόθη ὑπὸ Φωτίου Ἀλεξανδρίδου, Ἱεροσόλυμα* 1867/8, τ. 1-2. *Ἀρμενικὴν μετάφρασιν τῶν Κατηχήσεων — ἀλλ' οὐχὶ καὶ τῶν* 5 *Μυσταγωγικῶν — ἐδημοσίευσαν οἱ Μεχιταρισταὶ ἐν Βιέννῃ τὸ* 1832. *H. Duensing, Christlich-palästinisch-aramäische Texte und Fragmente, Götingen* 1906, 41/62 *(συλλογὴ διαφόρων ἀποσπασμάτων μιᾶς παλαιστον - ἀραμαϊκῆς μεταφράσεως). Γερμανικὴ μετάφρασις ὑπὸ J. Nirschl, ἐν Bibliothek der Kirchenväter, Kempten* 1871. *Ἀγγλικὴ μετάφρασις ὑπὸ E. H. Gifford, A select Library of Nicene and Post-Nicene Fathers of the Cristian Church, Series* 2, *vol.* 7, *New York* 1894. *J. Th. Plitt, De Cyrille Hierosol. orationibus quae exstant catecheticis, Heidelbergae* 1855.

Μελέται: L. L. Rochat, Le catéchuménant au IVme siècle d' après les catéchèses de St. Cyrille de Jérusalem, Genéve 1875. *Ph. Gonnet, De S. Cyrilli Hierosol. archiepiscopi catechesibus, Paris* 1876. *C. P. Caspari, Alte und neue Qellen zur Geschichte des Taufsymbols und der Glaubensregel, Cristiania* 1879, 146-160: *(Ἡ τετάρτη Κατήχησις τοῦ Κυρίλλου ἐκ παραλλήλου συγκρίσεως τοῦ περὶ πίστεως δεκαλόγου τοῦ Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου τοῦ Ναζιανζηνοῦ). A. Heisenberg, Grabeskirche und Apostelkirche, zwei Basiliken Konstantins, Leipzig* 1908, 1, 47/89: *«Kyrill von Jerusalem». Becker, Der hl. Cyrillus von Jerusalem über die reale Gegenwart Christi in der heiligen Eucharistie: Der Katholik* 1872, 1, 422/49. 539/54. 641/61. *J. Marquardt, S. Cyrillus Hierosol. baptismi, chrismatis, eucharistiae mysteriorum interpres, Lipsiae* 1882. *F. Probst, Liturgie des* 4. *Jh. und deren Reform, Münster i. W.* 1893, 77-106: *«Die Messe von Jerusalem nach den Sschriften des hl. Cyrillus». A. Knappitsch, S. Cyrilli episcopi Hieros. catechesibus, quae principia et praecepta moralia contineantur (Progr.), Graecii* 1899,4. *V. Schmitt, Die Verheissung der Eucharistie (Joh.* 6*) bei den Antiochener Cyrillus von Jerusalem und Johannes Chrysostomus, Würzburg* 1903. *Usener, Religionsgeschichtl. Untersuchungen* 21,342 *ἑ. (Ἡ ἑορτὴ τῆς Ὑπαπαντῆς ἢ τοῦ Καθαρισμοῦ τῆς Μαρίας ἑωρτάζετο ἐν Ἱεροσολ. ἤδη τὸν* 4 *αἰ., ἀλλ' ἡ μετὰ κηρίων λιτανεία εἰσήχθη τὸ πρῶτον τὸν* 5 *αἰ.). Baumstark, (Das Alter der Peregrinatio Aetheriae), Oriens Chiristianus N. S.* 1, 19, 11, 51 *J. Aumer, Die arabischen Handschriften der k. Hof-und Staatsbibliothek in München* 81 *(Cod. Monac. arab.* 242 *περὶ ἀνευρέσεως τοῦ τιμίου σταυροῦ). Mader J. Der hl. Cyrillus, Bischof von Jerusalem, in seinem Leben und seinen Shriften, Einsiedeln* 1891. *E. H. Gifford, Cyril of Jerusalem, London* 1893. *J. Lebon, La position de St. Cyrille de Jérusalem dans les luttes provoquées par l' arianisme: RHE* 20(1924)181/210. 375/86. *Τιμοθέου Θέμελη, Βιογραφία καὶ διδασκαλία ἁγίου Κυρίλλου ἐπισκόπου Ἱεροσολύμων, Νέα Σιών, Ἱεροσόλυμα* 15(1920)1 *ἑ. Τοῦ αὐτοῦ,*

Κύριλλος ὁ Ἱεροσολύμων ὁ κατηχητής. Ἱερουσαλὴμ 1920. *Ἰωάννου Φωκυλίδου, Ὁ ἅγιος Κύριλλος ἐπίσκοπος Ἱεροσολ.: Νέα Σιὼν* 25(1933)294-300. *X. Le Bachelet, DThC* 3 (1908)1527-2577. *G. Bardy, Cyrille de Jérusalem: DThC* 13(1956)1181/85. *Τοῦ αὐτοῦ, DSp* (=*Dictionnaire de la Spiritualité*) 2(1953)2683/7. *M. Jugie, Cirillo di Gerusalemme. Enciclopedia Catholica* 3 (1950) 1725-29. *J. Quasten, S. Cyrilli Catecheses mystagogicae. Florilegium Patristicum* 7 (1935) 69-111. *F. L. Cross, St. Cyril of Jerusalem's Lectures on the Christian Sacraments. The Procacatechesis and the Five Mystagogical Catecheses. London* 1951 (*Society for Promoting Christian Knowledge*). *R. P. Casey, Armenian inedita: Le Muséum* 68(1955)55/9. *G. Graf, Geschichte der christlichen arabischen Literatur. I Studi e Testi* 118, *Vatican City* 1944, 335. *A. Vaillant, La traduction vieux-slave des Catéchèses de Cyrille de Jérusalem. La dernière Catèchèse: Byzantinoslavica* 4(1932)253/302 *(μετὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ κειμένου τῆς* 2*ας Κατηχήσεως). H. De Romestin, The Five Lectures of St. Cyril on the Mysteries. Oxford* 1887 *(μετὰ τοῦ ἑλληνικοῦ κειμένου). R. M. Woolley, Instructions on the Mysteries of St. Cyril of Jerusalem, London* 1930· *W. Telfer, Cyril of Jerusalem and Nemesius of Emesa, London and Philadelphia* 1955, 64/192. *P. Häuser, BKV*² 41 (1922). *L. A. Winterswyl, Des hl. Bischofs Cyrill von Jerusalem Reden der Einweihung (μυσταγωγικαὶ Κατηχήσεις). Freiburg i. B.* 1739 *καὶ* 1954². *M. Véricel, Cyrille de Jérusalem* (*Collection Église d' hier et d' aujuourd'hui*). *Paris* 1957. *G. Carraro, ICirillo di Gerusalemme, Le Catechesi, trad. e note. Vicenza* 1942. *J. van Ruyven, Cyrillus ven Jerusalem. Catechesen of toespraken tot de doopelingen I* (*Getuigen, 1e reeks, dl.* 4), *Amsterdam* 1941. *A. Ubierna, San Cirilo de Jerusalén, Las Catequeses traducidas directamente del griego y prece didas de una introducción (Los grandes maestros de la dotrina cristiana* 2), *Madrid* 1926 *(ἱσπανιστί). A. Ortega, Las Catequeses de San Cirilo de Jerusalén* (*Colection Excelsa* 21/22), *Madrid* 1946 *(ἱσπανιστί). J. Solano, Textos Eucharisticos Primitivos I, Madrid* 1952, 322/37 *(ἱσπανιστὶ Μυσταγ. Κατήχ.* 4-5*). J. P. Bock, Die Brotbitte des Vaterunsers. Ein Beitrag zum Verstandnis des Universalgebetes und einschlägiger liturgisch-patristischer Fragen, Paderborn* 1911 *(Μυσταγ. Κατήχ.* 5*). Cf. T. Schermann, ThR* 1(1911)575/9. *S. Salaville, Les 'Catéchèses mystagogiques' de S. Cyrille de Jérusalem. Une question critique littéraire: EO* 17(1915)531/7, *(ἐναντίον τοῦ Schermann). T. H. Bindley, On Some Points Doctrinal and Practical in the Catechetical Lectures of St. Cyril of Jerusalem: American Journal of Theology* 21(1917)598/607. *A. Bludau, Der Catechumenat in Jerusalem im 4. Jh. Th. ThGl* 16(1924)225/42. *Τοῦ αὐτοῦ, Die Pilgerreise der Aetheria, Paderborn* 1927, 21-190 *(ἡ θ. Λειτουργία, Ἱεροσολ.). L. Duchesne, Origines du culte chrétien.* 5 *ed. Paris* 1925, 57/65. *H. Leclercq, Jérusalem* (*La liturgie à*)*: DAL* 7(1927)2374/92. *M. Bulacu, The Problem of the Crictian Conscience according to the Catecheses of Cyril of Jerusalem: Studii Theol.* 7(1939)141/78 *(ρουμανιστί) W. J. Swaans, A propos des Catécheses mystagogiques atribuées à S. Cyrille de Jérusalem: Mus* 55(1942)1/43. *Πρβ. M. Richard, Mélanges de Science Religieuse. Lille* 6 (1948) 282 *ἑ. P. Peeters, Analecta Bollandiana* 1943, 270 *ἑ.* (*ἐναντίον τοῦ Swaans*) *G. Dix, The shape of the Liturgy, London* 1945, 187/209. 349/54. *Δημ. Μωραΐτου, Κύριλλος ὁ Ἱεροσολύμων ὡς κατηχητὴς καὶ παιδαγωγικός, Γρηγόριος Παλαμᾶς* 30(1948)57/59. 122/30. 187/200. 238/46. 283/86. *J. C. M. Fruytier, Cyrillus' auteurschap van de Mystagogische Catechesen toch nog te redden? StC* 26 (1951) 265/85. *J. H. Greenlee, The Gospel Text of Cyril of Jerusa-*

lem, Copenhagen 1955. A. A. Stephenson, St. Cyril of Jerusalem and the Alexandrien Heritage: TS 15(1954)573/93. Τοῦ αὐτοῦ, The Lenten Catechetical Syllabus in the Fourth-Century Jerusalem: TS 15 (1954) 103-116 (τὸ Ἱεροσολυμιτικὸν Πιστεύω ὡς ὑπόθεσις τῆς διδασκαλίας τοῦ Κυρ.). Τοῦ αὐτοῦ, St. Cyril of Jerusalem and the Alexandrian Christian Gnosis. SP I (TU 63), Berlin 1957, 147)56. J. Straubinger, Die Kreuzauffindungslegende, Paderborn 1912, 104 ἑ. F. J. Dölger, Das Anhängerkreuzchen der hl. Makrina und ihr Ring mit der Kreuzpartikel: AC 3(1932)100/102 (ὅτι ὁ ὅρος «ὁμοούσιος» εἶναι παρεμβλητος). J. Vogt, Berichte über Kreuzerscheinungen aus dem 4. Jh. n. Chr. AIPh 9(1949)593/606. F. Diekamp, Doctrina Patrum de incarnatione Verbi, Münster 1907 20. 92/3. Τὸ δημοσιευθὲν ὑπὸ τοῦ Diekamp ἀπόσπασμα καὶ ἐν: Analecta Patristica, Rome 1938, 10-12 (νόθον). —Περὶ ἑτέρων νόθων ἔργων, ὅρα: A. Raes, Anaphora Cyrilli Hieros. (Anaphora Syriacae I 3), Rome 1944. E. A. W. Budge, Miscellaneous Coptic Texts, London 1915, 49/73. 183/230. P. Carali, L' exaltation de la Croix, Homélie attribuée à S. Cyrille de Jérusalem: Al-Machriq (Βηρυττός) 31(1933)575/87. 743/54. 839/52. 883/907. 32(1934)37/65. 212/34. 367/92. 510/39. Πβλ. καὶ G. Graf, OC 32(1935)274/6 καὶ τοῦ αὐτοῦ, Gesch. d. arabisch. Lit., ἔνθ' ἀν. I, 335/7 (Rome 1944). Πβλ. ἐπίσης διὰ τὸν ἀλεξανδρινὸν χαρακτῆρα τῆς Ὁμιλίας εἰς τὸν παραλυτικὸν A. A. Stephenson, ἔνθ' ἀν. SP I (1957)142/7. J. Marquardt, S. Cyrilli Hierosol. de contionibus et placitis Arianorum sententia, Braunsberg 1881. B. Niederberger, Die Ligosidee des hl. Cyrillus von Jerusalem (FLDG 14,5), Paderborn 1923. V. Iliev, The Orthodoxy of St. Cyril of Jerusalem: Duchovna Kultura (1930) 237/48 (1932) 136/51. Πβλ. RHE 28 (1932) 64 n. 1109 καὶ 29 (1933) 73 n. 1209 Ὅρα καὶ Byz. Zeitschr. 34(1934)187. H. A. Wolfson, Philosophical Implications of the Theology of Cyril of Jerusalem: Dumbarton Oaks Papers 11(1957)1/19 («ὁμοούσιος»). T. Schermann, Die Gottheit des Heiligen Geistes nach den griechischen Vätern des vierten Jh. Freiburg i. B. (1901), 17/47 (Κύριλλος Ἱεροσολ.). P. Galtier, Le Saint-Esprit en nous d' après les Pères grecs, Rome 1946, 105/115. R. Rios, St. Cyril of Jerusalem on the Holy Eucharistie: Pax 25(1935)77/81. J. C. M. Fruytier, Het woord 'mysterion' in de Catechesen van Cyrillus van Jerusalem (Διδακτ. διατριβὴ ἐν Nijmegen 1950). J. Quasten, Mysterium tremendum. Eucharistische Frömmigkeitsauffassungen des vierten Jh.: Vom christlichen Mysterium (Festschrift O. Casel), Düsseldorf 1951, 66/75. K. Baus, Die eucharistiche Glaubensverkündigung der alten Kirche in ihren Grundzügen: Die Messe in der Glaubensverkündigung (Festschr. J. A. Jungmann), Freiburg i. B. 1953, 55/70. A. W. Ziegler, Klerusblatt 1949 (λειτουργικὸν κείμενον τῆς 4ης μυσταγ. Κατηχ.). Touton, Proche-Orient chretien 1(1951)265/85 (κατηχητικὴ μέθοδος Κυρίλλου καὶ Θεοδώρου Μοψουεστίας). P. Nautin, RHE 56 (1961) 35 (τὸ ἔτος τοῦ θανάτου τοῦ Κυρίλλου εἶναι τὸ 387 καὶ οὐχὶ τὸ 386). Π. Κ. Χρήστου, Ἄρθρ. ἐν Θρησκευτικῇ καὶ Ἠθικ. Ἐγκυκλ. Μαρτίνου (Ἀθῆναι 1965) τ. 7, στλ. 1155-1160). O. Perler, Ἄρθρ. Kyrillos, ἐν Lexikon f. Theol. u. Kirche (Herfer, Freiburg 1961) τ. 6, στλ. 709/10. Ol. Beukers, «For our Emperors, sodiers and allies». An attempt at dating the twenty-third Catechesis by Cyrillus of Jerusalem. Vig.Crist. 15(1961)177/184. (Χρονολόγησις τῶν Μυσταγ. Κατηχ.). J. Bouvet, Saint Cyrille de Jérusalem. Catéchèses baptismales et mystagogiques, traduites et présentées par... (Les Écrits des Saints), Namur 1962. A. Paulin, S. Cyrille de Jérusalem catéchète. Paris 1959. G. Garitte, Les Catéchèses de S. Cyrille de Jérusalem en

armenien. Fragments d' un manuscrit du IXe siècle. Le Muséum 76 (1963) 95/108. W. R. Jenkinson, *The image and the likeness of god in man in the eighteen lectures on the credo by Cyril of Jerusalem. Ephem. Theol. Lovan.* 40 (1964) 48/71. E. Bihain, *Une vie arménienne de S. Cyrille de Jérusalem. Le Muséum* 76 (1963) 319/48. M. Vericel, *Cyrill von Jerusalem. Stuttgart* 1963. *Cyrille de Jérusalem. Catéchèses mystagogiques. Introduction, texte critique et notes de* A. Piédagnel; *traduction de* P. Paris (*Sources Chrétiennes*, 126), *Paris, les Éditions du Cerf* 1966. A. Piédagnel, *A propos des catéchèses mystagogiques de Cyrille de Jérusalem. Rech. Sc. Relig.* 55 (1967) 565. Ch. A. Nicolae, *Ἡ περὶ Ἁγίου Πνεύματος διδασκαλία ἐν ταῖς Κατηχήσεσι τοῦ ἁγίου Κυρίλλου Ἱεροσολύμων (ρουμανιστί). Studii teologice* 19(1967)302/307. Πρωτ. Ἰω. Ράμφου, *Ἡ ἑορτὴ τοῦ ἐν οὐρανῷ φανέντος σημείου τοῦ Σταυροῦ, «Ἐκκλησία»* 29 (1952)166/167. *Cyrilli Hierosolymorum archiepiscopi opera. Edd.* W. C. Reischl et J. Rupp, *München* 1848/69. *Φωτοτυπικὴ ἐπανέκδοσις, ἐν Hildesheim, Olms* 1967 τ. 1-2 I. Berten, *Cyrille de Jérusalem, Eusébe d' Émèse et la théologie semiarienne. Rev. Sc. Philos. et Théol.* 52(1968) 38/75. *Ὅρα ἐπίσης καὶ τὰ γνωστὰ Λεξικά, ὡς καὶ τὰ κύρια πατρολογικὰ συστηματικὰ ἔργα:* O. Bardenhewer, *Gesch. d. altkirchlichen Literatur,* 111, 273/81. J. Quasten, *Patrology III,* 362/77. B. Altaner, *Patrologie* 1966 ἔκδ. 7 σ. 312/13. Δ. Μπαλάνου, *Πατρολογία* σ. 271/3.

Κωνσταντῖνος Γ. Μπόνης Δρ. Θ. καὶ Φ.

Καθηγητὴς τῆς Πατρολογίας καὶ τῆς Ἑρμηνείας τῶν Πατέρων ἐν τῇ Θεολογικῇ Σχολῇ τοῦ Παν/μίου Ἀθηνῶν

Β' ΚΕΙΜΕΝΑ

ΚΑΤΗΧΗΣΕΙΣ

ΠΡΟΚΑΤΗΧΗΣΙΣ

2 [332] Ἤτοι πρόλογος τῶν Κατηχήσεων τοῦ ἐν ἁγίοις Πατρὸς ἡμῶν Κυρίλλου Ἀρχιεπισκόπου Ἱεροσολύμων.

Α'. Ἤδη μακαριότητος ὀσμὴ πρὸς ὑμᾶς, ὦ φωτιζόμενοι, ἤδη τὰ νοητὰ ἄνθη συλλέγετε πρὸς πλοκὴν ἐπουρανίων στεφάνων· ἤδη τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου ἔπνευσεν ἡ εὐωδία. Ἤδη περὶ τὸ προαύλιον **[333]** τῶν βασιλείων γεγόνατε· γένοιτο δὲ καὶ ὑπὸ τοῦ βασιλέως εἰσαχθῆτε. Ἄνθη γὰρ νῦν ἐφάνη τῶν δένδρων· γένοιτο δέ, ἵνα καὶ ὁ καρπὸς [τέλειος ᾖ]. Ὀνοματογραφία τέως ὑμῖν γέγονε, καὶ στρατείας κλῆσις· καὶ νυμφαγωγίας λαμπάδες, καὶ οὐρανίου πολιτείας ἐπιθυμία, καὶ πρόθεσις ἀγαθή, καὶ ἐλπὶς ἐπακολουθοῦσα· ἀψευδὴς γὰρ ὁ εἰπών, ὅτι τοῖς ἀγαπῶσι τὸν Θεὸν πάντα συνεργεῖ εἰς τὸ ἀγαθόν[1]. Ὁ μὲν γὰρ Θεὸς δαψιλής ἐστιν εἰς εὐεργεσίαν· περιμένει δὲ ἑκάστου τὴν γνησίαν προαίρεσιν. Διὰ τοῦτο ἐπήγαγεν ὁ Ἀπόστολος λέγων, τοῖς κατὰ πρόθεσιν **[336]** κλητοῖς οὖσιν· ἡ πρόθεσις γνησία οὖσα[2], κλητόν σε ποιεῖ· κἂν γὰρ τὸ σῶμα ὧδε ἔχῃς, τὴν δὲ διάνοιαν μὴ ἔχῃς, οὐδὲν ὠφελεῖ.

Β'. Προσῆλθέ ποτε καὶ Σίμων τῷ λουτρῷ ὁ μάγος· ἐβαπτίσθη[3], ἀλλ' οὐκ ἐφωτίσθη· καὶ τὸ μὲν σῶμα ἔβαψεν ὕδατι, τὴν δὲ καρδίαν οὐκ ἐφώτισε Πνεύματι· καὶ κατέβη μὲν τὸ σῶμα, **4** καὶ ἀνέβη· ἡ δὲ ψυχὴ οὐ συνετάφη Χριστῷ[4], οὐδὲ συνηγέρθη[5]. Ἐγὼ δὲ λέγω τὰς ὑπογραφὰς τῶν πτωμάτων, ἵνα μὴ σὺ ἐμπέσῃς. Ταῦτα γὰρ τυπικῶς ἐγένετο ἐκείνοις, γέγραπται δὲ πρὸς νουθεσίαν τῶν μέχρι σήμερον προσερχομένων[6]. Μήτις ὑμῶν εὑρεθῇ πειράζων τὴν χάριν· μήτις ῥίζα πικρίας ἄνω φύουσα ἐνοχλῇ[7]· μήτις ὑμῶν εἰσέλθῃ λέγων· Ἄφες ἴδωμεν τί ποιοῦσιν οἱ πιστοί· εἰσελθὼν ἴδω, ἵνα μάθω τὰ γινόμενα. Ἰδεῖν προσδοκᾷς, τὸ δὲ ὀφθῆναι οὐ προσδοκᾷς καὶ νομίζεις, ὅτι σὺ μὲν πολυπραγμονεῖς τὰ γιγνόμενα, Θεὸς δὲ σοῦ οὐ πολυπραγμονεῖ τὴν καρδίαν;

---

* Κατὰ τὴν ἔκδοσιν τῶν W. C. Reischl — J. Rupp, Cyrilli Hierosolymarum archiepiscopi opera quae supersunt omnia I, Hildesheim 1967 σ. 2-26. Οἱ ἐντὸς ἀγκυλῶν ἀριθμοὶ παραπέμπουσιν εἰς τὴν ἔκδοσιν τοῦ J. P. Migne, οἱ δὲ ἄνευ ἀγκυλῶν εἰς τὴν ὡς ἄνω κριτικὴν ἔκδοσιν.

1. Ρωμ. 8,28. 2. ἔνθ' ἀν. 3. Πρβλ. Πράξ. 8,13. 4. Πρβλ. Ρωμ. 6, 4. Κολ. 2,12. 5. Πρβλ. Κολ. 2, 12. 6. Α' Κορ. 10,11. 7. Ἑβρ. 12,15 Πρβλ. Δευτ. 29,17.

Γ΄. Ἐπολυπραγμόνησέ τίς ποτε τὸν γάμον ἐν τοῖς εὐαγγελίοις· καὶ ἀνάξιον ἔνδυμα λαβὼν εἰσῆλθε, καὶ ἀνέπεσε, καὶ ἔφαγε· συνεχώρησε γὰρ ὁ νυμφίος. Ἔδει δὲ αὐτὸν ἰδόντα τὸ λευχειμονοῦν πάντων, **[337]** καὶ αὐτὸν ἀναλαβέσθαι τοιοῦτον ἔνδυμα. Ἀλλ᾿ ἴσων μὲν μετελάμβανε βρωμάτων· ἀνισότητα δὲ εἶχε σχημάτων καὶ προαιρέσεως. Ἀλλ᾿ ὁ νυμφίος, εἰ καὶ δαψιλής, ἀλλ᾿ οὐκ ἄκριτος· περιερχόμενος δὲ τῶν ἀνακειμένων ἕκαστον καὶ θεωρῶν, [ἔμελε γὰρ αὐτῷ, οὐχ ὅπως φάγωσιν, ἀλλ᾿ ὅπως εὐσχημονῶσιν] ἰδών τινα ἀλλότριον, μὴ ἔχοντα γάμου ἔνδυμα, ἔλεγε πρὸς αὐτόν· Ἑταῖρε, πῶς εἰσῆλθες ὧδε[1]; ποίῳ χρώματι; ποίᾳ συνειδήσει; ἔστω, ὁ θυρωρὸς οὐκ ἐκώλυσε, διὰ τὸ δαψιλὲς τοῦ παρέχοντος· ἔστω, ἄγνοιαν εἶχες ποταπῷ δεῖ σχήματι εἰσελθεῖν εἰς τὸ συμπόσιον· εἰσῆλθες, εἶδες ἀστράπτοντα ὥσπερ τὰ σχήματα τῶν ἀνακειμένων· οὐκ ἔδει σε κἂν ἐκ τῶν φαινομένων διδαχθῆναι; οὐκ ἔδει σε ἐξελθεῖν εὐκαίρως, ἵνα καὶ εὐκαίρως εἰσέλθῃς; Νῦν δὲ ἀκαίρως εἰσῆλθες, ἵνα ἀκαίρως ἐκβληθῇς. Καὶ **6** προστάσσει τοῖς ὑπηρέταις· Δήσατε αὐτοῦ πόδας, τοὺς τολμηρῶς εἰσβάλλοντας· δήσατε αὐτοῦ χεῖρας, τὰς μὴ εἰδυίας ἔνδυμα περιβαλέσθαι φαιδρόν· καὶ ἐκβάλετε αὐτὸν εἰς τὸ σκότος τὸ **[340]** ἐξώτερον[2]· ἀνάξιος γάρ ἐστι λαμπάδων νυμφικῶν. Ἰδὲ τί συνέβη τῷ τότε· ἀσφάλισαι τὰ σεαυτοῦ.

Δ΄. Ἡμεῖς μὲν γάρ, οἱ διάκονοι Χριστοῦ, δεδέγμεθα ἕκαστον, καὶ θυρωρῶν ὥσπερ τάξιν ἐπέχοντες, ἀνέτην ἀφήκαμεν τὴν θύραν. Ἐγχωρεῖ δέ σε βεβορβορωμένην ἔχοντα τὴν ψυχὴν ἁμαρτίαις καὶ τὴν προαίρεσιν ἐσπιλωμένην εἰσελθεῖν. Εἰσῆλθες· κατηξιώθης· ὄνομά σου ἐνεγράφη. Βλέπεις μοι τὸ σεμνὸν τοῦτο τῆς ἐκκλησίας κατάστημα; θεωρεῖς μοι τάξιν καὶ ἐπιστήμην; γραφῶν ἀνάγνωσιν, κανονικῶν παρουσίαν, διδασκαλίας ἀκολουθίαν; δυσωπήθητι καὶ τὸν τόπον, καὶ παιδεύθητι ἐκ τῶν φαινομένων· ἔξελθε εὐκαίρως τὰ νῦν, καὶ εἴσελθε αὔριον εὐκαιρότατα. Εἰ φιλάργυρον ἔχεις τὸ σχῆμα τῆς **[341]** ψυχῆς, ἄλλο ἐνδυσάμενος εἴσελθε· [ἔκδυσαι τὸ σχῆμα ὃ ἔχεις, μὴ ἀποκαλύψῃς] ἔκδυσαί μοι πορνείαν καὶ ἀκαθαρσίαν, καὶ ἔνδυσαί μοι σωφροσύνης λαμπροτάτην στολήν. Ἐγὼ παραγγέλλω, πρὶν ὁ νυμφίος τῶν ψυχῶν εἰσέλθῃ Ἰησοῦς, καὶ ἴδῃ τὰ σχήματα. Πολλή σοι ἡ προθεσμία· τεσσαράκοντα ἡμερῶν μετάνοιαν ἔχεις· ἔχεις πολλὴν εὐκαιρίαν καὶ ἐκδύσασθαι καὶ ἀποπλύνασθαι, καὶ ἐνδύσασθαι καὶ εἰσελθεῖν. Εἰ δὲ ἐπιμένεις κακῇ προαιρέσει, ὁ **8** μὲν λέγων ἀναίτιος, σὺ δὲ μὴ προσδόκα λήψεσθαι τὴν χάριν· τὸ μὲν [γὰρ] ὕδωρ σε δέξεται, τὸ δὲ πνεῦμά σε οὐ δέξεται. Εἴ τις σύνοιδεν ἑαυτῷ τὸ τραῦμα, τὴν ἔμπλαστρον λαβέτω· εἴ τις ἔπεσεν, ἐγειρέσθω· μηδεὶς ἐν ὑμῖν Σίμων, μηδεμία ὑπόκρισις, μηδὲ περιεργία τοῦ πράγματος.

Ε΄. Ἐγχωρεῖ σε καὶ προφάσει ἄλλῃ ἐλθεῖν· ἐγχωρεῖ γὰρ καὶ ἄνδρα βούλεσθαι γυναικὶ καθικετεῦσαι, καὶ διὰ τοῦτο προσελθεῖν· ἀντιστρέ-

---

1. Ματθ. 22,12. 2. Ματθ. 22,13.

φει καὶ ἐπὶ γυναικῶν τὸ ὅμοιον ὁ λόγος· καὶ δοῦλος πολλάκις δεσπότῃ, καὶ φίλος φίλῳ ἀρέσαι ἠθέλησε. Δέχομαι τὸ δέλεαρ τοῦ ἀγκίστρου, καὶ καταδέχομαί σε, κακῇ **[344]** προαιρέσει μὲν ἐλθόντα, ἐλπίδι δὲ ἀγαθῇ σωθησόμενον. Ἴσως οὐκ ᾔδεις ποῦ ἔρχῃ, οὐδὲ ποία σε σαγήνη λαμβάνει[1]· γέγονας εἴσω δικτύων ἐκκλησιαστικῶν· ζωγρήθητι· μὴ φύγῃς· ἀγκιστρεύει γάρ σε Ἰησοῦς, οὐχ ἵνα θανατώσῃ, ἀλλ' ἵνα θανατώσας ζωοποιήσῃ· δεῖ γάρ σε ἀποθανεῖν καὶ ἀναστῆναι· ἤκουσας γὰρ τοῦ Ἀποστόλου λέγοντος· Νεκροὶ μὲν τῇ ἁμαρτίᾳ, ζῶντες δὲ τῇ δικαιοσύνῃ[2]· ἀπόθανε τοῖς ἁμαρτήμασι, καὶ ζῆσον τῇ δικαιοσύνῃ· ἀπὸ τοῦ σήμερον ζῆσον.

Ϛ'. Βλέπε μοι πηλίκην [σοι] ἀξίαν ὁ Ἰησοῦς χαρίζεται. Κατηχούμενος ἐλέγου, ἔξωθεν περιηχούμενος· ἀκούων ἐλπίδα ,καὶ μὴ εἰδώς· ἀκούων μυστήρια, καὶ μὴ νοῶν· ἀκούων γραφάς, καὶ μὴ εἰδὼς τὸ βάθος. Οὐκ ἔτι περιηχῇ, ἀλλ' ἐνηχῇ· τὸ γὰρ ἔνοικον Πνεῦμα[3] λοιπὸν οἴκους θείους τὴν διάνοιάν σου ἐργάζεται. Ὅταν ἀκούσῃς τὰ περὶ τῶν μυστηρίων γεγραμμένα, τότε νοήσεις ἃ μὴ ᾔδεις. Καὶ μὴ νομίσῃς ὅτι μικρὸν πρᾶγμα λαμβάνεις· ἄνθρωπος ὢν οἰκτρός, Θεοῦ λαμβάνεις προσηγορίαν. **10** Ἄκουε Παύλου λέγοντος· Πιστὸς ὁ Θεός[4]· ἄκουε ἄλλης γραφῆς λεγούσης· Θεὸς πιστὸς καὶ δίκαιος[5]. Τοῦτο προβλέπων ὁ Ψαλμῳδὸς ἔλεγεν ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ, **[345]** ἐπειδὴ μέλλουσιν ἄνθρωποι Θεοῦ προσηγορίαν λαμβάνειν· Ἐγὼ εἶπα, θεοί ἐστε, καὶ υἱοὶ Ὑψίστου πάντες[6]· ἀλλὰ βλέπε, μὴ πιστοῦ μὲν ἡ προσηγορία, ἀπίστου δὲ ἡ προαίρεσις. Εἰσῆλθες εἰς ἀγῶνα, κάμε τὸν δρόμον· ἄλλον καιρὸν τοιοῦτον οὐκ ἔχεις. Εἴ σοι γάμων ἡμέραι προέκειντο, οὐκ ἂν κατεφρόνησας πάντων, καὶ περὶ τὴν ἑτοιμασίαν τῆς ἑστιάσεως ἐγένου; μέλλων δὲ τὴν ψυχὴν καθοσιοῦν τῷ ἐπουρανίῳ νυμφίῳ, οὐκ ἀργήσεις σωματικῶν, ἵνα ἄρῃς πνευματικά;

Ζ'. Οὐκ ἔνι δὶς καὶ τρὶς λαβεῖν τὸ λουτρόν· ἐπεὶ ἦν εἰπεῖν· Ἅπαξ ἀποτυχών, δεύτερον κατορθῶ· ἐὰν δὲ τὸ ἅπαξ ἀποτύχῃς, ἀδιόρθωτον τὸ πρᾶγμα. Εἷς γὰρ Κύριος, καὶ μία πίστις, καὶ ἓν βάπτισμα[7]· μόνον γὰρ αἱρετικοί τινες ἀναβαπτίζονται· ἐπειδὴ τὸ πρότερον οὐκ ἦν βάπτισμα.

Η'. Οὐδὲν γὰρ ἄλλο παρ' ἡμῶν ζητεῖ ὁ Θεός, εἰ μὴ προαίρεσιν ἀγαθήν· μὴ λέγε· Πῶς μου ἐξαλείφονται αἱ ἁμαρτίαι; Ἐγώ σοι λέγω, τῷ θέλειν, τῷ πι**[348]**στεύειν· τί τούτου συντομώτερον; Ἐὰν δὲ τὰ μὲν χείλη σου λέγῃ τὸ θέλειν, ἡ δὲ καρδία μὴ λέγῃ, καρδιογνώστης ὁ κρίνων. Ἄργησον ἀπὸ τῆς σήμερον **12** ἀπὸ παντὸς φαύλου πράγματος· μή σου λαλησάτω ἡ γλῶσσα ἄσεμνα ῥήματα· μή σου τὸ βλέμμα ἁμαρτανέτω, μηδὲ ρεμβέσθω τὰ μὴ χρήσιμα.

---

1. Πρβλ. Ματθ. 13, 47. 2. Πρβλ. Ρωμ. 6,11.13. Α' Πέτρ. 2, 24. 3. Πρβλ. Ρωμ. 8,9. 4. Α' Κορ. 1, 9. 5. Α' Ἰω. 1,9. Πρβλ. Δευτ. 32,4. 6. Ψαλμ. 81,6. 7. Ἐφεσ. 4, 5.

Θ'. Οἱ δὲ πόδες σου εἰς τὰς κατηχήσεις σπευδέτωσαν. Τοὺς ἐπορκισμοὺς δέχου μετὰ σπουδῆς· κἂν ἐμφυσηθῇς, κἂν ἐπορκισθῇς, σωτηρία σοι τὸ πρᾶγμα. Νόμισον εἶναι ἀργὸν χρυσόν, καὶ δεδολωμένον, ποικίλαις ὕλαις ἀναμεμιγμένον, χαλκῷ,**[349]** καὶ κασσιτέρῳ, καὶ σιδήρῳ, καὶ μολύβδῳ[1]· ζητοῦμεν τὸν χρυσὸν μόνον ἔχειν· χρυσὸς μὴ δύναται ἄνευ πυρὸς καθαρθῆναι τὰ ἀνοίκεια; οὕτως ἄνευ ἐπορκισμῶν οὐ δύναται καθαρθῆναι ψυχή· εἰσὶ δὲ θεῖοι, ἐκ θείων γραφῶν συνειλεγμένοι· ἐσκέπασταί σου τὸ πρόσωπον, ἵνα σχολάσῃ λοιπὸν ἡ διάνοια· ἵνα μὴ τὸ βλέμμα ῥεμβόμενον ποιήσῃ ῥέμβεσθαι καὶ τὴν καρδίαν. Τῶν δὲ ὀφθαλμῶν ἐσκεπασμένων, οὐκ ἐμποδίζεται τὰ ὦτα δέξασθαι τὸ σωτήριον. Ὃν γὰρ τρόπον οἱ τῆς χρυσοχοϊκῆς ἐργασίας ἔμπειροι, διά τινων λεπτῶν ὀργάνων τὸ πνεῦμα τῷ πυρὶ παρεμβάλλοντες, καὶ τὸ ἐν τῇ χώνῃ κεκρυμμένον χρυσίον ἀναφυσῶντες, τὴν παρακειμένην ἐρεθίζοντες φλόγα εὑρίσκουσι τὸ ζητούμενον· οὕτω τῶν ἐπορκιζόντων, διὰ Πνεύματος θείου ἐμβαλλόντων τὸν φόβον, καὶ ὥσπερ ἐν χώνῃ, τῷ σώματι, τὴν ψυχὴν ἀναζωπυρούντων· φεύγει μὲν ὁ ἐχθρὸς δαίμων, παραμένει δὲ ἡ σωτηρία, καὶ παραμένει ἡ ἐλπὶς τῆς αἰωνίου ζωῆς, καὶ λοιπὸν ἡ ψυχὴ καθαρθεῖσα τῶν ἁμαρτημάτων ἔχει τὴν σωτηρίαν. Παραμένωμεν τοίνυν τῇ ἐλπίδι, ἀδελφοί, καὶ δῶμεν ἑαυτούς, καὶ ἐλπίσωμεν· ἵνα ὁ Θεὸς τῶν ὅλων, τὴν ἡμετέραν προαίρεσιν ἰδών, καθάρῃ μὲν ἡμᾶς τῶν ἁμαρτιῶν, ἐλπίδας δὲ ἡμῖν ἀγαθὰς παράσχῃ τῶν πραγμά**14**των, καὶ δῴη ἡμῖν μετάνοιαν σωτηρίας. Θεὸς ἐκάλεσε, σὺ δὲ ἐκλήθης.

Ι'. Παράμενε ταῖς κατηχήσεσιν· εἰ καὶ πολλὰ παρατείνομεν λέγοντες, μήποτε ἡ διάνοιά σου ἐκλυθῇ· ὅπλα γὰρ λαμβάνεις κατὰ ἀντικειμένης ἐνεργείας· ὅπλα λαμβάνεις κατὰ αἱρέσεων, κατὰ Ἰουδαίων, καὶ Σαμαρειτῶν, καὶ Ἐθνῶν· πολλοὺς ἐχθροὺς ἔχεις, πολλὰ βέλη λάμβανε· πρὸς πολλοὺς γὰρ ἀκοντίζεις· καὶ χρεία σοι μαθεῖν πῶς κατακοντίσῃς τὸν Ἕλληνα, πῶς ἀγωνίσῃ πρὸς αἱρετικόν, πρὸς Ἰουδαῖον καὶ Σαμαρείτην· καὶ τὰ μὲν ὅπλα ἕτοιμα, καὶ τὸ ξίφος τοῦ Πνεύματος ἑτοιμότατον[2]· δεῖ δὲ καὶ δεξιὰς τείνειν **[352]** διὰ προαιρέσεως ἀγαθῆς, ἵνα πόλεμον Κυρίου πολεμήσῃς, ἵνα νικήσῃς ἀντικειμένας ἐνεργείας, ἵνα ἀήττητος γένῃ παντὶ αἱρετικῷ πράγματι.

ΙΑ'. Παραγγελία δέ σοι καὶ τοῦτο ἔστω· τὰ λεγόμενα μάνθανε, καὶ τήρει εἰς τὸν αἰῶνα. Μὴ νομίσῃς τὰς συνήθεις εἶναι προσομιλίας· κἀκεῖναι μὲν γὰρ ἀγαθαί, καὶ πίστεως ἄξιαι· ἀλλ' ἐὰν σήμερον ἀμελήσωμεν, αὔριον μανθάνομεν· τὰ δὲ περὶ τοῦ λουτροῦ τῆς παλιγγενεσίας κατ' ἀκολουθίαν διαδιδόμενα διδάγματα ἐὰν σήμερον ἀμεληθῇ, πότε κατορθωθήσεται; Νόμισόν μοι φυτείας εἶναι δένδρων καιρόν· ἐὰν μὴ σκάψωμεν καὶ βαθύνωμεν, πότε δύναται ἄλλοτε καλῶς φυτευθῆναι τὸ ἅπαξ κακῶς φυτευθέν; Νόμισόν μοι οἰκοδομὴν εἶναι τὴν κατήχησιν·

1. Πρβλ. Ἰεζ.22, 18. 2. Πρβλ. Ἐφεσ. 6,17.

[ἐὰν μὴ βαθύνωμεν, καὶ θεμέλιον θῶμεν,] ἐὰν μὴ κατ' ἀκολουθίαν δεσμοῖς οἰκοδομῆς ἁρμολογήσωμεν τὸν δόμον, ἵνα μὴ εὑρεθῇ τι χαῦνον, καὶ σαθρὰ γένηται ἡ οἰκοδομή, οὐδὲν ὄφελος **16** οὐδὲ τοῦ προτέρου κόπου· ἀλλὰ δεῖ κατ' ἀκολουθίαν λίθον μὲν λίθῳ ἀκολουθεῖν, καὶ γωνίαν γωνίᾳ ἕπεσθαι· ἀποξεόντων δὲ [ἡμῶν] τὰ περιττά, οὕτω τελείαν οἰκοδομὴν ἀναβαίνειν· οὕτω προσφέρομέν σοι λίθους ὥσπερ γνώσεως· δεῖ ἀκούειν τὰ περὶ Θεοῦ ζῶντος· δεῖ ἀκούειν τὰ περὶ κρίσεως· δεῖ ἀκούειν τὰ περὶ Χριστοῦ· δεῖ ἀκούειν τὰ περὶ ἀναστάσεως· καὶ πολλά ἐστιν ἀκολούθως λεγόμενα, νῦν μὲν σποράδην εἰρημένα, τότε δὲ καθ' ἁρμονίαν προσφερόμενα· ἐὰν δὲ μὴ συνάψῃς ἐν τῷ ἑνί, καὶ μνημονεύσῃς τῶν πρώτων καὶ τῶν δευτέρων, ὁ μὲν οἰκοδομῶν οἰκοδομεῖ, σὺ δὲ σαθρὰν ἕξεις τὴν οἰκοδομήν.

ΙΒ'. Ὅτε τοίνυν ἡ κατήχησις λέγηται, ἐάν σε κατηχούμενος ἐξετάσῃ, τί εἰρήκασιν οἱ διδάσκοντες, μηδὲν λέγε τῷ ἔξω· μυστήριον γάρ σοι παραδίδομεν,**[353]** καὶ ἐλπίδα μέλλοντος αἰῶνος· τήρησον τὸ μυστήριον τῷ μισθαποδότῃ. Μή ποτέ σοί τις εἴπῃ· τί βλάπτει, ἐὰν κἀγὼ μάθω; Καὶ οἱ νοσοῦντες τὸν οἶνον ζητοῦσιν· ἀλλ' ἐὰν ἀκαίρως δοθῇ, φρενῖτιν ἐργάζεται· καὶ δύο κακὰ γίνεται, καὶ ὁ νοσῶν ἀπόλλυται καὶ ὁ ἰατρὸς διαβάλλεται· οὕτως ὁ κατηχούμενος, ἐὰν ἀκούσῃ παρὰ πιστοῦ· καὶ ὁ κατηχούμενος φρενιτιᾷ, οὐκ οἶδε γὰρ τί ἤκουσε, καὶ ἐλέγχει τὸ πρᾶγμα, καὶ ἐκμυκτηρίζει τὸ λεγόμενον· καὶ ὁ πιστὸς ὡς προδότης κατακρίνεται. Ἤδη δὲ σὺ ἐν μεθορίῳ στήκεις, βλέπε μοι μὴ ἐκλαλήσῃς· οὐχ ὅτι οὐκ ἄξια λαλιᾶς τὰ λεγόμενα, ἀλλ' ὅτι ἡ ἀκοὴ ἀναξία τοῦ δέξασθαι· ἧς καὶ σύ ποτε κατηχούμενος, οὐ διηγησάμην σοι τὰ προκείμενα· ὅταν τῇ πείρᾳ λάβῃς τὸ ὕψωμα τῶν διδασκομένων, τότε ἂν γνώσῃ, ὅτι ἀνάξιοι οἱ κατηχούμενοι τῆς ἀκοῆς.

ΙΓ'. Μιᾶς μητρὸς γεγόνατε υἱοὶ καὶ θυγατέρες, οἱ ἀπογραφέντες· ὅταν εἰσέλθητε πρὸ τῆς ὥρας τῶν ἐπορκισμῶν, εἷς ἕκαστος ὑμῶν λαλείτω τὰ πρὸς εὐσέβειαν· κἄν τις ὑμῶν μὴ **18** παρῇ, ἐπιζητήσατε. Εἰς τράπεζαν εἰ ἐκλήθης, οὐκ ἂν περιέμενες τὸν συγκεκλημένον; ἀδελφὸν εἰ εἶχες, οὐκ ἂν τῷ ἀδελφῷ τὸ ἀγαθὸν ἐζήτεις; Μὴ πολυπραγμόνει λοιπὸν πραγμάτων ἀνωφέλειαν· μή, τί ἐποίησε πόλις; μή, τί ἐποίησε κώμη; μή, τί ἐποίησε βασιλεύς; μή, τί ἐποίησεν ἐπίσκοπος; μή, τί ἐποίησε πρεσβύτερος; ἄνω βλέπε· ὁ καιρὸς ὁ σὸς ἐκείνου χρείαν ἔχει. Σχολάσατε καὶ γνῶτε, ὅτι ἐγώ εἰμι ὁ Θεός[1]. Ἐὰν ἴδῃς τοὺς πιστοὺς διακονοῦντας, καὶ μὴ μεριμνῶντας· ἔχουσι τὸ ἀσφαλές, οἴδασι τί ἔλαβον, κατέχουσι τὴν χάριν· σὺ δὲ ἀκμὴν ἐν ζυγῷ στήκεις, ἢ δεχθῆναι ἢ μὴ δεχθῆναι· μὴ μισήσῃ τοὺς ἔχοντας τὸ ἀμέριμνον, ἀλλὰ μέτελθε τὸν φόβον.

ΙΔ'. Καὶ ὅταν ἐπορκισμὸς γένηται, ἕως ὅτου οἱ ἄλ**[356]**λοι ἐπορκιζόμενοι παραγένωνται, ἄνδρες μετ' ἀνδρῶν, καὶ γυναῖκες μετὰ γυναι-

---

1. Ψαλμ. 45, 11.

κῶν. Νῦν γάρ μοι χρεία τῆς τοῦ Νῶε κιβωτοῦ· ἵνα ᾖ Νῶε χωρὶς καὶ οἱ υἱοὶ αὐτοῦ· καὶ ἡ γυνή, καὶ αἱ γυναῖκες τῶν υἱῶν αὐτοῦ[1]. Εἰ γὰρ καὶ μία ἦν ἡ κιβωτός, καὶ κεκλεισμένη ἦν ἡ θύρα· ἀλλὰ ἐσχημάτιστο τὰ πράγματα. Εἰ καὶ κέκλεισται ἡ ἐκκλησία, καὶ πάντες ὑμεῖς ἔνδον· ἀλλὰ διεστάλθω τὰ πράγματα, ἄνδρες μετ' ἀνδρῶν, καὶ γυναῖκες μετὰ γυναικῶν· μὴ γένηται ἡ ὑπόθεσις τῆς σωτηρίας, πρόφασις ἀπωλείας· κἂν ἡ ὑπόθεσις καλή, πλησίον ἀλλήλων καθέζεσθαι, ἀλλὰ μακρὰν ἔστω τὰ πάθη. Εἶτα οἱ ἄνδρες καθεζόμενοι καὶ ἐχέτωσαν βιβλίον χρήσιμον· καὶ ὁ μέν τις ἀναγινωσκέτω, ὁ δέ τις ἀκουέτω· κἂν μὴ βιβλίον παρῇ ὁ μὲν προσευχέσθω, ὁ δέ τι χρήσιμον λαλείτω. Καὶ ὁ σύλλογος πάλιν ὁ παρθενικὸς οὕτω συνειλέχθω, ἢ ψάλλων ἢ ἀναγινώσκων ἡσυχῇ· ὥστε λαλεῖν μὲν τὰ χείλη, μὴ **20** ἀκούειν δὲ τὰ ἀλλότρια ὦτα. Γυναικὶ γὰρ λαλεῖν ἐν ἐκκλησίᾳ οὐκ ἐπιτρέπω[2]· καὶ ἡ ἔγγαμος [δὲ] ὁμοίως μιμείσθω· καὶ προσευχέσθω, καὶ τὰ χείλη κινείσθω, φωνὴ δὲ μὴ ἀκουέσθω[3]· ἵνα παρέλθῃ Σαμουήλ, ἵνα σου ἡ στεῖρα ψυχὴ γεννήσῃ τὴν σωτηρίαν Θεοῦ ἐπακούσαντος. Ὁ γὰρ Σαμουὴλ ταύτην ἔχει τὴν ἑρμηνείαν[4].

[357] ΙΕ'. Ὄψομαι τὴν σπουδὴν ἑκάστου, ὄψομαι τὸ εὐλαβὲς ἑκάστης. Πυρούσθω ἡ διάνοια πρὸς εὐλάβειαν, χαλκευέσθω ἡ ψυχή, σφυροκοπείσθω τὸ σκληρὸν τῆς ἀπιστίας, ἀποπεσάτωσαν αἱ περιτταὶ τοῦ σιδήρου λεπίδες, μενέτω τὸ καθαρόν· ἀποπεσάτω τοῦ σιδήρου ὁ ἰός, μενέτω δὲ τὸ γνήσιον. Ποτὲ ὑμῖν δείξῃ ὁ Θεὸς ἐκείνην τὴν νύκτα, τὸ σκότος τὸ ἡμεροφανές, περὶ οὗ εἴρηται· Σκότος οὐ σκοτισθήσεται ἀπὸ σοῦ, καὶ νὺξ ὡς ἡ ἡμέρα φωτισθήσεται[5]. τότε ὑμῶν ἑκάστῳ καὶ ἑκάστῃ παραδείσου θύρα ἀνοιχθῇ. Τότε ὑδάτων ἀπολαύσητε Χριστοφόρων, ἐχόντων εὐωδίαν. Τότε Χριστοῦ προσηγορίαν λάβητε, καὶ ἐνέργειαν θείων πραγμάτων. Ἤδη μοι τῆς διανοίας τὸ ὄμμα ἀναβλέψατε· ἤδη μοι χοροὺς ἀγγελικοὺς ἐννοήσατε, καὶ δεσπότην τῶν ὅλων Θεὸν καθεζόμενον, Υἱὸν δὲ μονογενῆ ἐν δεξιᾷ συγκαθήμενον, καὶ Πνεῦμα συμπαρόν, Θρόνους δὲ καὶ Κυριότητας **[360]** λειτουργοῦντας· καὶ ὑμῶν δὲ ἕκαστον καὶ ἑκάστην, σῳζόμενον καὶ σῳζομένην. Ἤδη ὑμῶν τὰ ὦτα ὥσπερ κατηχεῖσθαι ποιήσατε ἐκείνην τὴν καλὴν ἠχήν, ὅτε ὑμῶν σωθέντων οἱ ἄγγελοι ἐπιφωνήσουσι· Μακάριοι ὧν ἀφέθησαν αἱ ἀνομίαι, [καὶ ὧν ἐπεκαλύφθησαν αἱ **22** ἁμαρτίαι][6], ὅτε, ὥσπερ ἀστέρες τῆς Ἐκκλησίας, εἰσέλθητε φαιδροὶ τῷ σώματι, καὶ φωτεινοὶ τῇ ψυχῇ.

ΙϚ'. Μέγα, τὸ προκείμενον βάπτισμα· αἰχμαλώτοις λύτρον· ἁμαρτημάτων ἄφεσις· θάνατος ἁμαρτίας· παλιγγενεσία ψυχῆς· ἔνδυμα φωτεινόν· σφραγὶς ἁγία ἀκατάλυτος· ὄχημα πρὸς οὐρανόν· παρα**[361]**δείσου τρυφή· βασιλείας πρόξενον· υἱοθεσίας χάρισμα. Ἀλλὰ δρά-

1. Γέν. 7, 7. 2. Πρβλ. Α' Τιμ. 2, 12. Α' Κορ. 14, 34. 3. Πρβλ. Α' Βασ. 1, 13. 4. Πρβλ. Α' Βασ. 1, 13. 5. Ψαλμ. 138, 12. 6. Ψαλμ. 31, 1.

κων παρὰ τὴν ὁδὸν τηρεῖ τοὺς περιπατοῦντας· βλέπε μὴ δάκῃ τῇ ἀπιστίᾳ. Βλέπει τοσούτους σῳζομένους, καὶ ζητεῖ τίνα καταπίῃ[1]. Πρὸς Πατέρα πνευμάτων [2] εἰσέρχῃ, ἀλλὰ δι' ἐκείνου τοῦ δράκοντος διέρχῃ· πῶς οὖν αὐτὸν διέλθῃς; Ὑπόδησαι τοὺς πόδας ἐν ἑτοιμασίᾳ τοῦ εὐαγγελίου τῆς εἰρήνης[3]· ἵνα κἂν δάκῃ, μὴ βλάπτῃ· πίστιν ἔνοικον ἔχε, κραταιὰν ἐλπίδα, κρηπῖδα ἰσχυράν, ἵνα διέλθῃς τὸν ἐχθρόν, καὶ εἰσέλθῃς πρὸς τὸν δεσπότην. Τὴν σαυτοῦ καρδίαν ἑτοίμασον εἰς ὑποδοχὴν διδασκαλίας, εἰς κοινωνίαν ἁγίων μυστηρίων. Εὔχου πυκνότερον, ἵνα ὁ Θεός σε καταξιώσῃ τῶν ἐπουρανίων καὶ ἀθανάτων μυστηρίων. Μήτε ἡμέραν ἄργει, μήτε νύκτα· ἀλλ' ὅταν ὁ ὕπνος ἐκ τῶν ὀμμάτων σου ἐκπέσῃ, τότε ἡ διάνοιά [σου] εἰς προσευχὴν σχολαζέτω. Κἂν ἴδῃς λογισμὸν αἰσχρὸν ἀναβάντα εἰς τὴν διάνοιάν σου, λάβε κρίσεως ὑπομνηστικὸν σωτηρίας· σχόλασον τὴν διάνοιαν εἰς τὸ μαθεῖν, ἵνα ἐπιλάθῃ φαύλων πραγμάτων. Ἐὰν ἴδῃς τινά σοι λέγοντα· Καὶ εἰσέρχῃ εἰς τὸ ὕδωρ καταβῆναι; ἄρτι γὰρ οὐκ ἔχει ἡ πόλις βαλανεῖα; Γίνωσκε ὅτι ὁ δράκων τῆς θαλάσσης [4] ταῦτά σοι κατασκευάζει· μὴ πρόσεχε τοῖς χείλεσι τοῦ λαλοῦντος, ἀλλὰ τῷ ἐνεργοῦντι **24** Θεῷ. Φύλασσε τὴν σαυτοῦ ψυχήν, ὅπως ἄληπτος γένῃ· ἵνα παραμείνας τῇ ἐλπίδι, κληρονόμος γένῃ σωτηρίας αἰωνίου.

[364] ΙΖ'. Ἡμεῖς μὲν ταῦτα, ὡς ἄνθρωποι, καὶ παραγγέλλομεν καὶ διδάσκομεν. Μὴ ποιήσητε δὲ τὴν οἰκοδομὴν ἡμῶν χόρτον, καὶ καλάμην, καὶ ἄχυρα· ἵνα μὴ τοῦ ἔργου κατακαέντος, ζημιωθῶμεν· ἀλλὰ ποιήσατε τὸ ἔργον χρυσίον, καὶ ἀργύριον, καὶ λίθους τιμίους[5]. Ἐν ἐμοὶ μὲν γάρ ἐστι τὸ εἰπεῖν, ἐν σοὶ δὲ τὸ προθέσθαι, ἐν Θεῷ δὲ τὸ τελειῶσαι. Νευρώσωμεν τὴν διάνοιαν· συντείνωμεν τὴν ψυχήν· ἑτοιμάσωμεν τὴν καρδίαν· περὶ ψυχῆς τρέχομεν[6]· περὶ αἰωνίων πραγμάτων ἐλπίζομεν. Δυνατὸς δὲ ὁ Θεός, [ὁ τὰς καρδίας ὑμῶν εἰδώς, καὶ γινώσκων τίς μέν ἐστι γνήσιος, τίς δὲ ὑποκριτὴς] τὸν μὲν γνήσιον φυλά**[365]**ξαι, τὸν δὲ ὑποκριτὴν πιστοποιῆσαι. Δύναται γὰρ ὁ Θεὸς καὶ τὸν ἄπιστον πιστοποιῆσαι, ἐὰν μόνον δῷ τὴν καρδίαν. Καὶ ἐξαλείψαι τὸ καθ' ὑμῶν χειρόγραφον[7]· ἀμνηστίαν δὲ ὑμῖν παράσχοι τῶν πρώτων παραπτωμάτων· φυτεύσοι δὲ ὑμᾶς εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ στρατεύσοι ὑμᾶς ἑαυτῷ, ὅπλα περιβαλὼν τῆς δικαιοσύνης[8]· οὐρανίων δὲ πραγμάτων καινῆς διαθήκης πληρώσειε, καὶ Πνεύματος ἁγίου σφραγῖδα δῴη ἀνεξάλειπτον εἰς τοὺς αἰῶνας, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

---

1. Πρβλ. Α' Πέτρ. 5, 8. 2. Πρβλ. Ἑβρ. 12, 9. 3. Ἐφεσ. 6, 15. 4. Πρβλ. Ἡσ. 27, 1. 5. Πρβλ. Α' Κορ. 3, 12-15. 6. Πρβλ. Παρμ. 7, 23. 7. Πρβλ. Κολ. 2, 14. 8. Πρβλ. Β'. Κορ. 6,7.

Π ρ ο σ λ ό γ ι ο ν.

26 [Τὰς τῶν Φωτιζομένων κατηχήσεις ταύτας, τοῖς μὲν τῷ βαπτίσματι προσερχομένοις, καὶ τοῖς τὸ λουτρὸν ἔχουσιν ἤδη πιστοῖς, εἰς ἀνάγνωσιν παρεχόμενος, μὴ δὸς τὸ σύνολον μήτε κατηχουμένοις, μήτε ἄλλοις τισὶ τοῖς μὴ οὖσι χριστιανοῖς· ἐπεὶ τῷ Κυρίῳ λόγον δώσεις. Καὶ ἐὰν ποιῇς ἀντίγραφον, ὡς ἐπὶ Κυρίου ταῦτα πρόγραψον].

Α'. ΚΑΤΗΧΗΣΕΙΣ ΙΗ' ΦΩΤΙΖΟΜΕΝΩΝ *

ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ Α'

28 [369] Φ ω τ ι ζ ο μ έ ν ω ν, ἐν Ἱεροσολύμοις σχεδιασθεῖσα, Ε ἰ σ α γ ω γ ι κ ὴ τοῖς τῷ βαπτίσματι προσελθοῦσι. Καὶ ἀνάγνωσις ἐκ τοῦ Ἡσαΐου· Λούσασθε, καθαροὶ γίνεσθε· ἀφέλετε τὰς πονηρίας ἀπὸ τῶν ψυχῶν ὑμῶν, ἀπέναντι τῶν ὀφθαλμῶν μου[1], καὶ τὰ ἑξῆς.

Α'. Καινῆς διαθήκης μαθηταί, καὶ Χριστοῦ μυστηρίων κοινωνοί, νῦν μὲν τῇ κλήσει, μετ' ὀλίγον δὲ καὶ τῇ χάριτι, καρδίαν ἑαυτοῖς ποιήσατε καινήν, καὶ πνεῦμα καινόν[2], ἵνα εὐφροσύνης ὑπόθεσις γένησθε τοῖς οὐρανίοις. Εἰ γὰρ ἐπὶ ἑνὶ ἁμαρτωλῷ μετανοοῦντι χαρὰ γίνεται κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον[3], πόσῳ μᾶλλον ἡ τοσούτων σωτηρία ψυχῶν κινήσει πρὸς εὐφροσύνην τοὺς οὐρανίους; Ἀγαθῆς ὁδοῦ καὶ καλλίστης ἐφαψάμενοι, τὸν τῆς εὐσεβείας εὐλαβῶς δράμετε δρόμον. Εἰς γὰρ τὴν ὑμετέραν ἀπολύτρωσιν ἑτοιμότατος πάρεστιν ὁ μονογενὴς υἱὸς τοῦ Θεοῦ, λέγων· Δεῦτε **[372]** πρός με πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι, κἀγὼ ἀναπαύσω ὑμᾶς[4]. Οἱ τὸ χαλεπὸν τῶν πταισμάτων ἠμφιεσμένοι, καὶ σειραῖς τῶν οἰκείων ἁμαρτιῶν ἐσφιγμένοι[5], τῆς προφητικῆς φωνῆς ἀκούσατε λεγούσης· Λούσασθε, καθαροὶ γίνεσθε· ἀφέλετε τὰς πονηρίας ὑμῶν ἀπὸ τῶν ψυχῶν ὑμῶν, ἀπέναντι τῶν ὀφθαλμῶν μου[6]· ἵνα ἀγγελικὸς ὑμῖν ἐπιφωνήσῃ χορός· Μακάριοι ὧν ἀφέθησαν αἱ ἀνομίαι, καὶ ὧν ἐπεκαλύφθησαν αἱ ἁμαρ**30**τίαι[7]. Οἱ τὰς τῆς πίστεως λαμπάδας ἐξάψαντες ἀρτίως, ἀσβέστους ἐν χερσὶ διατηρήσατε ταύτας· ἵν' ὁ τῷ λῃστῇ τότε τὸν παράδεισον ἐν τῷ παναγίῳ τούτῳ Γολγοθᾷ διὰ τὴν πίστιν ἀνοίξας[8], τὸ νυμφικὸν ὑμῖν ᾆσαι παράσχοι μέλος.

---

* Κατὰ τὴν ἔκδοσιν τῶν W. C. Reischl — J. Rupp, Cyrilli Hierosolymarum archiepiscopi opera, quea supersunt omnia I σ. 28-320, II σ. 2-342. Hildesheim 1967. Οἱ ἐντὸς ἀγκυλῶν ἀριθμοὶ παραπέμπουσιν εἰς τὴν ἔκδοσιν τοῦ J. P. Migne οἱ δὲ ἄνευ ἀγκυλῶν εἰς τὴν ὡς ἄνω κριτικὴν ἔκδοσιν.

1. Ἡσ. 1,16. 2. Ἰεζ. 18,31. 3. Πρβλ. Λουκ. 15,7. 4. Ματθ. 11,28. 5. Πρβλ. Παρμ. 5, 22. 6. Ἡσ. 1, 16. 7. Ψαλμ. 31, 1. 8. Πρβλ. Λουκ. 23, 43.

Β'. Δοῦλος εἴ τις ἐστὶν ἐνταῦθα τῆς ἁμαρτίας, ἑτοιμότατος γενέσθω διὰ τῆς πίστεως, εἰς τὴν ἐλευθέριον τῆς υἱοθεσίας ἀναγέννησιν· καὶ τὴν μὲν τῶν ἁμαρτωλῶν κακίστην δουλείαν ἀποθέμενος, τὴν δὲ τοῦ Κυρίου μακαριωτάτην δουλείαν κτησάμενος, καταξιωθήτω τὴν τῶν οὐρανῶν κληρονομῆσαι βασιλείαν. Ἐκδύσασθε τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον, τὸν φθειρόμενον κατὰ τὰς ἐπιθυμίας τῆς ἀπάτης, διὰ τῆς ἐξομολογήσεως, ὅπως ἐνδύσησθε τὸν καινόν[1], τὸν ἀνακαινούμενον κατ' ἐπίγνωσιν τοῦ κτίσαντος αὐτόν[2]. Τὸν ἀῤῥαβῶνα τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου [3] κτήσασθε διὰ τῆς πίστεως, ὅπως δυνηθῆτε δεχθῆναι εἰς τὰς αἰωνίους σκηνάς[4]. Προσέλθετε εἰς τὴν μυστικὴν σφραγῖδα, ἵνα εὔγνωστοι ἦτε τῷ δεσπότῃ· συγκαταριθμήθητε τῇ ἁγίᾳ καὶ λογικῇ τοῦ Χριστοῦ ποίμνῃ, εἰς τὰ δεξιὰ αὐτοῦ ἀφορισθησόμενοι, καὶ κληρονομοῦντες τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν ζωήν. Οἷς γὰρ ἔτι τὸ τραχὺ τῶν ἁμαρτιῶν περίκειται, οὗτοι ἐν τοῖς ἀριστεροῖς τυγχάνουσι, διὰ τὸ μὴ προσελθεῖν τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι, τῇ δοθείσῃ διὰ Χριστοῦ ἐπὶ τῇ τοῦ λουτροῦ ἀναγεννήσει. Ἀναγέννησιν δὲ οὐ σωμάτων λέγω, ἀλλὰ ψυχῆς τὴν πνευματικὴν ἀναγέννησιν. Τὰ μὲν γὰρ σώματα διὰ τῶν φαινομένων γονέων γεννᾶται, αἱ δὲ ψυχαὶ διὰ τῆς πίστεως ἀναγεννῶνται· τὸ γὰρ Πνεῦμα ὅπου θέλει πνεῖ[5]. Καὶ τότε ἀκοῦσαι ἔχεις, ἐὰν ἄξιος γένῃ· Εὖ δοῦλε ἀγαθὲ καὶ πιστέ[6], ὅταν εὑρεθῇς μηδὲν ἀκάθαρτον ὑποκρίσεως ἔχων ἐν συνειδήσει.

Γ'. Εἰ γάρ τις τῶν ἐνταῦθα νομίζοι πειράζειν τὴν χάριν, ἑαυτὸν ἀπατᾷ, καὶ τὴν δύναμιν ἀγνοεῖ. Ἀνυπόκριτον ἔχε τὴν ψυχήν, ὦ ἄνθρωπε, διὰ τὸν ἐτάζοντα καρδίας καὶ νεφρούς[7]. Ὥσπερ γὰρ οἱ μέλλοντες στρατεύειν, ἐρευνῶσι τὰς ἡλικίας καὶ τὰ σώματα τῶν στρατευομένων, οὕτω καὶ ὁ Κύριος στρατολογῶν τὰς **32** ψυχάς, ἐρευνᾷ τὰς προαιρέσεις· κἂν μὲν ὑπόκρισιν εὕρῃ κρυπτομένην, ἀπέβαλε τὸν ἄνθρωπον ὡς **[373]** τῆς ἀληθοῦς στρατείας ἀνεπιτήδειον· εἰ δὲ ἄξιον καταλάβῃ, τούτῳ δίδωσιν ἑτοίμως τὴν χάριν. Οὐ δίδωσι τὰ ἅγια τοῖς κυσίν[8]· ἀλλ' ὅπου βλέπει τὴν ἀγαθὴν προαίρεσιν, ἐκεῖ τὴν σωτηριώδη δίδωσι σφραγῖδα, τὴν θαυμασίαν, ἣν τρέμουσι δαίμονες καὶ γινώσκουσιν ἄγγελοι· ἵνα οἱ μὲν φύγωσιν ἐλασθέντες, οἱ δὲ περιέπωσιν ὡς οἰκεῖον. Τοῖς οὖν λαμβάνουσι τὴν πνευματικὴν ταύτην σφραγῖδα καὶ σωτήριον, χρεία καὶ τῆς οἰκείας προαιρέσεως. Ὥσπερ γὰρ κάλαμος γραφικὸς ἢ καὶ βέλος χρείαν ἔχει τοῦ συνεργοῦντος, οὕτω καὶ ἡ χάρις χρείαν ἔχει τῶν πιστευόντων.

Δ'. Ὅπλον λαμβάνεις οὐ φθαρτόν, ἀλλὰ πνευματικόν. Καταφυτεύῃ λοιπὸν εἰς τὸν νοητὸν παράδεισον[9]. Λαμβάνεις ὄνομα καινόν[10], ὃ πρότερον οὐκ εἶχες. Πρὸ τούτου Κατηχούμενος ἦς, νῦν δὲ κλη-

---

1. Πρβλ. Ἐφεσ. 4, 22-24. 2. Πρβλ. Κολ. 3, 10. 3. Πρβλ. Β' Κορ. 5,5. 4. Πρβλ. Λουκ. 16,9. 5. Ἰω. 3,8. 6. Ματθ. 25,21. 7. Πρβλ. Ψαλμ. 7,10. 8. Πρβλ. Ματθ. 7,6 9. Πρβλ. Ἀποκ. 2,7 10. Πρβλ. Ἀποκ. 2,17.

θήσῃ Πιστός. Μεταφυτεύῃ λοιπὸν εἰς τὰς ἐλαίας τὰς νοητάς, ἐξ ἀγριελαίου εἰς καλλιέλαιον ἐγκεντριζόμενος[1]· ἐξ ἁμαρτιῶν εἰς δικαιοσύνην, ἐκ μολυσμῶν εἰς καθαρότητα. Γίνῃ κοινωνὸς τῆς ἁγίας ἀμπέλου. Ἀλλ' ἐὰν μὲν ἐπιμείνῃς ἐν τῇ ἀμπέλῳ, αὔξῃ ὡς κλῆμα καρποφόρον· ἐὰν δὲ μὴ ἐπιμείνῃς ὑπὸ τοῦ πυρὸς καταναλωθήσῃ[2]. Καρποφορήσωμεν τοίνυν ἀξίως. Μὴ γένοιτο γάρ, ἵνα ἐν ἡμῖν γένηται τό, κατὰ τὴν ἄκαρπον ἐκείνην συκῆν, μή ποτε ἐλθὼν ὁ Ἰησοῦς καὶ νῦν καταράσηται διὰ τὴν ἀκαρπίαν[3]. Ἀλλ' εἴη πάντας ἐκεῖνο λέγειν· Ἐγὼ δὲ ὡσεὶ ἐλαία κατάκαρπος ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Θεοῦ, [ἤλπισα ἐπὶ τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ εἰς τὸν αἰῶνα]· ἐλαία οὐκ αἰσθητή, ἀλλὰ νοητή, φωτοφόρος[4]. **34** Αὐτοῦ μὲν οὖν ἐστι τὸ καταφυτεῦσαι καὶ τὸ ποτίσαι[5], σὸν δὲ τὸ **[376]** καρποφορῆσαι. Θεοῦ τὸ χαρίσασθαι, σὸν δὲ τὸ λαβεῖν καὶ διατηρῆσαι· μὴ διὰ τὸ δωρεὰν δίδοσθαι τὴν χάριν, καταφρόνει· ἀλλὰ λαβὼν συντήρησον εὐλαβῶς.

Ε'. Καιρὸς ἐξομολογήσεως ὁ παρών. Ἐξομολόγησαι τὰ πεπραγμένα, τὰ ἐν λόγῳ, τὰ ἐν ἔργῳ· τὰ ἐν νυκτί, τὰ ἐν ἡμέρᾳ· ἐξομολόγησαι ἐν καιρῷ δεκτῷ· καὶ ἐν ἡμέρᾳ σωτηρίας[6] δέξαι τὸν ἐπουράνιον θησαυρόν. Σχόλασον εἰς τοὺς ἐπορκισμούς· παρέδρευε ταῖς κατηχήσεσι, καὶ μέμνησο τῶν λεχθησομένων. Λέγεται γάρ, οὐχ ἵνα μόνον ἀκούσῃς, ἀλλ' ἵνα διὰ τῆς πίστεως ἐπισφραγίσῃς τὰ λεγόμενα. Πᾶσαν μέριμναν ἀνθρωπίνην ἐξάλειψον ἀπὸ σοῦ· περὶ ψυχῆς γὰρ τρέχεις[7]. Τὰ τοῦ κόσμου πάντως καταλιμπάνεις· μικρὰ τὰ καταλιμπανόμενα, μεγάλα δὲ τὰ παρὰ τοῦ Κυρίου δωρούμενα. Κατάλειπε τὰ παρόντα, καὶ πίστευε εἰς τὰ μέλλοντα. Τοσούτους κύκλους ἐνιαυτῶν διῆλθες, περὶ τὸν κόσμον μάτην ἀσχολούμενος· καὶ τεσσαράκοντα ἡμέρας οὐ σχολάζεις, διὰ τὴν σαυτοῦ ψυχήν; Σχολάσατε, καὶ γνῶτε ὅτι ἐγώ εἰμι ὁ Θεός, φησὶν ἡ γραφή[8]. Τὸ λαλεῖν πολλὰ ἀργὰ παραίτησαι· μήτε καταλάλει, μήτε ἡδέως ἄκουε καταλαλοῦντος· ἀλλὰ μᾶλλον εἰς προσευχὰς ἕτοιμος ἔσο· δεῖξον ἐν ἀσκήσει, τῆς καρδίας σου τὸ νενευρω**[377]**μένον. Καθάρισον σου τὸ ἄγγος[9], ἵνα πλείονα δέξῃ τὴν χάριν. Ἡ μὲν γὰρ ἄφεσις τῶν ἁμαρτιῶν ἐξ ἴσου δίδοται τοῖς πᾶσιν· ἡ δὲ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου κοινωνία, κατ' ἀναλογίαν δεδώρηται τῆς ἑκάστου πίστεως[10]. Ἐὰν ὀλίγα κάμῃς, ὀλίγα λαμβάνεις· ἐὰν δὲ ἐργάσῃ πολλά, πολὺς ὁ μισθός. Σεαυτῷ τρέχεις, τὸ συμφέρον σκόπει.

Ϛ'. Εἴ τι κατά τινος ἔχεις, ἄφες. Προσέρχῃ λαβεῖν ἁμαρτιῶν ἄφεσιν, ἀνάγκη καί σε συγχωρῆσαι τῷ ἡμαρτηκότι. Ἐπεὶ ποίῳ προσώπῳ τῷ Κυρίῳ λέξεις, Ἄφες μοι τὰς πολλάς μου **36** ἁμαρτίας, αὐτὸς σὺ μηδὲ τὰς ὀλίγας τῷ συνδούλῳ συγχωρήσας[11]; Εἰς τὰς Συνάξεις ἔσο σπουδαῖος· μὴ μόνον νῦν, ὅτε καὶ ὑπὸ τῶν κληρικῶν τὴν σπουδὴν ἀπαιτῇ,

---

1. Πρβλ. Ρωμ. 11, 24. 2. Πρβλ. Ἰω. 15, 6. 3. Πρβλ. Ματθ. 21, 19. 4. Ψαλμ. 51, 10. 5. Πρβλ. Α' Κορ. 3, 6. 6. Πρβλ. Β' Κορ. 6,2. 7. Πρβλ. Παρμ. 7, 23. 8. Ψαλμ. 45, 11. 9. Πρβλ. Ματθ. 23, 26. 10. Πρβλ. Ρωμ. 12, 6. 11. Πρβλ. Ματθ. 18,30.

ἀλλὰ καὶ μετὰ τὸ λαβεῖν τὴν χάριν. Εἰ γὰρ πρὶν λάβῃς, καλὸν τὸ γινόμενον, ἆρα οὐχὶ καὶ μετὰ τὴν δόσιν καλόν; Εἰ πρὶν ἐγκεντρισθῇς[1], ἀσφαλὲς τὸ ποτίζεσθαι, καὶ γεωργεῖσθαι, μετὰ τὴν φυτείαν ἆρ' οὐχὶ πολὺ κάλλιον; Ἀγώνισαι περὶ τῆς σαυτοῦ ψυχῆς, μάλιστα ἐν τοιαύταις ἡμέραις· θρέψον σου τὴν ψυχὴν ἀναγνώσεσι θείαις· ἡτοίμασε γάρ σοι τράπεζαν πνευματικὴν ὁ Κύριος. Εἰπὲ καὶ αὐτὸς κατὰ τὸν ψαλμῳδόν· Κύριος ποιμαίνει με, καὶ οὐδέν με ὑστερήσει· εἰς τόπον χλόης ἐκεῖ με κατεσκήνωσεν, ἐπὶ ὕδατος ἀναπαύσεως ἐξέθρεψέ με· τὴν ψυχήν μου ἐπέστρεψεν[2]· ἵνα καὶ ἄγγελοι συνευφρανθῶσι, καὶ αὐτὸς ὁ Χριστὸς ὁ μέγας ἀρχιερεύς, τὴν ὑμετέραν προαίρεσιν ἀποδεξάμενος, προσφέρων ὑμᾶς ἅπαντας, εἴπῃ τῷ πατρί· Ἰδοὺ ἐγὼ καὶ τὰ παιδία, ἅ μοι ἔδωκεν ὁ Θεός[3]· ὃς πάντας ὑμᾶς εὐαρεστοῦντας αὐτῷ συντηρήσειεν· Ὧ ἡ δόξα [καὶ τὸ κράτος] εἰς τοὺς ἀτελευτήτους αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ Β'

38 [381] Φωτιζομένων, ἐν Ἱεροσολύμοις σχεδιασθεῖσα περὶ Μετανοίας, καὶ ἀφέσεως ἁμαρτιῶν, καὶ περὶ Ἀντικειμένου. Καὶ ἀνάγνωσις ἐκ τοῦ Ἰεζεκιήλ· Δικαιοσύνη δικαίῳ ἐπ' αὐτὸν ἔσται, καὶ ἀνομία ἀνόμῳ ἐπ' αὐτὸν ἔσται. Καὶ ὁ ἄνομος ἐὰν ἐπιστρέψῃ ἐκ πασῶν τῶν ἀνομιῶν αὐτοῦ[4], καὶ τὰ ἑξῆς.

Α'. Δεινὸν ἡ ἁμαρτία, καὶ νόσος χαλεπωτάτη ψυχῆς ἡ παρανομία· ὑποτέμνουσα μὲν αὐτῆς τὰ νεῦρα, καὶ πυρὸς δὲ αἰωνίου γιγνομένη παραίτιος. Κακὸν αὐτεξούσιον, βλάστημα προαιρέσεως· καὶ ὅτι γε αὐτο**[384]**προαιρέτως ἁμαρτάνομεν, λέγει που σαφῶς ὁ προφήτης· Ἐγὼ δ' ἐφύτευσά σε ἄμπελον καρποφόρον πᾶσαν ἀληθινήν, πῶς ἐστράφης εἰς πικρίαν ἡ ἄμπελος ἡ ἀλλοτρία[5]; Ἡ φυτεία καλή, ὁ δὲ καρπὸς ἐκ προαιρέσεως κακός· καὶ διὰ τοῦτο ὁ φυτουργὸς ἀναίτιος, ἡ δὲ ἄμπελος κατακαυθήσεται πυρί, ἐπειδὴ εἰς ἀγαθὸν ἐφυτεύθη, καὶ εἰς κακὸν ἐκαρποφόρησεν ἐκ προαιρέσεως. Ἐποίησε γὰρ ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον εὐθῆ, κατὰ τὸν Ἐκκλησιαστήν[6], καὶ αὐτοὶ ἐζήτησαν λογισμοὺς πολλούς. Αὐτοῦ γάρ ἐσμεν ποίημα, κτισθέντες ἐπὶ ἔργοις ἀγαθοῖς, φησὶν ὁ Ἀπόστολος[7]. Ὁ μὲν οὖν κτίστης, ἀγαθὸς ὤν, ἐπ' ἔργοις ἀγαθοῖς ἔκτισεν· τὸ δὲ κτισθέν, ἐξ οἰκείας προαιρέσεως εἰς πονηρίαν ἐτράπη. Δεινὸν μὲν οὖν κακόν, ὡς εἴρηται, ἡ ἁμαρτία, ἀλλ' οὐκ ἀθεράπευτον· δεινὸν τῷ κατέχοντι· εὐίατον δὲ τῷ διὰ μετανοίας ἀποτιθεμένῳ. Ὑπόθου γάρ μοι κατέχειν ἐν **40** χειρί τινα τὸ πῦρ· ἕως ὅτου κατέχει τὸν ἄνθρακα, φλέγεται πάντως. Εἰ δὲ ἀπώθοιτο τὸν ἄνθρακα, συναπέβαλε ἂν καὶ τὸ φλέγον· εἰ δέ τις νομίζει μὴ κατακαίεσθαι ἁμαρτάνων, τούτῳ

---

1. Πρβλ. Ρωμ. 11,17.23.24. 2. Ψαλμ. 22,1-3. 3. Ἡσ. 8,18. Ἑβρ. 2,13. 4. Ἰεζ. 18,20-21. 5. Ἱερ. 2,21. 6. Ἐκκλ. 7,29. 7. Ἐφεσ. 2,10.

λέγει ἡ γραφή· Ἀποδήσει τις πῦρ ἐν κόλπῳ, τὰ δὲ ἱμάτια οὐ κατακαύσει[1]; Καίει γὰρ ἡ ἁμαρτία· τὰ νεῦρα τῆς ψυχῆς [ὑποτέμνεται καὶ συντρίβει τὰ νοητὰ τῆς διανοίας ὀστέα· καὶ σκοτοῖ τὸ φωτεινὸν τῆς καρδίας].

Β'. Ἀλλ' ἐρεῖ τις, τί ποτε ἄρα ἐστὶν ἡ ἁμαρτία; ζῶόν ἐστιν; ἄγγελός ἐστι; δαίμων ἐστί; τί ἐστι, τοῦτο τὸ ἐνεργοῦν; Οὐκ ἔστιν ἐχθρὸς ἔξωθεν, ἄνθρωπε, καταγωνιζόμενος, ἀλλὰ βλάστημα κακὸν αὐτοπροαιρέτως αὐξάνον ἀπὸ σοῦ. Ὀρθοῖς βλέπε τοῖς ὄμμασί σου[2], καὶ οὐκ ἔστιν ἐπιθυμία. Μὴ ἅρπαζε τὰ ἀλλότρια· καὶ ἁρπαγὴ κεκοίμηται· μνημόνευε τῆς κρίσεως· καὶ οὔτε πορνεία, οὔτε μοιχεία, οὔτε φόνος, οὐδέ τι τῶν παρανομημάτων ἰσχύσει παρὰ σοί. Ὅταν δὲ ἐπιλάθῃ τοῦ Θεοῦ, τότε λοιπὸν ἄρχῃ λογίζεσθαι πονηρά, καὶ συντελεῖν παράνομα.

[385] Γ'. Οὐ μόνος δέ σὺ καθέστηκας τοῦ πράγματος ἀρχηγός· ἀλλὰ καὶ ἄλλος τίς ἐστι κάκιστος ὑποβολεύς, ὁ διάβολος. Ὑποβάλλει μὲν οὖν ἐκεῖνος, οὐ μὴν βίᾳ ἐπικρατεῖ τῶν μὴ πειθομένων. Διὰ τοῦτο λέγει ὁ Ἐκκλησιαστής· Ἐὰν πνεῦμα τοῦ ἐξουσιάζοντος ἀναβῇ ἐπὶ σέ, τόπον σου μὴ ἀφῇς[3]. Ἐὰν ἀποκλείσῃς τὴν θύραν σου, καὶ μάκρον σοῦ τυγχάνον οὐ βλάψει σε. Ἐὰν δὲ ἀδιαφόρως δέξῃ τὴν ἐνθύμησιν ἐπιθυμίας, διὰ τῶν λογισμῶν ῥίζας ἐν σοὶ καταβάλλεται, καὶ καταδεσμεῖ σου τὴν διάνοιαν, καὶ κατασπᾷ σε εἰς βόθρον κακῶν. Ἀλλ' ἴσως λέγεις, Πιστός εἰμι, **42** καὶ οὐ περιγίνεταί μου ἐπιθυμία, κἂν ἐνθυμήσω πυκνότερον. Ἀγνοεῖς ὅτι καὶ πέτραν ἔρρηξε ῥίζα παραμένουσα πολλάκις; Μὴ δέξῃ τὸν σπόρον, ἐπεὶ διαῤῥήξει σου τὴν πίστιν· πρὶν [ἢ] ἀνθήσῃ, πρόῤῥιζον ἔξελε τὸ κακόν· μὴ ῥαθυμήσας ἐξ ἀρχῆς, πέλυκας[4] ὕστερον, καὶ πῦρ[5] πολυπραγμονήσῃς· ἀρχόμενος ὀφθαλμιᾷν, θεραπεύου κατὰ καιρόν· ἵνα μὴ τυφλωθείς, τότε ζητήσῃς τὸν ἰατρόν.

Δ'. Ἀρχηγὸς μὲν οὖν ἁμαρτίας ὁ διάβολος, καὶ γεννήτωρ τῶν κακῶν· τοῦτο δὲ ὁ Κύριος εἴρηκεν, οὐκ ἐγώ· ὅτι ἀπ' ἀρχῆς ὁ διάβολος ἁμαρτάνει[6]· πρὸ αὐτοῦ ἥμαρτεν οὐδείς. Ἥμαρτε δέ, οὐκ ἐκ φύσεως ἐπάναγκες τὸ ἁμαρτητικὸν λαβών· ἐπεὶ πάλιν ἀνατρέχει ἡ τῆς ἁμαρτίας πρόφασις εἰς τὸν οὕτω κατασκευάσαντα· ἀλλ' ἀγαθὸς κατασκευασθείς, διάβολος γέγονεν ἐξ οἰκείας προαιρέσεως, ἐκ τῆς πρά**[388]**ξεως λαβὼν τὴν προσηγορίαν. Ἀρχάγγελος γὰρ ὤν, διάβολος ὕστερον ἐκλήθη, ἀπὸ τοῦ διαβάλλειν· καὶ ἀγαθὸς ὢν ὑπηρέτης Θεοῦ, γέγονε Σατανᾶς φερωνύμως· ὁ γὰρ Σατανᾶς εἰς τὸν ἀντικείμενον διάβολον ἑρμηνεύεται. Ἐστὶ δὲ οὐκ ἐμὰ ταῦτα τὰ διδάγματα, ἀλλ' Ἰεζεκιὴλ τοῦ πνευματοφόρου προφήτου. Ἐκεῖνος γὰρ λαβὼν θρῆνον ἐπ' αὐτόν, λέγει· Σὺ ἀποσφράγισμα ὁμοιώσεως, καὶ στέφανος κάλλους ἐν τῷ **44** παραδείσῳ τοῦ Θεοῦ ἐγενήθης[7]· καὶ μετ' ὀλίγα· Ἐγενήθης ἄμωμος ἐν ταῖς

1. Παρμ. 6, 27. 2. Πρβλ. Παρμ. 4, 25. 3. Ἐκκλ. 10, 4. 4. Πρβλ. Ἱερ. 23, 29. 5. Πρβλ. Ματθ. 3, 10. 6. Α' Ἰω. 3, 8 Πρβλ. Ἰω. 8, 44. 7. Ἰεζ. 28, 12-13.

ἡμέραις σου, ἀφ' ἧς ἡμέρας σὺ ἐκτίσθης, ἕως οὗ εὑρέθη τὰ ἀδικήματα ἐν σοί[1]. Πάνυ καλῶς τό, εὑρέθη ἐν σοί. Οὐ γὰρ ἔξωθεν ἐπεισηνέχθη, ἀλλ' αὐτὸς ἐγέννησας τὸ κακόν. Καὶ τὴν αἰτίαν ἑξῆς εἴρηκεν· Ὑψώθη ἡ καρδία σου ἐπὶ τῷ κάλλει σου· διὰ τὸ πλῆθος τῶν ἁμαρτιῶν σου, καὶ διὰ τὰς ἁμαρτίας σου ἐτραυματίσθης καὶ ἐπὶ τὴν γῆν ἔῤῥιψά σε[2]. Ὁ Κύριος τούτῳ συμφώνως πάλιν ἐν εὐαγγελίοις λέγει· Ἐθεώρουν τὸν Σατανᾶν ὡς ἀστραπὴν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ πεσόντα[3]. Βλέπεις παλαιᾶς διαθήκης πρὸς καινὴν συμφωνίαν. Οὗτος ἐκπεσὼν συναπέστησε πολλούς· οὗτος ἐμβάλλει τὰς ἐπιθυμίας τοῖς πειθομένοις· ἐκ τούτου μοιχεία, πορνεία, καὶ **[389]** πᾶν εἴ τι κακόν. Διὰ τοῦτον ὁ προπάτωρ ἡμῶν Ἀδὰμ ἐκ παρακοῆς ἐξεβλήθη· καὶ ἀντὶ παραδείσου αὐτομάτως θαυμασίους φέροντος καρπούς, τὴν ἀκανθοφόρον ἀντικατηλλάξατο γῆν.

Ε'. Τί οὖν; ἐρεῖ τις, ἀπολώλαμεν, ἀπατηθέντες· ἆρ' οὐκ ἔστι λοιπὸν σωτηρία; πεπτώκαμεν· ἆρ' οὐκ ἔστιν ἀναστῆναι[4]; ἐτυφλώθημεν· ἆρ' οὐκ ἔστιν ἀναβλέψαι; χωλοὶ γεγόναμεν· ἆρ' οὐκ ἔστιν ἀρτιποδῆσαι; ἵνα δὲ συντόμως εἴπωμεν, ἀπεθάνομεν· ἆρ' οὐκ ἔστιν ἀναστῆναι[5]; Ἆρ' ὁ τὸν Λάζαρον τὸν τετραήμερον ἐγείρας, ἄνθρωπε, τὸν ὀδωδότα[6]· ἄρα τὸν ζῶντά σε **46** μᾶλλον οὐκ εὐκοπώτερον ἀναστήσει; Ὁ τὸ τίμιον αἷμα ὑπὲρ ἡμῶν ἐκχέας, αὐτὸς ἡμᾶς ῥύσεται τῆς ἁμαρτίας. Μὴ ἀπογνῶμεν ἑαυτούς, ἀδελφοί· μὴ ἀποῤῥίψωμεν ἑαυτοὺς εἰς ἀνέλπιστον κατάστασιν. Δεινὸν γάρ ἐστι τὸ μὴ πιστεύειν εἰς μετανοίας ἐλπίδα. Ὁ μὴ προσδοκῶν γὰρ τὴν σωτηρίαν, ἀφειδῶς προστίθησι τὰ κακά· ὁ δὲ τὴν ἰατρείαν ἐλπίσας, εὐμαρῶς τὸ λοιπὸν ἑαυτοῦ φείδεται. Ὁ γὰρ ληστὴς ὁ μὴ δωρεὰν προσδοκῶν, εἰς ἀπόνοιαν χωρεῖ· ἐλπίσας δὲ τὴν ἄφεσιν, εἰς μετάνοιαν ἔρχεται πολλάκις. Εἶτα, ὄφις μὲν ἀποτίθεται τὸ γῆρας· ἡμεῖς δὲ οὐκ ἀποθησόμεθα τὴν ἁμαρτίαν; Καὶ ἀκανθώδης γῆ γεωργηθεῖσα καλῶς εἰς καρποφόρον μετεβλήθη· ἡμῖν δὲ ἀδιόρθωτος ἡ σωτηρία; Ἡ μὲν οὖν φύσις ἐπιδέχεται τὴν σωτηρίαν, ζητεῖται δὲ λοιπὸν ἡ προαίρεσις.

Ϛ'. Φιλάνθρωπος ὁ Θεός, καὶ φιλάνθρωπος οὐκ ὀλίγον. Μὴ γὰρ εἴπῃς, Ἐπόρνευσα, ἐμοίχευσα· τὰ δεινά μοι πέπρακται, καὶ οὐχ ἅπαξ, ἀλλὰ καὶ πολλάκις· ἄρα συγχωρήσει; ἄρα παρέξει τὴν ἀμνηστίαν; Ἄκουε, τί λέγει ὁ ψαλμῳδός· Ὡς πολὺ τὸ πλῆθος τῆς χρηστότητός σου Κύριε[7]. Οὐ νικᾷ σου τὰ συναχθέντα ἁμαρτήματα, τὸ πλῆθος τῶν οἰκτιρμῶν τοῦ Θεοῦ· οὐκ νικᾷ σου τὰ τραύματα τὴν ἀρχιατρικὴν ἐμπειρίαν. Δὸς μόνον σεαυτὸν μετὰ πίστεως· λέγε τῷ ἰατρῷ τὸ πάθος· εἰπὲ καὶ αὐτὸς κατὰ τὸν Δαβίδ. Εἶπα, ἐξαγορεύσω κατ' ἐμοῦ τὴν ἀνομίαν μου τῷ Κυρίῳ[8]· καὶ γενήσεται ἐπὶ σοῦ τὸ παραπλήσιον, τὸ ἑξῆς εἰρημένον· Καὶ σὺ ἀφῆκας τὴν ἀσέβειαν τῆς καρδίας μου[9].

---

1. Ἰεζ. 28,15. 2. Πρβλ. Ἰεζ. 28,17. 3. Λουκ. 10,18. 4. Πρβλ. Ἱερ. 8,4. 5. Πρβλ. Ψαλμ. 40,9. 6. Πρβλ. Ἰω. 11,39. 7. Ψαλμ. 30,20. 8. Ψαλμ. 31,5. 9. Πρβλ. ἔνθ' ἀν.

[392] Ζ΄. Θέλεις ἰδεῖν Θεοῦ φιλανθρωπίαν, σὺ ὁ νεωστὶ εἰς τὴν κατήχησιν ἐληλυθώς; θέλεις ἰδεῖν Θεοῦ φιλανθρωπίαν, καὶ τῆς μακροθυμίας τὸ πλῆθος; Ἄκουσον περὶ τοῦ Ἀδάμ. Παρήκουσεν Ἀδάμ, ὁ πρωτόπλαστος τοῦ Θεοῦ· ἄρ' οὐκ ἐδύνατο τὸν θάνατον εὐθὺς ἐπαγαγεῖν; ἀλλ' ὅρα τί ποιεῖ ὁ φιλανθρωπότατος Κύ48ριος. Ἐκβάλλει μὲν αὐτὸν τοῦ παραδείσου· [τῆς γὰρ ἐκεῖ διατριβῆς ἀνάξιος ἦν διὰ τὴν ἁμαρτίαν] κατοικίζει δὲ τοῦ παραδείσου κατέναντι[1], ἵνα βλέπων ὅθεν ἐξέπεσε, καὶ ἐξ οἵων, εἰς οἷα κατηνέχθη, λοιπὸν ἐκ μετανοίας σωθῇ. Κάϊν ὁ πρωτότοκος ἄνθρωπος, ἀδελφοκτόνος γέγονεν εὑρετὴς τῶν κακῶν, καὶ ἀρχηγὸς τῶν φόνων, καὶ βάσκανος πρῶτος, ἀλλ' ἀνελὼν τὸν ἀδελφόν, τί κατακρίνεται; Στένων καὶ τρέμων ἔσῃ ἐπὶ τῆς γῆς[2]· μέγα τὸ ἁμάρτημα, καὶ μικρὰ ἡ καταδίκη.

Η΄. Φιλανθρωπία μὲν οὖν ἀληθῶς καὶ αὕτη Θεοῦ, ἀλλ' ἔτι μικρὰ πρὸς τὰ ἐπιφερόμενα. Λόγισαι [γάρ] μοι τὰ ἐπὶ Νῶε. Ἥμαρτον οἱ γίγαντες, καὶ παρανομία πολλὴ τότε τῆς γῆς κατεχύθη[3], καὶ διὰ ταύτην κατακλυσμὸς ἔμελλεν ἐπέρχεσθαι· καὶ τῷ πεντακοσιοστῷ μὲν ἔτει τὴν ἀπειλὴν ἐκφέρει ὁ Θεός[4], τῷ δὲ ἑξακοσιοστῷ τὸν κατακλυσμὸν ἐπήγαγεν ἐπὶ τὴν γῆν[5]. Βλέπεις φιλανθρωπίας Θεοῦ πλάτος, εἰς ἑκατὸν παρατεινομένης χρόνους; Ἆρα ὅπερ ἐποίησε τότε μετὰ τὴν ἑκατονταετίαν, οὐκ ἠδύνατο καὶ παραχρῆμα ποιῆσαι; Ἀλλ' ἐπίτηδες παρέτεινεν, διδοὺς ἔνδυμα τῆς μετανοίας. Βλέπεις Θεοῦ ἀγαθότητα; καὶ εἴγε μετενόησαν οἱ τότε, οὐκ ἂν ἀπέτυχον τῆς τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας.

Θ΄. Ἐλθέ μοι λοιπὸν καὶ ἐπὶ τοὺς ἄλλους, τοὺς ἐκ μετανοίας σωθέντας. Ἀλλ' ἴσως καὶ ἐν γυναιξὶν ἐρεῖ τις· ἐπόρνευσα, ἐμοίχευσα, ἐμόλυνα τὸ σῶμα παντοίαις ἀκολασίαις· ἄρ' ἔστι σωτηρία; Ἀπόβλεψον, ὦ γύναι, εἰς τὴν Ῥαάβ, καὶ προσδόκα καὶ σὺ τὴν σωτηρίαν· εἰ γὰρ ἡ φανερῶς καὶ δημοσίᾳ πορνεύσασα, διὰ μετανοίας ἐσώθη, ἄρα ἡ ἅπαξ ποτὲ πορνεύσασα πρὸ τῆς χάριτος, διὰ μετανοίας καὶ νηστείας οὐ σῴζεται; πῶς γὰρ ἐσώθη ἐκείνη, ζήτησον· τοῦτο μόνον εἶπεν, Ὅτι ὁ Θεὸς ὑμῶν ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς, ὁ Θεὸς ὑμῶν[6]· ἑαυτῆς γάρ, οὐκ ἐτόλμησεν εἰπεῖν διὰ τὴν ἀσέλγειαν· καὶ εἰ θέλεις δέξασθαι τοῦ σωθῆναι ταύτην, μαρτυρίαν ἔγγραφον, ἔχεις ἀνάγραπτον, ἐν ψαλμοῖς· Μνησθήσομαι Ῥαὰβ καὶ Βαβυλῶνος, τοῖς γινώσκουσί με[7]· ὦ μεγάλης τοῦ 50 Θεοῦ φιλανθρωπίας, καὶ πορνῶν μνημονευούσης ἐν γραφαῖς· ἀλλ' οὐχ ἁπλῶς. Μνησθήσομαι Ῥαὰβ καὶ Βαβυλῶνος, ἀλλὰ μετὰ τοῦ· Τοῖς [393] γινώσκουσί με. Ἔστιν οὖν καὶ ἐπὶ ἀνδρῶν σωτηρία καὶ ἐπὶ γυναικῶν ὁμοίως, ἡ διὰ μετανοίας προξενουμένη.

Ι΄. Κἂν ὁλόκληρος δὲ λαὸς ἁμάρτῃ, οὐ νικᾷ τὴν τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίαν. Ἐμοσχοποίησεν ὁ λαός, καὶ οὐκ ἀπέστη ὁ Θεὸς τῆς φιλαν-

1. Πρβλ. Γέν. 3,24. 2. Γέν. 4,12. 3. Πρβλ. Ὠσ. 4,2. 4. Πρβλ. Γέν. 6,13. 5. Πρβλ. Γέν. 7,11. 6. Πρβλ. Ἰησ. Ν. 2,11. 7. Ψαλμ. 86,4.

θρωπίας· ἠρνήσαντο οἱ ἄνθρωποι τὸν Θεόν, ἀλλ' ὁ Θεὸς ἑαυτὸν οὐκ ἠρνήσατο[1]. Οὗτοι οἱ θεοί σου Ἰσραήλ[2], εἰρήκασιν· καὶ πάλιν συνήθως ὁ Θεὸς τοῦ Ἰσραήλ, σωτὴρ αὐτῶν ἐγένετο. Καὶ οὐ μόνος δ' ὁ λαὸς ἥμαρτε, ἀλλὰ καὶ Ἀαρὼν ὁ ἀρχιερεύς. Μωϋσῆς γάρ ἐστιν ὁ λέγων, καὶ ἐπ' Ἀαρὼν ἐγένετο ὀργὴ Κυρίου· καὶ ἐδεήθην, φησίν, ὑπὲρ αὐτοῦ, καὶ συνεχώρησεν αὐτῷ ὁ Θεός[3]. Εἶτα Μωϋσῆς μὲν αἰτῶν ὑπὲρ ἀρχιερέως ἁμαρτάνοντος, ἐδυσώπει τὸν Κύριον· Ἰησοῦς δὲ ὁ μονογενής, αἰτῶν ὑπὲρ ἡμῶν οὐ δυσωπεῖ τὸν Θεόν; Κἀκεῖνον μὲν διὰ τὸ πταισθὲν οὐκ ἐκώλυσεν ἐλθεῖν εἰς ἀρχιερωσύνην· σὲ δὲ ἐξ ἐθνῶν ἐλθόντα, κεκώλυκεν εἰσελθεῖν εἰς τὴν σωτηρίαν; Μετανόησον, ἄνθρωπε, λοιπὸν καί αὐτὸς ὁμοίως, καὶ οὐ κεκώλυταί σοι ἡ χάρις. Ἀνεπίληπτόν σου παράστησον εἰς τὸ ἑξῆς τὸν τρόπον· φιλάνθρωπος γὰρ ἀληθῶς ὁ Θεός, καὶ οὐ δυνήσεται ὁ πᾶς χρόνος κατ' ἀξίαν ἐξειπεῖν αὐτοῦ τὴν φιλανθρωπίαν· οὐδ' ἂν πᾶσαι αἱ γλῶσσαι συνέλθωσιν ἀνθρώπων ὁμοῦ, οὐδ' οὕτω μέρος τι τῆς τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας διηγήσασθαι δυνήσονται. Ἡμεῖς γὰρ λέγομεν μέρος τι τῶν γεγραμμένων περὶ τῆς εἰς ἀνθρώπους αὐτοῦ φιλανθρωπίας· ἀλλ' οὐκ οἴδαμεν ὅσα καὶ ἀγγέλοις συνεχώρησεν. **[396]** Συγχωρεῖ γὰρ κἀκεῖνος, ἐπειδὴ εἷς μόνος ἀναμάρτητος, ὁ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν καθαρίζων Ἰησοῦς. Καὶ περὶ μὲν ἐκείνων αὐτάρκως.

52 ΙΑ'. Εἰ δὲ βούλει, σοὶ περὶ ἡμῶν καὶ ἄλλους τύπους παραστῆναι, ἐλθὲ καὶ ἐπὶ τὸν Δαβὶδ τὸν μακάριον, καὶ τύπον αὐτὸν λαβὲ τῆς μετανοίας. Ἐσφάλη ὁ μέγας· μετὰ κοίτην, τὸ δειλινόν, περιπατῶν ἐπὶ τοῦ δώματος[4], εἶδεν ἀδιαφόρως, καὶ ἔπαθέ τι ἀνθρώπινον. Ἐτελέσθη ἡ ἁμαρτία, ἀλλ' οὐ συναπέθανεν ἡ περὶ τὴν ὁμολογίαν τοῦ πταίσματος εὐγνωμοσύνη. Ἦλθε Ναθὰν ὁ προφήτης, ἔλεγχος ταχύς, ἰατρὸς τοῦ τραύματος. Ὠργίσθη, φησίν, ὁ Κύριος, καὶ ἥμαρτες, τῷ βασιλεύοντι ὁ ἰδιώτης **[397]** ἔλεγεν. Ἀλλὰ Δαβὶδ ὁ βασιλεὺς [ὁ πορφυροφόρος] οὐκ ἠγανάκτησεν· οὐ γὰρ προσεῖχε τῷ λαλοῦντι, ἀλλὰ τῷ ἀποστείλαντι. Οὐκ ἐτύφωσεν αὐτὸν τὸ περιεστὼς τῶν στρατιωτῶν στῖφος· ἐνενόει γὰρ τὸν ἀγγελικὸν τοῦ Κυρίου στρατόν, καὶ τὸν ἀόρατον ὡς ὁρῶν ἠγωνίασε. Καί φησι τῷ ἐλθόντι, μᾶλλον δὲ δι' ἐκείνου τῷ ἀποστείλαντι, ἀποκρινάμενος· Ἡμάρτηκα τῷ Κυρίῳ[5]. Βλέπεις τοῦ βασιλέως ταπεινοφροσύνην, βλέπεις ἐξομολόγησιν. Μὴ γὰρ ἦν ἐλεγχθεὶς ὑπό τινος; μὴ πολλοὶ συνήδεισαν τῷ πράγματι; Ὀξέως ἐπράχθη τὸ πρᾶγμα, καὶ ὁ προφήτης εὐθὺς παρῆν κατήγορος, καὶ ὁ πταίσας ὁμολογεῖ τὸ κακόν, καὶ ἐπειδὴ εὐγνωμόνως ὡμολόγησεν, ὀξυτάτην ἔσχε τὴν ἰατρείαν. Ὁ γὰρ ἀπειλήσας προφήτης Ναθάν, φησὶν εὐθέως· Καὶ Κύριος παρεβίβασε τὴν ἁμαρτίαν σου. Βλέπεις ὀξυτάτην Θεοῦ φιλανθρώπου μεταβολήν[6]. Πλὴν φησι· Παροξύνων παρώξυνας τοὺς

1. Πρβλ. Β' Τιμ. 2,13. 2. Ἔξ. 32,4. 3. Πρβλ. Δευτ. 9,20. 4. Πρβλ. Β' Βασ. 11,2. 5. Β' Βασ. 12,13. 6. Πρβλ. ἔνθ' ἀν.

ἐχθροὺς Κυρίου[1]· πολ**54**λοὺς μὲν διὰ τὴν δικαιοσύνην εἶχες ἐχθρούς, ἀλλ' ἐφρούρει σε ἡ σωφροσύνη· προδοὺς δὲ τὸ μέγιστον ὅπλον, ἑτοίμους ἑστῶτας ἔχεις κατὰ σοῦ τοὺς ἐχθροὺς ἐπαναστάντας.

ΙΒʹ. Ὁ μὲν οὖν προφήτης οὕτως αὐτὸν παρεμυθήσατο, ὁ δὲ μακάριος Δαβίδ, εἰ καὶ τὰ μάλιστα ἤκουσεν, ὅτι Κύριος παρεβίβασε τὸ ἁμάρτημά σου, οὐκ ἀπέστη τῆς μετανοίας ὁ βασιλεύς· ἀλλὰ περιεβάλετο μὲν σάκκον[2] ἀντὶ πορφύρας, ἀντὶ δὲ χρυσοκολλήτων θρόνων, ἐπὶ σποδοῦ καὶ γῆς, ὁ βασιλεὺς ἐκαθέζετο. Καὶ οὐκ ἐπὶ σποδοῦ μόνον ἐκάθητο, ἀλλὰ καὶ σποδὸν εἶχε τὴν βρῶσιν, καθὼς καὶ αὐτός φησιν. Ὅτι σποδὸν ὡσεὶ ἄρτον ἔφαγον[3] [καὶ τὸ πόμα μου μετὰ κλαυθμοῦ ἐκίρνων]. Ἐξέτηξε δάκρυσι **[400]** τὸν ἐπιθυμητὴν ὀφθαλμόν· Λούσω καθ' ἑκάστην νύκτα τὴν κλίνην μου, λέγων, ἐν δάκρυσί μου τὴν στρωμνήν μου βρέξω[4]. Ἀρχόντων παρακαλούντων φαγεῖν ἄρτον, οὐκ ἐπείθετο[5]· εἰς ἑβδόμην ὁλόκληρον ἡμέραν παρέτεινε τὴν νηστείαν. Εἰ βασιλεὺς οὕτως ἐξωμολογεῖτο, σὺ ὁ ἰδιώτης οὐκ ὀφείλεις ἐξομολογήσασθαι; Καὶ μετὰ τὴν τοῦ Ἀβεσαλὼμ ἐπανάστασιν, πολλῶν οὐσῶν ὁδῶν αὐτῷ τῆς φυγῆς, διὰ τοῦ ὄρους τῶν Ἐλαιῶν φεύγειν εἵλετο, μονονουχὶ τῇ διανοίᾳ τὸν ἀναβησόμενον εἰς τοὺς οὐρανοὺς ἐκεῖθεν λυτρωτὴν ἐπικαλούμενος· καὶ καταρωμένου πικρῶς αὐτὸν τοῦ Σεμεΐ λέγει, Ἄφετε αὐτόν[6]· ᾔδει γάρ, ὅτι τῷ ἀφιέντι ἀφεθήσεται.

ΙΓʹ. Βλέπεις ὅτι καλὸν τὸ ἐξομολογήσασθαι. Βλέπεις ὅτι τοῖς μετανοοῦσίν ἐστι σωτηρία. Καὶ Σολομὼν ἐκπέπτωκεν· ἀλλὰ τί φησιν; Ὕστερον ἐγὼ μετενόησα[7]. Καὶ ὁ Ἀχαὰβ ὁ τῆς Σαμαρείας βασιλεύς, γέγονε παρανομώτατος εἰδωλολάτρης, ἐξαίσιος, ὁ προφητοκτόνος, ὁ ἀλλότριος τῆς εὐσεβείας, ἀγρῶν ἐπιθυμητὴς καὶ ἀμπελώνων ἀλλοτρίων· ἀλλ' ὅτε τὸν Ναβουθαὶ διὰ τῆς Ἰεσαβὲλ ἀπέκτεινεν, ἐλθόντος Ἠλίου τοῦ προφήτου καὶ μόνον ἐπα**56**πειλήσαντος, διέῤῥηξε τὰ ἱμάτια, καὶ περιεβάλλετο σάκκον[8]. Καὶ τί φησιν ὁ φιλάνθρωπος Θεὸς πρὸς τὸν Ἠλίαν; Ἑώρακας πῶς κατενύγη Ἀχαὰβ ἀπὸ προσώπου μου[9]; μονονουχὶ πείθων τὸ διάπυρον τοῦ προφήτου, συγκαταβῆναι τῷ μετανοοῦντι. Οὐκ ἐπάξω, [γάρ φησι] τὴν κακίαν ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτοῦ[10]· καὶ ὅμως, μέλλοντος αὐτοῦ μετὰ τὴν συγχώρησιν οὐκ ἀφίστασθαι τῆς πονηρίας, συγχωρεῖ ὁ συγχωρῶν· οὐκ ἀγνοῶν τὸ μέλλον, ἀλλὰ τῷ παρόντι τῆς μετανοίας καιρῷ κατάλληλον τὴν συγχώρησιν δωρούμενος. Δικαίου γὰρ δικαστοῦ ἐστι, πρὸς ἕκαστον τῶν γεγενημένων προσφόρως ἀποκρίνασθαι.

[401] ΙΔʹ. Πάλιν Ἱεροβοὰμ εἱστήκει θύων τοῖς εἰδώλοις ἐπὶ τῷ βωμῷ. Ξηρὰ γέγονεν αὐτοῦ ἡ χείρ, ἐπειδὴ ἐκέλευσε συλληφθῆναι τὸν ἐλέγχοντα προφήτην. ἀλλὰ τῇ πείρᾳ, γνοὺς τὴν ἐνέργειαν τοῦ παρόντος,

---

1. Βʹ Βασ. 12,14. 2. Πρβλ. Βʹ Βασ. 12, 16. 3. Ψαλμ. 101, 10. 4. Ψαλμ. 6,7. 5. Πρβλ. Βʹ Βασ. 12, 17. 6. Βʹ Βασ. 16, 11. 7. Παρμ. 24, 32. 8. Πρβλ. Γʹ Βασ. 20, 27. 9. Γʹ Βασ. 20,29. 10. ἐνθ' ἀν.

λέγει· Δεήθητι τοῦ Κυρίου[1] ὑπὲρ ἐμοῦ. Καὶ διὰ τοῦτο τὸ ῥῆμα πάλιν ἀποκατέστη ἡ χεὶρ αὐτοῦ. Εἰ τὸν Ἱεροβοὰμ ἰάσατο ὁ προφήτης, σὲ Χριστὸς ἄρα οὐ δύναται τῶν ἁμαρτιῶν ἰασάμενος ἐλευθερῶσαι; Γέγονε καὶ Μανασσῆς παρανομώτατος, ὁ τὸν Ἡσαΐαν πρίσας, καὶ ἐν παντοίαις εἰδωλολατρείαις μιανθείς, καὶ πλήσας αἱμάτων ἀθῴων τὴν Ἱερουσαλήμ[2]· ἀλλὰ αἰχμάλωτος ἀχθεὶς εἰς Βαβυλῶνα, τῇ πείρᾳ τῶν κακῶν εἰς μετανοίας ἰατρείαν συνεχρήσατο. Λέγει γὰρ ἡ γραφή, ὅτι ἐταπεινώθη Μανασσῆς ἐνώπιον Κυρίου, καὶ προσηύξατο, καὶ εἰσήκουσε Κύριος, καὶ ἐπανήγαγεν αὐτὸν εἰς τὴν βασιλείαν αὐτοῦ[3]. Εἰ ὁ τὸν προφήτην πρίσας, διὰ μετανοίας ἐσώθη· σὺ δέ, μηδὲν τοσοῦτον ἐργασάμενος οὐ σωθήσῃ; βλέπε μὴ τῇ δυνάμει τῆς μετανοίας μάτην ἀπιστήσῃς.

ΙΕ΄. Βούλει γνῶναι πόσον ἰσχύει μετάνοια; θέλεις γνῶναι τὸ καρτερὸν τῆς σωτηρίας ὅπλον, καὶ μαθεῖν πόσον ἐξομολόγησις ἰσχύει; Ἑκατὸν ὀγδοήκοντα πέντε χιλιάδας ἐχθρῶν Ἐζεκίας δι᾽ ἐξομολογήσεως ἐτρέψατο[4]· μέγα μὲν ἀληθῶς καὶ τοῦτο, **58** ἀλλὰ ἔτι μικρὸν πρὸς τὸ ῥηθησόμενον. Ἀπόφασιν θείαν ἐξενεχθεῖσαν ἀνεκαλέσατο διὰ μετανοίας ὁ αὐτός. Νοσήσαντι γὰρ αὐτῷ φησιν ὁ Ἡσαΐας· Τάξαι περὶ τοῦ οἴκου σου· ἀποθνήσκεις γὰρ σύ, καὶ οὐ ζήσῃ[5]. Ποία λοιπὸν προσδοκία; ποία ἐλπὶς εἰς σωτηρίαν τοῦ προφήτου λέγοντος· ἀποθνήσκεις γὰρ σύ; Ἀλλ᾽ οὐκ ἀπέστη τῆς μετανοίας Ἐζεκίας, μεμνημένος δὲ τοῦ γεγραμμένου· Ὅταν ἀποστραφεὶς στενάξῃς, τότε σωθήσῃ[6]· Ἀπεστράφη **[404]** πρὸς τὸν τοῖχον, καὶ τείνας τὴν διάνοιαν ἀπὸ τῆς στρωμνῆς εἰς τὸν οὐρανόν, (οὐ γὰρ ἐμποδίζει παχύτης τῶν τοίχων προσευχαῖς μετ᾽ εὐλαβείας ἀναπεμπομέναις) φησί, Κύριε μνήσθητί μου[7]· αὔταρκες γὰρ εἰς ἰατρείαν τό, σὲ μνησθῆναί μου· οὐκ ὑποβέβλησαι χρόνοις, ἀλλ᾽ αὐτὸς εἶ τῆς ζωῆς ὁ νομοθέτης· οὐ γὰρ κατὰ γένεσιν, καὶ πλοκὴν ἄστρων, ὥς τινες ματαιολογοῦσι, ζῶμεν. Ἀλλ᾽ αὐτὸς καὶ τοῦ ζῆν, καὶ ὅτε δεῖ ζῆν, ὡς βούλει, νομοθέτης τυγχάνεις. Καὶ ᾧ τὸ ζῆν ἀνέλπιστον διὰ τὴν προφητικὴν ἀπόφασιν, τούτῳ πεντεκαιδεκαετὴς προσετίθετο χρόνος ζωῆς, ἡλίου παλίνδρομον διὰ τὸ σημεῖον ποιησαμένου τὴν πορείαν. Εἶτα, διὰ μὲν τὸν Ἐζεκίαν ἥλιος ὑπέστρεψεν, διὰ δὲ τὸν Χριστὸν ἥλιος ἐξέλιπεν· οὐκ ἀναποδίσας[8], ἀλλ᾽ ἐκλείπων, καὶ διὰ τοῦτο δείξας τὴν διαφορὰν ἑκατέρων, Ἐζεκίου λέγω καὶ Ἰησοῦ. Καὶ ὁ μὲν ἴσχυσεν ἀπόφασιν Θεοῦ λῦσαι· Ἰησοῦς δὲ οὐ χαρίζεται ἄφεσιν ἁμαρτιῶν; ἀπόστρεψον καὶ στέναξον σεαυτόν, ἀπόκλεισον τὴν θύραν καὶ πρόσευξαι[9], ἵνα σοι ἀφεθῇ, ἵνα σου περιέλῃ τὰς φλόγας τὰς καυστικάς· ἰσχύει γὰρ ἐξομολόγησις σβέσαι καὶ πῦρ, ἰσχύει καὶ λέοντας ἡμερῶσαι.

1. Πρβλ. Γ΄ Βασ. 13,6. 2. Πρβλ. Δ΄ Βασ. 4,16. 3. Πρβλ. Β΄ Παρλ. 33, 12-13. 4. Πρβλ. Δ΄ Βασ. 19,35. 5. Ἡσ. 38,1 Πρβλ. Δ΄ Βασ. 20,1. 6. Ἡσ. 30,15. 7. Πρβλ. Ἡσ. 38, 3. 8. Πρβλ. Σοφ. Σειρ. 48 23. 9. Πρβλ. Ματθ. 6, 6.

60 ΙϚ'. Εἰ δὲ ἀπιστεῖς, ἐννόησον τί συγκατέβη τοῖς περὶ τὸν Ἀνανίαν· ποίας ἐξέχεαν πηγάς; πόσοι ξέσται ὕδατος, τὴν ἐπὶ τεσσαράκοντα ἐννέα πήχεις, ἀνερχομένην φλόγα σβέσαι ἠδύναντο; Ἀλλ' ὅπου ὀλίγον ὑπερανέβη ἡ φλόξ, ἐκεῖ ποταμηδὸν ἐξεχύθη ἡ πίστις, καὶ ἐκεῖ ἔλεγον τὸ ἀντιφάρμακον τῶν κακῶν· Δίκαιος εἶ, Κύριε, ἐπὶ πᾶσιν οἷς ἐποίησας ἡμῖν· ἡμάρτομεν γὰρ καὶ ἠνομήσαμεν[1]· καὶ ἡ μετάνοια ἔλυσε τὰς φλόγας. Εἰ ἀπιστεῖς ὅτι δύναται σβέσαι τὸ τῆς γεέννης πῦρ ἡ μετάνοια, ἐκ τῶν περὶ τὸν Ἀνανίαν γεγενημένων μάθε. Ἀλλ' ἐρεῖ τις **[405]** τῶν ὀξέως ἀκροωμένων· ἐκείνους ὁ Θεὸς δικαίως ἐρρύσατο τότε, διὰ τὸ μὴ θελῆσαι εἰδωλολατρῆσαι, ἔδωκεν αὐτοῖς ὁ Θεὸς τὴν δύναμιν. Ἐπειδὴ δὲ τοῦτο παρέστη, ἔρχομαι λοιπὸν ἐφ' ἕτερον τύπον μετανοίας.

ΙΖ'. Τίνα ὑπόνοιαν ἔχεις περὶ Ναβουχοδονόσορ; Οὐκ ἤκουσας ἀπὸ τῶν γραφῶν, ὅτι αἱμοβόρος ἀγριώδης, λεοντώδη τὴν προαίρεσιν ἔχων; Οὐκ ἤκουσας ὅτι τὰ ὀστέα τῶν βασιλέων ἐκ τῶν τάφων ἐξήνεγκεν[2] εἰς τὸ φῶς; Οὐκ ἤκουσας ὅτι τὸν λαὸν ἐξηχμαλώτευσεν; Οὐκ ἤκουσας ὅτι τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ βασιλέως ἐξετύφλωσε[3], προϊδόντος τὰ τέκνα ἐσφαγμένα; Οὐκ ἤκουσας ὅτι τὰ Χερουβὶμ συνέτριψεν; οὐ λέγω τὰ νοητά, ἄπαγε, μὴ τοῦτο ὑπολάβῃς ἄνθρωπε, ἀλλὰ τὰ γλυπτά· ἀλλὰ τὸ ἱλαστήριον, οὗ ἀνὰ μέσον ἐλάλει ὁ Θεὸς φωνῇ[4]· τὸ καταπέτασμα τῆς ἁγιωσύνης κατεπάτησε· τὸ θυμιατήριον λαβών, ἐπὶ εἰδωλεῖον ἀπήνεγκε[5]· πάντα τὰ προσφερόμενα περιεῖλε· τὸν ναὸν ἐκ θεμελίων ἐνεπύρισε· πόσων τιμωριῶν ἄξιος ἦν, ἐπὶ τῷ ἀνελεῖν βασιλέας, ἐπὶ τῷ ἐμπρῆσαι τὰ ἅγια, ἐπὶ τῷ αἰχμαλωτίσαι τὸν λαόν, ἐπὶ τῷ τὰ ἱερὰ σκεύη ἔνδον εἰδώλων θέσθαι; ἆρ' οὖν οὐκ ἦν θανάτων μυρίων ἄξιος;

[408] ΙΗ'. Εἶδες τὸ μέγεθος τῶν κακῶν· ἐλθὲ λοιπὸν ἐπὶ τὴν τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίαν. Ἀπεθηριώθη, ἐν τῇ ἐρήμῳ διέτριβεν, ἐμαστιγοῦτο ἵνα σωθῇ· εἶχεν ὄνυχας ὡς λέων· ἁρπακτικὸς γὰρ ἦν τῶν ἁγίων· εἶχε τρίχας λεόντων· λέων γὰρ ἦν ἁρπάζων καὶ **62** ὠρυόμενος[6]· χόρτον ὡς βοῦς ἤσθιε· κτῆνος γὰρ ἦν, οὐκ εἰδὼς τὸν δεδωκότα τὴν βασιλείαν· ἐβάφη τὸ σῶμα αὐτοῦ ἀπὸ τῆς δρόσου[7]· ἐπειδὴ προϊδὼν κατασβεσθὲν ὑπὸ τῆς δρόσου τὸ πῦρ, οὐκ ἐπίστευσε. Καὶ τί γίνεται; Μετὰ ταῦτα, φησίν, ἐγὼ Ναβουχοδονόσορ τοὺς ὀφθαλμούς μου εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνέλαβον, καὶ τὸν ὕψιστον ηὐλόγησα, καὶ τῷ ζῶντι εἰς τοὺς αἰῶνας ᾔνεσα καὶ ἐδόξασα[8]. Ὅτι τοίνυν ἐπέγνω τὸν ὕψιστον, καὶ τὰς εὐχαριστηρίους φωνὰς ἀνέπεμψε τῷ Θεῷ, καὶ ἦλθεν εἰς μεταμέλειαν ὧν διεπράξατο, καὶ ἐπέγνω τὴν οἰκείαν ἀσθένειαν · τότε ὁ Θεὸς ἀποδίδωσιν αὐτῷ τὴν τιμὴν τῆς βασιλείας[9].

ΙΘ'. Τί οὖν; τῷ μὲν Ναβουχοδονόσορ τοιαῦτα διαπραξαμένῳ,

---

1. Δαν. 3, 27.29. 2. Πρβλ. Ἱερ. 8,1. Βαρ. 2,24. 3. Πρβλ. Δ' Βασ. 25, 7. 4. Πρβλ. Ἔξ. 25,22. 5. Πρβλ. Δαν. 1,2. 6. Πρβλ. Ψαλμ. 21,14. 7. Πρβλ. Δαν. 4,32.33. 8. Πρβλ. Δαν. 4,34. 9. Πρβλ. Δαν. 4,36.

καὶ ἐξομολογησαμένῳ, δέδωκε τὴν συγχώρησιν καὶ τὴν βασιλείαν· σοὶ δὲ μετανοοῦντι, οὐ δίδωσι, τὴν ἄφεσιν τῶν ἁμαρτημάτων, καὶ τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν, ἐὰν ἐπαξίως πολιτεύσῃ; Φιλάνθρωπος ὁ Κύριος καὶ ταχὺς εἰς συγχώρησιν, βραδὺς δὲ εἰς τιμωρίαν. Μηδεὶς οὖν ἀπελπίσῃ τῆς ἑαυτοῦ σωτηρίας. Πέτρος ὁ κορυφαιότατος καὶ πρωτοστάτης τῶν ἀποστόλων, ἐπὶ παιδισκαρίου ἠρνήσατο τρὶς τὸν Κύριον· ἀλλὰ μεταμεληθείς, ἔκλαυσε πικρῶς[1]. Τὸ δὲ κλαῦσαι, τὴν μετάνοιαν τὴν ἐγκάρδιον παρίστησι, καὶ διὰ τοῦτο, οὐ μόνον ἔλαβε τὴν ἄφεσιν ἐπὶ τῇ ἀρνήσει, ἀλλὰ γὰρ καὶ τὸ ἀποστολικὸν ἀξίωμα ἔσχεν ἀναφαίρετον.

Κ'. Ἔχοντες οὖν, ἀδελφοί, πολλοὺς τύπους τῶν ἁμαρτησάντων, καὶ μετανοησάντων, καὶ σωθέντων, προθύμως καὶ αὐτοὶ ἐξομολογήσασθε τῷ Κυρίῳ· ἵνα καὶ τὴν συγχώρησιν λάβητε τῶν προγεγενημένων ἁμαρτημάτων, καὶ τῆς ἐπουρανίου δωρεᾶς καταξιωθῆτε, καὶ τὴν ἐπουράνιον κληρονομήσητε βασιλείαν μετὰ πάντων τῶν ἁγίων ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ᾧ ἐστιν ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ Γ'

64 [425] Φ ω τ ι ζ ο μ έ ν ω ν, ἐν Ἱεροσολύμοις σχεδιασθεῖσα, π ε ρ ὶ β α π τ ί σ μ α τ ο ς. Καὶ ἀνάγνωσις ἐκ τῆς πρὸς Ῥωμαίους· Ἢ ἀγνοεῖτε, ὅτι ὅσοι εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθημεν Ἰησοῦν, εἰς τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐβαπτίσθημεν; Συνετάφημεν οὖν αὐτῷ διὰ τοῦ βαπτίσματος (εἰς θάνατον)[2], καὶ τὰ ἑξῆς.

Α'. Εὐφραίνεσθε οὐρανοὶ καὶ ἀγαλλιάσθω ἡ γῆ[3], διὰ τοὺς μέλλοντας ὑσσώπῳ ῥαντίζεσθαι, καὶ καθαρίζεσθαι ὑσσώπῳ[4] τῷ νοητῷ, καὶ τῇ δυνάμει τοῦ κατὰ τὸ πάθος ὑσσώπῳ καὶ καλάμῳ ποτισθέντος[5]. Καὶ αἱ μὲν οὐράνιαι δυνάμεις χαιρέτωσαν· αἱ δὲ μέλλουσαι ψυχαὶ τῷ νοητῷ νυμφίῳ συνάπτεσθαι, παρασκευαζέσθωσαν. Φωνὴ γὰρ βοῶντος, ἐν τῇ ἐρήμῳ· Ἑτοιμάσατε τὴν ὁδὸν Κυρίου[6]· τὸ γὰρ πρᾶγμα οὐ μικρόν, οὐδὲ σωμάτων συνήθης ἐστὶν ἄκριτος συμπλοκή· ἀλλὰ Πνεύματος, τοῦ τὰ πάντα ἐρευνῶντος[7] ἡ κατὰ πίστιν ἐκλογή. Αἱ μὲν γὰρ κατὰ τὸν κόσμον ἐπιγαμίαι καὶ συνθῆκαι, οὐ πάντως γίνονται κατὰ κρίσιν· ἀλλ' ὅπου δ' ἂν ᾖ πλοῦτος ἢ κάλλος, ἐκεῖ ταχέως ἐπένευσεν ὁ νυμφίος· ὧδε δέ, οὐχ ὅπου σωμάτων ἐστὶ κάλλος, ἀλλ' ὅπου ψυχῆς ἀκατάγνωστος συνείδησις· ὧδε οὐχ ὁ μαμωνᾶς ὁ κατεγνωσμένος, ἀλλ' ὁ τῆς ψυχῆς ἐν εὐλαβείᾳ πλοῦτος.

Β'. Πείσθητε τοίνυν, ὦ τέκνα δικαιοσύνης, Ἰωάννῃ παρακαλοῦντι καὶ λέγοντι· Εὐθύνατε τὴν ὁδὸν Κυρίου[8]· ἐξάρατε πάντα τὰ σκῶλα

---

1. Πρβλ. Ματθ. 26,69.75. 2. Ρωμ. 6,3-4. 3. Ἡσ. 49,13. 4. Πρβλ. Ψαλμ. 50,9. 5. Πρβλ. Ἰω. 19,29 Ματθ. 27,48. 6. Ἡσ. 40,3. Μάρκ. 1.3, 7. Πρβλ. Α' Κορ. 2,10. 8. Ἰω. 1,23.

καὶ τὰ σκάνδαλα, ἵνα εὐθυπορήσητε πρὸς αἰώνιον ζωήν. Ἑτοιμάσατε τῆς ψυχῆς τὰ ἀγγεῖα καθαρὰ διὰ τῆς ἀνυποκρίτου πίστεως, πρὸς ὑποδοχὴν τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Ἄρξασθε πλύνειν τὰς στολὰς ὑμῶν διὰ μετανοίας, ἵνα εἰς τὸν **66** νυμφῶνα καθαροὶ κληθέντες εὑρε**[428]**θῆτε. Ὁ μὲν γὰρ νυμφίος καλεῖ πάντας ἁπλῶς, ἐπειδὴ δαψιλὴς ἡ χάρις καὶ μεγαλοφώνων κηρύκων φωνὴ συνάγει τοὺς πάντας[1]· διακρίνει δὲ λοιπὸν ὁ αὐτός, τοὺς ἔνδον εἰσελθόντας [εἰς τὸν τυπικὸν γάμον]. Μὴ γένοιτό τινα τῶν ὀνοματογραφηθέντων ἀκοῦσαι νῦν· Ἑταῖρε, πῶς εἰσῆλθες ὧδε, μὴ ἔχων ἔνδυμα γάμου[2]; Εἴη δὲ πάντας ὑμᾶς ἀκοῦσαι· Εὖ, δοῦλε ἀγαθὲ καὶ πιστέ· ἐπ' ὀλίγα ἧς πιστός, ἐπὶ πολλῶν σε καταστήσω· εἴσελθε εἰς τὴν χαρὰν τοῦ Κυρίου σου[3]· Νῦν γὰρ τέως ἔξω τῆς θύρας ἕστηκας· γένοιτο δὲ πάντας ὑμᾶς εἰπεῖν· Εἰσήνεγκέ με ὁ βασιλεὺς εἰς τὸ ταμεῖον αὐτοῦ[4]· ἀγαλλιάσθω ἡ ψυχή μου ἐπὶ τῷ Κυρίῳ· ἐνέδυσε γάρ με ἱμάτιον σωτηρίου, καὶ χιτῶνα εὐφροσύνης· ὡς νυμφίῳ περιέθηκέ μοι μίτραν, καὶ ὡς νύμφην κατεκόσμησέ με κόσμῳ[5]· ἵνα εὑρεθῇ πάντων ὑμῶν ἡ ψυχὴ μὴ ἔχουσα σπῖλον, ἢ ῥυτίδα, ἤ τι τῶν τοιούτων[6]· οὐ λέγω πρὸ τοῦ λαβεῖν τὴν χάριν· [πῶς γάρ, οἵγε ἐπὶ ἀφέσει ἁμαρτιῶν ἐκλήθητε;] ἀλλ' ἵνα διδομένης τῆς χάριτος, ἀκατάγνωστος ἡ συνείδησις εὑρεθεῖσα συνδράμῃ τῇ χάριτι.

Γ'. Μέγα τὸ πρᾶγμα ἀληθῶς, ἀδελφοί, καὶ μετὰ προσοχῆς αὐτῷ προσέλθετε. Μέλλει ἕκαστος ὑμῶν παρίστασθαι τῷ Θεῷ, ἐνώπιον μυριάδων στρατιῶν ἀγγέλων· μέλλει τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον σφραγίζειν ὑμῶν τὰς ψυχάς· μέλλετε στρατολογεῖσθαι τῷ μεγάλῳ βασιλεῖ. Οὐκοῦν ἑτοιμάσασθε, παρασκευάσασθε· οὐχ **[429]** ἱματίων λαμπροτάτας ἐνδυσάμενοι στολάς, ἀλλὰ ψυχῆς εὐσυνείδητον εὐλάβειαν. Μὴ ὡς ὕδατι λιτῷ πρόσεχε τῷ λουτρῷ· ἀλλὰ τῇ μετὰ τοῦ ὕδατος δεδομένῃ πνευματικῇ χάριτι. Ὥσπερ γὰρ τὰ τοῖς βωμοῖς προσφερόμενα, τῇ φύσει ὄντα λιτά, μεμολυσμένα γίγνεται τῇ ἐπικλήσει τῶν εἰδώλων· οὕτως ἀπεναντίας τὸ λιτὸν ὕδωρ Πνεύματος ἁγίου καὶ Χριστοῦ καὶ Πατρὸς τὴν ἐπίκλησιν λαβόν, δύναμιν ἁγιότητος ἐπικτᾶται.

68 Δ'. Ἐπειδὴ γὰρ διπλοῦς ὁ ἄνθρωπος, ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος συγκείμενος, διπλοῦν καὶ τὸ καθάρσιον· τὸ μὲν ἀσώματον, τῷ ἀσωμάτῳ, τὸ δὲ σωματικόν, τῷ σώματι. Καὶ τὸ μὲν ὕδωρ καθαίρει τὸ σῶμα, τὸ δὲ Πνεῦμα σφραγίζει τὴν ψυχήν· ἵνα [πνεύματι] ἐῤῥαντισμένοι τὴν καρδίαν, καὶ λελουμένοι τὸ σῶμα ὕδατι καθαρῷ, προσέλθωμεν τῷ Θεῷ[7]. Μέλλων τοίνυν εἰς τὸ ὕδωρ καταβαίνειν, μὴ τῷ ψιλῷ τοῦ ὕδα**[432]**τος πρόσεχε· ἀλλὰ τῇ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐνεργείᾳ τὴν σωτηρίαν ἐκδέχου· ἄνευ γὰρ ἀμφοτέρων ἀδύνατόν σε τελειωθῆναι. Οὐκ ἐγώ εἰμι ὁ τοῦτο λέγων, ἀλλ' ὁ Κύριος Ἰησοῦς [Χριστὸς] ὁ τοῦ πράγματος τὴν ἐξουσίαν ἔχων, φησί· Ἐὰν μή τις γεννηθῇ

1. Πρβλ. Ματθ. 22,9-10. 2. Ματθ. 22,12. 3. Ματθ. 25,21. 4. Ἆσμ. 1,4. 5. Ἡσ. 51,10. 6. Πρβλ. Ἐφεσ. 5,27. 7. Πρβλ. Ἑβρ. 10,22.

[ἄνωθεν, καὶ ἐπιφέρει λέγων] ἐξ ὕδατος καὶ Πνεύματος, οὐ δύναται εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ[1]. Οὐδὲ ὁ τῷ ὕδατι βεβαπτισμένος, μὴ καταξιωθεὶς δὲ τοῦ Πνεύματος, τελείαν ἔχει τὴν χάριν· οὐδὲ κἂν ἐνάρετός τις γένηται τοῖς ἔργοις, μὴ λάβῃ δὲ τὴν δι' ὕδατος σφραγῖδα, εἰσελεύσεται εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Τολμηρὸς ὁ λόγος, ἀλλ' οὐκ ἐμός· Ἰησοῦς γὰρ ὁ ἀποφηνάμενος· καί μοι λαβὲ τὴν τῶν λόγων ἀπόδειξιν ἀπὸ τῆς θείας γραφῆς. Κορνήλιος ἦν ἀνὴρ δίκαιος, ἀγγέλων ὀπτασίας καταξιωθείς, στήλην ἀγαθὴν ἐν οὐρανοῖς, παρὰ τῷ Θεῷ τὰς ἑαυτοῦ προσευχὰς καὶ ἐλεημοσύνας ἀναστήσας. Ἦλθεν ὁ Πέτρος, καὶ τὸ Πνεῦμα ἐπεχύθη τοῖς πιστεύσασι καὶ ἐλάλησαν γλώσσαις ἑτέραις, καὶ προεφήτευσαν[2]· καὶ μετὰ τὴν τοῦ Πνεύματος χάριν ἡ γραφή φησιν, ὅτι προσέταξεν αὐτοὺς ὁ Πέτρος ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ βαπτισθῆναι[3]· ἵνα τῆς ψυχῆς διὰ τῆς πίστεως ἀναγεννηθείσης, μεταλάβῃ καὶ τὸ σῶμα διὰ τοῦ ὕδατος τῆς χάριτος.

70 Ε΄. Εἰ δέ τις ποθεῖ γνῶναι, διὰ τί δι' ὕδατος, καὶ μὴ δι' ἑτέρου τῶν στοιχείων ἡ χάρις [δίδοται], τὰς θείας γραφὰς ἀναλαβὼν εὑρήσει. Μέγα γάρ τι τὸ ὕδωρ, καὶ **[433]** τῶν τεσσάρων τοῦ κόσμου στοιχείων τῶν φαινομένων τὸ κάλλιστον. Ἀγγέλων ἐνδιαίτημα ὁ οὐρανός, ἀλλ' ἐξ ὑδάτων οὐρανοί· γῆ τὸ τῶν ἀνθρώπων χωρίον, ἀλλ' ἐξ ὑδάτων ἡ γῆ· καὶ πρὸ πάσης τῶν γενητῶν τῆς ἑξαημέρου κατασκευῆς, Πνεῦμα Θεοῦ ἐπεφέρετο ἐπάνω τοῦ ὕδατος[4]. Ἀρχὴ τοῦ κόσμου τὸ ὕδωρ· καὶ ἀρχὴ τῶν εὐαγγελίων ὁ Ἰορδάνης. Ἐλευθερία τῷ Ἰσραὴλ ἀπὸ τοῦ Φαραὼ διὰ τῆς θαλάσσης· καὶ ἐλευθερία ἁμαρτιῶν τῷ κόσμῳ, διὰ τοῦ λουτροῦ τοῦ ὕδατος ἐν ῥήματι Θεοῦ[5]. Ὅπου διαθήκη πρός τινας, ἐκεῖ καὶ τὸ ὕδωρ. Μετὰ τὸν κατακλυσμόν, ἐτέθη διαθήκη πρὸς Νῶε[6]· διαθήκη τῷ Ἰσραήλ. ἐξ ὄρους Σινᾶ· ἀλλὰ μετὰ ὕδατος, καὶ ἐρίου κοκκίνου καὶ ὑσσώπου[7]. Ἠλίας ἀναλαμβάνεται, ἀλλ' οὐ χωρὶς ὕδατος· πρῶτον γὰρ διαβαίνει τὸν Ἰορδάνην, εἶτα ἱππηλατεῖ τὸν οὐρανόν[8]. Πρῶτον ὁ ἀρχιερεὺς λούεται εἶτα θυμιᾷ· πρῶτον γὰρ Ἀαρὼν ἐλούσατο[9], εἶτα γέγονεν ἀρχιερεύς· Πῶς γὰρ ἐνεχώρει τῶν ἄλλων ὑπερεύχεσθαι, τὸν δι' ὕδατος οὔπω κεκαθαρισμένον; Καὶ σύμβολον ἔκειτο τοῦ βαπτίσματος, λουτὴρ[10] ἔνδον τῆς Σκηνῆς ἀποκείμενος.

ϛ΄. Παλαιᾶς τὸ τέλος καὶ τῆς καινῆς διαθήκης ἀρχὴ τὸ βάπτισμα. Ἰωάννης γὰρ ἦν ἀρχηγός, οὗ μείζων ἐν γεννητοῖς γυναικῶν οὐδὲ εἷς[11]· τέλος μὲν προφητῶν. Πάντες γὰρ οἱ προφῆται καὶ ὁ νόμος ἕως Ἰωάννου[12]· τῶν δὲ εὐαγγελικῶν πραγ**72**μάτων **[436]** ἀπαρχή. Ἀρχὴ γὰρ τοῦ εὐαγγελίου Ἰησοῦ Χριστοῦ[13], [φησι] καὶ τὰ ἑξῆς· Ἐγένετο Ἰωάννης ἐν τῇ ἐρήμῳ βαπτίζων[14]. Κἂν Ἠλίαν [τὸν Θεσβίτην] εἴποις τὸν ἀναληφθέντα· ἀλλ' οὐκ ἔστι μείζων Ἰωάννου. Μετετέθη ὁ Ἐνώχ, ἀλλ' οὐκ

1. Πρβλ. Ἰω. 3,3.5. 2. Πρβλ. Πράξ. 10,3. 4.44. 19,6. 3. Πράξ. 10,48. 4. Γέν. 1,2. 5. Ἐφεσ. 5,26. 6. Πρβλ. Γέν. 9,9. 7. Πρβλ. Ἑβρ. 9, 19. 8. Πρβλ. Δ' Βασ. 2, 11. 9. Πρβλ. Λευτ. 8,6. 10. Πρβλ. Ἔξ. 30,28. 11. Πρβλ. Ματθ. 11,11. 12. Ματθ. 11,13 13. Μάρκ. 1, 1. 14. Ματθ. 1, 4.

ἔστι μείζων Ἰωάννου. Μωσῆς μέγιστος νομοθέτης, καὶ πάντες [θαυμαστοὶ] οἱ προφῆται· ἀλλ' οὐ μείζονες Ἰωάννου. Οὐκ ἐγὼ προφήτας προφήταις τολμῶ συγκρίνειν· ἀλλ' ὁ δεσπότης αὐτῶν τε καὶ ἡμῶν, ὁ Κύριος ἀπεφήνατο· Μείζων ἐν γεννητοῖς γυναικῶν Ἰωάννου οὐκ ἐγήγερται[1]· οὐκ ἐν γεννητοῖς παρθένων, ἀλλὰ γυναικῶν. Τῷ μεγάλῳ δούλῳ πρός τοὺς συνδούλους ἡ σύγκρισις· τῷ υἱῷ δὲ πρὸς οἰκέτας, ἀσύγκριτος ἡ ὑπεροχὴ καὶ ἡ χάρις. Βλέπεις πηλίκον ἄνθρωπον ἀρχηγὸν ταύτης τῆς χάριτος ὁ Θεὸς εἵλετο; ἀκτήμονα καὶ φιλέρημον, οὐ μισάνθρωπον· ἀκρίδας ἐσθίοντα, καὶ πτεροφυήσαντα[2] τὴν ψυχήν· μέλιτος ἐμφορούμενον, καὶ μέλιτος ἡδύτερά τε καὶ ὠφελιμώτερα λαλοῦντα· ἔνδυμα περικείμενον ἀπὸ τριχῶν καμήλου, καὶ τῆς ἀσκήσεως τὸν τύπον ἐν ἑαυτῷ δεικνύντα· ὅς καὶ ὑπὸ Πνεύματος ἁγίου, ἔτι ἐν γαστρὶ μητρὸς κυοφορούμενος, ἡγιάσθη[3]. Ἡγιάσθη καὶ Ἱερεμίας[4], ἀλλ' οὐκ ἐπροφήτευσεν ἐν γαστρί· μόνος δὲ Ἰωάννης κυοφορούμενος, ἐσκίρτησεν ἐν ἀγαλλιάσσει[5]· καὶ σαρκὸς ὀφθαλμοῖς μὴ βλέπων, τὸν δεσπότην ἐγνώριζε τῷ πνεύματι. Ἐπειδὴ γὰρ μεγάλη βαπτίσματος ἦν ἡ χάρις, ἐδεῖτο καὶ μεγάλου τοῦ προστάτου.

74 Ζ΄. Οὗτος ἐβάπτιζεν ἐν τῷ Ἰορδάνῃ, καὶ ἐξεπορεύετο πρὸς αὐτὸν πᾶσα ἡ Ἱεροσόλυμα, βαπτισμάτων ἀπαρχῆς ἀπολαύουσα[6]· τὸ γὰρ ἁπάντων ἀγα[437]θῶν ἀξίωμα ἐν Ἱεροσολύμοις. Ἀλλὰ γνῶτε οἱ Ἱεροσολυμῖται, πῶς οἱ ἐξερχόμενοι ἐβαπτίζοντο ὑπ' αὐτοῦ ἐξομολογούμενοι τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν[7]. Πρῶτον ἐδείκνυον τὰ τραύματα, εἶτα ἐπῆγεν ἐκεῖνος τὰ ἰατρεύματα, καὶ τοῖς πιστεύουσιν ἐδίδου λύτρωσιν αἰωνίου πυρός. Καὶ εἰ θέλεις αὐτὸ τοῦτο πεισθῆναι, ὅτι λύτρωσίς ἐστι τὸ βάπτισμα Ἰωάννου πυρὸς ἀπειλῆς, ἄκουε λέγοντος αὐτοῦ· Γεννήματα ἐχιδνῶν, τίς ὑπέδειξεν ὑμῖν φυγεῖν ἀπὸ τῆς μελλούσης ὀργῆς[8]; μὴ οὖν ἔσο λοιπὸν ἔχιδνα, ἀλλὰ ἐχίδνης γέννημά ποτε γενόμενος, ἀπόδυσαί φησι, τῆς πρώτης ἁμαρτητικῆς ζωῆς τὴν ὑπόστασιν. Πᾶς γὰρ ὄφις εἰς στενὸν ἐνδύνας ἀποτίθεται τὸ γῆρας, καὶ τὴν παλαιότητα διὰ τῆς ἀποθλίψεως ἐκδυσάμενος, νεάζει λοιπὸν τῷ σώματι· οὕτως εἴσελθε καὶ σὺ διὰ τῆς στενῆς καὶ τεθλιμμένης θύρας[9]· ἀπόθλιψον σεαυτὸν διὰ τῆς νηστείας, ἐκβίασαί σου τὴν ἀπώλειαν[10]· ἀπόδυσαι τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον σὺν ταῖς πράξεσιν αὐτοῦ[11], καὶ εἰπὲ τὸ ἐν Ἄσμασιν ἐκεῖνο· Ἐξεδυσάμην τὸν χιτῶνά μου, πῶς ἐνδύσομαι αὐτόν[12]; Ἀλλ' ἴσως ἐστί τις ἐν ὑμῖν ὑποκριτής, ἀνθρωπάρεσκος, καὶ τὸ μὲν εὐλαβὲς ὑποκρινόμενος, μὴ ἀπὸ καρδίας δὲ πιστεύων, Σίμωνος ἔχων τοῦ μάγου τὴν ὑπόκρισιν· οὐχ ἵνα μεταλάβῃ, τῆς χάριτος προσελθών, ἀλλ' ἵνα πολυπραγμονήσῃ τὸ διδόμενον[13]·

---

1. Πρβλ. Ματθ. 11, 11. 2. Πρβλ. Ἠσ. 40,31. 3. Πρβλ. Λουκ. 1,15. 4. Πρβλ. Ἱερ. 1,5. 5. Πρβλ. Λουκ. 1,44. 6. Πρβλ. Ματθ. 3,5. Μάρκ. 1, 5. 7. Πρβλ. Ματθ. 3,6. 8. Ματθ. 3,7. 9. Πρβλ. Ματθ. 7,23.24. 10. Πρβλ. Παρμ. 16,26. 11. Πρβλ. Κολ. 3,9. 12. Ἆσμ. 5,3. 13. Πρβλ. Πράξ. 8,18.

ἀκουέτω καὶ οὗτος παρὰ Ἰωάννου· Ἤδη δὲ καὶ ἡ ἀξίνη πρὸς τὴν ῥίζαν τῶν δένδρων κεῖται· πᾶν οὖν δένδρον μὴ ποιοῦν καρπὸν καλόν, ἐκκόπτεται καὶ εἰς πῦρ βάλλεται[1]· ἀδυσώπητος ὁ δικαστής, ἄφελε τὴν ὑπόκρισιν.

76 Η΄. Τί οὖν δεῖ ποιεῖν; καὶ τίνες εἰσὶν οἱ καρποὶ τῆς μετανοίας; Ὁ ἔχων δύο χιτῶνας μεταδότω τῷ μὴ ἔχοντι[2]· [ἀξιόπιστος ἦν ὁ διδάσκων, ἐπειδὴ καὶ πρῶτος ἐπετέλει τὸ διδασκόμενον· οὐκ ἐδυσωπεῖτο λέγειν· οὐ γὰρ ἐπεῖχεν ἡ συνείδησις [κωλύουσα] τὴν γλῶσσαν] καὶ ὁ ἔχων βρώματα, ὁμοίως ποιείτω[3]. Πνεύματος ἁγίου χάριτος ἀπολαῦσαι θέλεις, καὶ **[440]** βρωμάτων αἰσθητῶν πένητας οὐκ ἀξιοῖς; τὰ μεγάλα ζητεῖς, καὶ μικρῶν οὐ μεταδίδως; κἂν τελώνης, κἂν πόρνος ἧς, ἔλπιζε τὴν σωτηρίαν. Οἱ τελῶναι καὶ αἱ πόρναι προάγουσιν ὑμᾶς εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ[4]· καὶ μάρτυς ὁ Παῦλος λέγων· Οὔτε πόρνοι, οὔτε εἰδωλολάτραι, οὔτε οἱ καθεξῆς, βασιλείαν Θεοῦ οὐ κληρονομήσουσιν. Καὶ ταῦτά τινες ἦτε· ἀλλὰ ἀπελούσασθε, ἀλλὰ ἡγιάσθητε[5]· οὐκ εἶπε, τινές ἐστε, ἀλλά, ταῦτά τινες ἦτε· ἡ ἐν τῇ ἀγνοίᾳ ἁμαρτία συγχωρεῖται, ἡ δὲ ἐπίμονος κακία καταδικάζεται.

Θ΄. Ἔχεις καύχημα τοῦ βαπτίσματος, αὐτὸν τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸν μονογενῆ. Τί γάρ μοι λοιπόν ἐστι λέγειν περὶ ἀνθρώπου; Μέγας Ἰωάννης ἀλλὰ τί πρὸς τὸν Κύριον; μεγαλόφωνος ἡ φωνή, ἀλλὰ τί πρὸς τὸν Λόγον; κάλλιστος ὁ κήρυξ, ἀλλὰ τί πρὸς τὸν βασιλέα; καλὸς ὁ βαπτίζων ἐν ὕδατι, ἀλλὰ τί πρὸς τὸν βαπτίζοντα ἐν ἁγίῳ Πνεύματι καὶ πυρί ; Πνεύματι ἁγίῳ καὶ πυρὶ τοὺς Ἀποστόλους ἐβάπτισεν ὁ Σωτήρ, ὅτε ἐγένετο ἄφνω ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἦχος, ὥσπερ φερομένης πνοῆς βιαίας, καὶ ἐπλήρωσεν ὅλον τὸν οἶκον, οὗ ἦσαν καθήμενοι· καὶ ὤφθησαν αὐτοῖς διαμεριζόμεναι γλῶσσαι ὡς εἰ πυρός· καὶ ἐκάθισεν ἐφ' ἕνα ἕκαστον αὐτῶν, καὶ ἐπλήσθησαν ἅπαντες Πνεύματος ἁγίου[7].

Ι΄. Εἴ τις μὴ λάβοι τὸ βάπτισμα, σωτηρίαν οὐκ ἔχει· πλὴν μόνων μαρτύρων, οἳ καὶ χωρὶς τοῦ ὕδατος λαμβάνουσι τὴν **78** βασιλείαν. Λυτρούμενος γὰρ τὴν οἰκουμένην ὁ Σωτὴρ διὰ τοῦ σταυροῦ, καὶ τὴν πλευρὰν νυγείς, ἐξήγαγεν αἷμα καὶ ὕδωρ[8]· ἵνα οἱ μὲν ἐν καιροῖς εἰρήνης ἐν ὕδατι βαπτισθῶσιν, οἱ δὲ ἐν καιροῖς διωγμῶν ἐν οἰκείοις αἵμασι βαπτισθῶσι. Καὶ τὸ μαρτύριον γὰρ οἶδε βάπτισμα καλεῖν ὁ Σωτήρ, λέγων· Δύνασθε τὸ ποτήριον πιεῖν ὃ ἐγὼ πίνω, καὶ τὸ βάπτισμα, ὃ ἐγὼ βαπτίζομαι, βαπτισθῆναι[9]; Καὶ οἱ μὲν μάρτυρες ὁμολογοῦσι, θέατρον τῷ κόσμῳ γενόμενοι καὶ ἀγγέλοις καὶ ἀνθρώποις[10]· σὺ δὲ μετ' **[441]** ὀλίγον ὁμολογήσεις. Ἀλλὰ οὔπω σοι περὶ τούτων ἀκούειν καιρός.

ΙΑ΄. Ἡγίασε τὸ βάπτισμα ὁ Ἰησοῦς βαπτισθεὶς αὐτός. Εἰ ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἐβαπτίσθη, τίς ἔτι βαπτίσματος καταφρονῶν εὐσεβεῖ;

---

1. Ματθ. 3,10. 2. Λουκ. 3, 11. 3. ἔνθ' ἀν. 4. Ματθ. 21,31. 5. Α' Κορ. 6,9-11. 6. Πρβλ. Ματθ. 3,11. 7. Πράξ. 2,2-4. 8. Πρβλ. Ἰω. 19, 34. 9. Μάρκ. 10, 38. 10. Α' Κορ. 4,9.

Ἐβαπτίσθη δέ, οὐχ ἵνα ἁμαρτιῶν λάβῃ συγχώρησιν, [ἀναμάρτητος γὰρ ἦν] ἀλλὰ ἀναμάρτητος ὢν ἐβαπτίσθη, ἵνα χάριν θείαν καὶ ἀξίαν παράσχῃ τοῖς βαπτιζομένοις. Ὥσπερ γάρ, ἐπειδὴ τὰ παιδία κεκοινώνηκεν αἵματος καὶ σαρκός, καὶ αὐτὸς [παραπλησίως] μετέσχε τῶν αὐτῶν[1], ἵνα τῆς ἐνσάρκου παρουσίας αὐτοῦ κοινωνοὶ γενόμενοι, καὶ τῆς θείας αὐτοῦ χάριτος κοινωνοὶ γενώμεθα· οὕτως ἐβαπτίσθη Ἰησοῦς, ἵνα καὶ διὰ τούτου πάλιν ἡμεῖς τῇ κοινωνίᾳ λάβωμεν μετὰ τῆς σωτηρίας τὴν ἀξίαν· Ὁ δράκων ἦν ἐν τοῖς ὕδασι κατὰ τὸν Ἰώβ[2], ὁ δεχόμενος τὸν Ἰορδάνην ἐν τῷ ὀφθαλμῷ αὐτοῦ· ἐπεὶ οὖν ἔδει συντρῖψαι τὰς κεφαλὰς τοῦ δράκοντος[3], καταβὰς ἐν τοῖς ὕδασιν ἔδησε τὸν ἰσχυρόν, ἵνα ἐξουσίαν λάβωμεν πατεῖν ἐπάνω ὄφεων καὶ σκορπίων[4]· οὐ μικρὸν ἦν τὸ θηρίον, ἀλλὰ φοβερόν. Πᾶσα ναῦς ἁλιευτικὴ βύρσαν μίαν οὐρᾶς αὐτοῦ ἐνεγκεῖν οὐκ ἠδύνατο· ἔμ**80**προσθεν αὐτοῦ ἔτρεχεν ἡ ἀπώλεια[5], λυμαινομένη τοὺς ἀπαντῶντας· προσέδραμεν ἡ ζωή, ἵνα λοιπὸν ὁ θάνατος φιμωθῇ, ἵνα οἱ σωθέντες ἅπαντες εἴπωμεν· Ποῦ σου θάνατε τὸ νῖκος; ποῦ σου ᾅδη τὸ κέντρον[6]. Λύεται δὲ τοῦ θανάτου τὸ κέντρον διὰ τοῦ βαπτίσματος.

ΙΒ'. Κατέρχῃ μὲν γὰρ εἰς τὸ ὕδωρ φορῶν τὰς ἁμαρτίας, ἀλλ' ἡ τῆς χάριτος ἐπίκλησις σφραγίσασα **[444]** τὴν ψυχήν, οὐ συγχωρεῖ λοιπὸν ὑπὸ τοῦ φοβεροῦ καταποθῆναι δράκοντος. Νεκρὸς ἐν ἁμαρτίαις καταβάς[7], ἀναβαίνεις ζωοποιηθεὶς ἐν δικαιοσύνῃ[8]. Εἰ γὰρ σύμφυτος ἐγένου τῷ ὁμοιώματι τοῦ θανάτου τοῦ Σωτῆρος, καὶ τῆς ἀναστάσεως καταξιωθήσῃ[9]. Ὥσπερ γὰρ Ἰησοῦς τὰς οἰκουμενικὰς ἁμαρτίας ἀναλαβὼν ἀπέθανεν, ἵνα θανατώσας τὴν ἁμαρτίαν ἀναστῇ ἐν δικαιοσύνῃ[10], οὕτω καὶ σὺ καταβὰς εἰς τὸ ὕδωρ, καὶ τρόπον τινὰ ἐν τοῖς ὕδασιν ἐνταφείς, ὥσπερ ἐκεῖνος ἐν τῇ πέτρᾳ, ἐγείρῃ πάλιν ἐν καινότητι ζωῆς περιπατῶν[11].

ΙΓ'. Εἶθ' ὅταν τῆς χάριτος καταξιωθῇς, τότε σοι πρὸς τὰς ἀντικειμένας δυνάμεις παλαίειν δίδωσι τὴν ἐξουσίαν. Ὥσπερ γὰρ μετὰ τὸ βάπτισμα τεσσαράκοντα ἡμέρας ἐπειράζετο· (οὐχ ὅτι καὶ πρὸ τούτου νικᾷν οὐκ ἠδύνατο, ἀλλ' ὅτι πάντα τάξει καὶ ἀκολουθίᾳ πράττειν ἐβούλετο) οὕτω καὶ σὺ πρὸ τοῦ βαπτίσματος τοῖς ἀντικειμένοις παλαίειν μὴ τολμήσας, λαβὼν δὲ τὴν χάριν καὶ λοιπὸν θαρσῶν, τοῖς τῆς δικαιοσύνης ὅπλοις[12] ἀγωνίζου τότε, καὶ εἰ θέλεις, εὐαγγελίζου.

82 ΙΔ'. Ἰησοῦς Χριστὸς Θεοῦ υἱὸς ἦν· ἀλλ' οὐ πρὸ τοῦ βαπτίσματος εὐηγγελίσατο· εἰ ὁ δεσπότης αὐτὸς μετήρχετο κατὰ τάξιν τὸν καιρόν, ἆρά γε οἱ δοῦλοι τολμᾷν ἀτάκτως ὀφείλομεν; Ἀπὸ τότε ἤρξατο ὁ Ἰησοῦς κηρύσσειν[13], ὅτε κατῆλθεν ἐπ' αὐτὸν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον σω-

1. Πρβλ. Ἑβρ. 2,14. 2. Πρβλ. Ἰὼβ 40,18-19. 3. Πρβλ. Ψαλμ. 73, 13-14. 4. Πρβλ. Λουκ. 10,19. 5. Πρβλ. Ἰὼβ 41,14. 6. Α' Κορ. 15,55. 7. Πρβλ. Ρωμ. 6,2. 8. Πρβλ. Α' Πέτρ. 2,24. 9. Πρβλ. Ρωμ. 6,5. 10. Πρβλ. Ρωμ. 6,9. 11. Πρβλ. Ρωμ. 6,4. 12. Πρβλ. Β' Κορ. 6,7. 13. Ματθ. 4,17

ματικῷ εἴδει ὡσεὶ περιστερά[1]· οὐχ ἵνα Ἰησοῦς τοῦτο ἴδῃ πρῶτος· [ᾔδει γὰρ καὶ πρὸ τοῦ σωματικῶς ἐλθεῖν] ἀλλὰ ἵνα θεωρήσῃ ὁ βαπτίζων Ἰωάννης. Ἐγὼ γάρ, φησίν, οὐκ ᾔδειν αὐτόν· ἀλλ' ὁ πέμψας με βαπτίζειν ἐν ὕδατι, ἐκεῖνός μοι εἶπεν· Ἐφ' ὃν ἂν ἴδῃς τὸ Πνεῦμα καταβαῖνον καὶ μένον ἐπ' αὐτόν, ἐκεῖνός ἐστιν[2]. Ἐὰν καὶ αὐτὸς ἔχῃς ἀνυπόκριτον εὐλάβειαν, κατέρχεται καὶ ἐπὶ σὲ **[445]** τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ φωνή σοι πατρικὴ ἄνωθεν ἀπηχεῖ· οὐχ οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου[3], ἀλλ' οὗτος νῦν γέγονεν υἱός μου. Ἐπ' ἐκείνου μὲν γὰρ τό, ἔστιν· ἐπειδὴ ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος[4]· ἐπ' ἐκείνου τό, ἔστιν· ἐπειδὴ πάντοτέ ἐστιν υἱὸς Θεοῦ· ἐπὶ δὲ σοῦ τό, νῦν γέγονεν· ἐπειδὴ οὐ κατὰ φύσιν ἔχεις, ἀλλὰ κατὰ θέσιν τὴν υἱοθεσίαν λαμβάνεις· ἐκεῖνος ἀΐδιός ἐστι· σὺ δὲ ἐκ προκοπῆς λαμβάνεις τὴν χάριν.

ΙΕ'. Οὐκοῦν ἑτοίμασον τῆς ψυχῆς τὸ ἄγγος, ἵνα υἱὸς γένῃ Θεοῦ, καὶ κληρονόμος μὲν Θεοῦ, συγκληρονόμος δὲ Χριστοῦ[5]· εἴπερ ἑτοιμάζεις σεαυτόν, ἵνα καὶ λάβῃς· εἰ ἐκ πίστεως προσέρχῃ, ἵνα πιστοποιηθῇς· εἰ ἀποτίθεσαι τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον[6] ἐκ προαιρέσεως. Πάντα γὰρ ὅσα σοι πέπρακται συγχωρηθήσεται, κἂν πορνεία,κἂν μοιχεία, κἂν ἄλλο τι τῶν τοιούτων ἀκολασίας **84** εἶδός ἐστιν. Τί μεῖζον τοῦ σταυρῶσαι Χριστόν; καὶ τούτου καθάρσιόν ἐστι τὸ βάπτισμα. Τοῖς γὰρ προσελθοῦσι τρισχιλίοις ἔλεγεν ὁ Πέτρος, τοῖς σταυρώσασι τὸν Κύριον πυνθανομένοις καὶ λέγουσι· τί ποιήσομεν ἄνδρες ἀδελφοί[7]; μέγα γὰρ τὸ τραῦμα. Ἐπέστησας ἡμᾶς, ὦ Πέτρε, τῷ ἡμετέρῳ πτώματι, εἰπών· τὸν ἀρχηγὸν τῆς ζωῆς ἀπεκτείνατε[8]. Ποία ἐστὶν ἔμπλαστρος τηλικούτου τραύματος; ποῖον καθάρσιον τηλικούτου ῥύπου; τίς ἡ σωτηρία τῆς τοιαύτης ἀπωλείας; Μετανοήσατε, φησί, καὶ βαπτισθήτω ἕκαστος ὑμῶν**[448]**ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ Κυρίου ἡμῶν εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, καὶ λήψεσθε τὴν δωρεὰν τοῦ ἁγίου Πνεύματος[9]. Ὢ ἀνεκδιήγητος τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπία! τὸ σωθῆναι οὐκ ἐλπίζουσι, καὶ Πνεύματος ἁγίου καταξιοῦνται. Βλέπεις τοῦ βαπτίσματος τὴν δύναμιν. Εἴ τις ὑμῶν λόγοις βλασφήμοις ἐσταύρωσε τὸν Χριστόν· εἴ τις ὑμῶν κατ' ἄγνοιαν ἐνώπιον ἀνθρώπων ἠρνήσατο· εἴ τις διὰ πονηρῶν ἔργων βλασφημηθῆναι τὸ δόγμα παρεσκεύασεν· εὔελπις ἔστω μετανοῶν· πάρεστι γὰρ καὶ νῦν ἡ αὐτὴ χάρις.

ΙϚ'. Θάρσει Ἱερουσαλήμ, περιελεῖ Κύριος πάντα τὰ ἀδικήματά σου[10]· ἐκπλυνεῖ Κύριος τὸν ῥύπον τῶν υἱῶν καὶ τῶν θυγατέρων αὐτοῦ, ἐν πνεύματι κρίσεως καὶ πνεύματι καύσεως[11], ῥαντιεῖ ἐφ' ὑμᾶς ὕδωρ καθαρόν, καὶ καθαρισθήσεσθε ἀπὸ πάσης ἁμαρτίας ὑμῶν[12]· χορεύσουσι περὶ ὑμῶν ἄγγελοι, καὶ ἐροῦσι· **86** Τίς αὕτη ἡ ἀναβαίνουσα

1. Λουκ. 3,22. 2. Ἰω. 1,33 3. Ματθ. 3,17. 4. Ἰω. 1,1. 5. Πρβλ. Ρωμ. 8.17. 6. Πρβλ. Ἐφ. 4,22. 7. Πράξ. 2,37. 8. Πράξ. 3,15. 9. Πράξ. 2,38. 10. Πρβλ. Σοφον. 3,14. 11. Πρβλ. Ἠσ. 4,4. 12. Πρβλ. Ἰεζ. 36,25.

λελευκανθισμένη, ἐπιστηριζομένη ἐπὶ τὸν ἀδελφιδοῦν αὐτῆς[1]; Ἡ γὰρ πρότερον δούλη ψυχὴ νῦν ἀδελφιδοῦν αὐτὸν τὸν δεσπότην ἐπεγράψατο· ὃς τὴν ἀνυπόκριτον ἀποδεχόμενος προαίρεσιν ἐπιφωνήσει· Ἰδού, εἶ καλὴ ἡ πλησίον μου ἰδοὺ εἶ καλή[2]· ὀδόντες σου ὡς ἀγέλαι τῶν κεκαρμένων[3]· διὰ τὴν εὐσυνείδητον ὁμολογίαν· καὶ ἑξῆς· αἱ πᾶσαι διδυμεύουσαι[4]· διὰ τὴν διπλῆν χάριν, λέγω δὲ τὴν ἐξ ὕδατος καὶ Πνεύματος τελουμένην, ἢ διὰ τὴν ἐκ τῆς παλαιᾶς καὶ καινῆς διαθήκης καταγγελλομένην. Καὶ γένοιτο πάντας ὑμᾶς τὸν δρόμον τῆς **[449]** νηστείας τελέσαντας, μνημονεύοντας τῶν λεγομένων, καρποφοροῦντας ἐν ἔργοις ἀγαθοῖς[5] ἀμώμως τῷ νοητῷ νυμφίῳ παραστάντας, τυχεῖν τῆς ἀφέσεως τῶν ἁμαρτιῶν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ· ἐν αὐτῷ Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ Δ'

88 [453] Φωτιζομένων, ἐν Ἱεροσολύμοις σχεδιασθεῖσα, περὶ τῶν δέκα δογμάτων. Καὶ ἀνάγνωσις ἐκ τῆς πρὸς Κολοσσαεῖς· Βλέπετε μή τις ὑμᾶς ἔσται ὁ συλαγωγῶν διὰ τῆς φιλοσοφίας καὶ κενῆς ἀπάτης, κατὰ τὴν παράδοσιν τῶν ἀνθρώπων, κατὰ τὰ στοιχεῖα τοῦ κόσμου[6], καὶ τὰ ἑξῆς.

Α'. Μιμεῖται τὴν ἀρετὴν ἡ κακία, καὶ τὸ ζιζάνιον βιάζεται σῖτος νομισθῆναι· σχήματι μὲν πρὸς τὸν σῖτον ἐξομοιούμενον, ἐκ δὲ τῆς γεύσεως ὑπὸ τῶν διακριτικῶν ἐξελεγχόμενον. Καὶ ὁ Διάβολος μετασχηματίζεται εἰς ἄγγελον φωτός[7], οὐχ ἵνα ἐπανέλθῃ ὅπου καὶ ἦν· [ὥσπερ γὰρ ἄκμων, ἀνήλατον τὴν καρδίαν κτησάμενος[8], ἀμετανόητον λοιπὸν ἔχει τὴν προαίρεσιν] **[456]** ἀλλ' ἵνα τοὺς ἰσάγγελον βίον πολιτευομένους, ἀβλεψίας σκότει, καὶ ἀπιστίας λοιμώδει περιβάλλῃ καταστάσει. Πολλοὶ λύκοι περιάγουσιν ἐν ἐνδύμασι προβάτων[9], προβάτων μὲν ἐνδύματα κεκτημένοι, οὐ μὴν καὶ ὄνυχας καὶ ὀδόντας· ἀλλὰ τὴν ἥμερον περικείμενοι δορὰν καὶ τῷ σχήματι τοὺς ἀκάκους ἀπατῶντες, τὸν φθοροποιὸν τῆς **90** ἀσεβείας ἐκ τῶν ὀδόντων προσχέουσιν ἰόν. Χρεία τοίνυν θείας ἡμῖν χάριτος, καὶ νηφαλίου διανοίας καὶ βλεπόντων ὀφθαλμῶν· ἵνα μήτε τὸ ζιζάνιον ὡς σῖτον φαγόντες, ἐξ ἀγνοίας βλαβῶμεν· μήτε τὸν λύκον πρόβατον ὑπολαβόντες, θηρευθῶμεν· μήτε ἄγγελον ἀγαθόν, τὸν ὀλεθροποιὸν Διάβολον ὑποπτεύσαντες, καταποθῶμεν. Περιέρχεται γὰρ ὡς λέων ὠρυόμενος, ζητῶν τίνα καταπίῃ[10], κατὰ τὴν γραφήν. Διὰ τοῦτο ἡ Ἐκκλησία νουθετεῖ, διὰ τοῦτο τὰ παρόντα διδασκαλεῖα, διὰ τοῦτο τὰ ἀναγνώσματα γίνονται.

Β'. Ὁ γὰρ τῆς θεοσεβείας τρόπος ἐκ δύο τούτων συνέστηκε,

---

1. Ἆσμ. 8,5. 2. Ἆσμ. 4,1. 3. Ἆσμ. 4,2. 4. ἔνθ' ἀν. 5. Πρβλ. Κολ. 1,10. 6. Κολ. 2,8. 7. Πρβλ. Β' Κορ. 11,14. 8. Πρβλ. Ἰὼβ 41,16. 9. Πρβλ. Ματθ. 7,15. 10. Πρβλ. Α' Πέτρ. 5,8.

δογμάτων εὐσεβῶν, καὶ πράξεων ἀγαθῶν. Καὶ οὔτε τὰ δόγματα, χωρὶς ἔργων ἀγαθῶν εὐπρόσδεκτα τῷ Θεῷ· οὔτε τὰ μὴ μετ' εὐσεβῶν δογμάτων ἔργα τελούμενα προσδέχεται ὁ Θεός. Τί γὰρ ὄφελος, εἰδέναι μὲν τὰ περὶ Θεοῦ δόγματα καλῶς, καὶ πορνεύειν αἰσχρῶς; τί δ' αὖ πάλιν ὄφελος σωφρονεῖν μὲν καλῶς, καὶ βλασφημεῖν ἀσεβῶς; Μέγιστον τοίνυν κτῆμά ἐστι, τὸ τῶν δογμάτων μάθημα· καὶ χρεία νηφαλίου ψυχῆς, ἐπειδὴ πολλοί εἰσιν οἱ συλαγωγοῦντες, διὰ τῆς φιλοσοφίας καὶ κενῆς ἀπάτης[1]. Καὶ οἱ μὲν Ἕλληνες, διὰ τῆς εὐγλωττίας κατασύρουσι· Μέλι γὰρ ἀποστάζει ἀπὸ χειλέων γυναικὸς πόρνης[2]· οἱ δὲ ἐκ περιτομῆς διὰ τῶν θείων γραφῶν, ἃς παρεξηγοῦνται κακῶς, τοὺς προσερχομένους ἀπατῶσιν[3]· ἐκ παιδίου μελετῶντες ἕως γήρως[4] καὶ ἐν ἀμαθίᾳ καταγηρῶντες. Αἱρετικῶν δὲ παῖδες ‹διὰ τῆς χρηστολογίας καὶ εὐγλωττίας ἀπατῶσι τὰς καρδίας τῶν ἀκάκων[5]· ὥσπερ μέλιτι τῇ τοῦ Χριστοῦ προσηγορίᾳ τὰ τῶν δυσσεβῶν δογμάτων ἰοβόλα συγκαλύπτοντες. Περὶ ὧν ἁπάντων ἅμα λέγει **[457]** ὁ Κύριος· Βλέπετε μή τις
92 ὑμᾶς πλανήσῃ[6]. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ τῆς Πίστεως διδασκαλία καὶ αἱ εἰς αὐτὴν ἐξηγήσεις γίνονται.

Γ'. Πρὸ δὲ τῆς εἰς τὴν Πίστιν παραδόσεως, καλῶς ἔχειν μοι δοκεῖ, νῦν ἀνακεφαλαιώσει συντόμῳ χρήσασθαι τῶν ἀναγκαίων δογμάτων· ἵνα μὴ τὸ πλῆθος τῶν λεχθησομένων, καὶ τὸ μεταξὺ διάστημα τῶν ἡμερῶν τῆς ἁγίας τεσσαρακοστῆς ἁπάσης, λήθην ἐμποιήσῃ τῶν ἐν ὑμῖν ἀφελεστέρων τῇ διανοίᾳ. Ἀλλ' ἵνα νῦν κεφαλαιωδῶς ὑποσπείραντες, μὴ ἐπιλαθώμεθα τῶν αὐτῶν πλατυτέρως γεωργουμένων ὕστερον. Ἀνασχέσθωσαν δὲ τῶν συμπαρόντων οἱ τελειότεροι τὴν ἕξιν, καὶ τὰ αἰσθητήρια ἤδη γεγυμνασμένα ἔχοντες πρὸς διάκρισιν ἀγαθοῦ τε καὶ κακοῦ, νηπιωδεστέρων ἀκούοντες καὶ τῆς γαλακτώδους εἰσαγωγῆς[7]· ἵνα ἅμα καὶ οἱ τῆς κατηχήσεως χρείαν ἔχοντες, ὠφεληθῶσι καὶ οἱ τὴν γνῶσιν ἔχοντες, περὶ ὧν προγινώσκουσιν ἤδη τὴν μνήμην ἀναζωπυρηθῶσιν.

ΠΕΡΙ ΘΕΟΥ

Δ'. Πρῶτον τοίνυν ὑμῶν τῇ ψυχῇ τεθεμελιούσθω δόγμα τὸ περὶ Θεοῦ· ὅτι ὁ Θεὸς εἷς ἐστι μόνος, ἀγέννητος, ἄναρχος, ἄτρεπτος, ἀναλλοίωτος· οὔτε ὑφ' ἑτέρου γεγεννημένος, οὔθ' ἕτερον ἔχων τῆς ζωῆς διάδοχον· καὶ οὔτε ἐν χρόνῳ τοῦ ζῆν ἀρξάμενος, οὔτε ποτὲ τελευτῶν· καὶ ὅτι αὐτός ἐστιν ἀγαθὸς καὶ δίκαιος· ἵνα, ἐάν ποτε ἀκούσῃς λέγοντος αἱρετικοῦ, ἄλλον εἶναι τὸν δίκαιον καὶ ἄλλον τὸν ἀγαθόν, εὐθὺς ὑπομνησθεὶς γνῷς τὸ τῆς αἱρέσεως ἰοβόλον. Ἐτόλμησαν γάρ τινες ἀσεβῶς τὸν ἕνα Θεὸν διαχωρίσαι τῷ λόγῳ· καί τινες εἶπον ἄλλον μὲν

1. Πρβλ. Κολ. 2,8. 2. Παρμ. 5,3. 3. Πρβλ. Τίτ. 1,10. 4. Πρβλ. Ἡσ. 46,3-4. 5. Ρωμ. 16,18. 6. Ματθ. 24,4. 7. Πρβλ. Ἑβρ. 5,13-14.

τὸν δημιουργὸν τῆς ψυχῆς καὶ δεσπότην, ἄλλον δὲ τὸν τῶν σωμάτων, ἀνοήτως ἅμα καὶ δυσσεβῶς διδάσκοντες. **[460]** Πῶς γὰρ δύο κυρίων εἷς γίνεται δοῦλος ἄνθρωπος, τοῦ Κυρίου λέγοντος ἐν εὐαγγελίοις· **94** Οὐδεὶς δύναται δυσὶ κυρίοις δουλεύειν[1]; Εἷς οὖν ἐστι Θεὸς μόνος, ὁ καὶ ψυχῶν καὶ σωμάτων ποιητής. Εἷς ἐστιν ὁ δημιουργὸς οὐρανοῦ καὶ γῆς, ἀγγέλων τε καὶ ἀρχαγγέλλων ποιητής. Ὁ πολλῶν μὲν δημιουργός, ἑνὸς δὲ μόνου πατὴρ πρὸ αἰώνων, ἑνὸς μόνου τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ αὐτοῦ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ ἐποίησε τὰ πάντα[2], τά τε ὁρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα[3].

Ε'. Οὗτος ὁ πατὴρ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, οὐ περιγέγραπται ἔν τινι τόπῳ, οὐδέ ἐστι μικρότερος οὐρανοῦ· ἀλλ' ἔργα τῶν δακτύλων αὐτοῦ εἰσιν οἱ οὐρανοί[4], καὶ ἡ γῆ πᾶσα ἐν τῇ δρακί αὐτοῦ κατέχεται[5]. Οὗτος ἐν πᾶσίν ἐστι, καὶ πάντων ἐκτός. Μὴ νομίσῃς αὐτὸν ἡλίου μικρότερον, [φωτεινότερον] ἢ ἴσον εἶναι· ὁ γὰρ τὸν ἥλιον κατασκευάσας, αὐτὸς πρότερον ὀφείλει πολλῷ μᾶλλον ἀσύγκριτος εἶναι, μείζων καὶ φωτεινότερος. Προγνώστης ἐστὶ τῶν μελλόντων, καὶ πάντων δυνατώτερος· εἰδὼς τὰ πάντα καὶ ποιῶν ὡς βούλεται· οὐχ ὑποκείμενος πραγμάτων ἀκολουθίαις, οὐδὲ γενέσει, οὐδὲ τύχῃ, οὐθ' εἱμαρμένῃ· ἐν πᾶσι τέλειος, καὶ πᾶσαν ἀρετῆς ἰδέαν ἐν ἴσῳ κεκτημένος οὔτε μειούμενος οὔτε αὔξων, ἀλλὰ ἀεὶ κατὰ τὰ αὐτὰ καὶ ὡσαύτως ἔχων· ἡτοιμακὼς κόλασιν τοῖς ἁμαρτωλοῖς, καὶ στεφάνους τοῖς δικαίοις.

Ϛ'. Ἐπεὶ οὖν ἐπλανήθησαν ἀπὸ τοῦ ἑνὸς Θεοῦ διαφόρως πολλοὶ καὶ οἱ μὲν ἥλιον ἐθεοποίησαν, ἵνα δύνοντος **[461]** ἡλίου, κατὰ **96** τὸν τῆς νυκτὸς καιρὸν ἄθεοι μένωσιν· οἱ δὲ σελήνην, ἵνα ἐν ἡμέρᾳ Θεὸν μὴ ἔχωσιν· οἱ δὲ τὰ λοιπὰ μέρη τοῦ κόσμου· οἱ δὲ τὰς τέχνας· οἱ δὲ τὰς τροφάς· οἱ δὲ τὰς ἡδονάς· καὶ οἱ μὲν γυναικομανεῖς, γυμνῆς γυναικὸς εἴδωλον ἐν ὑψηλῷ στήσαντες, Ἀφροδίτην τε προσαγορεύσαντες, προσεκύνησαν διὰ τοῦ φαινομένου τὸ πάθος· οἱ δὲ τοῦ χρυσοῦ τὸ λαμπρὸν ἐκπλαγέντες, αὐτόν τε καὶ τὰς λοιπὰς ὕλας ἐθεοποίησαν. Ἐὰν δέ τις τὸν περὶ μοναρχίας τοῦ Θεοῦ λόγον προθεμελιώσῃ τῇ καρδίᾳ καὶ πεισθῇ τούτῳ, πᾶσαν ὁμοῦ τῶν κακῶν τῆς εἰδωλολατρείας καὶ τῆς τῶν αἱρετικῶν πλάνης ἐκκόπτει τὴν φθοράν. Τοῦτο μὲν οὖν σοι πρῶτον δόγμα τῆς εὐσεβείας ἐν τῇ ψυχῇ προθεμελίωσον διὰ τῆς πίστεως.

ΠΕΡΙ ΧΡΙΣΤΟΥ

Ζ'. Πίστευε δὲ καὶ εἰς τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ, τὸν ἕνα καὶ μόνον, τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν· τὸν ἐκ τοῦ Θεοῦ Θεὸν γεννηθέντα,

---

1. Ματθ. 6,24. 2. Πρβλ. Ἰω. 1,3. 3 Πρβλ. Κολ. 1,16. 4. Πρβλ. Ψαλμ. 8,4. 5. Πρβλ. Ἡσ. 40,12.

τὸν ἐκ ζωῆς ζωὴν γεννηθέντα, τὸν ἐκ φωτὸς φῶς γεννηθέντα, τὸν ὅμοιον κατὰ πάντα τῷ γεννήσαντι. Τὸν οὐκ ἐν χρόνοις **[464]** τὸ εἶναι κτησάμενον, ἀλλὰ πρὸ πάντων τῶν αἰώνων ἀϊδίως καὶ ἀκαταλήπτως ἐκ τοῦ πατρὸς γεγεννημένον. Τὴν σοφίαν Θεοῦ καὶ τὴν δύναμιν[1] καὶ τὴν δικαιοσύνην τὴν ἐνυπόστατον. Τὸν ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρὸς πρὸ πάντων τῶν αἰώνων καθεζόμενον[2]. Οὐ γάρ, ὥς τινες ἐνόμισαν, μετὰ τὸ πάθος στεφανωθείς, ὥσπερ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ διὰ τὴν ὑπομονὴν ἔλαβε τὸν ἐν δεξιᾷ θρόνον· ἀλλ' ἀφ' οὗπέρ ἐστιν, [ἔστι δὲ γεννηθεὶς ἐκ πατρὸς ἀεὶ] ἔχει τὸ βασιλικὸν ἀξίωμα· συγκαθεζόμενος τῷ πατρί, **98** Θεὸς ὢν καὶ σοφία καὶ δύναμις, καθὼς εἴρηται. Τῷ πατρὶ συμβασιλεύων καὶ πάντων διὰ τὸν πατέρα δημιουργός· [ἀλλὰ] ἀνελλιπὴς εἰς θεότητος ἀξίαν, καὶ γινώσκων τὸν γεγεννηκότα, καθὼς γινώσκεται ὑπὸ τοῦ γεγεννηκότος[3]. Καὶ ἵνα συντόμως εἴπωμεν, τοῦ ἐν εὐαγγελίοις γεγραμμένου μέμνησο· ὅτι οὐδεὶς ἐπιγινώσκει τὸν υἱόν, εἰ μὴ ὁ πατὴρ οὐδὲ τὸν πατέρα τις ἐπιγινώσκει, εἰ μὴ ὁ υἱός[4].

[465] Η'. Καὶ μήτε ἀπαλλοτριώσῃς τοῦ πατρὸς τὸν υἱόν, μήτε συναλοιφὴν ἐργασάμενος υἱοπατορίαν πιστεύσῃς. Ἀλλὰ πίστευε ὅτι ἑνὸς Θεοῦ μονογενὴς εἷς ἐστιν υἱός, ὁ πρὸ πάντων τῶν αἰώνων Θεὸς Λόγος· Λόγος, οὐ προφορικὸς εἰς ἀέρα διαχεόμενος, οὔτε λόγοις ἀνυποστάτοις ἐξομοιούμενος· ἀλλὰ Λόγος υἱὸς λογικῶν ποιητής, Λόγος ἀκούων τοῦ πατρὸς καὶ λαλῶν αὐτός. Καὶ περὶ μὲν τούτων κατὰ καιρόν, εἰ ὁ Θεὸς παράσχοι, πλατύτερον ἡμῖν ῥηθήσεται, οὐ γὰρ ἐπιλανθανόμεθα τῆς προτάσεως, ὅτι κεφαλαιώδεις εἰσαγωγὰς πίστεως νῦν ποιούμεθα.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΚ ΠΑΡΘΕΝΟΥ ΓΕΝΝΗΣΕΩΣ

Θ'. Πίστευε δὲ ὅτι οὗτος ὁ μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν ἐξ οὐρανῶν κατῆλθεν ἐπὶ τῆς γῆς, τὴν ὁμοιοπαθῆ ταύτην ἡμῖν ἀναλαβὼν ἀνθρωπότητα, καὶ γεννηθεὶς ἐξ ἁγίας παρθένου καὶ ἁγίου Πνεύματος· οὐ δοκήσει καὶ φαντασίᾳ **100** τῆς ἐνανθρωπήσεως γενομένης, ἀλλὰ τῇ ἀληθείᾳ· οὐδὲ ὥσπερ **[468]** διὰ σωλῆνος διελθὼν τῆς παρθένου, ἀλλὰ σαρκωθείς, ἐξ αὐτῆς ἀληθῶς καὶ γαλακτοτροφηθεὶς ἀληθῶς· [φαγὼν ὡς ἡμεῖς ἀληθῶς καὶ πιὼν ὡς ἡμεῖς ἀληθῶς]. Εἰ γὰρ φάντασμα ἦν ἡ ἐνανθρώπησις, φάντασμα καὶ ἡ σωτηρία. Διπλοῦς ἦν ὁ Χριστός, ἄνθρωπος μὲν τὸ φαινόμενον, Θεὸς δὲ τὸ μὴ φαινόμενον· ἐσθίων μὲν ὡς ἄνθρωπος ἀληθῶς ὡς ἡμεῖς, εἶχε γὰρ τῆς σαρκὸς τὸ ὁμοιοπαθὲς ὡς ἡμεῖς· τρέφων δὲ ἐκ πέντε ἄρτων τοὺς πεντακισχιλίους ὡς Θεός[5]. ἀποθνήσκων μὲν ὡς ἄνθρωπος ἀληθῶς, νεκρὸν δὲ τὸν τετραήμερον ἐγείρων ὡς Θεός[6]· καθεύδων εἰς τὸ πλοῖον ἀληθῶς ὡς ἄνθρωπος[7], καὶ περιπατῶν ἐπὶ τῶν ὑδάτων ὡς Θεός[8].

1. Πρβλ. Α' Κορ. 1,24.30. 2. Πρβλ. Ἑβρ. 1,3. 3. Πρβλ. Ἰω. 10,15. 4. Ματθ. 11,27. 5. Πρβλ. Ματθ. 14,19 6. Πρβλ. Ἰω. 11,43. 7. Πρβλ. Ματθ. 8,24. 8. Πρβλ. Ματθ. 14,25.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΣΤΑΥΡΟΥ

Ι'. Οὗτος ἐσταυρώθη ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν ἀληθῶς. Κἂν γὰρ ἀρνήσασθαι βουληθῇς ὁ τόπος ἐλέγχει σε φαινόμενος, ὁ μακάριος οὗτος Γολγοθᾶς, ἐν ᾧ νῦν, διὰ τὸν ἐν αὐτῷ σταυρωθέντα, συγκεκρο**[469]**τήμεθα. Καὶ τοῦ ξύλου τοῦ σταυροῦ πᾶσα λοιπὸν ἡ οἰκουμένη κατὰ μέρος ἐπληρώθη. Ἐσταυρώθη δὲ οὐχ ὑπὲρ ἰδίων ἁμαρτιῶν, ἀλλ' ἵνα ἡμεῖς τῶν οἰκείων ἁμαρτιῶν ἐλευθερωθῶμεν. Καὶ κατεφρονήθη μὲν ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων τότε καὶ ἐῤῥαπίσθη[1] ὡς ἄνθρωπος· ἐγνωρίσθη δὲ ὑπὸ τῆς κτίσεως, ὅτι Θεὸς ἦν. Ὁ γὰρ ἥλιος δεσπότην ἀτιμαζόμενον ἰδών, ἐξελίμπανε τρέμων, οὐ φέρων τὴν θέαν[2].

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΤΑΦΗΣ

ΙΑ'. Ἐν μνήματι πέτρας ἐτέθη ἀληθῶς ὡς ἄνθρωπος[3]· ἀλλ' αἱ πέτραι τῷ φόβῳ διεῤῥάγησαν δι' αὐτόν[4]. Κατῆλθεν εἰς τὰ **102** καταχθόνια, ἵνα κἀκεῖθεν λυτρώσηται τοὺς δικαίους. Ἐβούλου γάρ, εἰπέ μοι, τοὺς μὲν ζῶντας ἀπολαῦσαι τῆς χάριτος, καὶ ταῦτα τῶν πλείστων οὐχ ὁσίων ὄντων· τοὺς δὲ ἀπὸ Ἀδὰμ πολυχρονίως ἀποκεκλεισμένους, μὴ τυχεῖν τῆς ἐλευθερίας λοιπόν; Ἡσαΐας ὁ προφήτης τοσαῦτα περὶ αὐτοῦ μεγαλοφώνως ἐκήρυξεν· οὐκ ἤθελες ἵνα βασιλεὺς κατελθὼν λυτρώσηται τὸν κήρυκα; Δαβὶδ ἦν ἐκεῖ καὶ Σαμουήλ, καὶ πάντες οἱ προφῆται καὶ αὐτὸς Ἰωάννης ὁ λέγων διὰ τῶν ἀποσταλέντων· Σὺ εἶ ὁ ἐρχόμενος, ἢ ἕτερον προσδοκῶμεν[5]; Οὐκ ἤθελες, ἵνα καταβὰς λυτρώσηται τοὺς τοιούτους;

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

ΙΒ'. Ἀλλ' ὁ καταβὰς εἰς τὰ καταχθόνια, πάλιν ἀνῆλθε καὶ ὁ ταφεὶς Ἰησοῦς πάλιν ἀνέστη τὸ τριήμερον ἀληθῶς. Κἂν ποτέ σε διασύρωσιν Ἰουδαῖοι, ταχέως ἀπάντησον οὕτως ἐρωτήσας· Ἰωνᾶς τριήμερος ἀπὸ κήτους ἐξῆλθε[6], καὶ Χριστὸς τριήμερος ἀπὸ γῆς ἆρα οὐκ ἐγήγερται; Τῶν ὀστέων Ἐλισσαίου νεκρὸς ἀψάμενος ἐγήγερται[7]· καὶ ὁ τῶν ἀνθρώπων ποιητής, δυνάμει Πατρὸς ἆρ' οὐχὶ μᾶλλον εὐκοπώτερον ἐγείρεται; Ἀνέστη τοίνυν ἀληθῶς· καὶ ἀναστὰς πάλιν ὤφθη τοῖς μαθηταῖς. Καὶ μάρτυρες αὐτοῦ **[472]** τῆς ἀναστάσεως μαθηταὶ δώδεκα[8], οὐ λόγοις κεχαρισμένοις μαρτυρήσαντες, ἀλλὰ μέχρι βασάνων καὶ θανάτων περὶ τῆς ἀληθοῦς ἀναστάσεως ἀγωνισάμενοι. Εἶτα, ἐπὶ στόματος μὲν δύο μαρτύρων καὶ τριῶν σταθήσεται πᾶν ῥῆμα

---

1. Πρβλ. Ματθ. 26,67. 2. Πρβλ. Λουκ. 23,45. 3. Πρβλ. Ματθ. 27,60. 4. Πρβλ. Ματθ. 27,51. 5. Ματθ. 11,3. 6. Πρβλ. Ἰων. 2,11. 7. Πρβλ. Δ' Βασ. 13,21. 8. Πράξ. 2,32.

κατὰ τὴν γραφὴν[1]· δώδεκα δὲ τῇ ἀναστάσει τοῦ Χριστοῦ μαρτυροῦσι, καὶ ἄρα ἔτι πρὸς τὴν ἀνάστασιν ἀπιστεῖς;

ΠΕΡΙ ΑΝΑΛΗΨΕΩΣ

ΙΓ'. Τὸν δρόμον δὲ τῆς ὑπομονῆς τελέσας Ἰησοῦς, καὶ λυτρωσάμενος τοὺς ἀνθρώπους τῶν ἁμαρτιῶν, ἀνέβη πάλιν εἰς **104** τοὺς οὐρανούς, νεφέλης αὐτὸν ὑπολαβούσης[2]. Καὶ ἄγγελοι μὲν ἀνιόντι παρειστήκεσαν ἀπόστολοι δὲ ἐθεώρουν. Εἰ δέ τις τοῖς λεγομένοις ἀπιστεῖ, αὐτῇ πιστευέτω τῇ δυνάμει τῶν νῦν βλεπομένων. Πάντες οἱ βασιλεῖς τελευτῶντες, συναποσβεννύουσι τῇ ζωῇ καὶ τὴν δύναμιν. Χριστὸς δὲ σταυρωθείς, ὑπὸ πάσης προσκυνεῖται τῆς οἰκουμένης. Τὸν ἐσταυρωμένον καταγγέλλομεν, καὶ τρέμουσι νῦν δαίμονες. Πολλοὶ κατὰ χρόνους ἐσταυρώθησαν· ἀλλὰ ποίου σταυρωθέντος ἐπίκλησις ἑτέρου ποτὲ τοὺς δαίμονας ἀπήλασεν;

ΙΔ'. Μὴ τοίνυν ἐπαισχυνθῶμεν τῷ σταυρῷ τοῦ Χριστοῦ· ἀλλὰ κἂν ἄλλος ἀποκρύπτῃ, σὺ φανερῶς ἐπὶ μετώπου σφραγίζου· ἵνα οἱ δαίμονες τὸ σημεῖον ἰδόντες τὸ βασιλικόν, μακρὰν φύγωσι τρέμοντες. Ποίει δὲ τοῦτο τὸ σημεῖον, ἐσθίων καὶ πίνων· καθήμενος, κοιταζόμενος, ἐξανιστάμενος, λαλῶν, περιπατῶν· ἁπαξαπλῶς, ἐν παντὶ πράγματι. Ὁ γὰρ ἐνταῦθα σταυρωθεὶς ἐν οὐρανοῖς ἐστιν ἄνω. Εἰ μὲν γὰρ σταυρωθεὶς καὶ ταφεὶς ἐναπέμεινε τῷ τάφῳ, εἴχομεν ἂν ἐπαισχύνεσθαι, νυνὶ δὲ ὁ ἐν τῷ Γολγοθᾷ τούτῳ σταυρωθείς, ἀπὸ τοῦ πρὸς ἀνατολὰς ὄρους τῶν Ἐλαιῶν ἀναβέβηκεν εἰς τὸν οὐρανόν[3]. Ἐντεῦθεν γὰρ εἰς ᾅδην καταβάς, καὶ πάλιν ἀνελθὼν πρὸς ἡμᾶς, ἀφ' ἡμῶν ἀνῆλθε πάλιν εἰς τὸν οὐρανόν, τοῦ Πατρὸς αὐτῷ προσφωνοῦντος καὶ λέγοντος· Κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου[4].

ΠΕΡΙ ΜΕΛΛΟΥΣΗΣ ΚΡΙΣΕΩΣ

ΙΕ'. Οὗτος ὁ Ἰησοῦς ὁ ἀναβὰς Χριστὸς ἔρχεται πάλιν ἐξ οὐρανῶν, οὐκ ἀπὸ γῆς. Καὶ εἶπον, οὐκ ἀπὸ γῆς· ἐπειδὴ **106** πολλοὶ μέλλουσιν ἀντίχριστοι νῦν ἀπὸ γῆς ἔρχεσθαι[5]. Ἤδη γαρ, καθὼς ἐθεώρησας, **[473]** ἤρξαντο πολλοὶ λέγειν, ὅτι ἐγώ εἰμι ὁ Χριστός[6]· καὶ μέλλει λοιπὸν ἔρχεσθαι τὸ βδέλυγμα τῆς ἐρημώσεως[7], ψευδῆ Χριστοῦ προσηγορίαν ἑαυτῷ προστιθέναι. Σὺ δέ μοι τόν ἀληθῆ Χριστόν, τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸν μονογενῆ, μηκέτι λοιπὸν ἀπὸ γῆς ἐρχόμενον, ἀλλ' ἐξ οὐρανῶν προσδόκα· ὑπὲρ ἅπασαν ἀστραπὴν καὶ λαμπηδόνα φωτὸς τοῖς πᾶσι φαινό-

---

1. Πρβλ. Δευτ. 19,15. Ματθ. 18,16. 2. Πρβλ. Πράξ. 1,9. 3. Πρβλ. Λουκ. 24,51. 4. Ψαλμ. 109,1. 5. Πρβλ. Α' Ἰω. 2,18. 6. Πρβλ. Ματθ. 24,5. 7. Πρβλ. Ματθ. 24,15.

μενον, ὑπ' ἀγγέλων δορυφορούμενον, ἵνα κρίνῃ ζῶντας καὶ νεκρούς, καὶ βασιλεύοντα βασιλείαν οὐράνιον, αἰώνιον καὶ ἀτελεύτητον. Ἀσφαλίζου γάρ μοι καὶ ἐν τούτῳ, ἐπειδὴ πολλοί εἰσιν οἱ λέγοντες, τέλος εἶναι τῆς Χριστοῦ βασιλείας.

ΠΕΡΙ ΑΓΙΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΟΣ

ΙϚ'. Πίστευε καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ τὴν ὀρθὴν ἔχε περὶ αὐτοῦ γνῶσιν· ἐπειδὴ πολλοί εἰσιν, οἱ ἀλλότριοι τοῦ ἁγίου Πνεύματος, οἱ τὰ δύσφημα περὶ αὐτοῦ διδάσκοντες. Σὺ δὲ μάνθανε ὅτι ἕν ἐστι τοῦτο τὸ ἅγιον Πνεῦμα[1], ἀδιαίρετον, πολυδύναμον· πολλὰ μὲν ἐνεργοῦν, αὐτὸ δὲ μὴ μεριζόμενον, τὸ γινῶ**[476]**σκον τὰ μυστήρια, τὸ ἐρευνῶν πάντα, καὶ τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ[2]· τὸ ἐπὶ τὸν Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν ἐν εἴδει περιστερᾶς κατελθόν[3]· τὸ ἐν νόμῳ καὶ προφήταις ἐνεργῆσαν· τὸ καὶ νῦν κατὰ τὸν καιρὸν τοῦ βαπτίσματος σφραγῖζόν σου τὴν ψυχήν. Οὗ καὶ πᾶσα νοητὴ φύσις χρείαν ἔχει τῆς ἁγιότητος· εἰς ὃ βλασφημῆσαί τις **108** ἐὰν τολμήσῃ, οὐκ ἔχει ἄφεσιν οὔτε ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ, οὔτε ἐν τῷ μέλλοντι[4]· ὅπερ μετὰ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ τῆς ἀξίας τιμῇ τετίμηται, οὗ καὶ χρείαν ἔχουσι θρόνοι καὶ κυριότητες, ἀρχαὶ καὶ ἐξουσίαι[5]. Εἷς γάρ ἐστι Θεός, ὁ τοῦ Χριστοῦ πατήρ[6]· καὶ εἷς Κύριος Ἰησοῦς Χριστός[7] ὁ τοῦ μόνου Θεοῦ μονογενὴς Υἱός, καὶ ἓν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ πάντων ἁγιαστικὸν καὶ θεοποιόν, τὸ ἐν νόμῳ καὶ προφήταις, παλαιᾷ τε καὶ καινῇ διαθήκῃ λαλῆσαν.

ΙΖ'. Ταύτην ἔχε τὴν σφραγῖδα ἐν τῇ διανοίᾳ σου πάντοτε, ἥτις νῦν μὲν κατ' ἀνακεφαλαίωσιν ἀκροθιγῶς σοι εἴρηται. Εἰ δὲ παράσχοι ὁ Κύριος, μετὰ τῆς ἐκ τῶν γραφῶν ἀποδείξεως κατὰ δύναμιν ῥηθήσεται. Δεῖ γὰρ περὶ τῶν θείων καὶ ἁγίων τῆς Πίστεως μυστηρίων, μηδὲ τὸ τυχὸν ἄνευ τῶν θείων **[477]** παραδίδοσθαι γραφῶν καὶ μὴ ἁπλῶς πιθανότησι καὶ λόγων κατασκευαῖς παραφέρεσθαι. Μηδὲ ἐμοὶ τῷ ταῦτά σοι λέγοντι, ἁπλῶς πιστεύσῃς· ἐὰν τὴν ἀπόδειξιν τῶν καταγγελλομένων ἀπὸ τῶν θείων μὴ λάβῃς γραφῶν. Ἡ σωτηρία γὰρ αὕτη τῆς πίστεως ἡμῶν, οὐκ ἐξ εὑρεσιλογίας, ἀλλὰ ἐξ ἀποδείξεως τῶν θείων ἐστὶ γραφῶν.

ΠΕΡΙ ΑΝΘΡΩΠΙΝΗΣ ΚΑΤΑΣΤΑΣΕΩΣ

Περὶ Ψυχῆς

ΙΗ'. Μετὰ δὲ τὴν γνῶσιν τῆς σεμνῆς καὶ ἐνδόξου ταύτης καὶ παναγίας πίστεως, καὶ σεαυτὸν γνῶθι λοιπὸν ὅστις εἶ. Ὅτι διπλοῦς ἄνθρωπος καθέστηκας, ἐκ ψυχῆς τε καὶ σώματος συγκείμενος· καὶ ὅτι,

---

1. Πρβλ. Α' Κορ. 12,11. 2. Πρβλ. Α' Κορ. 2,10. 3. Πρβλ. Ματθ. 3,16. 4. Πρβλ. Ματθ. 12,32. 5. Πρβλ. Κολ. 1,16. 6. Α' Κορ. 8,6. 7. ἔνθ' ἀν.

καθὼς πρὸ βραχέος εἴρηται, ὁ αὐτὸς Θεὸς **110** καὶ τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματός ἐστι δημιουργός. Καὶ γίνωσκε ψυχὴν ἔχειν αὐτεξούσιον, ἔργον Θεοῦ κάλλιστον, κατ' εἰκόνα τοῦ πεποιηκότος· ἀθάνατον, διὰ τὸν ἀπαθανατίζοντα Θεόν· ζῷον λογικὸν ἄφθαρτον, διὰ τὸν ταῦτα χαρισάμενον ἐξουσίαν ἔχον ποιεῖν, ἃ βούλεται. Οὐ γὰρ κατὰ γένεσιν ἁμαρτάνεις, οὔτε **[480]** κατὰ τύχην πορνεύεις, οὔτε, καθὼς ληροῦσί τινες, αἱ τῶν ἄστρων πλοκαὶ ταῖς ἀσελγείαις σε προσέχειν ἀναγκάζουσιν. Τί φεύγων ὁμολογῆσαι τὰ σεαυτοῦ κακὰ τοῖς ἀναιτίοις ἄστροις προσγράφεις τὴν αἰτίαν; Μή μοι πρόσχε λοιπὸν ἀστρολόγοις. Περὶ γὰρ τούτων λέγει ἡ θεία γραφή· Στήτωσαν καὶ σωσάτωσάν σε οἱ ἀστρολόγοι τοῦ οὐρανοῦ[1]· καὶ ἑξῆς· Ἰδοὺ πάντες ὡς φρύγανον ἐπὶ πυρὶ κατακαυθήσονται, καὶ οὐ μὴ ἐξέλωνται τὴν ψυχὴν αὐτῶν ἐκ φλογός[2].

ΙΘ'. Μάνθανε δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι πρὶν παραγένηται εἰς τόνδε τὸν κόσμον ἡ ψυχή, οὐδὲν ἥμαρτεν· ἀλλ' ἐλθόντες ἀναμάρτητοι, νῦν ἐκ προαιρέσεως ἁμαρτάνομεν. Μή μοι κακῶς τινος ἀκούσῃς ἐξηγουμένου τό, Εἰ δὲ ὃ οὐ θέλω, τοῦτο ποιῶ[3]· ἀλλὰ μέμνησο τοῦ λέγοντος· Ἐὰν θέλητε καὶ εἰσακούσητέ μου, τὰ ἀγαθὰ τῆς γῆς φάγεσθε· ἐὰν δὲ μὴ θέλητε, μηδὲ εἰσακούσησθέ μου, μάχαιρα ὑμᾶς κατέδεται[4], καὶ τὰ ἑξῆς. Καὶ πάλιν· Ὥσπερ παρεστήσατε τὰ μέλη ὑμῶν δοῦλα τῇ ἀκαθαρσίᾳ, καὶ τῇ ἀνομίᾳ εἰς τὴν ἀνομίαν· οὕτω νῦν παραστήσατε τὰ μέλη ὑμῶν δοῦλα τῇ δικαιοσύνῃ εἰς ἁγιασμόν[5]· καὶ μέμνησο τῆς γραφῆς λεγούσης· Καθὼς οὐκ ἐδοκίμασαν τὸν Θεὸν ἔχειν ἐν ἐπιγνώσει[6]· καὶ ὅτι, τὸ γνωστὸν τοῦ Θεοῦ φανερόν ἐστιν ἐν αὐτοῖς[7] καὶ ὅτι, τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτῶν ἐκάμμυσαν[8]· καὶ τοῦ Θεοῦ πάλιν ἐγκαλοῦντος καὶ λέγοντος· Ἐγὼ δὲ ἐφύτευσά σε ἄμπελον καρποφόρον πᾶσαν ἀληθινήν· πῶς ἐστράφης εἰς πικρίαν, ἡ ἄμπελος ἡ ἀλλοτρία[9];

Κ'. Ἀθάνατός ἐστιν ἡ ψυχή· καὶ ὁμοῖαι πᾶσαι αἱ **[481]** ψυχαί εἰσιν ἀνδρῶν τε καὶ γυναικῶν· τὰ γὰρ μέλη τοῦ σώματος διακέκριται μόνον. Οὐκ ἔστι τάγμα ψυχῶν κατὰ φύσιν ἁμαρτανου**112**σῶν, καὶ τάγμα ψυχῶν κατὰ φύσιν δικαιοπραγουσῶν· ἀλλ' ἐκ προαιρέσεως, ἀμφότερα, μονοειδοῦς καὶ ὁμοίας οὔσης ἐν ἅπασι τῆς τῶν ψυχῶν ὑποστάσεως. Οἶδα μὲν οὖν πολλὰ λέγων, καὶ ὡς ὁ καιρὸς ἤδη πολύς ἐστιν· ἀλλὰ τί σωτηρίας προτιμότερον; Οὐ βούλει καμὼν λαβεῖν ἐφόδια πρὸς τοὺς αἱρετικούς; οὐδὲ θέλεις γνῶναι τῆς ὁδοῦ τὰς παρεκτροπάς, ἵνα μὴ κατὰ κρημνὸν ἐξ ἀγνοίας ἐνεχθῇς; Εἰ οἱ διδάσκοντες ἡγοῦνται κέρδος οὐ μικρόν, τό σε ταῦτα μαθεῖν· σὺ ὁ μανθάνων, ἆρα οὐκ ὀφείλεις ἡδέως δέχεσθαι τῶν λεγομένων τὸ πλῆθος;

ΚΑ'. Αὐτεξούσιός ἐστιν ἡ ψυχή· καὶ ὁ διάβολος τὸ μὲν ὑποβάλλειν δύναται, τὸ δὲ καὶ ἀναγκάσαι παρὰ προαίρεσιν, οὐκ ἔχει τὴν ἐξουσίαν.

---

1. Ἡσ. 47,13. 2. Ἡσ. 47,14. 3. Ρωμ. 7,16. 4. Ἡσ. 1, 19-20. 5. Ρωμ. 6,19. 6. Ρωμ. 1,28. 7. Ρωμ. 1,19. 8. Ματθ. 13,15. 9. Ἱερ. 2,21.

Ὑπογράφει σοι πορνείας λογισμόν· ἐὰν θέλῃς, ἐδέξω· ἐὰν μὴ θέλῃς, οὐκ ἐδέξω. Εἰ γὰρ κατ' ἀνάγκην ἐπόρνευες, καὶ τίνος ἕνεκα τὴν γέενναν ἡτοίμασεν ὁ Θεός; Εἰ κατὰ φύσιν, ἀλλ' οὐ κατὰ προαίρεσιν ἐδικαιοπράγεις, τίνος ἕνεκεν στεφάνους ἀνεκδιηγήτους ἡτοίμασεν ὁ Θεός; Πρᾷόν ἐστι τὸ πρόβατον, ἀλλ' οὐδέποτε τοῦτο διὰ τὴν πρᾳότητα ἐστεφανώθη· ἐπειδὴ τὸ πρᾷον οὐκ ἐκ προαιρέσεως, ἀλλ' ἐκ φύσεως αὐτῷ πρόσεστιν.

Περὶ Σώματος

[484] ΚΒʹ. Ἔγνως, ἀγαπητέ, καθ' ὅσον ἐγχωρεῖ τέως, τὰ περὶ ψυχῆς· δέξαι κατὰ δύναμιν καὶ τὸν περὶ τοῦ σώματός σου λόγον. Μή τινος τῶν λεγόντων ἀνάσχῃ, ἀλλότριον Θεοῦ τοῦτο εἶναι τὸ σῶμα. Οἱ γὰρ ἀλλότριον [Θεοῦ] εἶναι τὸ σῶμά[τι] πιστεύοντες, [καὶ] ὡς ἐν ἀλλοτρίῳ σκεύει [τὴν ψυχὴν κατοικεῖν] τούτῳ καὶ **114** εἰς πορνείας ἑτοίμως ἀποκέχρηνται. Τί δὲ καὶ κατέγνωσαν τοῦ θαυμασίου τούτου σώματος; Τί μὲν γὰρ ἐν εὐπρεπείᾳ λείπεται; τί δὲ οὐκ ἔστιν ἔντεχνον τῆς κατασκευῆς; Ἆρα οὐκ ἐχρῆν αὐτοὺς κατανοῆσαι ὀφθαλμῶν μὲν λαμπροτάτην κατάστασιν; ὅπως δὲ τὰ ὦτα πλαγίως ἐγκείμενα, ἀνεμπόδιστον δέχεται τὴν ἀκοήν; Καὶ ὅπως ἡ ὄσφρησις μέν ἐστι[τῶν ἀτμῶν] διακριτικὴ καὶ τῶν ἀναθυμιάσεων ἀντιληπτική. Ἡ γλῶττα δὲ ὅπως δισσῶν πραγμάτων ἐστὶ διάκονος, γευστικῆς ἕξεως, καὶ διαλεκτικῆς ἐνεργείας; ὅπως ὁ πνεύμων ἐν ἀποκρύφοις κείμενος, ἄπαυστον ἔχει τοῦ ἀέρος τὴν ἀναπνοήν; Τίς ὁ ἐνθεὶς παλμὸν καρδίας ἀδιάλειπτον; τίς ὁ διελὼν εἰς φλέβας καὶ ἀρτηρίας τοσαύτας; τίς ὁ τοῖς νεύροις τὰ ὀστέα σοφῶς ἐνείρας; τίς ὁ τῆς τροφῆς μέρος μὲν εἰς ὑπόστασιν δούς, μέρος δὲ εἰς εὐσχήμονα διάκρισιν διακρίνας, καὶ τὰ τῆς ἀσχημοσύνης μέλη ἐν εὐσχημονεστέροις ἀποκρύψας τόποις; Τίς μέλλουσαν ἐκλείπειν τὴν τῶν ἀνθρώπων φύσιν, δι' εὐτελοῦς κοινωνίας ἀκατάπαυστον συνεστήσατο;

ΚΓʹ. Μὴ λέγε μοι τὸ σῶμα παραίτιον ἁμαρτίας εἶναι. Εἰ γὰρ τὸ σῶμα τῆς ἁμαρτίας αἴτιον, διὰ τί **[485]** νεκρὸς οὐχ ἁμαρτάνει; Παράθες ξίφος τῇ δεξιᾷ τοῦ τετελευτηκότος ἀρτίως, καὶ φόνος οὐ γίνεται. Διὰ τετελευτηκότος ἀρτίως νέου κάλλη παντοῖα παρερχέσθω, καὶ ἐπιθυμία πορνείας οὐ γίνεται. Διὰ τί; Ἐπειδὴ τὸ σῶμα οὐχ ἁμαρτάνει καθ' ἑαυτό, ἀλλὰ διὰ τοῦ σώματος ἡ ψυχή. Ἐργαλεῖόν ἐστι τὸ σῶμα καὶ ὥσπερ ἱμάτιον καὶ στολὴ ψυχῆς. Κἂν μὲν ὑπὸ ταύτης πορνείᾳ παραδοθῇ, γίνεται ἀκάθαρτον· ἐὰν δὲ ἁγίᾳ ψυχῇ συνοικήσῃ γίνεται ναὸς ἁγίου Πνεύματος. Οὐκ ἐγὼ ταῦτα λέγω, ἀλλὰ Παῦλος ὁ Ἀπόστολος εἴρηκεν, Οὐκ οἴδατε, ὅτι τὰ σώματα ὑμῶν ναὸς τοῦ ἐν ὑμῖν ἁγίου Πνεύματός ἐστιν[1]; Φεῖσαι τοίνυν τοῦ σώματος, ὡς ναοῦ Πνεύματος ἁγίου τυγχάνοντος. Μὴ φύρῃς ἐν πορνείαις τὴν σάρκα σου·

1. Αʹ Κορ. 6,19.

116 μὴ μολύνῃς σου τὴν καλλίστην ταύτην στολήν. Εἰ δὲ καὶ ἐμόλυνας, ἀπόπλυνε νῦν διὰ μετανοίας· ἀπολούσεως γὰρ ὁ καιρός.

ΚΔ'. Καὶ τὸν περὶ σωφροσύνης λόγον προηγουμένως μὲν ἀκουέτω τῶν μοναζόντων καὶ τῶν παρθένων τάγμα, τῶν τὸν ἰσάγγελον βίον ἐν κόσμῳ κατορθούντων· [ἑπομένως δὲ καὶ ὁ λοιπὸς τῆς Ἐκκλησίας λαός]. Μέγας ὑμῖν ἀπόκειται στέφανος, ἀδελφοί· μὴ μικρᾶς ἡδονῆς ἀντικαταλλάξητε μεγάλην ἀξίαν. Ἀκούσατε τοῦ Ἀπο[488]στόλου λέγοντος· Μή τις πόρνος ἢ βέβηλος ὡς Ἠσαῦ, ὃς ἀντὶ βρώσεως μιᾶς ἀπέδοτο τὰ πρωτοτόκια αὐτοῦ[1]. Ἐν ταῖς ἀγγελικαῖς βίβλοις λοιπὸν ἐγγραφείς, διὰ τὴν πρόθεσιν τῆς σωφροσύνης, βλέπε μὴ πάλιν ἐξαλειφθῇς, διὰ τὴν πορνικὴν ἐργασίαν.

ΚΕ'. Μὴ δ' αὖ πάλιν κατορθῶν τὴν σωφροσύνην τυφωθῇς κατὰ τῶν ὑποβεβηκότων ἐν γάμῳ. Τίμιος γὰρ ὁ γάμος καὶ ἡ κοίτη ἀμίαντος[2], ὥς φησιν ὁ Ἀπόστολος. Καὶ σὺ ὁ τὴν ἁγνείαν ἔχων, ἆρα οὐκ ἐκ τῶν γεγαμηκότων ἐγεννήθης; Μὴ γὰρ ὅτι χρυσίου κτῆσιν ἔχεις, τὸ ἀργύριον ἀποδοκίμαζε. Ἀλλ' εὐέλπιδες ἔστωσαν καὶ οἱ ἐν γάμῳ νομίμως τῷ γάμῳ χρώμενοι· οἱ γάμον ἔνθεσμον, ἀλλὰ μὴ τοῦτον ἀσελγῆ κατασκευάζοντες. διὰ τὴν ἄμετρον ἐξουσίαν· οἱ γινώσκοντες καιροὺς ἀνέσεως, ἵνα σχολάζωσι τῇ προσευχῇ[3]· οἱ μετὰ τῶν ἐνδυμάτων καθαρὰ προσφέροντες ἐν ταῖς Συνάξεσιν εἰς ἐκκλησίαν τὰ σώματα· οἱ διὰ τὸ τεκνογονεῖν, ἀλλ' οὐ διὰ τὸ φιληδονεῖν, τῷ γάμῳ προσεληλυθότες.

ΚΣΤ'. Καὶ οἱ μονόγαμοι δὲ τοὺς δευτέρῳ γάμῳ συμπεριενεχθέντας μὴ ἀποδοκιμαζέτωσαν. Καλὸν μὲν γὰρ ἡ ἐγκράτεια καὶ θαυμάσιον· συγγνωστὸν δὲ καὶ τῷ δευτέρῳ γάμῳ προσελθεῖν, ἵνα μὴ πορνεύσωσιν [489] οἱ ἀσθενεῖς. Καλὸν μὲν γὰρ αὐτοῖς, ἐὰν μείνωσιν ὡς κἀγώ[4], φησὶν ὁ Ἀπόστολος· εἰ δὲ οὐκ ἐγκρα118τεύονται, γαμησάτωσαν· κρεῖσσον γάρ ἐστι γαμῆσαι ἢ πυροῦσθαι[5]. Τὰ δὲ λοιπὰ πάντα ἐξοριζέσθω μακράν, πορνεία, μοιχεία καὶ πᾶν τὸ τῆς ἀκολασίας εἶδος. Τετηρήσθω δὲ τὸ σῶμα τῷ Κυρίῳ καθαρόν, ἵνα καὶ ὁ Κύριος ἐπιβλέψῃ τῷ σώματι.

Περὶ βρωμάτων

ΚΖ'. Τρεφέσθω δὲ τὸ σῶμα σιτίοις, ἵνα ζῇ καὶ ἀνεμποδίστως ὑπηρετῇ· οὐ μὴν ἵνα πρὸς τρυφὰς ἐκδοθῇ. Καὶ περὶ τροφῶν δὲ ὑμῖν ἔστω ταῦτα τὰ δόγματα· ἐπειδὴ πολλοὶ καὶ περὶ τὰ βρώματα πταίουσιν. Οἱ μὲν γὰρ τοῖς εἰδωλοθύτοις ἀδιαφόρως προσέρχονται· οἱ δὲ ἀσκοῦσι μέν, κατακρίνουσι δὲ τοὺς ἐσθίοντας[6]. Καὶ διαφόρως ἐν τῷ περὶ βρωμάτων λόγῳ τινῶν ἡ ψυχὴ μολύνεται, ἀγνοούντων τοῦ ἐσθίειν καὶ μή τε τὰς ἐπωφελεῖς αἰτίας. Νηστεύομεν γὰρ οἴνου τε καὶ κρεῶν ἀπεχόμενοι, οὐχ ὡς βδελύγματα μισοῦντες, ἀλλὰ τὸν μισθὸν προσδοκῶντες· ἵνα αἰσθητῶν ὑπεριδόντες, ἀπολαύσωμεν πνευματικῆς καὶ

1. Ἑβρ. 12,16. 2. Ἑβρ. 13,4. 3. Πρβλ. Α' Κορ. 7,5. 4. Α' Κορ. 7,8. 5. Α' Κορ. 7,9. 6. Πρβλ. Ρωμ. 14,3.

νοητῆς τραπέζης· καὶ ἵνα νῦν σπείραντες ἐν δάκρυσιν, ἐν ἀγαλλιάσει θερίσωμεν[1] ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι. Μὴ τοίνυν καταφρόνει τῶν ἐσθιόντων καὶ διὰ τῶν σωμάτων ἀσθένειαν μεταλαμβανόντων. Μηδὲ ψέγε τοὺς ὀλίγῳ οἴνῳ χρωμένους, διὰ τὸν στόμαχον καὶ τὰς πυκνὰς ἀσθενείας[2]. καὶ μήτε αὐτοὺς ὡς ἁμαρτωλοὺς κατακρίνῃς. Μήτε ὡς ἀλλότρια μίσει τὰ κρέα· οἶδε γάρ τινας τοιούτους ὁ Ἀπόστολος λέγων· Κωλυόντων γαμεῖν, ἀπέχεσθαι βρωμάτων, ἃ ὁ Θεὸς ἔκτισεν εἰς μετάληψιν μετ' εὐχαριστίας τοῖς πιστοῖς[3]. Ἀπεχόμενος τοίνυν τούτων, μὴ ὡς βδελυκτῶν, ἀπέχου, ἐπεὶ μισθὸν οὐκ ἔχεις· ἀλλ' ὡς καλῶν ὄντων ὑπερφρόνει, διὰ τὰ προκείμενα νοητὰ καλλίονα.

120 [492] ΚΗ΄. Ἀσφάλισαί σου τὴν ψυχήν, μή ποτέ τι φάγῃς τῶν τοῖς εἰδώλοις προσενεχθέντων. Περὶ γὰρ [τούτων] τῶν βρωμάτων, οὐκ ἐμοὶ νῦν μόνον, ἀλλ' ἤδη καὶ τοῖς ἀποστόλοις καὶ Ἰακώβῳ τῷ ταύτης τῆς ἐκκλησίας ἐπισκόπῳ σπουδὴ γέγονε. Καὶ γράφουσιν οἱ ἀπόστολοι καὶ οἱ πρεσβύτεροι πᾶσι τοῖς ἔθνεσι καθολικὴν ἐπιστολήν, προηγουμένως τῶν εἰδωλοθύτων ἀπέχεσθαι, ἔπειτα δὲ καὶ αἵματος, καὶ πνικτοῦ[4]. Πολλοὶ γὰρ τῶν ἀνθρώπων θηριώδεις ὄντες καὶ κυνῶν δίκην ζῶντες, τὸ μὲν αἷμα λάπτουσιν, ἀγριωτάτων θηρίων τρόπον μιμούμενοι· τὰ πεπνιγμένα δὲ κατεσθίουσιν ἀφειδῶς. Σὺ δὲ ὁ τοῦ Χριστοῦ δοῦλος, ἐσθίων ἔχε τὸ μετ' εὐλαβείας ἐσθίειν. Καὶ περὶ μὲν βρωμάτων αὐτάρκως.

Περὶ Ἐνδύματος

ΚΘ΄. Ἔνδυσις δέ σοι λιτὴ περικείσθω, μὴ πρὸς καλλωπισμόν, ἀλλὰ πρὸς ἀναγκαίαν σκέπην· μηδὲ ἵνα χαυνωθῇς, ἀλλ' ἵνα ἐν χειμῶνι θερμανθῇς καὶ τοῦ σώματος τὴν ἀσχημοσύνην καλύπτῃς· μὴ προφάσει τοῦ τὴν ἀσχημοσύνην καλύπτειν, ταῖς περιέργοις στολαῖς εἰς ἑτέραν ἀσχημοσύνην ἐμπέσῃς.

Περὶ τῆς Ἀναστάσεως

Λ΄. Φείδου μοι, παρακαλῶ, τοῦ σώματος τούτου, καὶ γίνωσκε ὅτι ἐκ νεκρῶν, ἐγερθήσῃ, μετὰ τοῦ σώματος τούτου κριθησόμενος. Εἰ δέ σοί τις ἀπιστίας λόγος ὑπεισέρχεται, ὡς ἀδυνάτου τοῦ πράγματος τυγχάνοντος ἐκ τῶν καθ' ἑαυτὸν σκόπει τὰ μὴ φαινόμενα. Σὺ γὰρ αὐτός, εἰπέ μοι, πρὸ ἑκατὸν ἢ πλειόνων ἐτῶν, λόγισαι ποῦ ἦσθα; Ἐκ ποίας δὲ σμικροτάτης καὶ εὐτελεστάτης ὑποστάσεως, εἰς τοσοῦτον ἡλικίας μέγεθος καὶ **122** τοσαύτην ὡραιότητος ἀξίαν κατέστης; Εἶτα, ὁ τὸ μὴ ὂν εἰς τὸ εἶναι παραγαγών, τὸ ὂν ἤδη καὶ διαπεσὸν αὖθις ἀναστῆσαι οὐ δύναται; Ὁ τὸν δι' ἡμᾶς σπειρόμενον σῖτον, κατ' ἐνιαυτὸν νεκρούμενον ἐγείρων· ἆρα ἡμᾶς αὐτούς, δι' οὓς κἀ**[493]**κεῖνος,

---

1. Πρβλ. Ψαλμ. 125,5. 2. Πρβλ. Α΄ Τιμ. 5,23. 3. Α΄ Τιμ. 4,3.
4. Πρβλ. Πράξ. 15,29.

ἐγήγερται, δυσκόλως ἀναστήσει; Ὁρᾷς, ὅπως τὰ δένδρα νῦν ἐπὶ τοσούτοις μησὶν ἄκαρπα καὶ ἄφυλλα καθέστηκεν· ἀλλὰ ὅλα, τοῦ χειμῶνος παρελθόντος, αὖθις ὥσπερ ἐκ νεκρῶν ἀναβιοῖ. Οὐ πολλῷ μᾶλλον ἡμεῖς καὶ εὐκοπώτερον ἀναζήσομεν; Ῥάβδος Μωσέως εἰς φύσιν ὄφεως ἀνοίκειον βουλῇ Θεοῦ μετεβλήθη[1]· καὶ ἄνθρωπος, ὁ πεσὼν εἰς θάνατον, πάλιν εἰς ἑαυτὸν οὐκ ἀποκαθίσταται;

ΛΑʹ. Μὴ πρόσεχε τοῖς λέγουσιν ὅτι οὐκ ἐγείρεται τὸ σῶμα τοῦτο. Ἐγείρεται γάρ· καὶ μάρτυς Ἡσαΐας λέγων, Ἀναστήσονται οἱ νεκροί, καὶ ἐγερθήσονται οἱ ἐν τοῖς μνημείοις[2]· καί, Πολλοὶ τῶν ἐν γῆς χώματι καθευδόντων ἀναστήσονται[3], κατὰ τὸν Δανιήλ. οὗτοι εἰς ζωὴν αἰώνιον, καὶ οὗτοι εἰς αἰσχύνην αἰώνιον. Ἀλλὰ τὸ μὲν ἀναστῆναι, πάντων ἐστὶν ἀνθρώπων· οὐχ ὁμοία δὲ πᾶσιν ἡ ἀνάστασις. Πάντες μὲν γὰρ αἰώνια λαμβάνομεν τὰ σώματα, ἀλλ' οὐχ ὅμοια ἅπαντες. Οἱ δίκαιοι μὲν γάρ, ἵνα διαιωνίζοντες ἀγγέλοις συγχορεύσωσιν· οἱ δὲ ἁμαρτωλοί, ἵνα εἰς αἰῶνας τῶν ἁμαρτημάτων ὑπομείνωσι τὴν βάσανον.

Περὶ Λουτροῦ

124 ΛΒʹ. Διὰ τοῦτο προλαβὼν κατὰ φιλανθρωπίαν ὁ Κύριος λουτροῦ μετάνοιαν ἔδωκεν, ἵνα τὸ πολὺ τῶν ἁμαρτιῶν, μᾶλλον δὲ τὸ πᾶν φορτίον ἀποῤῥίψαντες[4] καὶ ἁγίῳ Πνεύματι τὴν σφραγῖδα λαβόντες, κληρονόμοι γενώμεθα ζωῆς αἰωνίου. Ἀλλὰ περὶ τοῦ λουτροῦ πρῴην αὐτάρκως εἰρηκότες, ἐπὶ τὰ λείποντα τῶν εἰσαγωγικῶν μαθημάτων λοιπὸν ἔλθωμεν.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΘΕΙΩΝ ΓΡΑΦΩΝ

ΛΓʹ. Ταῦτα δὲ διδάσκουσιν ἡμᾶς αἱ θεόπνευστοι **[496]** γραφαὶ τῆς παλαιᾶς τε καὶ καινῆς διαθήκης. Εἷς γάρ ἐστιν ὁ τῶν δύο διαθηκῶν Θεός, ὁ τὸν ἐν τῇ καινῇ φανέντα Χριστὸν ἐν τῇ παλαιᾷ προκαταγγείλας· ὁ διὰ νόμου καὶ προφητῶν εἰς Χριστὸν παιδαγωγήσας. Πρὸ γὰρ τοῦ ἐλθεῖν τὴν πίστιν, ὑπὸ νόμον ἐφρουρούμεθα[5]· καὶ ὁ νόμος παιδαγωγὸς ἡμῶν γέγονεν εἰς Χριστόν[6]. Κἄν ποτε τῶν αἱρετικῶν ἀκούσῃς τινὸς βλασφημοῦντος νόμον ἢ προφήτας, ἀντίφθεγξαι τὴν σωτήριον φωνήν, λέγων· Οὐκ ἦλθεν Ἰησοῦς καταλῦσαι τὸν νόμον, ἀλλὰ πληρῶσαι[7]. Καὶ φιλομαθῶς ἐπίγνωθι, καὶ παρὰ τῆς Ἐκκλησίας, ποῖαι μέν εἰσιν αἱ τῆς παλαιᾶς διαθήκης βίβλοι, ποῖαι δὲ τῆς καινῆς. Καί μοι μηδὲν τῶν ἀποκρύφων ἀναγίνωσκε. Ὁ γὰρ τὰ παρὰ πᾶσιν ὁμολογούμενα μὴ εἰδώς, τί περὶ τὰ ἀμφιβαλλόμενα ταλαιπωρεῖς μάτην; Ἀναγίνωσκε τὰς θείας γραφάς, τὰς εἴκοσι δύο βίβλους τῆς παλαιᾶς

---

1. Πρβλ. Ἔξ. 4,3. 2. Ἡσ. 26,19. 3. Πρβλ. Δαν. 12,2. 4. Πρβλ. Ἑβρ. 12,1. 5. Γαλ. 3,23. 6. Γαλ. 3,24. 7. Ματθ. 5,17.

διαθήκης ταύτας, τὰς ὑπὸ τῶν ἑβδομήκοντα δύο Ἑρμηνευτῶν ἑρμηνευθείσας.

126 [497] ΛΔ'. Ἀλεξάνδρου γὰρ τοῦ Μακεδόνων βασιλέως τελευτήσαντος καὶ τῆς βασιλείας εἰς τέσσαρας διαιρεθείσης ἀρχάς, εἴς τε τὴν Βαβυλωνίαν καὶ τὴν Μακεδονίαν, Ἀσίαν τε καὶ τὴν Αἴγυπτον· εἷς τῶν τῆς Αἰγύπτου βασιλευόντων, Πτολεμαῖος ὁ Φιλάδελφος, φιλολογώτατος γενόμενος βασιλεὺς καὶ τὰς κατὰ πανταχοῦ βίβλους συναθροίζων, παρὰ Δημητρίου τοῦ Φαληρέως, τοῦ τῆς βιβλιοθήκης προνοητοῦ, περὶ τῶν νομικῶν καὶ προφητικῶν θείων γραφῶν ἐπακούσας καὶ πολὺ κάλλιον κρίνας, οὐ παρὰ ἀκόντων ἀναγκαστῶς τὰ βιβλία κτήσασθαι, ἀλλ' ἐξιλεώσασθαι δώροις μᾶλλον καὶ φιλίᾳ τοὺς ἔχοντας· καὶ γινώσκων, ὅτι τὸ μὲν ἀναγκαστὸν δολοῦται πολλάκις, ἀπροαιρέτως διδόμενον· τὸ δὲ ἐκ προαιρέσεως παρεχόμενον σὺν ἀληθείᾳ τῇ πάσῃ δωρεῖται· Ἐλεαζάρῳ τῷ τότε ἀρχιερεῖ πλεῖστα δῶρα πέμψας εἰς τὸν ἐνταῦθα τῶν Ἱεροσολύμων ναόν, ἓξ κατὰ φυλὴν τῶν δώδεκα τοῦ Ἰσραὴλ φυλῶν, πρὸς ἑαυτὸν εἰς ἑρμηνείαν ἐποίησεν ἀποστεῖλαι. Εἶτα καὶ τοῦ, θείας ἢ μὴ τὰς βίβλους εἶναι λαμβάνων ἀπόπειραν, καὶ πρὸς τὸ μὴ συνδυάσαι πρὸς ἀλλήλους τοὺς ἀποσταλέντας ὑποπτεύσας ἐν τῇ λεγομένῃ Φάρῳ, τῇ πρὸς Ἀλεξάνδρειαν κειμένῃ, τῶν παραγενομένων ἑρμηνευτῶν ἑκάστῳ ἴδιον οἶκον ἀπονείμας, ἑκάστῳ πάσας τὰς γραφὰς ἐπέτρεψεν ἑρμηνεῦσαι. Τούτων δὲ ἐν ἑβδομήκοντα [καὶ] δύο ἡμέραις τὸ πρᾶγμα πληρωσάντων, τὰς ὁμοῦ πάντων ἑρμηνείας, ἃς κατὰ διαφόρους οἴκους ἀλλήλοις μὴ προσιέντες ἐποιήσαντο, συναγαγὼν ἐπὶ τὸ αὐτό, οὐ μόνον ἐν νοήμασιν, ἀλλὰ καὶ ἐν λέξεσιν εὗρε συμ**128**φώνους. Οὐ γὰρ εὑρεσιλογία καὶ κατασκευὴ σοφισμάτων ἀνθρωπίνων ἦν τὸ γινόμενον· ἀλλ' ἐκ Πνεύματος ἁγίου ἡ τῶν ἁγίῳ Πνεύματι λαληθεισῶν θείων γραφῶν ἑρμηνεία συνετελεῖτο.

ΛΕ'. Τούτων τὰς εἴκοσι δύο βίβλους ἀναγίνωσκε· πρὸς δὲ τὰ ἀπόκρυφα μηδὲν ἔχε κοινόν. Ταύτας μόνας μελέτα σπουδαίως, ἃς καὶ ἐν Ἐκκλησίᾳ μετὰ παῤῥησίας ἀναγινώσκομεν. Πολύ σου φρονιμώτεροι καὶ εὐλαβέστεροι ἦσαν οἱ ἀπόστολοι καὶ οἱ ἀρχαῖοι ἐπίσκοποι, οἱ τῆς Ἐκκλησίας προστάται, οἱ ταύτας παραδόντες. Σὺ οὖν, τέκνον τῆς Ἐκκλησίας ὤν, μὴ παραχάραττε τοὺς θεσμούς. Καὶ τῆς μὲν **[500]** παλαιᾶς διαθήκης, καθὼς εἴρηται, τὰς εἴκοσι δύο μελέτα βίβλους· ἅς, εἰ φιλομαθὴς τυγχάνεις, ἐμοῦ λέγοντος, ὀνομαστὶ μεμνῆσθαι σπούδασον. Τοῦ νόμου μὲν γάρ εἰσιν αἱ Μωσέως πρῶται πέντε βίβλοι. Γένεσις, Ἔξοδος, Λευϊτικόν, Ἀριθμοί, Δευτερονόμιον· ἑξῆς δέ, ἡ Ἰησοῦ υἱοῦ Ναυῆ καὶ τὸ τῶν Κριτῶν βιβλίον μετὰ τῆς Ῥούθ, ἕβδομον ἀριθμούμενον. Τῶν δὲ λοιπῶν ἱστορικῶν βιβλίων, ἡ πρώτη καὶ ἡ δευτέρα τῶν Βασιλειῶν μία παρ' Ἑβραίοις ἐστὶ βίβλος· μία δὲ καὶ ἡ τρίτη καὶ ἡ τετάρτη. Ὁμοίως δὲ παρ' αὐτοῖς καὶ τῶν Παραλειπομένων ἡ πρώτη καὶ ἡ δευτέρα μία τυγχάνει βίβλος· καὶ τοῦ Ἔσδρα ἡ πρώτη καὶ ἡ δευτέρα μία λελόγισται· δωδεκάτη δὲ βίβλος ἡ Ἐσθήρ.

Καὶ τὰ μὲν ἱστορικὰ ταῦτα. Τὰ δὲ στιχηρὰ τυγχάνει πέντε· Ἰώβ, καὶ βίβλος Ψαλμῶν, καὶ Παροιμίαι, καὶ Ἐκκλησιαστής, καὶ Ἆισμα ᾀσμάτων ἑπτακαιδέκατον βιβλίον. Ἐπὶ δὲ τούτοις τὰ προφητικὰ πέντε· τῶν δώδεκα προφητῶν μία βίβλος, καὶ Ἡσαΐου μία, καὶ Ἱερεμίου μετὰ Βαρούχ, καὶ Θρήνων, καὶ Ἐπιστολῆς. εἶτα Ἰεζεκιήλ, καὶ ἡ τοῦ Δανιήλ, εἰκοστηδευτέρα βίβλος τῆς παλαιᾶς διαθήκης.

ΛϚʹ. Τῆς δὲ καινῆς διαθήκης, τὰ τέσσαρα μόνα εὐαγγέλια· τὰ δὲ λοιπὰ ψευδεπίγραφα καὶ βλαβερὰ τυγχάνει. Ἔγρα**130**ψαν καὶ Μανιχαῖοι κατὰ Θωμᾶν εὐαγγέλιον, ὅπερ εὐωδίᾳ τῆς εὐαγγελικῆς ἐπωνυμίας ἐπικεχρωσμένον, διαφθείρει τὰς ψυχὰς τῶν ἁπλουστέρων. Δέχου δὲ καὶ τὰς Πράξεις τῶν δώδεκα ἀποστόλων. Πρὸς τούτοις δὲ καὶ τὰς ἑπτά, Ἰακώβου, καὶ Πέτρου, καὶ Ἰωάννου, καὶ Ἰούδα καθολικὰς ἐπιστολάς· ἐπισφράγισμα δὲ τῶν πάντων, καὶ μαθητῶν τὸ τελευταῖον, τὰς Παύλου δεκατέσσαρας ἐπιστολάς. Τὰ δὲ λοιπὰ πάντα ἐν δευτέρῳ κείσθω. Καὶ ὅσα **[501]** [μὲν] ἐν ἐκκλησίαις μὴ ἀναγινώσκεται, ταῦτα μηδὲ κατὰ σαυτὸν ἀναγίνωσκε, καθὼς ἤκουσας. Καὶ τὰ μὲν περὶ τούτων, ταῦτα.

ΛΖʹ. Φεῦγε δὲ πᾶσαν διαβολικὴν ἐνέργειαν, καὶ μὴ πείθου τῷ δράκοντι τῷ ἀποστάτῃ, ὅς ἐξ ἀγαθῆς ὑποστάσεως αὐτοπροαίρετον ἔσχε τὴν μεταβολήν· ὅς ἀναπεῖσαι μὲν δύναται τοὺς θέλοντας, ἀναγκάσαι δὲ οὐδένα. Καὶ μήτε ἀστρολογίαις, μήτε ὀρνεοσκοπίαις, μήτε κληδόσι πρόσεχε, μηδὲ ταῖς μυθώδεσι τῶν Ἑλλήνων μαντείαις. Φαρμακείαν, καὶ ἐπαοιδίαν καὶ τὰ νεκυομαντειῶν παρανομώτατα πράγματα, μηδὲ μέχρις ἀκοῆς παραδέχου. Ἀπόστηθι παντὸς ἀκολασίας εἴδους, μήτε γαστριμαργῶν, μήτε φιληδονῶν, ὑπεράνω τε φιλαργυρίας ἁπάσης καὶ τοῦ τοκίζειν γενόμενος. Μήτε δὲ θεωριῶν ἐθνικοῖς ἀθροίσματι παράβαλλε· μήτε ἐπιδέσμασιν ἐν νόσοις χρήσῃ ποτέ. Ἀποστρέφου δὲ πᾶσαν καὶ τοῦ καπηλοδυτεῖν χυδαιότητα. Καὶ μήτε εἰς **132** Σαμαρειτισμὸν ἢ Ἰουδαϊσμὸν ἐκπέσῃς· ἐλυτρώσατο γάρ σε λοιπὸν Ἰησοῦς ὁ Χριστός. Πάσης σαββάτων παρατηρήσεως ἀπόστηθι· καὶ τοῦ, κοινὸν ἢ ἀκάθαρτον λέγειν τι εἶναι τῶν ἀδιαφόρων βρωμάτων. Ἐξαιρέτως δὲ μίσει πάντα τὰ συνέδρια τῶν παρανόμων αἱρετικῶν. Καὶ παντοίως τὴν σεαυτοῦ ψυχὴν ἀσφαλίζου, νηστείαις, **[504]** προσευχαῖς, ἐλεημοσύναις, καὶ θείων λογίων ἀναγνώσμασιν, ἵνα μετὰ σωφροσύνης καὶ δογμάτων εὐσεβῶν, τὸν ἐπίλοιπον ἐν σαρκὶ βιώσας χρόνον[1], τῆς μιᾶς τοῦ λουτροῦ σωτηρίας ἀπολαύσῃς· στρατολογηθεὶς δὲ οὕτως ἐν οὐρανίαις στρατιαῖς τῷ Πατρὶ καὶ Θεῷ, καὶ τῶν οὐρανίων καταξιωθῇς στεφάνων· ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

---

1. Πρβλ. Αʹ Πετρ. 4,2.

ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ Ε'

134 [505] Φωτιζομένων, ἐν Ἱεροσολύμοις σχεδιασθεῖσα, περὶ Πίστεως. Καὶ ἀνάγνωσις ἐκ τῆς πρὸς Ἑβραίους· Ἔστι δὲ πίστις ἐλπιζομένων ὑπόστασις, πραγμάτων, ἔλεγχος οὐ βλεπομένων. Ἐν ταύτῃ γὰρ ἐμαρτυρήθησαν οἱ πρεσβύτεροι[1] καὶ τὰ ἑξῆς.

Α'. Ἡλίκον ὑμῖν ἀξίωμα δίδωσιν ὁ Κύριος, ἀπὸ [τοῦ] Κατηχουμένων τάγματος εἰς τὸ τῶν Πιστῶν μετατιθεμένοις. Παῦλος ὁ ἀπόστολος παριστάς φησι. Πιστὸς ὁ Θεός, δι' οὗ ἐκλήθητε εἰς κοινωνίαν τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ[2]. Θεοῦ γὰρ πιστοῦ καλουμένου, καὶ σὺ ταύτην τὴν προσηγορίαν λαμβάνεις, μέγα λαμβάνων ἀξίωμα. Ὥσπερ γὰρ καλεῖται ὁ Θεὸς ἀγαθός, καὶ δίκαιος, καὶ παντοκράτωρ, καὶ δημιουργὸς τῶν ὅλων, οὕτω καὶ πιστός. Λόγισαι τοίνυν εἰς ὁποῖον ἀξίωμα ἀναβαίνεις, Θεοῦ μέλλων προσηγορίας γίνεσθαι κοινωνός.

Β'. Ὧδε οὖν ζητεῖται λοιπόν, ἵνα τις ἐξ ὑμῶν πιστὸς ἐκ συνειδήσεως εὑρεθῇ[3]. Ἄνδρα γὰρ πιστὸν ἔργον ἐστὶν εὑρεῖν[4]· οὐχ ἵνα ἐμοὶ δείξῃς σου τὴν συνείδησιν, (οὐ γὰρ ὑπὸ ἀνθρωπίνης ἡμέρας ἀνα**[508]**κρίνεσθαι μέλλεις[5]) ἀλλ' ἵνα τῷ Θεῷ δείξῃς τῆς πίστεως τὸ ἄδολον, τῷ ἐτάζοντι νεφροὺς καὶ καρδίας[6], καὶ γινώσκοντι **136** τοὺς διαλογισμοὺς τῶν ἀνθρώπων[7]. Μέγα τι πρᾶγμά ἐστι πιστὸς ἀνήρ, παντὸς πλουσίου τυγχάνων πλουσιώτερος. Τοῦ πιστοῦ γὰρ ὅλος ὁ κόσμος τῶν χρημάτων[8], τῷ ὑπερφρονεῖν αὐτὰ καὶ καταπατεῖν. Οἱ μὲν γὰρ κατὰ τὸ φαινόμενον πλουτοῦντες, καὶ πολλὰ κεκτημένοι πένητές εἰσι τὴν ψυχήν· ὅσῳ γὰρ πολλὰ συνάγουσι, τοσούτῳ τῇ τῶν λειπόντων ἐπιθυμίᾳ τήκονται. Ὁ δὲ πιστὸς ἀνήρ, τὸ παραδοξότατον, ἐν πενίᾳ πλουτεῖ. εἰδὼς γὰρ ὅτι δεῖ μόνον ἔχειν σκεπάσματα καὶ τροφάς, καὶ τούτοις ἀρκούμενος[9], πεπάτηκε τὸν πλοῦτον.

Γ'. Καὶ οὐ παρ' ἡμῖν γε μόνοις, τοῖς τὴν τοῦ Χριστοῦ προσηγορίαν ἔχουσι, μέγα τὸ τῆς πίστεώς ἐστιν ἀξίωμα, ἀλλὰ γὰρ καὶ πάντα τὰ ἐν τῷ κόσμῳ τελούμενα, καὶ τὰ ὑπὸ τῶν ἀλλοτρίων τῆς Ἐκκλησίας, τῇ πίστει τελεῖται. Πίστει γαμικοὶ νόμοι τοὺς ἀπεξενωμένους συνάπτουσιν εἰς ταὐτόν· καὶ ἄνθρωπος ἀλλότριος σωμάτων καὶ χρημάτων [ἀλλοτρίων], διὰ τὴν ἐν γαμικοῖς συμβολαίοις πίστιν, γίνεται κοινωνός. Πίστει καὶ γεωργία συνίσταται· ὁ γὰρ μὴ πιστεύων λήψεσθαι καρποφορίαν, οὐχ ὑπομένει τοὺς καμάτους. Πίστει θαλαττεύοντες ἄνθρωποι, μικροτάτῳ ξύλῳ πιστεύσαντες, τὴν ἄστατον τῶν κυμάτων φορὰν τοῦ στεῤῥοτάτου στοιχείου, τῆς γῆς ἀντικαταλλάττονται· ἀδήλοις ἑαυτοὺς ἐπιδιδόντες ἐλπίσι, καὶ πάσης ἀγκύρας ἀσφαλεστέραν ἐπαγόμενοι τὴν πίστιν. Κατὰ πίστιν συνέστηκε τοίνυν τὰ πλεῖστα

---

1. Ἑβρ. 11,1-2. 2. Α' Κορ. 1,9. 3. Πρβλ. Α' Κορ. 4,2. 4. Παρμ. 20,6. 5. Πρβλ. Α' Κορ. 4,3. 6. Πρβλ. Ψαλμ. 7,10. 7. Πρβλ. Ψαλμ. 93,11. 8. Πρβλ. Παρμ. 17,6α. 9. Πρβλ. Α' Τιμ. 6,8.

τῶν ἀνθρώπων πράγματα· καὶ οὐ παρ' ἡμῖν μόνοις τοῦτο πεπίστευται, ἀλλὰ καὶ παρὰ τοῖς ἔξωθεν [509] καθὼς εἴρηται· κἂν γὰρ μὴ δέχωνται τὰς γραφάς, οἰκεῖα δέ τινα προσφέρωσι διδάγματα, πίστει κἀκεῖνα παραδέχονται.

Δ'. Ἐπὶ τὴν πίστιν ὑμᾶς τὴν ἀληθῆ καλεῖ καὶ ἡ σήμερον ἀνάγνωσις γενομένη, τὴν ὁδὸν ὑμῖν παραστήσασα, πῶς δεῖ τῷ Θεῷ καὶ ὑμᾶς εὐαρεστῆσαι· φησὶ γάρ, ὅτι χωρὶς πίστεως ἀδύνατόν ἐστιν εὐαρεστῆσαι[1]. Πότε γὰρ προθήσεται ἄνθρωπος 138 δουλεῦσαι τῷ Θεῷ, μὴ πιστεύων, ὅτι γίνεται μισθαποδότης; πότε παρθενεύσει κόρη, καὶ σωφρονήσει νέος, μὴ πιστεύων, ὅτι τῆς ἁγνείας ἀμάραντός ἐστι στέφανος[2]; Ὀφθαλμὸς πάσης συνειδήσεως φωτιστικὸς ἐστιν ἡ πίστις, καὶ συνέσεως ἐμποιητικός. Λέγει γὰρ ὁ προφήτης· Καὶ ἐὰν μὴ πιστεύσητε, οὐδὲ μὴ συνῆτε[3]. Ἐμφράττει στόματα λεόντων ἡ πίστις[4], κατὰ τὸν Δανιήλ· φησὶ γὰρ ἡ γραφὴ περὶ αὐτοῦ, ὅτι ἀνηνέχθη Δανιὴλ ἐκ τοῦ λάκκου, καὶ πᾶσα διαφθορὰ οὐχ εὑρέθη ἐν αὐτῷ[5], ὅτι ἐπίστευσεν ἐν τῷ Θεῷ αὐτοῦ. Ἔστι τι τοῦ διαβόλου δεινότερον; ἀλλὰ καὶ πρὸς τοῦτον οὐδὲν ἕτερον ὅπλον ἔχομεν ἢ τὴν πίστιν[6], ἀσώματον θυρεὸν κατ' ἐχθροῦ μὴ φαινομένου. Ἀποστέλλει μὲν γὰρ βέλη ποικίλα καὶ κατατοξεύσει ἐν σκοτομήνῃ τοὺς μὴ νήφοντας[7]· ἀλλ' ἐπειδὴ μὴ φαίνεται ὁ ἐχθρός, περίβλημα κραταιὸν ἔχομεν τὴν πίστιν, κατὰ τὸν Ἀπόστολον λέγοντα· Ἐν πᾶσιν ἀναλαβόντες τὸν θυρεὸν τῆς πίστεως, ἐν ᾧ δυνήσεσθε πάντα τὰ βέλη τοῦ Πονηροῦ τὰ πεπυρωμένα σβέσαι[8]. Πεπυρωμένον πολλάκις βέλος ἐπιθυμίας αἰσχρᾶς ἡδονῆς ἐκ διαβόλου πέμπεται· ἀλλ' ἡ πίστις ὑπογράφουσα τὴν κρίσιν, καταψύξασα τὸν νοῦν, σβέννυσι τὸ βέλος.

Ε'. Καὶ πολὺς ὁ περὶ τῆς πίστεως λόγος καὶ οὐκ ἀρκετὸς ἡμῖν ὁ πᾶς τῆς ἡμέρας διηγουμένοις χρόνος. [512] Αὐτάρκης δὲ νῦν τέως ἡμῖν ἔστω τῶν ἐκ τῆς παλαιᾶς τύπων μόνος Ἀβραάμ, ἐπειδὴ κἀκείνου γεγόναμεν υἱοὶ διὰ τῆς πίστεως[9]. Ἐκεῖνος οὐκ ἐξ ἔργων μόνον ἐδικαιώθη[10], ἀλλ' ἐκ πίστεως[11]. Πολλὰ μὲν γὰρ κατώρθωσεν· ἀλλ' οὐδέποτε φίλος Θεοῦ ἐκλήθη, ἀλλ' ὅτε ἐπί140στευσε. Καὶ πᾶν δὲ ἔργον αὐτοῦ κατὰ πίστιν τετέλεσται. Κατέλιπε γονέας διὰ πίστιν· κατέλιπε πατρίδα καὶ χώραν καὶ οἰκίαν διὰ τὴν πίστιν[12]. Ὥσπερ οὖν ἐκεῖνος ἐδικαιώθη, καὶ σὺ δικαιώθητι. Νεκρὸς ἦν λοιπὸν τῷ σώματι πρὸς τεκνογονίαν· πρεσβύτης γὰρ ἦν, καὶ πρεσβύτιδα λοιπὸν ἔσχε τὴν γαμετὴν Σάρραν, καὶ τεκνογονίας ἐλπὶς οὐδεμία κατελείπετο. Ὁ Θεὸς τῷ πρεσβύτῃ τεκνογονίαν ἐπαγγέλλεται· καὶ μὴ ἀσθενήσας τῇ πίστει[13] ὁ Ἀβραάμ, καὶ κατανοήσας τὸ ἑαυτοῦ σῶμα ἤδη νενεκρωμένον· οὐ τῇ τοῦ σώματος ἀσθενείᾳ, ἀλλὰ τῇ δυνάμει τοῦ ἐπαγγέλλοντος προσέχων, πι-

---

1. Ἑβρ. 11,6. 2. Πρβλ. Α' Πέτρ. 5,4. 3. Ἡσ. 7,9. 4. Πρβλ. Ἑβρ. 11,33. 5. Πρβλ. Δαν. 6,23. 6. Πρβλ. Α' Πέτρ. 5,9. 7. Πρβλ. Ψαλμ. 10,2. 8. Ἐφεσ. 6,16. 9. Πρβλ. Ρωμ. 4,11. Γαλ. 3,7. 10. Ἰακ. 2,21. 11. Πρβλ. Γέν. 15,6. Ρωμ. 4,3. Ἰακ. 2,23. 12. Πρβλ. Ἑβρ. 11,8-10. 13. Ρωμ. 4,19.

στὸν ἡγησάμενος τὸν ἐπαγγειλάμενον[1], ὥσπερ ἐκ νενεκρωμένων[2] σωμάτων παραδόξως τὸ τέκνον ἐκτήσατο. Καὶ μετὰ τὸ κτήσασθαι κελευσθεὶς προσενέγκαι τὸν υἱόν, [καὶ τοίγε ἀκούσας τό, Ἐν Ἰσαὰκ κληθήσεταί σοι σπέρμα[3]] προσέφερε τὸν υἱὸν τὸν μονογενῆ τῷ Θεῷ[4], πιστεύσας ὅτι καὶ ἐκ νεκρῶν ἐγεῖραι δύναται ὁ Θεός[5]. Καὶ συμποδίσας τὸν υἱὸν καὶ τοῖς ξύλοις ἐπιθείς, τῇ προαιρέσει μὲν προσήνεγκεν, ἀγαθωσύνῃ δὲ Θεοῦ τὸν υἱὸν ἔλαβε ζῶντα, ἀμνὸν αὐτῷ παραδόντος ὑπὲρ τοῦ τέκνου[6]. Ἐπὶ τούτοις πιστὸς ὤν, ἐσφραγίσθη εἰς δικαιοσύνην καὶ περιτομὴν ἔλαβε, σφραγῖδα τῆς πίστεως τῆς ἐν τῇ ἀκροβυστίᾳ[7] λαβὼν ἐπαγγελίαν, ὅτι πατὴρ ἔσται πολλῶν ἐθνῶν[8].

Ϛ΄. Πῶς τοίνυν ἐστὶ πατὴρ πολλῶν ἐθνῶν ὁ Ἀβραάμ, ἴδωμεν. Ἰουδαίων μὲν γάρ ἐστιν ὁμολογουμένως, διὰ τὴν κατὰ σάρκα διαδοχήν· εἰ δὲ τῇ κατὰ σάρκα προσέχοιμεν, ψευδὲς εἰπεῖν ἀναγκασθησόμεθα τὸ λόγιον. Οὐκέτι γὰρ κατὰ σάρκα ἡμῶν πάντων ἐστὶ πατήρ· ἀλλ' ὁ τύπος τῆς ἐκείνου πίστεως πάντας ἡμᾶς υἱοὺς ποιεῖ τοῦ Ἀβραάμ[9]. Πῶς καὶ τίνα τρόπον; Ἄπιστον παρὰ ἀνθρώποις τό, ἐκ νεκρῶν ἀναστῆναί τινα· ὥσπερ ὁμοίως ἄπιστον καὶ τό, ἐκ νενεκρωμένων πρεσβυτῶν τεκνογονίαν γενέσθαι. Ἀλλὰ Χριστοῦ καταγγελλομένου, ἐν ξύλῳ μὲν ἐσταυρωμένου, ἀποθανόντος δὲ καὶ ἀναστάντος, ἡμεῖς πιστεύομεν. Τῇ τοίνυν ὁμοιότητι τῆς πίστεως εἰς υἱοθεσίαν ἐρχόμεθα τοῦ **142** Ἀβραάμ, καὶ τότε μετὰ τὴν πίστιν, ὁμοίως ἐκείνῳ τὴν πνευματικὴν λαμβάνομεν σφραγῖδα· ἁγίῳ Πνεύματι διὰ τοῦ λουτροῦ περιτεμνόμενοι, οὐ σώματος τὴν ἀκροβυστίαν, ἀλλὰ τὴν καρδίαν, κατὰ τὸν Ἱερεμίαν λέγοντα· Καὶ περιτεμεῖσθε τῷ Θεῷ τὴν ἀκροβυστίαν τῆς καρδίας ὑμῶν[10]· καὶ κατὰ τὸν Ἀπόστολον· Ἐν τῇ περιτομῇ τοῦ Χριστοῦ, συνταφέντες αὐτῷ ἐν τῷ βαπτίσματι[11], καὶ τὰ ἑξῆς.

Ζ. Ταύτην ἐὰν τηρήσωμεν τὴν πίστιν, ἀκατάγνωστοι ἐσόμεθα, καὶ παντοίοις ἀρετῶν εἴδεσι κοσμηθησόμεθα. Τοσοῦτον γὰρ ἰσχύει ἡ πίστις, ὡς καὶ ἀνθρώπους ἐπὶ θαλάσσης κουφίζειν περιπατοῦντας. Ἄνθρωπος ὅμοιος ἡμῖν ἦν ὁ Πέτρος, ἐξ αἵματος καὶ σαρκὸς συγκείμενος, καὶ ἐκ τῶν ὁμοίων τροφῶν διαγινόμενος· ἀλλ' εἰπόντι τῷ Ἰησοῦ, Ἐλθέ, πιστεύσας, περιεπάτησεν ἐπὶ τὰ ὕδατα[12], πάσης κρηπῖδος ἀσφαλεστέραν ἐπὶ τοῖς ὕδασιν ἔχων τὴν πίστιν, καὶ τὸ βαρὺ σῶμα τῇ κουφότητι τῆς πίστεως μετεωριζόμενος. Ἀλλὰ μέχρι μὲν ὅτου ἐπίστευσεν, ὑπὲρ τὸ ὕδωρ εἶχεν ἀσφαλῆ τὴν βάσιν· ὅτε δὲ ἐδίστασε, τότε ἤρξατο καταποντίζεσθαι[13], χαυνουμένης γὰρ κατὰ μέρος τῆς πίστεως, συγκατεσπᾶτο καὶ τὸ σῶμα. Καὶ συνιδὼν αὐτοῦ τὸ πάθος, ἔλεγεν ὁ τῶν ψυχῶν τὰ πάθη διορθούμενος Ἰησοῦς. Ὀλι-

---

1. Πρβλ. Ἑβρ. 11,11. 2. Πρβλ. Ἑβρ. 11,12. 3. Γέν. 21,12. 4. Πρβλ. Γέν. 22,2 κ.ἑ. 5. Πρβλ. Ἑβρ. 11,19. 6. Πρβλ. Γέν. 22,9-13. 7. Πρβλ. Ρωμ. 4,11. 8. Πρβλ. Γέν. 17,5. 9. Πρβλ. Ρωμ. 4,12. 10. Πρβλ. Ἱερ. 4,4. 11. Κολ. 2,11-12. 12. Ματθ. 14,29. 13. Πρβλ. Ματθ. 14,30.

γόπιστε, εἰς τί ἐδίστασας[1]; Καὶ πάλιν, νευρωθεὶς ὑπὸ τοῦ κρατήσαντος αὐτοῦ τὴν δεξιάν, ἀφ' οὗ πάλιν ἐπίστευσε, χειραγωγούμενος ὑπὸ τοῦ δεσπότου, τὸν αὐτὸν ἐπὶ τῶν ὑδάτων ἀπέλαβε περίπατον. Τοῦτο γὰρ πλαγίως ἐμνημόνευσε τὸ εὐαγγέλιον, εἰπόν, ὅτι Ἀναβάντων δὲ αὐτῶν ἐπὶ τὸ πλοῖον[2]. Οὐ γὰρ εἶπεν, ὅτι διακολυμβήσας ὁ Πέτρος ἀναβέβηκεν· ἀλλὰ δίδωσι νοεῖν, ὅτι ὅσον ἦλθε πρὸς τὸν Ἰησοῦν διάστημα, τοσοῦτον ἐπιστρέψας,πάλιν ἀνέβη ἐπὶ τὸ πλοῖον.

144 [516] Η'. Τοσοῦτον δὲ ἔχει δυνάμεως ἡ πίστις, ὥστε οὐ μόνος ὁ πιστεύων σῴζεται, ἀλλὰ γὰρ καὶ οἱ ἄλλοι ἄλλων πιστευσάντων ἐσώθησαν. Οὐκ ἦν πιστὸς ὁ παραλυτικὸς ὁ ἐν Καπερναούμ· ἀλλ' οἱ βαστάζοντες καὶ χαλάσαντες διὰ τῶν κεράμων, ἐπίστευον. Συνενόσει γὰρ τῷ σώματι τοῦ νοσοῦντος καὶ ἡ ψυχή. Καὶ μή με νομίσῃς ἐκείνου κατηγορεῖν μάτην· αὐτὸ τὸ εὐαγγέλιον εἴρηκεν· Ἰδὼν ὁ Ἰησοῦς, οὐ τὴν πίστιν αὐτοῦ, ἀλλὰ τὴν πίστιν αὐτῶν, λέγει τῷ παραλυτικῷ[3], Ἔγειρε[4]. Οἱ βαστάζοντες ἐπίστευσαν, καὶ ὁ παραλυτικὸς ἀπήλαυσε τῆς ἰάσεως.

Θ'. Καὶ θέλεις ἰδεῖν ἀσφαλέστερον, ὅτι πίστεσιν ἄλλων ἄλλοι διασῴζονται; Ἐτελεύτησεν ὁ Λάζαρος[5]· παρεληλύθει μία καὶ δευτέρα καὶ τρίτη ἡμέρα· διελύθη τὰ νεῦρα αὐτοῦ, καὶ σηπεδὼν λοιπὸν ἐπενέμετο τὸ σῶμα. Πῶς ἐδύνατο πιστεῦσαι νεκρὸς τετραήμερος καὶ ὑπὲρ ἑαυτοῦ παρακαλέσαι τὸν λυτρωτήν; Ἀλλ' ὅπερ ἔλειπε τῷ τετελευτηκότι, τοῦτο διὰ τῶν γνησίων ἀδελφῶν ἐπληροῦτο. Ἐλθόντι [γὰρ] τῷ Κυρίῳ προσέπεσεν ἡ ἀδελφή[6]· καὶ λέγοντι, Ποῦ τεθείκατε αὐτόν[7]; ἀποκριναμένης ἐκείνης, Κύριε ἤδη ὄζει, τεταρταῖος γάρ ἐστι[8], φησὶν ὁ Κύριος. Ἐὰν πιστεύσῃς, ὄψῃ τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ[9]· μονονουχὶ λέγων ὅτι, σὺ τοῦ νεκροῦ τὸ λεῖπον τῆς πίστεως ἀναπλήρωσον. Καὶ τοσοῦτον ἴσχυσε τῶν ἀδελφῶν ἡ πίστις, ὥστε τὸν νεκρὸν ἐξ ᾅδου πυλῶν ἀνεκαλέσατο. Εἶτα ἕτεροι ὑπὲρ ἑτέρων πιστεύσαντες, ἐκ νεκρῶν ἀναστῆναι ἴσχυσαν· σὺ δέ, ἐὰν ὑπὲρ σεαυτοῦ πιστεύσῃς εἰλικρινῶς, ἆρ' οὐχὶ μᾶλλον ὠφεληθήσῃ; Ἀλλὰ κἂν ἄπιστος ᾖς ἢ ὀλιγόπιστος, φιλάνθρωπός ἐστιν ὁ Κύριος, συμπεριφέρεταί σοι μετανοοῦντι. Μόνον εἰπὲ καὶ αὐτὸς εὐγνωμόνως· Πιστεύω Κύριε, βοήθει μου τῇ ἀπιστίᾳ. **[517]** Εἰ δὲ καὶ πιστός εἶναι[10] νο**146**μίζεις, ἀλλ' οὔπω τὸ τέλειον τῆς πίστεως ἔχεις· χρεία καί σοι κατὰ τοὺς Ἀποστόλους εἰπεῖν· Κύριε, πρόσθες ἡμῖν πίστιν[11]. Τὸ μὲν γάρ τι παρὰ σεαυτοῦ ἔχεις, τὸ δέ τι παρ' ἐκείνου πολὺ λαμβάνεις.

Ι'. Τὸ γὰρ τῆς πίστεως ὄνομα ἓν μέν ἐστι κατὰ τὴν προσηγορίαν, διχῇ δὲ διαιρεῖται. Ἔστι μὲν γὰρ ἓν εἶδος τῆς πίστεως, τὸ δογματικόν, συγκατάθεσιν [τῆς] ψυχῆς ἔχον περὶ τοῦδέ τινος· καὶ ὠφελεῖ τὴν ψυχήν, καθώς φησιν ὁ Κύριος· Ὁ ἀκούων μου τὰ ῥήματα, καὶ πιστεύων

---

1. Ματθ. 14.31. 2. Ματθ. 14,32. 3. Ματθ. 9,2. 4. Ματθ. 9,6. 5. Πρβλ. Ἰω. 11,14. 6. Πρβλ. Ἰω. 11,32. 7. Ἰω. 11,34. 8. Ἰω. 11,39. 9. Ἰω. 11,40. 10. Μάρκ. 9,24. 11. Λουκ. 17,5.

τῷ πέμψαντί με, ἔχει ζωὴν αἰώνιον, καὶ εἰς κρίσιν οὐκ ἔρχεται[1]. Καὶ πάλιν· Ὁ πιστεύων εἰς τὸν υἱόν, οὐ κρίνεται[2], ἀλλὰ μεταβέβηκεν ἐκ τοῦ θανάτου εἰς τὴν ζωήν[3]. Ὢ μεγάλης Θεοῦ φιλανθρωπίας· οἱ δίκαιοι μὲν γὰρ ἐν πολλοῖς ἔτεσιν εὐηρέστησαν· ὅπερ δὲ ἐκεῖνοι, δι' εὐαρεστήσεως πολλῶν ἐτῶν κατορθώσαντες, ἐκτήσαντο, τοῦτό σοι νῦν Ἰησοῦς διὰ μιᾶς ὥρας χαρίζεται. Ἐὰν γὰρ πιστεύσῃς, ὅτι κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς καὶ ὅτι ὁ Θεὸς ἤγειρεν αὐτὸν ἐκ νεκρῶν, σωθήσῃ[4] καὶ μετατεθήσῃ εἰς [τὸν] παράδεισον, ὑπὸ τοῦ τὸν λῃστὴν εἰς παράδεισον εἰσαγαγόντος[5]. Καὶ μὴ ἀπιστήσῃς, εἰ δυνατόν ἐστιν. Ὁ γὰρ τὸν λῃστὴν διὰ μιᾶς ὥρας πιστεύσαντα σώσας ἐν τῷ ἁγίῳ τούτῳ Γολγοθᾷ, ὁ αὐτὸς καί σε πιστεύσαντα διασώσει.

ΙΑ'. Δεύτερον δέ ἐστιν εἶδος πίστεως, τὸ ἐν χάριτος μέρει παρὰ τοῦ Χριστοῦ δωρούμενον. Ὧι μὲν γὰρ διὰ τοῦ Πνεύματος δίδοται λόγος σοφίας, ἄλλῳ δὲ λόγος γνώσεως κατὰ τὸ πνεῦμα, ἑτέρῳ δὲ πίστις ἐν τῷ αὐτῷ πνεύματι, ἄλλῳ δὲ[6] χαρίσματα ἰαμάτων. **[520]** Αὕτη τοίνυν, ἡ κατὰ χάριν δωρουμένη πίστις ἐκ τοῦ Πνεύματος, οὐ δογματικὴ μόνον ἐστίν, ἀλλὰ καὶ τῶν ὑπὲρ ἄνθρωπον ἐνεργητική. Ὃς γὰρ ἂν ἔχῃ τὴν πίστιν ταύτην, ἐρεῖ τῷ ὄρει τούτῳ. Μετάβα ἐντεῦθεν ἐκεῖ, καὶ μεταβήσεται[7]. Ὅταν γὰρ κατὰ πίστιν εἴπῃ τόδε τις, πιστεύων ὅτι γίνεται, **148** καὶ μὴ διακριθῇ ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ[8], τότε λαμβάνει τὴν χάριν. Καὶ περὶ τῆς πίστεως ταύτης εἴρηται τό, Ἐὰν ἔχητε πίστιν ὡς κόκκον σινάπεως[9]. Ὅνπερ γὰρ τρόπον ὁ κόκκος τοῦ σινάπεως μικρὸς μέν ἐστι τὸ μέγεθος, διάπυρος δὲ τὴν ἐνέργειαν, καὶ ἐν ὀλίγῃ ἐσπαρμένος περιγραφῇ μεγάλους κλάδους περιέχει, ὃς αὐξηθεὶς δύναται καὶ τὰ πετεινὰ σκεπάζειν[10], οὕτω καὶ ἡ πίστις ἐν τῇ ψυχῇ ἐν ὀξυτάτῃ ῥοπῇ τὰ μέγιστα κατορθοῖ. Περὶ Θεοῦ μὲν γὰρ φαντάζεται, καὶ Θεὸν κατοπτεύει, καθὸ ἐγχωρεῖ τῇ πίστει φωτισθεῖσα· κόσμου τε τὰ πέρατα περιπολεῖ, καὶ πρὸ τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος τούτου τὴν κρίσιν ἤδη βλέπει, καὶ τὴν μισθαποδοσίαν τῶν ἐπαγγελιῶν. Ἔχε τοίνυν τὴν παρὰ σεαυτοῦ πίστιν, τὴν εἰς αὐτόν· ἵνα λάβῃς καὶ παρ' ἐκείνου, τὴν ὑπὲρ ἄνθρωπον ἐνεργητικήν.

ΙΒ'. Πίστιν δὲ ἐν μαθήσει καὶ ἀπαγγελίᾳ κτῆσαι καὶ τήρησον μόνην, τὴν ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας νυνί σοι παραδιδομένην, τὴν ἐκ πάσης γραφῆς ὠχυρωμένην. Ἐπειδὴ γὰρ οὐ πάντες δύνανται τὰς γραφὰς ἀναγινώσκειν, ἀλλὰ τοὺς μὲν ἰδιωτεία, τοὺς δὲ ἀσχολία τις ἐμποδίζει πρὸς τὴν γνῶσιν ὑπὲρ τοῦ, μὴ τὴν **[521]** ψυχὴν ἐξ ἀμαθίας ἀπολέσθαι , ἐν ὀλίγοις τοῖς στίχοις τὸ πᾶν δόγμα τῆς πίστεως περιλαμβάνομεν. Ὅπερ καὶ ἐπ' αὐτῆς τῆς λέξεως μνημονεῦσαι ὑμᾶς βούλομαι καὶ παρ' ἑαυτοῖς μετὰ πάσης σπουδῆς ἀπαγγεῖλαι, οὐκ εἰς

---

1. Ἰω. 5,24. 2. Πρβλ. Ἰω. 3,18. 3. Ἰω. 5,24. 4. Ρωμ. 10,9. 5. Πρβλ. Λουκ. 23,43. 6. Α' Κορ. 12,8-9. 7. Ματθ. 17,20. 8. Μάρκ. 11,23. 9. Ματθ. 17,20. 10. Πρβλ. Ματθ. 13,32.

χάρτας ἀπογραφομένους, ἀλλ' ἐν καρδίᾳ τῇ μνήμῃ στηλογραφοῦντας· φυλαττομένους ἐν τῷ μελετᾷν, μή πού τις Κατηχούμενος ἐπακούσῃ τῶν παραδεδομένων· ἔχειν δὲ ταύτην ἐφόδιον ἐν παντὶ τῷ χρόνῳ τῆς ζωῆς καὶ παρὰ **150** ταύτην ἄλλην μηκέτι δέξασθαι· μήτε ἂν ἡμεῖς αὐτοὶ μεταθέμενοι, τοῖς νῦν διδασκομένοις ἐναντιολογῶμεν· μήτε ἂν ἄγγελος ἐναντίος, εἰς ἄγγελον φωτὸς μετασχηματισθείς[1], πλανῆσαί σε βούληται. Κἂν γὰρ ἡμεῖς ἢ ἄγγελος ἐξ οὐρανοῦ εὐαγγελίσηται ὑμῖν, παρ' ὃ νῦν παρελάβετε, ἀνάθεμα ἔστω[2]. Καὶ τέως μὲν ἐπ' αὐτῆς τῆς λέξεως ἀκούων, μνημόνευσον τῆς Πίστεως, ἐκδέχου δὲ κατὰ τὸν δέοντα καιρὸν τὴν ἀπὸ τῶν θείων γραφῶν περὶ ἑκάστου τῶν ἐγκειμένων σύστασιν. Οὐ γὰρ ὡς ἔδοξεν ἀνθρώποις συνετέθη τὰ τῆς Πίστεως· ἀλλ' ἐκ πάσης γραφῆς τὰ καιριώτατα συλλεχθέντα, μίαν ἀναπληροῖ τὴν τῆς Πίστεως διδασκαλίαν. Καὶ ὅνπερ τρόπον ὁ τοῦ σινάπεως σπόρος, ἐν μικρῷ κόκκῳ πολλοὺς περιέχει τοὺς κλάδους **[524]** οὕτω καὶ ἡ Πίστις αὕτη, ἐν ὀλίγοις ῥήμασι, πᾶσαν τὴν ἐν τῇ παλαιᾷ καὶ καινῇ τῆς εὐσεβείας γνῶσιν ἐγκεκόλπισται. Βλέπετε οὖν, ἀδελφοί καὶ κρατεῖτε τὰς παραδόσεις[3], ἃς νῦν παραλαμβάνετε, καὶ ἀπογράψασθε αὐτὰς εἰς τὸ πλάτος τῆς καρδίας ὑμῶν[4].

ΙΓ'. Τηρήσατε μετ' εὐλαβείας, μή που συλήσῃ τινὰς χαυνωθέντας ὁ ἐχθρός· μή τις αἱρετικὸς παρατρέψῃ τι τῶν παραδιδομένων [ὑμῖν]. Πίστις μὲν γάρ ἐστι τὸ βαλεῖν τὸ ἀργύριον ἐπὶ τὴν τράπεζαν[5], [ὅπερ ἡμεῖς νῦν πεποιήκαμεν] Θεὸς δὲ παρ' ὑμῶν ἀπαιτεῖ τῆς παρακαταθήκης τοὺς λόγους. Διαμαρτύρομαι, καθώς φησιν ὁ Ἀπόστολος, ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ τοῦ ζωοποιοῦντος τὰ πάντα, καὶ Χριστοῦ Ἰησοῦ τοῦ μαρτυρήσαντος ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου τὴν καλὴν ὁμολογίαν, τηρῆσαι ταύτην ὑμᾶς τὴν πα**152**ραδεδομένην Πίστιν ἄσπιλον, μέχρι τῆς ἐπιφανείας τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ[6]. Θησαυρὸς ζωῆς νῦν σοι παρεδόθη, καὶ κατὰ τὴν ἐπιφάνειαν αὐτοῦ ζητεῖ τὴν παρακαταθήκην ὁ δεσπότης· ἣν καιροῖς ἰδίοις δείξει ὁ μακάριος καὶ μόνος δυνάστης, ὁ Βασιλεὺς τῶν βασιλευόντων καὶ Κύριος τῶν κυριευόντων· ὁ μόνος ἔχων ἀθανασίαν, φῶς οἰκῶν ἀπρόσιτον· ὃν εἶδεν οὐδεὶς ἀνθρώπων, οὐδὲ ἰδεῖν δύναται[7]· ᾧ ἡ δόξα, τιμὴ καὶ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν[8].

ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΙΤΙΚΟΝ ΣΥΜΒΟΛΟΝ *

[533] Ἡ ἁγία καὶ ἀποστολικὴ πίστις, εἰς ἐπαγγελίαν τοῖς φωτιζομένοις παραδοθεῖσα.

---

* Κατὰ τὴν ἔκδοσιν J.P.Migne, Patrologiae Cursus Completus. Series Graeca τόμ. 33 σελ. 533.

1. Πρβλ. Β' Κορ. 11,14. 2. Γαλ. 1,8.9. 3. Πρβλ. Β' Θεσ. 2,15. 4. Πρβλ. Παρμ. 7,3. 5. Πρβλ. Λουκ. 19,23. 6. Πρβλ. Α' Τιμ. 5,21. 6,13-14. 7. Α' Τιμ. 6,15-16. 8. Πρβλ. Α' Τιμ. 6,16.

Α΄. Πιστεύομεν εἰς ἕνα Θεόν, Πατέρα παντοκράτορα· ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς, ὁρατῶν τε πάντων καὶ ἀοράτων.

Β΄. Καὶ εἰς ἕνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸν μονογενῆ· τὸν ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθέντα Θεὸν ἀληθινὸν πρὸ πάντων αἰώνων· δι᾽ οὗ τὰ πάντα ἐγένετο.

Γ΄. Ἐν σαρκὶ παραγενόμενον καὶ ἐνανθρωπήσαντα (ἐκ Παρθένου καὶ Πνεύματος ἁγίου).

Δ΄. Σταυρωθέντα καὶ ταφέντα.

Ε΄. Ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ.

ς΄. Καὶ ἀνελθόντα εἰς τοὺς οὐρανούς, καὶ καθίσαντα ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρός.

Ζ΄. Καὶ ἐρχόμενον ἐν δόξῃ, κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς· οὗ τῆς βασιλείας οὐκ ἔσται τέλος.

Η΄. Καὶ εἰς ἓν ἅγιον Πνεῦμα, τὸν Παράκλητον, τὸ λαλῆσαν ἐν τοῖς προφήταις.

Θ΄. Καὶ εἰς ἓν βάπτισμα μετανοίας, εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν.

Ι΄. Καὶ εἰς μίαν ἁγίαν καθολικὴν Ἐκκλησίαν.

ΙΑ΄. Καὶ εἰς σαρκὸς ἀνάστασιν.

ΙΒ΄. Καὶ εἰς ζωὴν αἰώνιον.

ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ ς΄

154 [537] Φωτιζομένων, ἐν Ἱεροσολύμοις σχεδιασθεῖσα περὶ Θεοῦ Μοναρχίας, εἰς τό, Πιστεύω εἰς ἕνα Θεόν· καὶ περὶ Αἱρέσεων. Καὶ ἀνάγνωσις ἐκ τοῦ Ἡσαΐου· ἐγκαινίζεσθε πρός με νῆσοι. Ἰσραὴλ σῴζεται ὑπὸ Κυρίου σωτηρίαν αἰώνιον· οὐκ αἰσχυνθήσονται, οὐδ᾽ οὐ μὴ ἐντραπῶσιν ἕως τοῦ αἰῶνος[1], καὶ τὰ ἑξῆς.

Α΄. Εὐλογητὸς ὁ Θεὸς καὶ πατὴρ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ[2]· [εὐλογητὸς καὶ ὁ τούτου μονογενὴς Υἱός][3]. Ἅμα γὰρ τῷ νοεῖσθαι Θεός, νοείσθω καὶ **[540]** Πατήρ· ἵνα ἀδιαίρετος ἡ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ σὺν ἁγίῳ Πνεύματι δοξολογία τελῆται. Οὐ γὰρ ἄλλην δόξαν Πατὴρ καὶ ἄλλην Υἱὸς ἔχει· ἀλλὰ μίαν καὶ τὴν αὐτὴν [τῷ ἁγίῳ Πνεύματι]. Ἐπειδὴ Πατρός ἐστιν Υἱὸς μονογενής, καὶ Πατρὸς δοξαζομένου συναπολαύει τῆς δόξης καὶ ὁ Υἱός. Ἐπειδὴ δόξα υἱοῦ ἐκ τιμῆς πατρὸς αὐτοῦ[4]· καὶ πάλιν υἱοῦ δοξολογουμένου, μεγάλως τιμᾶται ὁ τοῦ τοσούτου πατὴρ ἀγαθοῦ.

Β΄. Καὶ ἡ μὲν διάνοια ὀξύτατα νοεῖ· ἡ δὲ γλῶσσα ῥημάτων δεῖται καὶ διηγήσεως πολλῆς τῶν μεταξὺ λόγων. Ἅμα μὲν γὰρ **156** ὀφθαλμὸς χορὸν ἄστρων περιλαμβάνει πολύν· ἀλλ᾽ ὅταν τὸ καθ᾽ ἕκαστον

---

1. Ἡσ. 45,16-17. 2. Β΄ Κορ. 1,3. 3. Πρβλ. Ρωμ. 9,5. 4. Πρβλ. Παρμ. 17,6.

διηγήσασθαι βουληθῇ τις, τί μέν ἐστι φωσφόρος, τί δὲ ἕσπερος, τί δὲ τὸ καθ' ἕν, πολλῶν ἐπιδεῖται τῶν ῥημάτων. Πάλιν ὁμοίως, γῆν καὶ θάλασσαν καὶ πάντα τὰ τοῦ κόσμου τέρματα ἐν ὀξυτάτῃ ῥοπῇ περιλαμβάνει ἡ διάνοια· ἀλλ' ὅπερ ἐν ἀκαρεῖ νοεῖ, τοῦτο ἐν ῥήμασι πολλοῖς διηγεῖται. Μέγα μὲν οὖν καὶ τὸ ῥηθὲν παράδειγμα· ἀλλ' ἔτι ἀσθενὲς καὶ ἀνίσχυρον. Λέγομεν γὰρ οὐχ ὅσα δεῖ περὶ Θεοῦ [μόνῳ γὰρ αὐτῷ ταῦτα γνώριμα], ἀλλ' ὅσα κεχώρηκεν ἡ ἀνθρωπίνη φύσις καὶ ὅσα ἡ ἡμετέρα ἀσθένεια βαστάσαι δύναται. Οὐ γὰρ τὸ τί ἐστι Θεός, ἐξηγούμεθα· ἀλλ' ὅτι τὸ ἀκριβὲς περὶ αὐτοῦ οὐκ οἴδαμεν, μετ' εὐγνωμοσύνης **[541]** ὁμολογοῦμεν. Ἐν τοῖς γὰρ περὶ Θεοῦ μεγάλη γνῶσις, τὸ τὴν ἀγνωσίαν ὁμολογεῖν. Μεγαλύνατε τοίνυν τὸν Κύριον σὺν ἐμοὶ καὶ ὑψώσωμεν τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐπὶ τὸ αὐτὸ[1] κοινῇ πάντες· ὁ γὰρ εἷς ἀδυνατεῖ. Μᾶλλον δὲ κἂν πάντες ὁμοῦ συναχθῶμεν, οὔπω τὸ καθ' ὃ δεῖ ποιήσομεν. Οὐ λέγω τοὺς παρόντας ὑμᾶς μόνους, ἀλλὰ γὰρ κἂν πάσης τῆς οἰκουμενικῆς ἐκκλησίας, τῆς τε νῦν οὔσης καὶ τῆς μελλούσης, πάντα τὰ θρέμματα συνέλθῃ, τὸν ποιμένα κατ' ἀξίαν ὑμνῆσαι οὐ δυνήσεται.

Γ'. Μέγας ἦν Ἀβραὰμ καὶ τίμιος· ἀλλὰ μέγας πρὸς ἀνθρώπους. Ὅτε δὲ πρὸς τὸν Θεὸν ἔφθασε, τότε φησὶν εὐγνωμόνως ἀληθεύων, Ἐγώ εἰμι γῆ καὶ σποδός[2]. Οὐκ εἶπε, γῆ, καὶ ἐσίγησεν, ἵνα μὴ τὸ μέγα στοιχεῖον ἑαυτὸν ὀνομάσῃ· ἀλλὰ ἐπήγαγε, καὶ σποδός, ἵνα τὸ εὐδιάλυτον αὐτοῦ καὶ σαθρὸν παραστήσῃ. Ἔστι τι, φησί, σποδοῦ σμικρότερον ἢ λεπτότερον; Λαβὲ [γάρ] φησι, τὴν σύγκρισιν σποδοῦ πρὸς οἰκίαν καὶ οἰκίας πρὸς πόλιν, **158** καὶ πόλεως πρὸς ἐπαρχίαν, καὶ ἐπαρχίας πρὸς τὴν Ῥωμαίων χώραν, καὶ τῆς Ῥωμαίων χώρας πρὸς πᾶσαν τὴν γῆν καὶ πάντα τὰ τέρματα, πᾶσαν δὲ τὴν γῆν πρὸς τὸν ἐγκεκολπισμένον αὐτὴν οὐρανόν, ἥτις τοσαύτην ἔχει πρὸς τὸν οὐρανὸν τὴν σύγκρισιν, ὅσην τὸ μέσον πρὸς πᾶσαν τὴν περιφέρειαν ἔχει τοῦ τροχοῦ [τοσαύτη γὰρ γῆς πρὸς οὐρανὸν ἡ σύγκρισις], καὶ τὸν πρῶτον οὐρανὸν τὸν φαινόμενον τοῦτον μικρότερον εἶναι νόησον τοῦ δευτέρου καὶ τὸν δεύτερον τοῦ τρίτου[3]· [μέχρι γὰρ **[544]** τούτων ὠνόμασεν ἡ γραφή· οὐχ ὅτι τοσοῦτοι μόνοι τυγχάνουσιν, ἀλλ' ὅτι τοσούτους μόνους ἡμῖν γνῶναι συνέφερε], καὶ ὅταν ἴδῃς τῷ νῷ πάντας τοὺς οὐρανούς, οὔπω οὐδὲ οἱ οὐρανοὶ αἰνέσαι τὸν Θεὸν καθ' ὅ ἐστιν, δυνήσονται· οὐδ' ἂν βροντῆς μεγαλοφωνότερα ἠχήσωσιν. Εἰ δὲ τὰ τοσαῦτα κύτη τῶν οὐρανῶν τὸν Θεὸν ὑμνῆσαι κατ' ἀξίαν οὐ δύνανται, πότε ἄρα γῆ καὶ σποδός, τὸ μικρότατον καὶ τῶν ὄντων ἐλαχιστότατον, ἄξιον ὕμνον ἀναπέμψαι τοῦ Θεοῦ δυνήσεται, [ἢ ἀξίως εἰπεῖν περὶ Θεοῦ] κατέχοντος τὸν γύρον τῆς γῆς, καὶ ἔχοντος τοὺς ἐνοικοῦντας ἐν αὐτῇ ὡς ἀκρίδας[4];

---

1. Ψαλμ. 33,4. 2. Γέν. 18,27. 3. Πρβλ. Β' Κορ. 12,2. 4. Πρβλ. Ἠσ. 40,22.

Δ'. Εἴ τις ἐπιχειρεῖ τὰ περὶ Θεοῦ λέγειν, πρῶτον διηγείσθω τῆς γῆς τὰ τέρματα. Γῆν οἰκεῖς, καὶ τὸ τέλος τῆς σῆς οἰκίας, τῆς γῆς, οὐ γινώσκεις· καὶ πῶς τὸν κατασκευαστὴν ἀξίως νοῆσαι δυνήσῃ; Θεωρεῖς τοὺς ἀστέρας, τὸν δὲ ποιητὴν οὐ θεωρεῖς. Ἀρίθμησαι τοὺς φαινομένους, καὶ τότε τὸν μὴ φαινόμενον ἐξήγησαι· τὸν ἀριθμοῦντα πλήθη ἄστρων[1] καὶ πᾶσιν αὐτοῖς ὀνόματα καλοῦντα. Σταγόνες ὑετῶν λαβροτέρων προσφάτως ἐπελθοῦσαι μικροῦ δεῖν ἀπώλεσαν ἡμᾶς. Ἀρίθμησον ταύτης μόνης τῆς πόλεως τὰς σταγόνας· καὶ οὐ λέγω τῆς πόλεως, ἀλλὰ τοῦ σοῦ δώματος εἰς μίαν ὥραν τὰς σταγόνας ἀρίθμησον, εἴ σοι δυνατόν· ἀλλὰ ἀδυνατῶν γινώσκεις σεαυτοῦ τὴν ἀσθένειαν· **160** ἐκ τούτου γνῶθι τοῦ Θεοῦ τὴν δύναμιν. Ἀριθμηταὶ γὰρ αὐτῷ καὶ σταγόνες ὑετῶν[2], αἱ κατὰ πάσης τῆς οἰκουμένης οὐ νῦν χυθεῖσαι μόνον, ἀλλὰ καὶ αἱ πάντοτε. Ποίημα Θεοῦ ἥλιος, μέγα μέν· μικρότατον δὲ πρὸς σύγκρισιν τοῦ παντὸς οὐρανοῦ. Ἐνατένισον πρῶτον ἡλίῳ, καὶ τότε τὸν δεσπότην πολυπραγμόνησον. Βαθύτερά σου μὴ ζήτει, καὶ ἰσχυ**[595]**ρότερά σου μὴ ἐξέταζε· ἃ προσετάγη σοι, ταῦτα διανοοῦ[3].

Ε'. Ἀλλ' ἐρεῖ τις, εἰ ἀκατάληπτός [ἐστιν] ἡ ὑπόστασις ἡ θεία, καὶ τί σὺ περὶ τούτων διηγῇ; Ἆρα οὖν ἐπειδὴ πάντα τὸν ποταμὸν ἐκπιεῖν ἀδυνατῶ, μηδὲ τὸ συμφέρον ἐμαυτῷ συμμέτρως λάβω; Ἆρα οὖν ἐπειδὴ πάντα τὸν ἥλιον τῇ τῶν ὀμμάτων καταστάσει χωρῆσαι οὐ δύναμαι, μηδὲ πρὸς τὴν ἐμαυτοῦ χρείαν αὔταρκες ἐμβλέψω; Ἢ καὶ ἐπειδὴ εἰς παράδεισον μέγιστον εἰσελήλυθα, καὶ πᾶσαν τὴν τῶν ἀκροδρύων ὑπόστασιν φαγεῖν οὐ δύναμαι, βούλει με πεινῶντα τελείως ἐξελθεῖν; Αἰνῶ καὶ δοξάζω τὸν ἡμᾶς ποιήσαντα· κέλευσμα γὰρ θεῖόν ἐστι τὸ λέγον· Πᾶσα πνοὴ αἰνεσάτω τὸν Κύριον[4]. Δοξάζειν τὸν δεσπότην, ἀλλ' οὐκ ἐξηγεῖσθαι νῦν ἐπιχειρῶ, εἰδὼς μὲν τοί γε ὅτι τοῦ δοξάζειν τῆς ἀξίας ἀπολειφθήσομαι, ἔργον δὲ εὐσεβείας ἡγούμενος τὸ κἂν ὅλως ἐπιχειρεῖν. Παραμυθεῖται γάρ μου τὴν ἀσθένειαν ὁ Κύριος Ἰησοῦς λέγων, Θεὸν οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε[5].

Ϛ'. Τί οὖν, ἐρεῖ τις, οὐ γέγραπται, ὅτι οἱ ἄγγελοι τῶν μικρῶν βλέπουσιν διὰ παντὸς τὸ πρόσωπον τοῦ Πατρός μου, τοῦ ἐν οὐρανοῖς[6]; Ἀλλὰ βλέπουσιν οἱ ἄγγελοι, οὐ καθώς ἐστιν **162** ὁ Θεός, ἀλλὰ καθόσον καὶ αὐτοὶ χωροῦσιν. Αὐτὸς γὰρ Ἰησοῦς ἐστιν ὁ λέγων, οὐχ ὅτι τὸν Πατέρα τις ἑώρακεν, εἰ μὴ ὁ ὢν ἐκ τοῦ Θεοῦ, οὗτος ἑώρακε τὸν Πατέρα[7]. **[548]** Βλέπουσιν [οὖν οἱ] ἄγγελοι καθ' ὃ χωροῦσι, καὶ ἀρχάγγελοι καθ' ὃ δύνανται· Θρόνοι δὲ καὶ Κυριότητες, μειζόνως μὲν παρὰ τοὺς πρώτους, ἔλαττον δὲ τῆς ἀξίας. Μόνον δὲ βλέπειν δύναται ὡς χρή, ἅμα τῷ Υἱῷ, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Ἐκεῖνο γὰρ πάντα ἐρευνᾷ, [καὶ γινώσκει] καὶ τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ[8]· ὥς γε καὶ ὁ μονογενὴς Υἱὸς

1. Πρβλ. Ψαλμ. 146,4. 2. Πρβλ. Ἰώβ. 36,27. 3. Σοφ. Σειρ. 3,22. 4. Ψαλμ. 150,6. 5. Ἰω. 1,18. 6. Ματθ. 18,10. 7. Ἰω. 6,46. 8. Α' Κορ. 2,10.

γινώσκει καθ' ὃ δεῖ, ἅμα τῷ Πνεύματι τῷ ἁγίῳ, τὸν Πατέρα. Οὐδὲ γὰρ τὸν Πατέρα τις ἐπιγινώσκει, φησίν, εἰ μὴ ὁ Υἱός, καὶ ᾧ ἂν ὁ Υἱὸς ἀποκαλύψῃ[1]. Βλέπει γὰρ καθ' ὃ δεῖ καὶ ἀποκαλύπτει διὰ τοῦ Πνεύματος, καθ' ὃ ἕκαστος χωρεῖ, τὸν Θεόν· ἐπειδὴ καὶ τῆς θεότητός ἐστι τῆς πατρικῆς σὺν τῷ Πνεύματι τῷ ἁγίῳ κοινωνὸς ὁ Υἱὸς ὁ μονογενής. Ὁ γεννηθεὶς [ἀπαθῶς πρὸ τῶν χρόνων αἰωνίων] οἶδε τὸν γεννήσαντα, καὶ ὁ γεννήσας οἶδε τὸν γεγεννημένον. Ἀγγέλων τοίνυν ἀγνοούντων, (κατὰ γὰρ τὴν οἰκείαν ἑκάστῳ δύναμιν ἀποκαλύπτει [σὺν τῷ Πνεύματι], διὰ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου, ὁ μονογενής, ὡς εἰρήκαμεν) μηδεὶς ἀνθρώπων ἐπαισχυνέσθω τὴν ἄγνοιαν ὁμολογεῖν. Λαλῶ νῦν ἐγὼ καὶ πάντες κατὰ καιρόν· ἀλλὰ τὸ πῶς λαλοῦμεν, ἀδυνατοῦμεν εἰπεῖν. Πῶς οὖν τὸν δόντα τὸ λαλεῖν δύναμαι διηγήσασθαι; Ὁ ψυχὴν ἔχων ἐγώ, καὶ τοὺς χαρακτῆρας αὐτῆς εἰπεῖν μὴ δυνάμενος, πῶς τὸν δοτῆρα τῆς ψυχῆς ἐξειπεῖν δυνήσομαι;

Ζ'. Αὔταρκες ἡμῖν εἰς εὐσέβειαν ἔσται τοῦτο μόνον, τὸ εἰδέναι ὅτι Θεὸν ἔχομεν. Θεὸν ἕνα, Θεὸν ὄντα, ἀεὶ ὄντα· ὅμοιον **164** ἀεὶ ἑαυτῷ ὄντα· οὗ πατὴρ **[549]** οὐκ ἔστιν ἄλλος· οὗ μηδεὶς ἰσχυρότερος, ὃν οὐδεὶς διαδεξάμενος ἐκβάλλει τῆς βασιλείας· τὸν πολυώνυμον καὶ παντοδύναμον καὶ μονοειδῆ τὴν ὑπόστασιν. Οὐ γὰρ ὅτι καλεῖται ἀγαθὸς καὶ δίκαιος καὶ παντοκράτωρ καὶ Σαβαώθ, παρὰ τοῦτο διάφορός ἐστι καὶ ἀλλοῖος· ἀλλ' εἷς ὢν καὶ ὁ αὐτός, μυρίας ἐκπέμπει τὰς τῆς θεότητος ἐνεργείας. Οὐκ ἐν μέρει πλέον ἔχων, καὶ ἐν μέρει ἐλαττούμενος· ἀλλ' ἐν πᾶσιν ὅμοιος ὢν αὐτὸς ἑαυτῷ. Οὐ μέγας ἐν φιλανθρωπίᾳ μόνον καὶ μικρὸς ἐν σοφίᾳ· ἀλλ' ἰσοδύναμον ἔχων τὴν σοφίαν καὶ τὴν φιλανθρωπίαν. Οὐκ ἐν μέρει βλέπων, ἐν μέρει δὲ τοῦ βλέπειν ἀπεστερημένος, ἀλλ' ὅλος ὢν ὀφθαλμὸς καὶ ὅλος ἀκοὴ καὶ ὅλος νοῦς. Οὐχ ὡς ἡμεῖς ἐν μέρει νοῶν καὶ ἐν μέρει μὴ γινώσκων· βλάσφημος γὰρ ὁ λόγος καὶ θείας ὑποστάσεως ἀνάξιος. Προγνώστης ἐστὶ τῶν ὄντων καὶ ἅγιος καὶ παντοκράτωρ, καὶ πάντων ἀγαθώτερος, καὶ πάντων μείζων καὶ πάντων σοφώτερος· οὗ [μήτε ἀρχὴν] μήτε μορφὴν μήτε εἶδος ἐξειπεῖν δυνησόμεθα. Οὔτε γὰρ φωνῆς αὐτοῦ πώποτε ἀκηκόατε, οὔτε εἶδος αὐτοῦ ἑωράκατε[2], φησὶν ἡ γραφή. Διὸ καὶ πρὸς τοὺς Ἰσραηλίτας φησὶν ὁ Μωσῆς. Καὶ φυλάξασθε σφόδρα ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν, ὅτι ὁμοίωμα οὐκ εἴδετε[3]. Εἰ γὰρ ὅλως τὴν ὁμοιότητα ἀδύνατον φαντασθῆναι, ἐγγὺς ἔσται ἄρα ἡ διάνοια τῆς ὑποστάσεως;

Η'. Ἐφαντάσθησαν πολλοὶ πολλά, καὶ πάντες ἀπὸ**[552]**τετυχήκασι. Καὶ οἱ μὲν πῦρ ἐνόμισαν εἶναι τὸν Θεόν[4]· ἕτεροι δὲ πτερωτὸν ὡς ἄνθρωπον, διὰ τὸ γεγράφθαι μὲν καλῶς, νοεῖσθαι δὲ κακῶς τό, ἐν σκέπῃ τῶν πτερύγων σου σκεπάσεις με[5]. Ἐπελάθοντο τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ μονογενοῦς, λέγοντος ὁμοίως καὶ περὶ

1. Ματθ. 11,27. 2. Ἰω. 5,37. 3. Δευτ. 4,15. 4. Πρβλ. Σοφ. Σολ. 13,2. 5. Ψαλμ. 16,8.

ἑαυτοῦ πρὸς τὴν Ἱερουσαλήμ, Ποσάκις ἠθέλησα ἐπισυναγαγεῖν τὰ τέκνα σου, ὃν τρόπον ὄρνις τὰ νοσσία ἑαυτῆς ὑπὸ τὰς πτέρυγας, καὶ οὐκ ἠθελήσατε[1]; Τῆς γὰρ φρουρητικῆς αὐτοῦ δυνάμεως εἰς πτέρυγας λαμβανομένης, οὗτοι **166** μὴ νοήσαντες, εἰς ἀνθρώπινα πράγματα καταπεσόντες, ἀνθρωπίνως ὑπέλαβον εἶναι τὸν ἀνεξιχνίαστον. Οἱ δὲ ἑπτὰ ὀφθαλμοὺς ἔχειν αὐτὸν εἰπεῖν ἐτόλμησαν, διὰ τὸ γεγράφθαι, ἑπτὰ ὀφθαλμοὶ Κυρίου ἐπιβλέποντες ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν[2]. Εἰ γὰρ ἑπτὰ ὀφθαλμοὺς μόνους ἐν μέρει περίκειται, μερικὸν ἄρα τὸ βλέπειν αὐτῷ, καὶ οὐ παντελές· ὅπερ [ἐπὶ Θεοῦ] λέγειν δύσφημον. Τὸν γὰρ Θεὸν τέλειον ἐν πᾶσιν εἶναι δεῖ πιστεύειν, κατὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος φωνὴν τὴν λέγουσαν, ὁ πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος τέλειός ἐστι[3]. Τέλειος ἐν τῷ βλέπειν, τέλειος ἐν τῷ δύνασθαι, τέλειος ἐν τῷ μεγέθει, τέλειος ἐν προγνώσει, τέλειος ἐν ἀγαθωσύνῃ, τέλειος ἐν δικαιοσύνῃ, τέλειος ἐν φιλανθρωπίᾳ. Οὐκ ἐν τόπῳ περιωρισμένος, ἀλλὰ τῶν τόπων ποιητής· ἐν πᾶσιν ὤν, καὶ ὑπὸ μηδενὸς περιγραφόμενος. Θρόνος αὐτῷ ὁ οὐρανός, ἀλλ' ὑπερανέχει ὁ καθεζόμενος· [καὶ] ὑποπόδιον ἡ γῆ[4], ἀλλὰ φθάνει ἡ δύναμις καὶ μέχρι καταχθονίων.

Θ'. Εἷς ἐστι πανταχοῦ παρών, πάντα βλέπων, πάντα νοῶν, πάντα διὰ Χριστοῦ κατασκευάζων. **[553]** [Πάντα γὰρ δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἕν[5]]. Πηγὴ παντὸς ἀγαθοῦ μεγίστη καὶ ἀνελλιπής, ποταμὸς εὐεργεσιῶν, φῶς ἀΐδιον, ἀνελλιπῶς ἀπαστράπτον, δύναμις ἀκαταγώνιστος ταῖς ἀσθενείαις [ἡμῶν] συμπεριφερομένη· οὗ μηδὲ τὸ ὄνομα φέρομεν ἀκοῦσαι. Ἦ ἴχνος Κυρίου εὑρήσεις φησὶν ὁ Ἰώβ, ἢ εἰς τὰ ἔσχατα ἀφίκου, ἃ ἐποίησεν ὁ παντοκράτωρ[6]; Εἰ τὰ ἔσχατα τῶν ποιημάτων οὐ καταλαμβάνεται, ἆρα ὁ τὰ πάντα ποιήσας καταληφθήσεται; Ὀφθαλμὸς οὐκ οἶδεν καὶ οὖς οὐκ ἤκουσεν, οὐδ' ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη, ὅσα ἡτοίμασεν ὁ Θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐ**168**τόν[7]. Εἰ ἃ ἡτοίμασεν ὁ Θεός, ἀπερίληπτα τυγχάνει ταῖς ἡμετέραις διανοίαις, αὐτὸν ἆρα τὸν ἑτοιμάσαντα τῷ νῷ περιλαμβάνειν δυνάμεθα; Ὦ βάθος πλούτου καὶ σοφίας καὶ γνώσεως Θεοῦ· ὡς ἀνεξερεύνητα τὰ κρίματα αὐτοῦ, καὶ ἀνεξιχνίαστοι αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ[8], φησὶν ὁ Ἀπόστολος. Εἰ τὰ κρίματα καὶ αἱ ὁδοὶ ἀκατάληπτα καθέστηκεν, αὐτὸς ἆρα καταληφθήσεται;

Ι'. Τοσούτου τοίνυν ὄντος τοῦ Θεοῦ καὶ ἔτι μείζονος (οὐδὲ γὰρ ἐὰν ὅλην μου τὴν ὑπόστασιν εἰς γλῶσσαν μεταβαλῶ, δύναμαι τὸ κατ' ἀξίαν εἰπεῖν· μᾶλλον δὲ οὐδ' εἰ πάντες ἄγγελοι συνέλθοιεν, οὔπω τὸ κατ' ἀξίαν ἐροῦσι)· τοσούτου τοίνυν ὄντος ἀγαθοῦ καὶ μεγάλου τοῦ Θεοῦ, ἄνθρωπος λίθον γλύψας, τῷ λίθῳ εἶπεν, Θεός μου εἶ σύ[9]. Ὦ μεγάλης ἀβλεψίας, ἐκ τοσούτου μεγέθους εἰς τοσαύτην ταπεινό-

---

1. Ματθ. 23,37. 2. Ζαχ. 4,10. 3. Ματθ. 5,48. 4. Πρβλ. Ἠσ. 66,1. Πράξ. 7,49. 5. Ἰω. 1,3. 6. Ἰώβ. 11,7. 7. Α' Κορ. 2,9. 8. Ρωμ. 11,33. 9. Ἠσ. 44,17.

τητα κατελθούσης! Τὸ ξύλον, ὅπερ ὁ Θεὸς ἐφύτευσεν, καὶ ὑετὸς ἐμήκυνε, καὶ ὕστερον κατακαυθὲν καὶ σποδὸς διάπυρος γινόμενον, τοῦτο μὲν Θεὸς ἀναγορεύεται, ὁ δὲ ἀληθὴς Θεὸς καταφρονεῖται. Ἐπεδαψιλεύσατο δὲ ἡ πονηρία τῆς εἰδωλολατρίας· καὶ αἴλουρος καὶ λύκος καὶ κύων ἀντὶ Θεοῦ προσεκυνήθησαν, καὶ λέων ἀνθρωποβόρος ἀντὶ τοῦ Θεοῦ τοῦ φιλανθρωποτάτου προσεκυνήθη. Ὄφις καὶ δράκων, ἀντίμιμοι τοῦ ἐκβαλόντος ἡμᾶς ἐκ παραδείσου, προσεκυνήθησαν· καὶ ὁ τὸν παράδεισον φυτεύσας κατεφρονήθη. Αἰσχύνομαι λέγειν, πλὴν λέγω· καὶ κρόμμυα γὰρ ἤδη παρά τισι προσεκυνήθη. Οἶνος **[556]** ἐδόθη, ἵνα εὐφραίνῃ καρδίαν ἀνθρώπου[1]· καὶ Διόνυσος ἀντὶ Θεοῦ προσεκυνήθη. Σῖτον ὁ Θεὸς εἰργάσατο διὰ τοῦ εἰπεῖν, Ἐξαγαγέτω ἡ γῆ βοτάνην χόρτου, σπεῖρον **170** σπέρμα κατὰ γένος [καὶ καθ' ὁμοιότητα][2], ἵνα ἄρτος στηρίζῃ καρδίαν ἀνθρώπου[3]· καὶ πόθεν ἡ Δήμητρα προσεκυνήθη; Τὸ πῦρ ἐκ λίθων συγκρούσεως ἐξέρχεται μέχρι σήμερον· καὶ πόθεν Ἥφαιστος, πυρὸς ποιητής;

ΙΑ'. Πόθεν ἡ πολύθεος τῶν Ἑλλήνων πλάνη; Ἀσώματος ὁ Θεός· καὶ πόθεν μοιχεῖαι παρὰ τοῖς ὑπ' αὐτῶν λεγομένοις θεοῖς κατηγοροῦνται; Σιωπῶ τὰς Διὸς εἰς κύκνον μεταβολάς· αἰσχύνομαι λέγων τὰς εἰς ταῦρον μεταμορφώσεις, ἀνάξια γὰρ θεοῦ τὰ μυκήματα. Μοιχὸς ὁ παρ' Ἕλλησι θεὸς ηὕρηται, καὶ οὐκ αἰδοῦνται. Εἰ γὰρ μοιχός ἐστι, θεὸς μὴ καλείσθω. Καὶ θανάτους καὶ ἀποπτώσεις καὶ κεραυνώσεις τῶν παρ' αὐτοῖς λέγουσι θεῶν. Βλέπεις ἐκ πόσου μεγέθους ποῦ κατεληλύθασιν; Μή τι ἄρα μάτην Υἱὸς Θεοῦ κατῆλθεν ἐξ οὐρανοῦ, ἢ ἵνα τὸ τηλικοῦτον τραῦμα θεραπεύσῃ; Μή τι μάτην ἦλθεν ὁ Υἱός, ἵνα ὁ Πατὴρ ἐπιγνωσθῇ; Ἐπέγνως, τί ἐκίνησεν ἐκ δεξιῶν θρόνων κατελθεῖν τὸν μονογενῆ. Πατὴρ κατεφρονεῖτο, ἔδει Υἱὸν διορθώσαντα τὴν πλάνην. Ἔδει γὰρ τόν, δι' οὗ ἐγένετο τὰ πάντα, τῷ δεσπότῃ τῶν ἁπάντων προσενεγκεῖν τὰ πάντα. Ἔδει θεραπευθῆναι τὸ τραῦμα· τί γὰρ ἦν ταύτης τῆς νόσου χεῖρον, ἢ ἵνα λίθος ἀντὶ Θεοῦ προσκυνηθῇ;

ΠΕΡΙ ΑΙΡΕΣΕΩΝ

ΙΒ'. Καὶ οὐ μόνον ἐν τοῖς ἐθνικοῖς ἐπηγωνίσατο ταῦτα ὁ διάβολος· ἀλλὰ γὰρ ἤδη καὶ πολλοὶ τῶν χριστιανῶν ψευδῶς λεγομένων, τῶν τῷ εὐωδεστάτῳ Χριστοῦ ὀνόματι κακῶς προσαγορευομένων, ἐτόλμησαν ἀσεβῶς ἀπαλλοτριῶσαι τὸν Θεὸν τῶν οἰκείων ποιημάτων. Τοὺς τῶν αἱρετικῶν λέγω παῖδας, τοὺς δυσωνύμους καὶ ἀθεωτάτους, τοὺς προσποιουμένους μὲν εἶναι φιλοχρίστους, μισοχρίστους δὲ παντελῶς. Ὁ γὰρ τὸν **[557]** πατέρα τοῦ **172** Χριστοῦ δυσφημῶν, ἐχθρός ἐστι τοῦ υἱοῦ. Ἐτόλμησαν εἰπεῖν οὗτοι δύο θεότητας, μίαν ἀγαθὴν καὶ μίαν κακήν. Ὢ πολλῆς ἀβλεψίας! Εἰ θεότης, πάντως ὅτι καὶ ἀγαθή·

1. Πρβλ. Ψαλμ. 103,15. 2. Πρβλ. Γέν. 1,11. 3. Πρβλ. Ψαλμ. 103,15.

εἰ δὲ οὐκ ἀγαθή, τί καλεῖται θεότης; Εἰ γὰρ Θεοῦ ἡ ἀγαθότης, εἰ Θεῷ πρέπει τὸ φιλάνθρωπον, τὸ εὐεργετικόν, τὸ παντοδύναμον· [λοιπὸν] δυοῖν θάτερον, ἢ Θεὸν καλείτωσαν σὺν τῷ ὀνόματι καὶ τῇ ἐνεργείᾳ, εἰ δὲ ἀποστερεῖσθαι μέλλοιεν τῶν ἐνεργειῶν, μὴ καλείτωσαν μόνῃ τῇ προσηγορίᾳ.

ΙΓʹ. Ἐτόλμησαν αἱρετικοὶ λέγειν δύο θεούς, καὶ δύο πηγὰς ἀγαθοῦ τε καὶ κακοῦ, καὶ ταύτας ἀγεννήτους [εἶναι]. Εἰ ἀγέννητοι ἀμφότεραι, πάντως ὅτι καὶ ἴσαι καὶ ἀμφότεραι κραταιαί. Πῶς οὖν ἀναιρεῖ τὸ σκότος τὸ φῶς; Καὶ πότερόν ποτε ὁμοῦ εἰσιν ἢ ἀπεσχοινισμέναι; Ὁμοῦ μὲν γὰρ εἶναι οὐ δύνανται. Τὶς γὰρ κοινωνία φωτὶ πρὸς σκότος[1]; φησὶν ὁ Ἀπόστολος. Εἰ δὲ μακρὰν ἀπ' ἀλλήλων εἰσίν, πάντως ὅτι καὶ ἰδίους τόπους ἔχουσιν. Εἰ δὲ ἰδίους τόπους ἔχουσι, πάντως που ἐν τοῖς τοῦ ἑνὸς Θεοῦ ἐσμεν, πάντως που καὶ ἕνα προσκυνοῦμεν. Συστῆσαι γὰρ οὕτω δεῖ, κἂν τῇ μωρίᾳ ἐκείνων συμπεριενεχθῶμεν, ὅτι ἕνα δεῖ προσκυνεῖν. Ἐξετάσωμεν δὲ αὐτούς, καὶ τί λέγουσι περὶ τοῦ ἀγαθοῦ Θεοῦ. Δυνατός ἐστιν ἢ ἀδύνατος; Εἰ μὲν δυνατός ἐστι, πῶς ἐγένετο τὸ κακόν, ἄκοντος αὐτοῦ; καὶ πῶς ἐπεισέρχεται ἡ πονηρὰ ὑπόστασις, μὴ θέλοντος αὐτοῦ; Εἰ **[560]** μὲν γὰρ εἰδὼς οὐ δύναται κωλῦσαι, ἀδυναμίαν κατηγοροῦσιν· εἰ δὲ δυνάμενος οὐ κωλύει, προδοσίαν κατηγοροῦσι. Καὶ βλέπε τὴν τούτων ἀνοησίαν. Ποτὲ μὲν λέγουσι τὸν πονηρὸν μηδὲν ἔχειν κοινὸν πρὸς **174** τὸν ἀγαθὸν Θεὸν εἰς τὴν τοῦ κόσμου δημιουργίαν, ποτὲ δὲ λέγουσιν αὐτὸν τὸ τέταρτον μέρος μόνον ἔχειν. Καὶ τὸν μὲν ἀγαθὸν λέγουσιν εἶναι πατέρα τοῦ Χριστοῦ· τὸν δὲ Χριστὸν τὸν ἥλιον τοῦτον καλοῦσιν. Εἰ τοίνυν ὁ κόσμος κατ' αὐτοὺς ὑπὸ τοῦ Πονηροῦ ἐγένετο, ὁ δὲ ἥλιος ἐν κόσμῳ, πῶς ὁ υἱὸς τοῦ Ἀγαθοῦ ἐν τοῖς τοῦ Πονηροῦ ἄκων δουλεύει; Βορβορούμεθα, ταῦτα λέγοντες, ἵνα μή τις τῶν παρόντων ἐξ ἀμαθίας εἰς βόρβορον αἱρετικῶν ἐμπέσῃ. Οἶδα χράνας ἐμαυτοῦ τὸ στόμα καὶ τῶν ἀκουόντων τὰς ἀκοάς· ἀλλὰ συμφέρει. Πολὺ γὰρ κάλλιον ἐν κατηγορίαις ἄλλων ἀκοῦσαι τὰ ἄτοπα, ἢ ἐξ ἀγνοίας εἰς ταῦτα ἐμπεσεῖν. Πολὺ κάλλιον γνῶναί σε τὸν βόρβορον καὶ μισῆσαι τοῦτον, ἢ ἀγνοοῦντα ἐμπεσεῖν εἰς αὐτόν. Ἔστι δὲ πολυσχιδὴς ὁ τῆς ἀθεότητος τῶν αἱρέσεων λόγος· ὅταν γὰρ μιᾶς ὁδοῦ τῆς εὐθείας ἐκπέσῃ [τις], τότε πολλάκις εἰς κρημνοὺς καταπίπτει.

ΙΔʹ. Καὶ πάσης μὲν αἱρέσεως εὑρετὴς Σίμων ὁ μάγος. Σίμων ὁ ἐν ταῖς Πράξεσι τῶν ἀποστόλων, τὴν ἄπρατον τοῦ Πνεύματος χάριν ἀγοράσαι προσδοκήσας ἀργυρίου καὶ ἀκούσας· Οὐκ ἔστι σοι μερὶς οὐδὲ κλῆρος ἐν τῷ λόγῳ τούτῳ[2], καὶ τὰ ἑξῆς. Περὶ οὗ γέγραπται· Ἐξ ἡμῶν ἐξῆλθον, ἀλλ' οὐκ ἦσαν ἐξ ἡμῶν. Εἰ γὰρ ἦσαν ἐξ ἡμῶν, ἐμεμενήκεσαν ἂν μεθ' ἡμῶν[3]. Οὗτος ἐπὶ τῆς Ῥώμης γενόμενος, μετὰ τὸ ὑπὸ τῶν Ἀποστόλων ἀποβληθῆναι, καὶ Ἑλένην τινὰ πόρνην ἐπαγόμενος,

1. Βʹ Κορ. 6,14. 2. Πράξ. 8,21. 3. Αʹ Ἰω. 2,19.

δυσφήμῳ τῷ στόματι πρῶτος ἐτόλμησεν εἰπεῖν, ἑαυτὸν μὲν εἶναι τὸν ἐπὶ ὄρους Σινᾶ ὡς Πατέρα φανέντα· παρὰ δὲ Ἰουδαίοις ὕστερον οὐκ ἐν σαρκί, ἀλλὰ δοκήσει ὡς Χριστὸν Ἰησοῦν φανέντα· καὶ μετὰ ταῦτα ὡς Πνεῦμα ἅγιον, τὸ ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ ὡς παράκλητον **176** ἀποστέλλεσθαι ἐπαγγελθέν. Καὶ ἐπλάνησέ τε οὕτω τὴν Ῥωμαίων πόλιν, ὥς τε Κλαύδιον ἀνδριάντα αὐτοῦ στῆσαι, ὑπογράψαντα τῇ Ῥωμαίων γλώττῃ, Σίμωνι Δέω Σάγκτω, ὅπερ ἑρμηνευόμενον δηλοῖ, Σίμωνι Θεῷ ἁγίῳ.

ΙΕ΄. Παρατεινομένης δὲ τῆς πλάνης, ἀγαθῶν ξυνωρὶς διορθοῦται τὸ πταῖσμα, Πέτρος καὶ Παῦλος παραγενόμενοι, οἱ τῆς ἐκκλησίας προστάται· καὶ **[564]** ἐπιδεικτιῶντα τὸν νομιζόμενον Θεὸν Σίμωνα, νεκρὸν εὐθὺς ἀπέδειξαν. Ἐπαγγελλομένου γὰρ τοῦ Σίμωνος μετεωρίζεσθαι εἰς τοὺς οὐρανούς, καὶ ἐπ' ὀχήματος δαιμόνων ἐπ' ἀέρος φερομένου, γόνυ κλίναντες οἱ τοῦ Χριστοῦ δοῦλοι καὶ τὴν συμφωνίαν ἐνδειξάμενοι, ἣν εἶπεν ὁ Ἰησοῦς. Ὅτι ἐὰν δύο ἐξ ὑμῶν συμφωνήσωσι, περὶ παντὸς πράγματος, οὗ ἐὰν αἰτήσωνται, γενήσεται αὐτοῖς[1]· τὸ τῆς ὁμονοίας βέλος διὰ τῆς προσευχῆς πέμψαντες κατὰ τοῦ μάγου, κατέβαλον αὐτὸν εἰς τὴν γῆν. Καὶ οὐδὲν θαυμαστόν, καίπερ ὂν θαυμαστόν· Πέτρος γὰρ ἦν, ὁ τὰς κλεῖς τῶν οὐρανῶν περιφέρων. Καὶ οὐ θαύματος ἄξιον· Παῦλος γὰρ ἦν, ὁ εἰς τρίτον οὐρανὸν ἁρπαγεὶς καὶ εἰς παράδεισον καὶ ἀκούσας ἄρρητα ῥήματα, ἃ οὐκ ἐξὸν ἀνθρώπῳ λαλῆσαι[2]. [Οἳ καὶ] ἐξ ἀέρος ἐπὶ γῆν κατήγαγον τὸν νομιζόζόμενον Θεόν, μέλλοντα εἰς τὰ καταχθόνια κατάγεσθαι. Οὗτος πρῶτος ὁ τῆς κακίας δράκων· μιᾶς δὲ ἐκκοπείσης κεφαλῆς, πολυκέφαλος εὑρέθη πάλιν ἡ τῆς κακίας ὕλη.

ΙϚ΄. Κήρινθος γὰρ τὴν Ἐκκλησίαν ἐλυμήνατο, καὶ Μένανδρος, καὶ Καρποκράτης· Ἐβιωναῖοί τε, καὶ Μαρκίων, τὸ τῆς ἀθεότητος στόμα. Ὁ γὰρ θεοὺς διαφόρους ἀναγορεύσας, ἄλλον τὸν ἀγαθὸν καὶ ἄλλον τὸν δίκαιον, ἀντιφθέγγεται τῷ Υἱῷ τῷ λέγοντι, Πάτερ δίκαιε[3]. Καὶ [ὁ λέγων] πάλιν ἄλλον τὸν πα**178**τέρα, καὶ ἄλλον τὸν ποιητὴν τοῦ κόσμου, ἐναντιοῦται τῷ Υἱῷ, τῷ λέγοντι· Εἰ δὲ τὸν χόρτον τοῦ ἀγροῦ σήμερον ὄντα καὶ αὔριον εἰς κλίβανον [πυρὸς] βαλλόμενον, ὁ Θεός, οὕτως ἀμφιέννυσι[4]· καί, ὅστις τὸν ἥλιον αὐτοῦ ἀνατέλλει ἐπὶ ἀγαθούς τε καὶ πονηρούς, καὶ βρέχει ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους[5]. **[565]** Οὕτω πάλιν ἄλλης κακίας εὑρετής, ὁ Μαρκίων δεύτερος. Ὑπὸ γὰρ τῶν κειμένων ἀπὸ τῆς παλαιᾶς ἐν τῇ καινῇ διαθήκῃ μαρτυριῶν ἐλεγχόμενος, πρῶτος ἐτόλμησεν ἐκκόψαι τὰς μαρτυρίας, καὶ ἀμάρτυρον ἀφεῖναι τὸν καταγγελλόμενον λόγον τῆς πίστεως, καταλείψας τὸν Θεόν· καὶ ὡς κηρύκων μὴ ὄντων, σαθρὰν ἠθέλησε ποιήσασθαι τῆς Ἐκκλησίας τὴν πίστιν.

---

1. Ματθ. 18,19. 2. Β' Κορ. 12,2-4. 3. Ἰω. 17,25. 4. Λουκ. 12,28. 5. Ματθ. 5,45.

ΙΖ'. Διεδέξατο τοῦτον πάλιν ἄλλος, Βασιλείδης, δυσώνυμος, δεινότατος τὸν τρόπον, ἀσελγείας καταγγέλλων. Ἐπηγωνίσατο τῇ κακίᾳ καὶ Οὐαλεντῖνος, τριάκοντα θεῶν καταγγελεύς. Ἕλληνες ὀλίγους λέγουσιν, καὶ ὁ ὀνομαζόμενος, μᾶλλον δὲ οὐκ ὢν χριστιανός, εἰς τριάκοντα ὅλους ἐξέτεινε τὴν πλάνην. Καί φησιν, ὅτι ὁ Βυθὸς (πρέπει γὰρ αὐτῷ ὄντι βυθῷ τῆς κακίας, ἐκ βυθοῦ τῆς διδασκαλίας ἄρχεσθαι) ἐγέννησε Σιγήν, καὶ ἀπὸ τῆς Σιγῆς ἐτεκνο**[568]**ποίει Λόγον. Τοῦ παρ' Ἕλλησι Διὸς οὗτος χείρων, τοῦ **180** τῇ ἀδελφῇ μιγνυμένου· τέκνον γὰρ ἐλέγετο τοῦ Βυθοῦ εἶναι ἡ Σιγή. Βλέπεις ἀτοπίαν χριστιανισμοῦ σχήματι περιβεβλημένην; Μεῖνον βραχύ, καὶ μισήσεις τὴν ἀσέβειαν. Φησὶ γὰρ ὀκτὼ αἰῶνας ἐκ τούτου γεγενῆσθαι, καὶ ἐξ ἐκείνων δέκα· καὶ ἐξ ἐκείνων ἄλλους δώδεκα, ἄρσενας καὶ θηλείας. Καὶ πόθεν ἡ σύστασις τούτων; Βλέπε τὴν ληρῳδίαν ἐκ τῶν κατασκευασμάτων. Πόθεν ἔχει τὴν ἀπόδειξιν τῶν τριάκοντα αἰώνων; Ἐπειδή, φησίν, γέγραπται, ὅτι ἐβαπτίσθη Ἰησοῦς ὡς τριάκοντα ἐτῶν ὤν. Καὶ ποία αὕτη ἀπόδειξις ἐκ τῶν τριάκοντα ἐτῶν, εἰ καὶ τριάκοντα ἐτῶν ἐβαπτίσθη[1]; Ἆρα οὖν ἐπειδὴ καὶ πέντε ἄρτους ἔκλασεν εἰς πεντακισχιλίους[2], πέντε εἰσί θεοί; ἢ ἐπειδὴ δώδεκα ἔσχε μαθητάς, δώδεκα ὤφειλον εἶναι μόνοι καὶ οἱ θεοί;

ΙΗ'. Καὶ τοῦτο ἔτι μικρὸν πρὸς τὰ λοιπὰ τῆς ἀσεβείας. Φησὶ γάρ, ὅτι ἡ τελευταία τῶν θεῶν ἀρσενόθηλυς οὖσα, ὡς τολμᾷ λέγειν, αὕτη ἐστὶν ἡ Σοφία. **[569]** Ὢ τῆς ἀθεότητος! Χριστὸς γὰρ Θεοῦ σοφία[3], μονογενὴς Υἱός· κἀκεῖνος εἰς θῆλυ καὶ τριακοστὸν στοιχεῖον καὶ ἔσχατον κατασκεύασμα, κατήνεγκε τῷ λόγῳ τοῦ Θεοῦ τὴν σοφίαν. Καί φησιν, ὅτι ἐπεχείρησεν ἡ Σοφία τὸν πρῶτον Θεὸν ἰδεῖν· καὶ μὴ φέρουσα τὰς μαρμαρυγάς, ἐξέπεσε τῶν οὐρανῶν, καὶ ἀπεβλήθη τοῦ τριακοστοῦ ἀριθμοῦ. Εἶτα στένουσα, ἐκ τῶν στεναγμῶν ἐγέννα τὸν διάβολον· καὶ ὅτι δακρύσασα τὴν ἀπόπτωσιν, τὴν θάλασσαν ὑπεστήσατο. Βλέπεις τὴν ἀσέβειαν; Πῶς γὰρ ἐκ σοφίας διάβολος γεννᾶται, καὶ ἀπὸ συνέσεως ἡ κακία, ἢ ἀπὸ φωτὸς σκότος; Καί φησιν, ὅτι ὁ διάβολος ἐγέννησεν ἄλλους, οἵτινες κατεσκεύασαν τὸν κόσμον· **182** καὶ ὅτι ὁ Χριστὸς κατῆλθεν, ἐπὶ τὸ ἀποστῆσαι τοὺς ἀνθρώπους τοῦ κοσμοποιοῦ.

ΙΘ'. Ἄκουε δέ, τίνα λέγουσιν εἶναι τὸν Χριστὸν ['Ἰησοῦν], ἵνα ἔτι μειζόνως αὐτοὺς μισήσῃς. Διδά**[572]**σκουσι γάρ, ὅτι τῆς Σοφίας ἐκπεσούσης, ἵνα μὴ ὁ ἀριθμὸς λείπῃ τῶν τριάκοντα, οἱ εἰκοσιεννέα αἰῶνες συνενέγκαντές τι ἕκαστος ἐλάχιστον, κατεσκεύασαν τὸν Χριστόν· καὶ τοῦτον δὲ ἀρσενόθηλυν πάλιν λέγουσιν. Ἆρα ἔστι τι τούτων ἀσεβέστερον; ἔστι τι τούτων ἀθλιώτερον; Ἐγὼ διηγοῦμαί σοι τὴν πλάνην, ἵνα μειζόνως αὐτοὺς μισήσῃς. Φεῦγε οὖν τὴν ἀσέβειαν, μηδὲ χαίρειν λέγε τῷ τοιούτῳ, ἵνα μὴ κοινωνήσῃς τοῖς ἔργοις τοῖς ἀκάρ-

1. Πρβλ. Λουκ. 3,23. 2. Πρβλ. Ματθ. 14,19. 3. Πρβλ. Α' Κορ. 1,24.

ποις τοῦ σκότους[1]· καὶ μήτε πολυπραγμονήσης, μήτε εἰς λόγους αὐτοῖς ἐλθεῖν θελήσης.

Κ'. Καὶ μίσει μὲν πάντας αἱρετικούς, ἐξαιρέτως δὲ τὸν τῆς μανίας ἐπώνυμον, τὸν πρῴην ἐπὶ Πρόβου βασιλέως ἀρξάμενον. Πρὸ γὰρ ὅλων ἑβδομήκοντα ἐτῶν ἡ πλάνη, καί εἰσι μέχρι τοῦ νῦν ἄνθρωποι αὐτοῖς ὀφθαλμοῖς θεωρήσαντες ἐκεῖνον. Ἀλλ' οὐχ ὅτι πρὸ ὀλίγου χρόνου ἦν, διὰ τοῦτο μίσει· ἀλλὰ διὰ τὰ δυσσεβῆ δόγματα μίσει τὸν τῆς κακίας ἐργάτην, τὸ δοχεῖον παντὸς ρύπου, τὸν πάσης αἱρέσεως βόρβορον ὑποδεξάμενον. Φιλοτιμούμενος γὰρ ἐν κακοῖς ἐξαίρετος γενέσθαι, τὰ πάντων λαβὼν καὶ **[573]** μίαν αἵρεσιν πεπληρωμένην βλασφημιῶν καὶ πάσης παρανομίας συστησάμενος, λυμαίνεται τὴν ἐκκλησίαν, (μᾶλλον δὲ τοὺς ἐκτὸς τῆς ἐκκλησίας) ὡς λέων περιπατῶν καὶ κατα**184**πίνων[2]. Μὴ πρόσεχε αὐτῶν τῇ χρηστολογίᾳ, μηδὲ τῇ νομιζομένῃ ταπεινοφροσύνῃ· ὄφεις γάρ εἰσι γεννήματα ἐχιδνῶν[3]. Καὶ Ἰούδας ἔλεγε, Χαῖρε Ραββί[4], καὶ προεδίδου. Μὴ τοῖς φιλήμασι πρόσεχε, ἀλλὰ τὸν ἰὸν φυλάσσου.

ΚΑ'. Καὶ ἵνα μὴ μάτην δοκῶμεν αὐτοῦ κατηγορεῖν, ἐν παρεξόδῳ τίς ἐστιν οὗτος ὁ Μάνης εἴπωμεν, καὶ τί διδάσκει ἐκ μέρους· ὅλον γὰρ αὐτοῦ τὸν βόρβορον, οὐδ' ὁ πᾶς αἰὼν κατ' ἀξίαν διηγήσεται. Μνημονευέσθω δὲ ταῦτα παρὰ σοὶ εἰς εὔκαιρον βοήθειαν, ἅπερ εἴρηται μὲν καὶ τοῖς πρὸ τούτου, λεχθήσεται δὲ καὶ τοῖς νῦν· ἵνα οἱ μὲν ἀγνοοῦντες μάθωσιν, οἱ δὲ εἰδότες ὑπομνησθῶσιν. Οὐκ ἔστιν ἀπὸ χριστιανῶν ὁ Μάνης, μὴ γένοιτο· οὐδὲ κατὰ τὸν Σίμωνα ἐξεβλήθη, τῆς Ἐκκλησίας, οὔτε αὐτὸς οὔτε οἱ πρὸ αὐτοῦ διδάσκοντες· κλέπτης γάρ ἐστιν ἀλλοτρίων κακῶν, ἐξιδιοποιούμενος τὰ κακά. Πῶς δὲ καὶ τίνα τρόπον, ἀκουστέον.

ΚΒ'. Σκυθιανός τις ἐν Αἰγύπτῳ, Σαρακηνὸς τὸ γένος, οὐδὲν κοινὸν οὔτε πρὸς Ἰουδαϊσμὸν οὔτε πρὸς Χριστιανισμὸν κεκτημένος. Οὗτος τὴν Ἀλεξάνδρειαν οἰκήσας, καὶ τὸν Ἀριστοτελικὸν μιμησάμενος βίον, τέσσαρας βίβλους συνέταξε, μίαν καλουμένην Εὐαγγέλιον, οὐ Χριστοῦ πράξεις περιέχουσαν, ἀλλ' ἁπλῶς μόνον τὴν προσηγορίαν· καὶ μίαν ἄλλην καλουμένην Κεφαλαίων· καὶ μίαν τρίτην, Μυστηρίων· καὶ τετάρτην, ἣν νῦν **186** περιφέρουσι, Θησαυρόν. Μαθητὴς δὲ ἦν τούτου Τερέβινθος ὀνόματι. Ἀλλὰ τὸν προῃρημένον Σκυθιανὸν ἐλθεῖν εἰς τὴν Ἰουδαίαν καὶ λυμήνασθαι τὴν χώραν, νόσῳ θανατώσας ὁ Κύριος, ἔπαυσε τὴν λοιμώδη κατάστασιν.

ΚΓ'. Ὁ δὲ τῆς κακίας μαθητὴς Τερέβινθος, κληρονόμος ὢν τοῦ χρυσοῦ καὶ τῶν βιβλίων καὶ τῆς αἱρέσεως, παραγενόμενος ἐν τῇ Παλαιστίνῃ, καὶ ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ γνωριζόμενος καὶ καταγινωσκόμενος ἔκρινεν εἰς τὴν Περσίδα μετελθεῖν. Ἵνα δὲ μὴ ἐκ τῆς προσηγορίας

---

1. Πρβλ. Ἐφεσ. 5,11. 2. Πρβλ. Α' Πέτρ. 5,8. 3. Πρβλ. Ματθ. 3,7. 4. Ματθ. 26,49.

κἀκεῖ γνωρίζηται, Βουδδᾶν μετωνόμασεν ἑαυτόν. Ἀλλ' εἶχεν ἐκεῖ καὶ τοὺς ἀνταγωνιστάς, τοὺς τοῦ Μίθρα· **[580]** καὶ πολλῶν λόγων κινουμένων καὶ διαπληκτισμῶν, ἠλέγχετο, καὶ πέρας συνελαυνόμενος, προσφεύγει τινὶ χήρᾳ. Εἶτα ἐπὶ δώματος ἀνελθών, καὶ προσκαλεσάμενος τοὺς ἀερίους δαίμονας, οὓς οἱ Μανιχαῖοι μέχρι σήμερον ἐπὶ τῆς μυσαρᾶς αὐτῶν ἰσχάδος ἐπικαλοῦνται· γενόμενος θεόπληκτος καὶ καταβληθεὶς ἀπὸ τοῦ δώματος, ἐξέψυξε· καὶ οὕτως ἐξεκόπη τὸ θηρίον δεύτερον.

ΚΔ'. Ἀλλ' ἔμεινε τὰ ὑπομνηστικὰ τῆς ἀσεβείας βιβλία· καὶ κληρονόμος ἦν ἡ χήρα καὶ τῶν βιβλίων καὶ τῶν χρημάτων. Μήτε δὲ συγγενέα, μήτε [δὲ] ἕτερόν τινα ἔχουσα, ἔκρινεν ἐκ τῶν χρημάτων ἀγοράσαι παῖδα Κούβρικον λεγόμενον· καὶ τοῦτον **188** εἰς υἱοθεσίαν λαβοῦσα, ἐπαίδευσε τοῖς Περσῶν μαθήμασιν ὡς υἱόν, καὶ ὤξυνε κατὰ τῆς ἀνθρωπότητος κακὸν βέλος. Καὶ Κούβρικος ὁ κακὸς οἰκέτης εἰς μέσον φιλοσόφων ἤκμαζε· καὶ τελευτησάσης τῆς χήρας, ἐκληρονόμησε τὰ χρήματα καὶ τὰ βιβλία. Εἶτα, ἵνα μὴ τὸ τῆς δουλείας τοῦ Κουβρίκου ὄνομα ἐπονείδιστον ᾖ, ἀντὶ Κουβρίκου Μάνην ἑαυτὸν ἐπωνόμασεν, ὅπερ κατὰ τὴν Περσῶν διάλεκτον τὴν ὁμιλίαν δηλοῖ. Ἐπειδὴ γὰρ διαλεκτικὸς ἐδόκει τις εἶναι, Μάνην ἑαυτὸν ἐπωνόμασεν, οἱονεὶ ὁμιλητήν τινα ἄριστον. Ἀλλ' ἐκεῖνος μὲν εὐδοξίαν ἑαυτῷ κατὰ τὴν Περσῶν γλῶσσαν ἐπραγματεύσατο· ἡ δὲ τοῦ Θεοῦ οἰκονομία καὶ ἄκοντα αὐτὸν ἑαυτοῦ κατήγορον ἐποίει γενέσθαι· ἵνα ἐν Περσίδι νομίσας, ἑαυτὸν τιμᾷν, παρ' Ἕλλησι μανίας ἑαυτὸν καταγγέλλῃ ἐπώνυμον.

ΚΕ'. Ἐτόλμα δὲ λέγειν ἑαυτὸν εἶναι τὸν Παράκλη**[581]**τον. Καὶ γέγραπται· Ὃς δ' ἂν βλασφημήσῃ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὐκ ἔχει ἄφεσιν[1]. Ἐβλασφήμησεν οὖν, Πνεῦμα ἅγιον ἑαυτὸν εἰπών. Ὁ ἐκείνοις κοινωνῶν, βλεπέτω μετὰ τίνων ἑαυτὸν ἐντάσσει. Ἐσάλευσεν ὁ οἰκέτης τὴν οἰκουμένην, ἐπειδὴ διὰ τριῶν σείεται ἡ γῆ· καὶ τὸ τέταρτον οὐ δύναται φέρειν, ἐὰν οἰκέτης βασιλεύσῃ[2]. Καὶ μέσος ἐλθών, λοιπὸν τὰ ὑπὲρ ἄνθρωπον ἐπηγγέλλετο. Ἐνόσει τοῦ βασιλέως Περσῶν ὁ υἱὸς καὶ ἰατρῶν δαψίλεια παρῆν. Ἀλλ' ὁ Μάνης ἐπηγγείλατο διὰ προσευχῆς ὡσανεὶ εὐσεβὴς κατορθώσειν. Ἀπέστησαν οἱ ἰατροί, συναπέστη τοῦ παιδὸς ἡ ζωή· ἠλέγχθη ἡ ἀσέβεια τοῦ ἀνδρός. Καὶ δέσμιος ἦν ὁ δὴ φιλόσοφος, εἰς φυλακήν, οὐ διὰ τὸ περὶ ἀληθείας ἐλέγ**190**ξαι τὸν βασιλέα, βληθείς· οὐ διὰ τὸ καταλῦσαι τὰ εἴδωλα, ἀλλὰ διὰ τὸ ἐπαγγείλασθαι σώζειν, καὶ ψεύσασθαι· μᾶλλον δὲ **[584]** εἰ δεῖ τἀληθὲς εἰπεῖν, διὰ τὸ φονεῦσαι. Τὸν γὰρ δυνάμενον διὰ τῆς ἰατρικῆς ἐπιμελείας σωθῆναι, οὗτος τοὺς ἰατροὺς ἀποστήσας ἐφόνευσε, τῇ ἀμελείᾳ θανατώσας.

ΚΣΤ'. Ἐμοῦ δὲ λέγοντος τὰ περὶ αὐτοῦ πάμπολλα κακά, μέμνησο

1. Μάρκ. 3,29. 2. Παρμ. 30,21-22.

πρῶτον τὴν βλασφημίαν· δεύτερον, τὴν δουλείαν· οὐχ ὅτι αἰσχύνη ἡ δουλεία, ἀλλ' ὅτι τὸ δοῦλον ὄντα ἐλευθερίαν πλάττεσθαι, κακόν· τρίτον, τὸ ψεῦδος τῆς ἐπαγγελίας· καὶ τέταρτον, τοῦ παιδὸς τὸν φόνον· καὶ πέμπτον, τὴν αἰσχύνην τῆς φυλακῆς. Καὶ οὐκ ἦν γε αἰσχύνη τῆς φυλακῆς μόνον, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐκ τῆς φυλακῆς φυγή. Ὁ γὰρ λέγων ἑαυτὸν Παράκλητον καὶ τῆς ἀληθείας ἀγωνιστήν, ἔφευγεν. Οὐκ ἦν διάδοχος Ἰησοῦ τοῦ ἑτοίμως ἐρχομένου εἰς τὸν σταυρόν· ἀλλ' οὗτος ἐναντίος ἦν, φυγάς. Εἶτα ὁ βασιλεὺς Περσῶν ἐκέλευσεν ἀπαχθῆναι τοὺς δεσμοφύλακας. Αἴτιος ὁ Μάνης δι' ὑπερηφανίαν θανάτου τῷ παιδί, καὶ αἴτιος θανάτου τῶν δεσμοφυλάκων διὰ τὴν φυγήν. Ὁ οὖν παραίτιος θανάτου, οὗτος ἄρα προσκυνεῖσθαι ὀφείλει; Οὐκ ἔδει μιμήσασθαι Ἰησοῦν καὶ εἰπεῖν, Εἰ ἐμὲ ζητεῖτε, ἄφετε τούτους ὑπάγειν[1]; Οὐκ ἔδει κατὰ τὸν Ἰωνᾶν εἰπεῖν, Ἄρατέ με καὶ βάλετε εἰς τὴν θάλασσαν· δι' ἐμὲ γὰρ ὁ κλύδων οὗτος[2];

ΚΖ'. Φεύγει ἐκ τῆς φυλακῆς, καὶ ἔρχεται εἰς τὴν Μεσοποταμίαν· ἀλλ' ἀπαντᾷ αὐτῷ ὅπλον δικαιοσύνης Ἀρχέλαος ἐπίσκοπος. **[585]** Καὶ ἐπὶ φιλοσόφων κριτῶν ἐλέγξας, ἀκροατήριον Ἑλληνικὸν συστησάμενος, ἵνα μὴ χριστιανῶν κρινάντων δοκῶσιν οἱ κριταὶ χαρίζεσθαι· Λέγε, φησίν, ὁ Ἀρχέλαος πρὸς τὸν Μάνην, ὃ κηρύσσεις. Ὁ δὲ [ὡς] τάφον ἀνεῳγμένον ἔχων τὸ στόμα[3], ἀπὸ βλασφημίας πρῶτον τοῦ ποιητοῦ τῶν ἁπάντων ἤρξα**192**το φάσκων· Ὁ τῆς παλαιᾶς Θεὸς κακῶν ἐστιν εὑρετής, λέγων περὶ ἑαυτοῦ, Ἐγὼ ὁ Θεὸς πῦρ καταναλίσκον[4]. Ὁ δὲ σοφὸς Ἀρχέλαος ὑπεξέλυσε τὴν βλασφημίαν, εἰπών· Εἰ ὁ τῆς παλαιᾶς Θεός, κατὰ τὸν σὸν λόγον, πῦρ ἑαυτὸν λέγει, τίνος υἱός ἐστιν ὁ λέγων. Πῦρ ἦλθον βαλεῖν ἐπὶ τὴν γῆν[5]; Εἰ μέμφῃ τὸν λέγοντα, Κύριος θανατοῖ καὶ ζῳογονεῖ[6]· διὰ τί τιμᾷς Πέτρον, τὴν Ταβιθὰν μὲν ἐγείραντα[7], τὴν δὲ Σαπφείραν θανατώσαντα[8]; Εἰ δὲ καὶ μέμφῃ, ὅτι πῦρ ἡτοίμασε, διὰ τί οὐ μέμφῃ τὸν λέγοντα, πορεύεσθε [ἀπ' ἐμοῦ] εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον[9]; Εἰ μέμφῃ τὸν λέγοντα, Ἐγὼ Θεὸς ποιῶν εἰρήνην καὶ κτίζων κακά[10]· ἐξήγησαι πῶς λέγει Ἰησοῦς, Οὐκ ἦλθον βαλεῖν εἰρήνην, ἀλλὰ μάχαιραν[11]. Ἀμφοτέρων γὰρ τὰ ἴσα λεγόντων, δυοῖν θάτερον· ἢ ἀμφότεροι καλοὶ διὰ τὴν ὁμολεξίαν· ἢ εἰ ἀνέγκλητος Ἰησοῦς ταῦτα λέγων, διὰ τί ψέγεις τὸν τὰ ὅμοια ἐν τῇ παλαιᾷ λέγοντα;

ΚΗ'. Εἶτα ὁ Μάνης πρὸς τοῦτον λέγει· Καὶ ποῖος Θεὸς τυφλοῖ; Παῦλος γάρ ἐστιν ὁ λέγων· Ἐν οἷς ὁ Θεὸς τοῦ αἰῶνος τούτου ἐτύφλωσε τὰ νοήματα τῶν ἀπίστων, εἰς τὸ μὴ διαυγάσαι τὸν φωτισμὸν τοῦ εὐαγγελίου[12]. Ὁ δὲ Ἀρχέλαος καλῶς ὑποκρούσας, προανάγνωθι, φησίν, ὀλίγον. Εἰ δὲ καὶ κεκαλυμμένον ἐστὶ τὸ εὐαγγέλιον ἡμῶν, ἐν τοῖς

1. Ἰω. 18,8. 2. Ἰω. 1.12. 3. Πρβλ. Ψαλμ. 5,10. 4. Πρβλ. Δευτ. 4,24. 5. Λουκ. 12,49. 6. Α' Βασ. 2,6. 7. Πρβλ. Πράξ. 9,40. 8. Πρβλ. Πράξ. 5,10. 9. Ματθ. 25,41. 10. Ἡσ. 45,7. 11. Ματθ. 10,34. 12. Β' Κορ. 4,4.

ἀπολυμένοις ἐστὶ κεκαλυμμένον[1]. Ὁρᾷς, ὅτι ἐν τοῖς ἀπολυμένοις κεκάλυπται; Οὐ δεῖ γὰρ διδόναι τὰ ἅγια τοῖς κυσίν[2]. Εἶτα, ἄρα μόνος ὁ τῆς παλαιᾶς Θεὸς ἐτύφλωσε τὰ νοήματα τῶν ἀπίστων[3]; Ἰησοῦς δὲ αὐτὸς **194** οὐκ εἴρηκε, Διὰ τοῦτο αὐτοῖς ἐν παρα**[588]**βολαῖς λαλῶ, ἵνα βλέποντες μὴ βλέπωσι[4]; Μὴ μισῶν αὐτούς, ἐβούλετο μὴ βλέπειν; ἢ διὰ τὸ ἀνάξιον, ἐπειδὴ τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτῶν ἐκάμμυσαν[5]; Ὅπου γὰρ αὐτοπροαίρετος πονηρία, ἐκεῖ καὶ ἀποχὴ τῆς χάριτος. Τῷ γὰρ ἔχοντι δοθήσεται· ἀπὸ δὲ τοῦ μὴ ἔχοντος, καὶ ὃ δοκεῖ ἔχειν ἀρθήσεται[6].

ΚΘ′. Εἰ δὲ δεῖ, καὶ ὥς τινες ἐξηγοῦνται, τοῦτο εἰπεῖν· οὐ φαῦλον γὰρ τὸ ῥῆμα· εἰ καὶ ἐτύφλωσε τῶν ἀπίστων τὰ νοήματα, ἐπὶ καλῷ ἐτύφλωσεν, ἵνα εἰς τὰ ἀγαθὰ ἀναβλέψωσιν. Οὐ γὰρ εἶπεν, Ἐτύ**[589]**φλωσεν αὐτῶν τὴν ψυχήν· ἀλλά, τὰ νοήματα τῶν ἀπίστων[7]. Τὸ δὲ λεγόμενον, τοιοῦτόν ἐστι· τύφλωσον τοῦ πόρνου τὰ πορνικὰ νοήματα, καὶ σέσωσται ὁ ἄνθρωπος. Τύφλωσον τοῦ ληστοῦ τὸ ἁρπακτικὸν καὶ ληστρικόν, καὶ σέσωσται ὁ ἄνθρωπος. Ἀλλ' οὐ θέλεις οὕτω νοῆσαι· ἔστι καὶ ἄλλη ἐξήγησις. Τυφλοῖ καὶ ὁ ἥλιος τοὺς ἀμβλυωποῦντας· καὶ οἱ ὀφθαλμιῶντες τυφλοῦνται, βλαπτόμενοι ὑπὸ τοῦ φωτός οὐχ ὅτι τυφλωτικός [ἐστιν] ὁ ἥλιος, ἀλλ' ὅτι ἡ ὑπόστασις τῶν ὀμμάτων οὐ βλέπει. Οὕτω καὶ οἱ ἄπιστοι, νοσοῦντες τὰς καρδίας, οὐ δύνανται ἐνιδεῖν τῆς θεότητος ταῖς ἀκτῖσιν. Καὶ οὐκ εἶπεν, Ἐτύφλωσε τὰ νοήματα, εἰς τὸ μὴ ἀκοῦσαι τὸ εὐαγγέλιον· ἀλλ', εἰς τὸ μὴ διαυγάσαι τὸν φωτισμὸν τῆς δόξης τοῦ εὐαγγελίου τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ[8]. Τὸ μὲν γὰρ ἀκοῦσαι τοῦ εὐαγγελίου, πᾶσιν ἐφίεται· ἡ δόξα δὲ τοῦ εὐαγγελίου, τοῖς Χριστοῦ γνησίοις μόνοις ἀφώρισται. Ἔλεγεν ὁ Κύριος τοῖς μὲν ἀκοῦσαι μὴ δυναμένοις ἐν παραβολαῖς[9]· τοῖς δὲ μαθηταῖς ἐπέλυε κατ' ἰδίαν τὰς παραβολάς[10]. Ὁ αὐγασμὸς [γὰρ] τῆς **196** δόξης τοῖς πεφωτισμένοις, ἡ τύφλωσις τοῖς ἀπίστοις. Ταῦτα τὰ μυστήρια, ἃ νῦν ἡ Ἐκκλησία διηγεῖταί σοι τῷ ἐκ κατηχουμένων μεταβαλλομένῳ, οὐκ ἔστιν ἔθος ἐθνικοῖς διηγεῖσθαι. Οὐ γὰρ ἐπὶ ἐθνικῷ τὰ περὶ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος διηγούμεθα μυστήρια, οὐδὲ περὶ τῶν μυστηρίων ἐπὶ κατηχουμένων λευκῶς λαλοῦμεν. ἀλλὰ [πολλὰ] πολλάκις λέγομεν ἐπικεκαλυμμένως, ἵνα οἱ εἰδότες πιστοὶ νοήσωσι, καὶ οἱ μὴ εἰδότες μὴ βλαβῶσι.

Λ′. Τούτοις καὶ ἄλλοις πλείοσιν ἀνετρέπετο ὁ δράκων· τοιαύταις συμπλοκαῖς κατεπάλαισε τὸν Μάνην ὁ Ἀρχέλαος. Φεύγει πάλιν καὶ ἐντεῦθεν, ὁ ἐκ **[592]** τῆς φυλακῆς φυγών· καὶ τὸν ἀνταγωνιστὴν διαδράς, ἔρχεται ἐπὶ κώμην εὐτελεστάτην, κατὰ τὸν ὄφιν τὸν ἐν παραδείσῳ καταλιπόντα τὸν Ἀδὰμ καὶ τῇ Εὔᾳ προσελθόντα. Ἀλλ' ὁ καλὸς

---

1. Β. Κορ. 4,3. 2. Πρβλ. Ματθ. 7,6. 3. Πρβλ. Β′ Κορ. 4,4. 4. Πρβλ. Ματθ. 13,13. 5. Πρβλ. Ματθ. 13,15. 6. Πρβλ. Ματθ. 25,29. 7. Πρβλ. Β′ Κορ. 4,4. 8. Β′ Κορ. 4,4. 9. Πρβλ. Ματθ. 13,13. 10. Πρβλ. Μάρκ. 4,14.

ποιμὴν Ἀρχέλαος τῶν προβάτων προνοῶν ἀκούσας τὴν φυγήν, εὐθέως δρομαῖος ἐπὶ τὴν τοῦ λύκου ἠπείγετο ζήτησιν. Ὁ δὲ Μάνης ἰδὼν ἐξαίφνης τὸν ἀντίδικον, ἐξεπήδησε καὶ ἔφυγεν· ἔφυγε δὲ τὴν τελευταίαν φυγήν. Οἱ γὰρ τοῦ τῶν Περσῶν βασιλέως ὑπασπισταὶ πανταχοῦ διερευνώμενοι, καταλαμβάνουσι τὸν φυγάδα· καὶ ἣν ὤφειλεν ἐπὶ τοῦ Ἀρχελάου λαβεῖν ἀπόφασιν, ταύτην ἐπιφέρουσιν αὐτῷ οἱ τοῦ βασιλέως ὑπασπισταί. Συλλαμβάνεται ὁ Μάνης, ὃν προσκυνοῦσιν οἱ αὐτοῦ μαθηταί, καὶ ἄγεται πρὸς τὸν βασιλέα. Ὠνείδισεν ὁ βασιλεὺς αὐτῷ τὸ ψεῦδος καὶ τὴν φυγήν· ἐχλεύασε τὴν δουλείαν· ἐξεδίκησε τοῦ παιδὸς τὸν φόνον· κατέκρινε καὶ διὰ τὸν τῶν δεσμοφυλάκων φόνον. Ἐκδαρῆναι τὸν Μάνην Περσικῷ **198** νόμῳ προστάττει. Καὶ τὸ μὲν λοιπὸν σῶμα θηρίων παρεδόθη βορᾷ· τὸ δὲ τῆς κακίστης γνώμης δοχεῖον τὸ δέρμα, θυλάκου δί**[593]**κην πρὸ τῶν πυλῶν ἀνηρτήθη. Ὁ τὸν Παράκλητον ἑαυτὸν λέγων, καὶ τὰ μέλλοντα εἰδέναι ἐπαγγελλόμενος, τὴν ἰδίαν φυγὴν καὶ τὴν κατάληψιν οὐκ ἔγνω.

ΛΑ'. Τούτου μαθηταὶ τρεῖς γεγόνασι, Θωμᾶς καὶ Βαδδᾶς καὶ Ἑρμᾶς. Μηδεὶς ἀναγινωσκέτω τὸ κατὰ Θωμᾶν εὐαγγέλιον· οὐ γάρ ἐστιν ἑνὸς τῶν δώδεκα ἀποστόλων, ἀλλ' ἑνὸς τῶν κακῶν τριῶν τοῦ Μάνου μαθητῶν. Μηδεὶς προσφερέσθω τοῖς ψυ**[596]**χοφθόροις Μανιχαίοις, τοῖς ἀχύρων ὕδασι τὸ στυγνὸν τῆς **200** νηστείας προσποιουμένοις· τοῖς διαβάλλουσι μὲν τὸν τῶν βρωμάτων ποιητήν, τὰ κάλλιστα δὲ τῶν βρωμάτων λαιμαργοῦσι· τοῖς διδάσκουσιν, ὅτι ὁ τήνδε τὴν βοτάνην ἐκτίλλων, εἰς αὐτὴν μεταβάλλεται. Εἰ γὰρ ἐκτέμνων βοτάνας ἤ τι τῶν λαχάνων, εἰς τοῦτο μεταβάλλεται, γεωργοὶ καὶ κηπουρῶν παῖδες εἰς πόσα μεταβληθήσονται; Κατὰ τοσούτων ὁ κηπουρὸς ἤνεγκε τὴν δρεπάνην, ὡς ὁρῶμεν· εἰς ποῖα ἄρα μεταβάλλεται; Γέλωτος ἀληθῶς τὰ διδάγματα καὶ καταγνώσεως πλήρη καὶ αἰσχύνης. Ὁ αὐτὸς ἀνὴρ ποιμὴν ὢν προβάτων, καὶ πρόβατον ἔθυσε καὶ λύκον ἀπέκτεινεν· εἰς ποῖον ἄρα μεταβάλλεται; Πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων ἰχθύας ἐσαγήνευσαν, καὶ ὄρνεα ἔξευσαν· εἰς ποῖον ἄρα μεταβάλλονται οἱ τῆς ἁρπαγῆς;

ΛΒ'. Ἀργίας ἔκγονοι Μανιχαῖοι, οἱ μὴ ἐργαζόμενοι καὶ τὰ τῶν ἐργαζομένων κατεσθίοντες· οἱ τοὺς προσφέροντας αὐτοῖς τὰ βρώματα μειδιῶσι προσώποις δεχόμενοι, καὶ ἀντὶ εὐλογιῶν κατάρας ἀποδίδοντες. Ὅταν γάρ τις αὐτοῖς [τι] προσενέγκῃ ἀνόητος, Μικρὸν ἔξω φησί, στῆθι, καὶ εὐλογήσω σε. Εἶτα δεξάμενος εἰς χεῖρας τὸν ἄρτον, (ὡς οἱ ἐξ αὐτῶν μετανοήσαντες ἐξωμολογήσαντο), Ἐγώ σε οὐκ ἐποίησα, φησὶν ὁ Μανιχαῖος τῷ ἄρτῳ· καὶ κατάρας πέμπει εἰς τὸν ὕψιστον, καὶ καταρᾶται τὸν πεποιηκότα, καὶ οὕτως ἐσθίει τὸ πεποιη**[597]**μένον. Εἰ μισεῖς τὰς τροφάς, τί μειδιῶν τῷ προσώπῳ ἀπέβλεψας τῷ προσενέγκαντι; **202** Εἰ τῷ ἐνέγκαντι ἔχεις χάριν, διὰ τί πέμπεις τῷ κατασκευάσαντι καὶ δημιουργήσαντι Θεῷ τὴν βλασφημίαν; Καὶ πάλιν, Ἐγώ σε οὐκ ἔσπειρά, φησι· σπαρείη ὁ σπείρας σε. Ἐγώ σε οὐκ ἐθέ-

ρισα δρεπάνοις· ἐκθερισθείη ὁ θερίσας σε. Ἐγώ σε πυρὶ οὐκ ὤπτησα· ὀπτηθείη ὁ ὀπτήσας σε. Καλὰ τὰ ἀμοιβαῖα τῆς χάριτος.

ΛΓ'. Μεγάλα μὲν κακὰ καὶ ταῦτα, ἀλλ' ἔτι μικρὰ πρὸς τὰ ἄλλα. Οὐ τολμῶ ἐπὶ ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν τὸ λουτρὸν αὐτῶν διηγήσασθαι. Οὐ τολμῶ εἰπεῖν, τίνι ἐμβάπτοντες τὴν ἰσχάδα, διδόασι τοῖς ἀθλίοις. Διὰ συσσήμων δὲ μόνον δηλούσθω. Ἄνδρες γὰρ τὰ ἐν τοῖς ἐνυπνιασμοῖς, ἐνθυμείσθωσαν, καὶ γυναῖκες τὰ ἐν ἀφέδροις. Μιαίνομεν ἀληθῶς καὶ τὸ στόμα, ταῦτα λέγοντες. Μὴ Ἕλληνες τούτων μυσαρώτεροι; μὴ Σαμαρεῖται τούτων ἀθεώτεροι; μὴ Ἰουδαῖοι τούτων ἀσεβέστεροι; μὴ οἱ πορνεύοντες τούτων ἀκαθαρτότεροι; Ὁ μὲν γὰρ πορνεύσας, πρὸς μίαν ὥραν δι' ἐπιθυμίαν τελεῖ τὴν πρᾶξιν· καταγινώσκων δὲ τῆς πράξεως, ὡς μιανθεὶς οἶδε λουτρῶν ἐπιδεόμενος, καὶ γινώσκει [600] τῆς πράξεως τὸ μυσαρόν. Ὁ δὲ Μανιχαῖος θυσιαστηρίου μέσον, οὗ νομίζει, τίθησι ταῦτα, καὶ μιαίνει καὶ τὸ στόμα καὶ τὴν γλῶσσαν. Παρὰ τοιούτου στόματος, ἄνθρωπε, δέχῃ διδασκαλίαν; Τοῦτον ὅλως ἀπαντήσας ἀσπάζῃ φιλήματι; Ἆρα χωρὶς τῆς λοιπῆς ἀσεβείας οὐ φεύγεις τὸ μεμολυσμένον, καὶ τοὺς ἀκολάστων χείρονας τοὺς πάσης προεστώσης μυσαρωτέρους;

ΛΔ'. Παραγγέλλει ταῦτα ἡ Ἐκκλησία καὶ διδάσκει, καὶ ἅπτεται βορβόρων, ἵνα σὺ μὴ βορβορωθῇς. Λέγει τὰ τραύματα, ἵνα **204** μὴ σὺ τραυματισθῇς· Ἀρκεῖ δέ σοι τὸ εἰδέναι μόνον· τὸ δὲ πείρᾳ παραλαβεῖν ἀπέχου. Βροντᾷ ὁ Θεός, καὶ πάντες τρέμομεν· κἀκεῖνοι βλασφημοῦσιν. Ἀστράπτει ὁ Θεός, καὶ πάντες εἰς γῆν ἐπικλίνομεν· κἀκεῖνοι περὶ οὐρανὸν τὰς δυσφήμους ἔχουσι γλώσσας. Ἰησοῦς λέγει περὶ τοῦ Πατρὸς [αὐτοῦ], Ὅστις τὸν ἥλιον αὐτοῦ ἀνατέλλει ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους, καὶ βρέχει ἐπὶ ἀγαθοὺς καὶ πονηρούς[1]. Κἀκεῖνοι λέγουσιν, ὅτι οἱ ὑετοὶ ἐξ ἐρωτικῆς μανίας γίνονται. Καὶ τολμῶσι λέγειν, ὅτι ἐστί τις παρθένος ἐν οὐρανῷ εὐειδὴς μετὰ νεανίσκου εὐειδοῦς· καὶ κατὰ τὸν τῶν καμήλων ἢ λύκων καιρόν, τοὺς τῆς αἰσχρᾶς ἐπιθυμίας καιροὺς ἔχειν· καὶ κατὰ τὸν τῶν χειμώνων καιρόν, μανιωδῶς αὐτὸν ἐπιτρέχειν τῇ παρθένῳ, καὶ τὴν μὲν φεύγειν φασί, τὸν δὲ ἐπιτρέχειν· εἶτα ἐπιτρέχοντα ἱδροῦν· ἀπὸ δὲ τῶν ἱδρώτων αὐτοῦ εἶναι τὸν ὑετόν. Ταῦτα γέγραπται ἐν ταῖς τῶν Μανιχαίων βίβλοις. Ταῦτα ἡμεῖς ἀνεγνώκαμεν, ἀπιστοῦντες τοῖς λέγουσιν. Ὑπὲρ γὰρ τῆς ὑμετέρας ἀσφαλείας, τὴν ἐκείνων ἀπώλειαν ἐπολυπραγμονήσαμεν.

[601] ΛΕ'. Ἀλλὰ ῥύσαιτο ἡμᾶς ὁ Κύριος ἀπὸ τοιαύτης πλάνης. Δοθείη δὲ ὑμῖν ἔχθρα πρὸς τὸν δράκοντα· ἵνα ὥσπερ ἐκεῖνοι τηροῦσι τὴν πτέρναν, οὕτω καὶ ὑμεῖς αὐτῶν πατήσητε τὴν κεφαλήν[2]. Μνημονεύετε τῶν λεγομένων· τίς συμφωνία τῶν σῶν πρὸς τὰ ἐκείνων; τί τὸ φῶς πρὸς τὸ σκότος[3], τί τὸ τῆς Ἐκκλησίας σεμνόν, πρὸς τὸ [τῶν] Μανιχαίων μυσαρόν; Ὧδε τάξις, ὧδε ἐπιστήμη, ὧδε σεμνό-

1. Πρβλ. Ματθ. 5,45. 2. Πρβλ. Γέν. 3,15. 3. Πρβλ. Β' Κορ. 6,14.

της, ὧδε ἁγνεία· ὧδε καὶ τὸ ἐμ206βλέψαι γυναικὶ πρὸς ἐπιθυμίαν, κατάγνωσις[1]. Ὧδε γάμος σεμνότητος, ὧδε ἐγκρατείας ὑπομονή, ὧδε παρθενίας ἰσάγγελον ἀξίωμα· ὧδε βρωμάτων μετοχὴ μετὰ εὐχαριστίας· ὧδε εὐγνωμοσύνη πρὸς τὸν τῶν ὅλων δημιουργόν. Ὧδε ὁ Πατὴρ τοῦ Χριστοῦ προσκυνεῖται· ὧδε φόβος καὶ τρόμος διδάσκεται τοῦ βρέχοντος· ὧδε τῷ βροντῶντι καὶ ἀστράπτοντι δοξολογίαν ἀναπέμπομεν.

ΛϚ΄. Συναγελάζου τοῖς προβάτοις· φεῦγε τοὺς λύκους· τῆς Ἐκκλησίας μὴ ἀναχώρει. Μίσει καὶ τούς ποτε εἰς τὰ τοιαῦτα ὑποπτευθέντας· καὶ ἐὰν μὴ χρόνῳ καταλάβῃς αὐτῶν τὴν μετάνοιαν, μὴ προπετῶς σεαυτὸν ἐμπιστεύσῃς. Παρεδόθη σοι τῆς μοναρχίας ἡ ἀλήθεια. Γνώριζε τὰς βοτάνας τῶν μαθημάτων· γίνου δόκιμος τραπεζίτης, τὸ καλὸν κατέχων, ἀπὸ παντὸς εἴδους πονηροῦ ἀπεχόμενος[2]· Εἰ δὲ καί ποτε τοιοῦτος γέγονας, μίσησον **[604]** ἐπιγνοὺς τὴν πλάνην. Ἔστι γὰρ ὁδὸς σωτηρίας, ἐὰν ἀπεμέσῃς τὸν ἄνεμον· ἐὰν ἀπὸ καρδίας μισήσῃς· ἐὰν ἀποστῇς αὐτῶν, μὴ χείλεσι μόνον, ἀλλὰ καὶ τῇ ψυχῇ· ἐὰν προσκυνήσῃς τὸν Πατέρα τοῦ Χριστοῦ, τὸν Θεὸν νόμου καὶ προφητῶν· ἐὰν γινώσκῃς τὸν ἀγαθὸν καὶ δίκαιον, ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν ὄντα Θεόν. Ὅς πάντας ὑμᾶς συντηρήσειε, διαφυλάττων ὑμᾶς ἀπτώτους, ἀσκανδαλίστους, ἑδραίους ἐν τῇ πίστει, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ Ζ΄

208 [605] Φ ω τ ι ζ ο μ έ ν ω ν, ἐν Ἱεροσολύμοις σχεδιασθεῖσα, εἰς τὸν Π α τ έ ρ α. Καὶ ἀνάγνωσις ἐκ τῆς πρὸς Ἐφεσίους· Τούτου χάριν κάμπτω τὰ γόνατά μου πρὸς τὸν Πατέρα, ἐξ οὗ πᾶσα πατρία ἐν οὐρανοῖς καὶ ἐπὶ γῆς ὀνομάζεται[3], καὶ τὰ ἑξῆς.

Α΄. Περὶ μὲν τῆς τοῦ Θεοῦ μοναρχίας, αὐτάρκως ἡμῖν ἐν τῇ χθὲς ἡμέρᾳ πρὸς ὑμᾶς εἴρηται. Αὐτάρκως δὲ λέγω, οὐ τὸ πρὸς ἀξίαν· (τούτου γὰρ ἀφικέσθαι θνητῇ φύσει παντελῶς ἀδύνατον), ἀλλ' ὅσον ἧκεν εἰς τὴν ἡμετέραν ἀσθένειαν. Καὶ τῆς τῶν ἀθέων αἱρεσιωτῶν πολυσχιδοῦς πλάνης τὰς ἐκτροπὰς διῆλθον. Ὧν τὸ βορβορῶδες καὶ τὸ τῶν ψυχῶν ἰοβόλον ἀποσεισάμενοι, καὶ τὰ κατ' ἐκείνους μνημονεύσαντες, οὐχ ἵνα βλαβῶμεν, ἀλλ' ἵνα μειζόνως αὐτοὺς μισήσωμεν, πρὸς ἑαυτοὺς λοιπὸν ἐπανέλθωμεν· καὶ τὰ σωτηριώδη τῆς ἀληθοῦς Πίστεως καταδεξώμεθα, τῷ τῆς μοναρχίας ἀξιώματι τὸ πατρικὸν συνάπτοντες, καὶ πιστεύοντες ε ἰ ς ἕ ν α Θ ε ὸ ν Π α τ έ ρ α. Οὐ γὰρ μόνον ε ἰ ς ἕ ν α Θ ε ὸ ν δεῖ πιστεύειν· ἀλλὰ καὶ [τὸ] Π α τ έ ρ α τοῦτον εἶναι τοῦ μονογενοῦς. Κυρίου δὲ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μετ' εὐσεβείας καταδεχώμεθα.

---

1. Πρβλ. Ματθ. 5,28. 2. Πρβλ. Α' Θεσ. 5,21-22. 3. Ἐφεσ. 3,14-15.

Β′. Ταύτῃ γὰρ ἂν τῶν Ἰουδαίων ἀνώτερα φρονοίημεν οἵ τὸ μὲν εἶναι ἕνα Θεὸν καταδέχονται τοῖς δόγμασι· (τί γάρ, **210** εἰ καὶ τοῦτο διὰ τῆς εἰδωλολατρίας πολλάκις ἠρνήσατο;) τὸ δὲ καὶ Πατέρα εἶναι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦτον, οὐ παραδέχονται· τοῖς οἰκείοις προφήταις ἐναντία φρονοῦντες, οἵ φασιν ἐν ταῖς θείαις γραφαῖς· Κύριος εἶπε πρός με, Υἱός μου εἶ σύ, ἐγὼ σήμερον γεγένηκά σε[1]. Καὶ μέχρι σήμερον φρυαττόμενοι καὶ συναγόμενοι **[608]** κατὰ τοῦ Κυρίου, καὶ κατὰ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ[2]· νομίζοντες ὅτι δυνατόν ἐστι Πατρὶ φιλιωθῆναι χωρὶς τῆς εἰς τὸν Υἱὸν εὐσεβείας· ἀγνοοῦντες ὅτι οὐδεὶς ἔρχεται πρὸς τὸν Πατέρα, εἰ μὴ διὰ τοῦ Υἱοῦ[3], τοῦ λέγοντος, Ἐγώ εἰμι ἡ θύρα[4]· καί, Ἐγώ εἰμι ἡ ὁδός[5]. Ὁ τοίνυν τὴν ὁδὸν παραιτούμενος τὴν ἀπάγουσαν πρὸς τὸν Πατέρα, καὶ ὁ τὴν θύραν ἀρνούμενος, πῶς τῆς πρὸς τὸν Θεὸν εἰσόδου καταξιωθήσεται; ἀντιλέγοντες δὲ καὶ τοῖς ἐν ὀγδοηκοστῷ ὀγδόῳ ψαλμῷ γεγραμμένοις, τό, Αὐτὸς ἐπικαλέσεταί με, Πατήρ μου εἶ σύ, Θεός μου καὶ ἀντιλήπτωρ τῆς σωτηρίας μου. Κἀγὼ πρωτότοκον θήσομαι αὐτόν, ὑψηλὸν παρὰ τοῖς βασιλεῦσι τῆς γῆς[6]. Εἰ γὰρ ταῦτα πρὸς τὸν Δαβὶδ ἢ Σολομῶντα, ἢ καί τινα τῶν καθεξῆς εἰρῆσθαι βιάζοιντο, δειξάτωσαν, πῶς ὁ θρόνος τούτου τοῦ προφητευομένου παρ' αὐτοῖς, ἔστιν ὡς αἱ ἡμέραι τοῦ οὐρανοῦ[7], καὶ ὡς ὁ ἥλιος ἐναντίον τοῦ Θεοῦ[8], καὶ ὡς ἡ σελήνη κατηρτισμένη εἰς τὸν αἰῶνα[9]. Πῶς δὲ καὶ οὐ δυσωποῦνται τὸ γεγραμμένον, Ἐκ γαστρὸς πρὸ ἑωσφόρου ἐγέννησά σε[10]; καὶ τό, Συμπαραμενεῖ τῷ ἡλίῳ καὶ πρὸ τῆς σελήνης, γενεὰς γενεῶν[11]; ἅπερ ἐπ' ἄνθρωπον ἀναφέρειν, πάσης ἀγνωμοσύνης ἀνάπλεων καὶ μεστόν.

Γ′. Ἀλλ' Ἰουδαῖοι μὲν τὰ συνήθη τῆς ἀπιστίας, ἔν τε τοῖς ῥητοῖς τούτοις καὶ ἐν τοῖς παραπλησίοις, ἐπειδὴ βούλονται, νοσείτωσαν. Ἡμεῖς δὲ τὸ τῆς Πίστεως εὐσεβὲς ἀναλαμβάνομεν Θεὸν ἕνα τὸν Πατέρα τοῦ Χριστοῦ προσκυνοῦντες· [τὸν γὰρ τοῖς πᾶσι τὸ γεννᾶν χαριζόμενον, τοῦτον τῆς τοιαύτης ἀξίας ἀποστε**212**ρεῖν ἀνόσιον]· καὶ πιστεύομεν εἰς ἕνα Θεὸν Πατέρα, ἵνα καὶ πρὸ τῶν περὶ Χριστοῦ κινηθησομένων ἡμῖν διδασκαλικῶν λόγων, ἡ περὶ τοῦ μονογενοῦς πίστις ἐγκαταβάλληται τῇ ψυχῇ τῶν ἀκουόντων, ἐκ τῶν μεταξὺ λόγων τῶν περὶ τοῦ Πατρὸς κατὰ μηδοτιοῦν ἀποσχοινιζομένη.

Δ′. Τὸ γὰρ τοῦ Πατρὸς ὄνομα ἅμα τῷ τῆς ὀνομασίας προσρήματι, νοεῖν παρέχει καὶ τὸν Υἱόν· ὥσπερ ὁμοίως Υἱόν τις ὀνομάσας, εὐθὺς ἐνόησε καὶ τὸν Πατέρα. Εἰ γὰρ πατήρ, πάντως ὅτι πατὴρ υἱοῦ· καὶ εἰ υἱός, πάντως ὅτι πατρὸς υἱός. Ἵν' οὖν μὴ ἐκ τοῦ λέγειν οὕτως, εἰς ἕνα Θεὸν Πατέρα παντοκράτορα, ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς, ὁρατῶν τε πάντων καὶ ἀορά-

---

1. Ψαλμ. 2,7. 2. Πρβλ. Ψαλμ. 2,2. 3. Πρβλ. Ἰω. 14,6. 4. Ἰω. 10.9. 5. Ἰω. 14,6. 6. Ψαλμ. 88,27-28. 7. Πρβλ. Ψαλμ. 88,30. 8. Πρβλ. Ψαλμ. 88,37. 9. Πρβλ. Ψαλμ. 88,38. 10. Ψαλμ. 109,3. 11. Ψαλμ. 71,5.

[609]των· εἶτα ἐπαγόντων ἡμῶν καὶ τό, εἰς ἕνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν· ὑπολάβοι τις οὐχ ὁσίως, οὐρανοῦ καὶ γῆς δευτερεύειν τῇ τάξει τὸν μονογενῆ· διὰ τοῦτο, πρὸ τῆς ἐκείνων ὀνομασίας, Πατέρα τὸν Θεὸν ὠνομάσαμεν, ἵνα ἅμα τῷ νοεῖν Πατέρα, νοήσωμεν καὶ τὸν Υἱόν· υἱοῦ γὰρ καὶ πατρὸς οὐδέν ἐστι μεταξὺ τῶν ὄντων.

Ε΄. Ἔστι τοίνυν ὁ Θεός, πολλῶν μὲν καταχρηστικῶς πατήρ· ἑνὸς δὲ μόνου φύσει καὶ ἀληθείᾳ τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ, Κυρίου δὲ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, Πατήρ· οὐ χρόνοις τὸ πατὴρ εἶναι κτησάμενος, ἀλλ' ἀεὶ Πατὴρ τοῦ μονογενοῦς τυγχάνων. Οὐ γὰρ ἄπαις ὢν πρὸ τούτου, πατὴρ γέγονεν, ὕστερον μεταβουλευσάμενος· ἀλλὰ πρὸ πάσης ὑποστάσεως καὶ πρὸ πάσης αἰσθήσεως, πρὸ χρόνων τε καὶ πρὸ πάντων τῶν αἰώνων, τὸ πατρικὸν ἀξίωμα ἔχει ὁ Θεός· τούτῳ μᾶλλον ἢ τοῖς λοιποῖς ἀξιώμασι σεμνυνόμενος. Καὶ οὐ πάθει πατὴρ γενόμενος, οὐκ ἐκ συμπλοκῆς, οὐ κατ' ἄγνοιαν, οὐκ ἀποῤῥεύσας, οὐ μειωθείς, οὐκ ἀλλοιωθείς· (πᾶν γὰρ δώρημα τέλειον ἄνωθέν ἐστι, καταβαῖνον ἀπὸ **214** τοῦ πατρὸς τῶν φώτων, παρ' ᾧ οὐκ ἔνι παραλλαγὴ ἢ τροπῆς ἀποσκίασμα[1]). Πατὴρ τέλειος, τέλειον Υἱὸν γεννήσας· πάντα παραδοὺς τῷ γεγεννημένῳ· πάν[612]τα γάρ μοι παρεδόθη, φησίν, ὑπὸ τοῦ Πατρός μου[2]. Καὶ τιμώμενος ὑπὸ τοῦ μονογενοῦς. Ἐγὼ γὰρ τιμῶ τὸν Πατέρα[3], φησὶν ὁ Υἱός· καὶ πάλιν· Καθὼς ἐγὼ τὰς ἐντολὰς τοῦ Πατρός μου τετήρηκα, καὶ μένω αὐτοῦ ἐν τῇ ἀγάπῃ[4]. Λέγομεν τοίνυν καὶ ἡμεῖς παραπλησίως τῷ Ἀποστόλῳ· Εὐλογητὸς ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁ πατὴρ τῶν οἰκτιρμῶν, καὶ Θεὸς πάσης παρακλήσεως[5]· καί, Κάμπτομεν τὰ γόνατα πρὸς τὸν Πατέρα, ἐξ οὗ πᾶσα πατριὰ ἐν οὐρανοῖς καὶ ἐπὶ γῆς ὀνομάζεται[6], δοξάζοντες αὐτὸν σὺν τῷ μονογενεῖ· ὁ γὰρ ἀρνούμενος τὸν Πατέρα, καὶ τὸν Υἱὸν ἀρνεῖται[7]· καὶ πάλιν· Ὁ ὁμολογῶν τὸν Υἱόν, καὶ τὸν Πατέρα ἔχει[8]· γινώσκοντες ὅτι Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς εἰς δόξαν Θεοῦ Πατρός[9].

Ϛ΄. Προσκυνοῦμεν τοίνυν τὸν Πατέρα τοῦ Χριστοῦ τὸν οὐρανοῦ καὶ γῆς ποιητήν, τὸν Θεὸν Ἀβραάμ, Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ[10]· οὗ πρὸς τιμὴν καὶ ὁ πρότερος ἀντικρὺς ἡμῶν ἐνταῦθα ναὸς ᾠκοδόμητο. Οὐ γὰρ ἀνεξόμεθα τῶν αἱρετικῶν τῶν τὴν παλαιὰν τῆς καινῆς διαθήκης ἀποσχιζόντων· ἀλλὰ τῷ Χριστῷ πεισθησόμεθα, τῷ λέγοντι περὶ τοῦ ἱεροῦ· Οὐκ ᾔδειτε, ὅτι ἐν τοῖς τοῦ Πατρός μου δεῖ με εἶναι[11]; καὶ πάλιν· Ἄρατε ταῦτα ἐντεῦθεν, καὶ μὴ ποιεῖτε τὸν οἶκον τοῦ Πατρός μου οἶκον ἐμπορίου[12]. Δι' ὧν σαφέστατα τὸν ἐν Ἱεροσολύμοις πρότερον ναόν οἶκον εἶναι τοῦ ἑαυτοῦ Πατρὸς ὡμολόγει. Εἰ δέ τις ἐξ ἀπιστίας ἀποδείξεις ἔτι πλείονας λαβεῖν βούλεται, περὶ τοῦ, τὸν Πατέρα

---

1. Ἰακ. 1,17. 2. Ματθ. 11,27. 3. Ἰω. 8,49. 4. Ἰω. 15,10. 5. Β' Κορ. 1,3. 6. Ἐφεσ. 3,14. 7. Πρβλ. Α' Ἰω. 2,22. 8. Α' Ἰω. 2.23. 9. Φιλιπ. 2,11. 10. Πρβλ. Γέν. 3,6. 11. Λουκ. 2,49. 12. Ἰω. 2,16.

τοῦ Χριστοῦ τὸν αὐτὸν εἶναι καὶ κόσμου ποιητήν· ἀκουσάτω πάλιν αὐτοῦ λέγοντος· Οὐχὶ δύο στρουθία ἀσσαρίου πωλεῖται; καὶ ἓν ἐξ αὐτῶν οὐ πεσεῖται ἐπὶ τὴν γῆν ἄνευ τοῦ Πατρός[1] μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς. Καὶ τό, Ἐμβλέψατε εἰς τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ, ὅτι οὐ σπείρουσιν, οὐδὲ θερίζουσιν, οὐδὲ συνάγουσιν **216** εἰς ἀποθήκας· καὶ ὁ πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος τρέφει αὐτά[2]. Καὶ τό, Ὁ Πατήρ μου ἕως ἄρτι ἐργάζεται, κἀγὼ ἐργάζομαι[3].

[613] Ζ'. Ἀλλ' ἵνα μή τις ἐξ ἀφελείας ἢ κακεντρεχείας, ἀνθρώποις δικαίοις ἰσότιμον εἶναι τὸν Χριστὸν ὑπολάβῃ, ἐκ τοῦ λέγειν αὐτόν, Ἀναβαίνω πρὸς τὸν Πατέρα μου, καὶ πατέρα ὑμῶν[4]· καλὸν ἐκεῖνο προδιαστείλασθαι ὅτι τὸ μὲν τοῦ πατρὸς ἕν ἐστιν ὄνομα, ποικίλη δὲ τῆς ἐνεργείας ἡ δύναμις. Καὶ τοῦτο αὐτὸ γινώσκων εἴρηκεν ἀσφαλῶς· Πορεύομαι πρὸς τὸν Πατέρα μου, καὶ πατέρα ὑμῶν. Οὐκ εἰπών, πρὸς τὸν Πατέρα ἡμῶν· ἀλλὰ διελών, καὶ εἰπὼν πρῶτον τὸ οἰκεῖον, πρὸς τὸν Πατέρα μου, ὅπερ ἦν κατὰ φύσιν· εἶτ' ἐπαγαγών, καὶ πατέρα ὑμῶν, ὅπερ ἦν κατὰ θέσιν. Εἰ γὰρ καὶ μάλιστα λέγειν ἐν προσευχαῖς κατηξιώθημεν, Πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς[5], ἀλλὰ κατὰ φιλανθρωπίαν ἡ δόσις. Οὐ γὰρ κατὰ φύσιν ἐκ τοῦ ἐν οὐρανοῖς πατρὸς γεννηθέντες, πατέρα καλοῦμεν αὐτόν· ἀλλ' ἐκ δουλείας εἰς υἱοθεσίαν πατρικῇ χάριτι, διὰ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος μετενεχθέντες, ἀφάτῳ φιλανθρωπίᾳ λέγειν τοῦτο καταξιούμεθα.

Η'. Εἰ δέ τις βούλεται μαθεῖν, ὅπως ἡμεῖς τὸν Θεὸν πατέρα καλοῦμεν, ἀκουέτω τοῦ καλοῦ παιδαγωγοῦ Μωσέως λέγοντος· Οὐκ αὐτὸς οὗτός σου πατὴρ ἐκτήσατό σε, καὶ ἐποίησέ σε, καὶ ἔκτισέ σε[6]; καὶ Ἡσαΐου τοῦ προφήτου· Καὶ νῦν Κύριε, πατὴρ ἡμῶν σύ· ἡμεῖς δὲ πηλός, ἔργα τῶν χειρῶν σου πάντες[7]. Σαφέστατα γὰρ ἐδήλωσεν ἡ προφητικὴ χάρις, ὅτι μὴ κατὰ φύσιν, ἀλλὰ κατὰ Θεοῦ χάριν καὶ θέσει, πατέρα καλοῦμεν.

Θ'. Καὶ ἵνα γνῷς ἀκριβέστερον, ὅτι μὴ πάντως ἐν ταῖς θείαις γραφαῖς ὁ κατὰ φύσιν πατὴρ μόνον καλεῖται πατήρ, ἄκουε Παύλου λέγοντος. Ἐὰν γὰρ **[616]** μυρίους παιδαγωγοὺς ἔχητε **218** ἐν Χριστῷ, ἀλλ' οὐ πολλοὺς πατέρας· ἐν γὰρ Χριστῷ Ἰησοῦ διὰ τοῦ εὐαγγελίου ἐγὼ ὑμᾶς ἐγέννησα[8]. Οὐ γὰρ τῷ γεννῆσαι κατὰ σάρκα, ἀλλὰ τῷ διδάξαι καὶ ἀναγεννῆσαι κατὰ πνεῦμα, Παῦλος ἦν Κορινθίων πατήρ. Ἄκουε δὲ καὶ τοῦ Ἰὼβ λέγοντος· Ἐγὼ ἤμην πατὴρ ἀδυνάτων[9]. Πατέρα γὰρ ἑαυτόν, οὐ τῷ γεννῆσαι πάντας, ἀλλὰ τῷ κηδεμονεῖν, ὠνόμασεν. Αὐτός τε ὁ μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, τῷ ξύλῳ κατὰ τὸν τοῦ σταυροῦ καιρὸν τὴν σάρκα προσηλωμένος, ἰδὼν τὴν Μαριὰμ τὴν ἑαυτοῦ κατὰ σάρκα μητέρα, καὶ τὸν Ἰωάννην τὸν τῶν μαθητῶν προσφιλέστατόν φησι, πρὸς ἐκεῖνον μέν, Ἰδοὺ ἡ μήτηρ σου· πρὸς δὲ τὴν

---

1. Ματθ. 10,29. 2. Ματθ. 6,26. 3. Ἰω. 5,17. 4. Ἰω. 5,17. 5. Ματθ. 6,9. 6. Δευτ. 32.6. 7. Ἡσ. 64,8. 8. Α' Κορ. 4,15. 9. Ἰὼβ 29,16.

Μαριάμ, Ἰδοὺ ὁ υἱός σου[1]· τὴν ὀφειλομένην φιλοστοργίαν ἐκδιδάσκων· καὶ τὸ παρὰ τῷ Λουκᾷ εἰρημένον πλαγίως ἐπιλύων, τό, Καὶ ἦν ὁ πατὴρ αὐτοῦ καὶ ἡ μήτηρ αὐτοῦ θαυμάζοντες[2]· ὅπερ ἁρπάζουσιν αἱρεσιωτῶν παῖδες, ἐξ ἀνδρός, αὐτὸν καὶ γυναικὸς γεγεννῆσθαι λέγοντες. Ὅνπερ γὰρ τρόπον ἡ Μαρία μήτηρ Ἰωάννου διὰ τὴν φιλοστοργίαν, οὐ διὰ τὸ γεννῆσαι· οὕτω καὶ Ἰωσὴφ πατὴρ ἐκαλεῖτο τοῦ Χριστοῦ, οὐ διὰ τὸ γεννῆσαι· (οὐ γὰρ ἔγνω αὐτήν, κατὰ τὸ εὐαγγέλιον, ἕως οὗ ἔτεκε τὸν υἱὸν αὐτῆς τὸν πρωτότοκον[3]) ἀλλὰ διὰ τὴν περὶ τὴν ἀνατροφὴν κηδεμονίαν γεγεννημένην.

Ι΄. Τοῦτο μὲν οὖν ὑμῖν ἐν παρεκβάσει νῦν ὡς ἐν ὑπομνήσει λελέχθω. Προσθῶμεν δὲ καὶ μαρτυρίαν ἑτέραν ἀποδεικτικὴν τοῦ, καταχρηστικῶς ἀνθρώπων τὸν Θεὸν καλεῖσθαι πατέρα. Ὅταν γὰρ ἐν Ἡσαΐᾳ λέγηται πρὸς τὸν Θεόν· Σὺ γὰρ εἶ πατὴρ ἡμῶν, ὅτι Ἀβραὰμ οὐκ ἔγνω ἡμᾶς[4], καὶ ἡ Σάῤῥα οὐκ ὠδίνησεν ἡμᾶς· ἆρα ἔτι περὶ τούτου ζητεῖν χρή; Κἂν ὁ ψαλμῳδὸς λέγῃ· Ταραχθήτωσαν ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ, τοῦ πατρὸς τῶν **220** ὀρφανῶν καὶ κριτοῦ τῶν χηρῶν[5]· ἆρα οὐ πᾶσι πρόδηλον, ὅτι τῶν νεωστὶ τοὺς οἰκείους πατέρας ἀποβεβληκότων ὀρφανῶν πατὴρ ὁ Θεὸς καλούμενος, οὐ διὰ τὸ γεννᾷν ἐξ αὐτοῦ, ἀλλὰ διὰ τὸ κηδεμονεῖν καὶ ὑπερασπίζειν, ὠνόμασται; Ἀλλὰ τῶν μὲν ἀνθρώπων, καθὼς εἴρηται, καταχρηστικῶς ἐστι πατήρ· Χριστοῦ δὲ μό**[617]**νου κατὰ φύσιν ἐστὶ Πατὴρ ὁ Θεός, οὐ κατὰ θέσιν· καὶ τῶν μὲν ἀνθρώπων ἐν χρόνοις, Χριστοῦ δὲ πρὸ χρόνων, καθὼς αὐτός φησι, Καὶ νῦν δόξασόν με σύ, Πάτερ, [παρὰ σεαυτῷ] τῇ δόξῃ ᾗ εἶχον, πρὸ τοῦ τὸν κόσμον εἶναι, παρὰ σοί[6].

ΙΑ΄. Πιστεύομεν τοίνυν εἰς ἕνα Θεὸν Πατέρα, τὸν ἀνεξιχνίαστον καὶ ἀνεκδιήγητον· ὃν ἀνθρώπων μὲν οὐδεὶς ἑώρακεν, ὁ μονογενὴς δὲ μόνος ἐξηγήσατο[7]. Ὁ γὰρ ὢν ἐκ τοῦ Θεοῦ, αὐτὸς ἑώρακε τὸν Θεόν[8]. Οὗ τὸ πρόσωπον οἱ ἄγγελοι διὰ παντὸς βλέπουσιν ἐν τοῖς οὐρανοῖς[9]· βλέπουσι δέ, κατὰ τὸ μέτρον τῆς οἰκείας τάξεως ἕκαστος· τὸ δὲ ἀκραιφνὲς τῆς τοῦ Πατρὸς θεωρίας εἰλικρινῶς Υἱῷ σὺν ἁγίῳ Πνεύματι τετήρηται.

ΙΒ΄. Ἐνταῦθα τοῦ λόγου γενόμενος, καὶ τῶν πρὸ βραχέως εἰρημένων ὑπομνησθείς, ἐν οἷς ὁ Θεὸς πατὴρ ἀνθρώπων ἀνηγορεύετο· μεγάλως πρὸς τὴν τῶν ἀνθρώπων ἀγνωμοσύνην ἐξίσταμαι. Ὁ μὲν γὰρ Θεὸς ἀφάτῳ φιλανθρωπίᾳ πατὴρ ἀνθρώπων καλεῖσθαι κατηξίωσεν· ὁ ἐν οὐρανοῖς, τῶν ἐπὶ γῆς· καὶ ὁ τῶν αἰώνων ποιητής, τῶν ἐν χρόνοις· καὶ ὁ τὴν γῆν κατέχων [ἐν] δρακὶ[10], τῶν ἐπὶ γῆς ὄντων ὡς ἀκρίδων[11]. Ὁ δὲ ἄνθρωπος καταλιπὼν τὸν ἐπουράνιον πατέρα, τῷ ξύλῳ εἶπε, Πατήρ μου εἶ σύ· καὶ τῷ λίθῳ, Σὺ ἐγέννησάς με[12]. Καί μοι δοκεῖ διὰ

1. Πρβλ. Ἰω. 19,26-27. 2. Λουκ. 2,23. 3. Ματθ. 1,25. 4. Ἡσ. 63.16. 5. Πρβλ. Ψαλμ. 67,5-6. 6. Ἰων. 17,5. 7. Πρβλ. Ἰω. 1,12. 8. Πρβλ. Ἰω. 6,46. 9. Πρβλ. Ματθ. 18,10. 10. Πρβλ. Ἡσ. 40,18. 11. Πρβλ. Ἡσ. 40,2. 12. Ἱερ. 2,27.

τοῦτο πρὸς τὴν ἀνθρωπότητα λέγειν ὁ ψαλμός. Καὶ ἐπιλάθου τοῦ λαοῦ σου, καὶ τοῦ οἴκου τοῦ πατρός σου[1], ὅν εἵλου πατέρα, ὅν ἐπεσπάσω πρὸς τὴν ἀπώλειαν.

222 ΙΓ'. Οὐ μόνον δὲ ξύλα καὶ λίθους, ἔνιοι δὲ καὶ τὸν Σατανᾶν αὐτὸν ἤδη εἵλοντο πατέρα, τὸν ψυχοφθό**[620]**ρον. Πρὸς οὓς ἐλεγκτικῶς ἔλεγεν ὁ Κύριος· Ὑμεῖς τὰ ἔργα τοῦ πατρὸς ὑμῶν ποιεῖτε[2]· [τοῦ διαβόλου] πατρὸς ὄντος ἀνθρώπων, οὐ κατὰ φύσιν, ἀλλὰ κατὰ ἀπάτην. Ὃν γὰρ τρόπον, διὰ τῆς εὐσεβοῦς διδασκαλίας, Παῦλος Κορινθίων πατὴρ ἐκαλεῖτο[3], οὕτω καὶ ὁ διάβολος τῶν ἐκ προαιρέσεως αὐτῷ συντρεχόντων καλεῖται πατήρ. Οὐ γὰρ ἀνεξόμεθα τῶν κακῶς ἐκλαμβανόντων τὸ εἰρημένον ἐκεῖνο, τὸ Ἐκ τούτου γινώσκομεν τὰ τέκνα τοῦ Θεοῦ, καὶ τὰ τέκνα τοῦ διαβόλου[4]· ὡς ὄντων φύσει τινῶν, καὶ σῳζομένων καὶ ἀπολλυμένων, ἐν ἀνθρώποις. Οὔτε γὰρ ἐπάναγκες, ἀλλ' ἐκ προαιρέσεως εἰς τὴν τοιαύτην ἁγίαν υἱοθεσίαν ἐρχόμεθα. Οὔτε ἐκ φύσεως ὁ προδότης Ἰούδας υἱὸς ἦν διαβόλου καὶ τῆς ἀπωλείας[5]· ἢ γὰρ ἂν οὐθ' ὅλως ἐξ ἀρχῆς ἐν ὀνόματι Χριστοῦ δαίμονας ἀπήλασε, Σατανᾶς γὰρ Σατανᾶν οὐκ ἐκβάλλει[6]· οὐδ' ἂν πάλιν ὁ Παῦλος ἐκ τοῦ διώκειν εἰς τὸ κηρύττειν μετέβαινεν. Ἀλλ' αὐτεξούσιος ἡ υἱοθεσία, καθώς φησιν ὁ Ἰωάννης. Ὅσοι δὲ ἔλαβον αὐτόν, ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν τέκνα Θεοῦ γενέσθαι, τοῖς πιστεύουσιν εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ[7]. Οὐ γὰρ πρὸ τῆς πίστεως ἀλλ' ἐκ τῆς πίστεως τέκνα Θεοῦ γενέσθαι κατηξιώθησαν αὐτεξουσίως.

ΙΔ'. Τοῦτο τοίνυν γινώσκοντες, πνευματικῶς ἀναστρέψωμεν, ἵνα τῆς υἱοθεσίας τοῦ Θεοῦ καταξιωθῶμεν. Ὅσοι γὰρ πνεύματι Θεοῦ ἄγονται, οὗτοι υἱοὶ Θεοῦ εἰσιν[8]. Οὐδὲν γὰρ ὄφελος ἡμῖν τὴν Χριστιανῶν κεκτῆσθαι προσηγορίαν, μὴ καὶ τῶν ἔργων ἐπακολουθούντων· μή ποτε καὶ πρὸς ἡμᾶς ῥηθῇ τό, Εἰ τέκνα τοῦ Ἀβραὰμ ἦτε, τὰ ἔργα τοῦ Ἀβραὰμ ἐποιεῖτε[9]. Εἰ γὰρ πατέρα **224** ἐπικαλούμεθα, τὸν ἀπροσωπολήπτως κρίνοντα κατὰ τὸ ἑκάστου ἔργον, ἐν φόβῳ τὸν τῆς παροικίας ἡμῶν χρόνον ἀναστραφῶμεν[10]· μὴ ἀγαπῶντες τὸν κόσμον, μηδὲ τὰ ἐν τῷ κόσμῳ. Ἐὰν γάρ τις ἀγαπᾷ τὸν κόσμον, οὐκ ἔστιν ἡ ἀγάπη τοῦ **[621]**Πατρὸς ἐν αὐτῷ[11]. Ὥστε, τέκνα ἀγαπητά, δόξαν τῷ ἐν οὐρανοῖς πατρὶ διὰ τῶν ἔργων προσενέγκωμεν· ὅπως ἴδωσιν ἡμῶν τὰ καλὰ ἔργα, καὶ δοξάσωσι τὸν πατέρα ἡμῶν τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς[12]. Πᾶσαν τὴν μέριμναν ἡμῶν ἐπ' αὐτὸν ἐπιῤῥίψωμεν[13]· οἶδε γὰρ ὁ πατὴρ ἡμῶν ὧν χρείαν ἔχομεν[14].

ΙΕ'. Τιμῶντες δὲ τὸν ἐπουράνιον πατέρα καὶ τοὺς τῆς σαρκὸς ἡμῶν πατέρας τιμήσωμεν· ἐπειδὴ σαφῶς ἐν νόμῳ καὶ προφήταις αὐτὸς ὥρισεν ὁ Κύριος, λέγων· Τίμα τὸν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα σου,

1. Ψαλμ. 44,11. 2. Ἰω. 8,41. 3. Πρβλ. Α' Κορ. 4,15. 4. Πρβλ. Α' Ἰω. 3,10. 5. Πρβλ. Ἰω. 17,12. 6. Πρβλ. Μαρκ. 3,23. 7. Ἰω. 1,12. 8. Ρωμ. 8,14. 9. Ἰω. 8,39. 10. Πρβλ. Α' Πέτρ. 1,17. 11. Α' Ἰω. 2,15. 12. Ματθ. 5,16. 13. Πρβλ. Α' Πέτρ. 5,7. 14. Πρβλ. Ματθ. 6,8.

ἵνα εὖ σοι γένηται, καὶ ἔσῃ μακροχρόνιος ἐπὶ τῆς γῆς[1]. Καὶ τοῦ παραγγέλματος τούτου ἀκουέτωσαν μάλιστα τῶν παρόντων οἱ πατέρας καὶ μητέρας κεκτημένοι. Τὰ τέκνα ὑπακούετε τοῖς γονεῦσιν ὑμῶν[2] κατὰ πάντα· τοῦτο γὰρ εὐάρεστόν ἐστι τῷ Κυρίῳ. Οὐ γὰρ εἶπεν ὁ Κύριος· Ὁ φιλῶν πατέρα ἢ μητέρα, οὐκ ἔστι μου ἄξιος, μὴ τὸ καλῶς γεγραμμένον αὐτὸς ἐξ ἀγνοίας ἐκλάβῃς κακῶς· ἀλλὰ τό, ὑπὲρ ἐμέ, προσέθηκεν[3]. Ὅταν γὰρ οἱ ἐπὶ γῆς πατέρες τῷ ἐν οὐρανοῖς πατρὶ φρονῶσιν ἐναντία, τότε δεῖ τῷ ῥήματι ἐπακολουθεῖν. Ὅταν δὲ μηδὲν ἡμῖν εἰς εὐσέβειαν αὐτῶν ἐμποδιζόντων, ἀγνωμοσύνῃ φερόμενοι, καὶ τῶν εἰς ἡμᾶς αὐτῶν εὐεργεσιῶν ἀμνημονοῦντες καταφρονῶμεν· τότε χώραν ἕξει τὸ λόγιον, τὸ λέγον· Ὁ κακολογῶν πατέρα ἢ μητέρα, θανάτῳ τελευτάτω[4].

ΙϚ΄. Χριστιανῶν εὐσέβεια ἐνάρετος πρώτη, τὸ τιμᾶν τοὺς γεννήτορας, τὸ τοὺς πόνους ἀμείψασθαι τῶν φύντων, καὶ πάσῃ **226** δύναμει τὰ πρὸς ἀνάπαυσιν αὐτοῖς ἐπενεγκεῖν· κἂν γὰρ τὰ πλεῖστα τούτοις ἀποδῶμεν, ἀλλ' ἀντιγεννῆσαι τούτους οὐδέποτε δυνησόμεθα. Ἵνα καὶ αὐτοὶ τῆς παρ' ἡμῶν ἀναπαύσεως ἀπολαύσαντες, εὐλογίαις ἡμᾶς στηρίξωσιν, ἃς ὁ πτερνιστὴς Ἰακὼβ ἐμφρόνως ἥρπασε[5]· καὶ τὴν ἀγαθὴν ἡμῶν προαίρεσιν ὁ ἐν οὐρανοῖς πατὴρ ἀποδεξάμενος, καταξιώσειεν ἡμᾶς μετὰ τῶν δικαίων λάμπειν ὡς ὁ ἥλιος, ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ πατρὸς ἡμῶν[6]· ᾧ ἡ δόξα, σὺν τῷ μονογενεῖ καὶ σωτῆρι Ἰησοῦ Χριστῷ, σὺν τῷ ἁγίῳ καὶ ζωοποιῷ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ Η΄

228 [625] Φωτιζομένων, ἐν Ἱεροσολύμοις σχεδιασθεῖσα, εἰς τό, Παντοκράτορα. Καὶ ἀνάγνωσις ἐκ τοῦ Ἱερεμίου· Ὁ Θεὸς ὁ μέγας, καὶ ὁ ἰσχυρὸς Κύριος· ὁ μέγας τῇ βουλῇ, καὶ δυνατὸς τοῖς ἔργοις, ὁ παντοκράτωρ, ὁ μεγαλώνυμος Κύριος[7], καὶ τὰ ἑξῆς.

Α΄. Διὰ μὲν τοῦ πιστεύειν εἰς ἕνα Θεόν, πᾶσαν πολύθεον ἐκκόπτομεν πλάνην, ὅπλῳ κεχρημένοι τούτῳ πρὸς Ἕλληνας καὶ πᾶσαν ἐναντίαν αἱρετικῶν δύναμιν. Διὰ δὲ τοῦ προστιθέναι, εἰς ἕνα Θεὸν Πατέρα, πρὸς τοὺς ἐκ περιτομῆς μαχόμεθα, τοὺς ἀρνουμένους τὸν μονογενῆ Υἱὸν τοῦ Θεοῦ. Καθὼς γὰρ εἴρηται τῇ χθὲς ἡμέρᾳ, καὶ πρὶν τρανῶσαι τὰ περὶ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τῷ εἰπεῖν ὅτι Πατήρ, ἤδη ἐδηλώσαμεν, ὅτι υἱοῦ ἐστι πατήρ· ἵνα ὥσπερ νοοῦμεν, ὅτι Θεός ἐστιν, οὕτω νοήσωμεν, ὅτι καὶ υἱὸν ἔχει. Προστίθεμεν δὲ πρὸς ἐκείνοις, ὅτι καὶ Παντοκράτωρ ἐστίν. Τοῦτο δὲ καὶ διὰ Ἕλληνας καὶ Ἰουδαίους [ὁμοῦ] καὶ πάντας αἱρετικούς φαμεν.

---

1. Πρβλ. Ἐξ. 20,12. 2. Ἐφεσ. 6,1. 3. Πρβλ. Ματθ. 10,37. 4. Ματθ. 15,4. Πρβλ. Ἐξ. 20,16, Λευιτ. 20,9. 5. Πρβλ. Γέν. 27,36. 6. Πρβλ. Ματθ. 13,43. 7. Πρβλ. Ἱερ. 39(32),18-19.

Β'. Ἑλλήνων μὲν γάρ τινες, ψυχὴν τοῦ κόσμου τὸν Θεὸν εἶπον· καὶ ἕτεροι, τὴν ἐξουσίαν αὐτοῦ φθάνειν εἰς οὐρανὸν μόνον, μηκέτι δὲ καὶ εἰς γῆν. Καί τινες **[628]** πλανηθέντες μετ' ἐκείνων, κακῶς τῷ ῥητῷ συγχρησάμενοι τῷ λέγοντι, Καὶ ἡ ἀλήθειά σου ἕως τῶν νεφελῶν[1], ἐτόλμησαν τοῦ Θεοῦ τὴν πρόνοιαν ἕως νεφελῶν περιγράψαι καὶ οὐρανοῦ, ἀπαλλοτριῶσαι δὲ τοῦ Θεοῦ **230** τὰ ἐπὶ γῆς· ἐπιλαθόμενοι τοῦ ψαλμοῦ τοῦ λέγοντος, Ἐὰν ἀναβῶ εἰς τὸν οὐρανόν, σὺ ἐκεῖ εἶ· ἐὰν καταβῶ εἰς τὸν ᾅδην, πάρει[2]. Εἰ γὰρ ὑψηλότερον μὲν οὐρανοῦ οὐδέν ἐστι, βαθύτερον δὲ τῆς γῆς ὁ ᾅδης· ὁ τὰ κατώτερα κρατῶν, ἅπτεται καὶ τῆς γῆς.

Γ'. Αἱρετικοὶ δὲ πάλιν, καθὼς εἴρηται καὶ πρότερον, οὐκ οἴδασιν ἕνα παντοκράτορα Θεόν. Παντοκράτωρ γάρ ἐστιν, ὁ πάντων κρατῶν, ὁ πάντων ἐξουσιάζων. Οἱ δὲ λέγοντες, τὸν μὲν εἶναι τῆς ψυχῆς δεσπότην, τὸν δέ τινα τοῦ σώματος, οὐδέτερον αὐτῶν τέλειον λέγουσι, τῷ λείπειν ἑκάτερον θατέρῳ. Ὁ γὰρ ψυχῆς ἐξουσίαν ἔχων, σώματος δὲ ἐξουσίαν μὴ ἔχων, πῶς παντοκράτωρ; Καὶ ὁ δεσπόζων σωμάτων, μὴ ἐξουσιάζων δὲ πνευμάτων, πῶς παντοκράτωρ; Ἀλλ' ἀπελέγχει τούτους ὁ Κύριος, ἀπεναντίας λέγων· Φοβήθητε μᾶλλον τὸν δυνάμενον καὶ ψυχὴν καὶ σῶμα ἀπολέσαι ἐν γεέννῃ[3]. Εἰ γὰρ μὴ ἔχει ἑκατέρων τὴν ἐξουσίαν, πῶς ἀμφότερα ὑποβάλλει τῇ τιμωρίᾳ ὁ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ Πατήρ; Πῶς γὰρ δυνήσεται τὸ ἀλλότριον σῶμα λαβών, βαλεῖν εἰς γέενναν· ἐὰν μὴ πρῶτον δήσῃ τὸν ἰσχυρόν, καὶ τὰ σκεύη αὐτοῦ διαρπάσῃ[4];

Δ'. Ἀλλ' ἡ θεία γραφὴ καὶ τὰ τῆς ἀληθείας δόγματα, ἕνα Θεὸν οἶδε, πάντων μὲν κρατοῦντα τῇ δυνάμει, πολλῶν δὲ ἀνεχόμενον διὰ τὸ θέλειν. Κρατεῖ γὰρ καὶ τῶν εἰδωλολατρῶν, ἀλλ' ἀνέχεται δι' ἀνεξικακίαν. Κρατεῖ καὶ τῶν ἀθετούντων αὐτὸν αἱρετικῶν, ἀλλ' ἀνέχεται διὰ μακροθυμίαν. Κρατεῖ καὶ τοῦ διαβόλου,ἀλλ' ἀνέχεται διὰ μακροθυμίαν· οὐ γὰρ ἀδυνατῶν **[629]** ἀνέχεται, ὡς νικώμενος. Ἀρχὴ γάρ ἐστι πλάσματος Κυρίου [5], πεποιημένον ἐγκαταπαίζεσθαι, οὐχ ὑπ' αὐτοῦ (ἀνάξιος γάρ ἐστιν), ἀλλ' ὑπὸ τῶν ἀγγέλων τῶν ὑπ' αὐτοῦ πεποιημένων. Συνεχώ**232**ρησε δὲ αὐτῷ [καὶ] τὸ ζῆν, ἵνα δύο γένηται πράγματα· αὐτός τε μειζόνως ἀσχημονῇ νικώμενος, καὶ [οἱ] ἄνθρωποι στεφανωθῶσιν. Ὦ πανσόφου θείας προνοίας, ἥτις τὴν πονηρὰν προαίρεσιν εἰς ὑπόθεσιν σωτηρίας λαμβάνει τῶν πιστῶν. Ὥσπερ γὰρ τὴν μισάδελφον τῶν ἀδελφῶν τοῦ Ἰωσὴφ προαίρεσιν, ἔλαβεν εἰς ὑπόθεσιν τῆς ἰδίας οἰκονομίας, καὶ συγχωρήσας αὐτοῖς κατὰ μῖσος πωλῆσαι τὸν ἀδελφόν, ὑπόθεσιν ἔλαβε τοῦ βασιλεῦσαι τοῦτον ὃν ἤθελεν· οὕτω συνεχώρησε παλαίειν τῷ διαβόλῳ, ἵνα οἱ νικῶντες στεφανωθῶσι, καὶ ἵνα νίκης γενομένης, ὁ μὲν μεῖζον ἀσχημονῆται, ὑπὸ τῶν ἡττόνων νικώμενος,

---

1. Ψαλμ. 107,5. 2. Ψαλμ. 138,8. 3. Ματθ. 10.28. 4. Πρβλ. Ματθ. 12,29. 5. Ἰὼβ 40,19(14).

ἄνθρωποι δὲ μεγάλως εὐδοκιμῶσι, τόν ποτε ἀρχάγγελον νικήσαντες.

Ε'. Οὐδὲν οὖν ὑπεξήρηται τῆς τοῦ Θεοῦ δυνάμεως. Περὶ αὐτοῦ γὰρ λέγει ἡ γραφή, Ὅτι τὰ σύμπαντα δοῦλα σά[1]. Τὰ σύμπαντα μέν, δοῦλα αὐτοῦ· εἷς δὲ αὐτοῦ μόνος Υἱός, καὶ ἓν τὸ ἅγιον αὐτοῦ Πνεῦμα, ἐκτὸς τούτων πάντων· καὶ τὰ σύμπαντα δοῦλα, διὰ τοῦ ἑνὸς Υἱοῦ ἐν ἁγίῳ Πνεύματι δουλεύει τῷ δεσπότῃ. Κρατεῖ τοίνυν τῶν πάντων ὁ Θεός, καὶ ἀνέχεται καὶ φονέων καὶ λῃστῶν, καὶ πόρνων διὰ μακροθυμίαν· ὁρίσας καιρὸν τῆς προθεσμίας, καθ' ὃν ἀποδίδωσιν ἑκάστῳ· ἵνα οἱ πολυχρόνιον λαβόντες τὴν προθεσμίαν, ἀμετανόητον δὲ ἔχοντες τὴν καρδίαν, μειζόνως καταδικασθῶσι. Βασιλεῖς εἰσιν ἀνθρώπων οἱ ἐπὶ τῆς γῆς βασιλεύοντες, ἀλλ' οὐκ ἄνευ τῆς ἄνωθεν ἐξουσίας. Καὶ ἔγνω ποτὲ τοῦτο τῇ πείρᾳ ὁ Ναβουχοδονόσορ, εἰπών· Ὅτι ἡ βασιλεία αὐτοῦ, βασιλεία αἰώνιος, καὶ ἡ ἐξουσία αὐτοῦ εἰς γενεὰν καὶ γενεάν[2].

234 [632] Ϛ'. Οὐκ ἔστιν ὁ πλοῦτος, καὶ τὸ χρυσίον καὶ τὸ ἀργύριον τοῦ διαβόλου, καθὼς νομίζουσί τινες. Τοῦ γὰρ πιστοῦ ὅλος ὁ κόσμος τῶν χρημάτων, τοῦ δὲ ἀπίστου οὐδὲ ὀβολός[3]. διαβόλου δὲ οὐδὲν ἀπιστότερον. Καὶ φανερῶς διὰ τοῦ προφήτου λέγει ὁ Θεός· Ἐμὸν τὸ χρυσίον καὶ ἐμὸν τὸ ἀργύριον[4], [καὶ ᾧ τινι θέλω δίδωμι αὐτό[5]]. Σὺ μόνον χρῆσαι καλῶς, καὶ οὐκ ἔστι μεμπτὸν τὸ ἀργύριον. Ὅταν δὲ σὺ τῷ καλῷ χρήσῃ κακῶς, τότε, μὴ θέλων μέμψασθαι τὴν σὴν διοίκησιν, ἀνάγεις τὴν μέμψιν ἐπὶ τὸν δημιουργὸν ἀσεβῶς. Δύναταί τις καὶ διὰ χρημάτων δικαιωθῆναι. Ἐπείνασα, καὶ ἐδώκατέ μοι φαγεῖν[6]· πάντως ὅτι ἀπὸ χρημάτων. Γυμνὸς ἤμην καὶ περιεβάλετέ με[7]· πάντως ὅτι διὰ χρημάτων. Καὶ θέλεις γνῶναι, ὅτι δύναται θύρα γενέσθαι βασιλείας οὐρανῶν τὰ χρήματα; Πώλησόν σού, φησι, τὰ ὑπάρχοντα, καὶ δὸς πτωχοῖς, καὶ ἕξεις θησαυρὸν ἐν οὐρανοῖς[8].

[633] Ζ'. Ταῦτα δέ μοι λέλεκται διὰ τοὺς αἱρετικούς, τοὺς ἀναθεματίζοντας τὰ κτήματα καὶ τὰ χρήματα καὶ τὰ σώματα. Οὔτε γὰρ δοῦλον βούλομαί σε χρημάτων εἶναι, οὔτε ὡς ἐχθροῖς προσέχειν τοῖς εἰς ὑπηρεσίαν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ σοι δοθεῖσι. Μὴ τοίνυν ποτὲ εἴπῃς τοῦ διαβόλου εἶναι τὰ χρήματα. Κἂν γὰρ λέγῃ, Ταῦτα πάντα σοι δώσω[9], ὅτι ἐμοὶ παραδέδοται[10], δύναται μέν τις αὐτοῦ καὶ ἀθετῆσαι τὸ ῥῆμα· τῷ ψεύστῃ γὰρ οὐ δεῖ πιστεύειν. Τάχα δὲ καὶ ἀναγκασθεὶς ὑπὸ τῆς τοῦ παρόντος δυνάμεως, εἶπε τὴν ἀλήθειαν· οὐ γὰρ εἶπε, ταῦτα πάντα σοι δώσω, ὅτι ἐμά ἐστιν· ὅτι ἐμοὶ παραδέδοται. Οὐ γὰρ τὴν δεσποτείαν ἥρπασεν, ἀλλὰ τὸ ἐγκεχειρῆσθαι καὶ οἰκονομεῖν τέως ὡμολόγησε. Ζητείσθω δὲ κατὰ καιρὸν ὑπὸ τῶν ἐξηγουμένων, πότερον ψεύδεται ἢ ἀληθεύει.

---

1. Ψαλμ. 118,91. 2. Δαν. 4,3. 3. Παρμ. 17,6α. 4. Ἀγγ. 2,9. 5. Πρβλ. Λουκ. 4,6. 6. Ματθ. 25,35. 7. Ματθ. 25,36. 8. Ματθ. 19,21. 9. Ματθ. 4,9. 10. Λουκ. 4,6.

236 Η'. Εἷς τοίνυν ἐστὶν ὁ Θεός, ὁ Πατήρ, ὁ παντοκράτωρ, ὃν ἐτόλμησαν αἱρετικῶν παῖδες δυσφημεῖν. Ἐτόλμησαν γὰρ δυσφημῆσαι τὸν Κύριον Σαβαώθ, τὸν καθήμενον ἐπάνω τῶν Χερουβίμ[1]. Ἐτόλμησαν δυσφημῆσαι τὸν Ἀδωναΐ Κύριον, ἐτόλμησαν βλασφημῆσαι τὸν ἐν προφήταις παντοκράτορα Θεόν. Σὺ δὲ ἕνα προσκύνει τὸν παντοκράτορα Θεόν, τὸν Πατέρα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ[2]· φυγὼν τὴν πολυθεΐαν καὶ φυγὼν πᾶσαν αἵρεσιν, καὶ λέγων κατὰ τὸν Ἰώβ· Κύριον δὲ τὸν παντοκράτορα ἐπικαλέσομαι[3], τὸν ποιοῦντα μεγάλα καὶ ἀνεξιχνίαστα, ἔνδοξά τε καὶ ἐξαίσια, ὧν οὐκ ἔστιν ἀριθμός[4]. Καὶ τό· Ἐπὶ τούτοις πᾶσιν, τιμὴ παρὰ παντο**[636]**κράτορος[5]· ᾧ ἡ δόξα καὶ νῦν καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ Θ'

238 [637] Φωτιζομένων, ἐν Ἱεροσολύμοις σχεδιασθεῖσα, εἰς τό, ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς, ὁρατῶν τε πάντων καὶ ἀοράτων. Καὶ ἀνάγνωσις ἐκ τοῦ Ἰώβ. Τίς οὗτος ὁ κρύπτων με βουλήν, συνέχων δὲ ῥήματα ἐν καρδίᾳ, ἐμὲ δὲ οἴεται κρύπτειν[6]; καὶ τὰ ἑξῆς.

Α'. Σαρκὸς μὲν ὀφθαλμοῖς θεωρῆσαι τὸν Θεόν, ἀδύνατον· τὸ γὰρ ἀσώματον σαρκὸς ὄμμασιν ὑποπίπτειν οὐ δύναται. Καὶ μεμαρτύρηκεν αὐτὸς ὁ μονογενὴς Υἱὸς Θεοῦ, λέγων· Θεὸν οὐδεὶς πώποτε τεθέαται[7] Κἂν γὰρ κατὰ τὸ γεγραμμένον ἐν τῷ Ἰεζεχιήλ, ὅτι εἶδεν ὁ Ἰεζεχιήλ, ἐκλαμβάνοι τις· ἀλλὰ τί λέγει ἡ γραφή; Εἶδεν ὁμοίωμα δόξης Κυρίου, οὐκ αὐτὸν τὸν Κύριον, ἀλλὰ τὸ ὁμοίωμα τῆς δόξης[8], καὶ οὐκ αὐτὴν τὴν δόξαν, ὡς ἔστιν ἀληθῶς. Καὶ ἰδὼν τὸ ὁμοίωμα τῆς δόξης μόνον, καὶ οὐκ αὐτὴν τὴν δόξαν, ἔπεσεν ἐπὶ τὴν γῆν ἀπὸ τοῦ φόβου. Εἰ δὲ τὸ τῆς δόξης ὁμοίωμα θεαθέν, φόβον καὶ ἀγωνίαν περιεποίει τοῖς προφήταις· αὐτὸν εἴ τις ἐπεχείρησε θεωρῆσαι τὸν Θεόν, πάντως ἂν καὶ τοῦ ζῆν ἀπηλλάττετο, κατὰ τὸ εἰρημένον· Οὐδεὶς ὄψεται **240** τὸ πρόσωπόν μου καὶ ζήσεται[9]· Διὰ τοῦτο, κατὰ τὴν μεγίστην αὐτοῦ φιλανθρωπίαν, ὁ Θεὸς παραπέτασμα τῆς οἰκείας θεότητος ἐξέτεινε τὸν οὐρανόν, ἵνα μὴ ἀπολώμεθα. **[640]** Οὐκ ἐμὸς ὁ λόγος, ἀλλ' ὁ προφήτης εἶπεν· Ἐὰν ἀνοίξῃς τὸν οὐρανόν, τρόμος λήψεται ἀπὸ σοῦ ὄρη, καὶ τακήσονται[10]. Καὶ τί θαυμάζεις, εἰ ὁ Ἰεζεχιὴλ τὸ ὁμοίωμα τῆς δόξης ἰδὼν ἔπεσεν, ὅπου τῷ Δανιὴλ ὁ Γαβριήλ, οἰκέτης ὢν τοῦ Κυρίου, ὤφθη, καὶ παραχρῆμα ἔπτηξε καὶ ἔπεσεν ἐπὶ πρόσωπον[11]· καὶ ἄχρις ὅτου ἐξεβιάσατο ἑαυτὸν ὁ ἄγγελος εἰς ὁμοίωμα υἱοῦ ἀνθρώπου, οὐκ ἐτόλμησεν ἀποκριθῆναι ὁ προφήτης. Εἰ δὲ Γαβριὴλ ὀπτανόμενος τρόμον

---

1. Πρβλ. Ψαλμ. 79,2. 2. Ρωμ. 15,6. 3. Πρβλ. Ἰὼβ 5,8. 4. Ἰὼβ 5,9. 5. Πρβλ. Ἰὼβ 37,22. 6. Ἰὼβ 38,2. 7. Πρβλ. Ἰω. 1,18. 8. Πρβλ. Ἰεζ. 1,28. 9. Πρβλ. Ἔξ. 33,20. 10. Ἡσ. 63,19. 11. Πρβλ. Δαν. 8,17.

ἐνεποίει προφήταις, αὐτὸς ὁ Θεὸς εἰ ὤφθη καθ' ὅ ἦν, οὐκ ἀπώλλυντο πάντες;

Β'. Θείαν τοίνυν φύσιν ἰδεῖν σαρκὸς ὄμμασιν, ἀδύνατον· ἐκ δὲ τῶν ἔργων τῶν θείων, εἰς φαντασίαν τῆς δυνάμεως ἐλθεῖν δυνατόν, κατὰ τὸν Σολομῶντα τὸν λέγοντα· Ἐκ γὰρ μεγέθους καὶ καλλονῆς κτισμάτων, ἀναλόγως ὁ γενεσιουργὸς αὐτῶν θεωρεῖται[1]. Οὐ γὰρ εἶπεν, ὅτι ἐκ τῶν κτισμάτων ὁ γενεσιουργὸς θεωρεῖται· ἀλλὰ προσέθηκεν, ὅτι ἀναλόγως. Τοσούτῳ γὰρ μείζων ἑκάστῃ φαίνεται Θεός, ὅσῳ ἂν μείζονος θεωρίας τῶν κτισμάτων ἐπιλάβηται ὁ ἄνθρωπος· καὶ ὅταν διὰ τῆς μείζονος θεωρίας ὑψωθῇ τῇ καρδίᾳ, μείζονα καὶ περὶ Θεοῦ λαμβάνει φαντασίαν.

Γ'. Καὶ θέλεις γνῶναι, ὅτι Θεοῦ φύσιν καταλαβεῖν ἀδύνατον; Λέγουσιν οἱ τρεῖς παῖδες ἐν τῇ καμίνῳ τοῦ πυρὸς ὑμνολογοῦντες τὸν Θεόν· Εὐλογητὸς εἶ ὁ ἐπιβλέπων ἀβύσσους, καθήμενος ἐπὶ τῶν Χερουβίμ[2]. Εἰπέ μοι, τίς ἐστιν ἡ φύσις τῶν **242** Χερουβίμ, καὶ τότε τὸν ἐπικαθήμενον θεώρει. Καὶ τοί γε Ἰεζεχιὴλ ὁ προφήτης καὶ τὴν ἔκφρασιν αὐτῶν ἐποιήσατο κατὰ τὸ δυνατόν, λέγων· Ὅτι τέσσαρα πρόσωπα τῷ ἑνί[3]· τὸ μὲν ἀνθρώπου, τὸ δὲ λέοντος, τὸ δὲ ἀετοῦ, τὸ δὲ μόσχου[4]· καὶ ὅτι ἓξ πτέρυγες τῷ ἑνί[5], καὶ ὀφθαλμοὶ αὐτοῖς πανταχόθεν· καὶ ὅτι ὑπὸ ἕκαστον τροχὸς τετραμερὴς ὑποκείμενος[6]. Καὶ ὅμως τοῦ προφήτου τὴν ἔκφρασιν ποιουμένου, οὔπω ἡμεῖς οὐδὲ ἀναγινώσκοντες καταλαβεῖν δυνάμεθα. Εἰ δὲ τὸν θρόνον, ὃν διηγήσατο, καταλαβεῖν οὐ δυνάμεθα· τὸν **[641]** ἐπικαθήμενον, ὄντα ἀόρατον καὶ ἀνεκδιήγητον Θεόν, πῶς καταλαβεῖν δυνησόμεθα; Φύσιν μὲν Θεοῦ πολυπραγμονεῖν ἀδύνατον· δοξολογίας δὲ ἀναπέμπειν αὐτῷ ἐπὶ τοῖς δρωμένοις αὐτοῦ δημιουργήμασι δυνατόν.

Δ'. Ταῦτα δὲ ὑμῖν λέγεται διὰ τὴν τῆς Πίστεως ἀκολουθίαν καὶ διὰ τὸ λέγειν ἡμᾶς, Πιστεύομεν εἰς ἕνα Θεόν, Πατέρα Παντοκράτορα, ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς, ὁρατῶν τε πάντων καὶ ἀοράτων, ἵνα μνημονεύωμεν, ὅτι αὐτός ἐστι Πατὴρ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ[7], καὶ αὐτός ἐστιν ὁ πεποιηκὼς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν· καὶ ἵνα ἀσφαλιζώμεθα ἑαυτοὺς διὰ τὰς ἐκτροπὰς τῶν ἀθέων αἱρετικῶν, τῶν τετολμηκότων κακῶς ἀναγορεύειν τὸν πάνσοφον τεχνίτην παντὸς τοῦδε τοῦ κόσμου, τῶν βλεπόντων μὲν σαρκὸς ὀφθαλμοῖς, τὰ δὲ ὄμματα τῆς διανοίας πεπωρωμένων.

Ε'. Τί γὰρ ἔχουσι μέμψασθαι τῷ μεγίστῳ δημιουργήματι τοῦ Θεοῦ; οὓς ἔδει ἐκπλαγῆναι θεωρήσαντας τῶν οὐρανῶν τὰ κύτη· οὓς ἔδει προσκυνῆσαι τὸν στήσαντα ὡς καμάραν τὸν οὐρανόν[8], τὸν ἐκ ῥευστῆς ὑδάτων φύσεως, ἄπτωτον ὑπόστασιν **244** οὐρανοῦ ποιήσαντα.

1. Σοφ. Σολ. 13,5. 2. Δαν. 3,55. 3. Ἰεζ. 1,6. 4. Πρβλ. Ἰεζ. 1,10. 5. Ἡσ. 6,2. 6. Πρβλ. Ἰεζ. 10,12. 7. Πρβλ. Ἐφεσ. 1,3. 8. Ἡσ. 40,22.

Εἶπε γὰρ ὁ Θεός· Γενηθήτω στερέωμα ἐν μέσῳ τοῦ ὕδατος[1]. Εἶπεν ὁ Θεὸς ἅπαξ· [644] καὶ ἕστηκε καὶ οὐ πίπτει. Ὕδωρ ὁ οὐρανός, καὶ πύρινοι οἱ ἐν αὐτῷ, ἥλιος καὶ σελήνη καὶ τὰ ἄστρα. Καὶ πῶς τὰ πύρινα ἐν τῷ ὕδατι τρέχει; Εἰ δέ τις διὰ τὰς ἐναντίας φύσεις πυρὸς καὶ ὕδατος ἀμφιβάλλει, μνημονευέτω τοῦ πυρὸς τοῦ ἐπὶ Μωσέως ἐν Αἰγύπτῳ φλογίζοντος ἐν τῇ χαλάζῃ[2]· καὶ βλεπέτω τοῦ Θεοῦ τὴν πάνσοφον δημιουργίαν. Ἐπειδὴ γὰρ ἦν ὑδάτων χρεία, μελλούσης τῆς γῆς γεηπονεῖσθαι, ὑδατώδη κατεσκεύασεν ὑπεράνω τὸν οὐρανόν, ἵνα, ὅταν δι' ὑετῶν ἀρδείας γένηται χρεία τῷ τῆς γῆς χωρίῳ, ἕτοιμος ᾖ ἐκ φύσεως πρὸς τοῦτο ὁ οὐρανός.

Ϛ'. Τί δέ, καὶ θαυμάσαι οὐκ ἔστιν ἀποβλέποντα καὶ εἰς ἡλίου κατασκεύασμα; ὡς μικρὸν γὰρ ὁρώμενον σκεῦος[3], μεγάλην δύναμιν περιέχει· ἐξ ἀνατολῆς φαινόμενος, καὶ μέχρι δύσεως ἀποστέλλων τὸ φῶς. Οὗ τὰς πρωϊνὰς ἀνατολὰς διαγράφων ὁ ψαλμῳδὸς ἔλεγε· Καὶ αὐτὸς ὡς νυμφίος ἐκπορευόμενος ἐκ παστοῦ αὐτοῦ[4]· τὸ γὰρ φαιδρὸν καὶ σύμμετρον τῆς πρώτης αὐτοῦ καταστάσεως φαινομένης εἰς ἀνθρώπους διέγραψε. Μεσημβρινὸν γὰρ διϊππεύοντα πολλάκις καὶ φεύγομεν διὰ τὸ φλογῶδες· ἅμα δὲ ταῖς ἀνατολαῖς τερπνός ἐστι τοῖς πᾶσιν, ὡς νυμφίος ὁρώμενος. Καὶ βλέπε τὴν διοίκησιν αὐτοῦ· (μᾶλλον δὲ οὐκ αὐτοῦ, ἀλλὰ τοῦ τὸν δρόμον αὐτῷ διὰ προστάγματος ὁρίσαντος)· πῶς θέρους μὲν ὑψηλότερος γινόμενος, μακροτέρας ἀπεργάζεται τὰς ἡμέρας, διδοὺς εὐκαιρίαν εἰς ἔργα τοῖς ἀνθρώποις· χειμῶνος δέ, συστέλλει τὸν δρόμον, ἵνα μὴ τοῦ ψύχους πλείων γένηται ὁ χρόνος, ἀλλ' ἵνα αἱ νύκτες μείζονες γινόμεναι, πρὸς **246** ἄνεσιν μὲν συνεργῶσι τοῖς ἀνθρώποις, συνεργῶσι δὲ καὶ πρὸς καρποφορίαν τῶν γεννημάτων τῆς γῆς. Ὅρα δὲ καὶ πῶς ἀντιπαραδιδόασιν ἀλλήλαις εὐτάκτως αἱ ἡμέραι· θέρους μὲν αὐξανόμεναι, χειμῶνος δὲ συστελλόμεναι ἐν ἔαρι δὲ καὶ φθινοπώρῳ τὴν ἰσότητα τῶν διαστημάτων ἀλλήλαις [645] χαριζόμεναι. Καὶ αἱ νύκτες πάλιν ἐπιτελοῦσι τὰ παραπλήσια· ὡς καὶ τὸν ψαλμῳδὸν λέγειν περὶ αὐτῶν· Ἡμέρα τῇ ἡμέρᾳ ἐρεύγεται ῥῆμα, καὶ νὺξ νυκτὶ ἀναγγέλλει γνῶσιν[5]. Τοῖς γὰρ οὐκ ἔχουσιν ὦτα αἱρετικοῖς μονονουχὶ βοῶσι καὶ διὰ τῆς εὐταξίας λέγουσι, μὴ ἄλλον τινὰ εἶναι Θεόν, ἢ τὸν δημιουργὸν καὶ ὁροθέτην καὶ τὸν ἐκτάξαντα τὰ ὅλα.

Ζ'. Μηδεὶς δὲ ἀνασχέσθω λεγόντων τινῶν, ἄλλον μὲν εἶναι τὸν φωτὸς ποιητήν, ἄλλον δὲ σκότους. Μνημονευέτω γὰρ Ἡσαΐου λέγοντος· Ἐγὼ ὁ Θεὸς ὁ ποιήσας φῶς καὶ κτίσας σκότος[6]. Τί ἀσχάλλεις ἐπ' αὐτῷ, ὦ ἄνθρωπε; τί βαρέως φέρεις τὸν καιρὸν τὸν εἰς ἀνάπαυσιν σὴν δοθέντα; Οὐκ ἂν οἰκέτης παρὰ δεσποτῶν ἔλαβεν ἀνάπαυσιν, εἰ μὴ τὸ σκότος ἐπάναγκες ἐπῆγε προθεσμίαν. Πῶς δὲ πολλάκις κα-

1. Γέν. 1,6. 2. Ἔξ. 9,23-24. 3. Πρβλ. Σοφ. Σειρ. 43,2. 4. Ψαλμ. 18,6. 5. Ψαλμ. 18,3. 6. Πρβλ. Ἡσ. 45,7.

μόντες ἐν ἡμέρᾳ, ἐν νυξὶν ἀνανεούμεθα, καὶ ὁ τῇ χθὲς ἡμέρᾳ γεγονὼς ἐν καμάτοις, ἕωθεν γίνεται ρωμαλέος διὰ τὴν τῆς νυκτὸς ἀνάπαυσιν. Τί δὲ νυκτὸς πρὸς σοφίαν χρησιμώτερον; Ἐν ταύτῃ μὲν γὰρ πολλάκις τὰ περὶ Θεοῦ φανταζόμεθα· ἐν αὐτῇ δὲ ἀνάγνωσιν καὶ θεωρίαν τῶν θείων λογίων ποιούμεθα. Πότε δὲ εἰς ψαλμῳδίαν μᾶλλον καὶ προσευχὴν συντέταται ἡ διάνοια ἡμῶν; Ἆρα οὐκ ἐν νυκτί; **248** Πότε δὲ πολλάκις τῶν οἰκείων ἁμαρτιῶν ἤλθομεν εἰς ὑπόμνησιν; Οὐκ ἐν νυκτί; Μὴ τοίνυν παραδεξώμεθα κακῶς, ἄλλον σκότους εἶναι ποιητήν· ἀγαθὸν γὰρ καὶ τοῦτο δείκνυσιν ἡ πεῖρα καὶ χρησιμώτατον.

Η΄. Ἐχρῆν δὲ αὐτοὺς οὐ μόνον ἡλίου καὶ σελήνης τὴν κατασκευὴν ἐκπλαγῆναι καὶ θαυμάσαι· ἀλλὰ γὰρ καὶ τῶν ἀστέρων τὰς εὐτάκτους χορείας, καὶ τοὺς ἀνεμποδίστους δρόμους καὶ τὰς ἀνατολὰς τὰς εὐκαίρους ἑκάστου. Καὶ πῶς οἱ μὲν σημεῖά εἰσι θέρους, οἱ δὲ χειμῶνος· καὶ πῶς οἱ μὲν τοῦ σπόρου τὸν καιρὸν δηλοῦσιν, οἱ δὲ τοῦ πλέειν τὴν ἀρχὴν σημαίνουσι· καὶ ἄνθρωπος ἐν πλοίῳ καθήμενος καὶ **[648]** ἐν ἀπεριορίστοις κύμασι πλέων, εἰς ἀστέρας βλέπων εὐθύνει τὴν ναῦν. Περὶ τούτων γὰρ τῶν πραγμάτων λέγει ἡ γραφὴ καλῶς τό, Καὶ ἔστωσαν εἰς σημεῖα καὶ εἰς καιροὺς καὶ εἰς ἐνιαυτούς[1]· οὐκ εἰς ἀστρολογίας καὶ γενέσεως μυθολογίας. Ὅρα δὲ πῶς καὶ τὸ τῆς ἡμέρας φῶς καλῶς ἡμῖν ἐχαρίσατο ἐκ προσαγωγῆς (οὐ γὰρ ἅμα τὸν ἥλιον ἀνατέλλοντα θεωροῦμεν· ἀλλὰ προτρέχει μικρόν τι φῶς, ἵνα προμελετήσασα ἡ κόρη δύνηται βλέπειν τῆς ἀκτῖνος τὰ μείζονα)· ὅπως δὲ τὸ τῆς νυκτὸς σκότος παρεμυθήσατο τοῖς σεληνιαίοις αὐγάσμασι.

Θ΄. Τίς ἐστιν ὑετοῦ πατήρ, τίς δέ ἐστιν ὁ τετοκὼς βόλους δρόσου[2]; τίς ὁ τὸν ἀέρα παχύνας εἰς νέφη, καὶ κελεύσας τῶν ὄμβρων βαστάζειν τὰ ὕδατα, καί ποτε μὲν ἄγων ἀπὸ βορρᾶ νέφη χρυσαυγοῦντα[3], ποτὲ δὲ εἰς ἓν εἶδος μεταποιῶν ταῦτα καὶ πάλιν μεταφέρων εἰς ποικίλα κύκλων καὶ ἄλλα σχήματα; Τίς ὁ δυνατὸς ἀριθμεῖν νέφη σοφίᾳ; περὶ οὗ φησιν ἐν τῷ Ἰώβ· Ἐπίσταται δὲ διακρίσεις νεφῶν[4], οὐρανὸν δὲ εἰς γῆν **250** ἔκλινε· καὶ τό, Ὁ ἀριθμῶν νέφη σοφίᾳ[5]· καὶ τό, Οὐκ ἐῤῥάγη νέφος ὑποκάτω αὐτοῦ[6]. Τοσαῦτα γὰρ μέτρα ἐπὶ τὰ νέφη ὑδάτων ἐστί, καὶ οὐ ῥήγνυται· ἀλλὰ μετὰ πάσης εὐταξίας ἐπὶ τὴν γῆν κατέρχεται. Τὶς ὁ ἐξάγων ἀνέμους ἐκ θησαυρῶν αὐτῶν[7]; τίς δέ ἐστιν, ὡς προειρήκαμεν, ὁ τετοκὼς βόλους δρόσου[8]; Ἐκ γαστρὸς δὲ τίνος ἐκπορεύεται ὁ κρύσταλλος[9]; ὑδατώδης γὰρ ἡ ὑπόστασις, καὶ λιθώδης ἡ ἐνέργεια. Καί ποτε μὲν τὸ ὕδωρ γίνεται χιὼν ὡσεὶ ἔριν, ποτὲ δὲ ὑπουργεῖ τῷ πάσσοντι τὴν ὁμίχλην ὡς σποδόν[10], ποτὲ δὲ εἰς λιθώδη ὑπόστασιν μεταβάλλεται· ἐπειδὴ οἰακίζει τὸ ὕδωρ ὡς ἂν βούληται. Μονοειδὴς ἡ φύσις, καὶ πολυδύναμος ἡ ἐνέργεια. Τὸ

---

1. Γέν. 1,14. 2. Ἰὼβ 38,28. 3. Ἰω. 37,22. 4. Ἰὼβ 37,16. 5. Ἰὼβ 38,37. 6. Ἰὼβ 26,8. 7. Ψαλμ. 134,7. 8. Ἰὼβ 38,28. 9. Ἰὼβ 38,29. 10. Πρβλ. Ψαλμ. 147,5.

ὕδωρ, οἶνος μὲν ἐν ἀμπέλοις, εὐφραίνων καρδίαν ἀνθρώπου καὶ ἔλαιον ἐν ἐλαίαις, λαμπρῦνον πρόσωπον ἀνθρώπου[1]. καὶ εἰς ἄρτον δὲ μεταβάλλεται, στηρίζοντα καρδίαν ἀνθρώπου, καὶ εἰς παντοῖα καρπῶν δημιουργήματα.

[649] Ι′. Ἐπὶ τούτοις τί ἔδει; Βλασφημεῖσθαι τὸν δημιουργὸν ἢ προσκυνεῖσθαι μᾶλλον; Καὶ τέως οὔπω λέγω τῆς σοφίας αὐτοῦ τὰ μὴ φαινόμενα. Θεώρησόν μοι τὸ ἔαρ καὶ τὰ ἄνθη, τὰ παντοῖα ἐν ὁμοιότητι διακεκριμένα· ῥόδου μὲν τὸ ἐρυθρότατον, κρίνου δὲ τὸ λευκότατον. Ἐξ ἑνὸς γὰρ ὑετοῦ ταῦτα καὶ μιᾶς τῆς γῆς, τίς ὁ διακρίνων, τίς ὁ δημιουργῶν; Θεώρησόν μοι τὴν ἀκρίβειαν. Ἐκ μιᾶς ὑποστάσεως τοῦ δένδρου, τὸ μὲν εἰς σκέπην, τὸ δὲ εἰς καρποὺς διαφόρους· καὶ εἷς ὁ τεχνίτης. Μιᾶς ἀμπέλου τὸ μέν τι εἰς καῦσιν, τὸ δὲ εἰς βλαστήματα, τὸ δὲ εἰς φυλλάδας, τὸ δὲ εἰς ἕλικας, τὸ δὲ εἰς βότρυν. Ἐκπλάγηθι καὶ τοῦ καλάμου τὴν πυκνοτάτην τῶν κόμβων περιβολήν, ἣν ἐποίησεν ὁ τεχνίτης. Ἐκ τῆς μιᾶς γῆς ἑρπετὰ προέρχεται, καὶ **252** θηρία, καὶ κτήνη, καὶ ξύλα, καὶ βρώματα, καὶ χρυσός, καὶ ἄργυρος, καὶ χαλκός, καὶ σίδηρος, καὶ λίθος. Μία ὑδάτων ἡ φύσις, καὶ ἐξ αὐτῆς νηκτῶν καὶ ὀρνέων ὑπόστασις· ἵνα ὥσπερ ἐκεῖνα νήχεται ἐν τοῖς ὕδασιν, οὕτω καὶ τὰ ὄρνεα ἵπτανται ἐν τῷ ἀέρι.

ΙΑ′. Αὕτη ἡ θάλασσα ἡ μεγάλη καὶ εὐρύχωρος, ἐκεῖ ἑρπετά, ὧν οὐκ ἔστιν ἀριθμός[2]. Τίς δύναται διηγήσασθαι τῶν ἰχθύων τῶν ἐν αὐτῇ τὸ κάλλος; τίς δύναται διηγήσασθαι κητῶν τὰ μεγέθη, καὶ τῶν ἀμφιβίων ζώων τὴν ὑπόστασιν, ὅπως καὶ ἐν χέρσῳ γῇ, καὶ ἐν ὕδασι διαιτᾶται; Τίς δύναται τῆς θαλάσσης διηγήσασθαι τὸν βυθὸν καὶ τὸ πλάτος, ἢ τῶν ὑπερμέτρων κυμάτων τὰς ὁρμάς; Ἀλλ' εἰς τοὺς ὅρους αὐτῆς ἕστηκε διὰ τὸν εἰπόντα· Ἄχρι τούτου ἐλεύσῃ, καὶ οὐχ ὑπερβήσῃ· ἀλλ' ἐν σεαυτῇ συντριβήσονταί σου τὰ κύματα[3]· ἥτις καὶ δηλοῦσα τὸν ἐπηρτημένον αὐτῇ τοῦ προστάγματος λόγον, ἐπεκδραμοῦσα διὰ τῶν κυμάτων γραμμήν τινα φανερὰν ἐναφίησι τοῖς αἰγιαλοῖς· δηλοῦσα τοῖς ὁρῶσιν ὥσπερ, ὅτι τοὺς προστεταγμένους οὐ παραβέβηκεν ὅρους.

ΙΒ′. Τίς δύναται διασκέψασθαι τῶν ἀερίων ὀρνέων τὴν φύσιν; Πῶς τὰ μὲν γλῶσσαν περιφέρει μουσικήν· τὰ δὲ παντοίᾳ τῇ ζωγραφίᾳ πεποίκιλται **[652]** διὰ τῶν πτερῶν· τὰ δὲ ὑπερπτάντα εἰς μέσον ἀέρα ἕστηκεν ἀκίνητα, ὡς ἱέραξ· ἀπὸ γὰρ τοῦ θείου προστάγματος, ἱέραξ ἐκπετάσας τὰς πτέρυγας ἕστηκεν ἀκίνητος, καθορῶν τὰ πρὸς νότον[4]. Τίς δύναται ἀνθρώπων ὑψωθέντα θεωρῆσαι ἀετόν; Εἰ δὲ τῶν ὀρνέων τὸ ἀλογώτατον ὑψωθὲν οὐ δύνασαι κατανοῆσαι, πῶς τὸν πάντων ποιητὴν θέλεις κατανοῆσαι;

ΙΓ′. Τίς ἐν ἀνθρώποις θηρίων πάντων οἶδε κἂν τὰ ὀνόματα; ἢ

1. Πρβλ. Ψαλμ. 103,15. 2. Ψαλμ. 103,25. 3. Ἰὼβ 38,11. 4. Πρβλ. Ἰὼβ 39,26.

τίς ἑκάστου δύναται διασκέψασθαι τὴν φυσιολογίαν; 254 Εἰ δὲ τῶν θηρίων μόνον οὐδὲ τὰ ὀνόματα γινώσκομεν, πῶς τὸν ποιητὴν αὐτῶν καταλήψομεθα; Ἓν τὸ τοῦ Θεοῦ πρόσταγμα τὸ λέγον· Ἐξαγαγέτω ἡ γῆ θηρία καὶ κτήνη καὶ ἑρπετά, κατὰ γένος[1]· καὶ διάφοροι φύσεις ἐκ μιᾶς τῆς γῆς γεγόνασιν ἑνὶ προστάγματι· πρόβατον ἡμερώτατον καὶ λέων σαρκοβόρος· καὶ διάφοροι ζώων ἄλογοι κινήσεις, μιμήσεις ἔχουσαι διαφόρων προαιρέσεων ἀνθρωπίνων· ἵνα ἀλώπηξ μὲν δηλώσῃ τὸ ἐν ἀνθρώποις δολερόν, ὄφις δὲ τῶν φίλων τοὺς ἰοβόλους, ἵππος δὲ χρεμετιστὴς τῶν νέων τοὺς ἀκολάστους. Μύρμηξ δὲ ὁ γοργότατος, ἵνα διεγείρῃ τὸν ὀκνηρόν, τὸν νωθρόν. Ὅταν γάρ τις ἀργὴν ἔχῃ τὴν νεότητα, τότε ὑπὸ τῶν ἀλόγων ζώων διδάσκεται, διελεγχόμενος ὑπὸ τῆς θείας γραφῆς λεγούσης· Ἴθι πρὸς τὸν μύρμηκα, ὦ ὀκνηρέ, καὶ ζήλωσον ἰδὼν τὰς ὁδοὺς αὐτοῦ, καὶ γενοῦ ἐκείνου σοφώτερος[2]. Βλέπων γάρ, φησίν, ἐκεῖνον ἑαυτῷ εὐκαίρως θησαυρίζοντα τὴν τροφήν, μιμοῦ καὶ θησαύρισον σεαυτῷ καρποὺς ἔργων ἀγαθῶν εἰς τοὺς μέλλοντας αἰῶνας. Καὶ πάλιν· Πορεύθητι πρὸς τὴν μέλισσαν καὶ μάθε, ὡς ἐργάτις ἐστί[3], πῶς ἄνθη παντοῖα περιτρέχουσα συντίθησί σοι πρὸς ὠφέλειαν τὸ μέλι· ἵνα καὶ αὐτὸς περιερχόμενος τὰς θείας γραφάς, τῆς ἑαυτοῦ σωτηρίας περιδράξῃ, καὶ τούτων ἐμφορούμενος εἴπῃς· Ὡς γλυκέα τῷ λάρυγγί μου τὰ λόγιά σου· ὑπὲρ μέλι [καὶ κηρίον] τῷ στόματί μου[4].

ΙΔʹ. Ἆρα οὐχὶ δοξάζεσθαι μᾶλλον ὁ τεχνίτης ἄξιος; Τί γάρ, εἰ καὶ σὺ μὴ πάντων γινώσκεις τὴν ὑπό**[653]**στασιν, ἤδη ἀργὰ καὶ τὰ γενόμενα; Μὴ γὰρ πασῶν βοτανῶν δύνασαι γνῶναι τὴν ἐνέργειαν; ἢ τὴν ὠφέλειαν δύνασαι μαθεῖν πᾶσαν, τὴν ἐκ παντὸς ζώου προχωροῦσαν; Ἤδη καὶ ἐξ ἰοβόλων ἐχιδνῶν ἀντίδοτοι 256 προεχώρησαν εἰς σωτηρίαν ἀνθρώποις. Ἀλλ' ἐρεῖς μοι, δεινὸς ὁ ὄφις· φοβοῦ τὸν Κύριον, καὶ οὐ δυνήσεταί σε βλάψαι. Σκορπίος πληκτικός· φοβοῦ τὸν Κύριον, καὶ οὐ πλήξει σε. Λέων αἱμοβόρος· φοβοῦ τὸν Κύριον, καὶ παρακαθήσεταί σοι, ὡς τῷ Δανιήλ. Ἔστι δὲ θαυμάσαι ἀληθῶς καὶ τῶν ζώων τὴν ἐνέργειαν· πῶς τὰ μὲν ἐν κέντροις, ὥσπερ ὁ σκορπίος, ἔχει τὸ ὀξύ, ἑτέροις δὲ ἐν τοῖς ὀδοῦσιν ἡ δύναμις· καὶ ἄλλα δι' ὀνύχων καταγωνίζεται· βασιλίσκῳ δὲ τὸ βλέμμα ἡ δύναμις. Ἐκ τῆς ποικίλης οὖν δημιουργίας, νόησον σοῦ δημιουργοῦ τὴν ἐνέργειαν.

ΙΕʹ. Ἀλλ' ἴσως ταῦτα οὐ γινώσκεις· μηδέν σοι καὶ τοῖς ἔξωθέν σου ζώοις. Εἴσελθε λοιπὸν εἰς σεαυτόν, καὶ ἐκ τῆς σῆς ὑποστάσεως νόησον τὸν τεχνίτην. Τί μεμπτὸν ἐν τῷ σώματί σου πέπλασται; Κράτει σεαυτοῦ, καὶ οὐδὲν φαῦλον ἐκ πάντων τῶν μελῶν. Ἐξ ἀρχῆς ὁ Ἀδὰμ ἐν τῷ παραδείσῳ γυμνὸς ἦν μετὰ τῆς Εὔας[5], ἀλλ' οὐ διὰ τὰ μέλη ἦν ἀπόβλητος. Οὐκ ἄρα τὰ μέλη τῆς ἁμαρτίας αἴτια, ἀλλ' οἱ

---

1. Πρβλ. Γέν. 1,24. 2. Παρμ. 6,6. 3. Παρμ. 6,8α. 4. Ψαλμ. 118,103. 5. Πρβλ. Γέν. 2,25.

χρώμενοι τοῖς μέλεσι κακῶς· σοφὸς δὲ ὁ τῶν μελῶν ποιητής. Τίς ὁ παρασκευάσας εἰς τεκνογονίαν μήτρας ὄγκους; τίς ὁ τὸ ἄψυχον ἐν αὐτῇ ψυχώσας; τίς ὁ νεύροις καὶ ὀστέοις ἡμᾶς ἐνείρας, δέρμα δὲ καὶ κρέας περιβαλών[1], καὶ ἅμα τῷ γεννηθῆναι τὸ βρέφος, ἐκ μαστῶν πηγὰς γάλακτος ἐκφέρων; Πῶς τὸ μὲν βρέφος εἰς παιδίον αὔξει, καὶ τοῦτο εἰς νεανίαν, εἶτα εἰς ἄνδρα, καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς εἰς πρεσβύτην μεταβάλλεται, μηδενὸς καταλαμβάνοντος τῆς μεταβολῆς τὴν καθ' ἡμέραν ἀκρίβειαν; πῶς τῆς τροφῆς τὸ μὲν ἐξαιματοῦται, τὸ δὲ εἰς προχώρησιν διακρίνεται, τὸ δὲ εἰς σάρκα μεταβάλλεται; Τίς ὁ τὴν καρδίαν ἀεικινήτως κινῶν; τίς ὁ τὴν ἁπαλότητα τῶν ὀφθαλμῶν τῇ τῶν βλεφάρων περιβολῇ σοφῶς ἀσφαλισάμενος; Περὶ γὰρ τῆς ποικίλης καὶ θαυμασίας τῶν ὀφθαλμῶν κατασκευῆς, αἱ πολύστιχοι τῶν ἰατρῶν μόγις ἐξηγοῦνται βίβλοι. Τίς ὁ τὴν μίαν ἀναπνοὴν εἰς ὅλον τὸ σῶμα **[656]** διαδούς; Βλέπεις ἄνθρωπε τὸν τεχνίτην, βλέπεις τὸν σοφὸν δημιουργόν.

258 ΙϚ'. Ταῦτά σοι νῦν ἐπλάτυνεν ὁ λόγος, πολλῶν καὶ ἄλλων μυρίων καταλελειμμένων, καὶ μάλιστα τῶν ἀσωμάτων καὶ ἀοράτων· ἵνα μισήσῃς μὲν τοὺς βλασφημοῦντας τὸν σοφὸν καὶ ἀγαθὸν τεχνίτην, ἐκ δὲ τῶν εἰρημένων καὶ ἀναγινωσκομένων, καὶ ὧν ἂν αὐτὸς εὑρεῖν ἢ νοῆσαι δυνηθείης, καὶ ἐκ μεγέθους καὶ καλλονῆς κτισμάτων ἀναλόγως τὸν γενεσιουργὸν θεωρήσας[2], γόνυ κάμπτων εὐσεβῶς τῷ τῶν ὅλων ποιητῇ, τῶν αἰσθητῶν λέγω καὶ νοητῶν, ὁρατῶν τε πάντων καὶ ἀοράτων, μετ' εὐγνώμονος καὶ εὐφήμου γλώττης, ἀδιαλείπτοις χείλεσιν ἀνυμνῇς [καὶ καρδίᾳ] τὸν Θεόν, λέγων· Ὡς θαυμαστὰ τὰ ἔργα σου, Κύριε· πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας[3]. Σοὶ γὰρ πρέπει τιμή, δόξα καὶ μεγαλωσύνη, νῦν τε καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΠΡΟΣΘΗΚΗ ΕΙΣ ΤΗΝ Θ' ΚΑΤΗΧΗΣΙΝ *

[656] Τί μεμπτὸν ἐν τῷ σώματί σου πέπλασται; λέγε παρελθὼν εἰς μέσον. Κράτει σεαυτοῦ τῆς γνώμης, καὶ οὐδὲ φαῦλον ἐκ πάντων τῶν μελῶν. Ἕκαστον γὰρ τούτων ἀναγκαίως εἰς ἡμετέραν χρῆσιν γέγονε. Παίδευσον τὸν σὸν λογισμὸν εἰς εὐσέβειαν, ἀνέχου τῶν τοῦ Θεοῦ προσταγμάτων· καὶ οὐδὲν τούτων ἁμαρτάνει, ἐνεργοῦντα καὶ ὑπηρετούμενα, ἐν οἷς κατεσκευάσθη. Ἐὰν μὴ θέλῃς, οὐκ ὀφθαλμὸς ὁρᾷ κακῶς· οὐκ ἀκούει οὖς τὰ μὴ δέοντα· οὐ χεὶρ ἐκτείνεται ἐπὶ τὴν κακὴν πλεονεξίαν· οὐ ποὺς βαδίζει ἐπὶ τὴν ἀδικίαν· οὐκ ἐρᾷς τῶν ἀλλοτρίων·

---

* Κατὰ τὴν ἔκδοσιν J. P. Migne, Patrologiae Cursus Completus. Series Graeca τόμ. 38, σελ. 656-657. Σημειωτέον, ὅτι τὸ κατωτέρω ἀπόσπασμα, ἔνθα παρατηρεῖται μεταβολὴ εἰς τὸ κείμενον κυρίως ἀπὸ τῆς ΙΕ' παραγράφου καὶ ἑφεξῆς, ἐμπεριέχεται εἰς τὸ ὑπὸ τὸν τίτλον «Περὶ τοῦ ἀκαταλήπτου τοῦ Θεοῦ» ἔργον τοῦ Μ. Βασιλείου.

1. Πρβλ. Ἰὼβ 10,11. 2. Πρβλ. Σοφ. Σολ. 13,5. 3. Ψαλμ. 103,24.

οὐ πορνεύεις, οὐκ ἐπιθυμεῖς τὴν τοῦ πλησίον γυναῖκα. Κόλασον ἀπὸ καρδίας τὰ πονηρά· ἴσθι, ὡς ἐπλάσθης ὑπὸ Θεοῦ, καὶ εὐχαριστήσεις μᾶλλον τῷ δημιουργήσαντί σε. Ἐξ ἀρχῆς ὁ Ἀδὰμ γυμνὸς ἦν, τρυφῶν ἐν παραδείσῳ· καὶ λαβὼν τὴν ἐντολήν, μὴ φυλάξας δὲ ταύτην, καὶ ἐκτείνας κακῶς τὴν χεῖρα (οὐ τῆς χει[657]ρὸς τοῦτο βουλομένης, τῆς δὲ προαιρέσεως τὴν χεῖρα εἰς ὃ μὴ ἔδει ἐκτεινάσης), διὰ τὴν παρακοὴν καὶ ὧν ἔσχε καλῶν ἐξέπεσεν. Οὕτως οὐ τὰ μέλη τοῖς χρωμένοις αἴτια τῆς ἁμαρτίας, ἀλλ' ἡ κακὴ διάνοια, ὥς φησιν ὁ Κύριος· Ἀπὸ γὰρ τῆς καρδίας ἐξέρχονται λογισμοὶ πονηροί, πορνεῖαι, μοιχεῖαι, φθόνοι[1], καὶ τὰ τούτοις ὅμοια. Ἐν οἷς βούλει, ἐν τούτοις ὑπηρετεῖταί σοι τὰ μέλη. Ταῦτα πρὸς ὑπηρεσίαν καλῶς τῆς ψυχῆς γέγονε· ταῦτα δοῦλα τῷ λογισμῷ κατεσκεύασται. Ἡνιόχησον ταῦτα καλῶς τῷ τῆς εὐσεβείας κινήματι· χαλίνωσον αὐτὰ τῷ τοῦ Θεοῦ φόβῳ· δουλαγώγησον αὐτὰ τῷ τῆς σωφροσύνης καὶ τῆς νηστείας πόθῳ καὶ οὐδέποτε ἐπαναστήσεταί σοι τυραννοῦντα κατὰ σοῦ· φυλάξει δέ σε μᾶλλον, μειζόνως τὴν κατὰ τοῦ διαβόλου νίκην σοι προξενοῦντα, ἀπεκδεχόμενον καὶ τῆς νίκης τὸν ἄφθαρτον καὶ αἰώνιον στέφανον. Τίς ὁ διανοίγων οἴκους μήτρας; τίς;

Περὶ τὸ τέλος τῆς κατηχήσεως ταύτης μετὰ τὸ : σοφὸν Δημιουργόν, *ἀναγράφεται* : Δόξασον αὐτὸν ἐν τοῖς ἀνεξιχνιάστοις αὐτοῦ ποιήμασι, καὶ μὴ περιεργάζου ὃν οὐ χωρεῖς γνῶναι, τίς τὴν οὐσίαν τυγχάνει. Κάλλιόν σοι ἐστὶ σιωπῆσαι, καὶ πίστει προσκυνεῖν, κατὰ τὴν θείαν φωνήν, ἢ τολμηρῶς ἐρευνᾶν ἃ μήτε σὺ ἐφικέσθαι δύνασαι, μήτε σοι ἡ Γραφὴ παρέδωκεν. Ταῦτά σοι νῦν ἐπλάτυνεν ὁ λόγος, ἵνα μισήσῃς μὲν τοὺς βλασφημοῦντας τὸν σοφὸν καὶ ἀγαθὸν τεχνίτην, ἵνα μᾶλλον εἴπῃς καὶ αὐτός· Ὡς θαυμάσια τὰ ἔργα σου, Κύριε! πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας[2]. Σοὶ ἡ δόξα, καὶ τὸ κράτος, καὶ ἡ προσκύνησις, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεί, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ Γ'

260 [660] Φωτιζομένων, ἐν Ἱεροσολύμοις σχεδιασθεῖσα, εἰς τό· καὶ εἰς ἕνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν. Καὶ ἀνάγνωσις ἐκ τῆς πρὸς Κορινθίους Α' [ἐπιστολῆς]· Καὶ γὰρ εἴπερ εἰσὶ λεγόμενοι θεοί, εἴτε ἐν οὐρανῷ εἴτε ἐπὶ γῆς· ἀλλ' ἡμῖν εἷς Θεός, ὁ Πατήρ, ἐξ οὗ τὰ πάντα καὶ ἡμεῖς εἰς αὐτόν· καὶ εἷς Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, δι' οὗ τὰ πάντα καὶ ἡμεῖς δι' αὐτοῦ[3], καὶ τὰ ἑξῆς.

Α'. Οἱ πιστεύειν εἰς ἕνα Θεὸν Πατέρα Παντοκράτορα δεδιδαγμένοι, καὶ εἰς Υἱὸν Μονογενῆ πιστεύειν ὀ-

1. Πρβλ. Ματθ. 15,19. 2. Πρβλ. Ψαλμ. 103,24. 3. Α' Κορ. 8,5-6.

φείλουσιν. Ὁ γὰρ ἀρνούμενος τὸν Υἱόν, οὐδὲ τὸν Πατέρα ἔχει[1]. Ἐγώ εἰμι ἡ θύρα[2], φησὶν ὁ [661] Ἰησοῦς· οὐδεὶς ἔρχεται πρὸς τὸν Πατέρα, εἰ μὴ δι᾽ ἐμοῦ[3]. Ἐὰν [γὰρ] ἀρνήσῃ τὴν θύραν, ἀποκέκλεισταί σοι ἡ πρὸς τὸν Πατέρα γνῶσις. Οὐδεὶς ἐπιγινώσκει Πατέρα, εἰ μὴ ὁ Υἱός, καὶ ᾧ ἂν Υἱὸς ἀποκαλύψῃ[4]· ἐὰν [γὰρ] ἀρνήσῃ τὸν ἀποκαλύπτοντα, μένεις ἐν ἀγνωσίᾳ. Ἀπόφασίς ἐστιν ἐν εὐαγγελίοις λέγουσα· Ὁ μὴ πιστεύων εἰς τὸν Υἱόν, οὐκ ὄψεται ζωήν, ἀλλ᾽ ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ μένει ἐπ᾽ αὐτόν[5]· ἀγανακτεῖ γὰρ Πατήρ, Υἱοῦ τοῦ μονογενοῦς ἀθετουμέμένου. Δεινὸν μὲν γὰρ βασιλεῖ, καὶ τὸν στρατιώτην ἁπλῶς ἀτιμασθῆναι· ὅταν δὲ τῶν ἐνδοξοτέρων τις ὑπασπιστῶν ἢ φίλων ἀτιμασθῇ, τότε **262** προστίθεται μείζων ἡ ὀργή· ἐὰν δὲ καὶ αὐτόν τις τὸν μονογενῆ υἱὸν τοῦ βασιλέως ὑβρίσῃ, τίς παρακαλέσει πατέρα ὑπὲρ υἱοῦ μονογενοῦς ἀγανακτοῦντα;

Β΄. Εἴ τις οὖν εὐσεβεῖν εἰς Θεὸν βούλεται, προσκυνείτω τὸν Υἱόν, ἐπεὶ οὐ παραδέχεται τὴν λατρείαν ὁ Πατήρ. Πατὴρ οὐρανόθεν ἐπεφώνησε λέγων· Οὗτός ἐστιν ὁ Υἱός μου ὁ ἀγαπητός, εἰς ὃν Ἐγὼ ηὐδόκησα[6]. Εὐδόκησεν ὁ Πατὴρ ἐν τῷ Υἱῷ· ἐὰν μὴ καὶ σὺ εὐδοκήσῃς, ζωὴν οὐκ ἔχεις. Μὴ συμπαραφέρου τοῖς Ἰουδαίοις πανούργως λέγουσι τό, Εἷς Θεὸς μόνος· ἀλλὰ μετὰ τοῦ εἰδέναι ὅτι εἷς Θεός, γίνωσκε ὅτι καὶ Υἱός ἐστι Θεοῦ μονογενής. Ἐγὼ τοῦτο πρῶτος οὐκ εἶπον, ἀλλ᾽ ὁ ψαλμῳδὸς ἐκ προσώπου τοῦ Υἱοῦ λέγει· Κύριος εἶπε πρός με, Υἱός μου εἶ σύ[7]. Μὴ οὖν τί λέγουσιν οἱ Ἰουδαῖοι πρόσεχε, ἀλλὰ τί λέγουσιν οἱ προφῆται. Θαυμάζεις εἰ ἀθετοῦσι τῶν προφητῶν τὰ ῥήματα, οἱ τοὺς προφήτας λιθάσαντες [καὶ ἀποκτείναντες];

Γ΄. Σὺ πίστευε εἰς ἕνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸν Μονογενῆ. Ἕνα δὲ λέγομεν Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, ἵνα μονογενὴς ᾖ ἡ υἱότης. Ἕνα λέγομεν, ἵνα μὴ ὑπονοήσῃς ἄλλον. Ἕνα λέγομεν, ἵνα μὴ τὸ πολυώνυμον τῆς ἐνεργείας εἰς [664] πολλοὺς υἱοὺς ἐκχέῃς δυσσεβῶς. Λέγεται γὰρ θύρα[8]· ἀλλὰ μὴ ξυλίνην νόμιζε τὴν προσηγορίαν, ἀλλὰ θύραν λογικήν, ζῶσαν, διακριτικὴν τῶν εἰσερχομένων. Ὁδὸς καλεῖται[9]· οὐ ποσὶν πατουμένη, ἀλλ᾽ ὁδηγοῦσα πρὸς τὸν ἐν οὐρανοῖς πατέρα. Πρόβατον καλεῖται[10]· οὐκ ἄλογον, ἀλλὰ τὸ διὰ τοῦ τιμίου αἵματος[11] [αὐτοῦ] καθαρίζον τὴν οἰκουμένην τῶν ἁμαρ**264**τιῶν, τὸ ἀγόμενον ἐνώπιον τοῦ κείροντος[12], καὶ γινῶσκον, πότε δεῖ σιωπᾶν. Τοῦτο τὸ πρόβατον πάλιν καλεῖται ποιμήν, ὁ λέγων· Ἐγώ εἰμι ὁ ποιμὴν [ὁ καλός][13]· πρόβατον διά τὴν ἀνθρωπότητα, ποιμὴν διὰ τὴν φιλανθρωπίαν τῆς θεότητος. Καὶ θέλεις γνῶναι, ὅτι καὶ πρόβατά ἐστι λογικά; Λέγει τοῖς ἀποστόλοις [ὁ Σωτήρ]· Ἰδοὺ ἐγὼ ἀποστέλλω ὑμᾶς ὡς πρόβατα ἐν μέσῳ λύκων[14].

---

1. Α΄ Ἰω. 2,23. 2. Ἰω. 10,9 3. Ἰω. 14,6. 4. Πρβλ. Ματθ. 11,27. 5. Ἰω. 3,36. 6. Ματθ. 3,17. 7. Ψαλμ. 2,7. 8. Πρβλ. Ἰω. 10,7. 9. Πρβλ. Ἰω. 14,6. 10. Πρβλ. Πράξ. 8,32. 11. Πρβλ. Α΄ Πετρ. 1,19. 12. Πρβλ. Ἡσ. 53,7. 13. Ἰω. 10,11. 14. Ματθ. 10,16.

Λέων πάλιν καλεῖται· οὐκ ἀνθρωποβόρος, ἀλλὰ τὸ βασιλικὸν καὶ στεῤῥὸν καὶ πεποιθὸς τῆς ὑποστάσεως διὰ τῆς προσηγορίας ὥσπερ ἐνδεικνύμενος. Λέων δὲ καλεῖται ἀπεναντίας τῷ λέοντι τῷ ἀντιδίκῳ, τῷ ὠρυομένῳ καὶ τοὺς ἠπατημένους καταπίνοντι[1]. Ἦλθε γὰρ ὁ Σωτὴρ οὐ μεταβαλὼν τὸ πρᾷον τῆς ἑαυτοῦ φύσεως, ἀλλ' ὡς λέων δυνατὸς ἐκ φυλῆς Ἰούδα[2], σῴζων μὲν τοὺς πιστεύοντας, καταπατῶν δὲ τὸν ἀντίδικον. Λίθος καλεῖται[3]· οὐκ ἄψυχος ὑπὸ χειρῶν ἀνθρώπων λατομούμενος, ἀλλὰ λίθος ἀκρογωνιαῖος[4], εἰς ὃν ὁ πιστεύσας οὐ καταισχυνθήσεται[5].

Δ'. Χριστὸς[6] καλεῖται· οὐ χερσὶν ἀνθρωπίναις κεχρισμένος, ἀλλ' ὑπὸ τοῦ Πατρός, ἀϊδίως εἰς τὴν ὑπὲρ ἄνθρωπον ἀρχιερωσύνην χρισθείς. Νεκρὸς καλεῖται[7]· οὐκ ἀπομείνας ἐν νεκροῖς, ὡς πάντες ἐν ᾅδῃ[8], ἀλλὰ μόνος ἐν νεκροῖς ἐλεύθερος[9]. Υἱὸς ἀνθρώπου καλεῖται[10]· οὐχ ὡς ἕκαστος ἡμῶν ἐκ γῆς τὴν γέννησιν ἐσχηκώς, ἀλλ' ἐρχόμενος ἐπὶ τῶν νεφελῶν[11], κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς. Κύριος καλεῖται[12]· οὐ καταχρηστικῶς, ὡς οἱ ἐν ἀνθρώποις, [ἀλλὰ ὡς φυσικὴν καὶ **[665]** ἀΐδιον ἔχων κυριείαν]. Ἰησοῦς καλεῖται [13] φερωνύμως, ἐκ τῆς σωτηριώδους ἰάσεως ἔχων τὴν προσηγορίαν. Υἱὸς καλεῖται[14]· οὐ θετικῶς προαχθείς, ἀλλὰ φυσικῶς γεννηθείς. Καὶ πολλαὶ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν εἰσιν αἱ προσηγο**266**ρίαι. Ἵνα τοίνυν μὴ τὸ πολυώνυμον τῆς προσηγορίας πολλοὺς υἱοὺς ποιήσῃ σε νομίζειν· καὶ διὰ τὰς πλάνας τῶν αἱρετικῶν, τῶν λεγόντων, ἄλλον μὲν εἶναι τὸν Χριστόν, ἄλλον δὲ τὸν Ἰησοῦν, ἄλλον δὲ τὴν θύραν, καὶ τὰ λοιπά· προασφαλίζεταί σε ἡ Πίστις, λέγουσα καλῶς, εἰς ἕνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν· εἰ γὰρ καὶ πολλαὶ αἱ προσηγορίαι, ἀλλ' ἓν τὸ ὑποκείμενον.

Ε'. Ἑκάστῳ δὲ ποικίλως ὁ Σωτὴρ γίνεται πρὸς τὸ συμφέρον. Τοῖς μὲν γὰρ εὐφροσύνης χρείαν ἔχουσιν, ἄμπελος γίνεται[15]· τοῖς δὲ χρείαν ἔχουσιν εἰσελθεῖν, ἕστηκε θύρα· καὶ τοῖς χρείαν ἔχουσι προσενέγκαι τὰς εὐχάς, ἕστηκε μεσίτης[16] ἀρχιερεύς[17]. Πάλιν τοῖς ἔχουσιν ἁμαρτίας, γίνεται πρόβατον, ἵνα ὑπὲρ αὐτῶν σφαγιασθῇ· τοῖς πᾶσι γίνεται πάντα[18], μένων αὐτὸς κατὰ φύσιν ὅπερ ἐστίν. Μένων γὰρ καὶ ἔχων τὸ τῆς υἱότητος ἀληθῶς ἀπαράτρεπτον ἀξίωμα, κάλλιστος οἷά τις ἰατρὸς καὶ διδάσκαλος συμπαθής, συμπεριφέρεται ταῖς ἡμετέραις ἀσθενείαις. Κύριος ὢν κατὰ ἀλήθειαν, οὐκ ἐκ προκοπῆς τὸ κυριεύειν λαβών, ἀλλ' ἐκ φύσεως τὸ τῆς κυριότητος ἔχων ἀξίω**[668]**μα. Καὶ οὐ καταχρηστικῶς ὡς ἡμεῖς κύριος καλούμενος, ἀλλὰ τῇ ἀληθείᾳ κύριος

---

1. Πρβλ. Α' Πέτρ. 5,8. 2. Πρβλ. Ἀποκ. 5,5. 3. Πρβλ. Ψαλμ. 117,22. Α' Πέτρ. 2,4. 4. Πρβλ. Ἐφεσ. 2,20. 5. Πρβλ. Ἡσ. 28,16. 6. Πρβλ. Ματθ. 1,16. 7. Πρβλ. Ἀποκ. 1,18. 8. Πρβλ. Ψαλμ. 15,10. 9. Πρβλ. Ψαλμ. 87,5-6. 10. Πρβλ. Ματθ. 16,13. 11. Πρβλ. Ματθ. 24,30. 12. Πρβλ. Λουκ. 2,11. 13. Πρβλ. Ματθ. 1,21. 14. Πρβλ. Ψαλμ. 2,7. Ματθ. 3,17. 15. Πρβλ. Ἰω. 15,1. 16. Πρβλ. Α' Τιμ. 2,5. 17. Πρβλ. Ἑβρ. 7,26. 18. Πρβλ. Α' Κορ. 9,22.

ὤν· ἐπειδὴ νεύματι Πατρὸς κυριεύει τῶν οἰκείων δημιουργημάτων. Ἡμεῖς μὲν γὰρ ἔχομεν τὸ κυριεύειν ἀνθρώπων ἰσοτίμων καὶ ὁμοιοπαθῶν, πολλάκις δὲ καὶ προγενεστέρων· καὶ νέος πολλάκις δεσπότης οἰκετῶν ἄρχει πρεσβυτέρων. Ἐπὶ δὲ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τὸ κυριεύειν οὐχ οὕτως· ἀλλὰ πρῶτον ποιητής, εἶτα Κύριος. Πρῶτον ἐποίησε θελήματι Πατρὸς τὰ πάντα, εἶτα κυριεύει τῶν ὑπ' αὐτοῦ γενομένων.

Ϛ'. Χριστὸς Κύριός ἐστιν, ὁ τεχθεὶς ἐν πόλει Δαβίδ[1]. Καὶ θέλεις γνῶναι, ὅτι σὺν τῷ Πατρὶ καὶ πρὸ τῆς ἐνανθρω**268**πήσεώς ἐστι Χριστὸς Κύριος· ἵνα μὴ μόνον τῇ πίστει παραδέξῃ τὸ λεγόμενον, ἀλλὰ καὶ ἀπόδειξιν ἔχῃς ἀπὸ τῆς παλαιᾶς γραφῆς; ἐλθὲ ἐπὶ τὴν πρώτην βίβλον, τὴν Γένεσιν. Λέγει ὁ Θεός· Ποιήσωμεν ἄνθρωπον, οὐ κατ' εἰκόνα ἐμήν, ἀλλά, κατ' εἰκόνα ἡμετέραν[2]. Καὶ μετὰ τὸ γενέσθαι τὸν Ἀδάμ, φησι· Καὶ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον· κατ' εἰκόνα Θεοῦ ἐποίησεν αὐτόν[3]· Οὐ γὰρ περιώρισεν εἰς τὸν Πατέρα μόνον τὸ τῆς θεότητος ἀξίωμα, ἀλλὰ συμπεριέλαβε καὶ τὸν Υἱόν· ἵνα δειχθῇ, ὅτι ὁ ἄνθρωπος οὐ μόνον Θεοῦ ποίημα, ἀλλὰ καὶ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, [ὄντος καὶ αὐτοῦ Θεοῦ ἀληθινοῦ]. Οὗτος ὁ Κύριος ὁ τῷ Πατρὶ συνεργαζόμενος, συνήργησε καὶ ἐπὶ Σοδόμων κατὰ τὴν λέγουσαν **[669]** γραφήν· Καὶ Κύριος ἔβρεξεν ἐπὶ Σόδομα καὶ Γόμορρα πῦρ καὶ θεῖον, παρὰ Κυρίου ἐκ τοῦ οὐρανοῦ[4]. Οὗτος ὁ Κύριος ὤφθη τῷ Μωϋσεῖ πάλιν, ὡς ἐδύνατο ἰδεῖν[5]. Φιλάνθρωπος γὰρ ὁ Κύριος, ἀεὶ συμπεριφερόμενος ταῖς ἡμετέραις ἀσθενείαις.

Ζ'. Καὶ ἵνα γνῷς, ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ τῷ Μωϋσεῖ ὀφθείς, δέξαι μαρτυρίαν τοῦ Παύλου λέγοντος· Ἔπινον γὰρ ἐκ πνευματικῆς ἀκολουθούσης πέτρας· ἡ δὲ πέτρα ἦν ὁ Χριστός[6]. Καὶ πάλιν· Πίστει Μωϋσῆς κατέλιπεν Αἴγυπτον[7]. Καὶ μετ' ὀλίγα φησίν· Κρείττονα πλοῦτον ἡγησάμενος τῶν ἐν Αἰγύπτῳ θησαυρῶν τὸν ὀνειδισμὸν τοῦ Χριστοῦ[8]. Οὗτος ὁ Μωϋσῆς φησι πρὸς αὐτόν· Ἐμφάνισόν μοι σεαυτόν[9]. Βλέπεις, ὅτι καὶ οἱ προφῆται τότε ἔβλεπον τὸν Χριστόν, ἀλλὰ καθὸ ἐχώρουν ἕκαστος. Ἐμφάνισόν μοι σεαυτόν, γνωστῶς ἴδω σε[10]. Ὁ δέ φησι· Οὐδεὶς ὄψεται τὸ πρόσωπόν μου καὶ ζήσεται[11]. Διὰ τοῦτο τοίνυν, ἐπειδὴ τὸ τῆς θεότητος πρόσωπον οὐδεὶς ἠδύνατο ἰδεῖν ζῶν, ἀνέλαβε τὸ τῆς ἀνθρωπότητος πρόσωπον, ἵνα τοῦτο ἰδόντες ζήσωμεν. **270** Καὶ ὅτε ἠθέλησε καὶ αὐτὸ τοῦτο δεῖξαι μετ' ὀλίγης ἀξίας, ὅτε τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἔλαμψεν ὡς ὁ ἥλιος[12], οἱ μαθηταὶ πίπτουσι φοβηθέντες[13]. Εἰ δὲ τὸ τοῦ σώματος πρόσωπον λάμψαν, οὐ καθὸ ἠδύνατο ὁ ἐνεργῶν, ἀλλὰ καθὸ ἐχώρουν οἱ μαθηταί, ἐφόβησεν αὐτούς, καὶ ὅ-

---

1. Πρβλ. Λουκ. 2,11. 2. Πρβλ. Γέν. 1,26. 3. Γέν. 1,27. 4. Γέν. 19,24. 5. Πρβλ. Ἔξ. 3,2. 6. Α' Κορ. 10,4. 7. Ἑβρ. 11,27. 8. Ἑβρ. 11,26. 9. Ἔξ. 33,13. 10. ἔνθ' ἀν. 11. Πρβλ. Ἔξ. 33,20. 12. Ματθ. 17,2. 13. Πρβλ. Ματθ. 17,6.

ὅμως ἐνέγκαι οὐκ ἐδυνήθησαν· πῶς εἰς τὸ τῆς θεότητος ἀξίωμα ἀτενίσαι τις ἠδύνατο: Μέγα, φησὶν ὁ Κύριος, ἐπιθυμεῖς, ὦ Μωϋσῆ· καὶ ἀποδέχομαί σου τὴν ἄπληστον ἐπιθυμίαν, καὶ τοῦτόν σοι τὸν λόγον ποιήσω[1]· ἀλλὰ καθὸ χωρεῖς. Ἰδοὺ τίθημί σε εἰς τὴν ὀπὴν τῆς πέτρας[2]· ὡς γὰρ μικρός, μενεῖς ἐν μικρᾷ περιγραφῇ.

Η'. Ὧδε μοι λοιπὸν ἀσφάλισαι, διὰ τοὺς Ἰουδαίους, τὸ λεχθησόμενον. Ὁ γὰρ σκοπὸς ἡμῖν ἀποδεῖξαι, ὅτι ἦν παρὰ τῷ Πατρὶ ὁ Κύριος Ἰησοῦς Χριστός. [672] Λέγει τοίνυν ὁ Κύριος πρὸς τὸν Μωϋσῆν· Ἐγὼ παρελεύσομαι πρότερός σου τῇ δόξῃ μου, καὶ καλέσω ἐν ὀνόματι Κυρίου ἐναντίον σου[3]. Κύριος ὤν, ποῖον κύριον καλεῖ; Βλέπεις, ὅπως ἐπικεκαλυμμένως ἐδίδασκε τὸ εὐσεβὲς περὶ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ δίδαγμα. Καὶ πάλιν ἐν τοῖς ἑξῆς αὐτολεξεὶ γέγραπται· Καὶ κατέβη Κύριος ἐν νεφέλῃ, καὶ παρέστη αὐτῷ ἐκεῖ· καὶ ἐκάλεσε τῷ ὀνόματι Κυρίου. Καὶ παρῆλθε Κύριος πρὸ προσώπου αὐτοῦ, καὶ ἐκάλεσε· Κύριος, Κύριος οἰκτίρμων καὶ ἐλεήμων, μακρόθυμος καὶ πολυέλεος καὶ ἀληθινός, καὶ δικαιοσύνην διατηρῶν [καὶ] ποιῶν ἔλεος εἰς χιλιάδας, ἀφαιρῶν ἀνομίας καὶ ἀδικίας καὶ ἁμαρτίας[4]. Εἶτα ἑξῆς, κύψας Μωϋσῆς καὶ προσκυνήσας ἐνώπιον τοῦ Κυρίου τοῦ καλοῦντος τὸν Πατέρα, λέγει· Συμπορεύθητι δή, Κύριε, μεθ' ἡμῶν[5].

272 Θ'. Ἔχεις ταύτην πρώτην ἀπόδειξιν· δέξαι καὶ δευτέραν φανεράν. Εἶπεν ὁ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου, Κάθου ἐξ δεξιῶν μου[6], Κύριος κυρίῳ ταῦτα λέγει, οὐ δούλῳ· ἀλλὰ Κυρίῳ μὲν τῶν πάντων, Υἱῷ δὲ αὐτοῦ, ᾧ πάντα ὑπέταξεν[7]. Ὅταν δὲ εἴπῃ, ὅτι ὑποτέτακται αὐτῷ τὰ πάντα· δῆλον, ὅτι ἐκτὸς τοῦ ὑποτάξαντος αὐτῷ τὰ πάντα[8], [καὶ τὰ ἑξῆς]· ἵνα ᾖ ὁ Θεὸς τὰ πάντα ἐν πᾶσι[9]. Κύριός ἐστι τῶν πάντων ὁ μονογενὴς Υἱός· Υἱὸς δὲ τοῦ Πατρὸς εὐπειθής, οὐχ ἁρπάσας τὸ κυριεύειν[10] ἀλλὰ παρ' αὐτοπροαιρέτου λα[673]βὼν φυσικῶς. Οὔτε γὰρ ὁ Υἱὸς ἥρπασεν, οὔτε Πατὴρ ἐφθόνησε τῆς μεταδόσεως. Αὐτός ἐστιν ὁ λέγων. Πάντα μοι παρεδόθη ὑπὸ τοῦ Πατρός μου[11]. Παρεδόθη μοι, οὐχ ὡς πρότερον μὴ ἔχοντι· καὶ τηρῶ καλῶς, οὐκ ἀποστερῶν τὸν παραδεδωκότα.

Ι'. Κύριος τοίνυν ἐστὶν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ· Κύριος ὁ τεχθεὶς ἐν Βηθλεὲμ τῆς Ἰουδαίας, κατὰ τὸν εἰρηκότα τοῖς ποιμέσιν ἄγγελον· Εὐαγγελίζομαι ὑμῖν χαρὰν μεγάλην[12], ὅτι ἐτέχθη ὑμῖν Χριστὸς Κύριος σήμερον ἐν πόλει Δαβίδ[13]. Περὶ οὗ φησιν ἀλλαχοῦ τῶν ἀποστόλων τις· Τὸν λόγον ὃν ἀπέστειλε τοῖς υἱοῖς Ἰσραήλ, εὐαγγελιζόμενος εἰρήνην διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ· οὗτός ἐστι πάντων Κύριος[14]. Ὅταν δὲ εἴπῃ τό, πάντων, μηδὲν ὑπεξέλῃς τῆς κυριότητος. Εἴτε γὰρ ἀγγε-

1. Ἔξ. 33,17. 2. Πρβλ. Ἔξ. 33,22. 3. Πρβλ. Ἔξ. 33,19. 4. Ἔξ. 34,5-7. 5. Πρβλ. Ἔξ. 34,8-9. 6. Ψαλμ. 109,1. 7. Πρβλ. Ἑβρ. 2,8. 8. Α' Κορ. 15,27. 9. Α' Κορ. 15,28. 10. Πρβλ. Φιλιπ. 2,6. 11. Ματθ. 11,27. Λουκ. 10,22. 12. Λουκ. 2,10. 13. Πρβλ. Λουκ. 2,11. 14. Πράξ. 10,36.

λοι, εἴτε ἀρχάγγελοι· εἴτε ἀρχαί, εἴτε ἐξουσίαι[1]· εἴτε τι ὑπὸ τῶν ἀποστόλων ὀνομαζόμενον γενητόν[2], πάντα ὑπὸ τὴν κυριότητα τοῦ Υἱοῦ τυγχάνει. Ἀγγέλων ἐστὶ Κύριος, καθὼς ἔχεις ἐν εὐαγγελίοις· ὅτι Τότε ἀπέστη ὁ διά274βολος ἀπ' αὐτοῦ, καὶ οἱ ἄγγελοι προσῆλθον καὶ διηκόνουν αὐτῷ[3]. Οὐ γὰρ εἶπεν, ὅτι ἐβοήθουν αὐτῷ, ἀλλά, διηκόνουν αὐτῷ· ὅπερ ἐστὶ δουλικῶς. Μέλλοντος αὐτοῦ γεννᾶσθαι ἐκ παρθένου, ὑπηρέτει τότε ὁ Γαβριήλ, οἰκεῖον ἀξίωμα λαβὼν τὴν ὑπηρεσίαν αὐτοῦ. Μέλλοντος αὐτοῦ πορεύεσθαι εἰς Αἴγυπτον, ἵνα καταλύσῃ τὰ χειροποίητα τῆς Αἰγύπτου[4]· πάλιν ἄγγελος κατ' ὄναρ φαίνεται τῷ Ἰωσήφ[5]. Σταυρωθέντος αὐτοῦ καὶ ἀναστάντος, ὁ ἄγγελος εὐηγγελίσατο, καὶ λέγει ταῖς γυναιξὶν ὡς καλὸς οἰκέτης· Πορευθεῖσαι εἴπατε τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ ὅτι ἀνέστη, καὶ προάγει ὑμᾶς εἰς τὴν Γαλιλαίαν, ἰδοὺ εἶπον ὑμῖν[6]. Μονονουχὶ [676] τοῦτο λέγων· οὐ παρέβην τὸ πρόσταγμα, μαρτύρομαι τὸ εἰρηκέναι ὑμῖν· ἵν' ἐὰν ἀμελήσητε, μὴ κατ' ἐμοῦ ᾖ τὰ τῆς μέμψεως, ἀλλὰ κατὰ τῶν ἀμελησάντων. Οὗτος τοίνυν ἐστὶν ὁ εἷς Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, περὶ οὗ καὶ νῦν τὸ ἀνάγνωσμα λέγει· Καὶ γὰρ εἴπερ εἰσὶ λεγόμενοι θεοὶ [πολλοί], εἴτε ἐν οὐρανῷ, εἴτε ἐπὶ γῆς[7], καὶ ἑξῆς· ἡμῖν δὲ εἷς ὁ Θεὸς ὁ Πατήρ, ἐξ οὗ τὰ πάντα καὶ ἡμεῖς εἰς αὐτόν· καὶ εἷς Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, δι' οὗ τὰ πάντα καὶ ἡμεῖς δι' αὐτοῦ[8].

ΙΑ'. Ἰησοῦς δὲ Χριστὸς καλεῖται διώνυμος· Ἰησοῦς διὰ τὸ σῴζειν, Χριστὸς διὰ τὸ ἱερατεύειν. Καὶ τοῦτο γινώσκων ὁ θεσπέσιος τῶν προφητῶν Μωϋσῆς, ἀνδράσι δυσὶ τοῖς πάντων ἐγκρίτοις τὰς δύο ταύτας προσηγορίας ἐχαρίσατο· τὸν μὲν οἰκεῖον τῆς ἀρχῆς διάδοχον Αὐσήν, Ἰησοῦν μετονομάσας[9]· τὸν δὲ οἰκεῖον ἀδελφὸν τὸν Ἀαρών, ἐπονομάσας Χριστόν[10], ἵνα διὰ δύο ἀνθρώπων ἐγκρίτων, τὸ ἀρχιερατικὸν ἅμα καὶ βασιλικὸν τοῦ μέλλοντος ἑνὸς Ἰησοῦ Χριστοῦ παραστήσῃ. Ἀρχιερεὺς μὲν γάρ ἐστιν ὁ Χριστὸς κατὰ τὸν Ἀαρών· ἐπειδὴ οὐχ ἑαυτὸν ἐδόξασε γενέσθαι ἀρχιερέα, ἀλλ' ὁ λαλήσας πρὸς αὐτόν[11]· Σὺ εἶ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ[12]. Τύπον δὲ ἔφερεν 276 αὐτοῦ ὁ τοῦ Ναυῆ Ἰησοῦς κατὰ πολλά. Ἀρξάμενος γὰρ ἄρχειν τοῦ λαοῦ, ἤρξατο ἀπὸ τοῦ Ἰορδάνου[13]· ὅθεν καὶ ὁ Χριστὸς βαπτισθεὶς[14] ἤρξατο εὐαγγελίζεσθαι[15]. Δώδεκα δὲ διαιροῦντας τὴν κληρονομίαν καθίστησιν ὁ τοῦ Ναυῆ υἱός[16]· καὶ δώδεκα τοὺς ἀποστόλους, κήρυκας τῆς ἀληθείας, εἰς πᾶσαν τὴν οἰκουμένην ἀποστέλλει ὁ Ἰησοῦς[17]. Πιστεύσασαν Ῥαὰβ τὴν πόρνην ἔσωσεν ὁ τυπικός[18]· ὁ δὲ ἀληθὴς φησιν· Ἰδοὺ οἱ τελῶναι καὶ αἱ πόρναι προάγουσιν ὑμᾶς εἰς τὴν

---

1. Πρβλ. Κολ. 1,16. 2. Πρβλ. Ἑβρ. 1,21. 3. Πρβλ. Ματθ. 4,11. 4. Πρβλ. Ἡσ. 19,1. 5. Ματθ. 2,13. 6. Ματθ. 28,7. 7. Α' Κορ. 8,5. 8. Α' Κορ. 8,6. 9. Πρβλ. Ἀριθ. 13,17. 10. Πρβλ. Λευιτ. 8,12. 11. Ἑβρ. 5,5. 12. Ἑβρ. 5,6. 13. Πρβλ. Ἰησ. Ν. 3,1. 14. Πρβλ. Ματθ. 3,16. 15. Πρβλ. Ματθ. 4,17. 16. Πρβλ. Ἰησ. Ν. 14,1-2. 17. Μάρκ. 16,15. 18. Πρβλ. Ἰησ. Ν. 6,25.

βασιλείαν τοῦ Θεοῦ[1]· Ἀλαλαγμῷ μόνον ἐπὶ τοῦ τυπικοῦ κατέπεσε τὰ τείχη τῆς Ἱεριχώ[2]· καὶ διὰ τὸ εἰπεῖν τὸν Ἰησοῦν, Οὐ μὴ ἀφεθῇ ὧδε λίθος ἐπὶ λίθον[3], πέπτωκεν ὁ ἀντι**[677]**κρὺς ἡμῶν τῶν Ἰουδαίων ναός· οὐχ ὅτι ἡ ἀπόφασις τοῦ πεσεῖν αἰτία, ἀλλ' ὅτι ἡ ἁμαρτία τῶν παρανόμων γέγονε τοῦ πεσεῖν αἰτία.

ΙΒʹ. Εἷς ἐστι Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, ὄνομα θαυμαστὸν ὑπὸ τῶν προφητῶν πλαγίως προαναφωνούμενον. Λέγει γὰρ Ἡσαΐας ὁ προφήτης· Ἰδοὺ ὁ Σωτήρ σοι παραγίνεται, ἔχων τὸν ἑαυτοῦ μισθόν[4]. Σωτὴρ δὲ παρὰ Ἑβραίοις ὁ Ἰησοῦς ἑρμηνεύεται. Τὸ γὰρ κυριοκτόνον τῶν Ἰουδαίων προβλέπουσα ἡ προφητικὴ χάρις ἐκάλυψε τὴν προσηγορίαν, ἵνα μὴ ἐκ τοῦ προειδέναι σαφῶς, ἑτοίμως ἐπιβουλεύσωσιν. Ἰησοῦς δὲ ἐκλήθη, οὐχ ὑπὸ ἀνθρώπων, ἀλλ' ὑπὸ ἀγγέλου φανερῶς, οὐκ ἰδίᾳ ἐξουσίᾳ ἐλθόντος, ἀλλὰ δυνάμει Θεοῦ ἀποσταλέντος, τοῦ λέγοντος πρὸς τὸν Ἰωσήφ· Μὴ φοβηθῇς παραλαβεῖν Μαριὰμ τὴν γυναῖκά σου· τὸ γὰρ ἐν αὐτῇ γεννηθὲν ἐκ Πνεύματος ἁγίου ἐστί. Τέξεται δὲ υἱόν, καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰησοῦν[5]. Καὶ τὴν αἰτίαν τῆς προσηγορίας ἀποδιδοὺς εὐθέως λέγει, Αὐτὸς γὰρ σώσει τὸν λαὸν αὐτοῦ ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν αὐτῶν[6]. Ὁ μηδέπω γεννηθεὶς πῶς λαὸν ἔχει, νόησον, εἰ μὴ καὶ πρὸ τοῦ γεννηθῆναι ἦν. Καὶ τοῦτο ὁ προφήτης ἐκ προσώπου αὐτοῦ φησιν· Ἐκ κοιλίας μητρός μου ἐκάλεσε τὸ ὄνομά μου[7]· διὰ τὸ προλέγειν τὸν ἄγγελον, ὅτι Ἰησοῦς κληθήσεται[8]. Καὶ πάλιν **278** περὶ τῆς ὑπὸ Ἡρώδου ἐπιβουλῆς λέγει· Καὶ ὑπὸ τὴν σκέπην τῆς χειρὸς αὐτοῦ ἔκρυψέ με[9].

ΙΓʹ. Ἰησοῦς τοίνυν ἐστὶ κατὰ μὲν Ἑβραίους σωτήρ, κατὰ δὲ τὴν Ἑλλάδα γλῶσσαν, ὁ ἰώμενος. Ἐπειδὴ ἰατρός ἐστι [ψυχῶν] καὶ σωμάτων καὶ θεραπευτὴς πνευμάτων· τυφλῶν μὲν αἰσθητῶν θεραπευτής, φωταγωγῶν δὲ τὰς διανοίας· χωλῶν φαινομένων ἰατρός, καὶ ποδηγῶν τοὺς ἁμαρτωλοὺς εἰς μετάνοιαν, λέγων τῷ παραλυτικῷ· Μηκέτι ἁμάρτανε[10]· καί, Ἆρον τὸν κράββατον σὸν καὶ περιπάτει[11]. Ἐπειδὴ γὰρ διὰ τὴν τῆς ψυχῆς ἁμαρτίαν παρελύθη τὸ σῶμα, προεθεράπευσε τὴν ψυχήν, ἵνα ἐπαγάγῃ καὶ τῷ σώματι τὴν ἴασιν. Εἴ τις τοίνυν πάσχει τὴν ψυχὴν ἐν ἁμαρτίαις, ἔχει τὸν ἰατρόν. Καὶ εἴ τις ὀλιγόπιστος ἐνταῦθα, λεγέτω πρὸς αὐτόν· Βοήθει μου τῇ ἀπιστίᾳ[12]. Εἴ τις καὶ σωματικοῖς περιβέβληται πάθεσι, μὴ ἀπιστείτω, ἀλλὰ προσερχέσθω, **[680]** (θεραπεύει γὰρ καὶ ταῦτα) καὶ γινωσκέτω ὅτι ὁ Ἰησοῦς ἐστιν ὁ Χριστός.

ΙΔʹ. Ἰουδαῖοι γὰρ καταδέχονται τὸ εἶναι αὐτὸν Ἰησοῦν, τὸ δὲ καὶ Χριστὸν εἶναι τοῦτον, οὐκέτι. Διὰ τοῦτο λέγει ὁ Ἀπόστολος: Τίς ἐστιν ὁ ψεύστης, εἰ μὴ ὁ ἀρνούμενος ὅτι Ἰησοῦς οὐκ ἔστιν ὁ Χρι-

---

1. Ματθ. 21,31. 2. Πρβλ. Ἰησ. Ν. 6,21. 3. Ματθ. 24,2. 4. Ἡσ. 62,11. 5. Ματθ. 1,20-21. 6. Ματθ. 1,21. 7. Ἡσ. 49,1. 8. Πρβλ. Λουκ. 1,31. 9. Ἡσ. 49,2. 10. Ἰω. 5,14. 11. Ἰω. 5,8. 12. Μαρκ. 9,24.

στός[1]; Χριστὸς δέ ἐστιν ἀρχιερεύς, ἀπαράβατον ἔχων τὴν ἱερωσύνην· οὔτε ἀπὸ χρόνων ἀρξάμενος τῆς ἱερατείας, οὔτε διάδοχον ἕτερον ἔχων τῆς ἀρχιερατείας· καθὼς ἤκουσας ἐν τῇ Κυριακῇ διαλεγομένων ἡμῶν ἐπὶ τῆς Συνάξεως, εἰς τό, Κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ[2]. Οὐκ ἐκ διαδοχῆς σωμάτων λαβὼν τὴν ἀρχιερωσύνην, οὐδὲ ἐλαίῳ σκευαστῷ χρισθείς, ἀλλὰ πρὸ τῶν αἰώνων ὑπὸ τοῦ Πατρός· καὶ τοσούτῳ διαφέρων τῶν ἄλλων, ὅσῳ μεθ' ὁρκωμοσίας ἐστὶν ἱερεύς. Οἱ μὲν γὰρ χωρὶς ὁρκωμοσίας εἰσὶν ἱερεῖς, ὁ δὲ μεθ' ὁρκωμοσίας διὰ τοῦ λέγοντος· Ὤμοσε Κύριος, καὶ οὐ μεταμεληθήσεται[3]. Αὔταρκες μὲν ἦν εἰς ἀσφάλειαν καὶ τὸ βούλεσθαι μόνον Πατέρα· διπλασίων δὲ τῆς ἀσφαλείας ὁ τρό**280**πος, τό, μετὰ τῆς βουλήσεως καὶ ὅρκον παρακολουθῆσαι· ἵνα διὰ δύο πραγμά**[681]**των ἀμεταθέτων, ἐν οἷς ἀδύνατον ψεύσασθαι Θεόν, ἰσχυρὰν παράκλησιν ἔχωμεν[4] τῆς πίστεως, οἱ Χριστὸν Ἰησοῦν Υἱὸν Θεοῦ καταδεχόμενοι.

ΙΕ'. Τοῦτον τὸν Χριστὸν παραγενόμενον ἠρνήσαντο μὲν οἱ Ἰουδαῖοι, δαίμονες δὲ ὡμολόγησαν. Ἀλλ' οὐκ ἠγνόει τοῦτον ὁ προπάτωρ Δαβίδ, λέγων· Ἡτοίμασα λύχνον τῷ Χριστῷ μου[5]. Καὶ οἱ μὲν λύχνον εἶναι τὸ λαμπρὸν τῆς προφητείας ἡρμήνευσαν· οἱ δὲ τὸν λύχνον τὴν ἀναληφθεῖσαν ἐκ παρθένου σάρκα, κατὰ τὸ ἐν τῷ Ἀποστόλῳ· Ἔχομεν δὲ τὸν θησαυρὸν τοῦτον ἐν ὀστρακίνοις σκεύεσιν[6]. Οὐκ ἠγνόει τοῦτον ὁ προφήτης, ὁ λέγων· Καὶ ἀπαγγέλλων εἰς ἀνθρώπους τὸν Χριστὸν αὐτοῦ[7]. Ἤδει τοῦτον καὶ Μωσῆς, ᾔδει τοῦτον καὶ Ἡσαΐας, ᾔδει τοῦτον καὶ Ἱερεμίας· οὐδεὶς τῶν προφητῶν ἠγνόει τοῦτον. Ἐπέγνωσαν τοῦτον καὶ δαίμονες· ἐπετίμα γὰρ αὐτοῖς, καί φησιν· Ὅτι ᾔδεσαν αὐτὸν Χριστὸν εἶναι[8]. Ἀρχιερεῖς ἠγνόησαν, καὶ δαίμονες ὡμολόγησαν. Ἀρχιερεῖς ἠγνόησαν, καὶ γυνὴ Σαμαρεῖτις ἐκήρυσσε, λέγουσα· Δεῦτε, ἴδετε ἄνθρωπον ὃς εἶπέ μοι πάντα ὅσα ἐποίησα· μήτι οὗτός ἐστιν ὁ Χριστός[9];

ΙϚ'. Οὗτος Ἰησοῦς Χριστός ἐστιν, ὁ παραγενόμενος ἀρχιερεὺς τῶν μελλόντων ἀγαθῶν[10]· ὁ διὰ τὸ ἄφθονον τῆς θεότητος πᾶσιν ἡμῖν μεταδοὺς τῆς ἑαυτοῦ προσηγορίας. Βασιλεῖς μὲν γὰρ ἄνθρωποι ἀκοινώνητον πρὸς ἀνθρώπους ἔχουσι τῆς βασιλείας τὴν προσηγορίαν· Ἰησοῦς δὲ Χριστὸς Θεοῦ Υἱὸς ὤν, Χριστιανοὺς καλεῖσθαι ἡμᾶς κατηξίωσεν. Ἀλλ' ἐρεῖ τις, καινὸν τὸ ὄνομα τῶν χριστιανῶν, καὶ πρὸ τούτου οὐκ ἐπολιτεύετο, καὶ τὰ καινοποιούμενα πολλάκις ἀντιλέγεται διὰ τὸ ξένον. Προησφαλίσατο τοῦτο ὁ προφήτης, λέγων· Τοῖς δὲ δουλεύουσί μοι ἐπικληθήσεται ὄνομα καινόν, ὃ εὐλογηθήσεται ἐπὶ τῆς γῆς[11]. Ἐξετάσωμεν τοὺς Ἰουδαίους· δουλεύετε τῷ Κυρίῳ ἢ οὔ; δείξατε οὖν τὸ ὄνομα ὑμῶν τὸ καινόν. Ἰουδαῖοι γὰρ καὶ Ἰσραηλῖται ἐπὶ

---

1. Α' Ἰω. 2,22. 2. Ψαλμ. 109,4. Ἑβρ. 5,6. 3. Ἑβρ. 7,20-21. Ψαλμ. 109,4. 4. Ἑβρ. 6,18. 5. Ψαλμ. 131,17. 6. Β' Κορ. 4,7. 7. Ἀμὼς 4,13. 8. Πρβλ. Λουκ. 4,41. 9. Ἰω. 4,29. 10. Ἑβρ. 9,11. 11. Ἡσ. 65,15-16.

Μωσέως καὶ τῶν ἄλλων προφητῶν ἐκαλεῖσθε, καὶ μετὰ τὴν ἐκ Βαβυλῶνος ἐπάνοδον καὶ μέχρι τοῦ παρόντος. Ποῦ οὖν τὸ ὄνομα τὸ καινόν; Ἡμεῖς δέ, **282** ἐπειδὴ δουλεύομεν τῷ Κυρίῳ, ἔχομεν τὸ ὄνομα τὸ καινόν· καινὸν μέν, ἀλλ' ὄνομα τὸ καινόν, ὃ εὐλογηθήσεται ἐπὶ τῆς γῆς. Περιεδράξατο τῆς οἰκουμένης τοῦτο τὸ ὄνομα. Ἰουδαῖοι μὲν γὰρ μέχρι χώρας τινός, χριστιανοὶ δὲ μέ**[684]**χρι περάτων τῆς οἰκουμένης· τὸ γὰρ τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ καταγγέλλεται ὄνομα.

ΙΖ'. Θέλεις δὲ γνῶναι ὅτι τοῦ Χριστοῦ ὄνομα ᾔδεσαν οἱ ἀπόστολοι καὶ ἐκήρυξαν, μᾶλλον δὲ καὶ Χριστὸν αὐτὸν εἶχον ἐν ἑαυτοῖς; Παῦλός φησι πρὸς τοὺς ἀκούοντας· Ἢ δοκιμὴν ζητεῖτε τοῦ ἐν ἐμοὶ λαλοῦντος Χριστοῦ[1]; Παῦλος καταγγέλλει τὸν Χριστόν, [λέγων· Οὐ γὰρ ἑαυτοὺς κηρύσσομεν, ἀλλὰ Χριστὸν Ἰησοῦν Κύριον, ἑαυτοὺς δὲ δούλους ὑμῶν διὰ Ἰησοῦν[2]]· τίς ἄρα οὗτος; Ὁ τὸ πρότερον διώξας. Ὢ μεγάλου θαύματος! ὁ πρότερον διώξας, αὐτὸς Χριστὸν καταγγέλλει. Διὰ τί; χρήμασιν ἄρα πεισθείς; ἀλλ' οὐδεὶς ἦν ὁ πείθων οὕτως. Ἀλλ' ἄρα βλέπων αὐτὸν παρόντα, καὶ δυσωπούμενος; ἤδη ἦν ἀναληφθεὶς εἰς οὐρανόν. Ἐξῆλθεν ἐπὶ τὸ διώκειν· καὶ μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἐν Δαμασκῷ κήρυξ ὁ διώκτης[3]. Ποίᾳ δυνάμει; Ἄλλοι μὲν οὖν οἰκείους ὑπὲρ οἰκείων καλοῦσι μάρτυρας· ἐγὼ δέ σοι μάρτυρα τὸν πρότερον ἐχθρὸν παρέστησα. Ἔτι ἀμφιβάλλεις; Μεγάλη μὲν γὰρ Πέτρου καὶ Ἰωάννου μαρτυρία· ἀλλ' ὕποπτός τις ἦν· οἰκεῖοι γὰρ ἦσαν. Τοῦ δὲ πρότερον ἐχθροῦ, ὕστερον δὲ ὑπεραποθνήσκοντος, τίς ἔτι ἀμφιβάλλει πρὸς τὴν ἀλήθειαν;

ΙΗ'. Ἐνταῦθα γενόμενος τοῦ λόγου, τεθαύμακα ἀληθῶς τὴν τοῦ ἁγίου Πνεύματος οἰκονομίαν· πῶς τὰς μὲν τῶν ἄλλων ἐπιστολὰς εἰς ὀλίγον περιέγραψεν ἀριθμόν, Παύλῳ δὲ τῷ πρότερον διώκτῃ γράψαι δεκατέσσαρας ἐπιστολὰς ἐχαρίσατο. Οὐ γὰρ ὅτι ἥττων ἦν Πέτρος ἢ Ἰωάννης, ἐνέκοψε τὴν χάριν· μὴ γένοιτο· ἀλλ' ὑπὲρ τοῦ ἀναμφίβολον εἶναι τὴν διδασκαλίαν, τῷ πρότερον ὄντι ἐχθρῷ καὶ διώκτῃ πλεῖον ἐχαρίσατο γράφειν, ἵνα πάντες οὕτω **284** πιστοποιηθῶμεν. Ἐξίσταντο δὲ πάντες περὶ τοῦ Παύλου καὶ ἔλεγον· Οὐχ οὗτός ἐστιν ὁ πρότερον διώκων; οὐχ ὧδε ἦλθεν, ἵνα δεδεμένους ἡμᾶς ἀπαγάγῃ εἰς Ἱερουσαλήμ[4]; Μὴ ἐξίστασθε, φησὶν ὁ Παῦλος, Ἐγὼ οἶδα ὅτι σκληρόν μοί ἐστι πρὸς κέντρα λακτίζειν[5]. Οἶδα ὅτι οὐκ εἰμὶ ἱκανὸς καλεῖσθαι ἀπόστολος, διότι ἐδίωξα τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ[6], ἀλλ' ἀγνοῶν. Ἐνόμιζον γὰρ κατάλυσιν εἶναι τοῦ νόμου τὸ περὶ Χριστοῦ κήρυγμα. Οὐκ ᾔδειν δὲ ὅτι αὐτὸς ἦλθε πληρῶσαι τὸν νόμον, καὶ οὐ καταλῦσαι[7]. Ὑπερεπλεόνασε δὲ ἡ χάρις[8] τοῦ Θεοῦ ἐν ἐμοί.

[685] ΙΘ'. Πολλαὶ τυγχάνουσιν ἀληθεῖς, ἀγαπητοί, περὶ Χριστοῦ

---

1. Β' Κορ. 13,3. 2. Β' Κορ. 4,5. 3. Πρβλ. Πράξ. 9,20. 4. Πρβλ. Πράξ. 9,21. 5. Πρβλ. Πράξ. 9,4. 6. Α' Κορ. 15,9. 7. Πρβλ. Ματθ. 5,17. 8. Α' Κορ. 1,14.

μαρτυρίαι. Μαρτυρεῖ Πατὴρ οὐρανόθεν περὶ τοῦ Υἱοῦ[1]. Μαρτυρεῖ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον καταβαῖνον σωματικῶς ἐν εἴδει περιστερᾶς[2]. Μαρτυρεῖ Γαβριὴλ ὁ ἀρχάγγελος τὴν Μαριὰμ εὐαγγελιζόμενος[3]. Μαρτυρεῖ παρθένος ἡ θεοτόκος· μαρτυρεῖ ὁ μακάριος τῆς φάτνης τόπος[4]. Αἴγυπτος μαρτυρεῖ, ἡ ἔτι νέον ὄντα τῷ σώματι τὸν δεσπότην δεξαμένη[5]. Μαρτυρεῖ Συμεὼν ὁ δεξάμενος αὐτὸν ἐν ἀγκάλαις, καὶ εἰπών[6]. Νῦν ἀπολύεις τὸν δοῦλόν σου δέσποτα· κατὰ τὸ ῥῆμά σου, ἐν εἰρήνῃ· ὅτι εἶδον οἱ ὀφθαλμοί μου τὸ σωτήριόν σου, [ὃ ἡτοίμασας κατὰ πρόσωπον πάντων τῶν λαῶν][7]. Καὶ Ἄννα προφῆτις, ἐγκρατής, εὐλαβεστάτη καὶ ἀσκήτρια, μαρτυρεῖ περὶ αὐτοῦ[8]. Μαρτυρεῖ Ἰωάννης ὁ βαπτιστής[9], ὁ μέγιστος μὲν ἐν προφήταις, ἀρχηγὸς δὲ τῆς καινῆς διαθήκης, καὶ τρόπον τινὰ συνάπτων ἀμφοτέρας ἐν αὐτῷ τὰς διαθήκας, παλαιάν τε καὶ καινήν. Μαρτυρεῖ ὁ Ἰορδάνης ἐν ποταμοῖς[10]. Μαρτυρεῖ θάλασσα Τιβεριάδος ἐν θαλάσσαις[11]. Μαρτυροῦσι τυφλοί, μαρτυροῦσι χωλοί, μαρτυροῦσι νεκροὶ ἐγειρόμενοι. Δαίμονες μαρτυροῦσι λέγοντες· Τί ἡμῖν καὶ σοί Ἰησοῦ; οἴδαμέν σε τίς εἶ, ὁ ἅγιος τοῦ Θεοῦ[12]. Μαρτυροῦσιν ἄνεμοι προστασσόμενοι καὶ φιμούμενοι[13]. Πέντε ἄρτοι μαρτυροῦσιν[14] εἰς πεντακισχιλίους πληθυνθέντες. Τὸ ξύλον τὸ ἅγιον τοῦ σταυροῦ μαρτυρεῖ, μέχρι σήμερον παρ' ἡμῖν φαινόμενον, καὶ διὰ τῶν κατὰ πίστιν ἐξ αὐτοῦ **[688]** λαμβανόντων ἐντεῦθεν τὴν οἰκουμένην πᾶσαν σχεδὸν ἤδη πληρῶσαν. Ὁ Φοῖνιξ ὁ ἐπὶ τῆς **286** φάραγγος μαρτυρεῖ, τὰ βάϊα παρασχὼν παισὶ τοῖς τότε εὐφημοῦσι[15]. Τὸ Γεθσημανῆ μαρτυρεῖ[16], τὸν Ἰούδαν μονονουχὶ δεικνῦον ἔτι τοῖς νοοῦσιν. Ὁ Γολγοθᾶς[17] ὁ ἅγιος οὗτος ὁ ὑπερανεστηκώς, μαρτυρεῖ φαινόμενος. Τὸ μνῆμα τῆς ἁγιότητος μαρτυρεῖ, καὶ ὁ λίθος[18] ὁ μέχρι σήμερον κείμενος. Ἥλιος νῦν λάμπων μαρτυρεῖ, ὁ τότε κατὰ τὸν καιρὸν τοῦ σωτηριώδους πάθους ἐκλιπών[19]. Τὸ σκότος μαρτυρεῖ, τὸ τότε γενόμενον ἀπὸ ἕκτης μέχρις ἐνάτης ὥρας[20]. Τὸ φῶς μαρτυρεῖ, τὸ ἀπὸ ἐνάτης ἕως ἑσπέρας ἐκλάμψαν. Τὸ ὄρος τῶν Ἐλαιῶν μαρτυρεῖ τὸ ἅγιον, ἀφ' οὗπερ ἀνῆλθε πρὸς τὸν Πατέρα[21]· καὶ ὀμβροτόκοι νεφέλαι μαρτυροῦσι, δεξάμεναι τὸν δεσπότην[22]. Καὶ οὐράνιοι δὲ πύλαι μαρτυροῦσι [δεξάμεναι τὸν δεσπότην], περὶ ὧν εἶπεν ὁ ψαλμῳδός. Ἄρατε πύλας οἱ ἄρχοντες ὑμῶν, ἐπάρθητε πύλαι αἰώνιοι, καὶ εἰσελεύσεται ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης[23]. Οἱ ποτὲ ἐχθροὶ μαρτυροῦσιν, ὧν εἷς ὁ μακάριος Παῦλός ἐστιν, πρὸς ὀλίγον μὲν ἐχθράνας, πολυχρονίως δὲ

---

1. Πρβλ. Ματθ. 3,17. 2. Πρβλ. Λουκ. 3,22. 3. Πρβλ. Λουκ. 1,28. 4. Πρβλ. Λουκ. 2,7. 5. Πρβλ. Ματθ. 2,13. 6. Πρβλ. Λουκ. 2,28. 7. Λουκ. 2,29-31. 8. Πρβλ. Λουκ. 2,36-38. 9. Πρβλ. Ἰω. 1,15. 10. Πρβλ. Ματθ. 3,13. 11. Πρβλ. Ἰω. 6,1. 12. Πρβλ. Μάρκ. 1,24. 13. Πρβλ. Ματθ. 8,26. 14. Πρβλ. Ματθ. 14,17. 15. Πρβλ. Ἰω. 12,13. 16. Πρβλ. Ματθ. 26,36. 17. Πρβλ. Ματθ. 27,33. 18. Πρβλ. Ματθ. 27,60. 19. Πρβλ. Λουκ. 23,45. 20. Πρβλ. Λουκ. 28,44. 21. Πρβλ. Πράξ. 1,12. 22. Πρβλ. Πράξ. 1,9. 23. Ψαλμ. 23,7.

δουλεύσας. Ἀπόστολοι δώδεκα μαρτυροῦσιν οὐ λόγοις μόνον, ἀλλὰ καὶ βασάνοις καὶ θανάτοις ἰδίοις κηρύξαντες τὴν ἀλήθειαν. Ἡ σκιὰ Πέτρου μαρτυρεῖ, θεραπεύσασα ἐν ὀνόματι Χριστοῦ τοὺς ἀῤῥωστοῦντας[1]. Τὰ σουδάρια καὶ τὰ σημικίνθια μαρτυρεῖ[2] θεραπεύοντα παραπλησίως τῇ δυνάμει τοῦ Χριστοῦ τότε διὰ Παύλου. Πέρσαι καὶ Γότθοι καὶ πάντες οἱ ἐξ ἐθνῶν μαρτυροῦσιν, ὑπεραποθνήσκοντες τούτου, ὃν σαρκὸς ὀφθαλμοῖς οὐκ ἐθεώρησαν. Οἱ διὰ τῶν πιστῶν μέχρι σήμερον ἀπελαυνόμενοι δαίμονες μαρτυροῦσι.

[689] Κ΄. Τοσοῦτοι, καὶ διάφοροι, καὶ πλείους εἰσὶ μάρτυρες· ἄρα ἀπιστεῖται λοιπὸν Χριστὸς ὁ μαρτυρούμενος; Εἰ μὲν οὖν ἐστί τις πρότερον ἀπιστῶν, πιστευέτω νῦν· εἰ δὲ πρότερον ἦν πιστός, προσθήκην πίστεως λαμβανέτω μείζονα, πιστεύων εἰς τὸν Κύριον **288** ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν· καὶ γινωσκέτω τίνος ἔχει τὴν προσηγορίαν. Χριστιανὸς ἐκλήθης· φεῖσαι τοῦ ὀνόματος. Μὴ διὰ σὲ βλασφημείσθω ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός[3], ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ· Ἀλλὰ λαμψάτω τὰ καλὰ ἔργα σου μᾶλλον ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ἵνα οἱ βλέποντες ἄνθρωποι δοξάζωσιν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν τὸν Πατέρα τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς[4]· ᾧ ἡ δόξα καὶ νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ ΙΑ΄

290 [692] Φωτιζομένων, ἐν Ἱεροσολύμοις σχεδιασθεῖσα εἰς τό· τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸν Μονογενῆ, τὸν ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθέντα Θεὸν ἀληθινὸν πρὸ πάντων τῶν αἰώνων, δι᾽ οὗ τὰ πάντα ἐγένετο. Καὶ ἀνάγνωσις ἐκ τῆς πρὸς Ἑβραίους· Πολυμερῶς καὶ πολυτρόπως πάλαι ὁ Θεὸς λαλήσας τοῖς πατράσιν ἐν τοῖς προφήταις, ἐπ᾽ ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν τούτων ἐλάλησεν ἡμῖν ἐν Υἱῷ[5], καὶ τὰ ἑξῆς.

Α΄. Ὅτι μὲν εἰς Ἰησοῦν Χριστὸν ἐλπίζομεν, αὐτάρκως κατὰ δύναμιν ἡμῖν εἴρηται διὰ τῶν χθὲς ὑμῖν παραδεδομένων. Οὐχ ἁπλῶς δὲ εἰς Χριστὸν Ἰησοῦν πιστευτέον, οὐδὲ ὡς ἕνα τῶν πολλῶν καταχρηστικῶς καλουμένων χριστῶν παραδεκτέον. Ἐκεῖνοι μὲν γὰρ ἦσαν χριστοὶ τυπικοί· οὗτος δὲ Χριστὸς ἀληθής· οὐκ ἐξ ἀνθρώπων ἐκ προκοπῆς εἰς ἱερωσύνην ἀνελθών, ἀλλ᾽ ἀεὶ τὸ τῆς ἱερωσύνης πατρόθεν ἔχων ἀξίωμα. Καὶ διὰ τοῦτο προασφαλιζομένη ἡ Πίστις, ἵνα μὴ τῶν ψιλῶν χριστῶν ὑποπτεύσωμεν ἕνα, προστίθησι τῇ τῆς Πίστεως ἐπαγγελίᾳ, ὅτι πιστεύομεν εἰς ἕνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸν Μονογενῆ.

Β΄. Υἱὸν δὲ πάλιν ἀκούων, μὴ νομίσῃς θετόν, ἀλλὰ φυ**292**σικὸν

1. Πρβλ. Πράξ. 5,15. 2. Πρβλ. Πράξ. 19,12. 3. Πρβλ. Ρωμ. 2,24. 4. Πρβλ. Ματθ. 5,16. 5. Ἑβρ. 1,1-2.

Υἱόν, Υἱὸν μονογενῆ, ἀδελφὸν ἕτερον οὐκ ἔχοντα. Διὰ τοῦτο γὰρ καλεῖται μονογενής[1], ὅτι εἰς τὸ τῆς θεότητος ἀξίωμα καὶ τὴν ἐκ Πατρὸς γέννησιν ἀδελφὸν οὐκ ἔχει. Υἱὸν δὲ τοῦ Θεοῦ καλοῦμεν[2] αὐτὸν οὐκ ἀφ' ἑαυτῶν, ἀλλὰ γὰρ αὐτοῦ τοῦ Πατρὸς [693] αὐτὸν Χριστὸν Υἱὸν ὀνομάσαντος. Ἀληθὴς δὲ προσηγορία, ἡ ἐκ πατέρων τοῖς τέκνοις ἐπιτιθεμένη.

Γ'. Ἐνηνθρώπησε τότε ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, ἀλλ' ὑπὸ τῶν πολλῶν ἠγνοεῖτο. Διδάξαι δὲ βουλόμενος τὸ ἀγνοούμενον, συναγαγὼν τοὺς μαθητάς, ἠρώτα· Τίνα με λέγουσιν εἶναι τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου[3]; οὐ κενοδοξῶν, ἀλλὰ τὴν ἀλήθειαν αὐτοῖς δεῖξαι βουλόμενος· ἵνα μὴ Θεῷ Θεοῦ μονογενεῖ συνοικοῦντες, ὡς ἀνθρώπου τινὸς ψιλοῦ καταφρονήσωσιν. Εἰπόντων δὲ ἐκείνων ὅτι οἱ μὲν Ἠλίαν, οἱ δὲ Ἱερεμίαν[4], ἔφη πρὸς αὐτούς· ἐκεῖνοι μὲν μὴ εἰδότες, συγγνωστοί· ὑμεῖς δὲ οἱ Ἀπόστολοι, οἱ ἐπὶ τῷ ὀνόματί μου λεπροὺς καθαρίζοντες καὶ δαιμόνια ἐκβάλλοντες καὶ νεκροὺς ἐγείροντες, οὐκ ὀφείλετε τοῦτον ἀγνοεῖν, δι' ὃν ποιεῖτε τὰ θαυμάσια. Πάντων δὲ ἀποσιωπησάντων, (ὑπὲρ ἄνθρωπον γὰρ ἦν τὸ μάθημα) Πέτρος ὁ πρωτοστάτης τῶν ἀποστόλων καὶ τῆς Ἐκκλησίας κορυφαῖος κήρυξ, οὐχ εὑρεσιολογίᾳ χρησάμενος, οὐδ' ἀνθρωπίνῳ λογισμῷ πεισθείς, ἀλλὰ πατρόθεν φωτισθεὶς τὴν διάνοιάν φησι πρὸς αὐτόν· Σὺ εἶ ὁ Χριστός· οὐχ ἁπλῶς, ἀλλ', ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος[5]· Καὶ μακαρισμὸς ἐπακολουθεῖ τῷ ῥήματι· (ἦν γὰρ καὶ ἀληθῶς ὑπὲρ ἄνθρωπον), καὶ σφραγὶς ἐπὶ τῷ ῥηθέντι, ὅτι Πατὴρ ἦν ὁ ἀποκαλύψας. Λέγει γὰρ ὁ Σωτήρ· Μακάριος εἶ Σίμων Βαριωνᾶ, ὅτι σὰρξ καὶ αἷμα οὐκ ἀπεκάλυψέ σοι, ἀλλ' ὁ Πατήρ μου ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς[6]. Ὁ τοίνυν γνωρίζων τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, τῆς μακαριότητος μετέχει· ὁ δὲ ἀρνούμενος τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, δείλαιός ἐστι καὶ ἄθλιος.

294 Δ'. Υἱὸν δὲ πάλιν ἀκούων, μὴ καταχρηστικῶς ἄκουε μόνον· ἀλλὰ υἱὸν ἀληθῶς, υἱὸν φυσικόν, ἄναρχον οὐκ ἐκ δουλείας εἰς προκοπὴν υἱοθεσίας ἀνελθόντα, ἀλλὰ Υἱὸν ἀεὶ γεννηθέντα ἀπεριεργά [696] στῳ καὶ ἀκαταλήπτῳ τῇ γεννήσει. Καὶ πρωτότοκον ὁμοίως ἀκούων[7], μὴ νομίσῃς εἶναι κατὰ τοὺς ἀνθρώπους.Οἱ μὲν γὰρ ἐν ἀνθρώποις πρωτότοκοι, καὶ ἄλλους ἔχουσιν ἀδελφούς· καὶ που γέγραπται· Υἱὸς πρωτότοκός μου Ἰσραήλ[8]. Ἀλλ', ὡς ὁ Ῥουβήν, πρωτότοκος ἦν ἐκπεπτωκὼς ὁ Ἰσραήλ. Ἐκεῖνος μὲν γὰρ ἀνέβη, ἐπὶ τὴν κοίτην τοῦ πατρός[9]· ὁ δὲ Ἰσραὴλ τὸν Υἱὸν τοῦ Πατρὸς ἐκβαλὼν ἐκ τοῦ ἀμπελῶνος[10], ἐσταύρωσεν. Καὶ πρὸς ἄλλους δέ φησιν ἡ γραφή· Υἱοί ἐστε Κυρίου τοῦ Θεοῦ ὑμῶν[11]. Καὶ ἀλλαχοῦ· Ἐγὼ εἶπα, θεοί ἐστε καὶ υἱοὶ ὑψίστου πάντες[12]. Εἶπα, οὐκ ἐγέννησα. Ἐκεῖνοι ἐν τῷ εἰπεῖν τὸν Θεὸν

1. Πρβλ. Ἰω. 1,14.18. 2. Πρβλ. Ματθ. 16,16. 3. Ματθ. 16,13. 4. Πρβλ. Ματθ. 16,14. 5. Ματθ. 16,16. 6. Ματθ. 16,17. 7. Πρβλ. Λουκ. 2,7. 8. Ἔξ. 4,22. 9. Πρβλ. Γέν. 49,4. 10. Πρβλ. Ματθ. 21,39. 11. Δευτ. 14,1. 12. Ψαλμ. 81,6.

τὴν υἱοθεσίαν προσέλαβον, ἣν οὐκ εἶχον· οὗτος δὲ οὐκ ἄλλο τι ὤν, ἄλλο τι ἐγεννήθη· ἀλλὰ Υἱὸς [τοῦ Πατρός] ἐξ ἀρχῆς ἐγεννήθη, [ὑπεράνω πάσης ἀρχῆς καὶ αἰώνων τυγχάνων], Υἱὸς τοῦ Πατρὸς ἐν πᾶσιν ὅμοιος τῷ γεγεννηκότι· [ἀΐδιος ἐξ ἀϊδίου Πατρός], ζωὴ ἐκ ζωῆς γεγεννημένος, καὶ φῶς ἐκ φωτός, καὶ ἀλήθεια ἐξ ἀληθείας, καὶ σοφία ἐκ σοφοῦ καὶ βασιλεὺς ἐκ βασιλέως, καὶ Θεὸς ἐκ Θεοῦ, καὶ δύναμις ἐκ δυνάμεως.

Ε'. Ἐὰν τοίνυν ἀκούσῃς τοῦ εὐαγγελίου λέγοντος· Βίβλος γενέσεως Ἰησοῦ Χριστοῦ υἱοῦ Δαβίδ, υἱοῦ Ἀβραάμ[1]· τὸ κατὰ **296** σάρκα νόησον. Υἱὸς μὲν γὰρ Δαβὶδ ἐπὶ συντελείᾳ τῶν αἰώνων· Υἱὸς δὲ Θεοῦ πρὸ πάντων τῶν αἰώνων [ἀνάρχως]. Κἀκεῖνο μὲν προσέλαβεν, ὅπερ οὐκ εἶχε· τοῦτο δὲ ὃ ἔχει, ἀϊδίως ἔχει γεννηθεὶς ἐκ Πατρός. Δύο ἔχει πατέρας· ἕνα τὸν Δαβὶδ κατὰ σάρκα, καὶ ἕνα τὸν Θεὸν Πατέρα θεϊκῶς. Ἀλλὰ τὸ μὲν κατὰ τὸν Δαβίδ, καὶ χρόνῳ ὑποβάλλεται καὶ ψηλαφᾶται καὶ γενεαλογεῖται· τὸ δὲ κατὰ τὴν θεότητα, οὔτε χρόνῳ **[697]** ὑποβάλλεται οὔτε τόπῳ, οὔτε γενεαλογεῖται· τὴν γὰρ γενεὰν αὐτοῦ τίς διηγήσεται[2]; Πνεῦμα ὁ Θεός[3]. Ὁ Πνεῦμα ὤν, πνευματικῶς ἐγέννησεν ὡς ἀσώματος, ἀπεριέργαστον καὶ ἀκατάληπτον γέννησιν. Ὁ Υἱὸς αὐτὸς λέγει περὶ τοῦ Πατρός· Κύριος εἶπε πρός με, Υἱός μου εἶ σύ, ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε[4]. Τὸ δὲ σήμερον, οὐ πρόσφατον, ἀλλ' ἀΐδιον· τὸ σήμερον ἄχρονον, πρὸ πάντων τῶν αἰώνων. Ἐκ γαστρὸς πρὸ ἑωσφόρου ἐγέννησά σε[5].

Ϛ'. Πίστευσον τοίνυν εἰς Ἰ η σ ο ῦ ν Χ ρ ι σ τ ὸ ν Υ ἱ ὸ ν Θ ε ο ῦ ζῶντος· υἱὸν δὲ μ ο ν ο γ ε ν ῆ, κατὰ τὸ εὐαγγέλιον τὸ λέγον· Οὕτω γὰρ ἠγάπησεν ὁ Θεὸς τὸν κόσμον, ὥστε τὸν Υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ ἔδωκεν, ἵνα ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν μὴ ἀπόληται, ἀλλ' ἔχῃ ζωὴν αἰώνιον[6]. Καὶ πάλιν· Ὁ πιστεύων εἰς τὸν Υἱόν, οὐ κρίνεται[7] ἀλλὰ μεταβέβηκεν ἐκ τοῦ θανάτου εἰς τὴν ζωήν[8]. Ὁ **298** δὲ ἀπειθῶν τῷ Υἱῷ, οὐκ ὄψεται τὴν ζωήν, ἀλλ' ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ μένει ἐπ' αὐτόν[9]· ὅτι οὐκ ἐπίστευσεν εἰς τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸν μονογενῆ[10]. Περὶ οὗ μαρτυρῶν ὁ Ἰωάννης ἔλεγε· Καὶ ἐθεασάμεθα τὴν δόξαν αὐτοῦ, δόξαν ὡς μονογενοῦς παρὰ Πατρός· πλήρης χάριτος καὶ ἀληθείας[11]. Ὃν τρέμοντες οἱ δαίμονες, ἔλεγον· Ἔα, τί ἡμῖν καί σοι, Ἰησοῦ[12], Υἱὲ τοῦ Θεοῦ, τοῦ ζῶντος[13].

Ζ.' Υἱὸς τοίνυν τοῦ Θεοῦ ἐστι φύσει καὶ οὐ θέσει, γεννηθεὶς ἐκ Πατρός. Καὶ ὁ μὲν ἀγαπῶν τὸν γεννή**[700]**σαντα, ἀγαπᾷ καὶ τὸν γεγεννημένον ἐξ αὐτοῦ[14]· ὁ δὲ ἀθετῶν τὸν γεγεννημένον, ἀναπέμπει τὴν ὕβριν εἰς τὸν γεγεννηκότα. Γεννῶντα δὲ Θεὸν ὅταν ἀκούσῃς, μὴ καταπέσῃς εἰς σώματα, μηδὲ φθαρτὴν γέννησιν ὑπολάβῃς, ἵνα μὴ ἀσεβήσῃς. Πνεῦμα ὁ Θεός[15], πνευματικὴ ἡ γέννησις· τὰ μὲν γὰρ σώματα

---

1. Ματθ. 1,1. 2. Ἠσ. 53,8. 3. Ἰω. 4,24. 4. Ψαλμ. 2,7. 5. Ψαλμ. 109,3. 6. Ἰω. 3,16. 7. Ἰω. 3,18. 8. Ἰω. 5,24. 9. Ἰω. 3,36. 10. Πρβλ. Ἰω. 3,18. 11. Ἰω. 1,14. 12. Λουκ. 4,34. 13. Πρβλ. Μάρκ. 5,7. 14. Α' Ἰω. 5,1. 15. Ἰω. 4,24.

γεννᾷ σώματα, καὶ χρεία τοῖς σώμασι γεννωμένοις χρόνον μεσιτεύειν. Μεσίτης δὲ τῆς ἐκ Πατρὸς Υἱοῦ γεννήσεως χρόνος οὐκ ἔστιν. Καὶ ὧδε μὲν γεννᾶται τὸ γεννώμενον ἀτελές, ὁ Υἱὸς δὲ τοῦ Θεοῦ τέλειος ἐγεννήθη. Ὅπερ γὰρ νῦν ἐστι, τοῦτο καὶ ἐξ ἀρχῆς ἐστι γεγεννημένον, [ἀνάρχως]. Ἡμεῖς γεννώμεθα, ἐξ ἀμαθείας νηπιώδους εἰς λογιότητα μεταβαίνοντες· ἀτελής, ἄνθρωπε, ἡ σὴ γέννησις, ἐκ προκοπῆς γὰρ ἡ πρόσληψις. Ἐκεῖ δὲ οὕτω μὴ νόμιζε, μηδὲ ἀσθένειαν κατηγόρει τοῦ γεγεννηκότος. Εἰ γὰρ ἀτελὲς μὲν ἐγέννησε, χρόνῳ δὲ τοῦτο προσέλαβε τὸ τέλειον, ἀσθένειαν κατηγορεῖς τοῦ γεγεννηκότος· εἴγε ὅ χρόνοις ὕστερον ἐχαρίσατο κατὰ σέ, τοῦτο ἐξ ἀρχῆς ὁ γεννήτωρ οὐκ ἐχαρίσατο.

300 Η'. Μὴ τοίνυν ἀνθρωπίνην εἶναι νομίσῃς τὴν γέννησιν· μηδὲ ὥσπερ ἐγέννησεν Ἀβραὰμ τὸν Ἰσαάκ. Ἀβραὰμ γὰρ τὸν Ἰσαὰκ ἐγέννησεν ἀλλ' οὐχ ὅπερ ἐβούλετο ἐγέννα, ἀλλ' ὅπερ ἄλλος ἐχαρίζετο. Τοῦ δὲ Θεοῦ καὶ Πατρὸς γεννῶντος, οὔτε ἄγνοιά ἐστιν, οὔτε σκέψις ἐν μέσῳ. Τό τε γὰρ εἰπεῖν, ὅτι ἠγνόει τὸ γεννώμενον, ἀσέβεια μεγίστη. Καὶ τὸ εἰπεῖν, ὅτι χρόνοις σκεψάμενος ὕστερον Πατὴρ ἐγένετο, τῆς αὐτῆς ἐστιν ἀσεβείας. Οὐ γὰρ πρότερον ὢν Θεὸς ἄπαις, ὕστερον ἐν χρόνοις ἐγένετο Πατήρ· ἀλλ' ἀεὶ ἔχει τὸν Υἱόν, γεννήσας αὐτὸν οὐχ ὡς ἄνθρωποι ἀνθρώπους, ἀλλ' ὡς αὐτὸς εἶδε μόνος, ὁ γεννήσας αὐτὸν πρὸ πάντων τῶν αἰώνων Θ ε ὸ ν ἀ λ η θ ι ν ό ν.

Θ'. Θεὸς γὰρ ἀληθινὸς ὢν ὁ Πατήρ, ὅμοιον ἑαυτῷ ἐγέννα τὸν Υἱόν, Θεὸν ἀληθινόν· οὐχ ὡς διδάσκαλοι γεννῶσι μαθητάς, οὐχ ὡς Παῦλος φησί τισιν· Ἐν γὰρ Χριστῷ Ἰησοῦ διὰ τοῦ εὐαγγελίου ἐγὼ ὑμᾶς ἐγέννησα[1]. Ὧδε μὲν γὰρ ὁ μὴ κατὰ φύσιν υἱός ὤν, **[701]** διὰ τῆς μαθητείας υἱὸς ἐγένετο· ἐκεῖ δὲ φυσικὸς υἱός, ἀληθὴς υἱός. Οὐχ ὡς ὑμεῖς, οἱ Φωτιζόμενοι, νῦν γίνεσθε υἱοὶ τοῦ Θεοῦ. Γίνεσθε γὰρ καὶ ὑμεῖς υἱοί, ἀλλὰ θέσει κατὰ χάριν, ὡς γέγραπται· Ὅσοι δὲ ἔλαβον αὐτόν, ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν τέκνα Θεοῦ γενέσθαι, τοῖς πιστεύουσιν εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ· οἳ οὐκ ἐξ αἱμάτων, οὐδὲ ἐκ θελήματος σαρκός, οὐδὲ ἐκ θελήματος ἀνδρός, ἀλλ' ἐκ Θεοῦ ἐγεννήθησαν[2]. Καὶ ἡμεῖς μὲν γεννώμεθα ἐξ ὕδατος καὶ πνεύματος[3]· οὐχ οὕτω δὲ ἐγεννήθη Χριστὸς ἐκ Πατρός. Κατὰ τὸν καιρὸν γὰρ τοῦ βαπτίσματος προσφωνῶν καὶ λέγων, Οὗτός ἐστιν ὁ Υἱός μου[4]· οὐκ εἶπεν, οὗτος νῦν γέγονεν Υἱός μου· ἀλλ', οὗτός ἐ σ τ ὶ ν ὁ Υἱός μου· ἵνα δηλώσῃ, ὅτι καὶ πρὸ τῆς τοῦ βαπτίσματος ἐνεργείας Υἱὸς ἦν.

302 Ι'. Ἐγέννησεν ὁ Πατὴρ τὸν Υἱόν, οὐχ ὡς ἐν ἀνθρώποις γεννᾷ νοῦς λόγον. Ὁ μὲν γὰρ νοῦς ἐν ἡμῖν ἐνυπόστατός ἐστιν ὁ δὲ λόγος, λαληθεὶς καὶ εἰς ἀέρα διαχυθεὶς ἀπόλλυται. Ἡμεῖς δὲ οἴδαμεν τὸν Χριστὸν γεννηθέντα λόγον οὐ προφορικόν, ἀλλὰ Λόγον ἐνυπόστατον,

---

1. Α' Κορ. 4,15. 2. Ἰω. 1,12-13. 3. Πρβλ. Ἰω. 3,5. 4. Ματθ. 3,17. 17,5.

ζῶντα, οὐ χείλεσι λαληθέντα καὶ διαχυθέντα, ἀλλ' ἐκ Πατρὸς ἀϊδίως καὶ ἀνεκφράστως, καὶ ἐν ὑποστάσει γεννηθέντα. Ἐν ἀρχῇ γὰρ ἦν ὁ Λόγος, [καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος[1]] ἐν δεξιᾷ καθεζόμενος[2], Λόγος νοῶν τοῦ Πατρὸς τὸ βούλημα καὶ δημιουργῶν τὰ πάντα τῷ ἐκείνου νεύματι. Λόγος ὁ καταβὰς καὶ ἀναβάς[3]· ὁ γὰρ προφορικός, λαλούμενος οὐ καταβαίνει οὐδὲ ἀναβαίνει. Λόγος λαλῶν, καὶ λέγων· Ἃ ἑώρακα παρὰ τῷ Πατρί μου, ταῦτα λαλῶ[4] Λόγος ἐξουσιαστικὸς καὶ βασιλεύων τῶν πάντων· πάντα γὰρ τῷ Υἱῷ παραδέδωκεν ὁ Πατήρ[5].

ΙΑ'. Ἐγέννησε τοίνυν αὐτόν, οὐχ οὕ**[704]**τως ὁ Πατὴρ ὡς ἄν τις νοήσειεν ἀνθρώπων, ἀλλ' ὡς οἶδεν αὐτὸς μόνος. Οὐ γὰρ τό, πῶς ἐγέννησεν, εἰπεῖν ἐπαγγελλόμεθα, ἀλλὰ τό, οὐχ οὕτως, διαβεβαιούμεθα. Καὶ οὐχ ἡμεῖς ἀγνοοῦμεν μόνον τὴν ἐκ Πατρὸς τοῦ Υἱοῦ γέννησιν, ἀλλὰ καὶ πᾶσα γεννητὴ φύσις. Ἐκδιήγησαι γῇ, ἐάν σοι φράσῃ[6]· καὶ ἐὰν ἐξετάσῃς πάντα τὰ ὄντα ἐπὶ τῆς γῆς, οὐ δυνήσεται εἰπεῖν. Ἡ γὰρ γῆ τοῦ οἰκείου κεραμέως καὶ πλάστου τὴν ὑπόστασιν λέγειν οὐ δύναται. Οὐ μόνον δὲ γῆ οὐκ οἶδεν, ἀλλ' οὐδὲ ἥλιος. Τετάρτῃ γὰρ ἡμέρᾳ ὁ ἥλιος ἐκτίσθη, τὰ ἐν ταῖς πρὸ αὐτοῦ τρισὶ μὴ γινώσκων. Ὁ δὲ τὰ ἐν τρισὶν **304** ἡμέραις, ταῖς πρὸ αὐτοῦ, μὴ εἰδώς, αὐτὸν τὸν ποιητὴν ἐξειπεῖν οὐ δυνήσεται. Οὐρανὸς τοῦτο οὐ διηγήσεται· νεύματι γὰρ Πατρὸς ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ καὶ ὁ οὐρανὸς ὡς καπνὸς ἐστερεώθη[7]. Οὐδὲ οἱ οὐρανοὶ τῶν οὐρανῶν διηγήσονται, οὐδὲ τὰ ὕδατα τὰ ὑπεράνω τῶν οὐρανῶν[8] τοῦτο διηγήσεται. Τί τοίνυν ἀθυμεῖς ἀγνοῶν ἄνθρωπε, ὅπερ ἀγνοοῦσι καὶ οἱ οὐρανοί; Οὐ μόνον δὲ οἱ οὐρανοὶ τὴν γέννησιν ἀγνοοῦσιν, ἀλλὰ καὶ πᾶσα ἀγγελικὴ φύσις. Εἰ γάρ τις (εἴγε ἦν δυνατὸν) ἀναβὰς εἰς πρῶτον οὐρανόν, καὶ τῶν ἐκεῖ ἀγγέλων κατανοήσας τὴν κατάστασιν, προσελθὼν ἐρωτήσειε, πῶς ὁ Θεὸς ἐγέννησε τὸν ἑαυτοῦ Υἱόν, ἐροῦσιν ἴσως ἔχομεν ὑπὲρ ἡμᾶς μείζονας ἀνωτέρους, ἐκείνους ἐρώτησον. Ἀνάβηθι πρὸς δεύτερον οὐρανὸν καὶ τρίτον· φθάσον, εἰ δύνῃ, πρὸς θρόνους καὶ κυριότητας **[705]** ἀρχάς τε καὶ ἐξουσίας[9]· κἂν πρὸς ἐκείνους δέ τις φθάσειεν, ὅπερ ἀδύνατον, κἀκεῖνοι παραιτήσονται τὴν διήγησιν, οὐδὲ γὰρ οἴδασι.

ΙΒ'. Καὶ ἐγὼ τεθαύμακα ἀεὶ τῶν τολμηρῶν τὴν φιλοπραγμοσύνην, τῶν διὰ τῆς νομιζομένης εὐλαβείας εἰς ἀσέβειαν ἐκπιπτόντων. Θρόνους γὰρ καὶ κυριότητας, τὰ Χριστοῦ ποιήματα, καὶ ἀρχὰς καὶ ἐξουσίας ἀγνοοῦντες, αὐτὸν τὸν ποιητὴν φιλοπραγμονεῖν ἐπιχειροῦσιν. Εἰπέ μοι πρῶτον, ὦ τολμηρότατε, τί διαφέρει θρόνος κυριότητος, καὶ τότε πολυπραγμόνει τὰ κατὰ Χριστόν. Εἰπέ μοι, τί μέν ἐστιν ἀρχή, τί δὲ ἐξουσία, τί δὲ δύναμις, τί δὲ ἄγγελος· καὶ τότε τὸν ποιητὴν πολυ-

1. Ἰω. 1,1. 2. Πρβλ. Ψαλμ. 109,1. 3. Πρβλ. Ἐφεσ. 4,10. 4. Ἰω. 8,38. 5. Πρβλ. Ματθ. 11,27. Ἰω. 13,3. 6. Ἰὼβ 12,8. 7. Πρβλ Ἡσ. 51,6. 8. Πρβλ. Ψαλμ. 148,4. 9. Πρβλ. Κολ. 1,16.

πραγμόνει· πάντα γὰρ δι' αὐτοῦ ἐγένετο[1]. Ἀλλ' οὐ θέλεις ἐρωτῆσαι θρόνους ἢ κυριότητας, ἢ οὐ δύνασαι. Τί ἐστιν ἕτερον γινῶσκον τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ, εἰ μὴ μόνον τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον[2], τὸ λαλῆσαν τὰς θείας γραφάς[3]; Ἀλλ' οὐδ' αὐτὸ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, περὶ τῆς ἐκ Πατρὸς τοῦ Υἱοῦ γεννήσεως ἐν ταῖς γραφαῖς ἐλάλησεν. Τί τοίνυν πολυπραγμονεῖς, ἃ μηδὲ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἔγραψεν ἐν ταῖς γραφαῖς; Ὁ τὰ γεγραμμένα μὴ γινώσκων, τὰ μὴ γεγραμμένα πολυπραγμονεῖς; Πολλὰ ζητήματά ἐστιν ἐν ταῖς θείαις γραφαῖς· **306** τὸ γεγραμμένον οὐ καταλαμβάνομεν, τί τὸ μὴ γεγραμμένον πολυπραγμονοῦμεν; Αὔταρκες ἡμῖν εἰδέναι, ὅτι Θεὸς ἐγέννησεν Υἱὸν ἕνα μόνον.

ΙΓ'. Μὴ ἀπαισχυνθῇς ὁμολογῆσαι τὴν ἄγνοιαν, ἐπειδὴ μετ' ἀγγέλων ἀγνοεῖς. Ὁ γεννήσας οἶδε μόνος τὸν γεννηθέντα, καὶ ὁ ἐξ αὐτοῦ γεγεννημένος οἶδε τὸν γεννήσαντα. Ὁ γεννήσας οἶδε, τί ἐγέννησε· καὶ αἱ γραφαὶ δὲ μαρτυροῦσιν, ὅτι Θεὸς ὁ γεννηθείς· [ἄναρχος. Τίς γὰρ ἔγνω ἀνθρώπων τὰ τοῦ ἀνθρώπου, εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου τὸ ἐν αὐτῷ; οὕτω δὲ τὰ τοῦ Θεοῦ οὐδεὶς ἔγνω, εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ[4]]. Ὥσπερ γὰρ ὁ Πατὴρ ἔχει ζωὴν ἐν ἑαυτῷ, οὕτω καὶ τῷ Υἱῷ ἔδωκε ζωὴν ἔχειν ἐν ἑαυτῷ[5]. Καί, ἵνα πάντες τιμῶσι τὸν Υἱόν, καθὼς τιμῶσι τὸν Πατέρα. Καί, ὥσπερ ὁ Πατὴρ οὓς θέλει ζωοποιεῖ[6], **[708]** οὕτω καὶ ὁ Υἱὸς οὓς θέλει, ζωοποιεῖ[7]. Οὔτε ὁ γεννήσας ἐζημιώθη τι, οὔτε λείπει τι τῷ γεννηθέντι· (οἶδα πολλάκις ταῦτα εἰρηκώς, ἀλλὰ πολλάκις ταῦτα εἴρηται ὑπὲρ τῆς ὑμῶν ἀσφαλείας)· οὔτε ὁ γεννήσας ἔχει πατέρα, οὔτε ὁ γεννηθεὶς ἀδελφὸν ἔχει. Οὔτε ὁ γεννήσας εἰς υἱὸν μετεβλήθη, οὔτε ὁ γεννηθεὶς πατὴρ ἐγένετο. Ἐξ ἑνὸς μόνου Πατρός, εἷς μονογενὴς Υἱός. Οὔτε δύο ἀγέννητοι, οὔτε δύο μονογενεῖς· ἀλλ' εἷς ἐστι Πατὴρ ἀγέννητος, (ἀγέννητός γάρ ἐστιν ὁ πατέρα μὴ ἔχων)· καὶ εἷς ἐστιν Υἱός, ἀϊδίως ἐκ Πατρὸς γεγεννημένος· οὐ χρόνοις γεγεννημένος, ἀλλὰ πρὸ αἰώνων γεννηθείς· οὐκ ἐκ προκοπῆς αὐξηθείς, ἀλλὰ τοῦτο γεννηθείς, ὅπερ ἐστὶ νῦν.

ΙΔ'. Πιστεύομεν τοίνυν εἰς τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸν Μονογενῆ, τὸν ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθέντα Θεὸν ἀληθινόν. Ὁ γὰρ ἀληθὴς Θεὸς οὐ γεννᾷ ψευδῆ, καθὼς εἴρηται, οὐδὲ σκεψάμενος ὕστερον ἐγέννησεν· ἀλλ' ἀϊδίως ἐγέννησε καὶ πολὺ μᾶλλον τάχιον τῶν ἡμετέρων ῥημάτων ἢ νοημά**308**των, ἐγέννησεν. Ἡμεῖς μὲν γάρ, ἐν χρόνοις λαλοῦντες χρόνους ἀναλίσκομεν· ἐπὶ δὲ τῆς θείας δυνάμεως, ἄχρονος ἡ γέννησις. Καὶ καθὼς εἴρηται πολλάκις, οὐκ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι τὸν Υἱὸν παρήγαγε, οὐδὲ τόν, μὴ ὄντα εἰς υἱοθεσίαν ἤγαγεν· ἀλλ' ἀΐδιος ὢν ὁ Πατήρ, ἀϊδίως ἐγέννησε καὶ ἀνεκφράστως Υἱόν, ἕνα μόνον, ἀδελφὸν οὐκ ἔχοντα. Οὔτε δύο εἰσὶν ἀρχαί· ἀλλὰ κεφαλὴ τοῦ Υἱοῦ ὁ Πατήρ[8], μία ἡ ἀρχή. Πατὴρ γὰρ Υἱὸν ἐγέν-

1. Ἰω. 1,3. 2. Πρβλ. Α' Κορ. 2,10. 3. Πρβλ. Β' Πετρ. 1,21. 4. Α' Κορ. 2,11. 5. Ἰω. 5,26. 6. Ἰω. 5,23. 7. Ἰω. 5,21. 8. Πρβλ. Α' Κορ. 11,3.

νησε Θεὸν ἀληθινόν, Ἐμμανουὴλ προσαγορευόμενον[1]· ὁ δὲ Ἐμμανουὴλ μεθ' ἡμῶν ὁ Θεὸς ἑρμηνεύεται[2].

[709] ΙΕ'. Καὶ θέλεις γνῶναι ὅτι Θεός ἐστιν, ὁ ἐκ Πατρὸς γεννηθεὶς καὶ ὕστερον ἐνανθρωπήσας; Ἄκουε τοῦ προφήτου λέγοντος· Οὗτος ὁ Θεὸς ἡμῶν, οὐ λογισθήσεται ἕτερος πρὸς αὐτόν. Ἐξεῦρε πᾶσαν ὁδὸν ἐπιστήμης, καὶ ἔδωκεν αὐτὴν Ἰακὼβ τῷ παιδὶ αὐτοῦ, καὶ Ἰσραὴλ τῷ ἠγαπημένῳ ὑπ' αὐτοῦ. Μετὰ τοῦτο ἐπὶ τῆς γῆς ὤφθη, καὶ τοῖς ἀνθρώποις συνανεστράφη[3]. Βλέπεις Θεὸν μετὰ τὴν Μωσέως νομοθεσίαν ἐνανθρωπήσαντα; Δέξαι καὶ δευτέραν μαρτυρίαν τῆς Χριστοῦ θεότητος, τὴν ἀρτίως ἀνεγνωσμένην. Ὁ θρόνος σου, ὁ Θεός, εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος[4]. Ἵνα γὰρ μή, διὰ τὴν ἔνσαρκον τὴν ἐνταῦθα γενομένην παρουσίαν, νομισθῇ μετὰ ταῦτα εἰς προκοπὴν ἐλθεῖν θεότητος, λέγει σαφῶς· Διὰ τοῦτο ἔχρισέ σε, ὁ Θεός, ὁ Θεός σου ἔλαιον ἀγαλλιάσεως παρὰ τοὺς μετόχους σου[5]. Βλέπεις Χριστὸν Θεὸν ὑπὸ Πατρὸς Θεοῦ χριόμενον;

ΙϚ'. Θέλεις δέξασθαι καὶ τρίτην μαρτυρίαν τῆς Χριστοῦ θεότητος; Ἄκουε Ἡσαΐου λέγοντος· Ἐκοπίασεν Αἴγυπτος καὶ ἐμπορία Αἰθιόπων[6]. Καὶ μετ' ὀλίγα· Καὶ ἐν σοὶ προσεύξονται, ὅτι ἐν σοὶ ὁ Θεός ἐστι, καὶ οὐκ ἔστι Θεὸς πλήν σου. Σὺ γὰρ εἶ ὁ Θεός, καὶ οὐκ ᾔδειμεν, ὁ Θεὸς τοῦ Ἰσραὴλ σωτήρ[7]. Βλέπεις Θεὸν τὸν Υἱόν, ἔχοντα ἐν ἑαυτῷ Θεὸν τὸν Πατέρα· μο**310**νονουχὶ τὸ αὐτὸ λέγοντα, ὅπερ ἐν εὐαγγελίοις εἴρηκεν· Ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί, κἀγὼ ἐν τῷ Πατρί[8]. Οὐκ εἴρηκεν, ὁ Πατὴρ εἰμι ἐγώ· ἀλλ', ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί· κἀγὼ ἐν τῷ Πατρί[9]. Καὶ πάλιν οὐκ εἶπεν· Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἕν εἰμι· ἀλλ', Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἕν ἐσμεν[10]· ἵνα μήτε ἀπαλλοτριώσωμεν, μήτε συναλοιφὴν υἱοπατορίας ἐργασώμεθα. Ἕν, διὰ τὸ κατὰ τὴν θεότητα ἀξίωμα· ἐπειδὴ Θεὸς Θεὸν ἐγέν**[712]**νησεν. Ἕν, διὰ τὸ κατὰ τὴν βασιλείαν· οὐ γὰρ ἄλλων βασιλεύει Πατήρ, ἄλλων δὲ Υἱὸς, κατὰ τὸν Ἀβεσαλὼν ἀνταίρων τῷ Πατρί· ἀλλ' ὧν βασιλεύει ὁ Πατήρ, τούτων βασιλεύει καὶ ὁ Υἱός. Ἕν, διὰ τὸ μηδεμίαν εἶναι διαφωνίαν ἢ διάστασιν· οὐ γὰρ ἄλλα βουλήματα Πατρός, ἄλλα δὲ Υἱοῦ. Ἕν, διὰ τὸ μὴ εἶναι ἄλλα Χριστοῦ δημιουργήματα, καὶ ἄλλα Πατρός· μία γὰρ ἡ πάντων δημιουργία, τοῦ Πατρὸς διὰ τοῦ Υἱοῦ πεποιηκότος· ὅτι αὐτὸς εἶπε, καὶ ἐγενήθησαν· αὐτὸς ἐνετείλατο, καὶ ἐκτίσθησαν[11], φησὶν ὁ ψαλμῳδός. Ὁ γὰρ λέγων, λέγει τῷ ἀκούοντι· καὶ ὁ ἐντελλόμενος, ἐντέλλεται τῷ συμπαρόντι.

ΙΖ'. Θεὸς τοίνυν ἀληθινὸς ὁ Υἱός, ἔχων ἐν αὐτῷ τὸν Πατέρα, οὐκ εἰς Πατέρα ματαβληθείς· οὐ γὰρ Πατὴρ ἐνηνθρώπησεν, ἀλλὰ Υἱός· λεγέσθω γὰρ ἐλευθερίως ἡ ἀλήθεια. Οὐ Πατὴρ ἔπαθεν ὑπὲρ ἡμῶν, ἀλλὰ ἀπέστειλε τὸν ὑπὲρ ἡμῶν παθόντα. Μήτε λέγωμεν τό, Ἦν ποτε,

---

1. Πρβλ. Ἡσ. 7,14. 2. Πρβλ. Ματθ. 1,23. 3. Βαροὺχ 3,36-38. 4. Ψαλμ. 44,7. Ἑβρ. 1,8. 5. Ψαλμ. 44,8. Ἑβρ. 1,9. 6. Ἡσ. 45,14. 7. Ἡσ. 45,14-15. 8. Πρβλ. Ἰω. 17,21. 9. Ἰω. 14,11. 10. Ἰω. 10,30. 11. Ψαλμ. 148,5.

ὅτε οὐκ ἦν ὁ Υἱός· μήτε υἱοπατορίαν καταδεξώμεθα· ἀλλ' ὁδῷ βασιλικῇ πορευθῶμεν, μὴ ἐκκλίνωμεν μήτε ἀριστερᾷ μήτε δεξιᾷ[1]. Μήτε, διὰ τὸ νομίζειν τιμᾶν τὸν Υἱόν, Πατέρα αὐτὸν ἀναγορεύσωμεν· μήτε διὰ τὸ τιμᾶν τὸν Πατέρα νομίζειν, ἕν τι τῶν δημιουργημάτων τὸν Υἱὸν ὑποπτεύσωμεν. Ἀλλ' εἷς Πατήρ, δι' ἑνὸς Υἱοῦ προσκυνείσθω, καὶ μὴ μεριζέσθω ἡ προσκύνησις. Εἷς Υἱὸς καταγγελλέσθω, πρὸ τῶν αἰώνων ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρὸς καθεζόμενος· τὸ συγκαθέζεσθαι οὐ χρόνοις μετὰ τὸ πάθος λαβὼν ἐκ προκοπῆς, ἀλλ' ἀϊδίως κεκτημένος.

312 ΙΗ'. Ὁ ἑωρακὼς τὸν Υἱόν, ἑώρακε τὸν Πατέρα[2]. **[713]** Ὅμοιος γὰρ ἐν πᾶσιν ὁ Υἱὸς τῷ γεγεννηκότι. Ζωὴ ἐκ ζωῆς γεννηθείς, καὶ φῶς ἐκ φωτός, δύναμις ἐκ δυνάμεως, Θεὸς ἐκ Θεοῦ, καὶ ἀπαράλλακτοι τῆς θεότητος οἱ χαρακτῆρές εἰσιν ἐν τῷ Υἱῷ· καὶ ὁ καταξιωθεὶς ἰδεῖν Υἱοῦ θεότητα, ἔρχεται εἰς ἀπόλαυσιν τοῦ γεγεννηκότος. Οὐκ ἐμὸς ὁ λόγος, ἀλλὰ τοῦ μονογενοῦς [Υἱοῦ]. Τοσοῦτον χρόνον μεθ' ὑμῶν εἰμι, καὶ οὐκ ἔγνωκάς με, Φίλιππε; ὁ ἑωρακὼς ἐμέ, ἑώρακε τὸν Πατέρα[3]. Καὶ ἵνα εἴπω συντομώτερον, μήτε χωρίζωμεν, μήτε συναλοιφὴν ἐργαζώμεθα. Καὶ μήτε ἀλλότριόν ποτε τοῦ Πατρὸς εἴπῃς τὸν Υἱόν· μήτε καταδέξῃ τοὺς λέγοντας, τὸν Πατέρα ποτὲ μὲν πατέρα, ποτὲ δὲ υἱὸν εἶναι· ἀλλότρια γὰρ καὶ ἀσεβῆ ταῦτα, καὶ οὐκ Ἐκκλησίας τὰ διδάγματα. Ἀλλ' ὁ Πατὴρ γεννήσας τὸν Υἱόν, ἔμεινε Πατὴρ καὶ οὐκ ἠλλοίωται. Σοφίαν[4] ἐγέννησεν, ἀλλ' οὐκ αὐτὸς ἄσοφος ἐγένετο· καὶ δύναμιν[5] γεννήσας, οὐκ ἠσθένησε. Θεὸν γεννήσας, οὐκ αὐτὸς τῆς θεότητος ἐστερήθη· καὶ οὔτε τι αὐτὸς ἀπώλεσε μειωθεὶς ἢ ἀλλοιωθείς· οὔτε ὁ γεννηθεὶς ἔχει τι λεῖπον. Τέλειος ὁ γεννήσας, τέλειον τὸ γεννηθέν· Θεὸς ὁ γεννήσας, Θεὸς καὶ ὁ γεννηθείς· Θεὸς μὲν τῶν πάντων, Θεὸν δὲ ἑαυτοῦ, τὸν Πατέρα ἐπιγραφόμενος. Οὐ γὰρ ἐπαισχύνεται λέγων· Ἀναβαίνω πρὸς τὸν Πατέρα μου καὶ πατέρα ὑμῶν, καὶ Θεόν μου καὶ Θεὸν ὑμῶν[6].

ΙΘ'. Ἀλλ' ἵνα μὴ νομίσῃς ὅτι ὁμοίως τοῦ Υἱοῦ καὶ τῶν κτισμάτων ἐστὶ Πατήρ, ὑποδιέστειλεν ἐν τοῖς ἑξῆς. Οὐ γὰρ εἶπεν, ἀναβαίνω πρὸς τὸν Πατέρα ἡμῶν, ἵνα μὴ κοινωνία γένηται τῶν ποιημάτων πρὸς τὸν μονογενῆ· ἀλλά, Πατέρα μου καὶ πατέρα ὑμῶν[7], εἶπεν. Ἄλλως ἐμοῦ, κατὰ φύσιν· καὶ ἄλλως ὑμῶν, κατὰ θέσιν. Καὶ πάλιν πρὸς τὸν Θεόν μου, καὶ Θεὸν ὑμῶν[8]. Ἄλλως ἐμοῦ, ὡς Υἱοῦ γνησίου καὶ μονογενοῦς· καὶ ἄλλως ὑμῶν, ὡς δημιουργημάτων. Θεὸς τοίνυν ἀληθινός ἐστιν ὁ Υἱὸς τοῦ **314** Θεοῦ, πρὸ πάντων τῶν αἰώνων ἀνεκδιηγήτως γεννηθείς. Πολλάκις γὰρ λέγω τὸ αὐτὸ πρὸς ὑμᾶς, ἵνα ἐντυπωθῇ ὑμῶν τοῦτο τῇ διανοίᾳ. Καὶ ὅτι μὲν ὁ Θεὸς Υἱὸν ἔχει, τοῦτο **[716]** πίστευε· τὸ δὲ πῶς, μὴ πολυπραγμόνει· ζητῶν γὰρ οὐχ εὑρήσεις. Μὴ ἐξυψοῦ σεαυτόν, ἵνα μὴ πέσῃς. Ἃ προσετάγη σοι, ταῦτα διανοοῦ[9] μόνα.

1. Πρβλ. Ἀριθ. 20,17. 2. Ἰω. 14,9. 3. ἔνθ. ἀν. 4. Πρβλ. Α' Κορ. 1,24. 5. ἔνθ' ἀν. 6. Ἰω. 20,17. 7. ἔνθ' ἀν. 8. ἔνθ' ἀν. 9. Σοφ. Σειρ. 3,22.

Εἰπέ μοι πρῶτον, τίς ἐστιν ὁ γεννήσας, καὶ τότε μάνθανε ὃ ἐγέννησεν. Εἰ δὲ φύσιν οὐ δύνασαι νοῆσαι τοῦ γεγεννηκότος, τοῦ γεγεννημένου τὸν τρόπον μὴ πολυπραγμόνει.

Κ΄. Αὔταρκές σοι πρὸς εὐσέβειαν εἰδέναι, καθὼς εἴπαμεν, ὅτι ἕνα Υἱὸν ὁ Θεὸς ἔχει μόνον, ἕνα φυσικῶς γεγεννημένον· οὐχ ὅτε ἐγεννήθη ἐν Βηθλεέμ[1] τοῦ εἶναι ἀρξάμενον, ἀλλὰ πρὸ πάντων τῶν αἰώνων. Ἄκουε γὰρ Μιχαίου τοῦ προφήτου λέγοντος· Καὶ σὺ Βηθλεέμ, οἶκος τοῦ Ἐφραθᾶ, [μὴ] ὀλιγοστὸς εἶ τοῦ εἶναι ἐν χιλιάσιν Ἰούδα[2]. Ἐκ σοῦ [γάρ] μοι ἐξελεύσεται ἡγούμενος, ὅστις ποιμανεῖ τὸν λαόν μου τὸν Ἰσραήλ[3]. Καὶ αἱ ἔξοδοι αὐτοῦ ἀπ' ἀρχῆς, ἐξ ἡμερῶν αἰῶνος[4]. Μὴ οὖν πρόσεχε τῷ νῦν ἐκ τῆς Βηθλεέμ· ἀλλὰ προσκύνει τὸν ἀϊδίως ἐκ Πατρὸς γεννηθέντα. Μὴ χρονικὴν ἀρχὴν τοῦ Υἱοῦ καταδέξῃ τινὸς λέγοντος, ἀλλὰ ἄχρονον ἀρχὴν γίνω**[717]**σκε τὸν Πατέρα. Ἀρχὴ γὰρ Υἱοῦ ἄχρονος, ἀκατάληπτος ἄναρχος, ὁ Πατήρ. Πηγὴ τοῦ τῆς δικαιοσύνης ποταμοῦ, τοῦ μονογενοῦς, ὁ Πατήρ, ὁ γεννήσας αὐτὸν καθὼς οἶδεν αὐτὸς μόνος. Καὶ θέλεις γνῶναι, ὅτι αἰώνιός ἐστι βασιλεὺς ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός; ἄκουε πάλιν αὐτοῦ λέγοντος· Ἀβραὰμ [ὁ πατὴρ ὑμῶν] ἠγαλλιάσατο, ἵνα ἴδῃ τὴν ἡμέραν τὴν ἐμήν· καὶ εἶδε, καὶ ἐχάρη[5]. Εἶτα, σκληρῶς τοῦτο καταδεξαμένων τῶν Ἰουδαίων, τὸ ἐκείνοις ἔτι σκληρότερον λέγει· **316** Πρὶν Ἀβραὰμ γενέσθαι, ἐγώ εἰμι[6]. Καὶ πάλιν πρὸς τὸν Πατέρα λέγει· Καὶ νῦν δόξασόν με σὺ Πάτερ παρὰ σεαυτῷ, τῇ δόξῃ ᾗ εἶχον, πρὸ τοῦ τὸν κόσμον εἶναι, παρὰ σοί[7]. Σαφῶς γὰρ εἴρηκεν, ὅτι πρὶν τὸν κόσμον γενέσθαι, ἐγὼ εἶχον τὴν παρὰ σοὶ δόξαν. Καὶ πάλιν, ὅτι ἠγάπησάς με πρὸ καταβολῆς κόσμου[8], λέγων· σαφῶς φησιν, ὅτι ἀΐδιον ἔχω τὴν παρὰ σοὶ δόξαν.

ΚΑ΄. Πιστεύωμεν τοίνυν εἰς ἕνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸν Μονογενῆ· τὸν ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθέντα, Θεὸν ἀληθινὸν πρὸ πάντων τῶν αἰώνων· δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο[9]. Εἴτε γὰρ θρόνοι εἴτε κυριότητες, εἴτε ἀρχαὶ εἴτε ἐξουσίαι· τὰ πάντα δι' αὐτοῦ[10] ἐγένετο, καὶ οὐδὲν τῶν γεννητῶν ὑπεξῄρηται τῆς ἐξουσίας αὐτοῦ. Φιμούσθω πᾶσα αἵρεσις διαφόρους ποιητὰς καὶ κοσμοποιοὺς εἰσάγουσα· φιμούσθω βλασφημοῦσα [γλῶσσα] τὸν Χριστὸν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ. Φιμούσθωσαν οἱ λέγοντες τὸν ἥλιον εἶναι τὸν Χριστόν· ἡλίου γάρ ἐστι δημιουργός, οὐχ ὁ ἥλιος ὁ φαινόμενος. Φιμούσθωσαν οἱ λέγοντες ἀγγέλων δημιούργημα τὸν κόσμον, οἱ τὸ τοῦ μονογενοῦς ἀξίωμα παραρπάζειν βουλόμενοι. Εἴτε γὰρ ὁρατὰ εἴτε ἀόρατα, εἴτε θρόνοι, εἴτε κυριότητες[11], εἴτε τι ὀνομαζόμενον[12], πάντα διὰ τοῦ Χριστοῦ ἐγένετο. Βασιλεύει τῶν ὑπ' αὐτοῦ πεποιημένων· οὐκ ἀλλοτρίαν

---

1. Πρβλ. Ματθ. 2,1. 2. Μιχ. 5,1. 3. Ματθ. 2,6 Πρβλ. Μιχ. 5,1. 4. Μιχ. 5,1. 5. Ἰω. 8,56. 6. Ἰω. 8,58. 7. Ἰω. 17,5. 8. Ἰω. 17,24. 9. Πρβλ. Ἰω. 1,3. 10. Κολ. 1,16. 11. ἐνθ. ἀν. 12. Πρβλ. Ἐφεσ. 1,21.

αἰχμαλωσίαν ἁρπάσας, ἀλλὰ ἰδίων δημιουργημάτων βασιλεύων, καθὼς ὁ εὐαγγελιστὴς εἴρηκεν Ἰωάννης· **[720]** Πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἕν[1]. Πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, τοῦ Πατρὸς δι' Υἱοῦ ἐργαζομένου.

ΚΒ'. Καὶ βούλομαι μέν τι εἰπεῖν καὶ ὑπόδειγμα τῶν λεγομένων, ἀλλ' οἶδα αὐτὸ ἀσθενές· ποῖον γὰρ ἔσται τῶν ὁρατῶν ἀκριβὲς ὑπόδειγμα τῆς θείας [καὶ ἀοράτου] δυνάμεως; ἀλλ' ὅμως λεγέσθω ὡς ἀσθενὲς παρὰ ἀσθενῶν πρὸς ἀσθενεῖς. Ὥσπερ γὰρ ἄν τις βασιλεὺς βασιλέα υἱὸν ἔχων, βουλόμενος κατασκευάσαι πόλιν, ὑπόθοιτο τῷ υἱῷ συμβασιλεύοντι τὴν κατα**318**σκευὴν τῆς πόλεως· ὁ δὲ τὸ παράδειγμα λαβών, εἰς τέλος ἄγει τὸ νοηθέν· οὕτω Πατρὸς βουληθέντος τὰ πάντα κατασκευάσαι, τῷ τοῦ Πατρὸς νεύματι ὁ Υἱὸς τὰ πάντα ἐδημιούργησεν· ἵνα τὸ μὲν νεῦμα τηρῇ τῷ Πατρὶ τὴν αὐθεντικὴν ἐξουσίαν, καὶ ὁ Υἱὸς δὲ πάλιν ἔχῃ ἐξουσίαν τῶν ἰδίων δημιουργημάτων· καὶ μήτε Πατὴρ ἀπαλλοτριωθῇ τῆς δεσποτείας τῶν ἰδίων δημιουργημάτων, μήτε ὁ Υἱὸς τῶν ὑπ' ἄλλου δημιουργηθέντων βασιλεύῃ, ἀλλὰ τῶν ὑπ' αὐτοῦ. Οὐ γὰρ ἄγγελοι, καθὼς εἴρηται, τὸν κόσμον ἐδημιούργησαν· ἀλλὰ Υἱὸς μονογενής, πρὸ πάντων τῶν αἰώνων γεγεννημένος, καθὼς εἴρηται· δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο[2], μηδενὸς ὑπεξῃρημένου τῆς ὑπ' αὐτοῦ ποιήσεως. Καὶ ταῦτα μὲν ἡμῖν τέως τῇ τοῦ Χριστοῦ χάριτι λελέχθω.

ΚΓ'. Ἀναδραμόντες δὲ ἐπὶ τὴν τῆς Πίστεως ἐπαγγελίαν, καταπαύσωμεν ἐν τῷ παρόντι τὸν λόγον. Πάντα ἐποίησεν ὁ Χριστός, κἂν ἀγγέλους λέγῃς κἂν ἀρχαγγέλους, κἂν κυριότητας κἂν θρόνους. Οὐχ ὅτι ὁ Πατὴρ ἠτόνει περὶ τὴν τῶν δημιουργημάτων αὐτουργίαν, ἀλλ' ὅτι βασιλεύειν τῶν ὑπ' αὐτοῦ πεποιημένων τὸν Υἱὸν ἠβουλήθη, αὐτὸς αὐτῷ παρέχων τῶν κατασκευαζομένων τὴν ὑφήγησιν. Τιμῶν γὰρ τὸν **[721]** ἑαυτοῦ Πατέρα ὁ Μονογενής φησιν· Οὐ δύναται ὁ Υἱὸς ποιεῖν ἀφ' ἑαυτοῦ οὐδέν, ἐὰν μή τι βλέπῃ τὸν Πατέρα ποιοῦντα· ἃ γὰρ ἂν ἐκεῖνος ποιῇ, ταῦτα καὶ ὁ Υἱὸς ὁμοίως ποιεῖ[3]· καὶ πάλιν· Ὁ Πατήρ μου ἕως ἄρτι ἐργάζεται· κἀγὼ ἐργάζομαι[4]· οὐδεμιᾶς οὔσης ἐν τοῖς ἐργαζομένοις ἐναντιότητος. Τὰ γὰρ ἐμὰ πάντα, σά ἐστι· καὶ τὰ σά, ἐμά[5], φησὶν ἐν εὐαγγελίοις ὁ Κύριος. Καὶ τοῦτό ἐστιν ἐπιγνῶναι σαφῶς ἐκ τῆς παλαιᾶς καὶ καινῆς διαθήκης. Ὁ γὰρ λέγων· ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν[6], πάντως ὅτι τινὶ παρόντι προσδιελέγετο. Σαφέστατα δὲ μᾶλλον ὁ ψαλμῳ**320**δὸς εἴρηκεν· Αὐτὸς εἶπε, καὶ ἐγενήθησαν· αὐτὸς ἐνετείλατο, καὶ ἐκτίσθησαν[7]· ὡς μὲν τοῦ Πατρὸς ἐντελλομένου καὶ λέγοντος, τοῦ δὲ Υἱοῦ νεύματι Πατρὸς τὰ πάντα δημιουργοῦντος. Καὶ τοῦτο μυστικῶς ὁ Ἰὼβ ἔλεγεν· Ὁ τανύσας τὸν οὐρανὸν μόνος, καὶ περιπατῶν ὡς ἐπ' ἐδάφους

---

1. Ἰω. 1,3. 2. Πρβλ. 1,3. 3. Ἰω. 5,19. 4. Ἰω. 5,17. 5. Ἰω. 17,10. 6. Γέν. 1,26. 7. Ψαλμ. 32,9.

ἐπὶ θαλάσσης[1]· δηλῶν τοῖς νοοῦσιν, ὅτι ὁ διὰ τῆς παρουσίας περιπατῶν ἐπὶ τῆς θαλάσσης, οὗτος ἦν ὁ πρὸ τούτου τῶν οὐρανῶν ποιητής. Καὶ πάλιν ὁ Κύριός φησιν· Ἢ σὺ λαβὼν γῆν πηλόν, ἔπλασας ζῷον; [καὶ λαλητὸν αὐτὸν ἔθου ἐπὶ τῆς γῆς][2]; Εἶτα ἑξῆς· Ἀνοίγονται δέ σοι φόβῳ πύλαι θανάτου; [πυλωροὶ δὲ ᾅδου ἰδόντες σε ἔπτηξαν[3]] δηλῶν, ὅτι ὁ εἰς ᾅδου κατελθὼν διὰ φιλανθρωπίαν, οὗτος ἐξ ἀρχῆς ἐκ πηλοῦ κατεσκεύασε τὸν ἄνθρωπον.

ΚΔ'. Ἔστι τοίνυν ὁ Χριστός, ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ὁ μονογενής, καὶ τοῦ κόσμου ποιητής. Ἐν γὰρ τῷ κόσμῳ ἦν, καὶ ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ ἐγένετο[4]· καί, εἰς τὰ ἴδια ἦλθε[5], καθὼς ἡμᾶς διδάσκει τὸ εὐαγγέλιον. Οὐ μόνον δὲ τῶν φαινομένων, ἀλλὰ καὶ τῶν μὴ φαινομένων νεύματι Πατρὸς ποιητής ἐστιν ὁ Χριστός. Ἐν αὐτῷ γὰρ ἐκτίσθη τὰ πάντα, κατὰ τὸν Ἀπόστολον, τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, τὰ ὁρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα· εἴτε θρόνοι εἴτε κυριότητες, εἴτε ἀρχαὶ εἴτε ἐξουσίαι· τὰ πάντα δι' αὐτοῦ καὶ εἰς αὐτὸν ἔκτισται, καὶ αὐτός ἐστι πρὸ πάντων, καὶ τὰ πάντα ἐν αὐτῷ συνέστηκε[6]. Κἂν τοὺς αἰῶνας αὐτοὺς εἴπῃς, καὶ τού**[724]**των νεύματι τοῦ Πατρός ἐστι ποιητὴς Ἰησοῦς ὁ Χριστός. Ἐπ' ἐσχάτων γὰρ τῶν ἡμερῶν τούτων ἐλάλησεν ἡμῖν ἐν Υἱῷ, ὃν ἔθηκε κληρονόμον πάντων, δι' οὗ καὶ τοὺς αἰῶνας ἐποίησεν[7]· ᾧ ἡ δόξα, τιμή, κράτος, [σὺν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι], νῦν καὶ ἀεί, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ ΙΒ'

2 [725] Φωτιζομένων, ἐν Ἱεροσολύμοις σχεδιασθεῖσα, εἰς τὸ τὸν σαρκωθέντα καὶ ἐνανθρωπήσαντα· καὶ ἀνάγνωσις ἐκ τοῦ Ἡσαΐου· καὶ προσέθετο κύριος λαλῆσαι τῷ Ἄχαζ λέγων· αἴτησαι σεαυτῷ σημεῖον[8]. καὶ ἑξῆς· ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ λήψεται καὶ τέξεται υἱόν, καὶ καλέσουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουήλ[9]· καὶ τὰ ἑξῆς.

Α'. Ἁγνείας σύντροφοι καὶ σωφροσύνης μαθηταί, τὸν ἐκ παρθένου γεννηθέντα Θεὸν ἁγνείας μεστοῖς χείλεσιν ἀνυμνήσωμεν. οἱ τοῦ νοητοῦ προβάτου τῶν κρεῶν μεταλαβεῖν καταξιούμενοι κεφαλὴν μετὰ τῶν ποδῶν μεταλάβωμεν[10], κεφαλῆς μὲν τῆς θεότητος νοουμένης, ποδῶν δὲ τῆς ἀνθρωπότητος ἐκλαμβανομένης. οἱ τῶν ἁγίων εὐαγγελίων ἀκροαταὶ Ἰωάννῃ τῷ θεολόγῳ πεισθῶμεν. ὁ γὰρ εἰπών, Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεὸν καὶ Θεὸς ἦν ὁ λόγος[11], ἐπήγαγε λέγων, Καὶ ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο[12]. **[728]** οὔτε γὰρ τὸν ψιλὸν

---

1. Ἰὼβ 9,8. 2. Ἰὼβ 38,14. 3. Ἰὼβ 38,17. 4. Ἰω. 1,10. 5. Ἰω. 1,11. 6. Κολ. 1,16-17. 7. Ἑβρ. 1,2. 8. Ἡσ. 7,10-11. 9. Πρβλ. Ἡσ. 7,14. 10. Πρβλ. Ἔξ. 12,9. 11. Ἰω. 1,1. 12. Ἰω. 1,14.

ἄνθρωπον προσκυνεῖν ὅσιον, οὔτε Θεὸν μόνον λέγειν χωρὶς τῆς ἀνθρωπότητος εὐσεβές. εἰ γὰρ Θεὸς ὁ Χριστός, ὥσπερ οὖν καὶ ἔστι, μὴ ἀνέλαβε δὲ τὴν ἀνθρωπότητα, τῆς σωτηρίας ἀλλότριοι καθεστήκαμεν. προσκυνείσθω μὲν ὡς Θεός, πιστευέσθω δὲ ὅτι καὶ ἐνηνθρώπησεν. οὔτε γὰρ τὸ λέγειν ἄνθρωπον ἄνευ θεότητος ἐπωφελές, οὔτε τὴν ἀνθρωπότητα μὴ συνομολογεῖν τῇ θεότητι σωτήριον. ὁμολογήσωμεν τοῦ βασιλέως καὶ ἰατροῦ τὴν παρουσίαν. ὁ γὰρ βασιλεὺς Ἰησοῦς ἰατρεύειν μέλλων λέντιον ἀνθρωπότητος περιζωσάμενος[1] ἐθεράπευσε τὸ νοσοῦν. ὁ τέλειος τῶν νηπίων διδάσκαλος συνενηπίασε τοῖς νηπίοις, ἵνα σοφίσῃ τοὺς ἄφρονας. ὁ ἐπουράνιος ἄρτος κατῆλθεν[2] ἐπὶ τῆς γῆς, ἵνα θρέψῃ τοὺς λιμώσσοντας.

Β'. Ἰουδαίων δὲ παῖδες, τὸν μὲν ἐλθόντα ἀθετοῦντες, τὸν δὲ κακῶς ἐρχόμενον προσδοκῶντες, τὸν μὲν ἀληθῆ Χριστὸν παρῃτήσαντο, τὸν δὲ πλάνον οἱ πλανηθέντες ἐκδέχονται, ἀληθοῦς καὶ ἐν τούτῳ τοῦ σωτῆρος εὑρισκομένου τοῦ εἰπόντος· Ἐγὼ ἐλήλυθα ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ πατρός μου καὶ οὐ λαμβάνετέ με, ἐὰν δὲ ἄλλος ἔλθῃ ἐν τῷ ὀνόματι τῷ ἰδίῳ, ἐκεῖνον λήψεσθε[3].

Καλὸν δὲ καὶ ἐπερώτησιν προσενέγκαι τοῖς Ἰουδαίοις· ἀληθὴς ὁ προφήτης Ἡσαΐας ὁ λέγων ὅτι Ἐμμανουὴλ ἐκ παρθένου γεννηθήσεται[4], ἢ ψευδής; εἰ μὲν γὰρ ὡς ψευδοῦς κατηγοροῦσιν, οὐδὲν θαυμαστόν. ἔθος γὰρ αὐτοῖς οὐ μόνον ὡς ψευδεῖς κατηγορεῖν, ἀλλὰ καὶ λιθάζειν τοὺς προφήτας. εἰ δὲ ἀληθὴς ὁ προφήτης, δείξατε τὸν Ἐμμανουὴλ καὶ πότερον ὁ ἔρχεσθαι μέλλων, ὁ ὑφ' ὑμῶν προσδοκώμενος, ἐκ παρθένου τίκτεται, ἢ οὔ; εἰ μὲν γὰρ ἐκ παρθένου μὴ γεννᾶται, ψεῦδος κατηγορεῖτε τοῦ προφήτου. εἰ δὲ ἐπὶ τοῦ μέλλοντος τοῦτο προσδοκᾶτε, τί τὸ ἤδη γενόμενον παραιτεῖσθε;

Γ'. Ἰουδαῖοι μὲν οὖν πλανάσθωσαν, ἐπειδὴ θέλουσιν, ἡ δὲ ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ δοξαζέσθω. ἡμεῖς γὰρ παραδεχόμεθα Θεὸν λόγον ἐνανθρωπήσαντα κατὰ ἀλήθειαν, οὐκ ἐκ θελήματος ἀνδρὸς καὶ γυναικός, ὡς αἱρετικοὶ λέγουσιν, ἀλλ' ἐκ παρθένου καὶ πνεύματος ἁγίου κατὰ τὸ εὐαγγέλιον ἐνανθρωπήσαντα, οὐ φαντασίᾳ, ἀλλὰ ἀληθείᾳ. καὶ ὅτι ἀληθῶς ἐκ παρθένου ἐνηνθρώπησε, περίμενε τὸν καιρὸν **[729]** τῆς διδασκαλίας νῦν, καὶ **6** λήψῃ τὰς ἀποδείξεις. πολύπλοκος γάρ ἐστιν ἡ τῶν αἱρετικῶν πλάνη, καὶ οἱ μὲν μηδόλως αὐτὸν ἐκ παρθένου γεγεννῆσθαι εἰρήκασιν, οἱ δὲ γεγεννῆσθαι μέν, οὐκ ἐκ παρθένου δέ, ἀλλ' ἐκ γυναικὸς ἀνδρὶ συνοικούσης. οἱ δὲ λέγουσιν οὐ Θεὸν ἐνηνθρωπηκέναι τὸν Χριστόν, ἀλλ' ἄνθρωπόν τινα τεθεοποιῆσθαι. ἐτόλμησαν γὰρ εἰπεῖν, ὅτι οὐχ ὁ προὼν λόγος οὗτος ἐνηνθρώπησεν, ἀλλὰ ἄνθρωπός τις προκόψας οὗτος ἐστεφανώθη.

Δ'. Σὺ δὲ μνημόνευσον τῶν χθὲς περὶ τῆς θεότητος εἰρημένων.

---

1. Πρβλ. 13,4. 2. Πρβλ. Ἰω. 6,41. 3. Ἰω. 5,43. 4. Πρβλ. Ἡσ. 7,14.

πίστευσον ὅτι αὐτὸς ἐκεῖνος ὁ τοῦ Θεοῦ μονογενὴς υἱός[1] οὗτος ἐκ παρθένου πάλιν ἐγεννήθη[2]. Ἰωάννῃ τῷ εὐαγγελιστῇ πείσθητι λέγοντι· καὶ ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν[3]. ὁ μὲν γὰρ λόγος αἰώνιος πρὸ πάντων τῶν αἰώνων ἐκ πατρὸς γεννηθείς, τὴν δὲ σάρκα προσφάτως ἀνέλαβε δι' ἡμᾶς.

Ἀλλὰ ἀντιλέγουσι πολλοὶ καὶ λέγουσι· τί τοσοῦτον οὖν αἴτιον, ὥστε Θεὸν εἰς ἀνθρωπότητα καταβῆναι; καὶ εἰ ὅλως Θεοῦ φύσις ἐστὶν ἀνθρώποις συναναστρέφειν[4], καὶ εἰ δυνατόν ἐστιν παρθένον τεκεῖν ἄνευ ἀνδρός; πολλῆς δὲ ἀντιλογίας οὔσης καὶ πυλυειδοῦς τῆς μάχης φέρε τῇ τοῦ Χριστοῦ χάριτι καὶ ταῖς τῶν παρόντων εὐχαῖς ἕκαστον διαλύσωμεν.

Ε΄. Καὶ πρῶτον μὲν ἡμῖν ζητείσθω, τίνος ἕνεκεν κατέβη ὁ Ἰησοῦς. καὶ μὴ ταῖς ἐμαῖς εὑρεσιλογίαις πρόσεχε, δυνατὸν γάρ σε ἴσως κατασοφισθῆναι. ἀλλ' ἐὰν μὴ προφητῶν περὶ ἑκάστου πράγματος δέξῃ μαρτυρίαν, μὴ πίστευε τοῖς λεγομένοις. ἐὰν μὴ καὶ περὶ τῆς παρθένου καὶ τοῦ τόπου καὶ τοῦ χρόνου καὶ τοῦ τρόπου μάθῃς ἐκ τῶν θείων γραφῶν, μὴ παραδέξῃ παρὰ ἀνθρώπου μαρτυρίαν[5]. τὸν μὲν γὰρ παρόντα καὶ διδάσκοντα δυνατόν ἐστιν καὶ ὑποπτεῦσαι, τὸν δὲ πρὸ χιλίων καὶ πλειόνων ἐτῶν προφητεύσαντα τίς ὑποπτεύσει νοῦν ἔχων;

8 Εἰ τοίνυν ζη**[732]**τεῖς τῆς Χριστοῦ παρουσίας τὸ αἴτιον, ἀνάδραμε ἐπὶ τὸ πρῶτον τῶν γραφῶν βιβλίον. ἐν ἓξ ἡμέραις ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν κόσμον. ἀλλ' ὁ κόσμος διὰ τὸν ἄνθρωπον. ἥλιος μὲν γὰρ λαμπροτάταις αὐγαῖς ἀποστίλβων. ἀλλὰ διὰ τὸ ἀνθρώπῳ φαίνειν ἐγένετο. καὶ πάντα δὲ τὰ ζῷα διὰ τὸ δουλεύειν ἡμῖν κατέστη. βοτάναι καὶ δένδρα διὰ τὴν ἡμετέραν ἀπόλαυσιν ἐκτίσθη. πάντα καλὰ τὰ δημιουργήματα[6], ἀλλὰ τούτων οὐδὲν εἰκὼν Θεοῦ, μόνος δὲ ἄνθρωπος. ἥλιος προστάγματι μόνῳ, ἄνθρωπος δὲ χερσὶ θείαις ἐπλάσθη. ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν[7]. εἰκὼν ξυλίνη ἐπιγείου βασιλέως τιμᾶται, πόσῳ γε μᾶλλον εἰκὼν λογικὴ Θεοῦ; ἀλλὰ τοῦτο τὸ μέγιστον τῶν δημιουργημάτων ἐν παραδείσῳ χορεῦον φθόνος ἐξέβαλε διαβολικός[8]. ἐπέχαιρεν ὁ ἐχθρὸς πεπτωκότι τῷ φθονηθέντι. ἆρα ἐβούλου μένειν χαίροντα τὸν ἐχθρόν; οὗτος μὴ τολμήσας διὰ τὸ ἰσχυρὸν προσελθεῖν τῷ ἀνδρὶ προσῆλθεν ὡς ἀσθενεστέρᾳ τῇ γυναικὶ ἔτι παρθένῳ οὔσῃ. μετὰ γὰρ τὴν ἀπόπτωσιν ἐκ τοῦ παραδείσου τότε ἔγνω Ἀδὰμ Εὔαν τὴν γυναῖκα αὐτοῦ[9].

Ϛ΄. Δεύτεροι γεγόνασι διάδοχοι τῆς ἀνθρώπων γενεᾶς Κάιν καὶ Ἄβελ, καὶ Κάιν ἀνθρωποκτόνος πρῶτος. κατακλυσμὸς ὕστερον ἐπεχύθη διὰ τὴν τῶν ἀνθρώπων πολλὴν πονηρίαν. πῦρ οὐρανόθεν κατῆλθεν ἐπὶ σοδομιτῶν διὰ τὴν παρανομίαν. ἐξελέξατο μετὰ χρόνους

---

1. Πρβλ. Ἰω. 3,16.18. 2. Πρβλ. Ἰω. 7,14. Ματθ. 1,23. 3. Ἰω. 1,14. 4. Πρβλ. Βαρούχ 3,38. 5. Πρβλ. Ἰω. 5,34. 6. Πρβλ. Γέν. 1,21. 7. Γέν. 1,26. 8. Πρβλ. Σοφ. Σολ. 2,24. 9. Πρβλ. Γέν. 4,1.

ὁ Θεὸς τὸν Ἰσραήλ. ἀλλὰ καὶ οὗτος διεστράφη καὶ ἐτραυματίσθη τὸ γένος τὸ ἐκλεκτόν. Μωσῆς γὰρ ἐν ὄρει Θεῷ παρειστήκει, καὶ ἀντὶ Θεοῦ μόσχος ὑπὸ τοῦ λαοῦ προσεκυνεῖτο[1]. ἐπὶ τοῦ νομοθέτου Μωσέως τοῦ εἰπόντος Μὴ μοιχεύσῃς[2], ἀνὴρ εἰς κάμινον εἰσελθὼν ἀκολασταίνειν ἐτόλμησεν[3]. ἀπεστάλησαν προφῆται μετὰ Μωσέα θεραπεῦσαι τὸν Ἰσραήλ. ἀλλ' ἰατρεύοντες ἀπεκλαίοντο μὴ περιγενόμενοι τοῦ πάθους, ὡς λέγειν αὐτῶν τινα· οἴμοι ὅτι ἀπόλωλεν **10** εὐλαβὴς ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ ὁ κατορθῶν ἐν ἀνθρώποις οὐχ ὑπάρχει[4]. καὶ πάλιν· πάντες ἐξέκλι **[733]** ναν, ἅμα ἠχρειώθησαν, οὐκ ἔστι ποιῶν χρηστότητα, οὐκ ἔστιν ἕως ἑνός[5]. καὶ πάλιν· ἀρὰ καὶ κλοπὴ καὶ μοιχεία καὶ φόνος ἐκκέχυται ἐπὶ τῆς γῆς[6]. τοὺς υἱοὺς αὐτῶν καὶ τὰς θυγατέρας αὐτῶν ἔθυσαν δαιμονίοις[7]. οἰωνίζοντο καὶ ἐφαρμακεύοντο καὶ ἐκληδονίζοντο. καὶ πάλιν· τὰ ἱμάτια αὐτῶν δεσμεύοντες σχοινίοις παραπετάσματα ἐποίουν ἐχόμενα τοῦ θυσιαστηρίου[8].

Ζ'. Μέγιστον οὖν τὸ τραῦμα τῆς ἀνθρωπότητος. ἀπὸ ποδῶν ἕως κεφαλῆς οὐκ ἦν ἐν αὐτῷ ὁλοκληρία. οὐκ ἦν μάλαγμα ἐπιθεῖναι οὔτε ἔλαιον οὔτε καταδέσμους[9]. εἶτα οἱ προφῆται ἀποκλαιόμενοι καὶ κάμνοντες ἔλεγον· τίς δώσει ἐκ Σιὼν τὸ σωτήριον[10]; καὶ πάλιν· γενηθήτω ἡ χείρ σου ἐπ' ἄνδρα δεξιᾶς σου καὶ ἐπὶ υἱὸν ἀνθρώπου ὃν ἐκραταίωσας σεαυτῷ[11]. καὶ οὐ μὴ ἀποστῶμεν ἀπὸ σοῦ. καὶ ἄλλος τῶν προφητῶν παρεκάλει λέγων· κύριε κλῖνον οὐρανοὺς καὶ κατάβηθι[12]. ὑπερβαίνει τὴν ἡμετέραν ἰατρείαν τὰ τῆς ἀνθρωπότητος τραύματα. τοὺς προφήτας σου ἀπέκτειναν καὶ τὰ θυσιαστήριά σου κατέσκαψαν[13]. ἀδιόρθωτον ἡμῖν τὸ κακόν, σοῦ δεῖται διορθωτοῦ.

Η'. Ἐπήκουσε τῆς δεήσεως τῶν προφητῶν, ὁ κύριος. ὁ πατὴρ οὐχ ὑπερεῖδεν ἡμῶν τὸ γένος ἀπολλύμενον. ἐξαπέστειλε τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸν κύριον οὐρανόθεν ἰατρόν. καὶ λέγει τις τῶν προφητῶν κύριος ὃν ὑμεῖς ζητεῖτε ἔρχεται καὶ ἐξαίφνης ἥξει, ποῦ; εἰς τὸν ναὸν ἑαυτοῦ ὁ κύριος[14], ἔνθα αὐτὸν ἐλιθάσατε[15]. εἶτα τοῦτο ἀκούσας ἄλλος τῶν προφητῶν λέγει πρὸς αὐτόν· Θεοῦ σωτηρίαν λέγων ἡσυχίᾳ λαλεῖς; Θεοῦ παρουσίαν πρὸς σωτηρίαν εὐαγγελιζόμενος ἐν κρυπτῷ λαλεῖς; ἐπ' ὄρους ὑψηλοῦ ἀνάβηθι ὁ **12** εὐαγγελιζόμενος Σιών· εἶπον ταῖς πόλεσιν Ἰούδα. τί εἴπω; ἰδοὺ ὁ Θεὸς ἡμῶν, ἰδοὺ κύριος μετὰ ἰσχύος ἔρχεται[16].

Αὐτὸς πάλιν ὁ κύριος εἴρηκεν· ἰδοὺ ἐγὼ ἔρχομαι καὶ κατασκηνώσω ἐν μέσῳ σου, λέγει κύριος, καὶ καταφεύξονται ἔθνη πολλὰ ἐπὶ τὸν κύριον[17]. Ἰσραηλῖται τὴν δι' ἐμοῦ σωτηρίαν παρῃτήσαντο. ἔρχομαι συν-

---

1. Πρβλ. Ἔξ. 32,1.4. 2. Ἔξ. 20,13. 3. Πρβλ. Ἀριθ. 25,6. 4. Μιχ. 7,1-2. 5. Ψαλμ. 13,3. 6. Ὠσ. 4,2. 7. Ψαλμ. 105,37. 8. Ἀμ. 2,8. 9. Ἠσ. 1,6. 10. Ψαλμ. 13,7. 11. Ψαλμ. 79,18. 12. Ψαλμ. 143,5. 13. Γ' Βασ. 19,10. 14. Μαλ. 3,1. 15. Πρβλ. Ἰω. 8,59. 16. Ἠσ. 40,9-10. 17. Ζαχ. 2,14-15.

αγαγεῖν πάντα τὰ ἔθνη καὶ τὰς γλώσσας[1]. εἰς γὰρ τὰ ἴδια ἦλθε καὶ τὰ ἴδια αὐτὸν οὐ παρέλαβον[2]. ἔρχῃ, καὶ τί χαρίζῃ τοῖς ἔθνεσιν; ἔρχομαι συν[736]αγαγεῖν πάντα τὰ ἔθνη καὶ καταλείψω ἐπ' αὐτῶν σημεῖον[3]. ἐκ τοῦ ἐμοῦ γὰρ ἀγῶνος τοῦ ἐν τῷ σταυρῷ σφραγῖδα βασιλικὴν ἑκάστῳ δίδωμι τῶν ἐμῶν στρατιωτῶν ἔχειν ἐπὶ μετώπου. καὶ ἄλλος τῶν προφητῶν ἔλεγε· καὶ ἔκλινεν οὐρανοὺς καὶ κατέβη καὶ γνόφος ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ[4]. ἠγνοεῖτο γὰρ ἀνθρώποις ἡ ἐξ οὐρανῶν κατάβασις.

Θ'. Εἶτα Σολομῶν ἀκούων τοῦ πατρὸς αὐτοῦ Δαβὶδ ταῦτα λέγοντος καὶ θαυμαστὸν οἶκον οἰκοδομήσας καὶ προβλέπων τὸν εἰς αὐτὸν ἐρχόμενον ἀποθαυμάζων λέγει· εἰ ἀληθῶς κατοικήσει Θεὸς μετὰ ἀνθρώπων ἐπὶ τῆς γῆς[5]; Ναί, φησί προλαβὼν ὁ Δαβὶδ ἐν τῷ ἐπιγεγραμμένῳ εἰς Σολομῶντα ψαλμῷ, ἐν ᾧ ἔστιν· καταβήσεται ὡς ὑετὸς ἐπὶ πόκον[6]. ὑετὸς μὲν διὰ τὸ ἐπουράνιον, ἐπὶ πόκον δὲ διὰ τὴν ἀνθρωπότητα. ὑετὸς μὲν γὰρ ἐπὶ πόκον καταβαίνων ἀψοφητὶ καταβαίνει, ὡς ἀγνοουμένου τοῦ μυστηρίου τῆς γεννήσεως τοὺς μάγους λέγειν· ποῦ ἐστιν ὁ τεχθεὶς βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων[7]; καὶ τὸν Ἡρώδην ταρασσόμενον ἐξετάζειν περὶ τοῦ γεγεννημένου καὶ λέγειν· ποῦ ὁ Χριστὸς γεννᾶται[8];

Ι'. Τίς δέ ἐστιν οὗτος ὁ καταβαίνων; φησὶν ἑξῆς· καὶ συμπαραμενεῖ τῷ ἡλίῳ καὶ πρὸ τῆς σελήνης, γενεὰς γενεῶν[9]. καὶ πάλιν ἄλλος τῶν προφητῶν λέγει· χαῖρε σφόδρα θύγατερ Σιών, κήρυσσε θύγατερ Ἱερουσαλήμ, ἰδοὺ ὁ βασιλεύς σου ἔρχεταί σοι δίκαιος καὶ σῴζων[10]. πολλοὶ βασιλεῖς· ἑρμήνευσον ἡμῖν **14**περὶ τίνος λέγεις, ὦ προφῆτα. δός ἡμῖν σημεῖον ὃ μὴ ἔχουσιν ἄλλοι βασιλεῖς. ἐὰν εἴπῃς πορφυροφόρον βασιλέα, προείληπται τὸ ἀξίωμα τοῦ σχήματος. ἐὰν εἴπῃς ὑπὸ στρατιωτῶν δυρυφορούμενον, καὶ ἐφ' ἅρμασι χρυσοκολλήτοις καθεζόμενον, προείληπται παρὰ ἄλλοις καὶ τοῦτο. δός ἡμῖν σημεῖον ἰδιάζον τοῦ βασιλέως, οὗ τὴν παρουσίαν καταγγέλλεις.

Ὁ δὲ προφήτης ἀποκρίνεται καὶ λέγει· ἰδοὺ ὁ βασιλεύς σου ἔρχεταί σοι δίκαιος καὶ σῴζων. αὐτὸς πραῢς καὶ ἐπιβεβηκὼς ἐπὶ ὑποζύγιον καὶ πῶλον νέον[11], οὐκ ἐπὶ ἅρμασιν. ἔχεις [737] μονογενὲς σημεῖον τοῦ παραγενομένου βασιλέως. μόνος βασιλέων Ἰησοῦς ἐπὶ πῶλον ἐκάθισεν[12] ἀσαγῆ μετ' εὐφημιῶν ὡς βασιλεὺς εἰς τὴν Ἱερουσαλὴμ εἰσερχόμενος. καὶ τί ποιεῖ οὗτος ἐλθὼν ὁ βασιλεύς; καὶ σὺ ἐν αἵματι διαθήκης ἐξαπέστειλας δεσμίους σου ἐκ λάκκου οὐκ ἔχοντος ὕδωρ[13].

ΙΑ'. Ἀλλ' ἐνεχώρει μὲν καὶ ἐπὶ πῶλον, καθεσθῆναι. δὸς δὲ ἡμῖν σημεῖον μᾶλλον, ποῦ στήσεται ὁ εἰσερχόμενος βασιλεύς. καὶ τὸ σημεῖον μὴ μακρὰν δῷς τῆς πόλεως, ἵνα μὴ ἀγνοήσωμεν. ἐγγὺς δὲ ἡμῖν δὸς τὸ σημεῖον ὀφθαλμοφανές, ἵνα καὶ ἐν τῇ πόλει ὄντες τὸν τόπον θεωρήσωμεν. ὁ δὲ προφήτης πάλιν ἀποκρίνεται λέγων· καὶ στήσονται οἱ

---

1. Ἡσ. 66,18. 2. Ἰω. 1,11. 3. Πρβλ. Ἡσ. 66,18-19. 4. Ψαλμ. 17,10. 5. Γ' Βασ. 8,27. 6. Ψαλμ. 71,6. 7. Ματθ. 2,2. 8. Ματθ. 2,4. 9. Ψαλμ. 71,5. 10. Ζαχ. 9,9. 11. ἔνθ' ἀν. 12. Πρβλ. Ματθ. 21,7. 13. Ζαχ. 9,11.

πόδες αὐτοῦ ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἐπὶ τὸ ὄρος τῶν ἐλαιῶν τὸ κατέναντι Ἱερουσαλὴμ ἐξ ἀνατολῶν[1]. ἆρ' οὐκ ἔνδον ἑστώς τις ἐπὶ τῆς πόλεως θεωρεῖ τὸν τόπον;

ΙΒ'. Ἔχομεν δύο σημεῖα, καὶ τρίτον ἐπιθυμοῦμεν μαθεῖν. εἰπὲ τί ποιεῖ παραγενόμενος ὁ κύριος. φησὶν ἄλλος προφήτης· ἰδοὺ ὁ Θεὸς ἡμῶν καὶ ἑξῆς· αὐτὸς ἥξει καὶ σώσει ἡμᾶς. τότε ἀνοιχθήσονται ὀφθαλμοὶ τυφλῶν καὶ ὦτα κωφῶν ἀκούσονται, τότε ἁλεῖται ὡς ἔλαφος ὁ χωλός, καὶ τρανὴ ἔσται γλῶσσα μογιλάλων[2]. λεγέσθω δὲ ἡμῖν καὶ ἄλλη μαρτυρία. κύριον λέγεις ἐρχόμενον, ὦ προφῆτα, σημεῖα δὲ ὅσα μηδέποτε γεγένηται ποιοῦντα[3]. ποῖον σαφὲς καὶ ἕτερον **16** λέγεις; Αὐτὸς κύριος εἰς κρίσιν ἔρχεται μετὰ τῶν πρεσβυτέρων τοῦ λαοῦ καὶ μετὰ τῶν ἀρχόντων αὐτοῦ[4]. σημεῖον ἐξαίρετον, δεσπότης ὑπὸ δούλων πρεσβυτέρων κρινόμενος καὶ ἀνεχόμενος.

ΙΓ'. Ταῦτα ἀναγινώσκοντες Ἰουδαῖοι οὐκ ἀκούουσιν. ἔβυσαν γὰρ τὰ ὦτα τῆς καρδίας, ἵνα μὴ ἀκούσωσιν. ἀλλ' ἡμεῖς πιστεύομεν εἰς Ἰησοῦν Χριστὸν ἐν σαρκὶ παραγενόμενον καὶ ἐνανθρωπήσαντα, ἐπειδὴ ἄλλως οὐκ ἐχωροῦμεν. ἐπειδὴ γὰρ **[740]** ἡμεῖς καθ' ὃ ἦν ἐκεῖνος ἐμβλέπειν ἢ ἀπολαῦσαι οὐκ ἠδυνάμεθα, ἐγένετο ἐκεῖνος ὅπερ ἡμεῖς, ἵνα οὕτως ἀπολαῦσαι καταξιωθῶμεν. εἰ γὰρ ἥλιον τὸν ἐν τετάρτῃ ἡμέρᾳ γενόμενον ἐντελῶς ἰδεῖν οὐ δυνάμεθα, Θεὸν ἄρα τὸν ἐκείνου ποιητὴν ἰδεῖν ἐδυνάμεθα; ἐν πυρὶ κατέβη ὁ κύριος ἐπὶ ὄρους Σινᾶ, καὶ οὐκ ἤνεγκεν ὁ λαός, ἀλλ' εἶπαν πρὸς Μωϋσῆν· λάλησον σὺ ἡμῖν καὶ ἀκουσόμεθα, καὶ μὴ λαλείτω πρὸς ἡμᾶς ὁ Θεός, μήποτε ἀποθάνωμεν[5]. καὶ πάλιν· τίς γὰρ πᾶσα σάρξ, ἥτις ἤκουσε φωνὴν Θεοῦ ζῶντος λαλοῦντος ἐκ μέσου τοῦ πυρὸς καὶ ζήσεται[6]; εἰ τὸ ἀκοῦσαι φωνὴν Θεοῦ λαλοῦντος θανάτου παραίτιον, τὸ αὐτὸν ἰδεῖν πῶς οὐ θανάτου πρόξενον; καὶ τί θαυμάζεις; καὶ Μωϋσῆς αὐτός φησιν· ἔκφοβός εἰμι καὶ ἔντρομος[7].

ΙΔ'. Τί οὖν; ἤθελες τὸν ἐλθόντα ἐπὶ σωτηρίᾳ πρόξενον ἀπωλείας γενέσθαι, διὰ τὸ μὴ φέρειν τοὺς ἀνθρώπους, ἢ συμμετρῆσαι τὴν χάριν; Δανιὴλ οὐκ ἤνεγκεν ὀπτασίαν ἀγγέλου καὶ σὺ δεσπότου τῶν ἀγγέλων θέαν ἐχώρεις; Γαβριὴλ ἐφάνη καὶ πέπτωκε Δανιήλ[8]. καὶ ποταπὸς ἦν ὁ φαινόμενος ἢ ποίῳ σχήματι; τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ὡς ἀστραπὴ ἦν, οὐχ ὡς ὁ ἥλιος, καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτοῦ ὡσεὶ λαμπάδες πυρός, οὐχ ὡς κάμινος πυρός, καὶ ἡ φωνὴ τῶν λόγων αὐτοῦ ὡς φωνὴ ὄχλου[9], οὐχ ὡς **18** δώδεκα λεγεώνων ἀγγέλων[10]. καὶ ὅμως ἔπεσεν ὁ προφήτης. καὶ προσέρχεται ὁ ἄγγελος λέγων· μὴ φοβοῦ, Δανιήλ[11], ἀνάστηθι, ἔνθυμος γενοῦ· εἰσηκούσθησαν οἱ λόγοι σου, καί φησιν ὁ Δανιήλ· ἀνέστην ἔντρομος. καὶ οὐδὲ οὕτως ἀπεκρίνατο, ἕως ὅτε ἥψατο αὐτοῦ ὁμοίωσις

1. Ζαχ. 14,4. 2. Ἠσ. 35,4-6. 3. Πρβλ. Ἰω. 15,24. 4. Ἠσ. 3,14. 5. Ἔξ. 20,19. 6. Δευτ. 5,26. 7. Ἑβρ. 12,21. Πρβλ. 9,19. 8. Πρβλ. Δαν. 10,9. 9. Πρβλ. Δαν. 10,6. 10. Πρβλ. Ματθ. 26,53. 11. Δαν. 10,12.

χειρὸς ἀνθρώπου, καὶ ὅτε μετεβλήθη εἰς ὀπτασίαν ἀνθρώπου ὁ φανείς, τότε λαλεῖ ὁ Δανιήλ. καὶ τί φησι; κύριε, ἐν τῇ ὀπτασίᾳ σου ἐστράφη τὰ ἐντός μου ἐν ἐμοί, καὶ οὐ στήσεται ἐν ἐμοὶ ἰσχύς, καὶ πνοὴ οὐχ ὑπελείφθη ἐν ἐμοί. εἰ ἄγγελος φαινόμενος ἐξεῖλε τὴν φωνὴν τοῦ προφήτου καὶ τὴν ἰσχύν, τὸ τὸν Θεὸν φανῆναι συνεχώρει τὴν πνοήν; καὶ ἕως ὅτου, λέγει ἡ γραφή, ἥψατό μου ὡς ὅρασις ἀνθρώπου[1], οὐκ[741] ἐθάρσησε Δανιήλ. πείρας τοίνυν τῆς ἀσθενείας τῆς ἡμετέρας δειχθείσης ἀνέλαβεν ὁ κύριος τοῦτο, ὅπερ ἐπεζήτει ὁ ἄνθρωπος. ἐπειδὴ γὰρ παρομοιοπροσώπου ἐζήτει ἀκούειν ὁ ἄνθρωπος, ἀνέλαβε τὸ ὁμοιοπαθὲς ὁ σωτήρ, ἵν' εὐμαρέστερον παιδευθῶσιν οἱ ἄνθρωποι.

ΙΕ'. Δέξαι δὲ καὶ ἄλλην αἰτίαν. παρεγένετο ὁ Χριστός, ἵνα βαπτισθῇ καὶ ἁγιάσῃ τὸ βάπτισμα. παρεγένετο ἵνα θαυματουργήσῃ περιπατῶν ἐπὶ τῶν ὑδάτων τῆς θαλάσσης[2]. ἐπεὶ οὖν πρὸ τῆς ἐνσάρκου παρουσίας ἡ θάλασσα εἶδε καὶ ἔφυγε καὶ ὁ Ἰορδάνης ἐστράφη εἰς τὰ ὀπίσω[3], ἀνέλαβε τὸ σῶμα ὁ κύριος, ἵνα ἰδοῦσα ἡ θάλασσα ἀνάσχηται καὶ ὁ Ἰορδάνης ἀφόβως αὐτὸν ὑποδέξηται. μία μὲν δὴ αὕτη αἰτία, ἔστι δὲ καὶ δευτέρα.

Διὰ παρθένου τῆς Εὔας ἦλθεν ὁ θάνατος. ἔδει διὰ παρθένου, μᾶλλον δὲ ἐκ παρθένου, φανῆναι τὴν ζωήν, ἵνα ὥσπερ ἐκείνην ὄφις ἠπάτησεν, οὕτω καὶ ταύτην Γαβριὴλ εὐαγγελίσηται.

Καταλιπόντες ἄνθρωποι Θεὸν ἐδημιούργησαν ἀνθρωπόμορφα ξόανα. ἀνθρωπομόρφου τοίνυν ὡς Θεοῦ ψευδῶς προ20σκυνουμένου Θεὸς ἀληθῶς ἄνθρωπος ἐγένετο, ἵνα λυθῇ τὸ ψεῦδος.

Ὀργάνῳ τῇ σαρκὶ καθ' ἡμῶν ἐκέχρητο ὁ διάβολος. καὶ τοῦτο γινώσκων ὁ Παῦλος λέγει· βλέπω δὲ ἕτερον νόμον ἐν τοῖς μέλεσί μου, ἀντιστρατευόμενον τῷ νόμῳ τοῦ νοός μου καὶ αἰχμαλωτίζοντά με[4], καὶ τὰ ἑξῆς. δι' ὧν οὖν ὅπλων ὁ διάβολος ἡμᾶς κατηγωνίζετο, διὰ τούτων αὐτῶν ἐσώθημεν. ἀνέλαβε τὸ ὅμοιον ἡμῶν ἐξ ἡμῶν ὁ κύριος, ἵνα δι' ἀνθρωπότητος σωθῶμεν. ἀνέλαβε τὸ ὅμοιον ἡμῶν, ἵνα τῷ λείποντι μείζονα δῷ τὴν χάριν, ἵνα ἡ ἀνθρωπότης ἡ ἁμαρτωλὸς Θεοῦ γένηται κοινωνός. ὅπου γὰρ ἐπλεόνασεν ἡ ἁμαρτία, ὑπερεπερίσσευσεν ἡ χάρις[5].

Ἔδει παθεῖν ὑπὲρ ἡμῶν τὸν κύριον[6]. ἀλλ' οὐκ ἂν ἐτόλμησε προσελθεῖν ὁ διάβολος, εἰ ᾔδει τοῦτον. εἰ γὰρ ἔγνωσαν, οὐκ ἂν τὸν κύριον τῆς δόξης ἐσταύρωσαν[7]. δέλεαρ τοίνυν τοῦ θανάτου γέγονε τὸ σῶμα, ἵνα ἐλπίσας καταπιεῖν ὁ δράκων ἐξεμέσῃ καὶ τοὺς ἤδη καταποθέντας. κατέπιε γὰρ ὁ θάνατος ἰσχύσας[8]. καὶ πάλιν· ἀφεῖλεν ὁ Θεὸς πᾶν δάκρυον ἀπὸ προσώπου παντός[9].

[744] ΙϚ'. Μήτι μάτην Χριστὸς ἐνηνθρώπησεν; μήτι εὑρεσιλο-

1. Δαν. 10,18. 2. Πρβλ. Ματθ. 14,25. 3. Ψαλμ. 113,3. 4. Ρωμ. 7,23. 5. Ρωμ. 5,20. 6. Πρβλ. Λουκ. 24,26. 7. Α' Κορ. 2,8. 8. Ἠσ. 25,8. 9. ἔνθ' ἀν.

γίαι εἰσὶν αἱ διδασκαλίαι καὶ ἀνθρώπινα σοφίσματα; οὐχ αἱ θεῖαι γραφαί εἰσιν ἡμῶν ἡ σωτηρία; οὐχὶ προφητῶν αἱ προῤῥήσεις; τήρει τοίνυν ταύτην μοι τὴν παρακαταθήκην ἄσειστον, καὶ μηδείς σε μετακινησάτω. πίστευε Θεὸν ἄνθρωπον γενόμενον.

Ἀλλ' ὅτι μὲν ἐνανθρωπῆσαι δυνατὸν ἦν, ἀποδέδεικται. εἰ δὲ μᾶλλον ἀπιστοῦσιν Ἰουδαῖοι, προτείνωμεν αὐτοῖς· τί ξένον καταγγέλλομεν Θεὸν ἐνανθρωπῆσαι λέγοντες, ὑμῶν λεγόντων ὅτι Ἀβραὰμ τὸν κύριον ὑπεδέξατο; τί ξένον καταγγέλλομεν, τοῦ Ἰακὼβ λέγοντος· εἶδον γὰρ Θεὸν πρόσωπον **22** πρὸς πρόσωπον καὶ ἐσώθη μου ἡ ψυχή[1]; ὁ παρὰ τῷ Ἀβραὰμ φαγὼν κύριος καὶ παρ' ἡμῖν ἔφαγεν[2]. τί οὖν ξένον καταγγέλλομεν;

Ἀλλὰ καὶ μάρτυρας δύο παρέχομεν τοὺς ἐν ὄρει Σινᾶ τῷ κυρίῳ παραστάντας. Μωσῆς ἦν ἐν ὀπῇ τῆς πέτρας[3] καὶ Ἠλίας ἐν ὀπῇ τότε τῆς πέτρας. ἐκεῖνοι μεταμορφουμένῳ συμπαρόντες ἐν ὄρει Θαβὼρ ἔλεγον τοῖς μαθηταῖς τὴν ἔξοδον, ἣν ἔμελλε πληροῦν ἐν Ἱερουσαλήμ[4]. Ἀλλ' ὅτι μὲν ἐνανθρωπῆσαι δυνατὸν ἦν, ἀποδέδεικται καθὼς προεῖπον. καὶ καταλελείφθω τὸ λοιπὸν τῶν ἀποδείξεων τοῖς σπουδαίοις εἰς ἀνάλεξιν.

ΙΖ'. Ἐπηγγείλατο δὲ ἡμῖν ὁ λόγος ἐρεῖν καὶ τὸν χρόνον τῆς ἐπιδημίας τοῦ σωτῆρος καὶ τὸν τόπον. καὶ δεῖ μὴ ψεύδους καταγνωσθέντας ἀναχωρεῖν, μᾶλλον δὲ τοὺς τῆς ἐκκλησίας νεήλυδας ἠσφαλισμένους ἀποπέμψαι, ζητήσωμεν τοίνυν τὸν χρόνον, πότε ὁ κύριος παρεγένετο· ἐπειδὴ πρόσφατος ἡ παρουσία καὶ ἀντιλέγεται, καὶ ἐπειδὴ Χριστὸς Ἰησοῦς χθὲς καὶ σήμερον ὁ αὐτὸς ὢν καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας[5]. Μωσῆς τοίνυν λέγει ὁ προφήτης· προφήτην ὑμῖν ἀναστήσει κύριος ὁ Θεὸς ἐκ τῶν ἀδελφῶν ὑμῶν ὡς ἐμέ[6]. τετηρήσθω δὲ τέως τὸ ὡς ἐμέ, ἐν οἰκείοις τόποις ἐξεταζόμενον. ἀλλὰ πότε ὁ προ**[745]**φήτης οὗτος ἔρχεται ὁ προσδοκώμενος; ἀνάδραμε, φησίν, ἐπὶ τὰ ὑπ' ἐμοῦ γεγραμμένα, πολυπραγμόνησον τὴν τοῦ Ἰακὼβ τῷ Ἰούδᾳ ῥηθεῖσαν προφητείαν· Ἰούδα, σὲ αἰνέσαισαν οἱ ἀδελφοί σου[7] καὶ τὰ ἑξῆς, ἵνα μὴ ἅπαντα λέγωμεν. οὐκ ἐκλείψει ἄρχων ἐξ Ἰούδα οὐδὲ ἡγούμενος ἐκ τῶν μηρῶν αὐτοῦ, ἕως ἂν ἔλθῃ ᾧ ἀπόκειται, καὶ αὐτὸς προσδοκία οὐκ Ἰουδαίων, ἀλλὰ ἐθνῶν[8]. σημεῖον οὖν ἔδωκε τῆς Χριστοῦ παρουσίας τὸ παύσασθαι τὴν ἀρχὴν τῶν Ἰουδαίων. εἰ μὴ νῦν ὑπὸ Ῥωμαίους **24** εἰσίν, οὔπω ἦλθεν ὁ Χριστός. εἰ ἔχουσι τὸν ἐκ γένους Ἰούδα καὶ τοῦ Δαβίδ, οὔπω ἦλθεν ὁ προσδοκώμενος. αἰσχύνομαι γὰρ λέγειν αὐτῶν τὰ πρόσφατα περὶ τῶν καλουμένων παρ' αὐτοῖς νῦν πατριαρχῶν πράγματα, καὶ τί τὸ τούτων γένος, καὶ τίς ἡ μήτηρ. καταλιμπάνω δὲ τοῖς εἰδόσιν. ἀλλ' οὗτος ὁ ἐρχόμενος, προσδοκία ἐθνῶν, ποῖον πάλιν ἄρα σημεῖον ἔχει;

---

1. Γέν. 32,31. 2. Πρβλ. Γέν. 18,8. 3. Πρβλ. Ἔξ. 33,22. 4. Πρβλ. Λουκ. 9,30-31. 5. Ἑβρ. 13,8. 6. Δευτ. 18,15. Πράξ. 7,37. 7. Γέν. 49,8. 8. Πρβλ. Γέν. 49,10.

φησὶν ἑξῆς· δεσμεύων πρὸς ἄμπελον τὸν πῶλον αὐτοῦ[1]. βλέπεις ἐκεῖνον τὸν πῶλον τὸν ὑπὸ τοῦ Ζαχαρίου καταγγελθέντα σαφῶς[2].

[748] ΙΗ'. Ἀλλὰ ζητεῖς πάλιν καὶ ἄλλην τοῦ χρόνου μαρτυρίαν; κύριος εἶπε πρός με· υἱός μου εἶ σύ. ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε[3]. καὶ μετ' ὀλίγα φησί· ποιμανεῖς αὐτοὺς ἐν ῥάβδῳ σιδηρᾷ[4]. εἴρηταί μοι καὶ πρότερον ὅτι ῥάβδος σιδηρᾶ καλεῖται σαφῶς ἡ Ῥωμαίων βασιλεία. περὶ δὲ ταύτης ἔτι τὸ λεῖπον ἀπὸ τοῦ Δανιὴλ ὑπομνήσωμεν. διηγούμενος γὰρ καὶ συγκρίνων τῷ Ναβουχοδονόσορ τὴν εἰκόνα τοῦ ἀνδριάντος λέγει καὶ τὴν περὶ αὐτοῦ πᾶσαν ὀπτασίαν, καὶ λίθον ἄνευ χειρῶν ἐξ ὄρους τμηθέντα[5], οὐκ ἐξ ἀνθρωπίνης κατασκευῆς συστάντα, περικρατήσειν τῆς οἰκουμένης ἁπάσης[6]. καὶ λευκότατά φησιν οὕτως· καὶ ἐν ταῖς ἡμέραις τῶν βασιλειῶν ἐκείνων ἀναστήσει ὁ Θεὸς τοῦ οὐρανοῦ βασιλείαν, ἥτις εἰς τὸν αἰῶνα οὐ διαφθαρήσεται, καὶ ἡ βασιλεία αὐτοῦ λαῷ ἑτέρῳ οὐχ ὑπολειφθήσεται[7].

ΙΘ'. Ἀλλ' ἔτι λευκότερον ζητοῦμεν τῆς παρουσίας τῶν χρόνων τὴν ἀπόδειξιν. δύσπιστος γὰρ ὢν ὁ ἄνθρωπος, ἐὰν μὴ καὶ αὐτὰ τὰ ἔτη εἰς ψῆφον λάβῃ, τοῖς λεγομένοις οὐ πιστεύει. τίς οὖν ὁ καιρὸς καὶ ποῖός ἐστιν ὁ χρόνος; ὅτε ἐκλιπόντων τῶν ἐξ Ἰούδα βασιλέων λοιπὸν ἀλλόφυλος ὁ Ἡρώδης βασιλεύει. λέγει τοίνυν ὁ πρὸς τὸν Δανιὴλ ὁμιλῶν ἄγγελος· σὺ δέ μοι νῦν σημείωσαι τὰ λεγόμενα· Καὶ γνώσῃ καὶ συνήσεις· ἀπὸ ἐξόδου λόγου τοῦ ἀποκριθῆναι καὶ τοῦ οἰκοδομηθῆναι Ἱερουσαλὴμ ἕως Χριστοῦ ἡγουμένου ἑβδομάδες ἑπτὰ καὶ **26** ἑβδομάδες ἑξήκοντα δύο[8]. ἑξήκοντα τοίνυν καὶ ἐννέα ἑβδομάδες ἐτῶν συνάγουσιν ἔτη τετρακόσια ὀγδοήκοντα τρία. εἶπεν οὖν, ὅτι μετὰ τὸ οἰκοδομηθῆ**[749]**ναι Ἱερουσαλὴμ τετρακοσίων ὀγδοήκοντα τριῶν ἐτῶν διελθόντων καὶ τῶν ἀρχόντων ἐκλιπόντων τότε ἔρχεταί τις ἀλλόφυλος βασιλεύς, ἐφ' οὗ γεννᾶται ὁ Χριστός. Δαρεῖος τοίνυν ὁ Μῆδος ᾠκοδόμησεν ἕκτῳ μὲν ἔτει τῆς ἑαυτοῦ βασιλείας, πρώτῳ δὲ ἔτει τῆς καθ' Ἕλληνας ἑξηκοστῆς καὶ ἕκτης ὀλυμπιάδος. ὀλυμπιὰς δὲ παρ' Ἕλλησι καλεῖται ὁ κατὰ τέσσαρα ἔτη συντελούμενος ἀγὼν διὰ τὴν κατὰ τετραετίαν τῶν τοῦ ἡλίου δρόμων ἐκ τῶν κατ' ἔτος τριῶν ὡρῶν συντελουμένην ἡμέραν. Ἡρώδης δὲ βασιλεύει ἐν τῇ ἑκατοστῇ ὀγδοηκοστῇ ἕκτῃ ὀλυμπιάδι, τετάρτῳ ἔτει ταύτης. ἀπὸ τοίνυν τῆς ἑξηκοστῆς ἕκτης εἰς τὴν ἑκατοστὴν ὀγδοηκοστὴν ἕκτην γίνονται μεταξὺ ἑκατὸν εἴκοσι ὀλυμπιάδες καὶ ὀλίγον τι. συνάγονται τοίνυν τῶν ἑκατὸν εἴκοσι ὀλυμπιάδων τετρακόσια ὀγδοήκοντα· τὰ γὰρ ἕτερα τρία ἔτη λοιπὸν ἴσως ἐν τῷ μεταξὺ τοῦ πρώτου καὶ τοῦ τετάρτου ἀναλαμβάνεται. καὶ ἔχεις τὴν ἀπόδειξιν κατὰ τὴν γραφὴν τὴν λέγουσαν· ἀπὸ ἐξόδου λόγου τοῦ ἀποκριθῆναι καὶ τοῦ οἰκοδομηθῆναι Ἱερουσαλὴμ ἕως Χρι-

---

1. Γέν. 49,11. 2. Πρβλ. Ζαχ. 9,9. 3. Ψαλμ. 2,7. 4. Ψαλμ. 2,9. 5. Πρβλ. Δαν. 2,34. 6. Πρβλ. Δαν. 2,35. 7. Πρβλ. Δαν. 2,44. 8. Πρβλ. Δαν. 9,25-26.

στοῦ ἡγουμένου ἑβδομάδες ἑπτὰ καὶ 28 ἑβδομάδες ἑξήκοντα δύο[1]. τῶν μὲν οὖν χρόνων ταύτην τέως ἔχεις τὴν ἀπόδειξιν καὶ ἄλλων οὐσῶν ἑρμηνειῶν διαφόρων περὶ τῶν προειρημένων ἐν τῷ Δανιὴλ ἑβδομάδων τῶν ἐτῶν.

Κ'. Ἐπαγγελίας δὲ τὸν τόπον λοιπὸν ἄκουε Μιχαίου λέγοντος· καὶ σὺ Βηθλεὲμ οἶκος τοῦ Ἐφραθᾶ, μὴ ὀλιγοστὸς εἶ τοῦ εἶναι ἐν χιλιάσιν Ἰού[752]δα[2]· ἐκ σοῦ γάρ μοι ἐξελεύσεται ἡγούμενος τοῦ εἶναι εἰς ἄρχοντα ἐν τῷ Ἰσραήλ, καὶ αἱ ἔξοδοι αὐτοῦ ἀπ' ἀρχῆς ἐξ ἡμερῶν αἰῶνος[3]. οὐ μὴν ἀλλὰ περὶ τῶν τόπων ἱεροσολυμίτης ὢν προλαβὼν οἶδας καὶ τὸ ἐν ἑκατοστῷ τριακοστῷ πρώτῳ ψαλμῷ γεγραμμένον· ἰδοὺ ἠκούσαμεν αὐτὴν ἐν Ἐφραθά, εὕρομεν αὐτὴν ἐν τοῖς πεδίοις τοῦ δρυμοῦ[4]. πρὸ ὀλίγων γὰρ ἐτῶν δρυμώδης ἦν ὁ τόπος.

Ἤκουσας πάλιν τοῦ Ἀββακοὺμ λέγοντος πρὸς τὸν κύριον· ἐν τῷ ἐγγίζειν τὰ ἔτη ἐπιγνωσθήσῃ, ἐν τῷ παρεῖναι τὸν καιρὸν ἀναδειχθήσῃ[5]. καὶ τί τὸ σημεῖόν ἐστιν ὦ προφῆτα τοῦ ἐρχομένου κυρίου; ὁ δέ φησιν ἑξῆς· ἐν μέσῳ δύο ζῴων γνωσθήσῃ[6]. τοῦτο πρὸς τὸν κύριον λέγων σαφῶς, ὅτι παραγενόμενος ἔνσαρκος ζῇς καὶ τελευτᾷς καὶ ἀναστὰς ἐκ νεκρῶν ζῇς πάλιν.

Καὶ ἐκ ποίου μέρους τοῦ περὶ τὴν Ἱερουσαλὴμ ἔρχεται; ἐξ ἀνατολῶν ἢ δυσμῶν ἢ βορρᾶ ἢ νότου; εἰπὲ ἡμῖν ἀκριβῶς. ὁ δὲ ἀποκρίνεται σαφέστατα καί φησιν· ὁ Θεὸς ἀπὸ Θαιμὰν ἥξει (Θαιμὰν δὲ ἑρμηνεύεται νότος) καὶ ὁ ἅγιος ἐξ ὄρους Φαρὰν κατασκίου δασέος[7]. ὅπερ συμφώνως εἶπεν ὁ ψαλμῳδός· εὕρομεν αὐτὴν ἐν τοῖς πεδίοις τοῦ δρυμοῦ[8].

[753] ΚΑ'. Λοιπὸν ζητοῦμεν, ἐκ τίνος ἔρχεται, καὶ πῶς ἔρχεται. τοῦτο δὲ ἡμῖν Ἡσαΐας λέγει· ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ λήψεται καὶ τέξεται υἱόν, καὶ καλέσουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμ30μανουήλ[9]. καὶ ἀντιλέγουσιν Ἰουδαῖοι τούτοις (ἔθος γὰρ αὐτοῖς ἐστιν ἄνωθεν τῇ ἀληθείᾳ κακῶς ἀντιπίπτειν) καὶ λέγουσιν, ὅτι οὐ γέγραπται ἡ παρθένος, ἀλλ' ἡ νεᾶνις. ἐγὼ δὲ τῷ λεχθέντι συμπεριφερόμενος καὶ οὕτως εὑρίσκω τὴν ἀλήθειαν. ἐρωτητέον γὰρ αὐτούς· παρθένος βιαζομένη πότε βοᾷ; μετὰ τὴν φθορὰν ἢ πρὸ τῆς φθορᾶς ἐκκαλουμένη τοὺς βοηθούς; ἐὰν τοίνυν ἀλλαχοῦ λέγῃ ἡ γραφή· ἐβόησεν ἡ νεᾶνις καὶ οὐκ ἦν ὁ βοηθῶν αὐτῇ[10]· ἄρα οὐ περὶ παρθένου λέγει; ἵνα δὲ σαφέστερον μάθῃς, ὅτι καὶ ἡ παρθένος ἐν τῇ θείᾳ γραφῇ νεᾶνις καλεῖται, ἄκουε τοῦ βιβλίου τῶν βασιλειῶν περὶ τῆς Ἀβισὰκ τῆς σουναμίτιδος λέγοντος· καὶ ἦν ἡ νεᾶνις καλὴ σφόδρα[11]· τὸ γὰρ παρθένον αὐτὴν ἐκλεχθεῖσαν ἐνηνέχθαι πρὸς Δαβὶδ ὡμολόγηται.

ΚΒ'. Ἀλλὰ λέγουσιν οἱ Ἰουδαῖοι πάλιν· τῷ Ἄχαζ ἐρρέθη τοῦτο

---

1. Δαν. 9,25. 2. Πρβλ. Μιχ. 5,1. 3. Μιχ. 5,1. 4. Ψαλμ. 131,6. 5. Ἀββ. 3,2. 6. ἔνθ' ἀν. 7. Ἀββ. 3,3. 8. Ψαλμ. 131,6. 9. Ἡσ. 7,14. 10. Δευτ. 22,27. 11. Γ' Βασ. 1,4.

περὶ Ἐζεχίου οὐκοῦν ἀναγνῶμεν τὴν γραφήν· αἴτησαι σεαυτῷ σημεῖον παρὰ κυρίου τοῦ Θεοῦ σου εἰς βάθος ἢ εἰς ὕψος[1]. καὶ μάλιστα μὲν τὸ σημεῖον παράδοξον εἶναι ὀφείλει. Σημεῖον γὰρ τὸ ὕδωρ τὸ ἐκ πέτρας[2], τὸ ῥαγῆναι θάλασσαν, τὸ ἥλιον ὑποστρέψαι, καὶ τὰ τοιαῦτα. τὰ δὲ λεχθήσομενα φανερώτερον ἔχει τὸν πρὸς Ἰουδαίους ἔλεγχον.

Οἶδα πολλὰ λέγων καὶ κεκμηκότας τοὺς ἀκροωμένους. ἀλλὰ ἀνέχεσθε τῶν λόγων τοῦ πλήθους, ἐπειδὴ διὰ Χριστὸν ταῦτα κινεῖται, καὶ οὐκ ἔστι περὶ τῶν τυχόντων ὁ λόγος. Βασιλεύοντος τοίνυν τοῦ Ἄχαζ τοῦ Ἡσαΐου τοῦτο εἰρηκότος, ἓξ καὶ δέκα ἔτη τοῦ Ἄχαζ βασιλεύσαντος[3] μόνα καὶ τῆς πρὸς αὐτὸν προφητείας ἐν τούτοις ῥηθείσης, ἐλέγχει τὴν ἀντίρρησιν Ἰουδαίων ὁ διαδεξάμενος βασιλεὺς Ἐζεχίας ὁ τοῦ Ἄχαζ υἱὸς ἐν τῷ βασιλεύειν ὢν ἐτῶν εἴκοσι πέντε[4]. τῆς προφητείας γὰρ ἐν ἑκκαίδεκα ἔτεσι περιληφθείσης προγεννηθεὶς ἦν [ὑπὸ τοῦ Ἄχαζ] πρὸ τῆς προφητείας ἐννέα ἔτη. τί τοίνυν περὶ τοῦ ἤδη **32** γεννηθέντος [καὶ πρὸ αὐτῆς βασιλείας τοῦ Ἄχαζ πατρὸς] ἀναγκαῖον ἦν λέγειν τὴν προφητείαν; οὐ γὰρ εἶπεν, ὅτι ἔλαβεν, ἀλλ' ὅτι λήψεται ἡ παρθένος[5], προγνωστικῶς εἰπών.

[756] ΚΓ'. Ἀλλ' ὅτι μὲν ἐκ παρθένου γεννᾶται ὁ κύριος, σαφῶς ἔγνωμεν. ἐκ ποίου δὲ γένους ἦν ἡ παρθένος δεικτέον. Ὤμοσε κύριος τῷ Δαβὶδ ἀλήθειαν καὶ οὐ μὴ ἀθετήσει αὐτήν. ἐκ καρποῦ τῆς κοιλίας σου θήσομαι ἐπὶ τὸν θρόνον σου[6]. καὶ πάλιν· θήσομαι εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος τὸ σπέρμα αὐτοῦ καὶ τὸν θρόνον αὐτοῦ ὡς τὰς ἡμέρας τοῦ οὐρανοῦ[7]. καὶ ἑξῆς· ἅπαξ ὤμοσα ἐν τῷ ἁγίῳ μου· εἰ τῷ Δαβὶδ ψεύσομαι· τὸ σπέρμα αὐτοῦ εἰς τὸν αἰῶνα μενεῖ, καὶ ὁ θρόνος αὐτοῦ ὡς ὁ ἥλιος ἐναντίον μου καὶ ὡς ἡ σελήνη κατηρτισμένη εἰς τὸν αἰῶνα[8].

Ὁρᾷς ὅτι περὶ Χριστοῦ, καὶ οὐ περὶ Σολομῶντος ὁ λόγος· οὐ γὰρ ὁ θρόνος αὐτοῦ, ὡς ὁ ἥλιος ἔμεινεν. Εἰ δέ τις ἀντιλέγει διὰ τὸ μὴ κεκαθικέναι τὸν Χριστὸν ἐπὶ τὸν ξύλινον θρόνον τοῦ Δαβίδ, προσοίσωμεν ἐκεῖνο τὸ ῥητόν· ἐπὶ τῆς καθέδρας Μωσέως ἐκάθισαν οἱ γραμματεῖς καὶ οἱ φαρισαῖοι[9]. οὐ γὰρ τὴν ξυλίνην καθέδραν, ἀλλὰ τῆς διδασκαλίας σημαίνει τὴν ἐξουσίαν. οὕτως οὖν καὶ θρόνον Δαβὶδ μοι ζήτει, μὴ τὸν ξύλινον θρόνον, ἀλλὰ τὴν βασιλείαν αὐτήν.

Καί μοι μάρτυρας λαβὲ τοὺς παῖδας τοὺς ἐπιφωνήσαντας· ὡσαννὰ τῷ υἱῷ Δαβίδ, εὐλογημένος ὁ βασιλεὺς τοῦ Ἰσραήλ[10]. καὶ οἱ τυφλοὶ δὲ λέγουσιν· υἱὲ Δαβίδ, ἐλέησον ἡμᾶς[11]. καὶ ὁ Γαβριὴλ μαρτυρεῖ σαφῶς πρὸς τὴν Μαριὰμ λέγων· καὶ δώσει αὐτῷ κύριος ὁ Θεὸς τὸν θρόνον Δαβὶδ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ[12]. καὶ ὁ Παῦλός φησι· μνημονεύετε Ἰησοῦν Χριστὸν ἐγηγερμένον ἐκ νεκρῶν ἐκ σπέρματος Δαβὶδ κατὰ τὸ εὐαγγέλιόν μου[13]. καὶ ἐν ἀρχῇ τῆς πρὸς Ῥωμαίους φησίν· τοῦ γενο-

---

1. Ἡσ. 7,11. 2. Πρβλ. Ἔξ. 17,8. 3. Δ' Βασ. 16,2. 4. Πρβλ. Δ' Βασ. 18,2. 5. Πρβλ. Ἡσ. 7,14. 6. Ψαλμ. 131,11. 7. Ψαλμ. 88,30. 8. Ψαλμ. 88,36-38. 9. Ματθ. 23,2. 10. Ματθ. 21,9. Ἰω. 12,13. 11. Ματθ. 9,27. 12. Λουκ. 1,32. 13. Β' Τιμ. 2,8.

μένου ἐκ σπέρματος Δαβὶδ κατὰ σάρκα[1]. καταδέχου τοίνυν τὸν ἐκ Δαβὶδ γεγεννημένον πειθόμενος τῇ προφητείᾳ τῇ λεγούσῃ· καὶ ἔσται **34** ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἡ ῥίζα τοῦ Ἰεσσαὶ καὶ ὁ ἀνιστάμενος ἄρχειν ἐθνῶν· ἐπ' αὐτῷ ἔθνη ἐλπιοῦσιν[2].

ΚΔ'. Ἀλλὰ διαπονοῦνται οἱ Ἰουδαῖοι διὰ ταῦτα. προῄδει καὶ τοῦτο Ἡσαΐας λέγων· καὶ θελήσουσιν, εἰ ἐγένοντο πυρίκαυστοι, ὅτι παιδίον ἐγεννήθη ἡμῖν[3]· οὐ γὰρ αὐτοῖς· υἱὸς καὶ ἐδόθη ἡμῖν[4]. σημείωσαι δὲ ὅτι πρῶτον ἦν υἱὸς Θεοῦ, εἶτα ἐδόθη ἡμῖν.

Καὶ μετ' ὀλίγα φησίν· καὶ τῆς εἰρήνης αὐτοῦ οὐκ ἔστιν ὅριον[5]. ὅρια Ῥωμαίων ἔστι, τῆς τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ βασιλείας ὅριον οὐκ ἔστιν. ὅρια Περσῶν καὶ Μήδων ἔστιν, τοῦ δὲ υἱοῦ ὅριον οὐκ ἔστιν. εἶτα ἑξῆς· ἐπὶ τὸν θρόνον Δαβὶδ καὶ ἐπὶ **[757]** τὴν βασιλείαν αὐτοῦ, κατορθῶσαι αὐτήν[6]. ἐκ τοῦ Δαβὶδ τοίνυν ἦν ἡ ἁγία παρθένος.

ΚΕ'. Ἔπρεπε γὰρ τῷ ἁγνοτάτῳ καὶ διδασκάλῳ τῆς ἁγνείας ἐξ ἁγνῶν ἐξεληλυθέναι παστάδων. εἰ γὰρ ὁ τῷ Ἰησοῦ καλῶς ἱερατεύων ἀπέχεται γυναικός, αὐτὸς ὁ Ἰησοῦς πῶς ἔμελλεν ἐξ ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς ἔρχεσθαι; ὅτι σὺ εἶ, φησὶν ἐν ψαλμοῖς, ὁ ἐκσπάσας με ἐκ γαστρός[7]. πρόσεχε ἀκριβῶς τῷ ὁ ἐκσπάσας με ἐκ γαστρὸς σημαίνοντι τὸ χωρὶς ἀνδρὸς ἐκ παρθένου γαστρὸς καὶ σαρκὸς αὐτὸν ἐκσπασθέντα γεγεννῆσθαι. τῶν γὰρ ἀπὸ γαμικῆς ἀκολουθίας γεννωμένων ἕτερος ὁ τρόπος.

ΚϚ'. Οὐκ ἐπαισχύνεται δὲ ἐκ μελῶν τοιούτων ἀναλαμβάνειν σάρκα ὁ τῶν μελῶν αὐτῶν πλάστης. καὶ τίς ἄρα τοῦτο ἡμῖν φησιν; λέγει πρὸς Ἱερεμίαν ὁ κύριος· πρὸ τοῦ με πλάσαι σε ἐκ κοιλίας ἐπίσταμαί σε, καὶ πρὸ τοῦ σε ἐξελθεῖν ἐκ μήτρας ἡγίασά σε[8]. ὁ οὖν ἐν τῷ πλάττειν ἀνθρώπους ἐφαπτόμενος καὶ μὴ ἐπαισχυνόμενος, ἄρα ἐν τῷ πλάττεσθαι τὴν ἁγίαν σάρκα, τὸ καταπέτασμα τῆς θεότητος, δι' ἑαυτόν, ἐπῃσχύνετο; Θεός ἐστιν ὁ ἐν γαστρὶ καὶ μέχρι νῦν δημιουργῶν τὰ βρέφη, καθὼς ἐν τῷ Ἰὼβ γέγραπται· ἢ οὐχ ὥσπερ γάλα **36** με ἤμελξας, ἐτύρωσας δέ με ἴσα τυρῷ; δέρμα καὶ κρέας με ἐνέδυσας, ὀστέοις δέ με καὶ νεύροις ἐνεῖρας[9].

Οὐδὲν μιαρόν ἐστιν ἐν ἀνθρωπίνῃ κατασκευῇ, ἐὰν μὴ μολύνῃ μοιχείαις καὶ ἀκολασίᾳ ταύτην. ὁ πλάσας τὸν Ἀδὰμ ἔπλασε καὶ τὴν Εὔαν, καὶ χερσὶ θείαις τὸ ἄρσεν καὶ τὸ θῆλυ πέπλασται. οὐδὲν τῶν ἐν σώματι μελῶν ἐστι μιαρὸν ἐξ ἀρχῆς πλασθέν. φιμούσθωσαν γὰρ οἱ αἱρετικοὶ πάντες οἱ κατηγοροῦντες τῶν σωμάτων, μᾶλλον δὲ αὐτοῦ τοῦ πλάσαντος. ἡμεῖς δὲ μνημονεύωμεν Παύλου λέ**[760]**γοντος· οὐκ οἴδατε, ὅτι τὰ σώματα ὑμῶν ναὸς τοῦ ἐν ὑμῖν ἁγίου πνεύματός ἐστιν[10]; καὶ πάλιν ὁ προφήτης προείρηκεν ἐκ προσώπου Ἰησοῦ· σάρξ μου ἐξ αὐτῶν[11]. καὶ ἀλλαχοῦ γέγραπται· διὰ τοῦτο δώσει αὐτοὺς ἕως καιροῦ

---

1. Ρωμ. 1,3. 2. Ἡσ. 11,10. 3. Ἡσ. 9,4-5. 4. Ἡσ. 9,5. 5. Ἡσ. 9,6. 6. ἔνθ' ἀν. 7. Ψαλμ. 21,10. 8. Ἰερ. 1,5. 9. Ἰὼβ 10,10-11. 10. Α' Κορ. 6,19. 11. Ὠσ. 9,12.

τικτούσης[1]. καὶ τί τὸ σημεῖον; ἑξῆς φησι· τέξεται καὶ οἱ λοιποὶ τῶν ἀδελφῶν αὐτῶν ἐπιστρέψουσι[2]. καὶ τίνα τὰ μνῆστρα τῆς παρθένου, τῆς ἁγίας νύμφης; καὶ μνηστεύσομαί σε ἐμαυτῷ ἐν πίστει[3]. καὶ Ἐλισάβετ λαλοῦσα πρὸς αὐτὴν ὁμοίως λέγει· καὶ μακαρία ἡ πιστεύσασα, ὅτι ἔσται τελείωσις τοῖς λεγομένοις αὐτῇ παρὰ κυρίου[4].

ΚΖ'. Ἀλλὰ διασύρουσιν ἡμᾶς Ἕλληνές τε καὶ Ἰουδαῖοι, καί φασιν, ὅτι ἀδύνατον ἦν τὸν Χριστὸν ἐκ παρθένου γεννηθῆναι. Ἕλληνας μὲν οὖν ἐκ τῶν παρ' αὐτοῖς μύθων ἐπιστομίσωμεν. οἱ γὰρ λέγοντες λίθους ῥιπτομένους εἰς ἀνθρώπους μεταβάλλεσθαι, πῶς τὸ παρθένον τεκεῖν λέγετε ἀδύνατον εἶναι; οἱ ἐξ ἐγκεφάλου θυγατέρα τετέχθαι μυθολογοῦντες πῶς ἐκ παρθενικῆς γαστρὸς τετέχθαι υἱὸν λέγετε εἶναι ἀδύνατον; οἱ ἐκ μηροῦ τοῦ παρ' ὑμῖν Διὸς κυοφορηθῆναι ψευδῶς λέγοντες Διόνυσον, πῶς ἀθετεῖτε τὸ **38** ἡμέτερον ἀληθές; οἶδα λέγων ἀνάξια τῆς παρούσης ἀκροάσεως, ἀλλ' ἵνα εὐκαίρως σὺ τοὺς Ἕλληνας ὀνειδίσῃς, ταῦτα προσηνέγκαμεν ἐκ τῶν παρ' αὐτοῖς μύθων τὰ πρὸς αὐτοὺς λέγοντες.

ΚΗ'. Πρὸς δὲ τοὺς ἐκ περιτομῆς οὕτως ἀπάντησον ἐρωτήσας, ποῖόν ἐστι δύσκολον, στεῖραν πρεσβῦτιν τῶν ἐθίμων ἐκλιπόντων τεκεῖν, ἢ παρθένον νεάζουσαν γεννῆσαι; στεῖρα ἦν Σάῤῥα[5] καὶ ἐκλιπόντων τῶν γυναικείων[6] τέτοκε παρὰ φύσιν. οὐκοῦν τὸ στεῖραν γεννῆσαι παρὰ φύσιν, καὶ τὸ παρθένον γεννῆσαι. ἢ τὰ δύο τοίνυν ἀθέτησον, ἢ τὰ δύο κατάδεξαι. ὁ γὰρ αὐτὸς Θεός ἐστιν ὁ κἀκεῖνο ποιήσας καὶ τοῦτο κατασκευάσας. οὐ γὰρ τολμήσεις εἰπεῖν, ὅτι ἐκεῖ δυνατόν ἐστι Θεῷ καὶ ὧδε ἀδύνατον.

Καὶ πάλιν, ποία φύσις χεῖρα ἀνθρώπου μεταβληθῆναι ἐν μιᾷ ὥρᾳ πρὸς ἕτερον εἶδος καὶ πάλιν ἀποκαταστῆναι; πῶς τοίνυν ἡ Μωσέως χεὶρ ὡς χιὼν ἐλευκάνθη καὶ ἅμα πάλιν ἀποκατεστάθη[7]; ἀλλὰ λέγεις ὅτι Θεὸς θελήσας μετέβαλεν. ἐκεῖ Θεὸς θελήσας δύναται καὶ ὧδε ἄρα οὐ δύναται; κἀκεῖνο μὲν σημεῖον ἦν πρὸς Αἰγυπτίους μόνον, τοῦτο δὲ σημεῖον ἦν τῇ οἰκουμένῃ δωρούμενον. ὦ Ἰουδαῖοι, ποῖον δέ ἐστι μᾶλλον δυσκολώτερον, παρθένον γεννῆσαι ἢ ῥάβδον εἰς ζῷον ψυχωθῆναι; ὁμολογεῖτε ὅτι ἐπὶ Μωϋσέως εὐ**[761]**θυτάτη ῥάβδος ὀφιοειδὴς γενομένη[8] φοβερὰ ἦν τῷ ῥίψαντι, καὶ ὁ πρὸ τούτου κατέχων τὴν ῥάβδον ἔφυγε ταύτην ὡς δράκοντα. δράκων γὰρ ἦν τῇ ἀληθείᾳ. ἔφυγε δὲ οὐ φοβηθεὶς ὃ κατεῖχεν, ἀλλὰ ἀγωνιάσας τὸν μεταβεβληκότα. ὀδόντας εἶχεν ἡ ῥάβδος καὶ δρακοντικοὺς ὀφθαλμούς. ἐκ ῥάβδου τοίνυν ὀφθαλμοὶ βλέποντες ἐκφύονται, καὶ ἐκ παρθενικῆς γαστρὸς παιδίον οὐ γεννᾶται Θεοῦ θέλοντος;

Σιωπῶ γὰρ ὅτι καὶ ἡ ῥάβδος ἡ Ἀαρών, ὅπερ τὰ λοιπὰ δένδρα δι' ἐνιαυτῶν ποιεῖ πλειόνων, τοῦτο διὰ μιᾶς νυκτὸς **40** ἐποίησεν. τίς γὰρ οὐκ

---

1. Μιχ. 5,2. 2. ἐνθ' ἀν. 3. Ὡσ. 2,22. 4. Λουκ. 1,45. 5. Γέν. 11,30. 6. Πρβλ. Γέν. 18,11. 7. Πρβλ. Ἔξ. 4,6-7. 8. Πρβλ. Ἔξ. 4,3.

οἶδεν, ὅτι ῥάβδος ἀπολέσασα τὸν φλοιὸν οὐδ' ἂν μεταξὺ ποταμῶν τεθῇ φύσει ποτέ; ἀλλ' ἐπειδὴ Θεὸς οὐ φύσεσιν ἀκολουθεῖ δένδρων, ἀλλὰ φύσεών ἐστι ποιητής, ἡ ἄκαρπος καὶ ξηρὰ καὶ ἄφλοιος ῥάβδος ἤνθησε καὶ ἐβλάστησε καὶ κάρυα ἐκαρποφόρησεν. ὁ οὖν τῇ ῥάβδῳ διὰ τὸν τυπικὸν ἀρχιερέα καρπὸν ὑπὲρ φύσιν χαρισάμενος, ἄρα τῇ παρθένῳ διὰ τὸν ἀληθινὸν ἀρχιερέα τὸ τεκεῖν οὐκ ἐχαρίζετο;

ΚΘ'. Καλὰ ταῦτα ὑπομνηστικὰ τῶν λόγων. ἀλλ' ἔτι ἀντιλέγουσιν Ἰουδαῖοι, καὶ οὐ πείθονται τοῖς περὶ ῥάβδου λόγοις, ἐὰν μὴ ὁμοίοις παραδόξοις καὶ παρὰ φύσιν πεισθῶσι τοκετοῖς. ἐξέτασον τοίνυν αὐτοὺς οὕτως. ἡ Εὔα ἐξ ἀρχῆς ἐκ τίνος ἐγεννήθη; ποία μήτηρ συνείληφεν ἐκείνην τὴν ἀμήτορα; λέγει δὲ ἡ γραφή, ὅτι ἐκ πλευρᾶς γέγονε τοῦ Ἀδάμ[1]. ἆρα οὖν ἡ μὲν Εὔα ἐκ πλευρᾶς ἄρσενος χωρὶς μητρὸς γεννᾶται, ἐκ δὲ παρθενικῆς γαστρὸς χωρὶς ἀνδρὸς παιδίον οὐ γεννᾶται; ἐχρεωστεῖτο τοῖς ἀνδράσι παρὰ τοῦ θήλεος γένους ἡ χάρις. ἡ γὰρ Εὔα ἐκ τοῦ Ἀδὰμ ἐγεννήθη, καὶ οὐκ ἐκ μητρὸς συλληφθεῖσα, ἀλλ' ἐκ μόνου ἀνδρὸς ὥσπερ ἀποτεχθεῖσα. ἀπέδωκεν οὖν ἡ Μαρία τῆς χάριτος τὸ χρέος, οὐκ ἐξ ἀνδρός, ἀλλ' ἐξ ἑαυτῆς, μόνης ἀχράντως ἐκ πνεύματος ἁγίου δυνάμει Θεοῦ γεννήσασα.

Λ'. Λάβωμεν δὲ ἔτι τὸ τούτου μεῖζον. τὸ μὲν γὰρ ἐκ σωμάτων σώματα γεννηθῆναι, εἰ καὶ παράδοξον, ἀλλ' ὅμως δυνατόν. τὸ δὲ τὸν χοῦν τῆς γῆς ἄνθρωπον γενέσθαι τοῦτο **42.** θαυμαστότερον. τὸ πηλὸν συγκεχυμένον ὀφθαλμῶν χιτῶνας λαβεῖν καὶ λαμπηδόνας τοῦτο θαυμαστότερον. τὸ ἐκ μονοειδοῦς χοὸς γεννᾶσθαι καὶ ὀστέων καρτερότητα καὶ πνεύμο**[764]**νος ἁπαλότητα καὶ λοιπὰς διαφόρους ἰδέας μελῶν τοῦτο θαυμαστόν· τὸ πηλὸν ψυχωθέντα περιέρχεσθαι τὴν οἰκουμένην αὐτοκινήτως καὶ οἰκοδομεῖν τοῦτο θαυμαστόν. τὸ πηλὸν διδάσκειν καὶ λαλεῖν[2] καὶ τεκτονεύειν καὶ βασιλεύειν τοῦτο θαυμαστόν. ὦ τοίνυν ἀμαθέστατοι Ἰουδαῖοι, πόθεν Ἀδὰμ ἐγένετο; οὐχ ὁ Θεὸς χοῦν λαβὼν ἀπὸ τῆς γῆς[3] ἔπλασε τὸ πλάσμα τοῦτο τὸ θαυμάσιον; εἶτα πηλὸς μὲν εἰς ὀφθαλμὸν μεταβάλλεται, καὶ παρθένος υἱὸν οὐ γεννᾷ; τὸ ὡς ἐν ἀνθρώποις ἀδύνατον μᾶλλον γίνεται, καὶ τὸ ἐγχωροῦν ἄρα οὐ γίνεται;

ΛΑ'. Τούτων μνημονεύωμεν, ἀδελφοί. τοῖς ὀργάνοις τούτοις ἀμυντηρίοις χρησώμεθα. μὴ ἀνεχώμεθα τῶν αἱρετικῶν τῶν κατὰ φαντασίαν τὴν παρουσίαν διδασκόντων. καταπτύσωμεν καὶ τῶν λεγόντων ἐξ ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς εἶναι τὴν γέννησιν τοῦ σωτῆρος, τῶν τολμησάντων εἰπεῖν ὅτι ἦν ἐκ τοῦ Ἰωσὴφ καὶ τῆς Μαρίας διὰ τὸ γεγράφθαι· καὶ παρέλαβε τὴν γυναῖκα αὐτοῦ[4]. μνημονεύσωμεν γὰρ τοῦ Ἰακὼβ τοῦ πρὶν λαβεῖν τὴν Ῥαχὴλ λέγοντος τῷ Λάβαν· ἀπόδος τὴν γυναῖκά μου[5]. ὥσπερ γὰρ ἐκείνη πρὸ τῆς γαμικῆς καταστάσεως τῷ μόνον

---

1. Πρβλ. Γέν. 2,22. 2. Πρβλ. Ἰὼβ 38,14. 3. Πρβλ. Γέν. 2,7.
4. Ματθ. 1,24. 5. Γέν. 29,21.

ἐπαγγελίαν εἶναι γυνὴ τοῦ Ἰακὼβ ὠνομάζετο, οὕτω καὶ ἡ Μαρία τῷ μνηστευθῆναι γυνὴ τοῦ Ἰωσὴφ ὠνομάζετο. καὶ βλέπε τοῦ εὐαγγελίου τὴν ἀκρίβειαν λέγοντος· ἐν δὲ τῷ μηνὶ τῷ ἕκτῳ ἀπεστάλη ὁ ἄγγελος Γαβριὴλ ἀπὸ τοῦ Θεοῦ εἰς πόλιν τῆς Γαλιλαίας, ᾗ ὄνομα Ναζαρέτ, πρὸς παρθένον μεμνηστευμένην ἀνδρί, ᾧ ὄνομα Ἰωσήφ[1], καὶ ἑξῆς.

44 Καὶ πάλιν, ὅτε ἡ ἀπογραφὴ ἦν καὶ ἀνέβη Ἰωσὴφ ἀπογράψασθαι, τί λέγει ἡ γραφή; ἀνέβη δὲ καὶ Ἰωσὴφ ἀπὸ τῆς Γαλιλαίας ἀπογράψασθαι σὺν Μαριὰμ τῇ μεμνηστευμένῃ αὐτῷ γυναικὶ οὔσῃ ἐγκύῳ[2]. ἔγκυος μὲν γὰρ ἦν. οὐκ εἶπε δὲ ὅτι τῇ γυναικὶ αὐτοῦ, ἀλλὰ τῇ μεμνηστευμένῃ αὐτῷ. **[765]** ἐξαπέστειλε γὰρ ὁ Θεὸς τὸν υἱὸν αὐτοῦ, φησὶν ὁ Παῦλος, οὐ γενόμενον ἐξ ἀνδρὸς καὶ γυναικός, ἀλλὰ γενόμενον ἐκ γυναικός[3] μόνον, τοῦτ' ἔστιν ἐκ παρθένου. τὸ γὰρ γυναῖκα καὶ τὴν παρθένον καλεῖσθαι, προαπεδείξαμεν. ἐκ παρθένου γὰρ ἐγεννήθη ὁ παρθενοποιὸς τῶν ψυχῶν.

ΛΒ'. Ἀλλὰ θαυμάζεις τὸ γενόμενον; ἐθαύμαζε τοῦτο καὶ αὐτὴ ἡ γεννήσασα. λέγει γὰρ πρὸς τὸν Γαβριήλ· πῶς ἔσται μοι τοῦτο, ἐπεὶ ἄνδρα οὐ γινώσκω[4]; ὁ δέ φησι· πνεῦμα ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σὲ καὶ δύναμις ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι. διὸ καὶ τὸ γεννώμενον ἅγιον κληθήσεται υἱὸς Θεοῦ[5]. ἄχραντος καὶ ἀῤῥύπαρος ἡ γέννησις. ὅπου γὰρ [πνεῖ] πνεῦμα ἅγιον, ἐκεῖ περιῄρηται πᾶς μολυσμός. ἀῤῥύπαρος ἡ ἔνσαρκος γέννησις τοῦ μονογενοῦς ἐκ τῆς παρθένου. κἂν ἀντιλέγωσιν οἱ αἱρετικοὶ πρὸς τὴν ἀλήθειαν, ἐλέγξει αὐτοὺς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. ἀγανακτήσει ἡ δύναμις τοῦ ὑψίστου ἡ ἐπισκιάσασα. ἀντικαταστήσεται Γαβριὴλ ἀντιπρόσωπος ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως. καταισχυνεῖ αὐτοὺς ὁ τῆς φάτνης τόπος ὁ δεξάμενος τὸν δεσπότην. ποιμένες μαρτυρήσουσιν οἱ τότε εὐαγγελισθέντες καὶ ἡ στρατιὰ τῶν ἀγγέλων τῶν αἰνούντων καὶ ὑμνούντων καὶ εἰπόντων· δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία[6]. ὁ ναός, εἰς ὃν τότε ἀνηνέχθη τῇ τεσσαρα**46**κοστῇ ἡμέρᾳ, τὰ ζεύγη τῶν τρυγόνων τὰ ὑπὲρ αὐτοῦ προσενεχθέντα, καὶ ὁ τότε ἐναγκαλισάμενος αὐτὸν Συμεών, καὶ ἡ παροῦσα προφῆτις Ἄννα.

ΛΓ'. Θεοῦ τοίνυν μαρτυροῦντος καὶ πνεύματος ἁγίου συμμαρτυροῦντος καὶ Χριστοῦ λέγοντος· τί με ζητεῖτε ἀποκτεῖναι[7] ἄνθρωπον ὃς τὴν ἀλήθειαν ὑμῖν λελάληκα[8]; φιμούσθωσαν οἱ αἱρετικοὶ οἱ ἀντιλέγοντες τῇ ἀνθρωπότητι. ἀντιλέγουσι γὰρ τῷ λέ**[768]**γοντι· ψηλαφήσατέ με καὶ ἴδετε, ὅτι πνεῦμα σάρκα καὶ ὀστέα οὐκ ἔχει, καθὼς ἐμὲ θεωρεῖτε ἔχοντα[9]. προσκυνείσθω ὁ ἐκ παρθένου γεννηθεὶς κύριος, καὶ γνωριζέτωσαν αἱ παρθένοι τῆς οἰκείας πολιτείας τὸν στέφανον. γνωριζέτω καὶ τῶν μοναζόντων τὸ τάγμα τῆς ἁγνείας τὸ ἐπίδοξον. οὐ γὰρ ἀπεστερήμεθα τοῦ τῆς ἁγνείας ἀξιώματος. ἐν γαστρὶ μὲν παρθένου γέγονεν ὁ τοῦ σωτῆρος ἐννεαμηνιαῖος χρόνος, ἀνὴρ δὲ γέγονεν

---

1. Λουκ. 1,26-27. 2. Πρβλ. Λουκ. 2,4-5. 3. Πρβλ. Γαλ. 4,4. 4. Λουκ. 1,34. 5. Λουκ. 1,35. 6. Λουκ. 2,14. 7. Ἰω. 7,20. 8. Ἰω. 8,40. 9. Λουκ. 24,39.

ὁ κύριος τριάκοντα καὶ τρία ἔτη, ὥστε, εἰ σεμνύνεται παρθένος διὰ τὸν ἐννεαμηνιαῖον χρόνον, πολὺ μᾶλλον ἡμεῖς διὰ τὸ πολυετὲς τῶν χρόνων.

ΛΔʹ. Πάντες δὲ τὸν τῆς ἁγνείας δρόμον τοῦ Θεοῦ χάριτι δράμωμεν, νεανίσκοι καὶ παρθένοι, πρεσβύτεροι μετὰ νεωτέρων[1], οὐκ ἀκολασίας μετιόντες, ἀλλ' αἰνοῦντες τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ. μὴ ἀγνοήσωμεν τῆς ἁγνείας τὸ ἔνδοξον. ἀγγελικὸς γάρ ἐστιν ὁ στέφανος καὶ ὑπὲρ ἄνθρωπον τὸ κατόρθωμα. φεισώμεθα τῶν σωμάτων τῶν μελλόντων λάμπειν ὡς ὁ ἥλιος[2]. μὴ διὰ μικρὰν ἡδονὴν τὸ τηλικοῦτον καὶ τοσοῦτον σῶμα μολύνωμεν. μικρὰ μὲν γὰρ καὶ πρὸς ὥραν ἡ ἁμαρτία, πολυετὴς δὲ καὶ αἰώνιος ἡ αἰσχύνη, ἄγγελοι περιπατοῦντες ἐπὶ γῆς εἰσιν οἱ τῆς ἁγνείας ἐργάται. αἱ παρθένοι μετὰ Μαρίας τῆς παρθένου ἔχουσι τὸ μέρος.

Ἐξοριζέσθω πᾶς καλλωπισμὸς καὶ πᾶν ἀτηρὸν βλέμμα καὶ πᾶς περίπατος περισεσυρμένος καὶ πᾶσα στολὴ καὶ θυ**48**μίαμα ἡδονῆς δελεαστικόν. θυμίαμα δὲ ἐν πᾶσιν ἔστω ἡ προσευχὴ τῆς εὐωδίας καὶ ἡ τῶν ἀγαθῶν πράξεων καὶ ὁ τῶν σωμάτων ἁγιασμός, ἵνα ὁ ἐκ παρθένου γεννηθεὶς κύ**[769]**ριος εἴπῃ καὶ περὶ ἡμῶν, ἀνδρῶν τε ἁγνευόντων καὶ γυναικῶν τῶν στεφανουμένων· ἐνοικήσω ἐν ἑαυτοῖς καὶ ἐμπεριπατήσω καὶ ἔσομαί αὐτῶν Θεὸς καὶ αὐτοὶ ἔσονταί μοι λαός[3]. ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ ΙΓʹ

50 [772] Φ ω τ ι ζ ο μ έ ν ω ν, ἐν Ἱεροσολύμοις σχεδιασθεῖσα, εἰς τὸ τ ὸ ν σ τ α υ ρ ω θ έ ν τ α κ α ὶ τ α φ έ ν τ α. καὶ ἀνάγνωσις ἐκ τοῦ Ἡσαΐου· κ ύ ρ ι ε, τ ί ς ἐ π ί σ τ ε υ σ ε τ ῇ ἀ κ ο ῇ ἡ μ ῶ ν; κ α ὶ ὁ β ρ α χ ί ω ν κ υ ρ ί ο υ τ ί ν ι ἀ π ε κ α λ ύ φ θ η[4]; καὶ ἑξῆς· ὡς π ρ ό β α τ ο ν ἐ π ὶ σ φ α γ ὴ ν ἤ χ θ η[5]. καὶ τὰ ἑξῆς.

Αʹ. Καύχημα μὲν τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας καὶ πᾶσα πρᾶξις Ἰησοῦ, καύχημα δὲ καυχημάτων ὁ σταυρός. καὶ τοῦτο γινώσκων ὁ Παῦλός φησιν· ἐμοὶ δὲ μὴ γένοιτο καυχᾶσθαι εἰ μὴ ἐν τῷ σταυρῷ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ[6]. θαυμαστὸν μὲν γὰρ ἦν τὸ καὶ τυφλὸν ἐκ γενετῆς ἐν τῷ Σιλωὰμ ἀναβλέψαι[7]· ἀλλὰ τί πρὸς τοὺς τυφλοὺς τῆς οἰκουμένης; μέγα μὲν καὶ ὑπὲρ φύσιν τὸ τὸν Λάζαρον τετραήμερον ἀναστῆναι, ἀλλὰ μέχρις ἐκείνου μόνου ἦν ἡ χάρις. τί δὲ πρὸς τοὺς ἐν τῇ οἰκουμένῃ ταῖς ἁμαρτίαις νενεκρωμένους; θαυμαστὸν τὸ πηγάσαι τροφὴν πέντε ἄρτους εἰς τοὺς πεντακισχιλίους[8]· ἀλλὰ τί πρὸς τοὺς λιμώσσοντας ἐν ἀγνωσίᾳ κατὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην[9]; θαυμαστὸν τὸ λυθῆναι τὴν δέκα καὶ ὀκτὼ ἔτη[10] δεδεμένην ὑπὸ τοῦ σατανᾶ· ἀλλὰ τί

1. Ψαλμ. 148,12. 2. Πρβλ. Ματθ. 13,43. 3. Βʹ Κορ. 6,16. Πρβλ. Λευιτ. 26,12. 4. Ἡσ. 53,1. 5. Ἡσ. 53,7. 6. Γαλ. 6,14. 7. Πρβλ. Ἰω. 9,7. 8. Πρβλ. Ματθ. 14,21. 9. Πρβλ. Ἀμ. 8,11. 10. Πρβλ. Λουκ. 13,11.

πρὸς ἡμᾶς πάντας τοὺς ταῖς σειραῖς τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν καταδεδεμένους[1]; ὁ δὲ τοῦ σταυροῦ στέφανος ἐφωταγώγησε μὲν τοὺς ἐν ἀγνωσίᾳ τυφλούς, ἔλυσε δὲ πάντας τοὺς ὑπὸ τῆς ἁμαρτίας κατεχομένους καὶ κόσμον ὅλον ἀνθρώπων ἐλυτρώσατο.

52 [773] Β΄. Καὶ μὴ θαυμάσῃς εἰ κόσμος ὅλος ἐλυτρώθη. οὐ γὰρ ἦν ἄνθρωπος ψιλός, ἀλλὰ υἱὸς Θεοῦ μονογενής, ὁ ὑπεραποθνήσκων. καίτοιγε ἴσχυσεν ἑνὸς ἀνδρὸς τοῦ Ἀδὰμ ἡ ἁμαρτία θάνατον ἐνέγκαι τῷ κόσμῳ. εἰ δὲ τῷ παραπτώματι τοῦ ἑνὸς θάνατος ἐβασίλευσεν εἰς τὸν κόσμον, πῶς οὐχὶ μᾶλλον τῇ δικαιοσύνῃ τοῦ ἑνὸς ἡ ζωὴ βασιλεύσει[2]; καὶ εἰ τότε διὰ τὸ ξύλον τῆς βρώσεως ἐξεβλήθησαν ἐκ παραδείσου[3], ἄρα διὰ τὸ ξύλον Ἰησοῦ νῦν εὐκοπώτερον οἱ πιστεύοντες εἰς παράδεισον οὐκ εἰσελεύσονται; εἰ ὁ πρωτόπλαστος ἀπὸ γῆς ἤνεγκεν οἰκουμενικὸν θάνατον, ὁ πλάσας αὐτὸν ἀπὸ γῆς[4] ἄρα οὐ φέρει ζωὴν αἰώνιον αὐτὸς ὢν ἡ ζωή[5]; εἰ Φινεὲς ζηλώσας καὶ ἀνελὼν τὸν αἰσχροποιὸν κατέπαυσε τοῦ Θεοῦ τὴν ὀργήν[6], Ἰησοῦς οὐκ ἄλλον ἀνελών, ἀλλ' ἑαυτὸν ἀντίλυτρον παραδούς[7], ἄρα τὴν ὀργὴν οὐ λύει τὴν κατὰ τῶν ἀνθρώπων;

Γ΄. Μὴ τοίνυν ἐπαισχυνώμεθα τῷ σταυρῷ τοῦ σωτῆρος, ἀλλὰ μᾶλλον ἐγκαυχώμεθα. ὁ γὰρ λόγος τοῦ σταυροῦ Ἰουδαίοις μέν ἐστι σκάνδαλον, ἔθνεσι δὲ μωρία[8], ἡμῖν δὲ σωτηρία. καὶ τοῖς μὲν ἀπολλυμένοις μωρία ἐστί, τοῖς δὲ σῳζομένοις ἡμῖν δύναμις Θεοῦ ἐστιν[9]. οὐ γὰρ ἦν ψιλὸς ἄνθρωπος, καθὼς εἴρηται, ὁ ὑπεραποθνήσκων, ἀλλὰ υἱὸς Θεοῦ, Θεὸς ἐνανθρωπήσας. εἶτα τὸ μὲν ἐπὶ Μωσέως πρόβατον μακρὰν ἀπήλασε τὸν ὀλεθρεύοντα[10], τὸ δὲ τοῦ Θεοῦ πρόβατον τὸ αἶρον τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου[11] πολὺ μᾶλλον οὐκ ἠλευθέρου τῶν ἁμαρτιῶν; ἀλλὰ τὸ μὲν αἷμα τοῦ ἀλόγου προβάτου τὴν σωτηρίαν παρεῖχε, τὸ δὲ τοῦ μονογενοῦς πολὺ μᾶλλον οὐ σῴζει; εἴ τις ἀπιστεῖ τῇ δυνάμει τοῦ σταυρωθέντος, ἐξεταζέτω τοὺς δαίμονας. εἴ τις οὐ πιστεύει τοῖς λόγοις, πιστευέτω τοῖς φαινομένοις. πολλοὶ κατὰ τὴν οἰκουμένην ἐσταυρώθησαν, ἀλλ' οὐδένα πτήσσουσιν οἱ δαίμονες. [τοῦ δὲ ὑπὲρ ἡμῶν σταυρωθέντος Χριστοῦ καὶ τὸ σημεῖον ἰδόντες μόνον τοῦ σταυτοῦ πτήσσουσιν οἱ δαί**[776]**μονες], ἐπειδὴ οἱ μὲν δι' οἰκείας ἁμαρτίας **54** ἀπέθανον, ὁ δὲ ὑπὲρ ἁμαρτιῶν ἀλλοτρίων. ἁμαρτίαν γὰρ οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ εὑρέθη δόλος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ[12]. οὐ Πέτρος ἦν ὁ τοῦτο λέγων, ἐπεὶ ἂν ὑπωπτεύθη χαρίζεσθαι τῷ διδασκάλῳ, ἀλλ' Ἡσαΐας ἐστὶν ὁ λέγων, ὁ σαρκὶ μὲν μὴ συμπαρών, πνεύματι δὲ τὴν ἔνσαρκον ἐπιδημίαν προθεωρήσας. καὶ τί μοι μάρτυρα νῦν φέρειν μόνον προφήτην; λάμβανε μάρτυρα Πιλᾶτον αὐτὸν τὸν καταδικάσαντα λέγοντα·

---

1. Πρβλ. Παρμ. 5,22. 2. Πρβλ. Ρωμ. 5,17. 3. Πρβλ. Γέν. 3,24. 4. Πρβλ. Γέν. 2,7. 5. Πρβλ. Ἰω. 14,6. 6. Ἀριθ. 8,11. 7. Πρβλ. Α΄ Τιμ. 2,6. 8. Πρβλ. Α΄ Κορ. 1,18.23. 9. Α΄ Κορ. 1,18. 10. Πρβλ. Ἔξ. 12,23. 11. Πρβλ. Ἰω. 1,29. 12. Α΄ Πέτρ. 2,22 Πρβλ. Ἡσ. 53,9.

οὐδὲν αἴτιον εὑρίσκω ἐν τῷ ἀνθρώπῳ τούτῳ[1]. διδοὺς δὲ τοῦτον ἔκδοτον ἀπονιψάμενός τε τὰς χεῖρας, ἀθῷος, φησίν, εἰμὶ ἀπὸ τοῦ αἵματος τοῦ δικαίου τούτου[2]. ἔστι καὶ ἄλλος μάρτυς τῆς ἀναμαρτησίας τοῦ Ἰησοῦ, ὁ πρωτοστάτης τοῦ παραδείσου λῃστής, ἐπιτιμῶν τῷ πλησίον καὶ λέγων· ἡμεῖς ἄξια, ὧν ἐπράξαμεν, ἀπολαμβάνομεν, οὗτος δὲ οὐδὲν κακὸν ἐποίησε[3]· παρῆμεν γὰρ ἐγώ τε καὶ σὺ τῇ κρίσει.

Δ'. Ἔπαθεν οὖν Ἰησοῦς κατὰ ἀλήθειαν ὑπὲρ πάντων ἀνθρώπων. οὐ γὰρ δόκησις ὁ σταυρός, ἐπεὶ δόκησις καὶ ἡ λύτρωσις. οὐ φαντασιώδης ὁ θάνατος, ἐπεὶ καὶ μυθώδης ἡ σωτηρία. εἰ φαντασιώδης ὁ θάνατος, ἀληθεῖς οἱ λέγοντες· ἐμνήσθημεν ὅτι ἐκεῖνος ὁ πλάνος ἔλεγεν ἔτι ζῶν· μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἐγείρομαι[4]. τὸ μὲν οὖν πάθος ἀληθές, ἀληθῶς γὰρ ἐσταυρώθη, καὶ οὐκ ἐπαισχυνόμεθα. ἐσταυρώθη, καὶ οὐκ ἀρνούμεθα, ἀλλὰ μᾶλλον καυχῶμαι λέγων. κἂν γὰρ ἀρνήσωμαι νῦν, ἐλέγχει με οὗτος ὁ Γολγοθᾶς, οὗ πλησίον νῦν πάντες πάρεσμεν. ἐλέγχει με τοῦ σταυροῦ τὸ ξύλον τὸ κατὰ μικρὸν ἐντεῦθεν πάσῃ τῇ οἰκουμένῃ λοιπὸν διαδοθέν.

Ὁμολογῶ **[777]** τὸν σταυρόν, ἐπειδὴ οἶδα τὴν ἀνάστασιν. εἰ γὰρ σταυρωθεὶς ἀπέμεινεν, οὐκ ἂν ἴσως ὡμολόγησα, συνέκρυψα **56** γὰρ ἂν τάχα τῷ ἐμῷ διδασκάλῳ. ἀναστάσεως δὲ τὸν σταυρὸν διαδεξαμένης οὐκ ἐπαισχύνομαι διηγούμενος.

Ε'. Πᾶσι μὲν οὖν ὁμοίως ἔνσαρκος ὢν ἐσταυρώθη, ἀλλ' οὐ διὰ τὰς ὁμοίας ἁμαρτίας. οὐ γὰρ διὰ φιλοχρηματίαν ἤχθη εἰς θάνατον· ἀκτημοσύνης γὰρ ἦν διδάσκαλος· οὐδὲ δι' ἐπιθυμίαν κατεδικάσθη· αὐτὸς γὰρ λέγει σαφῶς· ὃς ἐὰν ἐμβλέψῃ γυναικὶ πρὸς τὸ ἐπιθυμῆσαι, ἤδη ἐμοίχευσεν αὐτήν[5]. οὐ κατὰ προπέτειαν πλήξας ἢ τύψας· ἔστρεφε γὰρ καὶ τὴν ἄλλην σιαγόνα τῷ τύπτοντι[6]. οὐ τοῦ νόμου καταφρονήσας· ἦν γὰρ τοῦ νόμου πληρωτής. οὐ προφήτην λοιδορήσας· αὐτὸς γὰρ ἦν ὁ ὑπὸ τῶν προφητῶν κηρυσσόμενος. οὐκ ἀποστερήσας μισθόν· ἀμισθεὶ γὰρ καὶ δωρεὰν ἐθεράπευεν. οὐ λόγοις ἁμαρτών, οὐ πράξεσιν, οὐκ ἐνθυμήσεσιν· ὃς ἁμαρτίαν οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ εὑρέθη δόλος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ, ὃς λοιδορούμενος οὐκ ἀντελοιδόρει, πάσχων οὐκ ἠπείλει[7], ὁ ἐλθὼν ἐπὶ τὸ πάθος οὐκ ἄκων, ἀλλ' ἑκών. κἂν τις παραιτούμενος εἴπῃ καὶ νῦν· ἵλεώς σοι, κύριε[8]· λέξει πάλιν· ὕπαγε ὀπίσω μου, σατανᾶ[9].

Ϛ'. Καὶ θέλεις γε πεισθῆναι, ὅτι ἑκὼν ἦλθεν ἐπὶ τὸ πάθος; οἱ λοιποὶ μὲν ἄκοντες ἀποθνήσκουσιν οἱ ἀγνοοῦντες, οὗτος δὲ προέλεγε περὶ τοῦ πάθους· **[780]** ἰδοὺ παραδίδοται ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὸ σταυρωθῆναι[10]. οἶδας δὲ διὰ τί τὸν θάνατον οὐκ ἔφυγεν ὁ φιλάνθρωπος; ἵνα μὴ ὅλος ταῖς ἁμαρτίαις ἀπόληται ὁ κόσμος. ἰδοὺ ἀναβαίνομεν εἰς Ἱε-

---

1. Πρβλ. Λουκ. 23,14. 2. Ματθ. 27,24. 3. Πρβλ. Λουκ. 23,41. 4. Ματθ. 27,63. 5. Ματθ. 5,28. 6. Πρβλ. Ματθ. 5,39. 26,67. 7. Α' Πέτρ. 2,22-23. 8. Ματθ. 16,22. 9. Ματθ. 16,23. 10. Ματθ. 26,2.

ροσόλυμα, καὶ παραδοθήσεται ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου[1] καὶ σταυρωθήσεται[2] καὶ πάλιν· ἐστήριξε τὸ πρόσωπον αὐτοῦ εἰς Ἱερουσαλὴμ πορεύεσθαι[3].

58 Καὶ θέλεις γνῶναι σαφῶς, ὅτι δόξα ἐστὶ τῷ Ἰησοῦ ὁ σταυρός; αὐτοῦ ἄκουε λέγοντος καὶ μὴ ἐμοῦ. προεδίδου ὁ Ἰούδας ἀγνώμων γενόμενος πρὸς τὸν οἰκοδεσπότην. ἀρτίως ἐξελθὼν ἀπὸ τραπέζης καὶ ποτήριον εὐλογίας πιὼν ἀντὶ πόματος σωτηρίας αἷμα δίκαιον ἐκχέαι ἤθελεν. ὁ ἐσθίων ἄρτους αὐτοῦ ἐμεγάλυνεν ἐπ' αὐτὸν πτερνισμόν[4]. ἀρτίως αἱ χεῖρες τὰς εὐλογίας ἐδέχοντο καὶ ἀρτίως διὰ τὸ ἀργύριον τῆς προδοσίας τὸν θάνατον κατεσκεύαζε. καὶ ἐλεγχθεὶς καὶ ἀκούσας τὸ σὺ εἶπας[5], πάλιν ἐξῆλθεν. εἶτα ἔλεγεν ὁ Ἰησοῦς· ἐλήλυθεν ἡ ὥρα, ἵνα δοξασθῇ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου[6]. βλέπεις πῶς δόξαν οἰκείαν οἶδε τὸν σταυρόν; εἶτα Ἡσαΐας μὲν πρισθεὶς οὐκ αἰσχύνεται, Χριστὸς δὲ ὑπὲρ κόσμου τελευτῶν αἰσχυνθήσεται; ν ῦ ν ἐ δ ο ξ ά σ θ η ὁ υ ἱ ὸ ς τ ο ῦ ἀ ν θ ρ ώ π ο υ[7]. οὐχ ὅτι πρότερον οὐκ εἶχε τὴν δόξαν· δεδοξασμένος γὰρ ἦν τῇ δόξῃ τῇ πρὸ καταβολῆς κόσμου[8]· ἀλλ' ἐδοξάζετο μὲν ὡς Θεὸς ἀεί, νῦν δὲ ἐδοξάζετο τῆς ὑπομονῆς φορέσας τὸν στέφανον. οὐκ ἀναγκαστῶς ἀφῆκε τὴν ζωήν, οὐδὲ βιοσφαγῶς ἀνῃρέθη, ἀλλ' ἑκουσίως. ἄκουε τί λέγει· ἐξουσίαν ἔχω θεῖναι τὴν ψυχήν μου, καὶ ἐξουσίαν ἔχω πάλιν λαβεῖν αὐτήν[9]. βουλόμενος συγχωρῶ τοῖς ἐχθροῖς. εἰ γὰρ μὴ ἐβουλόμην, οὐκ ἐγίνετο. ἦλθε τοίνυν ἐκ προαιρέσεως ἐπὶ τὸ πάθος, χαίρων ἐπὶ τῷ κατορθώματι, μειδιῶν ἐπὶ τῷ στεφάνῳ, εὐφραινόμενος ἐπὶ τῇ τῶν ἀνθρώπων σωτηρίᾳ, οὐκ ἐπαισχυνόμενος τὸν σταυρόν· ἔσῳζε γὰρ τὴν οἰκουμένην. οὐ γὰρ ἦν ἄνθρωπος εὐτελὴς ὁ πάσχων, ἀλλὰ Θεὸς ἐνανθρωπήσας καὶ τὸν τῆς ὑπομονῆς ἀγωνιζόμενος ἆθλον.

Ζ'. Ἀλλ' ἀντιλέγουσιν οἱ Ἰουδαῖοι οἱ πάντοτε εἰς ἀντίρρησιν ἕτοιμοι καὶ ὀκνηροὶ πρὸς πίστιν, ὡς **[781]** διὰ τοῦτο λέγειν νῦν τὸν ἀναγνωσθέντα προφήτην· κύριε, τίς ἐπίστευσε τῇ ἀκοῇ ἡμῶν[10]; Πέρσαι πιστεύουσι, καὶ Ἑβραῖοι οὐ πιστεύουσιν. ὄψονται οἷς οὐκ ἀνηγγέλη περὶ αὐτοῦ, καὶ οἳ οὐκ ἀκηκόασι συνήσουσι[11], καὶ οἱ μελετῶντες ἀθετήσουσιν ἃ μελετῶσιν. ἀντιφθέγγονται πρὸς ἡμᾶς, καὶ ταῦτα λέγουσι· κύριος ἄρα **60** πάσχει; κατίσχυον γὰρ ἀνθρώπιναι χεῖρες τῆς κυριότητος; ἀνάγνωτε τοὺς θρήνους. θρηνῶν γὰρ ὑμᾶς ἐν θρήνοις τὰ ἄξια θρήνων ἔγραψεν Ἱερεμίας. εἶδεν ὑμῶν τὴν ἀπώλειαν, ἐθεώρησε τὴν ἀπόπτωσιν. ἐθρήνει τὴν Ἱερουσαλὴμ τὴν τότε· ἡ νῦν γὰρ οὐ θρηνηθήσεται. ἡ μὲν γὰρ ἐσταύρωσεν, ἡ δὲ νῦν προσκυνεῖ τὸν Χριστόν. θρηνῶν τοίνυν λέγει· πνεῦμα προσώπου ἡμῶν Χριστὸς κύριος συνελή-

---

1. Ματθ. 20,18. 2. Πρβλ. Ματθ. 20,19. 3. Λουκ. 9,51. 4. Πρβλ. Ψαλμ. 40,10. 5. Ματθ. 26,25. 6. Ἰω. 12,23. 7. Ἰω. 13,31. 8. Πρβλ. Ἰω. 17,5.24. 9. Ἰω. 10,18. 10. Ἡσ. 53,1. 11. Ρωμ. 15,21. Ἡσ. 52,15.

φθη ἐν ταῖς διαφθοραῖς ἡμῶν[1]. μὴ τοίνυν ἐγὼ εὑρεσιλογῶ; ἰδοὺ μαρτυρεῖ Χριστὸν κύριον ὑπὸ ἀνθρώπων συλλαμβανόμενον. καὶ τί τὸ ἀπὸ τούτου ἀποβησόμενον; εἰπέ μοι, ὦ προφῆτα. ὁ δέ φησιν· οὗ εἴπομεν ἐν τῇ σκιᾷ αὐτοῦ ζησόμεθα ἐν τοῖς ἔθνεσιν[2]. οὐκέτι γὰρ ἐν τῷ Ἰσραήλ, ἀλλ' ἐν τοῖς ἔθνεσιν ἐμπολιτεύεσθαι τῆς ζωῆς αἰνίσσεται τὴν χάριν.

Η'. Πολλῆς δὲ τῆς ἀντιῤῥήσεως ὑπ' αὐτῶν γινομένης, φέρε, ταῖς ὑμετέραις εὐχαῖς, καθὼς ἂν ἐνδιδῷ τὸ βραχὺ τῆς ὥρας, τῇ τοῦ κυρίου χάριτι περὶ τοῦ πάθους μαρτυρίας ὀλίγας παραθώμεθα. πάντα γάρ ἐστι τὰ περὶ Χριστοῦ ἔγγραφα, καὶ οὐδὲν ἀμφίβολον, οὐδὲν γὰρ ἀμάρτυρον. πάντα ἐν στήλαις προφητικαῖς ἀναγέγραπται, οὐκ ἐν πλαξὶ λιθίναις[3], ἀλλ' ἐκ πνεύματος ἁγίου γεγραμμένα σαφῶς.

Ἐπεὶ οὖν ἤκουσας τοῦ εὐαγγελίου τὰ περὶ τοῦ Ἰούδα λέγοντος, ἆρα οὐκ ὀφείλεις δέξασθαι τὴν μαρτυρίαν; ἤκουσας ὅτι ἐνύγη λόγχῃ τὴν πλευράν[4]· οὐκ ὀφείλεις ἰδεῖν, εἰ καὶ **[784]** τοῦτο γέγραπται; ἤκουσας ὅτι ἐν κήπῳ ἐσταυρώθη[5]· οὐκ ὀφείλεις ἰδεῖν, εἰ καὶ τοῦτο γέγραπται; ἤκουσας ὅτι τριάκοντα ἀργυρίοις ἐπράθη[6]· οὐκ ὀφείλεις μαθεῖν τὸν εἰπόντα τοῦτο προφήτην; ἤκουσας ὅτι ἐποτίσθη ὄξος[7]· μάθε καὶ τοῦτο ποῦ γέγραπται. ἤκουσας ὅτι ἐν πέτρᾳ ἀπετέθη τὸ σῶμα καὶ λίθος ἐπετέθη[8]· οὐκ ὀφείλεις λαβεῖν καὶ ταύτην ἐκ τοῦ προφήτου τὴν μαρτυρίαν; ἤκουσας ὅτι λῃσταῖς συνεσταυρώθη[9]· οὐκ ὀφείλεις ἰδεῖν, εἰ καὶ τοῦτο γέγραπται; ἤκουσας ὅτι ἐτάφη· οὐκ ὀφείλεις ἰδεῖν, εἰ ἀσφαλῶς που τὰ περὶ ταφῆς ἀναγέγραπται; **62** ἤκουσας ὅτι ἀνέστη; οὐκ ὀφείλεις ἰδεῖν μὴ παίζωμέν σε ταῦτα διδάσκοντες; ὁ γὰρ λόγος ἡμῶν καὶ τὸ κήρυγμα ἡμῶν οὐκ ἐν πειθοῖς ἀνθρωπίνης σοφίας λόγοις[10]. οὐ σοφιστικαὶ κατασκευαὶ κινοῦνται νῦν· ἐπεὶ διαλύονται. οὐ λόγοι λόγους νικῶσιν· ἐπεὶ παραλύονται. ἀλλὰ κηρύσσομεν Χριστὸν ἐσταυρωμένον[11], ἐκ προφητῶν ἤδη τούτου προκηρυχθέντος. σὺ δέ μοι δεξάμενος τὰς μαρτυρίας ἐνσφράγισαι τῇ καρδίᾳ ταύτας.

Πολλῶν δὲ οὐσῶν καὶ τοῦ χρόνου λοιπὸν τῆς ὥρας εἰς ὀλίγον περιγραφομένου ὀλίγας, ὡς ἐγχωρεῖ, τὰς κυριωτέρας ἄκουσον νῦν. λαβὼν δὲ τὰς ἀφορμὰς γενοῦ φιλόπονος καὶ ἐκζήτησον τὰς λειπούσας. μὴ γὰρ ἔστι σοι ἡ χεὶρ μόνον ἐκτεταμένη εἰς τὸ λαβεῖν[12], ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ ἐργάζεσθαι ἕτοιμος. πάντα Θεὸς χαρίζεται. εἰ γάρ τις ὑμῶν λείπεται σοφίας, αἰτείτω παρὰ τοῦ διδόντος Θεοῦ[13] καὶ λήψεται. ὃς ταῖς ὑμετέραις εὐχαῖς καὶ ἡμῖν παράσχοιτο τοῖς λέγουσι τὸ εἰπεῖν, καὶ ὑμῖν τοῖς ἀκούουσι τὸ πιστεῦσαι.

Θ'. Ζητείσθωσαν τοίνυν ἡμῖν αἱ περὶ τοῦ πάθους τοῦ Χριστοῦ μαρτυρίαι. συνεληλύθαμεν γὰρ οὐ γραφῶν ἐξήγησιν θεωρητικὴν ποιήσασθαι νῦν, ἀλλὰ πιστοποιηθῆναι μᾶλλον, περὶ ὧν πεπιστεύκαμεν.

---

1. Πρβλ. Θρ. 4,20. 2. ἔνθ' ἀν. 3. Πρβλ. Β' Κορ. 3,3. 4. Πρβλ. Ἰω. 19,34. 5. Πρβλ. Ἰω. 19,41. 6. Πρβλ. Ζαχ. 11,12. Ματθ. 26,15. 7. Πρβλ. Ματθ. 19,29-30. 8. Πρβλ. Ματθ. 27,60. 9. Πρβλ. Ματθ. 27,38. 10. Α' Κορ. 2,4. 11. Α' Κορ. 1,23. 12. Σοφ. Σειρ. 4,31. 13. Ἰακ. 1,5.

τῆς **[785]** μὲν οὖν παρουσίας Ἰησοῦ πρῶτον ἐδέξω τὰς μαρτυρίας. καὶ ὅτι ἐπὶ θαλάσσης περιεπάτησεν (ἐν γὰρ θαλάσσῃ ἡ ὁδός σου[1], γέγραπται), καὶ περὶ διαφόρων ἰάσεων μαρτυρίαν ἔλαβες ἄλλοτε. ἄρχομαι τοίνυν, ὅθεν τὸ πάθος ἤρξατο. Ἰούδας ἦν ὁ προδότης, καὶ ἐλθὼν ἐξ ἐναντίας καὶ στάς, εἰρηνικὰ λέγων καὶ πολεμικὰ κατασκευάζων. λέγει οὖν περὶ τούτου ὁ ψαλμῳδός· οἱ φίλοι μου καὶ οἱ πλη**64**σίον μου ἐξ ἐναντίας μου ἤγγισαν καὶ ἔστησαν[2]. καὶ πάλιν· ἡπαλύνθησαν οἱ λόγοι αὐτῶν ὑπὲρ ἔλαιον καὶ αὐτοί εἰσι βολίδες[3].

Χαῖρε ῥαββί[4], καὶ παρεδίδου τὸν διδάσκαλον εἰς θάνατον. οὐκ ᾐδέσθη τοῦ λέγοντος τὴν ὑπόμνησιν· Ἰούδα, φιλήματι τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου παραδίδως[5]; σχεδὸν γὰρ τοῦτο πρὸς αὐτὸν ἔλεγεν· ὑπομνήσθητι τῆς σεαυτοῦ προσηγορίας. Ἰούδας καλεῖται ἐξομολόγησις. συνέθου, ἔλαβες τὸ ἀργύριον, ἐξομολόγησαι ταχέως. ὁ Θεός, τὴν αἴνεσίν μου μὴ παρασιωπήσῃς, ὅτι στόμα ἁμαρτωλοῦ καὶ στόμα δολίου ἐπ' ἐμὲ ἠνοίχθη. ἐλάλησαν κατ' ἐμοῦ γλώσσῃ δολίᾳ καὶ λόγοις μίσους ἐκύκλωσάν με[6]. ὅτι δέ τινες καὶ ἀπὸ ἀρχιερέων παρῆσαν, καὶ ὅτι πρὸ τῶν πυλῶν τῆς πόλεως ἦν τὰ δεσμά, ἤκουσας πρῴην, εἴγε μνημονεύεις τῆς ἐξηγήσεως τὸν καιρὸν καὶ τὸν τόπον τοῦ ψαλμοῦ εἰρηκότος, ὅπως ἐπέστρεψαν εἰς ἑσπέραν καὶ ἐλίμωξαν ὡς κύνες καὶ ἐκύκλωσαν πόλιν[7].

Ι'. Ἄκουε καὶ διὰ τὰ τριάκοντα ἀργύρια. καὶ ἐρῶ πρὸς αὐτούς· εἰ καλὸν ἐνώπιον ὑμῶν ἐστι, δότε τὸν μισθόν μου, ἢ ἀπείπασθε[8], καὶ τὰ ἑξῆς. ἄλλος μισθός μοι παρ' ὑμῶν χρεωστεῖται θεραπείας τυφλῶν καὶ χωλῶν, καὶ ἄλλον λαμβάνω, ἀντὶ μὲν εὐχαριστίας ἀτιμίαν, ἀντὶ δὲ προσκυνήσεως ὕβριν. βλέπεις πῶς προεῖδεν ἡ γραφὴ τὰ πράγματα; καὶ ἔστησαν τὸν μισθόν μου τριάκοντα ἀργυροῦς[9]. ὢ προφητικῆς ἀκριβείας, ὢ πολλῆς συνέσεως ἀπλανοῦς πνεύματος ἁγίου. οὐ γὰρ δέκα εἶπεν οὐδὲ εἴκο**[788]**σιν, ἀλλὰ τριάκοντα ἀκριβῶς καὶ ὅσα ἦν.

Εἰπὲ καὶ ποῦ προχωρεῖ τοῦτο τὸ τίμημα, ὢ προφῆτα. ἄρα ὁ λαμβάνων κατέχει, ἢ ἀποδίδωσι; καὶ μετὰ τὸ ἀποδοθῆναί ποῦ προχωρεῖ; λέγει τοίνυν ὁ προφήτης· καὶ ἔλαβον τοὺς τριάκοντα ἀργυροῦς καὶ ἐνέβαλον αὐτοὺς εἰς τὸν οἶκον κυρίου εἰς τὸ χωνευτήριον[10]. σύγκρινον τῇ προφητείᾳ τὸ εὐαγγέλιον. μεταμεληθεὶς γάρ φησιν Ἰούδας καὶ ῥίψας τὰ ἀργύρια ἐν τῷ ναῷ ἀνεχώρησεν[11].

66 ΙΑ'. Ἀλλ' ὧδέ μοι λοιπὸν τῆς δοκούσης ἀμφιβολίας ἡ ἀκρίβεια ζητεῖται. οἱ γὰρ ἀθετοῦντες τοὺς προφήτας λέγουσιν, ὅτι ὁ μὲν προφήτης λέγει· καὶ ἐνέβαλον αὐτοὺς εἰς τὸν οἶκον κυρίου εἰς τὸ χωνευτήριον[12]· τὸ δὲ εὐαγγέλιον· καὶ ἔδωκαν αὐτὰ εἰς τὸν ἀγρὸν τοῦ κεραμέως[13]. πῶς οἱ δύο τοίνυν ἀληθεύουσιν, ἄκουσον. οἱ γὰρ δῆθεν εὐλα-

---

1. Ψαλμ. 76,20. 2. Ψαλμ. 37,12. 3. Ψαλμ. 54,22. 4. Ματθ. 26,49. 5. Λουκ. 22,48. 6. Ψαλμ. 108,1-3. 7. Πρβλ. Ψαλμ. 58,7.15. 8. Ζαχ. 11,12. 9. ἔνθ' ἀν. 10. Ζαχ. 11,13. 11. Ματθ. 27,35. 12. Ζαχ. 11,13. 13. Ματθ. 27,10.

βεῖς Ἰουδαῖοι οἱ τότε ἀρχιερεῖς ἰδόντες τὸν Ἰούδαν μετανοήσαντα καὶ εἰπόντα· ἥμαρτον παραδοὺς αἷμα ἀθῷον[1]· φασί· τί πρὸς ἡμᾶς; σὺ ὄψῃ[2]· ἄρα οὐδὲν πρὸς ὑμᾶς τοὺς σταυροῦντας; ἀλλ' ὁ μὲν τοῦ φόνου τὸν μισθὸν λαβὼν καὶ ἀποδοὺς ὄψεται, ὑμεῖς δὲ οἱ φονεύοντες οὐκ ὄψεσθε; εἶτά φασι πρὸς ἑαυτούς· οὐκ ἔξεστι βαλεῖν αὐτὰ εἰς τὸν κορβωνᾶν, ἐπεὶ τιμὴ αἵματός ἐστιν[3]. ἐκ τοῦ στόματος ὑμῶν ἡ κατάκρισις. εἰ μιαρὸς ὁ μισθός, μιαρὰ καὶ ἡ πρᾶξις· εἰ δὲ δικαιοσύνην πληροῖς σταυρῶν τὸν Χριστόν, τί οὐ παραδέχῃ τὸν μισθόν;

Ἀλλὰ τὸ ζητούμενον τοῦτό ἐστι, πῶς οὐ διαφωνοῦσι τὸ μὲν εὐαγγέλιον λέγον ἀγρὸν τοῦ κεραμέως, ὁ δὲ προφήτης τὸ χωνευτήριον. Ἀλλ' οὐ μόνον χρυσοχόων παῖδες ἔχουσι χωνευτήριον, οὐδὲ χαλκουργοὶ μόνον ἔχουσι χωνευτήριον, ἀλλὰ καὶ κεραμεῖς ἔχουσι πηλοῦ χωνευτήρια. τὸ γὰρ λεπτὸν καὶ λιπαρὸν καὶ χρήσιμον τῆς γῆς ἐκ τῶν χαλίκων ἀποδιυλίζοντες καὶ τὸ πολὺ τῆς συρφετώδους ὕλης ἀποχωρίζοντες προχωνεύουσιν ὕδατι τὸν πηλὸν εἰς ἀνεμπόδιστον ἐργασίαν τῶν κατασκευασθησομένων. τί τοίνυν θαυμάζεις, εἰ τὸ μὲν εὐαγγέλιον φανερῶς τὸν ἀγρὸν τοῦ κεραμέως, ὁ δὲ προφήτης αἰνιγματωδῶς εἶπε τὴν προφητείαν, αἰνιγματώδους οὔσης πολλαχοῦ τῆς προφητείας;

ΙΒ'. Ἔδησαν τὸν Ἰησοῦν καὶ εἰσήνεγκαν εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ ἀρχιερέως[4]. θέλεις δὲ γνῶναι καὶ εἰδέναι ὅτι καὶ τοῦτο γέγραπται; φησὶν Ἡσαΐας· οὐαὶ [789] τῇ ψυχῇ αὐτῶν, ὅτι βεβούλευνται βουλὴν πονηρὰν καθ' ἑαυτῶν, εἰπόντες· δήσωμεν τὸν δίκαιον, ὅτι δύσχρηστος ἡμῖν ἐστι[5]. καὶ ἀληθῶς οὐαὶ τῇ ψυχῇ **68** αὐτῶν καὶ βλέπωμεν. Ἡσαΐας μὲν ἐπρίσθη καὶ ἐθεραπεύθη μετὰ ταῦτα ὁ λαός. Ἱερεμίας εἰς βόρβορον λάκκου ἐνεβλήθη[6], ἀλλ' ἰάθη τῶν Ἰουδαίων τὸ τραῦμα. μικρότερον γὰρ ἦν. ἐπειδὴ εἰς ἄνθρωπον. ἐπειδὴ δὲ οὐκ εἰς ἄνθρωπον, ἀλλ' εἰς Θεὸν ἐνανθρωπήσαντα ἥμαρτον Ἰουδαῖοι, οὐαὶ τῇ ψυχῇ αὐτῶν.

Δήσωμεν τὸν δίκαιον. ἆρα οὐκ ἐδύνατο λῦσαι ἑαυτόν, ἐρεῖ τις, ὁ λύσας ἐκ δεσμῶν θανάτου τετραήμερον Λάζαρον[7] καὶ Πέτρον ἐκ δεσμῶν σιδηρέων [φυλακῆς] λύσας[8]; ἕτοιμοι παρειστήκεισαν ἄγγελοι λέγοντες· διαρρήξωμεν τοὺς δεσμοὺς αὐτῶν[9]. ἀλλὰ ἀνέχονται διὰ τὸ θέλειν ὑπομεῖναι τοῦτο τὸν δεσπότην. πάλιν ἤχθη ἐπὶ πρεσβυτέρων εἰς κριτήριον. ἔχεις ἤδη τὴν μαρτυρίαν· αὐτὸς κύριος εἰς κρίσιν ἥξει μετὰ τῶν πρεσβυτέρων τοῦ λαοῦ καὶ μετὰ τῶν ἀρχόντων αὐτοῦ[10].

ΙΓ'. Ἀλλὰ ἐρωτήσας ὁ ἀρχιερεὺς καὶ ἀκούσας τὴν ἀλήθειαν ἀγανακτεῖ. καὶ ὁ κακὸς κακῶν ὑπηρέτης δίδωσι ῥάπισμα[11]. καὶ τὸ πρόσωπον τὸ λάμψαν, ὡς ὁ ἥλιος[12], χερσὶν ἀνόμοις ῥαπιζόμενον ἠνείχετο. καὶ ἄλλοι ἐλθόντες ἐμπτύουσι τῷ προσώπῳ τοῦ διὰ πτυέλου τὸν ἐκ γενετῆς τυφλὸν θεραπεύσαντος.

---

1. Ματθ. 27,4. 2. ἐνθ' ἀν. 3. Ματθ. 27,6. 4. Πρβλ. Λουκ. 22,54. 5. Ἡσ. 3,9-10. 6. Πρβλ. Ἱερ. 45,6. 7. Ἰω. 11,39. 8. Πρβλ. Πράξ. 12,7. 9. Ψαλμ. 2,3. 10. Ἡσ. 3,14. 11. Πρβλ. Ἰω. 18,22. 12. Πρβλ. Ματθ. 17,2.

Ταῦτα τῷ κυρίῳ ἀνταποδίδοτε; οὗτος λαὸς μωρὸς καὶ οὐχὶ σοφός[1]. καὶ ὁ προφήτης ἀποθαυμάζων φησί· κύριε, τίς ἐπίστευσε τῇ ἀκοῇ ἡμῶν[2]; ἄπιστον γὰρ τὸ πρᾶγμα, εἰ Θεός, Θεοῦ υἱὸς καὶ βραχίων κυρίου[3], ταῦτα ὑπομένει. ἀλλ' ἵνα μὴ ἀπιστήσωσιν οἱ σῳζόμενοι, προγράφει τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ προσώπου Χριστοῦ λέγοντος (αὐτὸς γὰρ ὁ τότε ταῦτα λαλῶν ὕστερον παρῆν)[4]· τὸν νῶτόν μου δέδωκα εἰς μάστιγας[5] (Πιλᾶτος γὰρ αὐτὸν φραγγελλώσας παρέδωκεν εἰς τὸ σταυρωθῆναι[6]), τὰς δὲ σιαγόνας μου εἰς ῥαπίσματα, τὸ δὲ πρόσωπόν μου οὐκ **70** ἀπέστρεψα ἀπὸ αἰσχύνης ἐμπτυσμάτων[7]· μονονουχὶ λέγων· προειδὼς ὅτι μέλλουσι τύπτειν, οὐδὲ ἐπλαγίασα τὴν σιαγόνα μου. Πῶς γὰρ ἔμελλον νευροῦν τοὺς μαθητὰς εἰς τὸν ὑπὲρ ἀληθείας θάνατον, εἰ αὐτὸς ἠγωνίων τοῦτο; ἐγὼ ἔλεγον· ὁ φιλῶν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἀπολέσει αὐτήν[8]. εἰ ἐφιλοζώησα, πῶς ἐδίδασκον, μὴ πράττων ὃ ἐδίδασκον; πρῶτον οὖν αὐτὸς Θεὸς ὢν ὑπὸ ἀνθρώπων ταῦτα πάσχων **[792]** ἠνείχετο, ἵνα ἄνθρωποι ὑπὸ ἀνθρώπων μετὰ ταῦτα δι' αὐτὸν τοιαῦτα πάσχοντες μὴ αἰσχυνθῶμεν. βλέπεις ὅτι καὶ ταῦτα σαφῶς προέγραψαν οἱ προφῆται. πολλὰς δὲ τῶν γραφῶν μαρτυρίας διὰ τὸ τοῦ χρόνου στενὸν παρατρέχομεν, ὡς προεῖπον. εἰ γὰρ πάντα ζητήσειέ τις ἀκριβῶς, οὐδὲν τῶν τοῦ Χριστοῦ πραγμάτων ἀμάρτυρον καταλειφθήσεται.

ΙΔ'. Δεθεὶς ἦλθεν ἀπὸ τοῦ Καϊάφα πρὸς Πιλᾶτον. ἆρα καὶ τοῦτο γέγραπται; καὶ δήσαντες αὐτὸν ἀπήγαγον ξένια τῷ βασιλεῖ Ἰαρείμ[9]. Ἀλλ' ὑποκρούει τις τῶν ὀξέως ἀκροωμένων. Πιλᾶτος οὐκ ἦν βασιλεύς, ἵνα τέως παραλίπωμεν τὰ πολλὰ τοῦ ζητήματος· πῶς τοίνυν δήσαντες αὐτὸν ἀπήγαγον ξένια τῷ βασιλεῖ; ἀλλὰ ἀνάγνωθι τὸ εὐαγγέλιον· ἀκούσας Πιλᾶτος αὐτὸν εἶναι ἀπὸ τῆς Γαλιλαίας ἀνέπεμψεν αὐτὸν πρὸς Ἡρώδην. Ἡρώδης δὲ ἦν τότε βασιλεὺς καὶ παρῆν ἐν Ἱεροσολύμοις[10]. καὶ βλέπε τοῦ προφήτου τὴν ἀκρίβειαν. ξένια γάρ φησιν αὐτὸν ἀπεστάλθαι. ἐγένοντο γὰρ φίλοι ὅ τε Πιλᾶτος καὶ ὁ Ἡρώδης ἐν αὐτῇ τῇ ἡμέρᾳ μετ' ἀλλήλων. προϋπῆρχον γὰρ ἐν ἔχθρᾳ ὄντες[11]. ἔπρεπε γὰρ τῷ μέλλοντι εἰρηνοποιεῖν τὴν γῆν καὶ τὸν οὐρανὸν πρώτους αὐτοὺς **72** τοὺς καταδικάζοντας αὐτὸν εἰρηνοποιῆσαι. καὶ γὰρ παρῆν ὁ κύριος αὐτὸς ὁ διαλλάσσων καρδίας ἀρχόντων τῆς γῆς[12]. ἔχε τῶν προφητῶν τὴν ἀκρίβειαν καὶ ἀληθῆ μαρτυρίαν.

ΙΕ'. Θαύμασον τὸν κρινόμενον κύριον. ἠνέσχετο ὑπὸ στρατιωτῶν ἀγόμενος καὶ φερόμενος. Πιλᾶτος ἐκαθέζετο κρίνων καὶ ὁ ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρὸς καθεζόμενος[13] ἑστὼς ἐκρίνετο. ὁ λαὸς ὁ λυτρωθεὶς ὑπ' αὐτοῦ ἐκ γῆς Αἰγύπτου καὶ ἀλλαχόθεν πολλάκις κατ' αὐτοῦ ἐβόα· αἶρε αἶρε σταύρωσον αὐτόν[14]. διὰ τί, ὦ Ἰουδαῖοι; ὅτι τοὺς τυφλοὺς ὑμῶν

---

1. Δευτ. 32,6. 2. Ἠσ. 53,1. 3. Πρβλ. ἔνθ' ἀν. 4. Πρβλ. Ἠσ. 52,6. 5. Ἠσ. 50,6. 6. Πρβλ. Μάρκ. 15,15. 7. Ἠσ. 50,6. 8. Ἰω. 12,25. 9. Πρβλ. Ὠσ. 10,7. Ματθ. 27,2. 10. Πρβλ. Λουκ. 23,6-7. 11. Λουκ. 23,12. 12. Ἰὼβ 12,24. 13. Πρβλ. Ψαλμ. 109,1. 14. Πρβλ. Ἰω. 19,15.

ἐθεράπευσεν; ἀλλ' ὅτι τοὺς χωλοὺς ὑμῶν περιπατεῖν ἐποίησε καὶ τὰ λοιπὰ τῶν εὐεργεσιῶν παρέσχεν; [793] ὡς ἐκπλησσόμενον τὸν προφήτην καὶ περὶ τούτου λέγειν· ἐπὶ τίνα ἠνοίξατε τὸ στόμα ὑμῶν; καὶ ἐπὶ τίνα ἐχαλάσατε τὴν γλῶσσαν ὑμῶν[1]; καὶ αὐτὸν τὸν κύριον ἐν προφήταις λέγειν· ἐγενήθη ἡ κληρονομία μου ἐμοὶ ὡς λέων ἐν δρυμῷ, ἔδωκεν ἐπ' ἐμὲ τὴν φωνὴν αὐτῆς. διὰ τοῦτο ἐμίσησα αὐτήν[2]. οὐκ ἐγὼ παρῃτησάμην, ἀλλ' αὐτοί με παρῃτήσαντο. διὰ τοῦτο ἀκολούθως λέγω· ἐγκαταλέλοιπα τὸν οἶκόν μου[3].

ΙϚ'. Κρινόμενος ἐσιώπα, ὡς ὑπερπάσχειν τὸν Πιλᾶτον καὶ λέγειν· οὐκ ἀκούεις, τί οὗτοί σου καταμαρτυροῦσιν[4]; οὐχ ὅτι ᾔδει τὸν κρινόμενον, ἀλλ' ἐφοβήθη τὸ τῆς ἑαυτοῦ γυναικὸς ἐνύπνιον τὸ ἀποσταλέν. καὶ ὁ Ἰησοῦς ἐσιώπα. λέγει ὁ ψαλμῳδός· καὶ ἐγενόμην ὡσεὶ ἄνθρωπος οὐκ ἀκούων καὶ οὐκ ἔχων ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ ἐλεγμούς[5]. καὶ πάλιν· ἐγὼ δὲ ὡσεὶ κωφὸς οὐκ ἤκουον καὶ ὡσεὶ ἄλαλος οὐκ ἀνοίγων τὸ στόμα αὐτοῦ[6]. ἤκουσας τὰ περὶ τούτου καὶ πρότερον, εἴγε μνημονεύεις.

ΙΖ'. Ἀλλ' οἱ στρατιῶται περιχυθέντες αὐτῷ καταπαίζουσιν. καὶ γίγνεται παίγνιον αὐτοῖς ὁ κύριος καὶ καταπαίζεται ὁ δεσπότης. εἴδοσάν με καὶ ἐσάλευσαν κεφαλὰς αὐτῶν[7]. καὶ ὁ τύπος γίγνεται τῆς βασιλείας. καταπαίζουσι μὲν γάρ, γονυπετοῦσι δέ. καὶ σταυροῦσι προενδύσαντες αὐτὸν πορφύραν στρατιῶται καὶ στέφανον ἐπιτιθέασιν αὐτοῦ τῇ κεφαλῇ[8]. τί 74 γὰρ εἰ καὶ ἀκάνθινον; πᾶς βασιλεὺς ὑπὸ στρατιωτῶν ἀναγορεύεται. ἔδει καὶ Ἰησοῦν τυπικῶς ὑπὸ στρατιωτῶν στεφανωθῆναι. ὡς διὰ τοῦτο τὴν γραφὴν ἐν ᾄσμασι λέγειν· ἐξέλθετε καὶ ἴδετε, θυγατέρες Ἱερουσαλήμ, ἐν τῷ βασιλεῖ Σολομών, ἐν τῷ στεφάνῳ ᾧ ἐστεφάνωσεν αὐτὸν ἡ μήτηρ αὐτοῦ[9]. μυστήριον δὲ ἦν καὶ ὁ στέφανος, λύσις γὰρ ἦν τῶν ἁμαρτιῶν, ἀπόλυσις τῆς ἀποφάσεως.

ΙΗ'. Ἔλαβε καταδίκην ὁ Ἀδάμ· ἐπικατάρατος ἡ γῆ ἐν τοῖς ἔργοις σου[10], ἀκάνθας καὶ τριβόλους ἀνατελεῖ σοι[11]. διὰ τοῦτο Ἰησοῦς λαμβάνει τὰς ἀκάνθας, ἵνα λύσῃ τὴν καταδίκην. καὶ διὰ τοῦτο ἐτάφη ἐν τῇ γῇ, ἵνα ἡ κατηραμένη γῆ ἀντὶ κατάρας δέξηται τὴν εὐλογίαν. κατὰ τὸν καιρὸν τῆς ἁμαρτίας συκῆς φύλλα περιεβάλλοντο. διὰ τοῦτο καὶ Ἰησοῦς τέλος σημείων τὴν συκῆν ἔδωκεν.

Μέλλων γὰρ εἰς τὸ πάθος χωρεῖν καταρᾶται τὴν συκῆν, οὐ πᾶσαν συκῆν, ἀλλ' ἐκείνην μόνην διὰ τὸν τύπον, λέγων· μηκέτι ἐκ σοῦ καρπόν τις φάγῃ[12]. λελύσθω ἡ καταδίκη. καὶ ἐπειδὴ τότε συκῆς φύλλα περιεβάλλοντο [796] ἦλθεν ἐν καιρῷ, ἐν ᾧ βρῶσις οὐχ εὑρίσκετο. τίς οὐκ οἶδεν ὅτι ἐν καιρῷ χειμῶνος συκῆ οὐ καρποφορεῖ, ἀλλὰ φύλλα

1. Ἡσ. 57,4. 2. Ἱερ. 12,8. 3. Ἱερ. 12,7. 4. Ματθ. 26,62. 5. Ψαλμ. 37,15. 6. Ψαλμ. 37,14. 7. Ψαλμ. 108,25. 8. Πρβλ. Ματθ. 27,29. 9. Ἆσμ. 3,11. 10. Γέν. 3,17. 11. Γέν. 3,18. 12. Πρβλ. Μάρκ. 11,14.

περίκειται μόνον; ὅπερ πάντες ᾔδεσαν, τοῦτο Ἰησοῦς ἄρα οὐκ ᾔδει; ἀλλ' εἰδὼς ἤρχετο ὡς ζητήσων, οὐκ ἀγνοῶν ὅτι οὐχ εὑρίσκει, ἀλλὰ τὸν τύπον τῆς κατάρας μέχρι τῶν φύλλων μόνον ποιούμενος.

ΙΘ'. Καὶ ἐπειδὴ τῶν κατὰ παράδεισον ἠψάμεθα πραγμάτων, τεθαύμακα ἀληθῶς τὴν ἀλήθειαν τῶν τύπων. ἐν παραδείσῳ ἡ ἀπόπτωσις, καὶ ἐν κήπῳ ἡ σωτηρία. ἀπὸ ξύλου ἡ ἁμαρτία, καὶ μέχρι ξύλου ἡ ἁμαρτία. δειλινὸν τοῦ κυρίου περιπατοῦντος ἐκρύβησαν[1], καὶ δειλινὸν ὑπὸ τοῦ κυρίου εἰς παράδεισον ὁ λῃστὴς εἰσάγεται.

76 Ἀλλ' ἐρεῖ μοί τις· εὑρεσιλογεῖς, δεῖξόν μοι ἀπὸ προφήτου τοῦ σταυροῦ τὸ ξύλον. ἐὰν μὴ μαρτυρίαν ἀπὸ προφήτου παράσχῃς, οὐ πείθομαι. Ἄκουε τοίνυν ἀπὸ Ἱερεμίου καὶ πιστοποιοῦ· ἐγὼ ὡς ἀρνίον ἄκακον ἀγόμενον τὸ θύεσθαι οὐκ ἔγνων[2]; οὕτω γὰρ ἀνάγνωθι ἐπερωτηματικῶς ὡς εἶπον. ὁ γὰρ λέγων· οἴδατε ὅτι μετὰ δύο ἡμέρας τὸ πάσχα γίνεται καὶ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου παραδίδοται εἰς τὸ σταυρωθῆναι[3], ἆρ' οὐκ ᾔδει; ἐγὼ ὡς ἀρνίον ἄκακον ἀγόμενον τοῦ θύεσθαι οὐκ ἔγνων[4]; ποῖον ἀρνίον; Ἰωάννης ὁ βαπτιστὴς ἑρμηνευέτω λέγων· ἴδε ὁ ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου[5]. ἐπ' ἐμὲ ἐλογίσαντο πονηρὸν λογισμόν, λέγοντες[6]. ὁ τοὺς λογισμοὺς εἰδὼς τὸ ἀποβησόμενον ἄρα οὐκ ᾔδει; καὶ τί ἔλεγον; δεῦτε καὶ ἐμβάλωμεν ξύλον εἰς τὸν ἄρτον αὐτοῦ[7]. καὶ ἐάν σε ὁ κύριος καταξιώσῃ, εἰς τὸ ἔμπροσθεν γνώσῃ ὅτι τὸ σῶμα αὐτοῦ κατὰ τὸ εὐαγγέλιον τύπον ἔφερεν ἄρτου. δεῦτε τοίνυν, ξύλον ἐμβάλωμεν εἰς τὸν ἄρτον αὐτοῦ καὶ ἐκτρίψωμεν αὐτὸν ἀπὸ γῆς ζώντων[8]. ζωὴ οὐκ ἐκτρίβεται. τί κάμνετε μάτην; καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ οὐ μὴ μνησθῇ ἔτι. ματαία [797] ἡ βουλὴ ὑμῶν. πρὸ γὰρ ἡλίου τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ μένει[9]. καὶ ὅτι ἡ ζωὴ ἦν ἡ ἐπὶ τοῦ ξύλου κρεμασθεῖσα, Μωσῆς ἀποκλαιόμενός φησι· καὶ ἔσται ἡ ζωή σου κρεμαμένη ἀπέναντι τῶν ὀφθαλμῶν σου, καὶ φοβηθήσῃ ἡμέρας καὶ νυκτός, καὶ οὐ πιστεύσεις τῇ ζωῇ σου[10], καὶ τὸ ἀναγνωσθὲν ἀρτίως· κύριε, τίς ἐπίστευσε τῇ ἀκοῇ ἡμῶν[11];

78 Κ'. Τοῦτον τὸν τύπον ἐπετέλει Μωσῆς σταυρῶν τὸν ὄφιν, ἵν' ὁ δακνόμενος ὑπὸ τοῦ ζῶντος ὄφεως καὶ βλέπων τὸν χαλκοῦν ὄφιν[12] σωθῇ πιστεύσας. εἶτα χαλκοῦς μὲν ὄφις ἐσταυρωμένος σῴζει, υἱὸς δὲ Θεοῦ σαρκωθεὶς ἐσταυρωμένος οὐ σῴζει; πάντοτε διὰ ξύλου ἡ ζωή. ἐπὶ τοῦ Νῶε μὲν γὰρ διὰ κιβωτοῦ ξυλίνης ἡ ζωοποίησις. ἡ δὲ θάλασσα ἐπὶ Μωσέως τὸν τύπον τῆς ῥάβδου θεασαμένη ἐδυσωπήθη τὸν κρούσαντα. εἶτα ἡ Μωσέως ῥάβδος ἰσχύει καὶ ὁ τοῦ σωτῆρος σταυρὸς ἀδυνατεῖ; παρίημι δὲ τὰ πολλὰ τῶν τύπων συμμετρίας ἕνεκεν. τὸ ξύ-

---

1. Πρβλ. Γέν. 3,8. 2. Ἱερ. 11,19. 3. Ματθ. 26,2. 4. Ἱερ. 11,19. 5. Ἰω. 1,29. 6. Ἱερ. 11,19. 7. ἔνθ' ἀν. 8. ἔνθ' ἀν. 9. Πρβλ. Ψαλμ. 71,17. 10. Δευτ. 28,66. 11. Ἡσ. 53,1. 12. Πρβλ. Ἀριθ. 21,9.

λον ἐπὶ Μωσέως ἐγλύκανε τὸ ὕδωρ[1] καὶ ἐκ πλευρᾶς Ἰησοῦ τὸ ὕδωρ ἐῤῥευσεν ἐπὶ ξύλου[2].

ΚΑ'. Ἀρχὴ σημείων ἐπὶ Μωσέως αἷμα καὶ ὕδωρ· καὶ τὸ τελευταῖον πάντων τῶν σημείων Ἰησοῦ τὸ αὐτό. πρῶτον Μωσῆς τὸν ποταμὸν μετέβαλεν εἰς αἷμα[3] καὶ ὁ Ἰησοῦς τὸ τέλος ὕδωρ ἐξήνεγκεν ἐκ πλευρᾶς μετὰ αἵματος. διὰ τὰς δύο φωνὰς ἴσως τοῦ τε κρίνοντος καὶ τῶν ἐπιβοώντων, ἢ διὰ τοὺς πιστεύοντας καὶ τοὺς ἀπιστοῦντας. ὁ μὲν γὰρ Πιλᾶτος ἔλεγεν· ἀθῶός εἰμι καὶ ὕδατι ἀπενίπτετο τὰς χεῖρας[4]· οἱ δὲ ἐπιβοῶντες ἔλεγον· τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐφ' ἡμᾶς[5]. ἦν οὖν τὰ δύο ἐκ τῆς πλευρᾶς, τὸ ὕδωρ ἴσως τῷ κρίνοντι, τοῖς δὲ ἐπιβοῶσι τὸ αἷμα.

Καὶ πάλιν ἄλλως νοητέον. Ἰουδαίοις μὲν τὸ αἷμα, χριστιανοῖς δὲ τὸ ὕδωρ. ἐκείνοις μὲν γὰρ ὡς ἐπιβούλοις ἡ ἐκ τοῦ αἵματος καταδίκη, σοὶ δὲ τῷ πιστεύοντι νῦν ἡ διὰ ὕδατος σωτηρία. οὐδὲν γὰρ εἰκῇ γέγονεν. Ἀπέδωκαν οἱ ἐξηγηταὶ πατέρες ἡμῶν καὶ ἄλλην τοῦ πράγματος αἰτίαν. ἐπειδὴ γὰρ διπλῆ τίς ἐστι τοῦ σωτηρίου βαπτίσματος ἐν εὐαγγελίοις ἡ δύναμις, μία μὲν ἡ τοῖς φωτιζομένοις δωρουμένη δι' ὕδατος, δευτέρα δὲ ἡ ἐπὶ τῶν [800] ἁγίων μαρτύρων ἐν διωγμοῖς δι' οἰκείου αἵματος, ἐξῆλθεν ἐκ τῆς σωτηρίου πλευρᾶς αἷμα καὶ ὕδωρ[6] τῆς ὑπὲρ Χριστοῦ γινομένης ὁμολογίας ἔν τε φωτίσματι καὶ μαρτυρίου καιροῖς βεβαιοῦσα τὴν χάριν. Ἔστι καὶ ἄλλη τῆς πλευρᾶς αἰτία. γυνὴ γέγονεν ἀρχηγὸς ἁμαρτίας ἡ πλασθεῖσα ἐκ πλευρᾶς. ἀλλ' ὁ ἐλθὼν Ἰησοῦς ἀνδράσιν ὁμοῦ καὶ γυναιξὶ **80** χαρίσασθαι τὴν ἀμνηστίαν ἐνύγη τὴν πλευρὰν ὑπὲρ γυναικῶν, ἵνα λύσῃ τὴν ἁμαρτίαν.

ΚΒ'. Καὶ εἴ τις ἐρευνήσειεν, εὑρήσει καὶ ἄλλας αἰτίας. ἀλλ' αὐτάρκη καὶ ταῦτα λέγεσθαι διὰ τὸ καιροῦ στενὸν καὶ διὰ τὸ μὴ προσκορῆ γενέσθαι τὴν ἀκρόασιν τοῖς ἀκούουσιν. καίτοιγε οὐκ ἔστι ποτὲ καμεῖν ἀκούοντας τὰ περὶ τοῦ δεσπότου στεφανουμένου, καὶ μάλιστα ἐν τῷ παναγίῳ τούτῳ Γολγοθᾷ. ἄλλοι μὲν γὰρ ἀκούουσι μόνον, ἡμεῖς δὲ καὶ βλέπομεν καὶ ψηλαφῶμεν. μηδεὶς καμνέτω. λαβὲ τὰ ὅπλα κατὰ τῶν ἐναντίων ὑπὲρ αὐτοῦ τοῦ σταυροῦ. τρόπαιον στῆσον τὴν πίστιν τοῦ σταυροῦ κατὰ τῶν ἀντιλεγόντων. ὅταν γὰρ μέλλῃς περὶ τοῦ σταυροῦ τοῦ Χριστοῦ συζητεῖν πρὸς ἀπίστους, προαπόστειλον τῇ χειρὶ τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ τοῦ Χριστοῦ καὶ φιμοῦται ὁ ἀντιλέγων. μὴ ἐπαισχυνθῇς τὸν σταυρὸν ὁμολογεῖν. ἄγγελοι γὰρ ἐγκαυχῶνται λέγοντες· οἴδαμεν, τίνα ζητεῖτε, Ἰησοῦν τὸν ἐσταυρωμένον[7]. ἆρ' οὐ δύνασαι εἰπεῖν, ὦ ἄγγελε, οἶδα ὃν ζητεῖτε, τὸν ἐμὸν δεσπότην; ἀλλ' ἐγώ, φησὶ μετὰ παῤῥησίας, οἶδα τὸν ἐσταυρωμένον. στέφανος γάρ ἐστιν ὁ σταυρὸς οὐκ ἀτιμία.

ΚΓ'. Ἡμεῖς δὲ λοιπὸν ἀναδράμωμεν ἐπὶ τὴν εἰρημένην ἐκ τῶν

---

1. Πρβλ. Ἔξ. 15,25. 2. Πρβλ. Ἰω. 19,34. 3. Πρβλ. Ἔξ. 7,20. 4. Πρβλ. Ματθ. 27,24. 5. Ματθ. 27,25. 6. Πρβλ. Ἰω. 19,34. 7. Ματθ. 28,5.

προφητῶν ἀπόδειξιν. ἐσταυρώθη ὁ κύριος, εἴληφας τὰς μαρτυρίας. ὁρᾷς τοῦ Γολγοθᾶ τὸν τόπον. ἐπιβοᾷς ἐπαίνῳ ὡς συντιθέμενος. βλέπε μή ποτε ἐν καιρῷ διωγμοῦ ἀρνήσῃ. μὴ ἐν καιρῷ εἰρήνης ἐπευφραίνου τῷ σταυρῷ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν καιρῷ διωγμοῦ τὴν αὐτὴν ἔχε πίστιν. μὴ ἐν καιρῷ εἰρήνης Ἰησοῦ φίλος καὶ ἐν καιρῷ πολέμων ἐχθρός.

Λαμβάνεις νῦν ἄφεσιν τῶν σῶν ἁμαρτημάτων καὶ πνευματικῆς δωρεᾶς τοῦ βασιλέως τὰ χαρίσματα. ὅταν ἔλθῃ πόλεμος, ὑπεραγώνισαι γενναίως **[801]** τοῦ σοῦ βασιλέως. Ἰησοῦς ἐσταυρώθη ὑπὲρ σοῦ ὁ ἀναμάρτητος, καὶ σύ, ὅπερ τοῦ σταυρω**82**θέντος, ὑπὲρ σοῦ οὐ σταυροῦσαι; οὐ χάριν δίδως· προείληφας γάρ. ἀλλὰ χάριν ἀποδίδως ἀποδιδοὺς τὸ χρέος τῷ ἐν τῷ Γολγοθᾷ σταυρωθέντι διὰ σέ.

Γολγοθᾶς δὲ ἑρμηνεύεται κρανίου τόπος[1]. τίνες ἄρα οἱ προφητικῶς τὸν τόπον τοῦ Γολγοθᾶ τοῦτον ὀνομάσαντες, ἐν ᾧ ἡ ἀληθὴς κεφαλὴ Χριστὸς τὸν σταυρὸν ὑπέμεινεν; καθὼς ὁ ἀπόστολός φησιν· ὅς ἐστιν εἰκὼν τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀοράτου[2]· καὶ μετ' ὀλίγα· καὶ αὐτός ἐστιν ἡ κεφαλὴ τοῦ σώματος τῆς ἐκκλησίας[3]. καὶ πάλιν· παντὸς ἀνδρὸς ἡ κεφαλὴ ὁ Χριστός ἐστι[4]. καὶ πάλιν· ὅς ἐστιν ἡ κεφαλὴ πάσης ἀρχῆς καὶ ἐξουσίας[5]. ἡ κεφαλὴ ἐν τῷ τοῦ κρανίου τόπῳ πέπονθεν. ὢ μεγάλης προφητικῆς ὀνομασίας. μονονουχὶ γὰρ καὶ τὸ ὄνομα ὑπομιμνήσκει σε λέγον· μὴ προσχῇς ὡς ψιλῷ ἀνθρώπῳ τῷ σταυρωθέντι. ἡ κεφαλὴ πάσης ἀρχῆς ἐστι καὶ ἐξουσίας[6]. κεφαλὴ μὲν πάσης ἐξουσίας ἡ σταυρωθεῖσα, κεφαλὴν δὲ ἔχουσα τὸν πατέρα. κεφαλὴ γὰρ τοῦ ἀνδρὸς ὁ Χριστός, κεφαλὴ δὲ τοῦ Χριστοῦ ὁ Θεός[7].

ΚΔʹ. Χριστὸς τοίνυν ὑπὲρ ἡμῶν ἐσταυρώθη, ὁ κριθεὶς ἐν νυκτὶ ψύχους ὄντος καὶ ἀνθρακιᾶς διὰ τοῦτο παρακειμένης[8]. ἐσταυρώθη τρίτην ὥραν[9], ἀπὸ δὲ ἕκτης ὥρας σκότος ἐγένετο ἕως ἐνάτης[10], ἀπὸ δὲ ἐνάτης πάλιν φῶς. ἆρα καὶ ταῦτα γέγραπται; ζητήσωμεν. λέγει τοίνυν ὁ Ζαχαρίας· καὶ ἔσται ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ, οὐκ ἔσται φῶς, καὶ ψῦχος καὶ πάγος ἔσται μίαν ἡμέραν[11]· τὸ ψῦχος, δι' ὃ Πέτρος ἐθερμαίνετο· καὶ ἡ ἡμέρα ἐκείνη γνωστὴ τῷ κυρίῳ[12]. τί γάρ; τὰς ἄλλας οὐκ οἶδε; πολλαὶ αἱ ἡμέραι, ἀλλ' αὕτη ἡ ἡμέρα τῆς ὑπομονῆς τοῦ κυρίου, ἣν ἐποίησεν ὁ κύριος[13]. καὶ ἡ ἡμέρα ἐκείνη γνωστὴ τῷ κυρίῳ, καὶ οὐχ ἡμέρα καὶ οὐ νύξ[14]. τί τὸ αἴνιγμα, ὃ λέγει ὁ προφήτης; ἡ ἡμέρα ἐκείνη οὔτε ἡμέρα ἐστὶν οὔτε νύξ. τί οὖν αὐτὴν ὀνομάσωμεν; ἑρμηνεύει τὸ εὐαγγέλιον τὸ πρᾶγμα διηγούμενον. οὐκ ἦν ἡμέρα. οὐ γὰρ ἐξ ἀνατολῆς ἐπὶ δύσιν ὁμοίως ἔλαμψεν ὁ ἥλιος, ἀλλὰ **84** ἀπὸ ὥρας ἕκτης ἕως ὥρας ἐνάτης σκότος ἐγένετο[15] ἐν ἡμέρᾳ μέσῃ. μεσέμβολον ἦν ἄρα τὸ σκότος, ὠνόμασε δὲ ὁ Θεὸς τὸ σκότος

---

1. Πρβλ. Ἰω. 19,17. 2. Κολ. 1,15. 3. Κολ. 1,18. 4. Αʹ Κορ. 11,3. 5. Κολ. 2,10. 6. ἔνθ' ἀν. 7. Αʹ Κορ. 11,3. 8. Πρβλ. Ἰω. 18,18. 9. Πρβλ. Μάρκ. 15,25. 10. Ματθ. 27,45. 11. Ζαχ. 14,6-7. 12. Ζαχ. 14,7. 13. Πρβλ. Ψαλμ. 117,24. 14. Ζαχ. 14,7. 15. Ματθ. 27,45.

νύκτα[1]. διὰ τοῦτο οὔτε ἡμέρα ἦν οὔτε νύξ. οὔτε γὰρ [804] ὅλη φῶς ἦν, ἵνα κληθῇ ἡμέρα, οὔτε ὅλη σκότος, ἵνα κληθῇ νύξ, ἀλλὰ μετὰ τὴν ἐνάτην ἔλαμψεν ὁ ἥλιος. προλέγει καὶ τοῦτο ὁ προφήτης. εἰπὼν γάρ· καὶ οὐχ ἡμέρα καὶ οὐ νύξ[2]· προσέθηκε καὶ πρὸς ἑσπέραν ἔσται φῶς[3]. βλέπεις προφητῶν ἀκρίβειαν; βλέπεις ἀλήθειαν τῶν προγεγραμμένων;

ΚΕ΄. Ἀλλὰ ζητεῖς σαφῶς κατὰ ποίαν ὁ ἥλιος ὥραν ἐξέλιπεν; ἆρα πέμπτην ὥραν ἢ ὀγδόην ἢ δεκάτην; εἰπὲ τὴν ἀκρίβειαν Ἰουδαίοις τοῖς ἀνηκόοις, ὦ προφῆτα, πότε δύνει ὁ ἥλιος. φησὶ τοίνυν Ἀμὼς ὁ προφήτης· καὶ ἔσται ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ, λέγει κύριος ὁ Θεός, δύσεται ὁ ἥλιος μεσημβρίας[4] (ἀπὸ γὰρ ὥρας ἕκτης σκότος ἐγένετο)[5] καὶ συσκοτάσει ἐπὶ τῆς γῆς ἐν ἡμέρᾳ τὸ φῶς[6]. ποῖος καιρὸς οὗτος, ὦ προφῆτα, καὶ ποία ἡμέρα; καὶ μεταστρέψω τὰς ἑορτὰς ὑμῶν εἰς πένθος[7]. ἐν ἀζύμοις γὰρ ἦν τὸ πραχθὲν καὶ τῇ τοῦ πάσχα ἑορτῇ. εἶθ' ἑξῆς φησι· καὶ θήσομαι αὐτὸν ὡς πένθος ἀγαπητοῦ καὶ τοὺς μετ' αὐτοῦ ὡς ἡμέραν ὀδύνης[8]. ἐν ἀζύμων γὰρ ἡμέρᾳ καὶ ἑορτῇ αἱ μὲν γυναῖκες αὐτῶν ἐκόπτοντο[9] καὶ ἔκλαιον, ὠδυνῶντο δὲ ἀποκρυβέντες οἱ ἀπόστολοι. θαυμαστὸν μὲν οὖν τὸ προφητευθέν.

ΚϚ΄. Ἀλλὰ δός μοι καὶ ἕτερον, ἐρεῖ τις, σημεῖον. ποῖον ἔστι σημεῖον ἄλλο ἀκριβὲς ἐπὶ τῷ γεγενημένῳ; Ἐσταυρώθη ὁ Ἰησοῦς, μονοχίτων δὲ ἦν καὶ ἐνὶ περιβολαίῳ κεχρημένος. ἀλλὰ οἱ στρατιῶται διεμερίσαντο τὸ περιβόλαιον εἰς τέσσαρα σχισθέν[10]. ὁ δὲ χιτὼν οὐκ ἐσχίσθη, εἰς οὐδὲν γὰρ ἔτι σχισθεὶς **86** ἐχρησίμευσε, καὶ λαχμὸς περὶ τούτου γίνεται τοῖς στρατιώταις. καὶ τὸ μὲν μερίζονται, περὶ τούτου δὲ λαγχάνουσιν[11]. ἆρα καὶ τοῦτο γέγραπται; οἴδασιν οἱ σπουδαῖοι τῆς ἐκκλησίας ψαλμῳδοί, οἱ τὰς ἀγγελι[805]κὰς μιμούμενοι στρατιὰς καὶ πάντοτε τὸν Θεὸν ἀνυμνοῦντες, οἱ καταξιούμενοι ψάλλειν ἐν τῷ Γολγοθᾷ τούτῳ καὶ λέγειν· διεμερίσαντο τὰ ἱμάτιά μου ἑαυτοῖς καὶ ἐπὶ τὸν ἱματισμόν μου ἔβαλον κλῆρον[12]. κλῆρος δὲ ἦν ὁ λαχμός.

ΚΖ΄. Πάλιν ἐπὶ Πιλάτου κριθεὶς ἐφόρεσεν ἐρυθρά. ἐκεῖ γὰρ περιέθηκαν αὐτῷ χλαμύδα κοκκίνην[13]. ἆρα καὶ τοῦτο γέγραπται; λέγει ὁ Ἡσαΐας· τίς οὗτος ὁ παραγενόμενος ἐξ Ἐδώμ, ἐρύθημα ἱματίων αὐτοῦ ἐκ Βοσόρ[14]; τίς οὗτος ὁ κατὰ ἀτιμίαν φορῶν τὰ κόκκινα; ἡ γὰρ βοσὸρ τοιαύτην τινὰ παρ' Ἑβραίοις ἔχει τὴν ἑρμηνείαν. ἵνα τί σου ἐρυθρὰ τὰ ἱμάτια καὶ τὰ ἐνδύματά σου ὡς ἀπὸ πατητοῦ ληνοῦ[15]; ὁ δὲ ἀποκρίνεται καὶ λέγει. ὅλην τὴν ἡμέραν ἐξεπέτασα τὰς χεῖράς μου πρὸς λαὸν ἀπειθοῦντα καὶ ἀντιλέγοντα[16].

1. Πρβλ. Γέν. 1,5. 2. Ζαχ. 14,7. 3. ἔνθ' ἀν. 4. Ἀμ. 8,9. 5. Ματθ. 27,45. 6. Ἀμ. 8,9. 7. Ἀμ. 8,10. 8. ἔνθ' ἀν. 9. Πρβλ. Λουκ. 23,27. 10. Πρβλ. Ἰω. 19,23. 11. Πρβλ. Ἰω. 19,24. 12. Ψαλμ. 21,19. 13. Ματθ. 27,28. 14. Ἡσ. 63,1. 15. Ἡσ. 63,2. 16. Ἡσ. 65,2.

ΚΗ'. Ἐξεπέτασεν ἐν σταυρῷ τὰς χεῖρας, ἵνα περιλάβῃ τῆς οἰκουμένης τὰ πέρατα. τῆς γὰρ γῆς τὸ μεσώτατον ὁ Γολγοθᾶς οὗτός ἐστιν. οὐκ ἐμὸς ὁ λόγος· προφήτης ἐστὶν ὁ φήσας· εἰργάσω σωτηρίαν ἐν μέσῳ τῆς γῆς[1]. ἐξέτεινεν ἀνθρωπίνας χεῖρας ὁ ταῖς νοηταῖς αὐτοῦ χερσί στερεώσας τὸν οὐρανόν. καὶ προσεπάγησαν ἥλοις, ἵνα τῆς ἀνθρωπότητος τῷ ξύλῳ προσπαγείσης τῆς βασταζούσης τῶν ἀνθρώπων τὰ ἁμαρτήματα καὶ τελευτησάσης τῆς ἀνθρωπότητος συναποθάνῃ μὲν ἡ ἁμαρτία, ἡμεῖς δὲ ἀναστῶμεν ἐν δικαιοσύνῃ. ἐπειδὴ γὰρ δι' ἑνὸς ἀνθρώπου ὁ θάνατος[2], καὶ δι' ἑνὸς ἀνθρώπου ἡ ζωή, δι' ἑνὸς δὲ ἀνθρώπου τοῦ σωτῆρος αὐτοπροαιρέτως τελευτῶντος. μνημόνευε γὰρ τῶν εἰρημένων. ἐξουσίαν ἔχω θεῖναι τὴν ψυχήν μου καὶ ἐξουσίαν ἔχω πάλιν λαβεῖν αὐτήν[3].

88 ΚΘ'. Ἀλλ' ὁ μὲν ταῦτα ὑπέμεινεν, ἐπὶ σωτηρίᾳ ἐλθὼν πάντων, ὁ δὲ λαὸς κακὴν ἀντιμισθίαν ἀπεδίδου. λέγει ὁ Ἰησοῦς δ ι ψ ῶ[4], ὁ ἐξαγαγὼν αὐτοῖς ἐξ ἀκροτόμου τὰ ὕδατα πέτρας· καὶ ᾔτει τὴν ἄμπελον ἣν ἐφύτευσε[5] τοὺς καρπούς. ἀλλὰ τί ἡ ἄμπελος; ἡ κατὰ φύσιν μὲν ἐξ ἁγίων πατέρων, κατὰ προαίρεσιν δὲ ἐκ Σοδόμων (ἡ γὰρ ἄμπελος αὐτῶν ἐκ Σοδόμων καὶ ἡ κληματίς αὐτῶν ἐκ Γομόῤῥας) διψῶντι τῷ κυρίῳ σπόγγῳ πλησθέντι καὶ περιτεθέντι καλάμῳ προσκομίζει τὸ ὄξος[7]. καὶ ἔδωκαν **[808]** εἰς τὸ βρῶμά μου χολὴν καὶ εἰς τὴν δίψαν μου ἐπότισάν με ὄξος[8]. βλέπεις λευκότητα προαγορεύσεως τῶν προφητῶν; ποίαν δὲ χολὴν ἔδωκαν εἰς τὸ στόμα μου; ἔδωκαν αὐτῷ, φησίν, ἐσμυρνισμένον οἶνον[9]. χολώδης δὲ καὶ κατάπικρος ἡ σμύρνα. ταῦτα τῷ κυρίῳ ἀνταποδίδοτε; ταῦτα προσφέρεις ἡ ἄμπελος τῷ δεσπότῃ; δικαίως προαπεθρήνει ὑμᾶς Ἡσαΐας λέγων· ἀμπελὼν ἐγενήθη τῷ ἠγαπημένῳ ἐν κέρατι, ἐν τόπῳ πίονι[10]. καὶ ἵνα μὴ πάντα λέγωμεν, ἔμεινα ,φησίν, ἵνα ποιήσῃ σταφυλήν, ἐδίψησα, ἵνα δῷ οἶνον, αὐτὸς δὲ ἐποίησεν ἀκάνθας[11] βλέπεις γὰρ τὸν στέφανον, ὅν περίκειμαι τί οὖν ἀποφαίνομαι λοιπόν; ταῖς νεφέλαις ἐντελοῦμαι τοῦ μὴ βρέξαι εἰς αὐτὸν ὑετόν. ἤρθησαν γὰρ ἐξ αὐτῶν αἱ νεφέλαι οἱ προφῆται. οἱ προφῆται δὲ λοιπὸν ἐν ἐκκλησίᾳ καθώς φησι Παῦλος· προφῆται δύο ἢ τρεῖς λαλείτωσαν καὶ οἱ ἄλλοι διακρινέτωσαν[12]. καὶ πάλιν· ὁ Θεὸς ἔδωκεν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοὺς μὲν ἀποστόλους, τοὺς δὲ προφήτας[13]. προφήτης ἦν Ἄγαβος ὁ δήσας ἑαυτοῦ τοὺς πόδας καὶ τὰς χεῖρας[14].

Λ'. Περὶ δὲ τῶν ληστῶν τῶν μετ' αὐτοῦ σταυρωθέντων εἴρηται τὸ καὶ μετὰ ἀνόμων ἐλογίσθη[15]. καὶ οἱ δύο μὲν ἦσαν πρὸ τούτου ἄνομοι, ὁ δὲ εἷς οὐκέτι. ὁ μὲν γὰρ εἰς τέλος ἄνομος, ἀνένδοτος εἰς σωτηρίαν, χεῖρας μὲν προσπεπηγμένος, γλώσσῃ δὲ διὰ βλασφημίας πλήττων.

---

1. Ψαλμ. 73,12. 2. Πρβλ. Ρωμ. 5,17. 3. Ἰω. 10,18. 4. Ἰω. 19,28. 5. Πρβλ. Ἱερ. 2,21. Ἡσ. 5,2. 6. Δευτ. 32,32. 7. Πρβλ. Ματθ. 27,48. 8. Ψαλμ. 68,22. 9. Μάρκ. 15,23. 10. Ἡσ. 5,1. 11. Πρβλ. Ἡσ. 5,2.4. 12. Α' Κορ. 14,29. 13. Ἡσ. 4,11. 14. Πρβλ. Πράξ. 21,10-11. 15. Λουκ. 22,37. Πρβλ. Ἡσ. 53,12.

Ἰουδαῖοι παρερχόμενοι ἐκίνουν τὰς κεφαλάς[1], χλευάζοντες τὸν ἐσταυρωμένον, πληροῦν**90**τες τὸ γεγραμμένον· εἴδοσάν με, ἐσάλευσαν κεφαλὰς αὐτῶν[2]· καὶ ἐκεῖνος μετ' αὐτῶν ἐδυσφήμει, ὁ δὲ ἕτερος ἐπετίμα τῷ δυσφημοῦντι[3]. καὶ ἦν αὐτῷ τέλος ζωῆς καὶ ἀρχὴ διορθώσεως παράδοσις ψυχῆς καὶ πρόσληψις σωτηρίας. καὶ μετὰ τὴν πρὸς ἐκεῖνον ἐπιτίμησίν φησι· μνήσθητί μου[4] κύριε. πρὸς σὲ γάρ μοι ὁ λόγος. κατάλειπε τοῦτον, πεπήρωται τῆς διανοίας τὰ ὄμματα, ἐμοῦ δὲ μνήσθητι. οὐ λέγω μνήσθητί μου τῶν ἔργων, φοβοῦμαι γὰρ ταῦτα. πᾶς ἄνθρωπος διάκειται πρὸς τὸν συνοδεύοντα· συνοδεύω σοι πρὸς τὸν **[809]** θάνατον· μνήσθητί μου τοῦ σοῦ συνοδοιπόρου. ἀλλ' οὐ λέγω νῦν μνήσθητί μου, ἀλλ' ὅταν ἔλθῃς ἐν τῇ βασιλείᾳ σου[5].

ΛΑ'. Ποία σε ἐφωταγώγησε δύναμις, ὦ ληστά; τίς σε ἐδίδαξε προσκυνῆσαι τὸν καταφρονούμενον καὶ συνεσταυρωμένον; ὦ φωτὸς ἀϊδίου φωτοποιοῦντος τοὺς ἐσκοτισμένους. διὸ καὶ δικαίως ἤκουσε· θάρσει· οὐχ ὅτι τὰ πράγματά σου τοῦ θαρσεῖν ἄξια, ἀλλ' ὅτι βασιλεὺς πάρεστι χαριζόμενος. μακροχρόνιος μὲν ἡ αἴτησις, ὀξυτάτη δὲ ἡ χάρις. ἀμὴν λέγω σοι, σήμερον μετ' ἐμοῦ ἔσῃ ἐν τῷ παραδείσῳ[6], ἐπειδὴ σήμερον τῆς φωνῆς μου ἤκουσας καὶ οὐκ ἐσκλήρυνάς σου τὴν καρδίαν. ὀξύτατα κατὰ τοῦ Ἀδὰμ ἀπεφηνάμην, ὀξύτατα σοι χαρίζομαι. ἐκείνῳ μὲν εἴρηται· ᾗ δ' ἂν ἡμέρᾳ φάγητε, θανάτῳ ἀποθανεῖσθε[7]· σὺ δὲ σήμερον ὑπήκουσας τῇ πίστει, σήμερόν σοι[6] ἡ σωτηρία. ἐκεῖνος διὰ τοῦ ξύλου ἀπέπεσε, καὶ σὺ διὰ τοῦ ξύλου εἰσάγῃ εἰς τὸν παράδεισον. μὴ φοβηθῇς τὸν ὄφιν, οὐκ ἐκβαλεῖ σε, πέπτωκε γὰρ ἐξ οὐρανῶν. καὶ οὐ λέγω σοι, σήμερον ἀπέρχῃ, ἀλλὰ σήμερον μετ' ἐμοῦ ἔσῃ. θάρσησον, οὐκ ἐκβληθήσῃ. μὴ φοβηθῇς τὴν φλογίνην ῥομφαίαν, δυσωπεῖται τὸν δεσπότην. ὦ μεγάλης καὶ ἀνεκδιηγήτου χάριτος. οὔπω Ἀβραὰμ ὁ πιστὸς εἰσῆλθε, καὶ ὁ ληστὴς εἰσέρχεται. οὔπω Μωσῆς καὶ οἱ προφῆται καὶ ὁ ληστὴς παράνομος εἰσέρχεται. ἐθαύμασε καὶ πρὸ σοῦ ὁ Παῦλος εἰπών· ὅπου ἐπλέονασεν ἡ ἁμαρτία, ὑπερεπερίσσευσεν ἡ χάρις[8]. οἱ βαστάσαντες τὸν καύ**92**σωνα οὔπω εἰσῆλθον, καὶ ὁ περὶ τὴν ἐνδεκάτην ὥραν εἰσῆλθεν. μηδεὶς γογγυζέτω κατὰ τοῦ οἰκοδεσπότου, ἐπεί φησιν· ἑταῖρε οὐκ ἀδικῶ σε[9]. οὐκ ἔχω ἐξουσίαν ἐν τοῖς ἐμοῖς ποιῆσαι ὃ βούλομαι[10]; θέλει δικαιοπραγῆσαι ὁ ληστής, ἀλλὰ προλαμβάνει ὁ θάνατος. οὐ τὸ ἔργον περιμένω μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν πίστιν ἀπεδεξάμην. ἦλθον ὁ **[812]** ποιμαίνων ἐν τοῖς κρίνοις, ἦλθον ποιμᾶναι ἐν τοῖς κήποις[11]. πρόβατον εὗρον ἀπολωλός, ἀλλ' ἐπὶ τοὺς ὤμους μου τοῦτο λαμβάνω[12]. πιστεύει γάρ, ἐπειδὴ καὶ αὐτὸς εἶπεν· ἐπλανήθην ὡς πρόβατον ἀπολωλὸς[13]. μνήσθητί μου κύριε, ὅταν ἔλθῃς ἐν τῇ βασιλείᾳ σου[14].

ΛΒ'. Προανεφώνησα ἐν ᾄσμασι περὶ τούτου τοῦ κήπου πρὸς τὴν

---

1. Πρβλ. Ματθ. 27,39. 2. Ψαλμ. 108,25. 3. Πρβλ. Λουκ. 23,40. 4. Λουκ. 23,42. 5. ἔνθ. ἀν. 6. Λουκ. 23,43. 7. Γέν. 2,17. 8. Ρωμ. 5,20. 9. Ματθ. 20,13. 10. Πρβλ. Ματθ. 20,15. 11. Πρβλ. Ἆσμ. 6,2. 12. Πρβλ. Λουκ. 15,5. 13. Ψαλμ. 118,176. 14. Λουκ. 23,42.

ἐμὴν νύμφην, καὶ ταῦτα εἶπον πρὸς αὐτήν· εἰσῆλθον εἰς κῆπόν μου, ἀδελφή μου νύμφη[1]· ἦν δέ, ὅπου ἐσταυρώθη, κῆπος[2]. καὶ τί λαμβάνεις ἐκεῖθεν; ἐτρύγησα σμύρναν μου[3], οἶνον ἐσμυρνισμένον πιὼν καὶ τὸ ὄξος, ἅτινα λαβὼν εἶπε τετέλεσται[4]. πεπλήρωται γὰρ τὸ μυστήριον, πεπλήρωται τὰ γεγραμμένα, ἐλύθησαν αἱ ἁμαρτίαι.

Χριστὸς γὰρ παραγενόμενος ἀρχιερεὺς τῶν μελλόντων ἀγαθῶν διὰ τῆς μείζονος καὶ τελειοτέρας σκηνῆς οὐ χειροποιήτου, τουτέστιν οὐ ταύτης τῆς κτίσεως, οὐδὲ δι' αἵματος τράγων καὶ μόσχων, διὰ δὲ τοῦ ἰδίου αἵματος εἰσῆλθεν ἐφάπαξ εἰς τὰ ἅγια αἰωνίαν λύτρωσιν εὑράμενος. εἰ γὰρ τὸ αἷμα ταύρων καὶ τράγων καὶ σποδὸς δαμάλεως ῥαντίζουσα τοὺς κεκοινωμένους ἁγιάζει πρὸς τὴν τῆς σαρκὸς καθαρότητα, πόσῳ μᾶλλον τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ[5]; καὶ πάλιν· ἔχοντες οὖν, ἀδελφοί, παῤῥησίαν εἰς τὴν εἴσοδον τῶν ἁγίων ἐν τῷ αἵματι Ἰησοῦ, ἣν ἐνεκαίνισεν ἡμῖν ὁδὸν πρόσφατον καὶ ζῶσαν διὰ τοῦ καταπετάσματος, τουτέστι τῆς σαρκὸς αὐτοῦ[6]. Καὶ ἐπειδὴ ἡ σάρξ αὐτοῦ τὸ καταπέτασμα ἠτιμάσθη, διὰ τοῦτο τὸ καταπέτασμα **94** τοῦ ναοῦ τὸ τυπικὸν διεῤῥήξατο, καθὼς γέγραπται· καὶ ἰδοὺ τὸ καταπέτασμα τοῦ ναοῦ ἐσχίσθη εἰς δύο, ἀπὸ ἄνωθεν ἕως κάτω[7], οὐδὲ γὰρ ὀλίγον αὐτοῦ περιελείφθη. ἐπειδὴ γὰρ ὁ δεσπότης εἶπεν, ἰδοὺ ἀφίεται ὑμῖν ὁ οἶκος ὑμῶν ἔρημος[8], ὁ οἶκος περιεῤῥήξατο.

ΛΓ'. Ὑπέμεινε δὲ ταῦτα ὁ σωτὴρ εἰρηνοποιήσας διὰ τοῦ αἵματος τοῦ σταυροῦ τὰ ἐν οὐρανοῖς καὶ τὰ ἐπὶ γῆς[9]. ἐχθροὶ γὰρ ἦμεν Θεοῦ δι' ἁμαρτίας[10], καὶ ὥρισεν ὁ Θεὸς τὸν ἁμαρτάνοντα ἀποθνήσκειν. ἔδει οὖν ἓν ἐκ τῶν δύο γενέσθαι, ἢ ἀληθεύοντα Θεὸν πάντας ἀνελεῖν, ἢ φιλανθρωπευόμενον παραλῦσαι τὴν ἀπό[813]φασιν.

Ἀλλὰ βλέπε Θεοῦ σοφίαν. ἐτήρησε καὶ τῇ ἀποφάσει τὴν ἀλήθειαν καὶ τῇ φιλανθρωπίᾳ τὴν ἐνέργειαν. ἀνέλαβε Χριστὸς τὰς ἁμαρτίας ἐν τῷ σώματι ἐπὶ τὸ ξύλον, ἵνα διὰ τοῦ θανάτου αὐτοῦ ταῖς ἁμαρτίαις ἡμεῖς ἀπογενόμενοι τῇ δικαιοσύνῃ ζήσωμεν[11]. οὐ μικρὸς ἦν ὁ ὑπεραποθνήσκων ἡμῶν. οὐκ ἦν πρόβατον αἰσθητόν, οὐκ ἦν ψιλὸς ἄνθρωπος οὐκ ἦν ἄγγελος μόνον[12], ἀλλὰ Θεὸς ἐνανθρωπήσας. οὐ τοσαύτη ἦν τῶν ἁμαρτωλῶν ἡ ἀνομία, ὅση τοῦ ὑπεραποθνήσκοντος ἡ δικαιοσύνη. οὐ τοσοῦτον ἡμάρτομεν, ὅσον ἐδικαιοπράγησεν ὁ τὴν ψυχὴν ὑπὲρ ἡμῶν τεθεικώς, ὁ τεθεικὼς ὅτε ἠθέλησεν καὶ πάλιν λαβών, ὅτε ἠθέλησεν[13].

Καὶ θέλεις γνῶναι ὅτι οὐ βιοσφαγῶς ἀπέθετο τὴν ζωήν, οὐδὲ ἀκουσίως παρέδωκε τὸ πνεῦμα; προσεφώνει τῷ πατρὶ λέγων· Πάτερ, εἰς χεῖράς σου παρατίθεμαι τὸ πνεῦμά μου[14]. παρατίθεμαι, ἵνα πάλιν

---

1. Ἆσμ. 5,1. 2. Ἰω. 19,41. 3. Ἆσμ. 5,1. 4. Πρβλ. Ἰω. 19,30. 5. Ἑβρ. 9,11-14. 6. Ἑβρ. 10,19-20. 7. Ματθ. 27,51. 8. Ματθ. 23,38. 9. Κολ. 1,20. 10. Πρβλ. Ρωμ. 5,10. 11. Πρβλ. Α' Πέτρ. 2,24. 12. Πρβλ. Ἡσ. 63,9. 13. Πρβλ. Ἰω. 10,18. 14. Λουκ. 23,46.

αὐτὸ λάβω. καὶ ταῦτα εἰπὼν ἀφῆκε τὸ πνεῦμα[1], ἀλλ' οὐκ ἐπὶ πολλῷ τῷ χρόνῳ, ταχέως γὰρ ἐκ νεκρῶν ἀνέστη πάλιν[2].

ΛΔ'. Ἐξέλιπεν ὁ ἥλιος[3], διὰ τὸν τῆς δικαιοσύνης ἥλιον[4]. πέτραι ἐσχίσθησαν[5], διὰ τὴν νοητὴν πέτραν[6], μνήματα ἠνεῴχθησαν καὶ νεκροὶ ἀνέστησαν[7], διὰ τὸν ἐν νεκροῖς ἐλεύθερον[8]. ἐξαπέστειλε δεσμίους αὐτοῦ ἐκ λάκκου οὐκ ἔχοντος ὕδωρ[9]. μὴ τοίνυν ἐπαισχύνου τὸν ἐσταυρωμένον, ἀλλὰ παῤῥησιάζου λέγων καὶ αὐτός· οὗτος τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν φέρει καὶ περὶ ἡμῶν **96** ὀδυνᾶται[10] καὶ τῷ μώλωπι αὐτοῦ ἡμεῖς ἰάθημεν[11]. μὴ ἀχαριστήσωμεν τῷ εὐεργέτῃ. καὶ πάλιν· ἀπὸ τῶν ἀνομιῶν τοῦ λαοῦ μου ἤχθη εἰς θάνατον, καὶ δώσω τοὺς πονηροὺς ἀντὶ τῆς ταφῆς αὐτοῦ καὶ τοὺς πλουσίους ἀντὶ τοῦ θανάτου αὐτοῦ[12]. διὰ τοῦτο σαφῶς λέγει ὁ Παῦλος· ὅτι Χριστὸς ἀπέθανεν ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν κατὰ τὰς γραφάς, καὶ ὅτι ἐτάφη καὶ ὅτι ἐγήγερται τῇ ἡμέρᾳ τῇ τρίτῃ κατὰ τὰς γραφάς[13].

ΛΕ'. Ζητοῦμεν δὲ γνῶναι σαφῶς ποῦ τέθαπται. χειροποίητος ἄρα ὁ τάφος; ἄρα κατὰ τοὺς τῶν βασιλέων τάφους ὑπερανέχει τῆς γῆς ἐκ λίθων γεγένηται τὸ μνῆμα συγκειμένων; καὶ τούτῳ τί ἐπιτίθεται; εἴπατε ἡμῖν, ὦ προφῆται, καὶ τοῦ τάφου τὴν ἀκρίβειαν, ποῦ τίθεται, καὶ ποῦ αὐτὸν ζητήσομεν; Οἱ δέ φασιν· ἐμβλέψατε εἰς τὴν στερεὰν πέτραν ἣν ἐλατομήσατε[14] ἐμβλέψατε καί **[816]** ἴδετε. ἔχεις ἐν εὐαγγελίοις· ἐν μνήματι λαξευτῷ[15], ὃ ἦν λελατομημένον ἐκ πέτρας[16]. καὶ τί γίνεται; ποταπὴ τοῦ μνήματος ἡ θύρα; πάλιν προφήτης ἄλλος λέγει· ἐθανάτωσαν ἐν λάκκῳ ζωήν μου καὶ ἔθηκαν λίθον ἐπ' ἐμοί[17]. ὁ λίθος ὁ ἀκρογωνιαῖος, ὁ ἐκλεκτός, ὁ ἔντιμος[18], ἐνδοτέρῳ λίθου κεῖμαι πρὸς ὀλίγον χρόνον, λίθος προσκόμματος[19] Ἰουδαίοις, καὶ σωτήριος τοῖς πιστεύουσιν. ἐνεφυτεύθη τοίνυν τὸ ξύλον τῆς ζωῆς ἐν τῇ γῇ, ἵνα ἀπολαύσῃ τῆς εὐλογίας ἡ καταραθεῖσα γῆ καὶ ἵνα λυθῶσιν οἱ νεκροί.

ΛϚ'. Μὴ τοίνυν ἐπαισχυνθῶμεν ὁμολογῆσαι τὸν ἐσταυρωμένον. ἐπὶ μετώπου μετὰ παῤῥησίας δακτύλοις ἡ σφραγὶς καὶ ἐπὶ πάντων ὁ σταυρὸς γινέσθω, ἐπὶ ἄρτων βιβρωσκομένων καὶ ἐπὶ ποτηρίων πινομένων, ἐν εἰσόδοις, ἐν ἐξόδοις, πρὸ τοῦ ὕπνου, κοιταζομένοις καὶ διανισταμένοις, ὁδεύουσι καὶ **98** ἠρεμοῦσι, μέγα τὸ φυλακτήριον, δωρεὰν διὰ τοὺς πένητας, χωρὶς καμάτου διὰ τοὺς ἀσθενεῖς, ἐπειδὴ καὶ παρὰ Θεοῦ ἡ χάρις σημεῖον πιστῶν καὶ φόβος δαιμόνων. ἐθριάμβευσε γὰρ αὐτοὺς ἐν αὐτῷ, δειγματίσας ἐν παῤῥησίᾳ[20]. ὅταν γὰρ ἴδωσι τὸν σταυρόν, ὑπομιμνήσκονται τοῦ ἐσταυρωμένου. φοβοῦνται τὸν συντρίψαντα τὰς

---

1. Ματθ. 27,50. 2. Πρβλ. Μάρκ. 16,9. 3. Πρβλ. Λουκ. 23,45. 4. Πρβλ. Μαλ. 3,20. 5. Ματθ. 27,51. 6. Πρβλ. Α' Κορ. 10,4. 7. Πρβλ. Ματθ. 27,52. 8. Πρβλ. Ψαλμ. 87,5. 9. Ζαχ. 9,11. 10. Ἡσ. 53,4. 11. Ἡσ. 53,5. 12. Ἡσ. 53,8-9. 13. Α' Κορ. 15,3-4. 14. Ἡσ. 51,1. 15. Πρβλ. Λουκ. 23,53. 16. Μάρκ. 15,46. 17. Θρ. 3,53. 18. Πρβλ. Ἡσ. 28,16. Α' Πέτρ. 2,6. 19. Πρβλ. Ἡσ. 8,14. Α' Πέτρ. 2,8. 20. Πρβλ. Κολ. 2,15.

κεφαλὰς τοῦ δράκοντος[1]. μὴ διὰ τὸ δωρημαῖον καταφρόνει τῆς σφραγῖδος, ἀλλὰ διὰ τοῦτο μᾶλλον τίμησον τὸν εὐεργέτην.

ΛΖ'. Καὶ ἐὰν εἰς συζήτησίν ποτε ἐμπέσῃς καὶ μὴ τοὺς λόγους τῆς ἀποδείξεως ἔχῃς, ἡ πίστις ἑδραία μενέτω παρὰ σοί. μᾶλλον δὲ πολυμαθὴς γενόμενος Ἰουδαίους ἐπιστόμιζε ἐκ τῶν προφητῶν καὶ Ἕλληνας ἐκ τῶν παρ' αὐτοῖς μυθολογουμένων. αὐτοὶ κεκεραυνωμένους προσκυνοῦσιν. κεραυνὸς δὲ ἐξ οὐρανῶν ἐρχόμενος οὐκ ἀκρίτως ἔρχεται. εἰ ἐκεῖνοι τοὺς κεραυνωθέντας θεομισεῖς προσκυνοῦντες οὐκ αἰσχύνονται, σὺ τὸν θεοφιλῆ καὶ υἱὸν Θεοῦ τὸν ἐσταυρωμένον ὑπὲρ σοῦ προσκυνεῖν αἰσχύνῃ;

Αἰδοῦμαι λέγειν τὰ περὶ τῶν λεγομένων θεῶν αὐτῶν, καὶ καταλιμπάνω διὰ τὴν ὥραν, οἱ δὲ εἰδότες λεγέτωσαν. ἐπιστομιζέσθωσαν δὲ καὶ αἱρετικοὶ πάντες. ἐάν τις εἴπῃ ὅτι δόκησις ὁ σταυρός, ἀποστράφηθι. μίσησον τοὺς λέγοντας, ὅτι κατὰ φαντασίαν ἐσταυρώθη, εἰ γὰρ κατὰ φαντασίαν ἐσταυρώθη, ἐκ σταυ[817]ροῦ δὲ ἡ σωτηρία καὶ ἡ σωτηρία φαντασία. εἰ φαντασία ὁ σταυρός, φαντασία καὶ ἡ ἀνάστασις. εἰ δὲ Χριστὸς οὐκ ἐγήγερται, ἔτι ἐσμὲν ἐν ταῖς ἁμαρτίαις ἡμῶν[2]. εἰ φαντασία ὁ σταυρός, φαντασία καὶ ἡ ἀνάληψις· καὶ εἰ φαντασία ἡ ἀνάληψις, φαντασία ἄρα καὶ ἡ δευτέρα κάθοδος, καὶ πάντα λοιπὸν ἀνυπόστατα.

ΛΗ'. Λάμβανε οὖν πρῶτον ἀρραγὲς θεμέλιον τὸν σταυρὸν καὶ ἐποικοδόμει τὰ λοιπὰ τῆς πίστεως. μὴ ἀρνήσῃ τὸν ἐσταυρωμένον. ἐὰν γὰρ ἀρνήσῃ, πολλοὺς ἔχεις τοὺς ἐλέγχοντας. Ἰούδας ἐλέγξει σε πρῶτος ὁ προδότης. ὁ γὰρ προδοὺς οἶδεν **100** ὅτι ὑπὸ ἀρχιερέων καὶ πρεσβυτέρων κατεκρίθη πρὸς θάνατον[3]. μαρτυρεῖ τὰ τριάκοντα ἀργύρια[4]. μαρτυρεῖ τὸ Γεθσημανῆ, ἔνθα ἡ προδοσία γέγονεν. οὔπω λέγω τὸ ὄρος τῶν ἐλαιῶν ἐν ᾧ προσηύχοντο παρόντες ἐν νυκτί. μαρτυρεῖ ἡ ἐν νυκτὶ σελήνη. μαρτυρεῖ ἡ ἡμέρα καὶ ὁ ἥλιος ἐκλείπων[5]. οὐ γὰρ ἔφερεν ὁρᾶν τὸ παράνομον τῶν ἐπιβουλευόντων. ἐλέγχει σε τὸ πῦρ, ᾧ παρεστὼς ἐθερμαίνετο ὁ Πέτρος. ἐὰν ἀρνήσῃ τὸν σταυρόν, μένει σε τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον. σκληρὰ λέγω, ἵνα μὴ σκληρῶν πειραθῇς. μνημόνευε τῶν ἐν Γεθσημανῇ μαχαιρῶν ἐλθουσῶν ἐπ' αὐτόν[7], ἵνα μὴ ῥομφαίας πειρασθῇς αἰωνίου. ἐλέγξει σε ἡ οἰκία Καϊάφα διὰ τῆς νῦν ἐρημίας δεικνύουσα τοῦ κριθέντος ἐκεῖ τότε τὴν δύναμιν.

Ἀντικαταστήσεταί σοι ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως καὶ αὐτὸς Καϊάφας. ἀντικαταστήσεταί σοι καὶ ὁ ὑπηρέτης ὁ ῥάπισμα δοὺς τῷ Ἰησοῦ[8], καὶ οἱ δήσαντες καὶ ἀπαγαγόντες. ἀντικαταστήσεταί σοι καὶ Ἡρώδης καὶ Πιλᾶτος μονονουχὶ λέγοντες· τί ἀρνῇ τὸν ἐφ' ἡμῶν ὑπὸ Ἰουδαίων συκοφαντηθέντα, ὃν ἤδειμεν ἡμεῖς μηδὲν ἁμαρτήσαντα[9]; ἐγὼ γὰρ

1. Πρβλ. Ψαλμ. 73,14. 2. Πρβλ. Α' Κορ. 15,17. 3. Πρβλ. Ματθ. 27,3. 4. Πρβλ. ἔθν' ἀν. Ματθ. 26,15. 5. Πρβλ. Λουκ. 23,45. 6. Πρβλ. Ἰω. 18,18. 7. Πρβλ. Ματθ. 26,55. 8. Πρβλ. Ἰω. 18,22. 9. Πρβλ. Λουκ. 23,14-15.

Πιλᾶτος ἀπενιψάμην **102** τότε τὰς χεῖρας[1]. ἀντικαταστήσονται οἱ ψευδομάρτυρες, καὶ οἱ στρατιῶται οἱ τὸ πορφυροῦν ἱμάτιον περιβαλόντες καὶ τὸν ἀκάνθινον στέφανον ἐπιθέντες[2] καὶ **[820]** ἐν τῷ Γολγοθᾷ σταυρώσαντες[3] καὶ περὶ τοῦ χιτῶνος λαχόντες[4]. ἐλέγξει σε Σίμων ὁ Κυρηναῖος ὁ τὸν σταυρὸν φέρων ὀπίσω τοῦ Ἰησοῦ[5].

ΛΘ′. Ἐλέγξει σε ἀπὸ μὲν ἄστρων ὁ ἐκλείπων ἥλιος, ἀπὸ δὲ τῶν ἐπὶ γῆς ὁ ἐσμυρνισμένος οἶνος, ἀπὸ καλάμων ὁ κάλαμος, ἀπὸ βοτανῶν τὸ ὕσσωπον, ἀπὸ τῶν θαλασσίων ὁ σπόγγος, ἀπὸ δένδρων τοῦ σταυροῦ τὸ ξύλον. οἱ στρατιῶται, καθὼς εἴρηται, οἱ καθηλώσαντες καὶ λαχόντες περὶ τῶν ἱματίων, ὁ στρατιώτης ὁ τῇ λόγχῃ τὴν πλευρὰν αὐτοῦ ἀνοίξας, αἱ γυναῖκες αἱ τότε παροῦσαι[7], τὸ καταπέτασμα τοῦ ναοῦ τὸ τότε διαρραγέν[8]. τὸ Πιλάτου πραιτώριον τὸ τῇ δυνάμει τοῦ τότε σταυρωθέντος νῦν ἠρημωμένον. ὁ Γολγοθᾶς οὗτος ὁ ἅγιος ὁ ὑπερανεστὼς καὶ μέχρι σήμερον φαινόμενος καὶ δεικνύων μέχρι νῦν, ὅπως διὰ Χριστὸν αἱ πέτραι τότε ἐρράγησαν. τὸ μνῆμα τὸ πλησίον, ὅπου ἐτέθη καὶ ὁ ἐπιτεθεὶς τῇ θύρᾳ λίθος[9] ὁ μέχρι σήμερον παρὰ τῷ μνημείῳ κείμενος. ἄγγελοι οἱ τότε παρόντες. γυναῖκες αἱ προσκυνήσασαι μετὰ τὴν ἀνάστασιν. Πέτρος καὶ Ἰωάννης οἱ ἐπὶ τὸ μνῆμα δραμόντες, καὶ Θωμᾶς ὁ βαλὼν τὴν χεῖρα εἰς τὴν πλευρὰν αὐτοῦ καὶ τοὺς δακτύλους εἰς τοὺς τύπους τῶν ἥλων[10]. ὑπὲρ γὰρ ἡμῶν κἀκεῖνος ἀκριβῶς ἐψηλάφησεν, καὶ ὅπερ σὺ ἔμελλες ὁ τότε μὴ παρὼν ζητεῖν, τοῦτο ἐκεῖνος παρὼν κατ' οἰκονομίαν ἐζήτησεν.

Μ′. Ἔχεις δώδεκα ἀποστόλους τοῦ σταυροῦ μάρτυρας καὶ τὴν οἰκουμένην καὶ τὸν κόσμον τῶν εἰς τὸν ἐσταυρωμένον πιστευόντων ἀνθρώπων. αὐτὸ τοῦτό σε νῦν παρεῖναι πειθέτω σε τοῦ σταυ**[821]**ρωθέντος τὴν δύναμιν. τίς γάρ σε νῦν συνήγαγεν; ποῖοι στρατιῶται; ποίοις δεσμοῖς ἠναγκάσθης; ποία καταδίκη σε νῦν κατέπειξεν; ἀλλὰ τὸ τρόπαιον Ἰησοῦ τὸ σωτήριον, **104** ὁ σταυρός, πάντας συνήγαγεν. τοῦτο Πέρσας ἐδουλαγώγησε καὶ Σκύθας ἡμέρωσε, τοῦτο τοῖς Αἰγυπτίοις ἀντὶ αἰλούρων καὶ κυνῶν καὶ τῆς πολυσχιδοῦς πλάνης τὴν θεογνωσίαν ἐχαρίσατο. τοῦτο μέχρι σήμερον θεραπεύει νόσους. τοῦτο μέχρι σήμερον δαίμονας ἀπελαύνει, φαρμάκων τε καὶ ἐπαοιδῶν ἀνατρέπει γοητείας.

ΜΑ′. Τοῦτο μετὰ τοῦ Ἰησοῦ φαίνεσθαι μέλλει πάλιν ἐξ οὐρανοῦ[11]. προηγήσεται γὰρ τοῦ βασιλέως τὸ τρόπαιον, ἵνα ἰδόντες ὃν ἐξεκέντησαν[12] καὶ ἐκ τοῦ σταυροῦ γνόντες τὸν ἠτιμασμένον οἱ μὲν μετανοήσαντες Ἰουδαῖοι κόψωνται (ἀλλ' ἐκεῖνοι μὲν κόψονται φυλαὶ κατὰ φυλάς[13]· τότε γὰρ μετανοήσουσιν, ὅτε οὐκ ἔστιν αὐτοῖς μετανοίας και-

---

1. Πρβλ. Ματθ. 27,24. 2. Πρβλ. Ἰω. 19,2. 3. Πρβλ. Ἰω. 19,17. 4. Πρβλ. Ἰω. 19,24. 5. Πρβλ. Λουκ. 23,26. 6. Πρβλ. Ἰω. 19,34. 7. Πρβλ. Ματθ. 27,55. 8. Πρβλ. Ματθ. 27,51. 9. Πρβλ. Ματθ. 27,60. 10. Πρβλ. Ἰω. 20,25.27. 11. Πρβλ. Ματθ. 24,30. 12. Πρβλ. Ἰω. 19,37. Ἀποκ. 1,7. 13. Πρβλ. Ζαχ. 12,12.

ρός), ἡμεῖς δὲ καυχησόμεθα ἐναβρυνόμενοι τῷ σταυρῷ προσκυνοῦντες, τὸν ἀποσταλέντα κύριον καὶ ὑπὲρ ἡμῶν σταυρωθέντα, προσκυνοῦντες καὶ τὸν ἀποστείλαντα πατέρα Θεὸν σὺν ἁγίῳ πνεύματι, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ ΙΔ'

106 [825] Φωτιζομένων, ἐν Ἱεροσολύμοις σχεδιασθεῖσα εἰς τὸ καὶ ἀναστάντα ἐκ νεκρῶν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, καὶ ἀνελθόντα εἰς τοὺς οὐρανούς, καὶ καθίσαντα ἐκ δεξιῶν τοῦ πατρός. καὶ ἀνάγνωσις ἐκ τῆς πρὸς Κορινθίους πρώτης· γνωρίζω δὲ ὑμῖν, ἀδελφοί, τὸ εὐαγγέλιον ὃ εὐηγγελισάμην ὑμῖν[1] καὶ ἑξῆς· ὅτι ἐγήγερται τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ κατὰ τὰς γραφάς[2]. καὶ τὰ ἑξῆς.

Α'. Εὐφράνθητι Ἱερουσαλήμ, καὶ πανηγυρίσατε πάντες οἱ ἀγαπῶντες[3] Ἰησοῦν· ἐγήγερται γάρ. χαίρετε πάντες ὅσοι πρότερον ἐπενθήσατε τὰς Ἰουδαίων τόλμας τε καὶ παρανομίας ἀκούσαντες· ὁ γὰρ ὑβρισθεὶς ὑπ' αὐτῶν ἐνταῦθα πάλιν ἠγέρθη. καὶ ὥσπερ ἡ κατὰ τὸν σταυρὸν ἀκρόασις λυπηρά τις ἦν, οὕτως ὁ περὶ τῆς ἀναστάσεως εὐαγγελισμὸς εὐφραινέτω τοὺς παρόντας. τὸ πένθος εἰς εὐφροσύνην στραφήτω καὶ ὁ κοπετὸς εἰς χαράν, καὶ πλησθήτω χαρᾶς καὶ εὐφροσύνης τὸ στόμα ἡμῶν διὰ τὸν μετὰ τὴν ἀνάστασιν εἰπόντα Χαίρετε[4]. οἶδα γὰρ τῶν φιλοχρίστων ἐν ταῖς παρελθούσαις ἡμέραις τὴν λύπην· ἐπειδὴ τῶν λεγομένων καταληξάντων μὲν εἰς τὸν θάνατον καὶ τὴν ταφήν, τὴν δὲ ἀνάστασιν μὴ εὐαγγελισαμένων, ἐκκρεμὴς ἦν διάνοια πρὸς τὸ ἀκοῦσαι τὸ ποθούμενον. ἐγήγερται τοίνυν ὁ 108 νεκρός, ὁ ἐν νεκροῖς ἐλεύθερος[5] καὶ νεκρῶν ἐλευθερωτής. ὁ κατὰ ἀτιμίαν δι' ὑπομονῆς τὸν στέφανον τῶν ἀκανθῶν περιδεδεμένος οὗτος ἀναστὰς τὸ διάδημα τῆς κατὰ τοῦ θανάτου νίκης διεδήσατο.

Β'. Ἀλλ' ὥσπερ τὰς περὶ τοῦ σταυροῦ αὐτοῦ μαρτυρίας παρεθέμεθα, οὕτω φέρε καὶ νῦν τὰς περὶ τῆς ἀναστάσεως ἀποδείξεις πιστοποιησώμεθα. ἐπειδὴ ὁ παρὼν ἀπόστολός φησιν. ἐτάφη καὶ ἐγήγερται τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ κατὰ τὰς γραφάς[6]. ἀποστόλου τοίνυν εἰς τὰς μαρτυρίας τῶν γραφῶν ἡμᾶς ἀναπέμψαντος καλόν ἐστιν ἡμᾶς ἐπιγνῶναι τῆς ἡμετέρας σωτηρίας τὴν ἐλπίδα, καὶ μαθεῖν πρῶτον, εἰ αἱ θεῖαι γραφαὶ λέγουσιν ἡμῖν τὸν καιρὸν τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ, πότερον ἐν θέρει ἢ ἐν φθινοπώρῳ γίνεται ἢ καὶ μετὰ χειμῶνα, καὶ ἐκ ποίων τόπων ὁ σωτὴρ ἐγήγερται, καὶ τί τὸ ὄνομα τοῦ τόπου τῆς ἀναστάσεως ἐν τοῖς θαυμασίοις προφήταις ἀνηγόρευται, καὶ εἰ γυναῖκες αἱ [828] ζητοῦσαι αὐτὸν καὶ μὴ εὑροῦσαι πάλιν εὑροῦσαι χαίρουσιν, ἵνα τῶν εὐαγγελίων

---

1. Α' Κορ. 15,1. 2. Α' Κορ. 15,4. 3. Ἠσ. 66,10. 4. Ματθ. 28,9. 5. Πρβλ. Ψαλμ. 87,5. 6. Α' Κορ. 15,4.

ἀναγινωσκομένων μὴ μῦθοι μηδὲ ῥαψῳδίαι νομίζωνται τῶν ἁγίων εὐαγγελίων αἱ διηγήσεις.

Γ'. Ὅτι μὲν οὖν ἐτάφη ὁ σωτήρ, ἀκήκοατε σαφῶς ἐν τῇ προτέρᾳ διαλέξει τοῦ Ἡσαΐου λέγοντος· ἔσται ἐν εἰρήνῃ ἡ ταφὴ αὐτοῦ[1] (εἰρηνοποίησε γὰρ ἐν τῇ ταφῇ αὐτοῦ οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, τοὺς ἁμαρτωλοὺς προσάγων τῷ Θεῷ), καὶ ὅτι ἀπὸ προσώπου ἀδικίας ἦρται ὁ δίκαιος[2], καὶ ἔσται ἐν εἰρήνῃ ἡ ταφὴ αὐτοῦ, καὶ δώσω τοὺς πονηροὺς ἀντὶ τῆς ταφῆς αὐτοῦ[3]. καὶ ἡ προφητεία τοῦ Ἰακὼβ λέγουσα ἐν ταῖς γραφαῖς· ἀναπεσὼν ἐκοιμήθη ὡς λέων καὶ ὡς σκύμνος. τίς ἐγερεῖ αὐτόν[4]; καὶ τὸ ἐν ἀριθμοῖς παραπλήσιον· κατακλιθεὶς ἀνεπαύσατο ὡς λέων καὶ ὡς σκύμνος[5]. καὶ τοῦ ψαλμοῦ λέγοντος ἠκούσατε πολ**110**λάκις· καὶ εἰς χοῦν θανάτου κατήγαγές με[6]. καὶ τὸν τόπον δὲ ἐπεσημειωσάμεθα ἐν τῷ λέγειν ἐμβλέψατε εἰς τὴν πέτραν ἣν ἐλατομήσατε[7]. λοιπὸν δὲ περὶ αὐτῆς τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ παρακολουθείτωσαν ἡμῖν αἱ μαρτυρίαι.

Δ'. Λέγει τοίνυν πρῶτον ἐν τῷ ἑνδεκάτῳ ψαλμῷ· ἕνεκεν τῆς ταλαιπωρίας τῶν πτωχῶν καὶ τοῦ στεναγμοῦ τῶν πενήντων νῦν ἀναστήσομαι, λέγει κύριος[8]. ἀλλ' ἔτι τοῦτο παρά τισιν ἀμφίβολον τυγχάνει. πολλάκις γὰρ καὶ εἰς ὀργὴν ἐγείρεται πρὸς τὸ λαβεῖν ἐκδίκησιν παρὰ τῶν ἐχθρῶν.

Ἐλθὲ τοίνυν ἐπὶ τὸν πεντεκαιδέκατον ψαλμὸν λέγοντα σαφῶς· φύλαξόν με, κύριε, ὅτι ἐπὶ σοὶ ἤλπισα[9]. καὶ μετὰ ταῦτα· οὐ μὴ συναγάγω τὰς συναγωγὰς αὐτῶν ἐξ αἱμάτων οὐδὲ μὴ μνησθῶ τῶν ὀνομάτων αὐτῶν διὰ χειλέων μου[10]· ἐπειδὴ ἐμὲ παραιτησάμενοι βασιλέα ἑαυτῶν ἐπέγραψαν τὸν Καίσαρα. καὶ τὰ ἑξῆς· προωρώμην τὸν κύριον ἐνώπιόν μου διαπαντός, ὅτι ἐκ δεξιῶν μού ἐστιν, ἵνα μὴ σαλευθῶ[11]. καὶ μετ' ὀλίγον· ἔτι δὲ καὶ ἕως νυκτὸς ἐπαίδευσάν με οἱ νεφροί μου[12]. καὶ μετὰ ταῦτα σαφέστατα λέγει· ὅτι οὐκ ἐγκαταλείψεις τὴν ψυχήν μου εἰς ᾅδην οὐδὲ δώσεις τὸν ὅσιόν σου ἰδεῖν διαφθοράν[13]. οὐκ εἶπεν οὐδὲ δώσεις τὸν ὅσιόν σου ἰδεῖν θάνατον, ἐπεὶ οὐκ ἀπέθνησκεν, ἀλλὰ τὴν μὲν διαφθοράν, φησίν, οὐ βλέπω, ἐν δὲ **[829]** τῷ θανάτῳ οὐκ ἀπομενῶ. ἐγνώρισάς μοι ὁδοὺς ζωῆς[14]. ἰδοὺ σαφῶς μετὰ τὸν θάνατον ζωὴ κηρύσσεται.

Ἐλθὲ καὶ ἐπὶ τὸν εἰκοστὸν ἔνατον Ψαλμόν, ὑψώσω σε κύριε, ὅτι ὑπέβαλές με καὶ οὐκ εὔφρανας τοὺς ἐχθρούς μου ἐπ' ἐμέ[15]. τί τὸ γενόμενον; ἐξ ἐχθρῶν ἐρρύσθης; ἢ μέλλων τύπτεσθαι ἀπηλλάγης; αὐτὸς σαφέστατα λέγει· κύριε ἀνήγαγες ἐξ ᾅδου τὴν ψυχήν μου[16]. ἐκεῖ λέγει οὐκ ἐγκαταλείψεις, προφητικῶς, καὶ ὧδε λέγει τὸ μέλλον γίνεσθαι ὡς γεγενημένον, ὅτι ἀνήγαγες, ἔσωσάς με ἀπὸ τῶν καταβαι-

1. Ἡσ. 57,2. 2. Ἡσ. 57,1. 3. Ἡσ. 53,9. 4. Γέν. 49,9. 5. Ἀριθ. 24,9. 6. Ψαλμ. 21,16. 7. Ἡσ. 51,1. 8. Ψαλμ. 11,6. 9. Ψαλμ. 15,1. 10. Ψαλμ. 15,4. 11. Ψαλμ. 15,8. 12. Ψαλμ. 15,7. 13. Ψαλμ. 15,10. 14. Ψαλμ. 15,11. 15. Ψαλμ. 29,2. 16. Ψαλμ. 29,4.

νόντων εἰς λάκκον[1]. ἐν ποίῳ καιρῷ τὸ ἐσόμενον; τὸ ἑσπέρας αὐλισθήσεται κλαυθμός, καὶ εἰς τὸ πρωῒ ἀγαλλίασις[2]. ὀψὲ γὰρ τῶν μαθητῶν ἦν τὸ πένθος, καὶ πρωῒ τῆς ἀναστάσεως ἡ εὐφροσύνη.

112 Ε'. Θέλεις γνῶναι καὶ τὸν τόπον; λέγει πάλιν ἐν Ἄσμασιν· εἰς κῆπον καρύας κατέβην[3]. κῆπος γὰρ ἦν, ὅπου ἐσταυρώθη[4]. εἰ γὰρ καὶ τὰ μάλιστα νῦν βασιλικαῖς δωρεαῖς ἐφαιδρύνθη, ἀλλὰ κῆπος ἦν πρότερον, καὶ τὰ σύμβολα τούτου μένει καὶ τὰ λείψανα. κῆπος κεκλεισμένος, πηγὴ ἐσφραγισμένη[5] ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων τῶν λεγόντων· ἐμνήσθημεν ὅτι ὁ πλάνος ἐκεῖνος ἔτι ζῶν εἶπεν, ὅτι μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἐγείρομαι, κέλευσον οὖν ἀσφαλισθῆναι τὸν τάφον[6]. καὶ ἑξῆς· οἱ δὲ πορευθέντες ἠσφαλίσαντο τὸν τάφον, σφραγίσαντες τὸν λίθον μετὰ τῆς κουστωδίας[7]. πρὸς οὓς καλῶς ἀποτεινόμενός τις εἶπε· καὶ εἰς ἀνάπαυσιν αὐτοὺς κρινεῖς[8]. τίς δέ ἐστιν ἡ πηγὴ ἡ ἐσφραγισμένη; ἢ τίς ἑρμηνεύεται πηγὴ φρέατος ὕδατος ζῶντος[9]; αὐτός ἐστιν ὁ σωτήρ, περὶ οὗ γέγραπται· ὅτι παρὰ σοὶ πηγὴ ζωῆς[10].

Ϛ'. Ἀλλὰ τί λέγει τοῖς μαθηταῖς ὁ Σοφονίας ἐκ προσώπου τοῦ Χριστοῦ; ἑτοιμάζου, ὄρθριζε, διέφθαρται πᾶσα ἡ ἐπιφυλλὶς αὐτῶν[11], τῶν Ἰουδαίων δηλονότι, παρ' οἷς οὐ καταλέλειπται βότρυς **[832]** σωτηρίας, ἀλλ' οὐδὲ ἐπιφυλλίς· ἐκκόπτεται γὰρ ἡ ἄμπελος αὐτῶν. βλέπε πῶς λέγει πρὸς τοὺς μαθητάς· ἑτοιμάζου, ὄρθρισον· ὄρθρου προσδόκα τὴν ἀνάστασιν.

Καὶ ἑξῆς κατὰ τὴν αὐτὴν ἀκολουθίαν τῆς γραφῆς φησι· διὰ τοῦτο ὑπόμεινόν με, λέγει κύριος. εἰς ἡμέραν ἀναστάσεώς μου εἰς μαρτύριον[12]. βλέπεις ὅτι καὶ τὸν τόπον τῆς ἀναστάσεως προεῖδεν ὁ προφήτης μαρτύριον **114** ἐπικληθησόμενον; τίνι γὰρ τῷ λόγῳ μὴ κατὰ τὰς λοιπὰς ἐκκλησίας ὁ τοῦ Γολγοθᾶ καὶ τῆς ἀναστάσεως οὗτος ὁ τόπος ἐκκλησία καλεῖται, ἀλλὰ μαρτύριον; ἀλλ' ἴσως διὰ τὸν προφήτην τὸν εἰπόντα· εἰς ἡμέραν ἀναστάσεώς μου εἰς μαρτύριον[13].

Ζ'. Καὶ τίς ἐστιν ἄρα οὗτος; καὶ τί τὸ σημεῖον τοῦ ἀνισταμένου; σαφῶς ἐν τοῖς ἑξῆς ἐν τῇ αὐτῇ ἀκολουθίᾳ τοῦ προφήτου φησίν· ὅτι τότε μεταστρέψω ἐπὶ λαοὺς γλῶσσαν[14] (ἐπειδὴ μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἀποσταλέντος τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐδόθη χάρις γλωσσῶν[15]) πρὸς τὸ δουλεύειν τῷ κυρίῳ ὑπὸ ζυγὸν ἕνα[16]. καὶ τί ἄλλο σύμβολον ἐν τῷ αὐτῷ πρόσκειται προφήτῃ τοῦ δουλεύειν κυρίῳ ὑπὸ ζυγὸν ἕνα,; ἐκ περάτων ποταμῶν Αἰθιοπίας οἴσουσί μοι θυσίας[17]. οἶδας τὸ γεγραμμένον ἐν ταῖς Πράξεσιν. ὅτε ἦλθεν αἰθίοψ εὐνοῦχος ἐκ περάτων ποταμῶν

1. Ψαλμ. 29,4. 2. Ψαλμ. 29,6. 3. Ἄσμ. 6,11. 4. Πρβλ. Ἰω. 19,41. 5. Ἄσμ. 4,12. 6. Ματθ. 27,63-64. 7. Ματθ. 27,66. 8. Ἰὼβ 7,18. 9. Πρβλ. Ἄσμ. 4,15. 10. Ψαλμ. 35,10. 11. Σοφον. 3,7. 12. Σοφον. 3,8. 13. ἔνθ' ἀν. 14. Σοφον. 3,9. 15. Πρβλ. Πράξ. 2,4. 16. Σοφον. 3,9. 17. Σοφον. 3,10.

Αἰθιοπίας[1]. Ὅταν τοίνυν καὶ τὸν καιρόν, καὶ τοῦ τόπου τὸ ἰδίωμα, ὅταν καὶ τὰ μετὰ τὴν ἀνάστασιν σημεῖα λέγωσιν αἱ γραφαί, πιστοποιοῦ λοιπὸν εἰς τὴν ἀνάστασιν, καὶ μηδείς σε σαλευέτω ἀπὸ τοῦ ὁμολογεῖν Χριστὸν ἐκ νεκρῶν ἐγηγερμένον.

Η΄. Λάμβανε δὴ καὶ ἄλλην μαρτυρίαν ἐν τῷ ὀγδοηκοστῷ ἑβδόμῳ ψαλμῷ, Χριστοῦ λέγοντος ἐν προφήταις (αὐτὸς γὰρ ὁ λαλῶν τότε ὕστερον παρε[833]γένετο)[2]· κύριε ὁ Θεὸς τῆς σωτηρίας μου, ἡμέρας ἐξέκραξα καὶ ἐν νυκτὶ ἐναντίον σου[3]. καὶ μετ᾿ ὀλίγα· ἐγενήθην ὡσεὶ ἄνθρωπος ἀβοήθητος, ἐν νεκροῖς ἐλεύθερος[4]. οὐκ εἶπεν ἐγενήθην ἄνθρωπος ἀβοήθητος, ἀλλ᾿ ὡσεὶ ἄνθρωπος ἀβοήθητος. καὶ γὰρ ἐσταυρώθη οὐκ ἐξ ἀσθενείας ἀλλ᾿ ἑκουσίως, καὶ οὐκ ἐξ ἀσθενείας ἀκουσίου ἦν ὁ θάνατος. προσελογίσθην μετὰ τῶν καταβαινόντων εἰς λάκκον[5]. καὶ τί τὸ σύσσημον; ἐμάκρυνας τοὺς γνωστούς μου ἀπ᾿ ἐμοῦ[6]. πεφεύ**116**γασι γὰρ οἱ μαθηταί. μὴ τοῖς νεκροῖς ποιήσῃς θαυμάσια[7]; εἶτα μετ᾿ ὀλίγα· καὶ ἐγώ, κύριε, πρὸς σὲ ἐκέκραξα, καὶ τὸ πρωὶ ἡ προσευχή μου προφθάσει σε[8]. βλέπεις πῶς δηλοῦσι καὶ τὸν καιρὸν τῆς ὥρας καὶ τοῦ πάθους καὶ τῆς ἀναστάσεως;

Θ΄. Καὶ πόθεν ἐγήγερται ὁ σωτήρ; λέγει ἐν τοῖς Ἄσμασι τῶν ᾀσμάτων· ἀνάστα, ἐλθὲ ἡ πλησίον μου[9], καὶ ἐν τοῖς ἑξῆς· ἐν σκέπῃ τῆς πέτρας[10]. σκέπην τῆς πέτρας εἶπε τὴν τότε πρὸ τῆς θύρας τοῦ σωτηρίου μνήματος οὖσαν σκέπην, καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς πέτρας, καθὼς σύνηθες ἐνταῦθα γίνεσθαι πρὸ τῶν μνημάτων λελαξευμένην. νῦν γὰρ οὐ φαίνεται, ἐπειδὴ τότε ἐξεκολάφθη τὸ προσκέπασμα διὰ τὴν παροῦσαν εὐκοσμίαν. πρὸ γὰρ τῆς ἐκ βασιλικῆς φιλοτιμίας κατασκευῆς τοῦ μνήματος σκέπη ἦν ἔμπροσθεν τῆς πέτρας.

Ἀλλὰ ποῦ ἐστιν ἡ πέτρα ἡ ἔχουσα τὴν σκέπην; ἆρα περὶ τὰ μέσα τῆς πόλεως κεῖται, ἢ περὶ τὰ τείχη καὶ τὰ τελευταῖα; καὶ πότερον ἐν τοῖς ἀρχαίοις τείχεσίν ἐστιν, ἢ τοῖς ὕστερον γενομένοις προτειχίσμασιν; λέγει τοίνυν ἐν τοῖς Ἄσμασιν· ἐν σκέπῃ τῆς πέτρας, ἐχόμενα τοῦ προτειχίσματος[11].

[836] Ι΄. Ποίῳ καιρῷ ἐγείρεται ὁ σωτήρ; ἆρα θέρους ὁ καιρὸς ἢ ἄλλος; ἐν αὐτοῖς τοῖς Ἄσμασιν ἀνωτέρω τῶν εἰρημένων εὐθὺς λέγει· ὁ χειμὼν παρῆλθεν, ὁ ὑετὸς παρῆλθεν ἑαυτῷ καὶ ἐπορεύθη, τὰ ἄνθη ὤφθη ἐν τῇ γῇ, καιρὸς τῆς τομῆς ἔφθασεν[12]. ἆρα οὐχὶ νῦν ἡ γῆ ἀνθῶν πλήρης καὶ τέμνουσι τὰς ἀμπέλους; ὁρᾷς ὅπως καὶ τὸν χειμῶνα εἶπε λοιπὸν παρελθόντα. ξανθικοῦ γὰρ τούτου τοῦ μηνὸς ἐνεστῶτος ἔαρ ἐστὶ λοιπόν. **118** ὁ δὲ καιρός ἐστιν οὗτος ὁ μὴν ὁ παρ᾿ Ἑβραίοις πρῶτος, ἐν ᾧ ἡ ἑορτὴ τοῦ πάσχα τοῦ πρότερον τυπικοῦ, νῦν δὲ ἀληθινοῦ.

Οὗτος ὁ καιρὸς τῆς τοῦ κόσμου δημιουργίας. τότε γὰρ εἶπεν ὁ

---

1. Πρβλ. Πράξ. 8,27. 2. Πρβλ. Ἡσ. 52,6. 3. Ψαλμ. 87,2. 4. Ψαλμ. 87,5. 5. ἔνθ᾿ ἀν. 6. Ψαλμ. 87,9. 7. Ψαλμ. 87,11. 8. Ψαλμ. 87,14. 9. Ἀσμ. 2,10. 10. Ἀσμ. 2,14. 11. ἔνθ᾿ ἀν. 12. Πρβλ. Ἀσμ. 2,11-12.

Θεός· ἐξαγαγέτω ἡ γῆ βοτάνην χόρτου, σπεῖρον σπέρμα κατὰ γένος καὶ καθ' ὁμοιότητα[1]. καὶ νῦν, ὡς ὁρᾷς, λοιπὸν πᾶσα βοτάνη σπερματίζει. καὶ ὥσπερ τότε ὁ Θεὸς ποιήσας ἥλιον καὶ σελήνην ἰσημερινοὺς αὐτοῖς ἐχαρίσατο δρόμους, οὕτω καὶ πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν ἰσημερίας ἦν ὁ καιρός. τότε εἶπεν ὁ Θεός· ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν[2]. καὶ τὸ μὲν κατ' εἰκόνα ἔλαβε, τὸ δὲ καθ' ὁμοιότητα διὰ [837] τὴν παρακοὴν ἠμαύρωσεν. ἐν τῷ καιρῷ οὖν ᾧ ἀπώλεσε τοῦτο, ἐν τούτῳ καὶ διόρθωσις ἐγένετο. ὅτε ὁ κατασκευασθεὶς ἄνθρωπος παρακούσας ἐξεβλήθη τοῦ παραδείσου, τότε ὁ πιστεύσας ὑπακούσας εἰσηνέχθη. τότε τοίνυν γέγονεν ἡ σωτηρία, ὅτε γέγονεν ἡ ἀπόπτωσις· ὅτε τὰ ἄνθη ὤφθη καὶ ἡ τομὴ ἔφθασεν[3].

ΙΑ'. Κῆπος ἦν ὁ τόπος τῆς ταφῆς, καὶ ἄμπελος ἡ φυτευθεῖσα· καὶ ἐγώ εἰμι ἄμπελος[4] εἴρηκεν. ἐφυτεύθη οὖν ἐν τῇ γῇ, ἵνα ἐκριζωθῇ ἡ διὰ τὸν Ἀδὰμ γενομένη κατάρα. ἀκάνθας καὶ τριβόλους κατεδικάσθη ἡ γῆ[5]. ἀνέτειλεν ἐκ τῆς γῆς ἡ ἄμπελος ἡ ἀληθινή, ἵνα πληρωθῇ τὸ εἰρημένον· **120** ἀλήθεια ἐκ τῆς γῆς ἀνέτειλε καὶ δικαιοσύνη ἐκ τοῦ οὐρανοῦ διέκυψε[6]. καὶ τί μέλλει λέγειν ὁ θαπτόμενος ἐν τῷ κήπῳ; ἐτρύγησα σμύρναν μου μετὰ ἀρωμάτων μου[7]. καὶ πάλιν· σμύρνα καὶ ἀλόη μετὰ πρώτων πάντων ἀρωμάτων[8]. ταῦτα δὲ τοῦ ἐνταφιασμοῦ τὰ σύμβολα. καὶ ἐν τοῖς εὐαγγελίοις εἴρηται· ἦλθον αἱ γυναῖκες ἐπὶ τὸ μνῆμα φέρουσαι ἃ ἡτοίμασαν ἀρώματα[9], καὶ ὁ Νικόδημος φέρων μῖγμα σμύρνης καὶ ἀλόης[10].

Καὶ ἑξῆς γέγραπται· ἔφαγον ἄρτον μου μετὰ μέλιτός μου[11]. τὸ πικρὸν πρὸ τοῦ πάθους, καὶ τὸ γλυκὺ μετὰ τὴν ἀνάστασιν. εἶτα ἀναστὰς εἰσῆλθε διὰ θυρῶν κεκλεισμένων[12], ἀλλ' ἠπιστεῖτο. ἐδόκουν γὰρ πνεῦμα θεωρεῖν[13]. ὁ δέ, ψηλαφήσατέ με, φησί, καὶ ἴδετε[14]. βάλλετε τοὺς δακτύλους εἰς τὸν τύπον τῶν ἥλων[15], ὡς ἐπεζή[840]τει Θωμᾶς. καὶ ἔτι ἀπιστούντων αὐτῶν ἀπὸ τῆς χαρᾶς καὶ θαυμαζόντων εἶπεν αὐτοῖς· ἔχετέ τι βρώσιμον ἐνθάδε; οἱ δὲ ἐπέδωκαν αὐτῷ ἰχθύος ὀπτοῦ μέρος καὶ ἀπὸ μελισσίου κηρίον[16]. βλέπεις πῶς πεπλήρωται τὸ ἔφαγον ἄρτον μου μετὰ μέλιτός μου[17].

ΙΒ'. Ἀλλὰ πρὸ τοῦ εἰσελθεῖν διὰ τῶν θυρῶν κεκλεισμένων[18] ἐζητεῖτο ὑπὸ τῶν ἀρίστων ἐκείνων καὶ ἀνδρείων γυναικῶν, ἐζητεῖτο ὁ νυμφίος καὶ ὁ τῶν ψυχῶν θεραπευτής. ἦλθον αἱ μακάριαι ἐπὶ τὸν τάφον[19] καὶ ἐζήτουν τὸν ἐγηγερμένον, καὶ ἔσταζεν αὐτῶν ἔτι τὰ δάκρυα ἐκ τῶν ὀφθαλμῶν, δέον μᾶλλον εὐφραίνεσθαι καὶ χορεύειν ἐπὶ τῷ ἀναστάντι. ἦλθεν ἡ Μαριάμ[20] ζητοῦσα κατὰ τὸ εὐαγγέλιον καὶ οὐχ

1. Γέν. 1,11. 2. Γέν. 1,26. 3. Πρβλ. Ἆσμ. 2,12. 4. Ἰω. 15,1. 5. Πρβλ. Γέν. 3,18. 6. Ψαλμ. 84,12. 7. Ἆσμ. 5,1. 8. Πρβλ. Ἆσμ. 4,14. 9. Πρβλ. Λουκ. 24,1. 10. Πρβλ. Ἰω. 19,39. 11. Ἆσμ. 5,1. 12. Πρβλ. Ἰω. 20,19.26. 13. Λουκ. 24,37. 14. Λουκ. 24,39. 15. Πρβλ. Ἰω. 20,25. 16. Λουκ. 24,41-42. 17. Ἆσμ. 5,1. 18. Ἰω. 20,19.26. 19. Πρβλ. Ματθ. 28,1. 20. Πρβλ. ἐνθ' ἀν.

ηὕρισκεν, καὶ μετὰ ταῦτα ἤκουσε παρὰ τῶν ἀγγέλων καὶ ὕστερον εἶδε τὸν Χριστόν. ἆρα καὶ ταῦτα γέγραπται; λέγει τοίνυν ἐν Ἄσμασι τῶν ᾀσμάτων· ἐπὶ κοίτην μου ἐζήτησα ὃν ἠγάπησεν ἡ ψυχή μου[1]. **122** ποίῳ καιρῷ; ἐπὶ κοίτην μου ἐν νυξὶν ἐζήτησα ὃν ἠγάπησεν ἡ ψυχή μου[2]. Μαρία, φησίν, ἦλθεν ἔτι οὔσης σκοτίας[3]. ἐπὶ κοίτην μου ἐζήτησα ἐν νυξίν, ἐζήτησα αὐτὸν καὶ οὐχ εὗρον αὐτόν[4]. καὶ ἐν εὐαγγελίοις φησὶν ἡ Μαριάμ· ἦραν τὸν κύριόν μου καὶ οὐκ οἶδα ποῦ τέθεικαν αὐτόν[5]. ἀλλὰ οἱ ἄγγελοι παρόντες τότε θεραπεύουσι τὰς ἀγνωσίας. ἔλεγον γάρ· τί ζητεῖτε τὸν ζῶντα μετὰ τῶν νεκρῶν ; οὐ μόνον ἀνέστη, ἀλλὰ καὶ νεκροὺς ἔχων ἀνέστη. ἠγνόει δὲ ἐκείνη, καὶ ἔλεγεν ἐκ προσώπου αὐτῆς τὸ Ἆσμα τῶν ᾀσμάτων πρὸς τοὺς ἀγγέλους· μὴ ὃν ἠγάπησεν ἡ ψυχή μου εἴδετε; ὡς μικρὸν ὅτε παρῆλθον ἀπ' αὐτῶν[7], τουτέστι τῶν δύο ἀγγέλων, ἕως οὗ εὗρον, ὃν ἠγάπησεν ἡ ψυχή μου. ἐκράτησα αὐτὸν καὶ οὐκ ἀφῆκα αὐτόν[8].

ΙΓ'. Μετὰ γὰρ τὴν ὀπτασίαν τῶν ἀγγέλων αὐτάγγελος Ἰησοῦς ἦλθε, καί φησι τὸ εὐαγγέλιον· καὶ ἰδοὺ ὁ Ἰησοῦς ἀπήντησεν αὐταῖς λέγων· χαίρετε. αἱ δὲ προσελθοῦσαι ἐκράτησαν αὐτοῦ τοὺς πόδας[9]. ἐκράτησαν αὐτόν, ἵνα πληρωθῇ τὸ κρατήσω αὐτὸν καὶ οὐκ ἀφήσω αὐτόν[10]. ἀσθενὲς μὲν ἦν τῆς γυναικὸς τὸ σῶμα, ἀνδρεῖον δὲ τὸ φρόνημα. **[841]** ὕδωρ πολὺ οὐκ ἔσβεσε τὴν ἀγάπην, οὐδὲ ποταμοὶ συνέκλυσαν[11]. νεκρὸς ὁ ζητούμενος, ἀλλ' οὐκ ἐσβέσθη τῆς ἀναστάσεως ἡ ἐλπίς.

Καὶ ὁ ἄγγελος πρὸς αὐτὰς λέγει πάλιν· μὴ φοβεῖσθε ὑμεῖς[12]. οὐ λέγω τοῖς στρατιώταις τὸ μὴ φοβεῖσθε, ἀλλ' ὑμῖν. ἐκεῖνοι φοβείσθωσαν, ἵνα πείρᾳ μαθόντες μαρτυρήσωσι καὶ εἴπωσιν· ἀληθῶς Θεοῦ υἱὸς ἦν[13]. ὑμᾶς δὲ οὐ χρὴ φοβηθῆναι. ἡ γὰρ τελεία ἀγάπη ἔξω βάλλει τὸν φόβον[14]. πορευθεῖσαι εἴπατε τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, ὅτι ἠγέρθη[15], καὶ τὰ ἑξῆς. καὶ ἀναχωροῦσιν ἐκεῖναι μετὰ χαρᾶς ἔμφοβοι[16]. ἆρα καὶ τοῦτο γέγραπται; λέγει τοίνυν ὁ δεύτερος ψαλμὸς ὁ τὸ πάθος τοῦ Χριστοῦ διαγορεύων· δουλεύσατε τῷ κυρίῳ ἐν φόβῳ καὶ ἀγαλλιᾶσθε αὐτῷ ἐν τρόμῳ[17]. ἀγαλλιᾶσθε μὲν διὰ τὸν ἀναστάντα κύριον, ἐν τρόμῳ δὲ διὰ τὸν σεισμὸν καὶ τὸν ἄγγελον τὸν ὡς ἀστραπὴν φανέντα.

124 ΙΔ'. Ἐσφράγισαν μὲν οὖν ἀρχιερεῖς καὶ φαρισαῖοι διὰ Πιλάτου τὸν τάφον, αἱ δὲ γυναῖκες ἐθεάσαντο τὸν ἀναστάντα. καὶ γινώσκων Ἡσαΐας ἀρχιερέων μὲν τὸ εὐτελές, τῶν δὲ γυναικῶν τὸ στεῤῥὸν τῆς πίστεως λέγει· γυναῖκες ἐρχόμεναι ἀπὸ θέας δεῦτε, οὐ γὰρ λαός ἐστιν ἔχων σύνεσιν[18]. ἀρχιερεῖς ἀσυνετοῦσιν, καὶ γυναῖκες αὐτοπτοῦσιν. καὶ ἐλθόντων τῶν στρατιωτῶν πρὸς αὐτοὺς εἰς τὴν πόλιν καὶ ἀπαγγειλάντων τὰ γενόμενα[19] εἶπον αὐτοῖς· εἴπατε ὅτι μαθηταὶ αὐτοῦ νυκτὸς ἐλθόντες

---

1. Ἆσμ. 3,1. 2. ἐνθ' ἀν. 3. Πρβλ. Ἰω. 20,1. 4. Ἆσμ. 3,1. 5. Ἰω. 20,13. 6. Λουκ. 24,5. 7. Ἆσμ. 3,3-4. 8. Ἆσμ. 3,4. 9. Ματθ. 28,9. 10. Πρβλ. Ἆσμ. 3,4. 11. Πρβλ. Ἆσμ. 8,7. 12. Ματθ. 28,5. 13. Ματθ. 27,54. 14. Α' Ἰω. 4,18. 15. Ματθ. 28,7. 16. Πρβλ. Ματθ. 28,8. Μάρκ. 16,8. 17. Ψαλμ. 2,8. 18. Ἡσ. 27,11. 19. Πρβλ. Ματθ. 28,11.

ἔκλεψαν αὐτὸν ἡμῶν κοιμωμένων[1]. καλῶς ἄρα καὶ τοῦτο ὡς ἐξ αὐτῶν προεῖπεν Ἡσαΐας· ἀλλὰ λέγετε ἡμῖν καὶ ἀπαγγέλλετε ἡμῖν ἑτέραν πλάνησιν[2].

Ἐγήγερται ὁ ἀναστάς, καὶ διὰ δόσιν ἀργυρίου πείθουσι τοὺς στρατιώτας. ἀλλ' οὐ πείθουσι τοὺς νῦν βασιλεῖς. οἱ τότε μὲν στρατιῶται ἀργυρίου προδεδώκασι τὴν ἀλήθειαν, οἱ δὲ νῦν βασιλεῖς δι' εὐσέβειαν ἀργυρένδυτον καὶ χρυσοκόλλητον τὴν ἁγίαν ἐκκλησίαν ταύτην, ἐν ᾗ πάρεσμεν, τῆς τοῦ σωτῆρος Θεοῦ ἀνα[844]στάσεως ἐξειργάσαντο καὶ τοῖς ἐξ ἀργύρου καὶ χρυσοῦ καὶ λίθων τιμίων κειμηλίοις ἐφαίδρυναν.

Κἂν ἀκουσθῇ τοῦτο ἐπὶ τοῦ ἡγεμόνος, ἡμεῖς πείσομεν[3] αὐτόν. καὶ εἰ ἐκείνους πείθετε, τὴν δὲ οἰκουμένην οὐ πείθετε. διὰ τί γάρ, ὥσπερ τοῦ Πέτρου ἐξελθόντος ἐκ τῆς φυλακῆς καταδικάζονται οἱ φύλακες, οὕτω καὶ οἱ τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν τηροῦντες οὐ κατεδικάσθησαν; ἀλλ' ἐκείνοις **126** μὲν ἐπῆλθεν ἡ καταδίκη παρὰ Ἡρώδου, ἀπολογήσασθαι γὰρ οὐχ εὕρισκον ἐξ ἀγνοίας, οὗτοι δέ, τὴν ἀλήθειαν ἰδόντες καὶ ταύτην κρύπτοντες διὰ τὸ ἀργύριον, ἀπὸ τῶν ἀρχιερέων διεσῴζοντο. ἀλλ' ὀλίγοι μὲν ἐπείσθησαν Ἰουδαίων τότε, ὁ κόσμος δὲ ὑπήκουσεν. οἱ κρύψαντες τὴν ἀλήθειαν κατεκρύφθησαν, καὶ οἱ καταδεξάμενοι ταύτην ἀνεφάνησαν δυνάμει τῇ τοῦ σωτῆρος τοῦ μὴ μόνον ἐκ νεκρῶν ἀναστάντος, ἀλλὰ καὶ μεθ' ἑαυτοῦ τοὺς νεκροὺς ἐγείραντος. ὧν ἐκ προσώπου σαφῶς ὁ προφήτης Ὠσηὲ φησιν· ὑγιάσει ἡμᾶς μετὰ δύο ἡμέρας, ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῇ τρίτῃ ἀναστησόμεθα καὶ ζησόμεθα ἐνώπιον αὐτοῦ[4].

ΙΕ'. Ἐπειδὴ δὲ οὐ πείθουσιν αἱ θεῖαι γραφαὶ τοὺς ἀνηκόους Ἰουδαίους, ἐπιλαθόμενοι δὲ πάντων τῶν γεγραμμένων ἀντιλέγουσι τῇ ἀναστάσει τοῦ Ἰησοῦ, καλὸν ἂν εἴη πρὸς αὐτοὺς οὕτως ἀντειπεῖν. τίνι τῷ λόγῳ τὸν Ἐλισσαῖον καὶ τὸν Ἠλίαν νεκροὺς ἐγηγερκέναι λέγοντες τῇ ἀναστάσει τοῦ ἡμετέρου σωτῆρος ἀντιλέγετε; ὅτι νῦν ἄρα ζῶντας ἐκ τῶν τότε μάρτυρας οὐκ ἔχομεν τῶν λεγομένων; οὐκοῦν καὶ ὑμεῖς παραστήσατε τῶν τότε γεγονότων μάρτυρας. ἀλλ' ἔγγραφον ἐκεῖνο, καὶ τοῦτο ἔγγραφον, διὰ τί οὖν τὸ μὲν ἀποδέχεσθε, τὸ δὲ ἀποδοκιμάζετε; Ἑβραῖοι ἔγραψαν ἐκεῖνα, καὶ οἱ ἀπόστολοι πάντες Ἑβραῖοι. διὰ τί οὖν τοῖς Ἰουδαίοις ἀπιστεῖτε; Ματθαῖος ὁ γράψας τὸ εὐαγγέλιον ἑβραΐδι γλώσσῃ τοῦτο ἔγραψε, καὶ Παῦλος ὁ κῆρυξ Ἑβραῖος ἐξ Ἑβραίων[5] καὶ οἱ δώδεκα ἀπόστολοι ἐξ Ἑβραίων. εἶτα δεκαπέντε ἱεροσολυμῖται ἐπίσκοποι **128** ἐξ Ἑβραίων κατὰ διαδοχὴν κατέστησαν. τίνι τοίνυν τῷ λόγῳ ἀποδέχεσθε μὲν [845] τὰ οἰκεῖα, τὰ δὲ ἡμέτερα ἀποδοκιμάζετε, καὶ ταῦτα ὑπὸ τῶν παρ' ὑμῖν Ἑβραίων γεγραμμένα;

ΙϚ'. Ἀλλ' ἀδύνατον, λέγει τις, τὸ ἀναστῆναι νεκρούς. καὶ μὴν

---

1. Ματθ. 28,13. 2. Πρβλ. Ἡσ. 30,10. 3. Ματθ. 28,14. 4. Ὠσ. 6,2. 5. Φιλιπ. 3,5.

ἤγειρεν Ἐλισσαῖος δίς, καὶ ζῶν καὶ τελευτήσας. εἶτα πιστεύομεν ὅτι Ἐλισσαίου νεκροῦ ὄντος ἥψατο νεκρὸς ἐπιῤῥιφεὶς καὶ ἀνέστη, Χριστὸς δὲ ἄρα ἐκ νεκρῶν οὐκ ἐγήγερται; ἀλλ' Ἐλισσαίου μὲν ἐκεῖ νεκρὸς ἁψάμενος ἀνέστη καὶ αὐτὸς ὁ ἀναστήσας ἔμεινεν ὁμοίως νεκρός, ὧδε δὲ καὶ ὁ νεκρὸς ὁ ἡμέτερος καὶ πολλοὶ μηδὲ ἁψάμενοι αὐτοῦ νεκροὶ ἀνέστησαν. πολλὰ γὰρ σώματα τῶν κεκοιμημένων ἁγίων ἠγέρθη, καὶ ἐξελθόντες ἐκ τῶν μνημείων μετὰ τὴν ἔγερσιν αὐτοῦ εἰσῆλθον εἰς τὴν ἁγίαν πόλιν (δῆλον δὲ ὅτι ταύτην, ἐν ᾗ νῦν ἐσμέν) καὶ ἐνεφανίσθησαν πολλοῖς[1]. ἤγειρε μὲν οὖν Ἐλισσαῖος νεκρόν, ἀλλ' οὐκ ἐκράτησεν οἰκουμένης. ἤγειρεν Ἠλίας νεκρόν, ἀλλ' οὐκ ἐν τῷ ὀνόματι Ἠλία δαίμονες ἀπελαύνονται. οὐ κακῶς λέγομεν τοὺς προφήτας, ἀλλὰ τὸν δεσπότην τὸν ἐκείνων μειζόνως ἀνυμνοῦμεν. οὐ γὰρ ἐκεῖνα κακίζοντες τὰ ἡμέτερα σεμνύνομεν (ἡμέτερα γὰρ κἀκεῖνα), ἀλλ' ἐκ τῶν παρ' αὐτοῖς τὰ ἡμέτερα πιστοποιοῦμεν.

ΙΖ'. Ἀλλὰ πάλιν λέγουσιν, ὅτι νεκρὸς μὲν ὁ πρόσφατον τότε τελευτήσας ὑπὸ τοῦ ζῶντος ἐγήγερται. δείξετε δὲ ἡμῖν, ὅτι ἐγχωρεῖ νεκρὸν τριήμερον ἀναστῆναι, καὶ εἰ ἐγχωρεῖ ἄνθρωπον ταφέντα μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἀναστῆναι. Ζητούντων δὲ ἡμῶν τὴν περὶ τῶν τοιούτων μαρτυρίαν δίδωσιν ἡμῖν ταύτην αὐτὸς ὁ κύριος Ἰησοῦς ἐν εὐαγγελίοις λέγων· ὥσπερ γὰρ ἦν Ἰωνᾶς ἐν τῇ κοιλίᾳ τοῦ κήτους τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας, οὕτως ἔσται ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ καρδίᾳ τῆς γῆς τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας[2]. ἐξεταζόντων δὲ ἡμῶν τὴν κατὰ τὸν Ἰωνᾶν διήγησιν πολλὴ τῆς ὁμοιότητός ἐστιν ἡ ἐνέργεια· Ἰησοῦς ἀπεστάλη μετάνοιαν κηρῦξαι, καὶ Ἰωνᾶς ἀπεστάλη. **130** ἀλλ' ὁ μὲν ἔφυγεν ἀγνοῶν τὸ ἐσόμενον, ὁ δὲ ἑκουσίως παραγέγονεν ἐπὶ μετανοίᾳ τῆς σωτηρίας. Ἰωνᾶς ἐκάθευδεν ἐν τῷ πλοίῳ καὶ ἔῤῥεγχε[3] θαλάσσης χειμαζομένης, καὶ Ἰησοῦ καθεύδοντος κατ' οἰκονομίαν ἐπηγείρετο ἡ θάλασσα πρὸς τὸ γνωσθῆναι μετὰ ταῦτα τοῦ καθεύδοντος τὴν δύναμιν. ἐκείνῳ ἔλεγον· τί σὺ ῥέγχεις; ἀνάστηθι, ἐπικαλοῦ τὸν Θεόν σου, ἵνα διασώσῃ ἡμᾶς ὁ Θεός[4]. ὧδε **[848]** λέγουσι τῷ δεσπότῃ· κύριε σῶσον ἡμᾶς[5]. ἐκεῖ εἶπον· Ἐπικαλοῦ τὸν Θεόν σου, καὶ ὧδε· Σῶσον. ἀλλ' ἐκεῖνος μὲν λέγει, ἄρατέ με καὶ ἐμβάλλετε εἰς τὴν θάλασσαν καὶ κοπάσει ἡ θάλασσα ἀφ' ὑμῶν[6]. ὧδε δὲ αὐτὸς ἐπετίμησε τοῖς ἀνέμοις καὶ τῇ θαλάσσῃ καὶ ἐγένετο γαλήνη μεγάλη[7] κἀκεῖνος μὲν ἐβλήθη εἰς κοιλίαν κήτους, οὗτος δὲ κατῆλθεν ἑκουσίως, ὅπου τὸ νοητὸν τοῦ θανάτου κῆτος. ἑκουσίως δὲ κατῆλθεν, ἵνα ἐξεμέσῃ τοὺς καταποθέντας ὁ θάνατος κατὰ τὸ γεγραμμένον· ἐκ χειρὸς ᾅδου ῥύσομαι αὐτούς, καὶ ἐκ χειρὸς θανάτου λυτρώσομαι αὐτούς[8].

ΙΗ'. Ἐνταῦθα γενόμενοι τοῦ λόγου σκοπήσωμεν, ποῖόν ἐστι

---

1. Ματθ. 27,52-53. 2. Ματθ. 12,40. Πρβλ. Ἰων. 2,1. 3. Πρβλ. Ἰων. 1,5. 4. Ἰων. 1,6. 5. Ματθ. 8,25. 6. Ἰων. 1,12. 7. Ματθ. 8,26. 8. Ὠσ. 13,14.

δυσκολώτερον, ἄνθρωπον ταφέντα ἀπὸ γῆς ἀναστῆναι, ἢ ἄνθρωπον ἐν κοιλίᾳ κήτους καὶ εἰς τοσαύτην θερμότητα τοῦ ζῴου κατελθόντα μὴ σαπῆναι. τίς οὐκ οἶδεν ἀνθρώπων, ὅτι τοσαύτην θέρμην ἔχουσιν αἱ γαστέρες, ὡς καὶ ὀστέα καταποθέντα διασήπειν; πῶς τοίνυν Ἰωνᾶς ἐν τῇ κοιλίᾳ τοῦ κήτους τρεῖς ἡμέρας ὢν καὶ τρεῖς νύκτας οὐ σέσηπεν; πῶς δὲ καὶ φύσεως οὔσης ἅπασιν ἀνθρώποις χωρὶς ἀναπνοῆς τῆς ἐν ἀέρι ταύτης μὴ δύνασθαι ζῆν ἡμᾶς ἐκεῖνος ἐν τρισὶν ἡμέραις οὐκ ἀναπνέων τὸν ἀέρα τοῦτον ἔζησεν;

Ἀλλ' ἀποκρίνονται Ἰουδαῖαι καὶ λέγουσιν· συγκατέβη τῷ Ἰωνᾷ ἡ δύναμις τοῦ Θεοῦ ἐν ᾅδῃ κλονουμένῳ. εἶτα δούλῳ μὲν οἰκείῳ συμπέμπων τὴν δύναμιν παρέχει τὸ ζῆν ὁ κύριος, **132** αὐτὸς δὲ ἑαυτῷ παρασχεῖν ἄρα οὐ δύναται; εἰ πιστὸν ἐκεῖνο, καὶ τοῦτο πιστόν. εἰ τοῦτο ἄπιστον, κἀκεῖνο ἄπιστον. ἐμοὶ μὲν γὰρ ἀμφότερα ὁμοίως πιστά. πιστεύω γὰρ ὅτι καὶ Ἰωνᾶς διεφυλάχθη· πάντα γὰρ δυνατὰ τῷ Θεῷ[1]. πιστεύω ὅτι καὶ Χριστὸς ἐκ νεκρῶν ἐγήγερται[2]. πολλὰς γὰρ ἔχω τὰς περὶ τούτου μαρτυρίας, ἔκ τε τῶν θείων γραφῶν καὶ ἐκ τῆς μέχρι σήμερον τοῦ ἀναστάντος ἐνεργείας, τοῦ μόνου μὲν καταβάντος εἰς ᾅδην, πολλοστοῦ δὲ ἀναβάντος. κατῆλθε γὰρ εἰς τὸν θάνατον, πολλὰ σώματα τῶν κεκοιμημένων ἁγίων ἠγέρθη δι' αὐτοῦ[3].

ΙΘ'. Ἐξεπλάγη ὁ θάνατος θεωρήσας καινόν τινα κατελθόντα εἰς ᾅδην δεσμοῖς τοῖς αὐτόθι μὴ κατεχόμενον. τίνος ἕνεκεν, ὦ πυλωροὶ ᾅδου, τοῦτον ἰδόντες ἐπτήξασθε[4]; τίς ὁ κατέχων ὑμᾶς ἀσυνήθης φόβος; ἔφυγεν ὁ θάνατος καὶ φυγῇ τὴν δειλίαν ἠλέγχετο. προσέτρεχον οἱ ἅγιοι προφῆται καὶ Μωϋσῆς ὁ νομοθέτης καὶ Ἀβραὰμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ, Δαβίδ τε καὶ Σαμουὴλ καὶ Ἡσαΐας καὶ ὁ βαπτιστὴς Ἰωάννης ὁ λέγων καὶ μαρτυρῶν· σὺ εἶ ὁ ἐρχόμε**[849]**νος ἢ ἕτερον προσδοκῶμεν[5]; ἐλυτροῦντο πάντες οἱ δίκαιοι, οὓς κατέπιεν ὁ θάνατος. ἔδει γὰρ τὸν κηρυχθέντα βασιλέα τῶν καλῶν κηρύκων γενέσθαι λυτρωτήν. εἶτα ἕκαστος τῶν δικαίων ἔλεγε· ποῦ σου θάνατε τὸ νῖκος; ποῦ σου ᾅδη τὸ κέντρον[6]; ἐλυτρώσατο γὰρ ἡμᾶς ὁ νικοποιός.

Κ'. Τούτου τοῦ σωτῆρος ἡμῶν τὸν τύπον ἐτέλει ὁ προφήτης Ἰωνᾶς ἐκ κοιλίας κήτους προσευχόμενος καὶ λέγων· ἐβόησα ἐν θλίψει μου[7], καὶ ἑξῆς, ἐκ κοιλίας ᾅδου[8]. καὶ μὴν ἐν τῷ κήτει ἦν. ἀλλ' ἐν τῷ κήτει ὢν ἐν τῷ ᾅδῃ ἑαυτὸν εἶναι λέγει. τύπος γὰρ ἦν Χριστοῦ τοῦ μέλλοντος εἰς ᾅδην καταβαίνειν. καὶ μετ' ὀλίγα φησὶν ἐκ προσώπου τοῦ Χριστοῦ λευκότατα προφητεύων· ἔδυ ἡ κεφαλή σου εἰς σχισμὰς ὀρέων[9]. καὶ μὴν ἐν γαστρὶ κήτους ἦν. ποῖα οὖν ὄρη σε ἔχει; ἀλλ' **134** οἶδα, φησίν, ὅτι τύπον ἔχω τοῦ μέλλοντος ἐν τῷ λαξευτῷ μνήματι τῆς πέτρας τίθεσθαι. καὶ ἐν τῇ θαλάσσῃ ὢν Ἰωνᾶς λέγει· κατέβην εἰς γῆν[10]· ἐπειδὴ τύπον ἔφερε τοῦ Χριστοῦ τοῦ καταβάντος εἰς τὴν καρδίαν τῆς γῆς[11].

---

1. Πρβλ. Ματθ. 19,26. 2. Α' Κορ. 15,20 κ. ἑ. 3. Πρβλ. Ματθ. 27,52. 4. Πρβλ. Ἰὼβ 38,17. 5. Ματθ. 11,3. 6. Α' Κορ. 15,55. 7. Ἰων. 2,3. 8. ἔνθ' ἀν. 9. Ἰων. 2,6. 10. Ἰων. 2,7. 11. Πρβλ. Ματθ. 12,40.

Καὶ προορῶν περὶ τῶν Ἰουδαίων τῶν ἀναπειθόντων τοὺς στρατιώτας ψεύσασθαι καὶ λεγόντων, εἴπατε ὅτι ἔκλεψαν αὐτόν[1], φησί· φυλασσόμενοι μάταια καὶ ψευδῆ ἔλεον αὐτῶν ἐγκατέλιπον[2]. ἦλθε γὰρ ὁ ἐλεῶν αὐτοὺς καὶ ἐσταυρώθη καὶ ἀνέστη, δοὺς ἑαυτοῦ τὸ αἷμα τὸ τίμιον ὑπὲρ Ἰουδαίων τε καὶ ἐθνῶν, κἀκεῖνοι λέγουσιν, εἴπατε ὅτι ἔκλεψαν αὐτόν[3], φυλασσόμενοι μάταια καὶ ψευδῆ[4]. Περὶ δὲ τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ καὶ Ἡσαΐας φησίν· ὁ ἀναγαγὼν ἐκ γῆς τὸν ποιμένα τῶν προβάτων[5] τὸν μέγαν[6] προσέθηκε τὸν μέγαν, ἵνα μὴ τοῖς προλαβοῦσι ποιμέσιν ἰσότιμος εἶναι νομισθῇ.

[852] ΚΑ´. Ἐχόντων τοίνυν ἡμῶν τὰς προφητείας ἡ πίστις παρ' ἡμῖν ἔστω. πιπτέτωσαν οἱ πίπτοντες ἐξ ἀπιστίας, ἐπειδὴ θέλουσιν. σὺ δὲ ἕστηκας ἐπὶ τὴν πέτραν τῆς πίστεως τῆς περὶ τῆς ἀναστάσεως. μή ποτέ σέ τις αἱρετικὸς πείσῃ δυσφημῆσαι τὴν ἀνάστασιν. μέχρι γὰρ σήμερον Μανιχαῖοι λέγουσι φαντασιώδη καὶ οὐκ ἀληθῆ τοῦ σωτῆρος τὴν ἀνάστασιν γεγονέναι, παρακούοντες Παύλου τοῦ γράφοντος, Τοῦ γενομένου ἐκ σπέρματος Δαβὶδ κατὰ σάρκα[7], καὶ πάλιν ἑξῆς λέγοντος, ἐξ ἀναστάσεως νεκρῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ κυρίου ἡμῶν[8]. καὶ πάλιν ἀποτείνει πρὸς αὐτοὺς καὶ λέγει· μὴ εἴπῃς ἐν τῇ καρδίᾳ σου, τίς ἀναβήσεται εἰς οὐρανόν[9], ἢ τίς καταβήσεται εἰς τὴν ἄβυσσον; τουτέστι Χριστὸν ἐκ νεκρῶν ἀναγαγεῖν[10].

136 Καὶ ὁμοίως ἀσφαλιζόμενος ἀλλαχοῦ πάλιν ἔγραφεν· μνημονεύετε Ἰησοῦν Χριστὸν ἐγηγερμένον ἐκ νεκρῶν[11]. καὶ πάλιν· εἰ δὲ Χριστὸς οὐκ ἐγήγερται, κενὸν ἄρα τὸ κήρυγμα ἡμῶν, κενὴ καὶ ἡ πίστις ἡμῶν. εὑρισκόμεθα δὲ καὶ ψευδομάρτυρες τοῦ Θεοῦ, ὅτι ἐμαρτυρήσαμεν κατὰ τοῦ Θεοῦ ὅτι ἤγειρε τὸν Χριστόν, ὃν οὐκ ἤγειρεν[12]. ἀλλ' ἑξῆς φησιν· νυνὶ δὲ Χριστὸς ἐγήγερται ἐκ νεκρῶν, ἀπαρχὴ τῶν κεκοιμημένων[13], καὶ ὤφθη Κηφᾷ, ἔπειτα τοῖς δώδεκα[14]. εἰ γὰρ τῷ ἑνὶ μάρτυρι οὐ πιστεύεις, ἔχεις δώδεκα μάρτυρας. ἔπειτα ὤφθη ἐπάνω πεντακοσίοις ἀδελφοῖς ἐφάπαξ[15]. εἰ τοῖς δώδεκα ἀπιστοῦσι, τοὺς πεντακοσίους δεχέσθωσαν. ἔπειτα ὤφθη Ἰακώβῳ[16], τῷ ἑαυτοῦ μὲν ἀδελφῷ, ἐπισκόπῳ δὲ πρώτῳ τῆς παροικίας ταύ[853]της. τοιούτου τοίνυν ἐπισκόπου πρωτοτύπως ἰδόντος ἀναστάντα τὸν Χριστὸν Ἰησοῦν σὺ ὁ τούτου μαθητὴς μὴ ἀπιστήσῃς. ἀλλὰ λέγεις ὅτι ὁ ἀδελφὸς Ἰάκωβος πρὸς χάριν ἐμαρτύρησεν; ἔπειτα καὶ ἐμοὶ ὤφθη[17] Παύλῳ τῷ ἐχθρῷ. ποία δὲ παρὰ ἐχθροῦ μαρτυρία κηρύσσοντος ἀμφιβάλλεται; ὁ πρότερον διώκτης νῦν εὐαγγελίζομαι τὴν ἀνάστασιν.

ΚΒ´. Πολλοὶ μάρτυρές εἰσι τῆς τοῦ σωτῆρος ἀναστάσεως. νὺξ μὲν καὶ πανσέληνον φῶς, ἑκκαιδεκάτη γὰρ ἡ νὺξ ἦν. πέτρα τοῦ μνή-

---

1. Πρβλ. Ματθ. 28,13. 2. Ἰων. 2,9. 3. Πρβλ. Ματθ. 28,13. 4. Ἰων. 2,9. 5. Πρβλ. Ἡσ. 63,11. 6. Πρβλ. Ἑβρ. 13,20. 7. Ρωμ. 1,3. 8. Ρωμ. 1,4. 9. Ρωμ. 10,6. Πρβλ. Παρμ. 30,4. 10. Ρωμ. 10,7. 11. Β' Τιμ. 2,8. 12. Α' Κορ. 15,14-15. 13. Α' Κορ. 15,20. 14. Α' Κορ. 15,5. 15. Α' Κορ. 15,6. 16. Α' Κορ. 15,7. 17. Πρβλ. Α' Κορ. 15,8.

ματος ἡ ὑποδεξαμένη, καὶ ὁ λίθος ἀντικαταστήσεται εἰς πρόσωπον Ἰουδαίων, αὐτὸς γὰρ εἶδε τὸν κύριον. **138** καὶ ὁ λίθος ὁ τότε ἀποκυλισθεὶς οὗτος μαρτυρεῖ τῇ ἀναστάσει μέχρι σήμερον κείμενος. ἄγγελοι Θεοῦ παρόντες ἐμαρτύρησαν τῇ ἀναστάσει τοῦ μονογενοῦς. Πέτρος καὶ Ἰωάννης καὶ Θωμᾶς καὶ οἱ λοιποὶ πάντες ἀπόστολοι, οἱ μὲν ἐπὶ τὸ μνῆμα δραμόντες καὶ τὰ ὀθόνια τῆς ταφῆς, οἷς ἐνετυλίχθη πρότερον, αὐτόθι κείμενα μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἰδόντες, οἱ δὲ τὰς χεῖρας αὐτοῦ καὶ τοὺς πόδας ψηλαφήσαντες[1] καὶ τοὺς τύπους τῶν ἥλων θεωρήσαντες[2], ὁμοῦ δὲ πάντες τοῦ σωτηριώδους ἐμφυσήματος ἀπολαύσαντες καὶ τοῦ συγχωρεῖν ἁμαρτίας ἐν δυνάμει πνεύματος ἁγίου καταξιωθέντες. γυναῖκες αἱ κρατήσασαι τοὺς πόδας τοῦ τε σεισμοῦ τὸ μέγεθος καὶ τοῦ παρόντος ἀγγέλου τὴν λαμπηδόνα θεωρήσασαι. καὶ τὰ ὀθόνια[3], ἃ περιβαλλόμενος κατέλιπεν ἀναστάς. οἱ **[856]** στρατιῶται καὶ τὸ ἀργύριον τὸ δοθέν. ὁ τόπος αὐτὸς ἔτι φαινόμενος, καὶ ὁ τῆς ἁγίας ἐκκλησίας οὗτος οἶκος, ὁ τῇ φιλοχρίστῳ προαιρέσει τοῦ ἐπὶ τῆς μακαρίας μνήμης Κωνσταντίνου τοῦ βασιλέως οἰκοδομηθείς τε καὶ ὡς ὁρᾷς οὕτω φαιδρυνθείς.

ΚΓ'. Μαρτυρεῖ τῇ ἀναστάσει τοῦ Ἰησοῦ καὶ ἡ ἐν τῷ ὀνόματι αὐτοῦ ἐκ νεκρῶν ἐγερθεῖσα Ταβιθά[4]. πῶς γὰρ ἀπιστηθήσεται Χριστὸς ἀναστάς, ὅπουγε καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ νεκροὺς ἤγειρε; μαρτυρεῖ τῇ ἀναστάσει τοῦ Ἰησοῦ καὶ ἡ θάλασσα, καθὼς πρότερον ἤκουσας. μαρτυρεῖ καὶ ἡ τῶν ἰχθύων ἄγρα καὶ ἡ ἀνθρακιὰ ἡ κειμένη καὶ τὸ ὀψάριον τὸ ἐπικείμενον. μαρτυρεῖ καὶ Πέτρος ὁ πρότερον μὲν ἀρνησάμενος, τὸ δὲ τρίτον ὁμολογήσας καὶ ποιμαίνειν τὰ νοητὰ πρόβατα προσταχθείς[5]. ἕστηκε μέχρι σήμερον ὁ ἐλαιὼν τὸν ἐπὶ νεφέλης **140** ἀναβάντα τοῖς τῶν πιστῶν ὀφθαλμοῖς μονονουχὶ δεικνύων μέχρι σήμερον καὶ τὴν οὐράνιον τῆς ἀνόδου πύλην. εἰς μὲν γὰρ Βηθλεὲμ ἐξ οὐρανῶν κατελήλυθεν, ἐκ δὲ τοῦ ὄρους τῶν ἐλαιῶν εἰς οὐρανοὺς ἀνελήλυθεν, ἐκεῖθεν μὲν εἰς ἀνθρώπους τῶν ἀγώνων ἀρξάμενος, ἐνταῦθα δὲ ἐπὶ τοῖς ἀγῶσι στεφανούμενος. πολλοὺς οὖν ἔχεις τοὺς μάρτυρας. ἔχεις τῆς ἀναστάσεως τὸν τόπον τοῦτον, ἔχεις καὶ τὸν ἐξ ἀνατολῆς ἡμῶν τόπον τῆς ἀναβάσεως. ἔχεις καὶ μάτυρας τοὺς ἐκεῖ μαρτυρήσαντας ἀγγέλους καὶ τὴν νεφέλην, ἧς ἐπέβη, καὶ τοὺς ἐκεῖθεν κατελθόντας μαθητάς.

ΚΔ'. Καὶ ἡ μὲν ἀκολουθία τῆς διδασκαλίας τῆς πίστεως προέτρεπεν εἰπεῖν καὶ τὰ περὶ τῆς ἀ ν α λ ή ψ ε ω ς, ἀλλ' ἡ τοῦ Θεοῦ χάρις ᾠκονόμησε πληρέστατά σε ἀκοῦσαι κατὰ τὴν ἡμετέραν ἀσθένειαν τῇ χθὲς ἡμέρᾳ κατὰ τὴν κυριακήν, κατ' οἰκονομίαν τῆς θείας χάριτος ἐν τῇ συνάξει τῆς τῶν ἀναγνωσμάτων ἀκολουθίας τὰ περὶ τῆς εἰς οὐρανοὺς ἀνόδου τοῦ σωτῆρος ἡμῶν περιεχούσης. ἐλέγετο δὲ τὰ λεγό-

---

1. Πρβλ. Λουκ. 24,39. 2. Πρβλ. Ἰω. 20,25. 3. Πρβλ. Λουκ. 24,12.
4. Πρβλ. Πράξ. 9,40. 5. Πρβλ. Ἰω. 21,16.

μενα μάλιστα μὲν διὰ πάντας καὶ διὰ τὸ τῶν πιστῶν ὁμοῦ πλῆθος, ἐξαιρέτως δὲ διὰ σέ. ζητεῖται δὲ εἰ προσέσχες τοῖς λεγομένοις. οἶδας γὰρ ὅτι ἡ ἀκολουθία [857] τῆς πίστεως διδάσκει σε πιστεύειν εἰς τὸν ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, καὶ ἀνελθόντα εἰς τοὺς οὐρανούς, καὶ καθίσαντα ἐκ δεξιῶν τοῦ πατρός. μάλιστα μὲν οὖν μνημονεύειν σε νομίζω τῆς ἐξηγήσεως. πλὴν ἐν παραδρομῇ καὶ νῦν ὑπομιμνήσκω σε τῶν εἰρημένων. μνημόνευε τοῦ γεγραμμένου σαφῶς ἐν ψαλμοῖς· ἀνέβη ὁ Θεὸς ἐν ἀλαλαγμῷ[1]. μνημόνευε ὅτι καὶ αἱ θεῖαι δυνάμεις ἔλεγον πρὸς ἀλλήλας· ἄρατε πύλας οἱ ἄρχοντες ὑμῶν[2], καὶ τὰ ἑξῆς. μνημόνευε καὶ τοῦ ψαλμοῦ τοῦ λέγοντος· ἀνέβη **142** εἰς ὕψος ᾐχμαλώτευσεν αἰχμαλωσίαν[3]. μνημόνευε τοῦ προφήτου τοῦ εἰπόντος· ὁ οἰκοδομῶν εἰς τὸν οὐρανὸν τὴν ἀνάβασιν αὐτοῦ[4], καὶ τὰ λοιπά, ὅσα εἴρητο χθὲς διὰ τὰς τῶν Ἰουδαίων ἀντιλογίας.

ΚΕ΄. Ὅταν γὰρ ὡς ἀδυνάτῳ τῇ τοῦ σωτῆρος ἀναβάσει ἀντιλέγωσι, μνημόνευε τῶν περὶ τῆς μεταθέσεως τοῦ Ἀββακοὺμ εἰρημένων. εἰ γὰρ ὁ Ἀββακοὺμ ὑπὸ ἀγγέλου μετετέθη, βασταχθεὶς ἀπὸ τῆς κόμης τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ[5], πολὺ μᾶλλον ὁ καὶ προφητῶν καὶ ἀγγέλων δεσπότης ἐξ ὄρους ἐλαιῶν νεφέλῃ ἐπιβὰς οἰκείᾳ δυνάμει ποιεῖσθαι τὴν εἰς οὐρανοὺς ἄνοδον δυνατώτερος ἦν. καὶ τὰ μὲν ὅμοια μνημόνευε τῶν θαυμάτων, τὴν δὲ ὑπεροχὴν τήρει τῷ δεσπότει τῷ θαυματοποιῷ. οἱ μὲν γὰρ ἐβαστάζοντο, ὁ δὲ βαστάζει τὰ πάντα. μνημόνευε ὅτι Ἐνὼχ μετετέθη, ἀλλ' Ἰησοῦς ἀνῆλθεν. μνημόνευε τῶν περὶ Ἠλίαν τῶν χθὲς εἰρημένων, ὅτι Ἠλίας μὲν ἐν ἅρματι πυρὸς ἀνελήφθη[6], Χριστοῦ δὲ τὸ ἅρμα μυριοπλάσιον χιλιάδες εὐφημούντων[7], καὶ ὅτι Ἠλίας μὲν ἀνελήφθη πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Ἰορδάνου, Χριστὸς δὲ πρὸς ἀνατολὰς τοῦ χειμάρρου Κέδρων ἀνῆλθεν, καὶ ὅτι ἐκεῖνος ὡς εἰς τὸν οὐρανόν[8], Ἰησοῦς δὲ εἰς τὸν οὐρανόν[9]· καὶ ὅτι ἐκεῖνος μὲν εἶπε δοθήσεσθαι διπλᾶ ἐν πνεύματι τῷ ἁγίῳ μαθητῇ[10], Χριστὸς δὲ τοσαύτην παρέσχε τοῖς ἰδίοις μαθηταῖς ἀπόλαυσιν χάριτος τοῦ ἁγίου πνεύματος, ὥστε μὴ μόνον αὐτοὺς ἔχειν ἐν ἑαυτοῖς, ἀλλὰ καὶ διὰ [860] τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν αὐτῶν τῆς κοινωνίας αὐτοῦ μεταδιδόναι τοῖς πιστεύουσιν[11].

ΚϚ΄. Καὶ ὅταν οὕτω πρὸς Ἰουδαίους παλαίσῃς, ὅταν ἐξ ὁμοιότητος νικήσῃς, τότε ἐλθὲ λοιπὸν ἐπὶ τὴν ὑπεροχὴν τῆς τοῦ Σωτῆρος δόξης, ὅτι οἱ μὲν δοῦλοι, ὁ δὲ υἱὸς τοῦ Θεοῦ. καὶ οὕτω δὲ τῆς ὑπεροχῆς μνημονεύσεις, ἐννοῶν ὅτι τοῦ Χριστοῦ δοῦλος ἡρπάγη ἕως τρίτου οὐρανοῦ[12]. εἰ γὰρ Ἠλίας **144** μὲν ἕως πρώτου ἔφθασε, Παῦλος δὲ ἕως

---

1. Ψαλμ. 46,6. 2. Ψαλμ. 23,7. 3. Πρβλ. Ψαλμ. 67,19. Ἐφεσ. 4,8. 4. Ἀμ. 9,6. 5. Πρβλ. Δαν. Βὴλ 36. 6. Πρβλ. Δ' Βασ. 2,11. 7. Πρβλ. Ψαλμ. 67,18. 8. Δ' Βασ. 2,11. 9. Μάρκ. 16,19. Πρβλ. Πράξ. 1,11. 10. Πρβλ. Δ' Βασ. 2,9. 11. Πρβλ. Πράξ. 8,17-18. 12. Πρβλ. Β' Κορ. 12,2.

τρίτου οὐρανοῦ[1], προτιμοτέρας ἄρα τετύχηκε τῆς ἀξίας. μὴ ἐπαισχυνθῇς τοῖς σοῖς ἀποστόλοις. οὐκ εἰσὶ χείρονες Μωυσέως, οὐδὲ δεύτεροι τῶν προφητῶν, ἀλλὰ καλοὶ μετὰ καλῶν καὶ καλῶν καλλίονες. Ἠλίας μὲν γὰρ ἀνελήφθη εἰς οὐρανόν, ἀλλὰ Πέτρος ἔχει τὰς κλεῖς τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, ἀκούσας· ὅσα ἂν λύσῃς ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται λελυμένα ἐν τοῖς οὐρανοῖς[2]. Ἠλίας εἰς οὐρανὸν μόνον, Παῦλος δὲ καὶ εἰς οὐρανὸν καὶ εἰς παράδεισον, (ἔπρεπε γὰρ τοὺς μαθητάς τοῦ Ἰησοῦ πολυπλασίονα λαβεῖν τὴν χάριν), ἤκουσεν ἄρρητα ῥήματα, ἃ οὐκ ἐξὸν ἀνθρώπῳ λαλῆσαι[3]. κατέβη δὲ ὁ Παῦλος ἄνωθεν πάλιν, οὐχ ὅτι ἀνάξιος ἦν τῆς ἐν τῷ τρίτῳ οὐρανῷ διατριβῆς, ἀλλ' ἵνα ἀπολαύσας τῶν ὑπὲρ ἄνθρωπον καὶ ἔντιμος καταβὰς καὶ Χριστὸν κηρύξας καὶ ὑπεραποθανὼν αὐτοῦ λάβῃ καὶ τὸν τοῦ μαρτυρίου στέφανον. παρέλιπον δὲ νῦν τὰ λοιπὰ τῆς κατασκευῆς τὰ χθὲς ἐπὶ τῆς συνάξεως εἰρημένα τῆς κυριακῆς· παρὰ γὰρ τοῖς συνετοῖς ἀκροαταῖς αὐτάρκης μόνον καὶ ὑπόμνησις εἰς μάθησιν.

ΚΖ'. Μέμνησο δὲ καὶ τῶν εἰρημένων μοι πολλάκις περὶ τοῦ ἐκ δεξιῶν τοῦ πατρὸς καθέζεσθαι τὸν υἱόν[4], διὰ τὴν τῆς πίστεως ἀκολουθίαν τὴν λέγουσαν· καὶ ἀνελθόντα εἰς τοὺς οὐρανοὺς καὶ **[861]** καθίσαντα ἐκ δεξιῶν τοῦ πατρός. θρόνου μὲν ἰδιότητα μὴ πολυπραγμονῶμεν· ἀκατάληπτον γάρ· μήτε δὲ ἀνεχώμεθα τῶν λεγόντων κακῶς, ὅτι μετὰ τὸν σταυρὸν καὶ τὴν ἀνάστασιν καὶ τὴν εἰς οὐρανοὺς ἄνοδον τότε ἤρξατο τοῦ ἐκ δεξιῶν τοῦ πατρὸς καθέζεσθαι ὁ υἱός. οὐ γὰρ ἐκ προκοπῆς ἔσχε τὸν θρόνον, ἀλλὰ ἀφ' **146** οὗπερ ἔστιν, (ἔστι δὲ ἀεὶ γεννηθείς), καὶ συγκαθέζεται τῷ πατρί. καὶ τοῦτον τὸν θρόνον πρὸ τῆς ἐνσάρκου παρουσίας τοῦ σωτῆρος ἑωρακὼς ὁ προφήτης φησὶν Ἡσαΐας· εἶδον τὸν κύριον καθήμενον ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ καὶ ἐπηρμένου[5], καὶ τὰ ἑξῆς. τὸν πατέρα μὲν γὰρ οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε[6], ὁ δὲ τῷ προφήτῃ τότε φανεὶς ὁ υἱὸς ἦν. καὶ ὁ ψαλμῳδὸς φησιν· ἕτοιμος ὁ θρόνος σου ἀπὸ τότε, ἀπὸ τοῦ αἰῶνος σὺ εἶ[7]. πολλῶν οὐσῶν τῶν περὶ τούτου μαρτυριῶν διὰ τὸ πολὺ τῆς ὥρας ἀρκούμεθα καὶ ταύταις.

ΚΗ'. Νῦν δὲ ὑμᾶς ὑπομνηστέον ὀλίγων τῶν ἐκ πολλῶν εἰρημένων περὶ τοῦ ἐκ δεξιῶν τοῦ πατρὸς καθέζεσθαι τὸν υἱόν. ὁ μὲν γὰρ ἑκατοστὸς ἔνατος ψαλμὸς σαφῶς φησιν· εἶπεν ὁ κύριος τῷ κυρίῳ μου, κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου[8]. βεβαιῶν δὲ ὁ σωτὴρ τὸ εἰρημένον ἐν εὐαγγελίοις φησὶ τὸν Δαβὶδ οὐκ ἀφ' ἑαυτοῦ ταῦτα, ἀλλ' ἐξ ἐπιπνοίας τοῦ ἁγίου πνεύματος εἰρηκέναι, λέγων· πῶς οὖν Δαβὶδ ἐν πνεύματι κύριον αὐτὸν καλεῖ λέγων, εἶπεν ὁ κύριος τῷ κυρίῳ μου, κάθου ἐκ δεξιῶν μου[9], καὶ

---

1. Πρβλ. Β' Κορ. 12,2. 2. Πρβλ. Ματθ. 16,19. 3. Β' Κορ. 12,4. 4. Πρβλ. Ψαλμ. 109,1 Ματθ. 22,44. 5. Ἡσ. 6,1. 6. Πρβλ. Ἰω. 1,18. 7. Ψαλμ. 92,2. 8. Ψαλμ. 109,1. Ματθ. 22,44. 9. Ματθ. 22,43-44.

τὰ ἑξῆς· καὶ ἐν ταῖς Πράξεσι τῶν ἀποστόλων ἐν τῇ τῆς πεντηκοστῆς ἡμέρᾳ σταθεὶς ὁ Πέτρος σὺν τοῖς ἕνδεκα[1] καὶ τοῖς Ἰσραηλίταις διαλεγόμενος τῆς ἐν τῷ ἑκατοστῷ ἐνάτῳ ψαλμῷ ταύτης αὐτολεξεὶ τῆς μαρτυρίας ἐμνημόνευσεν.

ΚΘ΄. Ὑπομνηστέον δὲ καὶ ἄλλων ὀλίγων μαρτυριῶν ὁμοίως περὶ τοῦ ἐκ δεξιῶν τοῦ πατρὸς καθέζεσθαι τὸν υἱόν. ἐν μὲν γὰρ τῷ κατὰ Ματθαῖον εὐαγγελίῳ γέγραπται· πλὴν λέγω ὑμῖν, ἀπ' ἄρτι ὄψεσθε τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου καθήμενον ἐκ δεξιῶν τῆς δυνάμεως[2], καὶ τὰ ἑξῆς. οἷς ἀκολούθως καὶ ὁ ἀπόστολος Πέτρος φησὶ γράφων· δι' ἀναστάσεως Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅς ἐστιν ἐν δεξιᾷ τοῦ Θεοῦ, πορευθεὶς εἰς οὐρανόν[3]. ὁ δὲ ἀπόστολος Παῦλος Ῥωμαίοις μὲν γράφων φησίν· Χριστὸς ὁ ἀποθανών, μᾶλλον δὲ καὶ ἐγερθείς, ὅς καὶ ἔστιν ἐν δεξιᾷ τοῦ Θεοῦ[4]. Ἐφεσίοις δὲ ἐπιστέλλων οὕτως εἴρηκεν· κατὰ τὴν ἐνέργειαν τοῦ κράτους τῆς ἰσχύος αὐτοῦ, ἣν ἐνήργησεν ἐν τῷ Χριστῷ, ἐγεί[864]ρας αὐτὸν ἐκ νεκρῶν καὶ καθίσας ἐν δεξιᾷ αὐτοῦ[5], καὶ τὰ ἑξῆς. τοὺς δὲ ἐν Κολοσσαῖς οὕτως ἐδίδαξεν· εἰ οὖν **148** συνηγέρθητε τῷ Χριστῷ, τὰ ἄνω ζητεῖτε, οὗ ὁ Χριστός ἐστιν ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρὸς καθήμενος[6], ἐν δὲ τῇ πρὸς Ἑβραίους φησί· καθαρισμὸν τῶν ἁμαρτιῶν ποιησάμενος ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τῆς μεγαλωσύνης ἐν ὑψηλοῖς[7]. καὶ πάλιν· πρὸς τίνα δὲ τῶν ἀγγέλων εἴρηκέ ποτε· κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου[8]; καὶ πάλιν· οὗτος δὲ μίαν ὑπὲρ πάντων προσενέγκας θυσίαν εἰς τὸ διηνεκές, ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τοῦ Θεοῦ, τὸ λοιπὸν ἐκδεχόμενος, ἕως τεθῶσιν οἱ ἐχθροὶ αὐτοῦ ὑποπόδιον τῶν ποδῶν αὐτοῦ[9]. καὶ πάλιν· ἀφορῶντες εἰς τὸν τῆς πίστεως ἀρχηγὸν καὶ τελειωτὴν Ἰησοῦν, ὃς ἀντὶ τῆς προκειμένης αὐτῷ χαρᾶς ὑπέμεινε τὸν σταυρὸν αἰσχύνης καταφρονήσας ἐν δεξιᾷ τε τοῦ θρόνου τοῦ Θεοῦ κεκάθικεν[10].

Λ΄. Καὶ ἄλλων δὲ οὐσῶν μαρτυριῶν περὶ τῆς ἐκ δεξιῶν τοῦ θεοῦ καθέδρας τοῦ μονογενοῦς αὐτάρκεις ἡμῖν ἐν τῷ παρόντι καὶ αὗται, τὴν αὐτὴν πάλιν ἡμῶν ποιουμένων ὑπόμνησιν, ὅτι οὐ μετά τὴν ἔνσαρκον παρουσίαν τῆς καθέδρας ταύτης ἔσχε τὴν ἀξίαν, ἀλλὰ γὰρ καὶ πρὸ πάντων τῶν αἰώνων ὁ μονογενὴς υἱὸς τοῦ Θεοῦ, κύριος δὲ ἡμῶν, Ἰησοῦς ὁ Χριστός, τὸν ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρὸς ἀεὶ κατέχει θρόνον.

Αὐτὸς δὲ ὁ τῶν ὅλων Θεὸς ὁ τοῦ Χριστοῦ πατὴρ καὶ ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ὁ καταβὰς καὶ ἀναβὰς[11] καὶ τῷ πατρὶ συγκαθεζόμενος φυλάξειε τὰς ὑμετέρας ψυχάς, ἄσειστον ὑμῶν καὶ ἄτρεπτον τὴν ἐλπίδα τὴν εἰς τὸν ἀναστάντα διατηρήσειεν, συνεξεγείρειεν ὑμᾶς ἐκ τῶν νεκρῶν ὑμῶν ἁμαρτημάτων εἰς τὴν ἐπουράνιον αὐτοῦ δωρεάν,

---

1. Πράξ. 2,14. 2. Ματθ. 26,64. 3. Α' Πέτρ. 3,21-22. 4. Ρωμ. 8,34. 5. Ἐφεσ. 1,19-20. 6. Πρβλ. Κολ. 3,1. 7. Ἑβρ. 1,3. 8. Ἑβρ. 1,13. Ψαλμ. 109,1. 9. Ἑβρ. 10,12-13. 10. Ἑβρ. 12,2. 11. Πρβλ. Ἐφεσ. 4,10.

καταξιώσειεν ὑμᾶς ἁρπαγῆναι ἐν νεφέλαις εἰς ἀπάντησιν τοῦ κυρίου εἰς ἀέρα[1] ἐν καιρῷ εὐθέτῳ, καί, ἕως ὁ καιρὸς ἐκεῖνος ἔρχηται τῆς ἐνδόξου δευτέρας αὐτοῦ παρουσίας, ἐγγράψειεν ὑμῶν τὰ ὀνόματα πάντων ἐν βίβλῳ ζώντων, καὶ ἐγγράψας μηκέτι ἐξαλείψειεν. πολλῶν γὰρ ἐξαλείφεται τῶν ἀποπιπτόντων[2]. [865] παράσχοι δὲ τοῖς πᾶσιν ὑμῖν πιστεύειν μὲν εἰς τὸν ἀναστάντα, ἐκδέ150χεσθαι δὲ τὸν ἀνελθόντα καὶ πάλιν ἐρχόμενον, ἐρχόμενον δὲ οὐκ ἀπὸ γῆς (ἀσφαλίζου γὰρ ἄνθρωπε σεαυτὸν διὰ τοὺς μέλλοντας ἔρχεσθαι πλάνους), τὸν ἄνω καθεζόμενον καὶ ἡμῖν ὧδε συμπαρόντα, τὸν ἑκάστου βλέποντα τὴν τάξιν καὶ τὸ στερέωμα τῆς πίστεως[3]. μὴ γάρ, ὅτι σαρκὶ νῦν ἄπεστιν, παρὰ τοῦτο νομίσῃς ὅτι καὶ πνεύματι. μέσος ἐνταῦθα πάρεστιν, ἀκούων τὰ περὶ αὐτοῦ λεγόμενα καὶ βλέπων τὰ ἐν σοὶ νοούμενα καὶ ἐτάζων νεφροὺς καὶ καρδίας[4]. ὃς καὶ νῦν ἕτοιμός ἐστι τοὺς προσιόντας τῷ βαπτίσματι [καὶ] πάντας ὑμᾶς ἐν ἁγίῳ πνεύματι προσενέγκαι τῷ πατρὶ καὶ εἰπεῖν· ἰδοὺ ἐγὼ καὶ παιδία ἅ μοι ἔδωκεν ὁ Θεός[5]· ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. ἀμήν.

ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ ΙΕ'

152 [869] Φ ω τ ι ζ ο μ έ ν ω ν, ἐν Ἱεροσολύμοις σχεδιασθεῖσα εἰς τὸ κ α ὶ ἐ ρ χ ό μ ε ν ο ν ἐ ν δ ό ξ ῃ κ ρ ῖ ν α ι ζ ῶ ν τ α ς κ α ὶ ν ε κ ρ ο ύ ς, ο ὗ τ ῆ ς β α σ ι λ ε ί α ς ο ὐ κ ἔ σ τ α ι τ έ λ ο ς. καὶ περὶ τοῦ Ἀντιχρίστου. καὶ ἀνάγνωσις ἐκ τοῦ Δανιήλ· ἐθεώρουν ἕως οὗ θρόνοι ἐτέθησαν καὶ παλαιὸς ἡμερῶν ἐκάθητο[6]. καὶ ἑξῆς· ἐθεώρουν ἐν ὁράματι τῆς νυκτός, καὶ ἰδοὺ μετὰ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ ὡς υἱὸς ἀνθρώπου ἐρχόμενος[7]. καὶ τὰ ἑξῆς.

Α'. Χριστοῦ παρουσίαν καταγγέλλομεν οὐ μίαν μόνον, ἀλλὰ καὶ δευτέραν τῆς προτέρας πολὺ καλλίονα. ἡ μὲν γὰρ ὑπομονῆς εἶχεν ἐπίδειξιν, ἡ δὲ θείας βασιλείας φέρει τὸ διάδημα. ὡς γὰρ ἐπὶ τὸ πλεῖστον πάντα διπλᾶ παρὰ τῷ κυρίῳ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστῷ. διπλῆ γέννησις, μία ἐκ Θεοῦ πρὸ τῶν αἰώνων, καὶ μία ἐκ παρθένου ἐπὶ συντελείᾳ τῶν αἰώνων. διπλαῖ αἱ κάθοδοι, μία ἡ ἀσυμφανής, ἡ ὡς ἐπὶ πόκον[8], καὶ δευτέρα ἡ ἐπιφανής, ἡ μέλλουσα. ἐν τῇ προτέρᾳ παρουσίᾳ ἐσπαργανώθη ἐν τῇ φάτνῃ[9], ἐν τῇ δευτέρᾳ ἀναβάλλεται φῶς ὡς ἱμάτιον[10]. ἐν τῇ προτέρᾳ ὑπέμεινε σταυρόν, αἰσχύνης καταφρονήσας[11], ἐν τῇ δευτέρᾳ ἔρχεται ὑπὸ στρατιᾶς ἀγγέλων[12] δορυφορούμενος, δοξαζόμενος. οὐχ ἱστάμεθα τοίνυν ἐπὶ τῇ πρώτῃ παρουσίᾳ μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν δευτέραν προσδοκῶμεν. καὶ ἐν τῇ προτέρᾳ μὲν εἰπόντες ε ὐ λ ο γ η μ έ-

---

1. Πρβλ. Α' Θεσ. 4,17. 2. Πρβλ. Ψαλμ. 68,29. Ἀποκ. 3,5. 3. Πρβλ. Κολ. 2,5. 4. Πρβλ. Ψαλμ. 7,10. Ἀποκ. 2,23. 5. Ἡσ. 8,18. 6. Δαν. 7,9. 7. Δαν. 7,13. 8. Πρβλ. Ψαλμ. 71,6. 9. Πρβλ. Λουκ. 2,7. 10. Πρβλ. Ψαλμ. 103,2. 11. Ἑβρ. 12,2. 12. Πρβλ. Ματθ. 25,31.

νος ὁ ἐρχόμενος **154** ἐν ὀνόματι κυρίου[1], καὶ ἐν τῇ δευτέρᾳ ἐροῦμεν πάλιν τὸ αὐτό, ἵνα μετὰ ἀγγέλων συναντήσαντες τῷ δεσπότῃ προσκυνοῦντες εἴπωμεν εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι κυρίου[2]. ἔρχεται ὁ σωτὴρ οὐ δικασθῆναι πάλιν, ἀλλὰ δικάσαι τοὺς δικάσαντας. ὁ πρότερον ἐν τῷ κρίνεσθαι σιωπήσας ὑπομιμνήσκων λέγει τοῖς παρανόμοις τοῖς τὰ τολμηρὰ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ πεποιηκόσιν· ταῦτα ἐποίησας καὶ ἐσίγησα[3]. δι' οἰκονομίαν τότε ἦλθε, σὺν πειθοῖ διδάσκων ἀνθρώπους, τότε δὲ καὶ ἀνάγκῃ βασιλευθήσονται, κἂν μὴ θέλωσιν.

[872] Β'. Καὶ περὶ τῶν δύο τούτων παρουσιῶν λέγει Μαλαχίας ὁ προφήτης· καὶ ἐξαίφνης ἥξει εἰς τὸν ναὸν αὐτοῦ κύριος, ὃν ὑμεῖς ζητεῖτε[4]. ἰδοὺ μία παρουσία. καὶ πάλιν περὶ τῆς δευτέρας παρουσίας φησίν· καὶ ὁ ἄγγελος τῆς διαθήκης, ὃν ὑμεῖς ζητεῖτε. ἰδοὺ ἔρχεται κύριος παντοκράτωρ. καὶ τίς ὑπομενεῖ ἡμέραν εἰσόδου αὐτοῦ; ἢ τίς ὑποστήσεται ἐν τῇ ὀπτασίᾳ αὐτοῦ; διότι αὐτὸς εἰσπορεύεται ὡς πῦρ χωνευτηρίου καὶ ὡς πόα πλυνόντων. καὶ καθιεῖται χωνεύων καὶ καθαρίζων[5]. καὶ ἑξῆς εὐθὺς ὁ Σωτήρ φησιν αὐτός· καὶ προσάξω πρὸς ὑμᾶς ἐν κρίσει, καὶ ἔσομαι μάρτυς ταχὺς ἐπὶ τοὺς φαρμακοὺς καὶ ἐπὶ τὰς μοιχαλίδας καὶ ἐπὶ τοὺς ὀμνύοντας τῷ ὀνόματί μου ἐπὶ ψεύδει[6], καὶ τὰ ἑξῆς. διὰ τοῦτο προασφαλίζομενος ἡμᾶς ὁ Παῦλός φησιν· εἴ τις ἐποικοδομεῖ ἐπὶ τὸν θεμέλιον τοῦτον χρυσὸν καὶ ἄργυρον καὶ λίθους τιμίους, ξύλα, χόρτον, καλάμην, ἑκάστου τὸ ἔργον φανερὸν γενήσεται· ἡ γὰρ ἡμέρα δηλώσει, ὅτι ἐν πυρὶ ἀποκαλύπτεται[7].

Ἤδη καὶ ὁ Παῦλος τὰς δύο παρουσίας ταύτας σημαίνει γράφων πρὸς Τίτον καὶ λέγων· ἐπεφάνη ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ τοῦ σωτῆρος πᾶσιν ἀνθρώποις, παιδεύουσα ἡμᾶς, ἵνα ἀρνη**156**σάμενοι τὴν ἀσέβειαν καὶ τὰς κοσμικὰς ἐπιθυμίας σωφρόνως καὶ εὐσεβῶς καὶ δικαίως ζήσωμεν ἐν τῷ νῦν αἰῶνι, προσδεχόμενοι τὴν μακαρίαν ἐλπίδα καὶ ἐπιφάνειαν τῆς δόξης τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ[8]. βλέπεις, ὅπως εἶπε πρώτην μέν, ἐφ' ᾗ εὐχαριστεῖ, δευτέραν δέ, ἣν προσδοκῶμεν; διὰ τοῦτο καὶ τὰ τῆς πίστεως τῆς ἐπαγγελλομένης ὑφ' ἡμῶν νῦν οὕτως παρεδόθη, πιστεύειν εἰς τὸν καὶ ἀνελθόντα εἰς τοὺς οὐρανοὺς καὶ καθίσαντα ἐκ δεξιῶν τοῦ πατρός, καὶ ἐρχόμενον ἐν δόξῃ κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς, οὗ τῆς βασιλείας οὐκ ἔσται τέλος.

Γ'. Ἔρχεται τοίνυν ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἐξ οὐρανῶν. ἔρχεται δὲ περὶ τὴν συντέλειαν τοῦ κόσμου τούτου μετὰ δόξης ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ. **[873]** γίνεται γὰρ τοῦ κόσμου τούτου συντέλεια, καὶ ὁ γενητὸς οὗτος κόσμος πάλιν ἀνακαινοποιεῖται. ἐπειδὴ γάρ καὶ φθο-

---

1. Ματθ. 21,9. 2. Ματθ. 23,39. 3. Ψαλμ. 49,21. 4. Μαλ. 3,1. 5. Μαλ. 3,1-3. 6. Μαλ. 3,5. 7. Α' Κορ. 3,12-13. 8. Τίτ. 2,11-13.

ρὰ καὶ κλοπὴ καὶ μοιχεία καὶ πᾶν εἶδος ἁμαρτιῶν ἐχύθη ἐπὶ τῆς γῆς καὶ αἵματα ἐφ' αἵμασιν ἐμίγη ἐν τῷ κόσμῳ[1], ἵνα [οὖν] μὴ μείνῃ τὸ θαυμαστὸν τοῦτο οἰκητήριον ἀνομίας πεπληρωμένον, παρέρχεται ὁ κόσμος οὗτος, ἵνα ὁ καλλίων ἀναδειχθῇ. καὶ θέλεις λαβεῖν τὴν ἀπόδειξιν ἀπὸ τῶν ῥητῶν; ἄκουε Ἡσαΐου λέγοντος· καὶ εἱληθήσεται ὡς βιβλίον ὁ οὐρανός, καὶ πάντα τὰ ἄστρα πεσεῖται ὡς φύλλα ἐξ ἀμπέλου καὶ ὡς πίπτει φύλλα ἀπὸ συκῆς[2]. καὶ τὸ εὐαγγέλιόν φησιν· ὁ ἥλιος σκοτισθήσεται καὶ ἡ σελήνη οὐ δώσει τὸ φέγγος αὐτῆς καὶ οἱ ἀστέρες πεσοῦνται ἐκ τοῦ οὐρανοῦ[3]. μὴ λυπηθῶμεν ὡς μόνοι τελευτῶντες. καὶ ἀστέρες τελευτῶσιν, ἀλλ' ἴσως πάλιν ἐγείρονται. εἱλήσει δὲ τοὺς οὐρανοὺς ὁ κύριος, οὐχ ἵνα ἀπολέσῃ τούτους. ἀλλ' ἵνα αὐτοὺς πάλιν καλλίονας ἐγείρῃ.

Ἄκουε Δαβὶδ τοῦ προφήτου λέγοντος· καταρχὰς σὺ κύριε τὴν γῆν ἐθεμελίωσας, καὶ ἔργα τῶν χειρῶν σού εἰσιν οἱ οὐ**158**ρανοί· αὐτοὶ ἀπολοῦνται, σὺ δὲ διαμένεις[4]. ἀλλ' ἐρεῖ τις· ἴδε λέγει σαφῶς ὅτι ἀπολοῦνται. ἄκουε πῶς λέγει τὸ ἀπολοῦνται. διὰ τῶν ἑξῆς δῆλον· καὶ πάντες ὡς ἱμάτιον παλαιωθήσονται, καὶ ὡσεὶ περιβόλαιον ἑλίξεις αὐτοὺς καὶ ἀλλαγήσονται[5]. ὥσπερ γὰρ ἀπώλεια ἀνθρώπου λέγεται, κατὰ τὸ εἰρημένον, ἴδετε ὡς ὁ δίκαιος ἀπώλετο καὶ οὐδεὶς ἐκδέχεται τῇ καρδίᾳ[6], καὶ ταῦτα τῆς ἀναστάσεως προσδοκωμένης, οὕτως ἀνάστασιν ὥσπερ προσδοκῶμεν καὶ τῶν οὐρανῶν. ὁ ἥλιος μεταστραφήσεται εἰς σκότος καὶ ἡ σελήνη εἰς αἷμα[7]. παιδευέσθωσαν οἱ ἐκ Μανιχαίων ἐπιστρέψαντες, καὶ τοὺς φωστῆρας μηκέτι θεοποιείτωσαν, μηδὲ τὸν σκοτισθησόμενον τοῦτον ἥλιον **[876]** τὸν Χριστὸν εἶναι δυσσεβῶς νομιζέτωσαν. καὶ πάλιν ἄκουε τοῦ κυρίου λέγοντος· ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ παρελεύσονται, οἱ δὲ λόγοι μου οὐ μὴ παρέλθωσιν[8]. οὐ γὰρ ἰσότιμα τὰ ποιήματα τοῖς λόγοις τοῦ δεσπότου.

Δ'. Παρέρχεται τοίνυν τὰ φαινόμενα, καὶ ἔρχεται τὰ προσδοκώμενα τὰ τούτων καλλίονα. ἀλλὰ τὸν καιρὸν μηδεὶς πολυπραγμονείτω. οὐ γὰρ ὑμῶν, φησίν, ἐστὶ γνῶναι χρόνους ἢ καιρούς, οὓς ἔθετο ὁ πατὴρ ἐν τῇ ἰδίᾳ ἐξουσίᾳ[9]. καὶ μὴ τολμήσῃς ἀποφήνασθαι τὸ πότε ταῦτα γίνεται, μήτε πάλιν ὕπτιος κοιμηθῇς. ἀγρυπνεῖτε γάρ φησιν, ὅτι, ᾗ ὥρᾳ οὐ δοκεῖτε, ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἔρχεται[10].

Ἀλλ' ἐπειδὴ ἔδει ἡμᾶς γνῶναι τῆς συντελείας τὰ σημεῖα καὶ ἐπειδὴ Χριστὸν προσδοκῶμεν, ἵνα μὴ ἀποθάνωμεν ἀπατηθέντες καὶ ὑπὸ τοῦ ψευδοῦς Ἀντιχρίστου πλανηθῶμεν, θείᾳ προαιρέσει κινηθέντες κατ' οἰκονομίαν οἱ ἀπόστολοι προσέρχονται τῷ ἀληθινῷ διδασκάλῳ καί φασιν· εἰπὲ ἡμῖν, πότε ταῦτα ἔσται, καὶ τί τὸ σημεῖον τῆς σῆς παρουσίας καὶ τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος[11], προσδοκῶμέν σε

1. Πρβλ. Ὠσ. 4,2. 2. Ἡσ. 34,4. 3. Ματθ. 24,29. 4. Ψαλμ. 101,26-27. 5. Ψαλμ. 101,27. 6. Ἡσ. 57,1. 7. Ἰωὴλ 3,4. Πράξ. 2,20. 8. Ματθ. 24,35. 9. Πράξ. 1,7. 10. Πρβλ. Ματθ. 24,44. 11. Ματθ. 24,3.

πάλιν ἐρχόμενον, ἀλλ' ὁ σατανᾶς μετασχηματίζεται εἰς ἄγγελον φωτός[1]. ἀσφάλισαι οὖν ἡμᾶς, ἵνα μὴ ἄλλον ἀντὶ σοῦ προσκυνήσωμεν.

160 Ὁ δὲ τὸ θεῖον καὶ μακάριον ἀνοίξας ἑαυτοῦ στόμα λέγει· βλέπετε μή τις ὑμᾶς πλανήσῃ[2]. καὶ ὑμεῖς οἱ ἀκροαταὶ νῦν τοῖς τῆς διανοίας ὀφθαλμοῖς ὡς ἐκεῖνον ὁρῶντες τὰ αὐτὰ καὶ πρὸς ὑμᾶς ἀκούετε λέγοντος· βλέπετε μή τις ὑμᾶς πλανήσῃ. καὶ παρακαλεῖ πάντας ὑμᾶς ὁ λόγος προσέχειν τοῖς λεγομένοις. οὐ γὰρ ἱστορία παρελθόντων ἐστὶ πραγμάτων. ἀλλὰ προφητεία μελλόντων καὶ πάντως ἡξόντων, οὐχ ἡμῶν προφητευόντων (ἀνάξιοι γάρ), ἀλλὰ τῶν γεγραμμένων εἰς μέσον προσφερομένων καὶ λεγομένων τῶν σημείων. βλέπε σύ, τίνα μὲν γέγονεν ἤδη, τίνα δὲ ἔτι λείπει, καὶ ἀσφαλίζου σεαυτόν.

Ε'. Βλέπετε μή τις ὑμᾶς πλανήσῃ. πολλοὶ γὰρ ἐλεύσονται ἐπὶ τῷ ὀνόματί μου λέγοντες, ἐγώ εἰμι ὁ Χριστός, καὶ πολλοὺς πλανήσουσιν[3]. ταῦτα γέγονεν ἐκ μέρους. ἤδη γὰρ τοῦτο εἴρηκε Σίμων [877] ὁ μάγος καὶ Μένανδρος καὶ ἄλλοι τινὲς τῶν ἀθέων αἱρεσιαρχῶν. ἐροῦσι δὲ ἐφ' ἡμῶν ἢ καὶ μεθ' ἡμᾶς ἕτεροι.

Ϛ'. Δεύτερον σημεῖον· μελλήσετε δὲ ἀκούειν πολέμους καὶ ἀκοὰς πολέμων[4]. γίνεται δὲ ἄρα νῦν Περσῶν πρὸς Ῥωμαίους περὶ τὴν Μεσοποταμίαν πόλεμος ἢ οὔ; ἐγείρεται ἔθνος ἐπὶ ἔθνος καὶ βασιλεία ἐπὶ βασιλείαν[5] ἢ οὔ; καὶ ἔσονται λιμοὶ καὶ λοιμοὶ καὶ σεισμοὶ κατὰ τόπους[6]. ταῦτα ἤδη γέγονεν. καὶ πάλιν· φόβητρά τε ἀπ' οὐρανοῦ[7] καὶ μεγάλοι χειμῶνες. γρηγορεῖτε οὖν, φησίν, ὅτι οὐκ οἴδατε ποίᾳ ἡμέρᾳ ὁ κύριος ἡμῶν ἔρχεται[8].

162 Ζ'. Ἀλλὰ ζητοῦμεν τῆς παρουσίας ἡμέτερον σημεῖον. ἐκκλησιαστικὸν ζητοῦμεν σημεῖον οἱ ἐκκλησιαστικοί. ὁ δὲ Σωτὴρ φησιν· καὶ τότε σκανδαλισθήσονται πολλοὶ καὶ ἀλλήλους παραδώσουσι καὶ μισήσουσιν ἀλλήλους[9]. ἐὰν ἀκούσῃς ὅτι ἐπίσκοποι κατ' ἐπισκόπων καὶ κληρικοὶ κατὰ κληρικῶν καὶ λαοὶ κατὰ λαῶν μέχρις αἱμάτων ἔρχονται, μὴ ταραχθῇς· [880] προγέγραπται γάρ. μὴ πρόσεχε τοίνυν τοῖς γινομένοις, ἀλλὰ τοῖς γεγραμμένοις. οὔτε ἂν ἐγὼ ὁ διδάσκων σε ἀπόλωμαι, καὶ σύ μοι συναπόλῃ. ἀλλ' ἔξεστι καὶ ἀκροατὴν καλλίονα γενέσθαι τοῦ διδασκάλου καὶ τὸν ἔσχατον ἐλθόντα γενέσθαι πρῶτον[10], ἐπειδὴ καὶ τοὺς περὶ τὴν ἑνδεκάτην ὥραν δέχεται ὁ δεσπότης[11]. εἰ ἐν ἀποστόλοις εὑρέθη προδοσία, θαυμάζεις εἰ ἐν ἐπισκόποις εὑρίσκεται μισαδελφία;

Ἀλλ' οὐ μόνον περὶ τῶν ἀρχόντων τὸ σημεῖον, ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν λαῶν. φησὶ γάρ· καὶ διὰ τὸ πληθυνθῆναι τὴν ἀνομίαν ψυγήσεται τῶν πολλῶν ἡ ἀγάπη[12] καυχήσεταί τις ἄρα τῶν παρόντων ἀνυπόκριτον ἔχειν πρὸς τὸν πλησίον τὴν φιλίαν; οὐχὶ τὰ μὲν χείλη πολλάκις φιλεῖ

---

1. Β' Κορ. 11,14. 2. Ματθ. 24,4. 3. Ματθ. 24,4-5. 4. Ματθ. 24,6. 5. Πρβλ. Ματθ. 24,7. Λουκ. 21,10. 6. Πρβλ. Λουκ. 21,11. 7. ἔνθ' ἄν. 8. Ματθ. 24,42. 9. Ματθ. 24,10. 10. Πρβλ. Ματθ. 20,16. 11. Πρβλ. Ματθ. 20,6-7. 12. Ματθ. 24,12.

καὶ τὸ πρόσωπον μειδιᾷ καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ δῆθεν ἱλαροί, ἡ δὲ καρδία τεκταίνεται δόλον, καὶ κατασκευάζει κακὰ λαλῶν εἰρηνικά[1];

Η'. Ἔχεις καὶ τοῦτο τὸ σημεῖον· καὶ κηρυχθήσεται τοῦτο τὸ εὐαγγέλιον τῆς βασιλείας ἐν ὅλῃ τῇ οἰκουμένῃ εἰς μαρτύριον **164** πᾶσι τοῖς ἔθνεσι, καὶ τότε ἥξει τὸ τέλος[2]. καὶ σχεδόν, ὡς ὁρῶμεν, ὁ κόσμος ἅπας τῆς περὶ Χριστοῦ διδασκαλίας πεπλήρωται.

Θ'. Καὶ τί μετὰ τοῦτο γίνεται; φησὶν ἑξῆς· ὅταν οὖν ἴδητε τὸ βδέλυγμα τῆς ἐρημώσεως τὸ ρηθὲν ὑπὸ Δανιὴλ τοῦ προφήτου ἑστὼς ἐν τόπῳ ἁγίῳ, ὁ ἀναγινώσκων νοείτω[3]. καὶ πάλιν· τότε ἐάν τις ὑμῖν εἴπῃ, ἰδοὺ ὧδε ὁ Χριστὸς ἢ ἰδοὺ ἐκεῖ, μὴ πιστεύσητε[4]. ἡ μισαδελφία δίδωσι λοιπὸν χώραν τῷ Ἀντιχρίστῳ. προετοιμάζει γὰρ ὁ διάβολος τὰ σχίσματα τῶν λαῶν, ἵνα εὐπαράδεκτος γένηται ὁ ἐρχόμενος. μὴ γένοιτο δὲ μηδένα τῶν ἐνταῦθα μηδὲ τῶν ἀλλαχοῦ δούλων τοῦ Χριστοῦ προσδραμεῖν τῷ ἐχθρῷ.

Περὶ τούτου γράφων ὁ ἀπόστολος Παῦλος φανερὸν ἔδωκε σημεῖον λέγων· ὅτι ἐὰν μὴ ἔλθῃ ἡ ἀποστασία πρῶτον καὶ ἀποκαλυφθῇ ὁ ἄνθρωπος **[881]** τῆς ἀνομίας, ὁ υἱὸς τῆς ἀπωλείας, ὁ ἀντικείμενος καὶ ὑπεραιρόμενος ἐπὶ πάντα λεγόμενον Θεὸν ἢ σέβασμα, ὥστε αὐτὸν εἰς τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ καθίσαι ἀποδεικνύοντα ἑαυτὸν ὅτι ἐστὶ Θεός. οὐ μνημονεύετε, ὅτι ἔτι ὢν πρὸς ὑμᾶς ταῦτα ἔλεγον ὑμῖν; καὶ νῦν τὸ κατέχον οἴδατε, εἰς τὸ ἀποκαλυφθῆναι αὐτὸν ἐν τῷ ἑαυτοῦ καιρῷ. τὸ γὰρ μυστήριον ἤδη ἐνεργεῖται τῆς ἀνομίας, μόνον ὁ κατέχων ἄρτι ἕως ἐκ μέσου γένηται. καὶ τότε ἀποκαλυφθήσεται ὁ ἄνομος, ὃν ὁ κύριος ἀνελεῖ τῷ πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ καὶ καταργήσει τῇ ἐπιφανείᾳ τῆς παρουσίας αὐτοῦ. οὗ ἐστιν ἡ παρουσία κατ' ἐνέργειαν τοῦ σατανᾶ ἐν πάσῃ δυνάμει καὶ σημείοις καὶ τέρασι ψεύδους, ἐν πάσῃ ἀπάτῃ ἀδικίας τοῖς ἀπολλυμένοις[5].

Ταῦτα μὲν ὁ Παῦλος. νῦν δὲ ἔστιν ἡ ἀποστασία. ἀπέστησαν γὰρ οἱ ἄνθρωποι τῆς ὀρθῆς πίστεως. καὶ οἱ μὲν υἱοπα**166**τορίαν καταγγέλλουσιν, οἱ δὲ τὸν Χριστὸν ἐξ οὐκ ὄντων εἰς τὸ εἶναι παρενεχθέντα λέγειν τολμῶσι. καὶ πρότερον μὲν ἦσαν φανεροὶ οἱ αἱρετικοί, νῦν δὲ πεπλήρωται ἡ ἐκκλησία κεκρυμμένων αἱρετικῶν. ἀπέστησαν γὰρ οἱ ἄνθρωποι ἀπὸ τῆς ἀληθείας καὶ κνήθονται τὴν ἀκοήν[6]. λόγος πιθανός, καὶ πάντες ἀκούουσιν ἡδέως. λόγος ἐπιστροφῆς, καὶ πάντες ἀποστρέφονται. ἀπέστησαν οἱ πλεῖσοι τῶν ὀρθῶν λόγων, καὶ μᾶλλον τὸ κακὸν αἱροῦνται ἢ τὸ ἀγαθὸν προαιροῦνται. αὕτη τοίνυν ἐστὶν ἡ ἀποστασία, καὶ μέλλει προσδοκᾶσθαι ὁ ἐχθρός. καὶ **[884]** τέως κατὰ μέρος ἤρξατο ἀποστέλλειν τοὺς ἑαυτοῦ προδρόμους, ἵνα ἕτοιμος ἔλθῃ λοιπὸν ἐπὶ τὴν θήραν. βλέπε τοίνυν σεαυτόν, ἄνθρωπε, καὶ ἀσφαλίζου τὴν ψυχήν. διαμαρτύρεταί σε ἡ ἐκκλησία νῦν ἐνώπιον Θεοῦ ζῶν-

---

1. Πρβλ. Ψαλμ. 27,3. 2. Ματθ. 24,14. 3. Ματθ. 24,15. 4. Πρβλ. Ματθ. 24,23. 5. Β' Θεσ. 2,3-10. 6. Πρβλ. Β' Τιμ. 4,3-4.

τος, προδιαλέγεταί σοι τὰ περὶ τοῦ Ἀντιχρίστου πρὶν παραγενέσθαι. καὶ εἴτε ἐπὶ σοῦ γίνεται, οὐκ οἴδαμεν, εἴτε μετὰ σὲ γίνεται, οὐκ οἴδαμεν. καλὸν δέ ἐστι ταῦτα εἰδότα σε προασφαλίσασθαι.

Ι΄. Ὁ Χριστὸς ὁ ἀληθής, ὁ τοῦ Θεοῦ μονογενὴς υἱός, οὐκέτι ἀπὸ γῆς ἔρχεται. ἐάν τις ἔλθῃ ἐν ἐρήμοις φαντασιοσκοπῶν, μὴ ἐξέλθῃς[1]. ἐὰν εἴπωσιν, ἰδοὺ ὧδε ὁ Χριστός, ἰδοὺ ἐκεῖ, μὴ πιστεύσῃς[2]. κάτω καὶ εἰς γῆν μὴ βλέπε λοιπόν. ἐξ οὐρανῶν γὰρ ὁ Δεσπότης κατέρχεται, οὐ μόνος ὡς πρὸ τούτου, ἀλλὰ πολλοστός, ὑπὸ μυριάδων ἀγγέλων δορυφορούμενος, οὐδὲ κεκρυμμένως ὡς ὑετὸς ἐπὶ πόκον[3]· ἀλλ' ὡς ἀστραπὴ[5] φανερῶς ἐκλάμπων[4]. αὐτὸς γὰρ εἴρηκεν· ὥσπερ ἡ ἀστραπὴ ἐξέρχεται ἀπὸ ἀνατολῶν καὶ φαίνεται ἕως δυσμῶν, οὕτως ἔσται καὶ ἡ παρουσία τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου[5]. καὶ πάλιν· καὶ ὄψονται τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐρχόμενον ἐπὶ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ μετὰ δυνάμεως καὶ δόξης πολλῆς. καὶ ἀποστελεῖ τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ μετὰ σάλπιγγος μεγάλης[6], καὶ τὰ ἑξῆς.

168 ΙΑ΄. Ἀλλ' ὥσπερ, μέλλοντος αὐτοῦ πρότερον ἐνανθρωπεῖν καὶ ἐκ παρθένου γεννᾶσθαι προσδοκωμένου Θεοῦ, προδιέβαλεν ὁ διάβολος τὸ πρᾶγμα, κακούργως ἐν εἰδωλολατρίᾳ θεοὺς ψευδεῖς γεννῶντας καὶ γεννωμένους ὑπὸ γυναικῶν προμυθολογήσας, ἵνα προλαβόντος τοῦ ψεύδους, ὡς ἐνόμιζεν, ἀπιστηθῇ καὶ τὸ ἀληθές, οὕτω μέλλοντος Χριστοῦ δεύτερον ἔρχεσθαι τοῦ ἀληθοῦς ἐφόδιον λαμβάνων τὴν τῶν ἀκάκων προσδοκίαν ὁ ἀντικείμενος καί, μάλιστα τῶν ἐκ περιτομῆς ἄγει τινὰ ἄνθρωπον μάγον καὶ τῆς ἐν φαρμακείαις καὶ ἐπαοιδαῖς ἀπατηλῆς κακοτεχνίας **[885]** ἐμπειρότατον, ἁρπάζοντα μὲν ἑαυτῷ τῆς τῶν Ῥωμαίων βασιλείας τὴν ἐξουσίαν, ψευδῶς δὲ Χριστὸν ἑαυτὸν ἀποκαλοῦντα, καὶ διὰ μὲν τῆς τοῦ Χριστοῦ προσηγορίας Ἰουδαίους τοὺς τὸν ἀληλιμμένον προσδοκῶντας ἀπατῶντα, τοὺς ἐξ ἐθνῶν δὲ ταῖς μαγικαῖς φαντασίαις ὑπαγόμενον.

ΙΒ΄. Ἔρχεται δὲ ὁ προειρημένος Ἀντίχριστος οὗτος, ὅταν πληρωθῶσιν οἱ καιροὶ τῆς Ῥωμαίων βασιλείας καὶ πλησιάζῃ λοιπὸν τὰ τῆς τοῦ κόσμου συντελείας. δέκα μὲν ὁμοῦ Ῥωμαίων ἐγείρονται βασιλεῖς, ἐν διαφόροις μὲν ἴσως τόποις, κατὰ δὲ τὸν αὐτὸν βασιλεύοντες καιρόν. μετὰ δὲ τούτους ἑνδέκατος ὁ Ἀντίχριστος ἐκ τῆς μαγικῆς κακοτεχνίας τὴν ῥωμαϊκὴν ἐξουσίαν ἁρπάσας. τρεῖς μὲν τῶν πρὸ αὐτοῦ βασιλευσάντων ταπεινώσει, τοὺς ἑπτὰ δὲ τοὺς ἐπιλοίπους ὑφ' ἑαυτὸν ἔχων. τὰ πρῶτα μὲν ἐπιείκειαν, ὡσανεί τις λόγιος καὶ συνετός, σωφροσύνην τε καὶ φιλανθρωπίαν ὑποκρίνεται, σημείοις δὲ καὶ τέρασι τοῖς ἐκ μαγικῆς ἀπάτης ψευδέσιν Ἰουδαίους ὡσανεὶ **170** Χριστὸς ὁ προσδοκώμενος ἀπατήσας, παντοίοις ὕστερον ἀπανθρωπίας καὶ παρανομίας ἐπιγραφήσεται κακοῖς, ὡς πάντας ὑπερβαλέσθαι τοὺς πρὸ αὐτοῦ γενομένους ἀδίκους

1. Πρβλ. Ματθ. 24,26. 2. Πρβλ. Μάρκ. 13,21. 3. Πρβλ. Ψαλμ. 71,6. 4. Πρβλ. Λουκ. 17,24. 5. Ματθ. 24,27. 6. Ματθ. 24,30-31.

καὶ ἀσεβεῖς, φονικὴν καὶ ἀποτομωτάτην καὶ ἀνηλεῆ καὶ ποικίλην κατὰ πάντων μέν, ἐξαιρέτως δὲ καθ' ἡμῶν τῶν χριστιανῶν τὴν διάνοιαν ἔχων. ἐπὶ τρία δὲ ἔτη μόνα καὶ μῆνας ἕξ τὰ τοιαῦτα τολμήσας ὑπὸ τῆς δευτέρας ἐξ οὐρανῶν ἐνδόξου παρουσίας τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ Θεοῦ καταργεῖται, τοῦ κυρίου καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ ἀληθοῦς, ὃς ἀνελὼν τὸν Ἀντίχριστον τῷ πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ[1] τῷ τῆς γεέννης τοῦτον παραδώσει πυρί.

ΙΓ'. Ταῦτα δὲ διδάσκομεν οὐχ εὑρεσιλογοῦντες, ἀλλ' ἐκ τῶν θείων ἐκκλησιαζομένων γραφῶν καὶ μάλιστα ἐκ τῆς ἀρτίως ἀναγνωσθείσης τοῦ Δανιὴλ προφητείας, **[888]** μεμαθηκότες, καθὼς καὶ Γαβριὴλ ὁ ἀρχάγγελος ἡρμήνευσε λέγων οὕτως· τὸ θηρίον τὸ τέταρτον βασιλεία τετάρτη ἔσται ἐν τῇ γῇ, ἥτις ὑπερέξει πάσας τὰς βασιλείας[2]. ταύτην δὲ εἶναι τὴν Ῥωμαίων οἱ ἐκκλησιαστικοὶ παραδεδώκασιν ἐξηγηταί. πρώτης γὰρ ἐπισήμου γενομένης τῆς Ἀσσυρίων βασιλείας καὶ δευτέρας τῆς Μήδων ὁμοῦ καὶ Περσῶν καὶ μετὰ ταύτας τῆς Μακεδόνων τρίτης, ἡ τετάρτη βασιλεία νῦν ἡ Ῥωμαίων ἐστίν.

Εἶτα ἑξῆς ὁ Γαβριὴλ ἑρμηνεύων φησί· τὰ δέκα κέρατα αὐτοῦ δέκα βασιλεῖς ἀναστήσονται, καὶ ὀπίσω αὐτῶν ἀναστήσεται βασιλεὺς ἕτερος, ὃς ὑπεροίσει κακοῖς πάντας τοὺς ἔμπροσθεν[3]. οὐ μόνον φησὶ τοὺς δέκα, ἀλλὰ καὶ πάντας τοὺς προγεγονότας. καὶ τρεῖς βασιλεῖς ταπεινώσει[4], δῆλον δὲ ὅτι ἀπὸ τῶν δέκα τῶν προτέρων. ἀπὸ δὲ τῶν δέκα τούτων τοὺς τρεῖς ταπεινῶν πάντως ὅτι αὐτὸς ὄγδοος βασιλεύει. καὶ λόγους, φησί, **172** πρὸς τὸν ὕψιστον λαλήσει[5] βλάσφημος ὁ ἀνὴρ καὶ παράνομος, οὐκ ἐκ πατέρων λαβὼν τὴν βασιλείαν, ἀλλ' ἐκ τῆς μαγικῆς τὸ ἄρχειν ἁρπάσας.

ΙΔ'. Καὶ τίς ἐστιν οὗτος, ἢ ἐκ ποίας ἐνεργείας; ἑρμήνευσον, ὦ Παῦλε. οὗ ἐστι, φησίν, ἡ παρουσία κατ' ἐνέργειαν τοῦ σατανᾶ ἐν πάσῃ δυνάμει καὶ σημείοις καὶ τέρασι ψεύδους[6], τοῦτο αἰνιττόμενος, ὅτι ὁ σατανᾶς ὀργάνῳ κέχρηται ἐκείνῳ, αὐτοπροσώπως δι' αὐτοῦ ἐνεργῶν. εἰδὼς γὰρ ὅτι οὐ μέλλει λοιπὸν ἄνεσις γίνεσθαι αὐτοῦ τῇ κρίσει, οὐκέτι διὰ τῶν ὑπηρετῶν ἑαυτοῦ συνήθως, ἀλλὰ δι' ἑαυτοῦ λοιπὸν πολεμεῖ φανερώτερον. ἐν πᾶσι δὲ σημείοις **[889]** καὶ τέρασι ψεύδους[7]. ὁ γὰρ πατὴρ τοῦ ψεύδους[8] τὰ τοῦ ψεύδους ἔργα φαντασιοσκοπεῖ, ἵνα τὰ πλήθη νομίσῃ θεωρεῖν νεκρὸν ἐγειρόμενον τὸν μὴ ἐγειρόμενον καὶ χωλοὺς περιπατοῦντας καὶ τυφλοὺς ἀναβλέποντας μὴ γενομένης τῆς ἰάσεως.

ΙΕ'. Καὶ πάλιν φησὶν ὁ ἀντικείμενος καὶ ὑπεραιρόμενος ἐπὶ πάντα λεγόμενον θεὸν ἢ σέβασμα. ἐπὶ πάντα δὲ θεόν· μέλλει δῆθεν τὰ εἴδωλα μισεῖν ὁ Ἀντίχριστος. ὥστε αὐτὸν εἰς τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ καθίσαι[9].

---

1. Πρβλ. Β' Θεσ. 2,8. 2. Δαν. 7,23. 3. Δαν. 7,24. 4. ἔνθ' ἀν. 5. Δαν. 7,25. 6. Β' Θεσ. 2,9. 7. ἔνθ' ἀν. 8. Πρβλ. Ἰω. 8,44. 9. Β' Θεσ. 2,4.

ποῖον ἄρα ναόν; τὸν καταλελυμένον τῶν Ἰουδαίων φησίν. μὴ γένοιτο γὰρ τοῦτον, ἐν ᾧ ἐσμέν. διὰ τί τοῦτο λέγομεν; ἵνα μὴ νομιζώμεθα χαρίζεσθαι ἑαυτοῖς· εἰ γὰρ ὡς Χριστὸς πρὸς Ἰουδαίους ἔρχεται καὶ ὑπὸ Ἰουδαίων προσκυνεῖσθαι βούλεται, ἵνα αὐτοὺς μειζόνως ἀπατήσῃ, περισπούδαστον ποιεῖται τὸν ναόν, ὑποψίαν διδούς, ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ ἐκ γένους Δαβὶδ ὁ τὸν ὑπὸ Σολομῶντος ναὸν κατασκευασθέντα μέλλων οἰκοδομεῖν.

Ἔρχεται δὲ ὁ Ἀντίχριστος τότε, ὅταν ἐν τῷ ναῷ τῶν Ἰουδαίων λίθος ἐπὶ λίθον μὴ μείνῃ[1] κατὰ τὴν τοῦ σωτῆρος ἀπόφασιν. ὅταν γὰρ ἢ διὰ τὴν παλαιότητα πτῶσις ἢ προφάσει **174** οἰκοδομῆς κατάλυσις ἢ ἐκ τινων ἑτέρων παρακολουθήσασα καθέλῃ πάντας τοὺς λίθους, οὐ λέγω τοῦ περιβόλου τοῦ ἔξωθεν, ἀλλὰ τοῦ ναοῦ τοῦ **[892]** ἔνδοθεν, ἔνθα τὰ Χερουβὶμ ἦν, τότε ἔρχεται ἐκεῖνος ἐν πᾶσι σημείοις καὶ τέρασι ψεύδους, κατεπαιρόμενος εἰδώλων ἁπάντων, τὰ πρῶτα μὲν φιλανθρωπίαν ὑποκρινόμενος, ὕστερον δὲ τὸ ἀπότομον ἐνδεικνύμενος, καὶ μάλιστα πρὸς τοὺς ἁγίους τοῦ Θεοῦ. φησὶ γάρ· ἐθεώρουν, καὶ τὸ κέρας ἐκεῖνο ἐποίει πόλεμον μετὰ τῶν ἁγίων[2]. καὶ πάλιν ἀλλαχοῦ· ἔσται καιρὸς θλίψεως, θλῖψις οἵα οὐ γέγονεν ἀφ᾽ ἧς γέγονεν ἔθνος ἐπὶ τῆς γῆς ἕως τοῦ καιροῦ ἐκείνου[3]. δεινὸν τὸ θηρίον δράκων μέγας, ἀνθρώποις ἀκαταγώνιστος ἕτοιμος εἰς τὸ καταπιεῖν. περὶ οὗ πλείονα ἔχοντες λαλεῖν ἐκ τῶν θείων γραφῶν τούτοις ἀρκούμεθα τέως συμμετρίας ἕνεκεν.

ΙϚʹ. Διὰ τοῦτο εἰδὼς τοῦ ἀντιπάλου τὸ μέγεθος συγγνώμην τοῖς εὐλαβέσι διδοὺς ὁ κύριός φησιν· τότε οἱ ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ φευγέτωσαν εἰς τὰ ὄρη[4]. εἰ δέ τις σύνοιδεν ἑαυτῷ στεῤῥοτάτῳ ὄντι, ἵνα τῷ σατανᾷ ἀντιπαλαίσῃ, στηκέτω (οὐ γὰρ ἀπελπίζω τῆς ἐκκλησίας τὰ νεῦρα) καὶ λεγέτω· τίς ἡμᾶς χωρίσει ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ[5], καὶ τὰ ἑξῆς. ἀλλ᾽ οἱ δειλοὶ μὲν ἑαυτοὺς ἀσφαλιζώμεθα, οἱ δὲ εὐθαρσεῖς παραστήκωμεν. ἔσται γὰρ τότε θλῖψις μεγάλη, οἵα οὐ γέγονεν ἀπ᾽ ἀρχῆς κτίσεως ἕως τοῦ νῦν, οὐδ᾽ οὐ μὴ γένηται[6]. ἀλλὰ τῷ Θεῷ χάρις τῷ τὸ μέγεθος τῆς θλίψεως εἰς ὀλίγας ἡμέρας περιγράψαντι. λέγει γάρ· διὰ δὲ τοὺς ἐκλεκτοὺς κολοβωθήσονται αἱ ἡμέραι ἐκεῖναι[7]. βασιλεύει δὲ ὁ Ἀντίχριστος τρία καὶ ἥμισυ ἔτη μόνα. οὐκ ἐξ ἀποκρύφων λέγομεν, ἀλλ᾽ ἐκ τοῦ Δανιήλ. φησὶ γάρ· **176** καὶ δοθήσεται ἐν χειρὶ αὐτοῦ ἕως καιροῦ καὶ καιρῶν καὶ ἥμισυ καιροῦ[8] καιρὸς μὲν ὁ εἷς ἐνιαυτός, ἐν ᾧ τέως αὔξει ἡ παρουσία αὐτοῦ, καιροὶ δὲ τὰ ἐπίλοιπα δύο ἔτη τῆς παρανομίας εἰς τρία ὁμοῦ συναριθμούμενα, καὶ τὸ ἥμισυ τοῦ καιροῦ ἡ ἑξάμηνος.

Καὶ πάλιν ἀλλαχοῦ τὸ αὐτό φησιν ὁ Δανιήλ· καὶ ὤμοσεν ἐν τῷ ζῶντι εἰς τὸν αἰῶνα, ὅτι εἰς καιρὸν καὶ καιροὺς καὶ ἥμισυ καιροῦ[9].

1. Πρβλ. Ματθ. 24,2. 2. Δαν. 7,21. 3. Δαν. 12,1. 4. Ματθ. 24,16. 5. Ρωμ. 8,35. 6. Ματθ. 24,21. 7. Ματθ. 24,22. 8. Δαν. 7,25. 9. Δαν. 12,7.

τάχα δέ τινες εἰς τοῦτο ἐξέλαβον καὶ τὸ **[893]** ἑξῆς· ἡμέραι χίλιαι διακόσιαι ἐνενήκοντα[1], καὶ τὸ μακάριος ὁ ὑπομένων καὶ φθάσας εἰς ἡμέρας χιλίας τριακοσίας τριάκοντα πέντε[2]. διὰ τοῦτο δεῖ παρακαλύπτεσθαι καὶ φεύγειν. ἴσως γὰρ οὐ μὴ τελέσωμεν τὰς πόλεις τοῦ Ἰσραήλ, ἕως ἂν ἔλθῃ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου[3].

ΙΖ′. Τίς ἄρα μακάριος ὁ ὑπὲρ Χριστοῦ μετ' εὐλαβείας μαρτυρῶν τότε; ὑπὲρ γὰρ πάντας μάρτυρας ἐγώ φημι εἶναι τοὺς τότε μάρτυρας· οἱ μὲν γὰρ πρὸ τούτου μόνοις ἀνθρώποις ἐπάλαισαν, οἱ δὲ ἐπὶ τοῦ Ἀντιχρίστου αὐτῷ τῷ σατανᾷ αὐτοπροσώπως πολεμήσωμεν. καὶ οἱ μὲν πρότερον διώκοντες βασιλεῖς ἐφόνευον μόνον, νεκροὺς δὲ οὐ προσεποιοῦντο ἐγείρειν, οὐδὲ σημείων καὶ τεράτων φαντασίας ἐδείκνυον, ὧδε δὲ καὶ τοῦ φόβου καὶ τῆς ἀπάτης προτροπὴ κακή, ὥστε πλανᾶσθαι, εἰ δυνατόν, καὶ τοὺς ἐκλεκτούς[4]. μή ποτε εἰς καρδίαν ἀναβῇ τινος τῶν τότε· τί πλέον ὁ Χριστὸς ἐποίησεν; ἐκ ποίας γὰρ δυνάμεως οὗτος ἐργάζεται ταῦτα; εἰ μὴ Θεὸς ἤθελεν, οὐκ ἂν συνεχώρησεν.

178 Ἀσφαλίζεταί σε καὶ προλέγει ὁ ἀπόστολος· καὶ διὰ τοῦτο πέμπει αὐτοῖς ὁ Θεὸς ἐνέργειαν πλάνης[5], (τὸ δὲ πέμπει ἀντὶ τοῦ συγχωρεῖ γίνεσθαι), οὐχ ἵνα ἀπολογήσωνται, ἀλλ' ἵνα κατακριθῶσιν, διά τί; οἱ μὴ πιστεύσαντες τῇ ἀληθείᾳ, τουτέστι τῷ ἀληθινῷ Χριστῷ, ἀλλ' εὐδοκήσαντες τῇ ἀδικίᾳ[6], τουτέστι τῷ Ἀντιχρίστῳ. συγχωρεῖ δὲ ταῦτα ὁ Θεός, ἔν τε τοῖς κατὰ καιρὸν διωγμοῖς, καὶ τότε, οὐκ ἀδυνατῶν κωλύειν, ἀλλὰ δι' ὑπομονῆς συνήθως στεφανῶν τοὺς οἰκείους ἀθλητάς, παραπλησίως τοῖς ἑαυτοῦ προφήταις καὶ ἀποστόλοις· ἵνα πρὸς ὀλίγον χρόνον καμόντες τὴν αἰώνιον κληρονομήσωσι τῶν οὐρανῶν βασιλείαν, καθὼς Δανιὴλ φησι· καὶ ἐν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ σωθήσεται ὁ λαός σου πᾶς ὁ γεγραμμένος ἐν τῇ βίβλῳ[7], δῆλον δὲ ὅτι τῆς ζωῆς. καὶ πολλοὶ τῶν καθευδόντων ἐν γῆς χώματι ἐξεγερθήσονται, οὗτοι εἰς **[896]** ζωὴν αἰώνιον καὶ οὗτοι εἰς ὀνειδισμὸν καὶ αἰσχύνην αἰώνιον. καὶ οἱ συνιέντες ἐκλάμψουσιν ὡς λαμπρότης τοῦ στερεώματος, καὶ ἀπὸ τῶν δικαίων τῶν πολλῶν ὡς οἱ ἀστέρες εἰς τοὺς αἰῶνας καὶ ἔτι[8].

ΙΗ′. Ἀσφάλιζε τοίνυν σεαυτόν, ἄνθρωπε. ἔχεις τὰ σημεῖα τοῦ Ἀντιχρίστου. καὶ μὴ μόνος μνημόνευε τούτων, ἀλλὰ καὶ ἀφθόνως πᾶσι μεταδίδου[9]. εἰ τέκνον ἔχεις κατὰ σάρκα, τοῦτο ἤδη νουθέτει. καὶ εἰ διὰ κατηχήσεως ἐγέννησάς τινα, καὶ τοῦτον προασφαλίζου, ἵνα μὴ τὸν ψευδῆ δέξηται ὡς ἀληθῆ. τὸ γὰρ μυστήριον ἤδη ἐνεργεῖται τῆς ἀνομίας[10]. φοβοῦσί με οἱ πόλεμοι τῶν ἐθνῶν, φοβεῖ με τὰ σχίσματα τῶν ἐκκλησιῶν, **180** φοβεῖ με ἡ μισαδελφία τῶν ἀδελφῶν. καὶ λεγέσθω μὲν ταῦτα, μὴ γένοιτο δὲ ἵνα ἐφ' ἡμῶν πληρωθῇ, πλὴν ἀσφαλιζώμεθα. καὶ περὶ μὲν τοῦ Ἀντιχρίστου ταῦτα.

---

1. Πρβλ. Δαν. 12,11. 2. Πρβλ. Δαν. 12,12. 3. Πρβλ. Ματθ. 10,23. 4. Πρβλ. Ματθ. 24,24. 5. Β′ Θεσ. 2,11. 6. Β′ Θεσ. 2,12. 7. Δαν. 12,1. 8. Δαν. 12,2-3. 9. Πρβλ. Σοφ. Σολ. 7,13. 10. Β′ Θεσ. 2,7.

ΙΘ΄. Ἐκδεχώμεθα δὲ καὶ προσδοκῶμεν τὸν κύριον ἐκ τῶν οὐρανῶν ἐρχόμενον ἐπὶ τῶν νεφελῶν[1]. σάλπιγγες ἀγγελικαὶ τότε ἠχοῦσιν. οἱ νεκροὶ ἐν Χριστῷ πρῶτον ἐγείρονται, οἱ ζῶντες εὐλαβεῖς ἐν νεφέλαις ἁρπάζονται, ἔπαθλον τῶν καμάτων λαμβάνοντες τὸ ὑπὲρ ἄνθρωπον τιμηθῆναι, ἐπειδὴ καὶ ὑπὲρ ἄνθρωπον ἠγωνίσαντο. καθὼς Παῦλος ὁ ἀπόστολος γράφων φησίν· ὅτι αὐτὸς ὁ κύριος ἐν κελεύσματι, ἐν φωνῇ ἀρχαγγέλου καὶ ἐν σάλπιγγι Θεοῦ καταβήσεται ἀπ' οὐρανοῦ, καὶ οἱ νεκροὶ ἐν Χριστῷ ἀναστήσονται πρῶτον. ἔπειτα ἡμεῖς οἱ ζῶντες οἱ περιλειπόμενοι ἅμα σὺν αὐτοῖς ἁρπαγησόμεθα ἐν νεφέλαις εἰς ἀπάντησιν τοῦ κυρίου εἰς ἀέρα καὶ οὕτω πάντοτε σὺν κυρίῳ ἐσόμεθα[2].

Κ΄. Ἤιδει ταύτην τὴν τοῦ κυρίου παρουσίαν καὶ τὴν τοῦ κόσμου συντέλειαν ὁ ἐκκλησιαστὴς **[897]** λέγων· εὐφραίνου νεανίσκε ἐκ νεότητός σου[3], καὶ ἑξῆς· καὶ ἀπόστησον θυμὸν ἀπὸ καρδίας σου καὶ παράγαγε πονηρίαν ἀπὸ σαρκός σου[4] καὶ μνήσθητι τοῦ κτίσαντός σε, ἕως οὗ μὴ ἔλθωσιν αἱ ἡμέραι τῆς κακίας[5], ἕως οὗ μὴ σκοτισθῇ ὁ ἥλιος καὶ τὸ φῶς καὶ ἡ σελήνη καὶ οἱ ἀστέρες[6] καὶ σκοτάσουσιν αἱ βλέπουσαι ἐν ταῖς ὀπαῖς[7], (τὴν ὁρατικὴν δύναμιν αἰνισσόμενος), ἕως οὗ μὴ ἀνατραπῇ τὸ σχοινίον τοῦ ἀργυρίου (τῶν ἄστρων τὴν συμπλοκὴν διδάσκων, ἀργυροειδὴς γὰρ ἡ ὄψις) καὶ συντριβῇ τὸ ἀνθέμιον τοῦ χρυσίου[8] (τὸν χρυσοειδῆ οὕτως ἥλιον αἰνισσόμενος, ἡ γὰρ ἀνθεμὶς γνώριμός ἐστι βοτάνη πολλὰς ἔχουσα πέριξ ἀκτινοει- **182**δεῖς φυλλάδων ἐκφύσεις). καὶ ἀναστήσονται εἰς φωνὴν τοῦ στρουθίου[9] καίγε ἀπὸ τοῦ ὕψους ὄψονται καὶ θάμβοι ἐν τῇ ὁδῷ[10]. τί ὄψονται; τότε ὄψονται τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐρχόμενον ἐπὶ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ[11], καὶ κόψονται φυλαὶ κατὰ φυλάς[12].

Καὶ τί γίνεται ἐλθόντος τοῦ κυρίου; καὶ ἀνθήσει τὸ ἀμύγδαλον καὶ παχυνθήσεται ἡ ἀκρὶς καὶ διασκεδασθήσεται ἡ κάππαρις[13]. ὡς δὲ οἱ ἐξηγηταί φασιν, ἀμύγδαλον ἀνθοῦν δηλοῖ τοῦ χειμῶνος τὸ παρελθόν. μέλλει δὲ τὰ σώματα ἡμῶν μετὰ τὸν χειμῶνα τότε ἀνθεῖν ἐπουράνιον ἄνθος. καὶ παχύνεται ἡ ἀκρίς, ἡ πτερωτὴ ψυχὴ τὸ σῶμα περιβαλλομένη. καὶ διασκεδασθήσεται ἡ κάππαρις, οἱ ἀκανθώδεις παράνομοι διασκορπισθῶσιν.

1. Πρβλ. Ματθ. 24,30. 26,64. 2. Α΄ Θεσ. 4,16-17. 3. Ἐκκλ. 11,9. 4. Ἐκκλ. 11,10. 5. Πρβλ. Ἐκκλ. 12,1. 6. Ἐκκλ. 12,2. 7. Ἐκκλ. 12,3. 8. Πρβλ. Ἐκκλ. 12,6. 9. Ἐκκλ. 12,4. 10. Ἐκκλ. 12,5. 11. Ματθ. 24,30. 26,64. 12. Πρβλ. Ζαχ. 12,12. 13. Ἐκκλ. 12,5.

ΚΑ΄. Βλέπεις πῶς προλέγουσι πάντες τὴν παρουσίαν τοῦ κυρίου. βλέπεις πῶς οἴδασι τὴν φωνὴν τοῦ στρουθίου. ποίαν φωνήν, ἴδωμεν. ὅτι αὐτὸς ὁ κύριος ἐν κελεύσματι, ἐν φωνῇ ἀρχαγγέλου καὶ ἐν σάλπιγγι Θεοῦ καταβήσεται ἀπ' οὐρανοῦ[1]. ἀρχάγγελος προσφωνεῖ καὶ λέγει τοῖς πᾶσιν· ἐγείρεσθε εἰς ἀπάντησιν τοῦ κυρίου. καὶ φοβερὰ ἡ κάθοδος τοῦ δεσπότου. ὁ Δαβίδ φησιν· ὁ Θεὸς ἐμφανῶς ἥξει, ὁ Θεὸς ἡμῶν, καὶ οὐ παρασιωπήσε[900]ται πῦρ ἐνώπιον αὐτοῦ καυθήσεται καὶ κύκλῳ αὐτοῦ καταιγὶς σφόδρα[2], καὶ τὰ ἑξῆς.

Ἔρχεται πρὸς τὸν πατέρα κατὰ τὴν γραφὴν τὴν ἀρτίως ἀναγνωσθεῖσαν ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου[3] ἐπὶ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ, ποταμοῦ πυρὸς ἕλκοντος δοκιμαστικοῦ τῶν ἀνθρώπων. εἴ τις χρυσίου ἔχει τὰ ἔργα, λαμπρότερος γίνεται[4]. εἴ τις καλαμώδη ἔχει τὴν πρᾶξιν καὶ ἀνυπόστατον, κατακαίεται **184** ὑπὸ τοῦ πυρός. καὶ ὁ μὲν πατὴρ καθέζεται ἔχων τὸ ἔνδυμα αὐτοῦ λευκὸν ὡσεὶ χιών, καὶ τὴν τρίχα τῆς κεφαλῆς ὡς ἔριον καθαρόν[5]. ἀνθρωπίνως δὲ τοῦτο εἴρηται. διὰ τί; ἐπειδὴ βασιλεύς ἐστι τῶν μὴ ἐν ἁμαρτίαις μεμολυσμένων. λευκανῶ γάρ φησιν ὑμῶν τὰς ἁμαρτίας ὡς χιόνα καὶ ὡσεὶ ἔριον[6], ὅπερ ἐστὶ συγχωρήσεως ἁμαρτιῶν ἢ καὶ ἀναμαρτησίας σημεῖον. ἔρχεται δὲ ἐκ τῶν οὐρανῶν ὁ κύριος ἐπὶ νεφελῶν ὁ ἐπὶ νεφελῶν ἀναβάς. αὐτὸς γὰρ εἴρηκεν· καὶ ὄψονται τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐρχόμενον ἐπὶ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ μετὰ δυνάμεως καὶ δόξης πολλῆς[7].

ΚΒ΄. Ἀλλὰ ποῖον τῆς παρουσίας αὐτοῦ τὸ σημεῖόν ἐστι; μή ποτε τολμήσῃ δύναμις ἐναντία μιμήσασθαι. καὶ τότε φανήσεται, φησί, τὸ σημεῖον τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῷ οὐρανῷ[8]. σημεῖον δὲ ἀληθὲς ἰδικὸν τοῦ Χριστοῦ ἐστιν ὁ σταυρός. φωτοειδοῦς σταυροῦ σημεῖον προάγει τὸν βασιλέα, δηλοῦν τὸν σταυρωθέντα πρότερον, ἵνα ἰδόντες οἱ πρότερον ἐκκεντήσαντες καὶ ἐπιβουλεύσαντες Ἰουδαῖοι κόψωνται φυλαὶ κατὰ φυλάς[9] λέγοντες· οὗτός ἐστιν ὁ ῥαπισθείς, οὗτός ἐστιν, οὗ εἰς τὸ πρόσωπον ἐνέπτυσαν ἐκεῖνοι, οὗτός ἐστιν ὃν δεσμοῖς περιβεβλήκασιν, οὗτός ἐστιν, ὃν σταυρωθέντα πρότερον ἐξηυτέλισαν. ποῦ φύγωμεν ἀπὸ προσώπου τῆς ὀργῆς σου; ἐροῦσιν. ἀγγελικῶν στρατιῶν περιβαλλουσῶν οὐδαμοῦ φυγεῖν δυνήσονται. φόβος τοῖς ἐχθροῖς τοῦ σταυροῦ τὸ σημεῖον καὶ χαρὰ τοῖς φίλοις τοῖς εἰς αὐτὸν πιστεύσασιν ἢ κηρύξασιν αὐτὸν ἢ ὑπὲρ αὐτοῦ **[901]** παθοῦσιν.

---

1. Α΄ Θεσ. 4,16. 2. Ψαλμ. 49,2-3. 3. Δαν. 7,13. 4. Πρβλ. Δαν. 7,10. 5. Δαν. 7,9. 6. Πρβλ. Ἡσ. 1,18. 7. Ματθ. 24,30. 8. ἔνθ' ἀν. 9. Πρβλ. Ζαχ. 12,10.12.

Τίς ἄρα μακάριος τότε, ὃς φίλος Χριστοῦ εὑρεθήσεται; οὐ καταφρονεῖ τῶν οἰκείων δούλων ὁ τοσοῦτος ἔνδοξος βασιλεύς, ὁ ὑπὸ τῶν ἀγγέλων δορυφορούμενος, ὁ τοῦ πατρὸς σύνθρονος. ἵνα γὰρ μὴ συμφυρῶσιν οἱ ἐκλεκτοὶ μετὰ τῶν ἐχθρῶν, ἀποστέλλει τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ μετὰ σάλπιγγος μεγάλης, καὶ ἐπισυνάξουσι τοὺς ἐκλεκτοὺς αὐτοῦ ἐκ τῶν τεσσάρων ἀνέ**186**μων[1]. ἑνὸς τοῦ Λὼτ οὐ κατεφρόνησεν. πῶς ἄρα πολλῶν δικαίων καταφρονήσει; δεῦτε οἱ εὐλογημένοι τοῦ πατρός μου[2], ἐρεῖ τοῖς τότε νεφελώδεσιν ἅρμασιν ἐποχουμένοις καὶ ὑπὸ ἀγγέλων συλλεχθεῖσιν.

ΚΓ'. Ἀλλ' ἐρεῖ τις τῶν παρόντων· πένης εἰμί, ἢ καὶ τότε ἴσως ἀσθενὴς ἐπὶ κλίνης εὑρεθήσομαι, ἢ γύναιον ἐν μύλωνι καταληφθήσομαι. μὴ ἄρα καταφρονηθῶμεν; θάρσησον ἄνθρωπε. ὁ κριτὴς ἀπροσωπόληπτός ἐστιν. οὐ κατὰ τὴν δόξαν κρινεῖ, οὐδὲ κατὰ τὴν λαλιὰν ἐλέγξει[3] οὐ προτιμᾷ λογίους ἰδιωτῶν οὐδὲ πλουσίους πενήτων. κἂν ἐν ἀγρῷ ᾖς, λαμβάνουσί σε οἱ ἄγγελοι. μὴ νομίσῃς ὅτι τοὺς γεούχους λαμβάνει καὶ σὲ τὸν γεωργὸν καταλείπει. κἂν δοῦλος ᾖς, κἂν πένης, μηδὲν ἀγωνιάσῃς· ὁ μορφὴν δούλου λαβὼν[4] τῶν δούλων οὐ καταφρονεῖ. κἂν νοσῶν κείμενος ᾖς ἐπὶ κλίνης, γέγραπται· τότε δύο ἔσονται ἐπὶ κλίνης μιᾶς, εἷς παραλαμβάνεται καὶ εἷς ἀφίεται[5]. κἂν κατ' ἀνάγκην μύλωνι παραδοθῇς ἀνὴρ ἢ γυνή, κἂν παῖδας ἔχῃς καὶ τῷ μύλωνι παρεδρεύσῃς ἀλλ' οὐ παρορᾷ σε ὁ ἐξαγαγὼν πεπεδημένους ἐν ἀνδρείᾳ[6]. ὁ ἐξαγαγὼν τὸν Ἰωσὴφ εἰς βασιλείαν ἐκ δουλείας καὶ φυλακῆς καὶ σὲ λυτροῦται ἐκ τῶν θλίψεων εἰς βασιλείαν οὐρανῶν. μόνον θάρσησον, μόνον ἐργάσαι, μόνον ἀγώνισαι προθύμως, οὐδὲν γὰρ ἀπόλλυται.

Ἀνάγραπτός ἐστί σου πᾶσα προσευχὴ καὶ ψαλμῳδία, ἀνάγραπτός ἐστι πᾶσα ἐλεημοσύνη, ἀνάγραπτός ἐστι πᾶσα νηστεία, ἀνάγραπτός ἐστι πᾶς ὁ διαφυλαχθεὶς γάμος καλῶς, ἀνάγραπτός ἐστιν ἐγκράτεια διὰ Θεὸν τελεσθεῖσα. τὰ πρωτεῖα δὲ τῶν στεφάνων ἐν ἀναγραφαῖς ἔχει παρθενία καὶ ἁγνεία, καὶ μέλλεις λάμπειν ὡς ἄγγελος.

Ἀλλ' ὥσπερ ἤκουσας ἡδέως τὰ καλά, οὕτως ἄκουε πάλιν ἀδυσωπήτως καὶ τὰ ἐναντία. ἀνάγραπτός σού ἐστι πᾶσα **188** πλεονεξία, ἀνάγραπτός σού ἐστι **[904]** πᾶσα πορνεία, ἀνάγραπτός σου πᾶσά ἐστιν ἐπιορκία καὶ βλασφημία καὶ φαρμακεία καὶ κλοπὴ καὶ φόνος. πάντα ἀναγράφεται ταῦτα λοιπόν, ἐὰν νῦν μετὰ τὸ βαπτισθῆναι τὰ αὐτὰ πράξῃς τὰ γὰρ πρῶτα ἐξαλείφεται.

ΚΔ'. Ὅταν δὲ ἔλθῃ, φησίν, ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ δόξῃ αὐτοῦ καὶ πάντες οἱ ἄγγελοι μετ' αὐτοῦ[7]. βλέπε, ἄνθρωπε, ἐπὶ πόσων εἰς κριτήριον εἰσέρχῃ. πᾶν γένος ἀνθρώπων τότε παρέσται. λόγισαι οὖν, πόσον ἐστὶ τὸ Ῥωμαίων φῦλον. λόγισαι, πόσα τὰ βάρβαρα τὰ νῦν ζῶντα καὶ ὅσα

---

1. Ματθ. 24,31. 2. Ματθ. 25,34. 3. Ἡσ. 11,3. 4. Φιλιπ. 2,7. 5. Λουκ. 17,34. 6. Πρβλ. Ψαλμ. 67,7. 7. Ματθ. 25,31.

πρὸ ἑκατὸν ἐτῶν ἐτελεύτησεν. λόγισαι πρὸ χιλίων ἐτῶν πόσα ἐτάφη. λόγισαι τοὺς ἀπὸ Ἀδὰμ μέχρι σήμερον. πολὺ μὲν τὸ πλῆθος, ἀλλ' ἔτι μικρόν. πλείονες γὰρ οἱ ἄγγελοι. ἐνενήκοντα ἐννέα πρόβατά ἐστι ἐκεῖνα, ἡ δὲ ἀνθρωπότης τὸ ἓν μόνον[1]. πρὸς γὰρ τὸ μέγεθος τῶν τόπων ἁπάντων οὕτω καὶ τὸ πλῆθος τῶν οἰκητόρων λογίζεσθαι δεῖ. ἡ οἰκουμενικὴ γῆ κέντρον, ὥσπερ ἐστὶν ἐν μέσῳ τοῦ ἑνὸς οὐρανοῦ, καὶ τοσοῦτον ἔχει πλῆθος ὁ ταύτην περιβάλλων οὐρανός, ὅσον ἔχει τὸ πλάτος, καὶ οἱ οὐρανοὶ τῶν οὐρανῶν ἀνείκαστον ἔχουσι τὸν ἀριθμόν. γέγραπται δέ· χίλιαι χιλιάδες ἐλειτούργουν αὐτῷ καὶ μύριαι μυριάδες παρειστήκεσαν αὐτῷ[2]. οὐχ ὅτι τοσοῦτον μόνον τὸ πλῆθός ἐστιν, ἀλλ' ὅτι πλέον τούτων εἰπεῖν οὐκ ἠδύνατο ὁ προφήτης. πάρεστι τοίνυν ἐν τῇ κρίσει τότε ὁ Θεὸς ὁ πάντων πατήρ, συγκαθεζομένου Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ συμπαρόντος ἁγίου πνεύ**[905]**ματος. σάλπιγξ **190** ἀγγελικὴ προσκαλεῖται πάντας ἡμᾶς τὰ πεπραγμένα φοροῦντας. ἆρ' οὐκ ὀφείλομεν ἐντεῦθεν ἤδη ἀγωνιᾶσαι; μὴ μικρὰν τὴν καταδίκην καὶ χωρὶς τιμωρίας, ἄνθρωπε, νομίσῃς τὸ ἐπὶ τοσούτων καταγνωσθῆναι. ἆρα οὐχ αἱρούμεθα πολλάκις ἀποθανεῖν ἢ ὑπὸ φίλων καταγνωσθῆναι;

ΚΕ'. Ἀγωνιάσωμεν, ἀδελφοί, [τοίνυν] μὴ Θεὸς ἡμῶν καταγνῷ, ὃς ἐξετάσεως ἢ ἐλέγχων οὐ χρείαν ἔχει πρὸς κατάγνωσιν. μὴ εἴπῃς ὅτι νυκτὸς ἐπόρνευσα ἢ ἐμάγευσα ἢ ἕτερόν τι ἔπραξα, καὶ ἄνθρωπος οὐ παρῆν ἐκεῖ. ἐκ τῆς συνειδήσεώς σου κρίνῃ μεταξὺ τῶν λογισμῶν κατηγορούντων ἢ καὶ ἀπολογουμένων ἐν ἡμέρᾳ, ὅταν κρίνῃ ὁ Θεὸς τὰ κρυπτὰ τῶν ἀνθρώπων[3]. τοῦ κριτοῦ τὸ φοβερὸν πρόσωπον ἀναγκάζει σε εἰπεῖν τὴν ἀλήθειαν, μᾶλλον δέ, κἂν μὴ εἴπῃς, ἐλέγχει. περιβεβλημένος γὰρ τὰς σεαυτοῦ ἁμαρτίας ἤτοι δικαιοσύνας ἐγείρῃ.

Καὶ τοῦτο ἐδήλωσεν αὐτὸς ὁ κριτὴς λέγων—Χριστὸς γάρ ἐστιν ὁ κρίνων. οὐδὲ γὰρ ὁ πατὴρ κρίνει οὐδένα, ἀλλὰ τὴν κρίσιν πᾶσαν δέδωκε τῷ υἱῷ[4], οὐκ ἀπαλλοτριῶν ἑαυτὸν τῆς ἐξουσίας, ἀλλὰ διὰ τοῦ υἱοῦ κρίνων. νεύματι τοίνυν πατρὸς κρίνει ὁ υἱός. οὐ γὰρ ἄλλα πατρὸς καὶ ἄλλα υἱοῦ τὰ νεύματα, ἀλλὰ ἓν καὶ τὸ αὐτό—τί λέγει τοίνυν ὁ κριτὴς περὶ τοῦ φορεῖν σε τὰ ἔργα σου ἢ μή; καὶ συνάξουσιν ἔμπροσθεν αὐτοῦ πάντα τὰ ἔθνη[5]. δεῖ γὰρ ἐνώπιον τοῦ Χριστοῦ πᾶν γόνυ κάμψαι ἐπουρανίων καὶ ἐπιγείων καὶ καταχθονίων[6]. καὶ ἀφορίσει αὐτοὺς ἀπ' ἀλλήλων, ὥσπερ ὁ ποιμὴν ἀφορίζει τὰ πρόβατα [ἀπὸ τῶν ἐρίφων[7].

Ὁ ποιμὴν πῶς ἀφορίζει; ἆρα ἐξετάζων ἀπὸ βιβλίου, τί μέν ἐστι πρόβατον, τίς δὲ ἔριφος; ἢ ἀπὸ τῶν φαινομένων διακρίνει; οὐχὶ τὸ μὲν ἔριον δηλοῖ τὸ πρόβατον, τὸ **[908]** δὲ τριχῶδες καὶ σκληρὸν δηλοῖ

---

1. Πρβλ. Ματθ. 18,12. Λουκ. 15,4. 2. Πρβλ. Δαν. 7,10. 3. Πρβλ. Ρωμ. 2,15-16. 4. Ἰω. 5,22. 5. Πρβλ. Ματθ. 25,32. 6. Πρβλ. Φιλιπ. 2,10. 7. Ματθ. 25,32.

τὸν ἔριφον; οὕτως, ἐὰν μὲν καθαρ**192**θεὶς ἄρτι τῶν ἁμαρτιῶν τὰς πράξεις ἔχῃς εἰς τὸ ἑξῆς ὡς ἔριον καθαρόν, καὶ μένῃ σου ἀμόλυντος ἡ στολή, καὶ λέγῃς πάντοτε τὸ ἐξεδυσάμην τὸν χιτῶνά μου, πῶς ἐνδύσομαι αὐτόν[1]; ἐκ τῆς περιβολῆς γνωρίζῃ πρόβατον, ἐὰν δὲ τριχώδης εὑρεθῇς κατὰ τὸν Ἡσαῦ τὸν δασὺν ἐν θριξὶ καὶ φαῦλον ἐν διανοίᾳ, τὸν ἀπολέσαντα τὰ πρωτοτόκια διὰ βρώματα καὶ πωλήσαντα τὴν ἀξίαν, γενήσῃ τῶν ἀριστερῶν. μὴ γένοιτο δέ τινα τῶν παρόντων ἀποβληθῆναι τῆς χάριτος, μηδὲ διὰ φαύλας πράξεις ἐν τοῖς ἀριστεροῖς τῶν ἁμαρτωλῶν εὑρεθῆναι τάγμασιν.

ΚϚʹ. Φοβερὰ ἡ κρίσις ὡς ἀληθῶς καὶ τρόμος, ἐπὶ τοῖς καταγγελλομένοις. βασιλεία οὐρανῶν πρόκειται, καὶ πῦρ αἰώνιον ἡτοίμασται. πῶς οὖν, ἐρεῖ τις, φύγωμεν τὸ πῦρ; καὶ πῶς εἰσέλθωμεν εἰς τὴν βασιλείαν; ἐπείνασα, φησί, καὶ ἐδώκατέ μοι φαγεῖν[2]. μάθετε τὴν ὁδόν. οὐ χρεία νῦν ἀλληγορίας, ἀλλὰ τοῦ ἐπιτελέσαι τὰ λεγόμενα. ἐπείνασα καὶ ἐδώκατέ μοι φαγεῖν, ἐδίψησα κα ἐποτίσατέ με, ξένος ἤμην καὶ συνηγάγετέ με, γυμνὸς καὶ περιεβάλετέ με, ἠσθένησα καὶ ἐπεσκέψασθέ με, ἐν φυλακῇ ἤμην καὶ ἤλθετε πρός με[3]. ταῦτα, ἐὰν ποιήσῃς, συμβασιλεύσεις, ἐὰν δὲ μὴ ποιήσῃς, κατακρίνῃ.

Ἤδη τοίνυν ἄρξαι τοῦ ἐργάζεσθαι ταῦτα καὶ ἐπίμενε τῇ πίστει, μὴ κατὰ τὰς μωρὰς παρθένους μέλλων ἀγοράζειν τὸ ἔλαιον ἀποκλεισθῇς, μὴ θαρσήσῃς ὅτι μόνον κατέχεις τὴν λαμπάδα, ἀλλὰ διατήρησον αὐτὴν καιομένην. λαμψάτω σου τὸ φῶς τῶν καλῶν ἔργων ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων[4], καὶ μὴ βλασφημείσθω διὰ σὲ ὁ Χριστός. φόρεσον ἔνδυμα ἀφθαρσίας ἐν ἔργοις ἀγαθοῖς διαπρέπων, καὶ ὃ λαμβάνεις παρὰ τοῦ Θεοῦ οἰκονομικῶς διοικῆσαι πρᾶγμα, διοίκησον χρησίμως. χρήματα ἐπιστεύθης; διοίκησον καλῶς. λόγον διδασκαλικὸν **194** ἐπιστεύθης; οἰκονόμησον καλῶς. τὰς ψυχὰς τῶν ἀκουόντων προσθεῖναι δύνασαι; ποίει τοῦτο **[909]** σπουδαίως. πολλαὶ θύραι τῆς καλῆς διοικήσεως. μή τις ἡμῶν μόνον καταγνωσθεὶς ἀποβληθῇ, ἵνα μετὰ παῤῥησίας ἀπαντήσωμεν τῷ αἰωνίῳ βασιλεῖ Χριστῷ τῷ βασιλεύοντι εἰς τοὺς αἰῶνας. βασιλεύει γὰρ εἰς τοὺς αἰῶνας ὁ κρίνων ζῶντας καὶ νεκροὺς ὑπὲρ ζώντων καὶ νεκρῶν ἀποθανών. καὶ καθὼς Παῦλός φησιν· εἰς τοῦτο γὰρ ὁ Χριστὸς ἀπέθανε καὶ ἔζησεν, ἵνα καὶ νεκρῶν καὶ ζώντων κυριεύσῃ[5].

ΚΖʹ. Κἂν ποτέ τινος ἀκούσῃς λέγοντος, ὅτι τέλος ἔχει ἡ Χριστοῦ βασιλεία, μίσησον τὴν αἵρεσιν. τοῦ δράκοντός ἐστιν ἄλλη κεφαλὴ προσφάτως περὶ τὴν Γαλατίαν ἀναφυεῖσα. ἐτόλμησέ τις λέγειν ὅτι μετὰ τὸ τέλος τοῦ κόσμου ὁ Χριστὸς **196** οὐ βασιλεύει, καὶ ἐτόλμησεν εἰπεῖν ὅτι ὁ λόγος ἐκ πατρὸς ἐξελθὼν οὗτος εἰς πατέρα πάλιν ἀναλυθεὶς οὐκέτι ἔστιν, βλασφημῶν τὰ τοιαῦτα καθ' ἑαυτοῦ. οὐ γὰρ ἤκουσε τοῦ κυρίου λέγοντος· ὁ υἱὸς μένει εἰς τὸν αἰῶνα[6]. οὐκ ἤκουσε τοῦ Γαβριὴλ λέγον-

---

1. Ἆσμ. 5,3. 2. Ματθ. 25,35. 3. Ματθ. 25,35-36. 4. Πρβλ. Ματθ. 5,16. 5. Ρωμ. 14,9. 6. Ἰω. 8,35.

τος· καὶ βασιλεύσει ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰακὼβ εἰς τοὺς αἰῶνας, καὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ οὐκ ἔσται τέλος[1]. σκόπησον τὸ λεγόμενον. ἄνθρωποι νῦν αἱρετικοὶ κατὰ τοῦ Χριστοῦ διδάσκουσιν, καὶ Γαβριὴλ ὁ ἀρχάγγελος τὰ περὶ τῆς αἰωνίου διαμονῆς τοῦ σωτῆρος ἐδίδαξε. τίνι μᾶλλον οὖν πιστεύεις; οὐχὶ ἄρα τῷ Γαβριήλ; τὴν μαρτυρίαν τὴν παροῦσαν τοῦ Δανιὴλ ἄκουσον· ἐθεώρουν ἐν ὁράματι τῆς νυκτός, καὶ ἰδοὺ μετὰ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ ὡς υἱὸς ἀνθρώπου ἐρχόμενος καὶ ἕως τοῦ παλαιοῦ τῶν ἡμερῶν ἔφθασεν. καὶ αὐτῷ ἐδόθη ἡ τιμὴ καὶ ἡ ἀρχὴ καὶ ἡ βασιλεία, καὶ πάντες οἱ λαοί, φυλαί, γλῶσσαι δουλεύουσιν αὐτῷ. ἡ ἐξουσία αὐτοῦ ἐξουσία αἰώνιος. ἥτις οὐ παρελεύσεται, καὶ ἡ βασι[912]λεία αὐτοῦ οὐ διαφθαρήσεται[2]. ταῦτα κράτει μᾶλλον, τούτοις πίστευε, τὰ δὲ τῆς αἱρέσεως ἀποπέμπου. φανερώτατα γὰρ ἤκουσας περὶ τῆς ἀτελευτήτου τοῦ Χριστοῦ βασιλείας.

ΚΗ΄. Ἔχεις τὸ παραπλήσιον καὶ ἐν τῇ ἑρμηνείᾳ τοῦ λίθου τοῦ ἐξ ὄρους τμηθέντος ἄνευ χειρῶν[3], ὅς ἐστι Χριστὸς τὸ κατὰ σάρκα· καὶ ἡ βασιλεία αὐτοῦ λαῷ ἑτέρῳ οὐχ ὑπολειφθήσεται[4]. καὶ ὁ Δαβὶδ ποτὲ μέν φησι· ὁ θρόνος σου, ὁ Θεός, εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος[5]· ποτὲ δέ· κατ' ἀρχὰς σύ, κύριε, τὴν γῆν ἐθεμελίωσας[6], καὶ [τὰ] ἑξῆς· αὐτοὶ ἀπολοῦνται, σὺ δὲ διαμένεις[7]. καὶ [τὰ] ἑξῆς· σὺ δὲ ὁ αὐτὸς εἶ καὶ τὰ ἔτη σου οὐκ ἐκλείψουσιν[8], ἅτινα εἰς τὸν υἱὸν ὁ Παῦλος ἡρμήνευσεν.

ΚΘ΄. Καὶ θέλεις γνῶναι, πόθεν ἦλθον εἰς τοιαύτην μανίαν οἱ τὰ ἐναντία διδάσκοντες; ἀνέγνωσαν τὸ τοῦ ἀποστόλου καλὸν κακῶς, τὸ δεῖ γὰρ αὐτὸν βασιλεύειν ἄχρις, οὗ ἂν θῇ πάντας τοὺς ἐχθροὺς αὐτοῦ ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ[9]. καὶ **198** λέγουσιν, ὅταν οἱ ἐχθροὶ τεθῶσιν ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ, οὐκέτι βασιλεύει, κακῶς καὶ ἀνοήτως τοῦτο λέγοντες. ὁ γὰρ πρὶν καταγωνίσηται τοὺς ἐχθροὺς βασιλεύων πῶς οὐχὶ [μᾶλλον] μετὰ τὸ περικρατῆσαι τῶν ἐχθρῶν βασιλεύσει;

Λ΄. Ἐτόλμησαν δὲ καὶ τοῦτο εἰπεῖν, ὅτι τὸ γεγραμμένον, ὅταν ὑποταγῇ αὐτῷ τὰ πάντα, τότε καὶ αὐτὸς ὁ υἱὸς ὑποταγήσεται τῷ ὑποτάξαντι αὐτῷ τὰ πάντα[10], τοῦτο δηλοῖ καὶ τὸν υἱὸν ἀναλύεσθαι εἰς πατέρα. εἶτα, ὦ πάντων ἀνοσιώτατοι, ὑμεῖς μὲν τὰ Χριστοῦ δημιουργήματα μένετε, Χριστὸς δέ, δι' οὗ καὶ ὑμεῖς καὶ πάντα γέγονεν[11], ἀπόλλυται; βλάσφημος ἡ φωνή. πῶς δὲ καὶ ὑποταγήσεται αὐτῷ τὰ πάντα; ἀπολλύμενα ἢ μένοντα; εἶτα τὰ μὲν ἄλλα ὑποτασσόμενα τῷ υἱῷ μένει, ὁ δὲ υἱὸς ὑποτασσόμενος τῷ πατρὶ οὐ μένει; ὑποταγήσεται δὲ οὐχ ὅτι τότε ἄρχεται πειθαρχεῖν τῷ πατρί, (ἀεὶ γὰρ τὰ ἀρεστὰ αὐτῷ ποιεῖ πάντοτε)[12], **[913]** ἀλλ' ὅτι καὶ τότε ὑπακούει οὐκ ἀναγκαστὴν ὑποταγὴν ἔχων, ἀλλ' αὐτοπροαίρετον εὐπείθειαν. οὐ γὰρ δοῦλός ἐστιν,

---

1. Λουκ. 1,33. 2. Δαν. 7,13-14. 3. Πρβλ. Δαν. 2,24. 4. Δαν. 2,44. 5. Ψαλμ. 44,7. Ἑβρ. 1,8. 6. Ψαλμ. 101,26. Ἑβρ. 1,10. 7. Ψαλμ. 101,27. Ἑβρ. 1,11. 8. Ψαλμ. 101,28. Ἑβρ. 1,12. 9. Α΄ Κορ. 15,25. 10. Α΄ Κορ. 15,28. 11. Πρβλ. Ἰω. 1,3. 12. Πρβλ. Ἰω. 8,29.

ἵνα ἀνάγκῃ ὑποταγῇ, ἀλλὰ υἱός ἐστιν, ἵνα προαιρέσει καὶ φιλοστοργίᾳ πεισθῇ.

ΛΑ'. Ἐξετάσωμεν δὲ αὐτούς, τὸ ἄχρις οὗ[1] ἢ τὸ μέχρις οὗ ποταπόν ἐστιν; ἐγὼ γὰρ αὐτῇ τῇ λέξει ὁμόσε χωρήσας ἀνατρέψαι πειράσομαι τὴν πλάνην. ἐπειδὴ ἐτόλμησαν εἰπεῖν ὅτι τὸ μέχρις οὗ ἂν θῇ τοὺς ἐχθροὺς αὐτοῦ ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ[2] δηλοῖ αὐτοῦ τὸ τέλος. καὶ ἐτόλμησαν περιγράψαι τὴν αἰώνιον τοῦ Χριστοῦ βασιλείαν καὶ καταπαῦσαι τῷ λόγῳ τὴν ἀκατάπαυστον ἐξουσίαν, φέρε τοίνυν ἀναγνῶμεν τὸ ὅμοιον ἐν τῷ ἀποστόλῳ. ἀλλ' ἐβασίλευσεν ὁ θάνατος ἀπὸ Ἀδὰμ μέχρι Μωϋσέως[3]. ἄρα μέχρι τότε ἀπέθανον καὶ οὐκέτι μετὰ Μωυσέα τινὲς ἀπέθανον ἢ μετὰ νόμον οὐκέτι θάνατος γέγονεν ἀνθρώπων; ἀλλὰ βλέπεις ὅτι τὸ μέχρι ῥητὸν οὐ **200** χρόνου ἐστὶ περιοριστικόν, ἀλλ' ὅτι τοῦτο μᾶλλον ἐδήλωσεν ὁ Παῦλος καὶ ταῦτα Μωϋσέως δικαίου ὄντος καὶ θαυμασίου ἀνδρός, ὅμως ἡ κατὰ τοῦ Ἀδὰμ ἐξενεχθεῖσα ἀπόφασις θανατικὴ ἔφθασε καὶ ἐπ' αὐτὸν καὶ ἐπὶ τοὺς ἑξῆς, καὶ ταῦτα μὴ ἁμαρτήσαντας τὰ ὅμοια τῷ Ἀδὰμ ἐν τῇ παρακοῇ τῆς τοῦ ξύλου βρώσεως.

ΛΒ'. Δέξαι πάλιν ἄλλο ῥητὸν ὅμοιον. μέχρι γὰρ σήμερον, ἡνίκα ἀναγινώσκεται Μωϋσῆς κάλυμμα ἐπὶ τὴν καρδίαν αὐτῶν κεῖται[4]. τὸ μέχρι σήμερον ἄρα μέχρι Παύλου μόνον; οὐ μέχρι σήμερον καὶ ἕως τῆς συντελείας; ἐὰν δὲ λέγῃ Παῦλος Κορινθίοις· ἄχρι γὰρ καὶ ὑμῶν ἐφθάσαμεν ἐν τῷ εὐαγγελίῳ τοῦ Χριστοῦ[5], ἐλπίδα ἔχοντες αὐξανομένης τῆς πίστεως ὑμῶν εἰς τὰ ὑπερέκεινα ὑμῶν εὐαγγελίσασθαι· βλέπεις σαφῶς ὅτι τὸ ἄχρις οὐχὶ τέλος ἐστίν, ἀλλ' ἔχει τι ἐπακολουθοῦν. πῶς τοίνυν δεῖ σε μνημονεύειν τὸ ἄχρις οὗ ἂν θῇ τοὺς ἐχθρούς[6]; ὥσπερ ἀλλαχοῦ λέγει ὁ αὐτὸς Παῦλος· καὶ παρακαλεῖτε ἑαυτοὺς καθ' ἑκάστην ἡμέραν, ἄχρις οὗ τὸ σήμερον καλεῖται[7], δηλονότι διὰ παντός. ὥσπερ γὰρ ἀρχὴν τῶν ἡμερῶν τοῦ Χριστοῦ λέγειν οὐ χρή, οὕτω μηδὲ τέλος τῆς βασιλείας αὐτοῦ ποτε λέγοντός τινος ἀνάσχῃ· ἡ γὰρ βασιλεία αὐτοῦ βασιλεία αἰώνιος[8] γέγραπται.

ΛΓ'. Καὶ ἄλλας δὲ πλείονας μαρτυρίας ἔχων ἐκ **[916]** τῶν θείων γραφῶν περὶ τῆς εἰς τοὺς αἰῶνας ἀτελευτήτου τοῦ Χριστοῦ βασιλείας ἀρκεσθήσομαι ταῖς προειρημέναις τέως διὰ τὸ πολὺ τῆς ἡμέρας. σὺ δὲ ὁ ἀκροατὴς ἐκεῖνον βασιλέα προσκύνει μόνον, φυγὼν πᾶσαν αἱρετικὴν πλάνην. εἰ δὲ παράσχοι ἡ τοῦ Θεοῦ χάρις, καὶ τὰ λείποντα τῆς πίστεως κατὰ καιρὸν ὑμῖν ῥηθήσεται, ὁ δὲ τῶν ὅλων Θεὸς πάντας ὑμᾶς διαφυλάξειε μνημονεύοντας τῶν σημείων τῆς συντελείας καὶ ἀκαταγωνίστους ὑπὸ τοῦ Ἀντιχρίστου μένοντας. ἔλαβες τὰ σημεῖα **202** τοῦ μέλλοντος ἔρχεσθαι πλάνου. ἔλαβες τὰς ἀποδείξεις τοῦ ἀληθινοῦ Χριστοῦ

---

1. Α' Κορ. 15,25. 2. Πρβλ. Α' Κορ. 15,25. 3. Ρωμ. 5,14. 4. Πρβλ. Β' Κορ. 3,15. 5. Β' Κορ. 10,14. 6. Α' Κορ. 15,25. 7. Ἑβρ. 3,13. 8. Δαν. 4,3.

τοῦ κατερχομένου φανερῶς ἐξ οὐρανῶν. τὸν μὲν φεῦγε, τὸν ψευδῆ, τὸν δὲ προσδόκα, τὸν ἀληθινόν. ἔμαθες τὴν ὁδόν, πῶς κρινόμενος ἐν τοῖς δεξιοῖς εὑρεθήσῃ· τήρησον τὴν περὶ Χριστοῦ παραθήκην[1] ἐν ἔργοις ἀγαθοῖς[2] διαπρέπων, ἵνα εὐπαῤῥησιάστως παραστὰς τῷ κριτῇ βασιλείαν οὐρανῶν κληρονομήσῃς. δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ ἡ δόξα τῷ Θεῷ σὺν ἁγίῳ πνεύματι εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ ΙΣΤ'

204 [917] Φωτιζομένων, ἐν Ἱεροσολύμοις σχεδιασθεῖσα εἰς τὸ καὶ εἰς ἓν ἅγιον πνεῦμα τὸν παράκλητον τὸ λαλῆσαν ἐν τοῖς προφήταις. καὶ ἀνάγνωσις ἐκ τῆς πρὸς Κορινθίους πρώτης· περὶ δὲ τῶν πνευματικῶν, ἀδελφοί οὐ θέλω ὑμᾶς ἀγνοεῖν[3]. καὶ ἑξῆς· διαιρέσεις δὲ χαρισμάτων εἰσί, τὸ δὲ αὐτὸ πνεῦμα[4]· καὶ τὰ ἑξῆς.

Α'. Πνευματικῆς ἀληθῶς χρεία τῆς χάριτος, ἵνα περὶ πνεύματος ἁγίου διαλεχθῶμεν· οὐχ ἵνα τὸ κατ' ἀξίαν εἴπωμεν, ἀδύνατον γάρ, ἀλλ' ἵνα τὰ ἀπὸ τῶν θείων γραφῶν εἰπόντες ἀκινδύνως διέλθωμεν. φόβος γὰρ ἀληθῶς μέγας ἐν τοῖς εὐαγγελίοις γέγραπται τοῦ Χριστοῦ σαφῶς εἰρηκότος· ὃς δ' ἂν εἴπῃ λόγον κατὰ τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου, οὐκ ἀφεθήσεται αὐτῷ, οὔτε ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ οὔτε ἐν τῷ μέλλοντι[5]. καὶ ἔστι πολλάκις δέος μή ποτέ τις **[920]** ἢ ἐξ ἀγνοίας ἢ ἐκ νομιζομένης εὐλαβείας εἰπών, ὃ μὴ χρὴ περὶ αὐτοῦ, λάβῃ τὴν καταδίκην. **206** ὁ κριτὴς ζώντων καὶ νεκρῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἀπεφήνατο ὅτι οὐκ ἔχει ἄφεσιν. ἐὰν οὖν τις πταίσῃ, ποίαν ἔχει τὴν ἐλπίδα;

Β'. Αὐτῆς οὖν ἂν εἴη τῆς Ἰησοῦ Χριστοῦ χάριτος ἔργον τὸ παρασχεῖν καὶ ἡμῖν ἀλείπως εἰπεῖν καὶ ὑμῖν ἐν συνέσει ἀκούειν. χρεία γὰρ συνέσεως οὐ μόνον τοῖς λέγουσιν ἀλλὰ καὶ τοῖς ἀκούουσιν, ἵνα μὴ ἄλλα ἀκούοντες ἄλλα παρεκδέχωνται ἐν διανοίᾳ. λεγέσθω τοίνυν ὑφ' ἡμῶν περὶ ἁγίου πνεύματος μόνα τὰ γεγραμμένα. εἰ δέ τι μὴ γέγραπται, μὴ πολυπραγμονῶμεν. αὐτὸ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐλάλησε τὰς γραφάς. αὐτὸ καὶ περὶ ἑαυτοῦ εἴρηκεν ὅσα ἐβούλετο ἢ ὅσα ἐχωροῦμεν. λεγέσθω οὖν, ἃ εἴρηκεν. ὅσα γὰρ οὐκ εἴρηκεν, ἡμεῖς οὐ τολμῶμεν.

Γ'. Ἕν ἐστι μόνον τὸ ἅγιον πνεῦμα ὁ παράκλητος. καὶ ὥσπερ εἷς ἐστιν ὁ Θεὸς ὁ πατὴρ[6] καὶ οὐκ ἔστι δεύτερος πατὴρ καὶ ὥσπερ εἷς ἐστιν ὁ μονογενὴς υἱὸς καὶ λόγος τοῦ Θεοῦ καὶ ἀδελφὸν οὐκ ἔχει, οὕτως ἓν ἐστι τὸ ἅγιον πνεῦμα μόνον καὶ δεύτερον οὐκ ἔστι πνεῦμα ἰσότιμον αὐτῷ. ἔστιν οὖν τὸ ἅγιον πνεῦμα μεγίστη δύναμις, θεῖόν τι καὶ ἀνεξιχνίαστον. ζῇ γὰρ καὶ λογικόν ἐστιν, ἁγιαστικὸν τῶν ὑπὸ Θεοῦ διὰ

---

1. Πρβλ. Α' Τιμ. 6,20. 2. Πρβλ. Α' Τιμ. 2,10. 3. Α' Κορ. 12,1. 4. Α' Κορ. 12,4. 5. Ματθ. 12,32. 6. Πρβλ. Α' Κορ. 8,6.

Χριστοῦ γενομένων ἁπάντων. τοῦτο φωτίζει τὰς ψυχὰς τῶν δικαίων, τοῦτο καὶ ἐν προφήταις, τοῦτο καὶ ἐν ἀποστόλοις ἐν τῇ καινῇ διαθήκῃ. μισείσθωσαν οἱ χωρίζειν τολμῶντες τοῦ ἁγίου πνεύματος τὴν ἐνέργειαν. εἷς Θεός, ὁ πατήρ, παλαιᾶς καὶ καινῆς διαθήκης δεσπότης, καὶ εἷς κύριος Ἰησοῦς Χριστός[1], ὁ ἐν παλαιᾷ προφητευθεὶς καὶ ἐν καινῇ παραγενόμενος, καὶ ἓν πνεῦμα ἅγιον, διὰ προφητῶν μὲν περὶ τοῦ Χριστοῦ κηρῦξαν, ἐλθόντος δὲ τοῦ Χριστοῦ καταβὰν[2] καὶ ἐπιδεῖξαν αὐτόν.

208 Δ'. Μηδεὶς οὖν χωριζέτω τὴν παλαιὰν ἀπὸ τῆς **[921]** καινῆς διαθήκης. μηδεὶς λεγέτω ὅτι ἄλλο τὸ πνεῦμα ἐκεῖ καὶ ἄλλο ὧδε· ἐπεὶ προσκρούει αὐτῷ τῷ ἁγίῳ πνεύματι τῷ μετὰ πατρὸς καὶ υἱοῦ τετιμημένῳ καὶ ἐν τῷ καιρῷ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος ἐν τῇ ἁγίᾳ τριάδι συμπεριλαμβανομένῳ. ὁ γὰρ τοῦ Θεοῦ μονογενὴς υἱὸς τοῖς ἀποστόλοις εἴρηκε σαφῶς· πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος[3].

Ἡ ἐλπὶς ἡμῶν εἰς πατέρα καὶ υἱὸν καὶ ἅγιον πνεῦμα. οὐ τρεῖς Θεοὺς καταγγέλλομεν, φιμούσθωσαν γὰρ Μαρκιωνισταί, ἀλλὰ σὺν ἁγίῳ πνεύματι, δι' ἑνὸς υἱοῦ ἕνα Θεὸν καταγγέλλομεν. ἀδιαίρετος ἡ πίστις, ἀχώριστος ἡ εὐσέβεια. οὔτε χωρίζομεν τὴν ἁγίαν τριάδα ὥς τινες, οὔτε συναλοιφήν, ὡς Σαβέλλιος, ἐργαζόμεθα. ἀλλ' οἴδαμεν εὐσεβῶς ἕνα πατέρα τὸν ἀποστείλαντα ἡμῖν σωτῆρα τὸν υἱόν. οἴδαμεν ἕνα **[924]** υἱὸν τὸν ἐπαγγειλάμενον πέμψειν παρὰ τοῦ πατρὸς τὸν παράκλητον[4] οἴδαμεν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τὸ λαλῆσαν ἐν προφήταις καὶ ἐν τῇ πεντηκοστῇ κατελθὸν ἐπὶ τοὺς ἀποστόλους ἐν εἴδει πυρίνων γλωσσῶν[5] ἐνταῦθα ἐν τῇ Ἱερουσαλὴμ ἐν τῇ ἀνωτέρᾳ τῶν **210** ἀποστόλων ἐκκλησίᾳ. πάντων γὰρ παρ' ἡμῖν ἔστι τὰ ἀξιώματα. ἐνταῦθα Χριστὸς ἐξ οὐρανῶν κατῆλθεν. ἐνταῦθα τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐξ οὐρανῶν κατῆλθε. καὶ πρεπωδέστατον μὲν ἀληθῶς ἦν, ὥσπερ τὰ περὶ Χριστοῦ καὶ τοῦ Γολγοθᾶ ἐν τῷ Γολγοθᾷ τούτῳ λέγομεν, οὕτω καὶ περὶ ἁγίου πνεύματος ἐν τῇ ἀνωτέρᾳ λέγειν ἐκκλησίᾳ. ἐπειδὴ δὲ τῆς δόξης τοῦ ἐνταῦθα σταυρωθέντος συναπολαύει τὸ ἐκεῖ κατελθόν, οὕτω τὰ περὶ τοῦ ἐκεῖ κατελθόντος ἐνταῦθα λαλοῦμεν, ἀμέριστος γάρ ἐστιν ἡ εὐσέβεια.

Ε'. Βουλόμεθα λοιπόν τινα εἰπεῖν περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, οὐχὶ διηγήσασθαι τὴν ὑπόστασιν αὐτοῦ ἀκριβῶς, ἀδύνατον γάρ, ἀλλ' εἰπεῖν τὰς διαφόρους τινῶν περὶ αὐτοῦ παρεκτροπάς, ἵνα μή ποτε ἐξ ἀγνοίας, ἐκείνων κατενεχθῶμεν, καὶ ἐπικόψαι τὰς τῆς πλάνης ὁδούς, ἵνα μίαν ὁδὸν βασιλικὴν ὁδεύσωμεν. εἰ δέ τι ῥηθὲν ὑπὸ τῶν αἱρέσεων νῦν διηγούμεθα δι' ἀσφάλειαν, τοῦτο κατὰ τῆς ἐκείνων προτρεπέσθω κεφαλῆς, ἀθῷοί τε εἴημεν οἵ τε λέγοντες ἡμεῖς καὶ ὑμεῖς οἱ ἀκούοντες.

Ϛ'. Οἱ γὰρ περὶ πάντα ἀνοσιώτατοι αἱρετικοὶ καὶ κατὰ τοῦ ἁγίου

---

1. Πρβλ. Α' Κορ. 8,6. 2. Πρβλ. Ματθ. 3,16. 3. Ματθ. 28,19. 4. Πρβλ. Ἰω. 15,26. 5. Πρβλ. Πράξ. 2,3.

πνεύματος ὤξυναν τὴν γλῶσσαν καὶ **[925]** ἐτόλμησαν εἰπεῖν τὰ ἀθέμιτα, καθὼς Εἰρηναῖος ὁ ἐξηγητὴς ἐν τοῖς προστάγμασι τοῖς πρὸς τὰς αἱρέσεις ἔγραψεν, οἱ μὲν ἑαυτοὺς εἶναι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον εἰπεῖν τολμήσαντες, ὧν πρῶτος Σίμων ὁ ἐν ταῖς πράξεσι τῶν ἀποστόλων μάγος[1]. ἀποβληθεὶς γὰρ τὰ τοιαῦτα διδάσκειν ἐτόλμησεν. οἱ δὲ Γνωστικοὶ καλούμενοι καὶ ἀσεβεῖς καὶ ἕτερα κατὰ τοῦ πνεύματος ἐφθέγξαντο, Οὐαλεντι**212**νιανοὶ δὲ οἱ παράνομοι πάλιν ἕτερα. ὁ δὲ δυσσεβὴς Μάνης ἑαυτὸν εἶναι τὸν ὑπὸ Χριστοῦ πεμφθέντα παράκλητον εἰπεῖν ἐτόλμησεν. ἕτεροι δὲ ἄλλο ἐν προφήταις εἶναι καὶ ἄλλο ἐν καινῇ. καὶ πολλή τις αὐτῶν ἡ πλάνη, μᾶλλον δὲ ἡ βλασφημία. μίσησον τοίνυν τοὺς τοιούτους καὶ φεῦγε τοὺς βλασφημοῦντας τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον καὶ ἄφεσιν οὐκ ἔχοντας. τίς σοι πρὸς τοὺς ἀνελπίστους κοινωνία τῷ βαπτισθησομένῳ νῦν καὶ εἰς πνεῦμα ἅγιον; εἰ ὁ κολλώμενος τῷ κλέπτῃ καὶ συντρέχων[2] ὑπὸ τιμωρίαν ἐστίν, ὁ προσκρούων πνεύματι ἁγίῳ ποίαν ἕξει τὴν ἐλπίδα;

Ζ΄. Μισείσθωσαν καὶ Μαρκιωνισταὶ οἱ περιελόντες τὰ ῥήματα τῆς παλαιᾶς διαθήκης ἀπὸ τῆς καινῆς. **[928]** πρῶτος γὰρ Μαρκίων ὁ ἀθεώτατος, ὁ πρῶτος τρεῖς Θεοὺς εἰπών, εἰδὼς ὅτι ἔγκεινται ἐν τῇ καινῇ μαρτυρίαι περὶ Χριστοῦ τῶν προφητῶν, περιέκοψε τὰς ἐκ τῆς παλαιᾶς διαθήκης μαρτυρίας, ἵνα ἀμάρτυρος μείνῃ ὁ βασιλεύς. μισείσθωσαν οἱ προειρημένοι Γνωστικοὶ μὲν ὀνόματι, τῆς δὲ ἀγνωσίας πεπληρωμένοι, τολμήσαντες τοιαῦτα εἰπεῖν περὶ ἁγίου πνεύματος, ἅπερ ἐγὼ λέγειν οὐ τολμῶ.

Η΄. Μισείσθωσαν οἱ κατὰ Φρύγας, καὶ Μοντανὸς ὁ τῶν κακῶν ἔξαρχος, καὶ αἱ δύο δῆθεν αὐτοῦ προφήτιδες, Μαξιμίλλα καὶ Πρισκίλλα. ὁ γὰρ Μοντανὸς οὗτος ὁ παρεξεστηκὼς καὶ μανιώδης ἀληθῶς (οὐ γὰρ ἂν εἶπε τοιαῦτα, εἰ μὴ ἐμαίνετο) ἐτόλμησεν εἰπεῖν ἑαυτὸν εἶναι τὸ ἅγιον πνεῦμα, ὁ ἀθλιώτατος καὶ πάσης ἀκαθαρσίας καὶ ἀσελγείας πεπληρωμένος. **[929]** αὔταρκες γὰρ τοῦτο διὰ συσσήμων εἰπεῖν, τῶν παρουσῶν γυναικῶν σεμνότητος ἕνεκεν. καὶ Πέπουζαν μικρότατον κωμύδριον ἐν τῇ Φρυγίᾳ καταλαβὼν καὶ ψευδῶς Ἱερουσαλὴμ ὀνομάσας τοῦτο, καὶ ἀθλιώτατα παιδία γυναικῶν μικρὰ σφάττων καὶ κατακόπτων εἰς ἀθέμιτον βρῶσιν προφάσει τῶν καλουμένων παρ᾽ αὐτοῖς μυστηρίων (διὸ μέχρι πρῴην ἐν τῷ διωγμῷ **214** τοῦτο ποιεῖν ἡμεῖς ὑπωπτευόμεθα διὰ τὸ κἀκείνους τοὺς Μοντανούς, ψευδῶς μέν, ὁμωνύμως δέ, καλεῖσθαι χριστιανοὺς) ἐτόλμησεν ἑαυτὸν εἰπεῖν ἅγιον πνεῦμα ὁ πάσης ἀσεβείας καὶ ἀπανθρωπίας πεπληρωμένος, ὁ ἀναπολόγητον ἔχων τὴν καταδίκην.

Θ΄. Ἐπηγωνίσατο, καθὼς προείρηται, καὶ ὁ δυσσεβέστατος Μάνης ὁ τὰ τῶν αἱρέσεων πασῶν κακὰ συνειληφώς. καὶ οὗτος τελευταῖος βόθρος ἀπωλείας τυγχάνων, τὰ πάντων συλλέξας ὁμοῦ τῶν αἱρετικῶν

---

1. Πρβλ. Πράξ. 8,9. 2. Πρβλ. Ψαλμ. 49,18.

καινοτέραν εἰργάσατο καὶ ἐδίδαξε πλάνην. ἐτόλμησέ τε εἰπεῖν, ὅτι αὐτὸς εἴη ὁ παράκλητος, ὃν ἐπηγγείλατο Χριστὸς ἀποστέλλειν.

Ἀλλ' ὁ σωτὴρ ἐπαγγειλάμενος εἶπε τοῖς ἀποστόλοις· ὑ μ ε ῖ ς δ ὲ κ α θ ί σ α τ ε ἐ ν τ ῇ π ό λ ε ι Ἱερουσαλήμ, ἕ ω ς ο ὗ ἐ ν δ ύ σ η σ θ ε ἐ ξ ὕ ψ ο υ ς δ ύ ν α μ ι ν[1]. τί οὖν; ἄρα οἱ τελευτήσαντες ἀπόστολοι ἀπὸ διακοσίων ἐτῶν ἐξεδέχοντο τὸν Μάνην, ἕως ἂν ἐνδύσωνται τὴν δύναμιν; καὶ τολμήσει τις εἰπεῖν ὅτι οὐκ ἦσαν ἔκτοτε πλήρεις ἁγίου πνεύματος; καὶ μὴν γέγραπται, ὅτι τότε ἐπετίθεσαν τὰς χεῖρας; καὶ ἐλάμβανον πνεῦμα ἅγιον[2]. ἆρα οὐχὶ πρὸ τοῦ Μάνη καὶ πρὸ πολλῶν ἐτῶν τοῦτο ἐγένετο, καταβάντος ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς πεντηκοστῆς τοῦ ἁγίου πνεύματος;

Ι'. Διὰ τί κατεκρίθη Σίμων ὁ μάγος; ἆρ' οὐ προσελθὼν τοῖς ἀποστόλοις καὶ εἰπών· δότε κἀμοὶ τὴν ἐξουσίαν ταύτην, ἵνα ᾧ ἂν ἐπιθῶ τὰς χεῖρας λαμβάνῃ πνεῦμα ἅγιον[3]; οὐ γὰρ εἶπε, δότε κἀμοὶ πνεύματος ἁγίου κοινωνίαν, ἀλλ' ἐξουσίαν, ἵνα ἄλλοις πιπράσκῃ τὸ ἄπρατον, ὃ αὐτὸς μὴ ἐκέκτητο. [932] καὶ ἀργύρια προσήνεγκε τοῖς ἀκτήμοσιν, καὶ ταῦτα βλέπων τοὺς προσφέροντας τὰς τιμὰς τῶν πιπρασκομένων καὶ τιθέντας παρὰ τοὺς πόδας τῶν ἀποστόλων[4]. καὶ οὐκ ἐλογίσατο ὅτι οἱ ποσὶ καταπατοῦντες τὸν πλοῦτον τὸν προσενεχθέντα εἰς τροφὰς τῶν πτωχῶν, οὗτοι οὐκ ἂν ἐπὶ μισθῷ ἔδοσαν ἐξουσίαν πνεύ**216**ματος ἁγίου. οἱ δὲ τί φασι τῷ Σίμωνι; τὸ ἀργύριόν σου σὺν σοὶ εἴη εἰς ἀπώλειαν, ὅτι τὴν δωρεὰν τοῦ Θεοῦ ἐνόμισας διὰ χρημάτων κτᾶσθαι[5]. δεύτερος γὰρ Ἰούδας εἶ, διὰ τῶν ἀργυρίων προσδοκήσας πιπράσκειν τὴν χάριν τοῦ πνεύματος.

Εἰ οὖν ὁ Σίμων θελήσας μισθῷ λαβεῖν τὴν ἐξουσίαν εἰς ἀπώλειάν ἐστι, Μάνης ὁ ἑαυτὸν εἰπὼν τὸ πνεῦμα εἶναι τὸ ἅγιον πόσην ἔχει τὴν ἀσέβειαν; μισήσωμεν τοὺς μίσους ἀξίους, ἀποστραφῶμεν οὓς ἀποστρέφεται ὁ Θεός. εἴπωμεν καὶ αὐτοὶ μετὰ παρρησίας πάσης τῷ Θεῷ περὶ πάντων αἱρετικῶν· οὐχὶ τοὺς μισοῦντάς σε κύριε ἐμίσησα καὶ ἐπὶ τοὺς ἐχθρούς σου ἐξετηκόμην[6]; ἔστι γὰρ καὶ ἔχθρα καλή, καθὼς γέγραπται· καὶ ἔχθραν θήσω ἀνὰ μέσον σου καὶ ἀνὰ μέσον τοῦ σπέρματος αὐτῆς[7]. ἡ γὰρ πρὸς τὸν ὄφιν φιλία ἔχθραν πρὸς τὸν Θεὸν καὶ θάνατον κατεργάζεται.

ΙΑ'. Ταῦτα μὲν οὖν ἡμῖν περὶ τῶν ἀποβεβλημένων εἰρήσθω. λοιπὸν δὲ εἰς τὰς θείας γραφὰς ἐπανέλθωμεν καὶ πίνωμεν ὕδατα ἀπὸ ἡμετέρων ἀγγείων, ἁγίων πατέρων, καὶ ἀπὸ ἡμετέρων φρεάτων πηγῆς[8]. πίνωμεν ἀπὸ ὕδατος ζῶντος, ἁλλομένου εἰς ζωὴν αἰώνιον. τοῦτο δὲ εἶπεν ὁ σωτὴρ περὶ τοῦ πνεύματος, οὗ ἔμελλον λαμβάνειν οἱ πιστεύοντες εἰς αὐτόν. βλέπε γὰρ τί λέγει· ὁ π ι σ τ ε ύ ω ν ε ἰ ς

1. Λουκ. 24,49. 2. Πράξ. 8,17. 3. Πράξ. 8,19. 4. Πρβλ. Πράξ. 4,34-35. 5. Πράξ. 8,20. 6. Ψαλμ. 138,21. 7. Πρβλ. Γέν. 3,15. 8. Πρβλ. Παρμ. 5,15.

ἐμέ, οὐχ ἁπλῶς, ἀλλὰ καθὼς εἶπεν ἡ γραφὴ (ἀνέπεμψέ σε εἰς τὴν παλαιὰν διαθήκην), ποταμοὶ ἐκ τῆς κοιλίας αὐτοῦ ῥεύσουσιν ὕδατος ζῶντος[1], οὐ ποταμοὶ αἰσθητοί, γῆν ἁπλῶς ἀκανθοφόρον καὶ ξυλοφόρον ποτίζοντες, ἀλλὰ ψυχὰς φωταγωγοῦντες. καὶ ἀλλαχοῦ φησιν· ἀλλὰ τὸ ὕδωρ, ὃ δώσω αὐτῷ, γενήσεται ἐν αὐτῷ πηγὴ ὕδατος ζῶντος, ἀλλομένου εἰς ζωὴν αἰώνιον[2]. καινότερον ὕδωρ ζῶν καὶ ἀλλόμενον, ἀλλόμενον δὲ ἐπὶ τοὺς ἀξίους.

218 ΙΒ'. Καὶ διὰ τί ἄρα τὴν πνευματικὴν χάριν **[933]** ὕδωρ ὠνόμασεν; ἐπειδὴ δι' ὕδατος ἡ σύστασις τῶν ἁπάντων. ἐπειδὴ χλοοποιὸν καὶ ζωοποιόν ἐστι τὸ ὕδωρ. ἐπειδὴ ἐξ οὐρανῶν κατέρχεται τὸ τῶν ὄμβρων ὕδωρ. ἐπειδὴ μονοειδὲς μὲν κατέρχεται, πολυειδῶς δὲ ἐνεργεῖ. μία μὲν γὰρ πηγὴ ὅλον παράδεισον ἐπαρδεύει[3], εἷς δὲ καὶ ὁ αὐτὸς ὑετὸς κατέρχεται ἐν παντὶ τῷ κόσμῳ. καὶ γίνεται λευκὸς μὲν ἐν κρίνῳ, ἐρυθρὸς δ' ἐν ῥόδῳ, πορφυραῖος δ' ἐν ἴοις καὶ ὑακίνθοις, καὶ διάφορος καὶ ποικίλος ἐν παντοίοις εἴδεσιν. καὶ ἐν φοίνικι μὲν ἄλλος, ἐν ἀμπέλῳ δ' ἄλλος, καὶ ἐν πᾶσι τὰ πάντα, μονοειδὴς ὢν καὶ οὐκ ὢν ἄλλος αὐτὸς ἑαυτοῦ. οὐ γὰρ μεταβάλλων ἑαυτὸν ὁ ὑετὸς ἄλλος καὶ ἄλλος κατέρχεται, ἀλλὰ τῇ τῶν ὑποδεχομένων κατασκευῇ συμπεριφερόμενος ἑκάστῳ τὸ πρόσφορον γίνεται.

Οὕτω καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἓν ὂν καὶ μονοειδὲς καὶ ἀδιαίρετον, ἑκάστῳ διαιρεῖ τὴν χάριν, καθὼς βούλεται[4]. καὶ ὥσπερ τὸ ξηρὸν ξύλον ὕδατι κοινωνῆσαν βλαστοὺς ἐκδίδωσιν, οὕτω καὶ ἡ ἐν ἁμαρτίαις ψυχὴ διὰ μετανοίας ἁγίου πνεύματος καταξιωθεῖσα βότρυας ἐκφέρει δικαιοσύνης. μονοειδὲς δὲ ὂν πολλὰς νεύματι Θεοῦ καὶ ἐν ὀνόματι Χριστοῦ τὰς ἀρετὰς ἐνεργεῖ. τινὸς μὲν γὰρ συγκέχρηται γλώσσῃ πρὸς σοφίαν, ἄλλου φωτίζει τὴν ψυχὴν ἐν προφητείᾳ, ἄλλῳ δὲ δίδωσι δύναμιν ἀπελάσαι δαίμονας, ἄλλῳ δὲ δίδωσιν ἑρμηνεῦσαι τὰς θείας γραφάς. ἄλλου τὴν σωφροσύνην ἐνισχύει, ἄλλον διδάσκει τὰ περὶ ἐλεημοσύνης, ἄλλον διδάσκει νηστεύειν καὶ ἀσκεῖν, ἄλλον διδάσκει καταφρονεῖν τῶν τοῦ σώματος πραγμάτων, ἄλλον ἑτοιμάζει πρὸς μαρτύριον, ἄλλα ἐν ἄλλοις, αὐτὸ δὲ οὐκ ἄλλο ἑαυτοῦ. καθὼς γέγραπται· ἑκάστῳ δὲ δίδοται ἡ φανέρωσις τοῦ πνεύματος πρὸς τὸ συμφέρον. ᾧ μὲν γὰρ διὰ τοῦ πνεύματος δίδοται λόγος σο**[936]**φίας, ἄλλῳ δὲ λόγος γνώσεως κατὰ τὸ αὐτὸ πνεῦμα, ἑτέρῳ δὲ πίστις ἐν τῷ αὐτῷ πνεύματι, ἄλλῳ δὲ χαρίσματα ἰαμάτων ἐν τῷ αὐτῷ πνεύματι, ἄλλῳ δὲ ἐνεργήματα δυνάμεως, ἄλλῳ δὲ προφητεία, ἄλλῳ δὲ διάκρισις
220 πνευμάτων, ἑτέρῳ δὲ γένη γλωσσῶν, ἄλλῳ δὲ ἑρμηνεία γλωσσῶν. πάντα δὲ ταῦτα ἐνεργεῖ τὸ ἓν καὶ τὸ αὐτὸ πνεῦμα, διαιροῦν ἰδίᾳ ἑκάστῳ, καθὼς βούλεται[5].

---

1. Ἰω. 7,38. 2. Ἰω. 4,14. 3. Πρβλ. Γέν. 2,10. 4. Πρβλ. Α' Κορ. 12,11. 5. Α' Κορ. 12,7-11.

ΙΓ'. Ἀλλ' ἐπειδὴ περὶ πνεύματος ἁπλῶς πολλὰ καὶ διάφορα γέγραπται ἐν ταῖς θείαις γραφαῖς, καὶ δέος ἐστὶ μή ποτέ τις ἐξ ἀγνωσίας εἰς σύγχυσιν ἔλθῃ, ἀγνοῶν περὶ ποίου πνεύματός ἐστι τὸ γεγραμμένον, καλῶς ἔχει νῦν ἀσφαλίσασθαι ποῖον λέγει ἡ γραφὴ εἶναι τὸ ἅγιον. ὥσπερ γὰρ καλεῖται χριστὸς Ἀαρὼν[1] καὶ Δαβὶδ[2] καὶ Σαοὺλ[3] καὶ ἄλλοι χριστοὶ καλοῦνται, μόνος δὲ εἷς ἐστιν ὁ ἀληθινὸς Χριστός, οὕτω καὶ τῆς τοῦ πνεύματος προσηγορίας περὶ διαφόρων πραγμάτων εἰρημένης καλόν ἐστιν ἰδεῖν τί ἐστιν ἰδιαζόντως τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. καλεῖται γὰρ πνεύματα πολλά. ἡ ψυχὴ ἡμῶν καλεῖται πνεῦμα. καὶ ἄγγελος καλεῖται πνεῦμα. καὶ ὁ ἄνεμος οὗτος ὁ πνέων καλεῖται πνεῦμα, καὶ ἀρετὴ μεγάλη καλεῖται πνεῦμα. καὶ ἀκάθαρτος πρᾶξις καλεῖταί πνεῦμα. καὶ δαίμων ἀντικείμενος καλεῖται πνεῦμα. βλέπε τοίνυν ἀκούων ταῦτα, μή ποτε νομίσῃς ἀπὸ τῆς ὁμωνυμίας ἀνθ' ἑτέρου ἕτερον.

Περὶ μὲν γὰρ τῆς ψυχῆς τῆς ἡμετέρας λέγει ἡ γραφή· ἐξελεύσεται τὸ πνεῦμα αὐτοῦ καὶ ἐπιστρέψει εἰς τὴν γῆν αὐτοῦ[4]. καὶ περὶ τῆς αὐτῆς ψυχῆς λέγει πάλιν· ὁ πλάσσων πνεῦμα ἀνθρώπου ἐν αὐτῷ[5]. περὶ δὲ τῶν ἀγγέλων ἐν ψαλμοῖς φησιν· ὁ ποιῶν τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ πνεύματα [καὶ τοὺς λειτουργοὺς αὐτοῦ πυρὸς φλόγα][6]. περὶ δὲ τοῦ ἀνέμου φησίν· ἐν πνεύματι βιαίῳ συντρίψεις πλοῖα **[937]** Θαρσεῖς[7]. καί, ὃν τρόπον ἐν δρυμῷ ξύλον ὑπὸ πνεύματος σαλευθῇ[8]. καί, πῦρ, χάλαζα, χιών, κρύσταλλος, πνεῦμα καταιγίδος[9]. περὶ δὲ τῆς καλῆς διδασκαλίας αὐτὸς ὁ κύριος λέγει· τὰ ῥήματα, ἃ ἐγὼ λελάληκα ὑμῖν, πνεῦ**222**μά ἐστι καὶ ζωή ἐστιν[10], ἀντὶ τοῦ πνευματικά ἐστιν. τὸ δὲ πνεῦμα τὸ ἅγιον οὐ λαλεῖται διὰ γλώσσης, ἀλλὰ ζῶν ἐστι, παρέχον σοφῶς λαλεῖν, τὸ λαλοῦν καὶ ὁμιλοῦν αὐτό.

ΙΔ'. Καὶ θέλεις γνῶναι ὅτι ὁμιλεῖ καὶ λαλεῖ; Φίλιππος ἐξ ἀποκαλύψεως ἀγγέλου κατῆλθεν εἰς τὴν ὁδὸν τὴν ἀποφέρουσαν εἰς Γάζαν[11], ὅτε ὁ εὐνοῦχος ἤρχετο. καὶ εἶπε τὸ πνεῦμα τῷ Φιλίππῳ· πρόσελθε καὶ κολλήθητι τῷ ἅρματι τούτῳ[12]. βλέπεις λαλοῦν τὸ πνεῦμα τῷ ἀκούοντι; καὶ Ἰεζεκιὴλ λέγει οὕτως· ἐγένετο ἐπ' ἐμὲ πνεῦμα κυρίου καὶ εἶπε πρός με· τάδε λέγει κύριος[13]. καὶ πάλιν· εἶπε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τοῖς ἐν Ἀντιοχείᾳ ἀποστόλοις· ἀφορίσατε δή μοι τὸν Βαρνάβαν καὶ [τὸν] Σαῦλον εἰς τὸ ἔργον, ὃ προσκέκλημαι αὐτούς[14]. βλέπεις πνεῦμα ζῶν, ἀφορίζον καὶ προσκαλούμενον καὶ ἐξουσιαστικῶς ἀποστέλλον;

Καὶ Παῦλος ἔλεγεν· πλὴν ὅτι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον κατὰ πόλιν διαμαρτύρεταί μοι λέγον, ὅτι δεσμὰ καὶ θλίψεις με μένουσιν[15]. ὁ γὰρ καλὸς οὗτος τῆς ἐκκλησίας ἁγιοποιὸς καὶ βοηθὸς καὶ διδάσκαλος,

---

1. Πρβλ. Λευιτ. 4,5. 2. Πρβλ. Ψαλμ. 131,10. 3. Πρβλ. Α' Βασ. 24,7. 4. Ψαλμ. 145,4. 5. Ζαχ. 12,1. 6. Ψαλμ. 103,4. 7. Ψαλμ. 47,8. 8, Ἡσ. 7,2. 9. Ψαλμ. 148,8. 10. Ἰω. 6,63. 11. Πρβλ. Πράξ. 8,26. 12. Πράξ. 8,29. 13. Ἰεζ. 11,5. 14. Πράξ. 13,2. 15. Πράξ. 20,23.

τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὁ παράκλητος, περὶ οὗ εἶπεν ὁ σωτήρ, ἐκεῖνος ὑμᾶς διδάξει πάντα καὶ ὑπομνήσει ὑμᾶς πάντα[1] (οὐκ εἶπε διδάξει μόνον, ἀλλὰ καὶ ὑπομνήσει, ὅσα εἶπον ὑμῖν· οὐ γὰρ ἄλλα Χριστοῦ διδάγματα καὶ ἄλλα ἁγίου πνεύματος, ἀλλὰ τὰ αὐτά), προεμαρτύρατο τῷ Παύλῳ τὰ συμβησόμενα, ἵνα εὔθυμος γένηται μᾶλλον ἀπὸ τοῦ προειδέναι. ταῦτα δὲ ἡμῖν εἴρηται διὰ τὸ λεχθέν· τὰ ῥήματα, ἃ ἐγὼ λελάληκα ὑμῖν, πνεῦμά ἐστιν[2], ἵνα μὴ λαλιὰν χειλέων τοῦτο εἶναι νομίσῃς, ἀλλὰ τὴν καλὴν διδασκαλίαν.

ΙΕ'. Ἐνταῦθα καλεῖται δὲ πνεῦμα καὶ ἡ ἁμαρτία, καθὼς εἰρήκαμεν, ἀλλὰ καὶ ἑτέρως καὶ ἐναντίως, ὡς ὅταν λέγῃ· πνεύματι πορνείας ἐπλανήθησαν[3]. καλεῖται πνεῦμα καὶ τὸ ἀκάθαρτον πνεῦμα[4] ὁ δαίμων, ἀλλὰ [940], μετὰ προσθήκης τοῦ ἀκάθαρτον. **224** ἑκάστῳ πρόσκειται ἡ ἐπωνυμία, ἵνα τὸ ἴδιον δηλώσῃ. ἐὰν περὶ ψυχῆς ἀνθρώπου λέγῃ τὸ πνεῦμα, μετὰ προσθήκης τοῦ ἀνθρώπου λέγει[5]. ἐὰν τὸν ἄνεμον λέγῃ, πνεῦμα καταιγίδος λέγει[6]. ἐὰν τὴν ἁμαρτίαν λέγῃ, πνεῦμα πορνείας λέγει[7]. ἐὰν τὸν δαίμονα λέγῃ, πνεῦμα ἀκάθαρτον λέγει[8], ἵνα γνῶμεν, περὶ τίνος ἑκάστου ἐστὶν ὁ λόγος καὶ μὴ νομίσῃς περὶ τοῦ ἁγίου τοῦτο εἶναι. μὴ γένοιτο. τὸ γὰρ τοῦ πνεύματος ὄνομα τοῦτο μέσον ἐστί καὶ πᾶν, ὃ μὴ ἔχει παχὺ σῶμα, καθολικῶς πνεῦμα καλεῖται. ἐπεὶ τοίνυν καὶ οἱ δαίμονες οὐκ ἔχουσι τοιαῦτα σώματα, πνεύματα καλοῦνται.

Ἀλλὰ πολλή τίς ἐστιν ἡ διαφορά. ὁ μὲν γὰρ ἀκάθαρτος δαίμων ὅταν ἔρχηται ἐπὶ ψυχὴν ἀνθρώπου (ῥύσαιτο δὲ τούτου ὁ κύριος πᾶσαν ψυχὴν τῶν ἀκουόντων καὶ τῶν μὴ παρόντων), ὡς λύκος αἱμοβόρος ἕτοιμος εἰς βορὰν ἐπὶ πρόβατον ἔρχεται. ἀγριωτάτη ἡ παρουσία, βαρυτάτη ἡ αἴσθησις. σκοτώδης ἡ διάνοια γίνεται. καὶ ἡ ἔφοδος ἄδικος, καὶ ἡ ἁρπαγὴ ἀλλοτρίου κτήματος. σώματι γὰρ ἀλλοτρίῳ ὡς ἰδίῳ κεχρῆσθαι βιάζεται, καὶ ὀργάνῳ ἀλλοτρίῳ. τὸν ἑστῶτα καταβάλλει. οἰκεῖος γάρ ἐστι τοῦ πεσόντος ἐξ οὐρανοῦ[9]. παρατρέπει τὴν γλῶσσαν. στρεβλοῖ τὰ χείλη. ἀφρὸς ἀντὶ ῥημάτων. σκοτοῦται ὁ ἄνθρωπος. ἤνοικται ὁ ὀφθαλμός, καὶ δι' αὐτοῦ οὐ βλέπει ἡ ψυχή. καὶ σπαίρει τρομικῶς ὁ ἄθλιος ἄνθρωπος πρὸ θανάτου. ἐχθροὶ τῶν ἀνθρώπων ἀληθῶς οἱ δαίμονες, αἰσχρῶς κεχρημένοι καὶ ἀνηλεῶς.

ΙϚ'. Οὐκ ἔστι τοιοῦτο τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. μὴ γένοιτο. ἀπεναντίας γὰρ πρὸς τὸ ἀγαθὸν καὶ σωτηριῶδες ἔχει τὰ πράγματα. πρῶτον μὲν ἥμερος ἡ παρουσία, εὐώδης ἡ ἀντίληψις, κουφότατον τὸ φορτίον. προαπαστράπτουσιν ἀκτῖνες φωτὸς καὶ γνώ[941]σεως πρὸ τῆς παρουσίας. κηδεμόνος γνησίου σπλάγχνα ἔχον ἔρχεται. ἔρχεται γὰρ σῶσαι καὶ ἰάσασθαι, διδάξαι, νου**226**θετῆσαι, ἐνισχῦσαι, παρακαλέσαι, φω-

1. Ἰω. 14,26. 2. Ἰω. 6,63. 3. Ὠσ. 4,12. 4. Πρβλ. Λουκ. 11,24. 5. Πρβλ. Α' Κορ. 2,11. 6. Πρβλ. Ψαλμ. 106,25. 7. Πρβλ. Ὠσ. 4,12. 8, Πρβλ. Μάρκ. 9,25. 9. Πρβλ. Λουκ. 10,18.

τίσαι τὴν διάνοιαν πρώτου αὐτοῦ τοῦ δεχομένου, εἶτα δι' αὐτοῦ καὶ τῶν ἄλλων. καὶ ὥσπερ ἐν σκότει πρότερόν τις ὢν εἶτα ἐξαίφνης ἥλιον ἰδὼν φωτίζεται τοῦ σώματος τὸ βλέμμα, καὶ βλέπει, ἃ μὴ ἔβλεπε φανερῶς, οὕτω καὶ ὁ τοῦ ἁγίου πνεύματος καταξιωθεὶς φωτίζεται τὴν ψυχὴν καὶ ὑπὲρ ἄνθρωπον βλέπει, ἃ μὴ ᾔδει. ἐπὶ γῆς τὸ σῶμα, καὶ ἡ ψυχὴ κατοπτρίζεται τοὺς οὐρανούς. βλέπει ὡς Ἡσαΐας τὸν κύριον καθήμενον ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ καὶ ἐπηρμένου[1], καὶ βλέπει ὡς Ἰεζεκιὴλ τὸν ἐπὶ τῶν χερουβίμ[2], βλέπει ὡς Δανιὴλ μυριάδας μυριάδων καὶ χιλιάδας χιλιάδων[3]. καὶ ὁ μικρὸς ἄνθρωπος ἀρχὴν κόσμου βλέπει καὶ τέλος κόσμου καὶ μεσότητα χρόνων καὶ βασιλέων διαδοχάς. οἶδεν ἃ μὴ ἔμαθεν. πάρεστι γὰρ ὁ ἀληθινὸς φωταγωγός. ἔσω τοίχων ὁ ἄνθρωπος, καὶ ἡ δύναμις τῆς γνώσεως ἐκπέμπεται μακράν, καὶ βλέπει καὶ τὰ ὑπὸ ἄλλων γινόμενα.

ΙΖ'. Οὐ συμπαρῆν Πέτρος Ἀνανίᾳ καὶ Σαπφείρῃ πωλοῦσι τὰ κτήματα, ἀλλὰ διὰ τοῦ πνεύματος παρῆν. διὰ τί, φησίν, ὁ σατανᾶς ἐπλήρωσε τὴν καρδίαν σου ψεύσασθαι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον[4]; κατήγορος οὐκ ἦν. μάρτυς οὐκ ἦν. πόθεν ᾔδει τὸ γεγενημένον; οὐχὶ μένον σοι ἔμενε; καὶ πραθὲν ἐν τῇ σῇ ἐξουσίᾳ ὑπῆρχεν; τί ὅτι ἔθου ἐν τῇ καρδίᾳ σου τὸ πρᾶγμα τοῦτο[5]; ὁ ἀγράμματος Πέτρος διὰ τὴν τοῦ πνεύματος χάριν ἔμαθεν, ἃ μὴ ᾔδεσαν μηδὲ Ἑλλήνων οἱ σοφοί.

Ἔχεις τὸ ὅμοιον καὶ ἐπὶ τοῦ Ἐλισσαίου. δωρεὰν γὰρ αὐτοῦ θεραπεύσαντος τὴν λέπραν τοῦ Ναιμὰν[6] ἔλαβεν ὁ Γιεζὶ τὸν μισθόν, ἀλλοτρίων κατορθωμάτων τὸν μισθὸν λαμβάνων. καὶ λαμβάνει παρὰ τοῦ Ναιμὰν τὰ χρήματα καὶ τίθησιν ἐν τῷ σκοτεινῷ. ἀλλὰ τὸ σκότος οὐ σκοτίζεται ἀπὸ τῶν ἁγίων[7]. καὶ ἐλθόντα αὐτὸν ἠρώτα ὁ Ἐλισσαῖος, καὶ ὁμοίως τῷ Πέτρῳ λέγοντι· εἰπέ μοι εἰ τοσούτου τὸ χωρίον ἀπέδοσθε[8], κἀκεῖνος ἐξετάζει· πόθεν Γιεζί[9]; οὐκ ἀγνοῶν τὸ πόθεν, ἀλλὰ [944] πενθῶν **228** τὸ πόθεν. ἀπὸ σκότους ἦλθες, καὶ εἰς σκότος πορεύσῃ. πέπρακας τοῦ λεπροῦ τὴν ἴασιν καὶ κληρονομιεῖς τὴν λέπραν. ἐπλήρωσα, φησίν, ἐγὼ τὸ κέλευσμα τοῦ εἰρηκότος μοι· δωρεὰν ἐλάβετε, δωρεὰν δότε[10], σὺ δὲ ἐπώλησας τὴν χάριν. ἀπόδεξαι τῆς πράσεως τὴν ὑπόθεσιν. ἀλλὰ τί λέγει πρὸς αὐτὸν ὁ Ἐλισσαῖος; οὐχὶ ἡ καρδία μου ἐπορεύθη μετὰ σοῦ[11]; ὧδε ἤμην ἐγὼ περικεκλεισμένος τῷ σώματι, ἀλλὰ τὸ πνεῦμα τὸ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ μοι δοθὲν ἔβλεπε καὶ τὰ μακράν, καὶ τὰ ἀλλαχοῦ γινόμενα σαφῶς ἐδείκνυέ μοι. βλέπεις, ὡς οὐ μόνον περιαιρεῖ τὴν ἀγνωσίαν, ἀλλὰ καὶ γνῶσιν ἐντίθησιν; βλέπεις πῶς φωτίζει τὰς ψυχὰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον;

---

1. Ἡσ. 6,1. 2. Πρβλ. Ἰεζ. 10,1. 3. Πρβλ. Δαν. 7,10. 4. Πράξ. 5,3. 5. Πράξ. 5,4. 6. Πρβλ. Δ' Βασ. 5,14. 7. Πρβλ. Ψαλμ. 138,12. 8. Πράξ. 5,8. 9. Δ' Βασ. 5,25. 10. Ματθ. 10,8. 11. Δ' Βασ. 5,26.

ΙΗ΄. Ἡσαΐας ἐτῶν ἐγγὺς ἦν πρὸ χιλίων, καὶ ἔβλεπεν ὡς σκηνὴν τὴν Σιών. ἡ πόλις ἦν ἔτι συνεστηκυῖα καὶ ἀγοραῖς κεκαλλωπισμένη καὶ τὸ ἀξίωμα περιβεβλημένη. κἀκεῖνος λέγει· Σιὼν ὡς ἀγρὸς ἀροτριαθήσεται[1], προλέγων τὸ νῦν ἐφ' ἡμῶν πληρωθέν. καὶ τὸ ἀκριβὲς ὅρα τῆς προφητείας. εἶπε γάρ· ἐγκαταλειφθήσεται ἡ θυγάτηρ Σιὼν ὡς σκηνὴ ἐν ἀμπελῶνι καὶ ὡς ὀπωροφυλάκιον ἐν σικυηλάτῳ[2]. καὶ σικυηλάτων νῦν ὁ τόπος πεπλήρωται. βλέπεις, ὡς φωτίζει τοὺς ἁγίους τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον; μὴ τοίνυν διὰ τὴν ὁμωνυμίαν εἰς ἄλλα ἀπελασθῇς, ἀλλὰ τήρει τὸ ἀκριβές.

ΙΘ΄. Οὐδέποτε, σοῦ καθεζομένου, περὶ ἁγνείας ἢ παρθενίας ὑπεισῆλθε λογισμός; ἐκείνου ἐστὶν ἡ διδασκαλία. οὐχὶ πολλάκις κόρη παρὰ παστάδας οὖσα νυμφικὰς ἔφυγεν ἐκείνου **230** διδάσκοντος τὰ περὶ **[945]** παρθενίας; οὐχὶ πολλάκις ἄνθρωπος ἐν παλατίοις διαπρέπων κατέπτυσε πλούτου καὶ ἀξίας διδαχθεὶς ὑπὸ τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου; οὐχὶ πολλάκις νέος ὁρῶν κάλλος ἐκάμμυσε τὸ βλέμμα καὶ ἔφυγε τὸ ἰδεῖν καὶ ἐξέφυγε τὸν μολυσμόν; πόθεν γέγονε τοῦτο, ζητεῖς; τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐδίδαξε τοῦ νέου τὴν ψυχήν. τοσαῦται πλεονεξίαι ἐν κόσμῳ, καὶ ἀκτημονοῦσι χριστιανοί. διὰ τί; διὰ τὴν τοῦ πνεύματος ἐπαγγελίαν. τίμιον ὡς ἀληθῶς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ ἀγαθόν. εἰκότως βαπτιζόμεθα εἰς πατέρα καὶ εἰς υἱὸν καὶ εἰς ἅγιον πνεῦμα.

Ἄνθρωπος ἔτι σῶμα φορῶν δαίμοσιν ἀγριωτάτοις πολλοῖς παλαίει. καὶ πολλάκις ὁ δαίμων, ὁ σιδηραίοις δεσμοῖς ὑπὸ πολλῶν·μὴ κρατούμενος, λόγοις εὐχῆς ἐκρατήθη ὑπ' αὐτοῦ διὰ τὴν ἐν αὐτῷ δύναμιν τοῦ ἁγίου πνεύματος, καὶ τὸ ἁπλοῦν ἐμφύσημα τοῦ ἐπορκίζοντος πῦρ γίνεται τῷ μὴ φαινομένῳ.

Μέγαν τοίνυν ἔχομεν παρὰ Θεοῦ σύμμαχον καὶ προστάτην, μέγαν διδάσκαλον ἐκκλησίας, μέγαν ὑπερασπιστὴν ὑπὲρ ἡμῶν. μὴ φοβηθῶμεν τοὺς δαίμονας μηδὲ τὸν διάβολον. μείζων γὰρ ὁ ἡμῶν ὑπεραγωνιστής. μόνον ἀνοίξωμεν αὐτῷ τὰς θύρας. περιέρχεται γὰρ ζητῶν τοὺς ἀξίους[3], καὶ ζητεῖ τίνι χαρίσηται τὰς δωρεάς.

[948] Κ΄. Παράκλητος δὲ καλεῖται διὰ τὸ παρακαλεῖν καὶ παραμυθεῖσθαι καὶ συναντιλαμβάνεσθαι τῆς ἀσθενείας ἡμῶν. τὸ γὰρ τί προσευξόμεθα, καθὸ δεῖ, οὐκ οἴδαμεν. ἀλλ' αὐτὸ τὸ πνεῦμα ὑπερεντυγχάνει ὑπὲρ ἡμῶν στεναγμοῖς ἀλαλήτοις[4], δῆλον δὲ ὅτι πρὸς τὸν Θεόν. πολλάκις διὰ Χριστὸν ὑβρισθεὶς ἠτιμάσθη τις ἀδίκως, μαρτύριον ἐφέστηκεν, βάσανοι πανταχόθεν καὶ πῦρ καὶ ξίφη καὶ θῆρες καὶ βυθός. ἀλλὰ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ὑποφθέγγεται λέγον· ὑπόμεινον τὸν κύριον[5], ἄνθρωπε. μικρὰ τὰ γινόμενα, μεγάλα τὰ δωρούμενα. ὀλίγον χρόνον καμὼν αἰωνίως εἶναι μέλλεις μετ' ἀγγέλων. οὐκ ἄξια τὰ **232** παθήματα τοῦ νῦν καιροῦ πρὸς τὴν μέλλουσαν δόξαν ἀποκαλυφθῆναι

1. Μιχ. 3,12. 2. Ἡσ. 1,8. 3. Πρβλ. Σοφ. Σολ. 6,16. 4. Ρωμ. 8,26. 5. Ψαλμ. 26,14.

εἰς ἡμᾶς[1]. διαγράφει τῷ ἀνθρώπῳ βασιλείαν οὐρανῶν, ὑποδείκνυσι καὶ τὸν παράδεισον τῆς τρυφῆς. καὶ οἱ μάρτυρες τὰ πρόσωπα μὲν τοῦ σώματος πρὸς τοὺς δικαστὰς ἐξ ἀνάγκης ἔχοντες, τῇ δὲ δυνάμει λοιπὸν ὄντες ἐν παραδείσῳ κατέπτυσαν τῶν φαινομένων χαλεπῶν.

ΚΑ΄. Καὶ θέλεις γνῶναι ὅτι τῇ δυνάμει τοῦ ἁγίου πνεύματος οἱ μάρτυρες μαρτυροῦσιν; λέγει πρὸς τοὺς μαθητὰς ὁ σωτήρ· ὅταν δὲ φέρωσιν ὑμᾶς ἐπὶ τὰς συναγωγὰς καὶ τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ἐξουσίας, μὴ μεριμνήσητε πῶς ἀπολογήσεσθε ἢ τί εἴπητε. τὸ γὰρ ἅγιον πνεῦμα διδάξει ὑμᾶς ἐν αὐτῇ τῇ ὥρᾳ, ἃ δεῖ εἰπεῖν[2]. ἀδύνατον γὰρ μαρτυρῆσαι περὶ τοῦ Χριστοῦ, ἐὰν μή τις διὰ πνεύματος ἁγίου μαρτυρήσῃ. εἰ γὰρ οὐδεὶς δύναται εἰπεῖν κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν εἰ μὴ ἐν πνεύματι ἁγίῳ[3], τὴν ζωὴν ἆρά τις ἑαυτοῦ δίδωσιν ὑπὲρ Ἰησοῦ, ἐὰν μὴ ἐν πνεύματι ἁγίῳ;

ΚΒ΄. Μέγα τί ἐστι καὶ παντοδύναμον ἐν χαρίσμασι καὶ θαυμάσιον τὸ ἅγιον πνεῦμα. λόγισαι, πόσοι καθέζεσθε νῦν, πόσαι ψυχαὶ πάρεσμεν. ἑκάστῳ προσφόρως ἐνεργεῖ, καὶ μέσον παρὸν βλέπει ἑκάστου τὸν τρόπον, βλέπει καὶ τὸν λογισμὸν καὶ τὴν συνείδησιν, καὶ τί λαλοῦμεν, καὶ τί νοοῦμεν, καὶ τί πιστεύομεν. μέγα μὲν ἀληθῶς τὸ ῥηθέν, ἀλλ' ἔτι μικρόν. βλέπε γάρ μοι, τὴν διάνοιαν φωταγωγηθεὶς ὑπ' αὐτοῦ, πόσοι εἰσὶ χριστιανοὶ τῆς παροικίας ταύτης πάσης, καὶ πόσοι τῆς ἐπαρχίας πάσης τῆς Παλαιστίνης. καὶ **[949]** πλάτυνον τὸν νοῦν ἀπὸ τῆς ἐπαρχίας εἰς τὴν Ῥωμαίων πᾶσαν βασιλείαν. καὶ ἐκ ταύτης βλέπε μοι πάντα τὸν κόσμον, Περσῶν γένη καὶ Ἰνδῶν ἔθνη, Γότθους καὶ Σαυρομάτας, Γάλλους καὶ Ἱσπανοὺς καὶ Μαύρους, Λίβυας καὶ Αἰθίοπας καὶ τοὺς λοιποὺς τοὺς ἀκατονομάστους ἡμῖν. πολλὰ γὰρ τῶν ἐθνῶν οὐδ' εἰς ὀνομασίαν **234** ἡμῖν ἦλθεν, βλέπε μοι ἑκάστου ἔθνους ἐπισκόπους, πρεσβυτέρους, διακόνους, μονάζοντας, παρθένους καὶ λοιποὺς λαϊκούς, καὶ βλέπε τὸν μέγαν προστάτην καὶ τῶν χαρισμάτων πάροχον, ὅπως ἐν παντὶ τῷ κόσμῳ τῷ μὲν ἁγνείαν, τῷ δὲ ἀειπαρθενίαν, ἄλλῳ δὲ ἐλεημοσύνην, ἄλλῳ δ' ἀκτημοσύνην, ἄλλῳ δὲ ἀπέλασιν πνευμάτων ἀντικειμένων δίδωσιν. καὶ ὥσπερ τὸ φῶς μιᾷ τῆς ἀκτῖνος προσβολῇ καταυγάζει τὰ πάντα, οὕτω καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον φωτίζει τοὺς ἔχοντας ὀφθαλμούς. εἰ γάρ τις ἀβλεπτῶν μὴ καταξιοῦται τῆς χάριτος, μὴ μεμφέσθω τῷ πνεύματι, ἀλλὰ τῇ ἑαυτοῦ ἀπιστίᾳ.

ΚΓ΄. Εἶδες αὐτοῦ τὴν δύναμιν τὴν ἐν παντὶ τῷ κόσμῳ. μὴ μείνῃς ἐπὶ γῆς, ἀνάβηθι λοιπὸν καὶ ἐπὶ τὰ ἄνω. ἀνάβηθί μοι τῇ διανοίᾳ καὶ εἰς πρῶτον οὐρανὸν καὶ βλέπε μοι τοσαύτας ἐκεῖ μυριάδας ἀναριθμήτους ἀγγέλων. ὑπερανάβηθι τοῖς λογισμοῖς, εἰ δύνασαι, καὶ ἀνωτέρω. βλέπε μοι καὶ ἀρχαγγέλους, βλέπε μοι καὶ πνεύματα, βλέπε δυνάμεις, βλέπε ἀρχάς, βλέπε ἐξουσίας, βλέπε θρόνους, βλέπε κυριότητας. τούτων πάντων ἐπιστάτης **[952]** παρὰ Θεοῦ καὶ διδάσκαλος

1. Ρωμ. 8,18. 2. Λουκ. 12,11-12. 3. Α' Κορ. 12,3.

καὶ ἁγιοποιὸς ὁ παράκλητος. τούτου χρείαν ἔχει Ἠλίας καὶ Ἐλισσαῖος καὶ Ἡσαΐας ἐν ἀνθρώποις, τούτου χρείαν ἔχει Μιχαὴλ καὶ Γαβριὴλ ἐν ἀγγέλοις.

Οὐδὲν αὐτῷ τῶν γενητῶν ἰσότιμον. τὰ γὰρ τῶν ἀγγέλων γένη καὶ αἱ στρατιαὶ πᾶσαι ὁμοῦ συναχθεῖσαι οὐ φέρουσιν ἰσότητα πρὸς τὸ ἅγιον πνεῦμα. καλύπτει ταῦτα πάντα τοῦ **236** παρακλήτου ἡ πανάγαθος δύναμις. καὶ τὰ μέν ἐστιν εἰς λειτουργίαν ἀποστελλόμενα[1], τὸ δὲ ἐρευνᾷ καὶ τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ, καθὼς ὁ ἀπόστολός φησι· τὸ γὰρ πνεῦμα πάντα ἐρευνᾷ, καὶ τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ. τίς γὰρ οἶδεν ἀνθρώπων τὰ τοῦ ἀνθρώπου εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου τὸ ἐν αὐτῷ; οὕτω καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ οὐδεὶς ἔγνωκεν, εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ[2].

ΚΔ΄. Τοῦτο περὶ Χριστοῦ ἐκήρυξεν ἐν προφήταις. τοῦτο ἐνήργησεν ἐν ἀποστόλοις. τοῦτο μέχρι σήμερον ἐν βαπτίσματι σφραγίζει τὰς ψυχάς. καὶ πατὴρ μὲν δίδωσιν υἱῷ, καὶ υἱὸς μεταδίδωσιν ἁγίῳ πνεύματι. αὐτὸς γάρ ἐστιν ὁ Ἰησοῦς ὁ λέγων, οὐκ ἐγώ· πάντα μοι παρεδόθη ὑπὸ τοῦ πατρός μου[3]. **[953]** καὶ περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος λέγει· ὅταν ἔλθῃ ἐκεῖνος, τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας[4], καὶ ἑξῆς, ἐκεῖνος ἐμὲ δοξάσει, ὅτι ἐκ τοῦ ἐμοῦ λαμβάνει καὶ ἀναγγελεῖ ὑμῖν[5]. ὁ πατὴρ δι' υἱοῦ σὺν ἁγίῳ πνεύματι τὰ πάντα χαρίζεται. οὐκ ἄλλα πατρὸς χαρίσματα καὶ ἄλλα υἱοῦ καὶ ἄλλα ἁγίου πνεύματος· μία γὰρ ἡ σωτηρία, μία ἡ δύναμις, μία ἡ πίστις[6]. εἷς Θεὸς ὁ πατήρ, εἷς κύριος ὁ μονογενὴς αὐτοῦ υἱός[7], ἓν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ὁ παράκλητος. καὶ αὔταρκες ἡμῖν ταῦτα εἰδέναι, φύσιν δὲ ἢ ὑπόστασιν μὴ πολυπραγμόνει. εἰ γὰρ ἦν γεγραμμένον, ἐλέγομεν· ὃ οὐ γέγραπται, μὴ τολμήσωμεν. αὔταρκες ἡμῖν εἰδέναι πρὸς σωτηρίαν, ὅτι ἔστι πατὴρ καὶ υἱὸς καὶ ἅγιον πνεῦμα.

ΚΕ΄. Τοῦτο τὸ πνεῦμα κατῆλθεν ἐπὶ τοὺς ἑβδομήκοντα πρεσβυτέρους ἐπὶ Μωϋσέως. Ἀλλὰ τὸ μῆκος τῶν λόγων, ἀγαπητοί, μὴ κάματον ὑμῖν ἐμποιείτω. παράσχοι δὲ αὐτό, περὶ οὗ ὁ λόγος, δύναμιν ἑκάστῳ καὶ τῶν λεγόντων ἡμῶν καὶ ὑμῶν **238** τῶν ἀκουόντων. Τοῦτο τὸ πνεῦμα κατῆλθεν, ὡς ἔφην, ἐπὶ τοὺς ἑβδομήκοντα πρεσβυτέρους τοὺς ἐπὶ Μωϋσέως. λέγω δὲ ταῦτά σοι, ἵνα παραστήσω νῦν, ὅτι οἶδε τὰ πάντα καὶ ἐνεργεῖ καθὼς βούλεται. ἐξελέχθησαν οἱ ἑβδομήκοντα πρεσβύτεροι, καὶ κατέβη κύριος ἐν νεφέλῃ καὶ παρείλατο ἀπὸ τοῦ πνεύματος τοῦ ἐπὶ Μωϋσέως καὶ ἐπέθηκεν ἐπὶ τοὺς ἑβδομήκοντα ἄνδρας τοὺς πρεσβυτέρους[8], οὐ τοῦ πνεύματος μερισθέντος, ἀλλὰ τῆς χάριτος μερισθείσης πρὸς τὰ δοχεῖα καὶ τὴν τῶν δεχομένων δύναμιν. ἀλλ' ἑξήκοντα μὲν καὶ ὀκτὼ παρῆσαν καὶ προεφήτευσαν, **[956]** Ἐλδὰδ δὲ καὶ Μωδὰδ οὐ παρῆσαν[9]. ἵνα τοίνυν δειχθῇ, ὅτι οὐ Μωϋσῆς ἦν ὁ χαριζόμενος, ἀλλὰ τὸ πνεῦμα τὸ ἐνεργοῦν, Ἐλδὰδ καὶ Μωδάδ, οἱ κληθέντες μέν, οὔπω δὲ ἀπαντήσαντες, προφητεύουσιν.

1. Πρβλ. Ἑβρ. 1,14. 2. Α' Κορ. 2,10-11. 3. Ματθ. 11,27. 4. Ἰω. 16,13. 5. Πρβλ. Ἰω. 16,14. 6. Πρβλ. Ἐφεσ. 4,5. 7. Πρβλ. Α' Κορ. 8,6. 8. Πρβλ. Ἀριθ. 11,24-25. 9. Πρβλ. Ἀριθ. 11,26.

ΚϚ΄. Ἐξεπλάγη Ἰησοῦς ὁ τοῦ Ναυῆ, ὁ διάδοχος Μωϋσέως, καὶ προσελθὼν λέγει τῷ Μωϋσῇ· ἤκουσας ὅτι Ἐλδὰδ καὶ Μωδὰδ προφητεύουσιν[1]; ἐκλήθησαν καὶ οὐκ ἀπήντησαν. κύριέ μου Μωϋσῆ, κώλυσον αὐτούς[2]. Οὐ δύναμαι κωλῦσαι αὐτούς, φησίν, ἐπουράνιος γὰρ ἡ χάρις. καὶ τοσοῦτον ἀπέχω τοῦ κωλῦσαι αὐτούς, ὥστε καὶ αὐτὸς κατὰ χάριν ἔχω. ἀλλ' οὐ νομίζω σὲ τοῦτο φθόνῳ εἰρηκέναι. μὴ ζηλοῖς σύ μοι[3], ὅτι ἐκεῖνοι μὲν προεφήτευσαν, σὺ δὲ οὔπω προφητεύεις. ἔκδεξαι τὸν καιρόν. καὶ τίς δῴη πάντα τὸν λαὸν κυρίου προφήτας, ὅταν δῷ κύριος τὸ πνεῦμα αὐτοῦ ἐπ' αὐτούς[4]; προφητικῶς καὶ τοῦτο λέγων τὸ κύριος ὅταν δῷ. νῦν δὲ ἄρα οὔπω ἔδωκε, σὺ οὖν οὔπω ἔχεις.

Ἀβραὰμ ἄρα καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακὼβ καὶ Ἰωσὴφ οὐκ εἶχον; οἱ πρὸ τούτου ἄρα οὐκ ἔσχον; ἀλλὰ τὸ ὅταν δῷ κύριος, δῆλον ὅτι σημαίνει τὸ ἐπὶ πάντας. νῦν μερικὴ ἡ χάρις, τότε δαψιλὴς ἡ δόσις.

240 Ἠινίσσετο δὲ τὸ γενησόμενον ἐν τῇ πεντηκοστῇ παρ' ἡμῖν. καὶ αὐτὸ γὰρ κατῆλθε παρ' ἡμῖν. κατῆλθε δὲ καὶ πρότερον ἐπὶ πολλούς. γέγραπται γάρ· καὶ Ἰησοῦς ὁ τοῦ Ναυῆ ἐνεπλήσθη πνεύματος σοφίας. ἐπέθηκε γὰρ Μωϋσῆς τὰς χεῖρας αὐτοῦ ἐπ' αὐτόν[5]. βλέπεις πανταχοῦ τὸν τύπον ἐν παλαιᾷ καὶ καινῇ τὸν αὐτόν. ἐπὶ Μωϋσέως διὰ χειροθεσίας ἐδίδοτο τὸ πνεῦμα. καὶ Πέτρος διὰ χειροθεσίας δίδωσι τὸ πνεῦμα. μέλλει δὲ καὶ ἐπὶ σὲ τὸν βαπτιζόμενον φθάνειν ἡ χάρις. τὸ δὲ πῶς οὐ λέγω. οὐ γὰρ προλαμβάνω τὸν καιρόν.

[957] ΚΖ΄. Τοῦτο καὶ ἦλθεν ἐπὶ πάντας δικαίους καὶ προφήτας, τὸν Ἐνὼς λέγω, τὸν Ἐνώχ, τὸν Νῶε καὶ τοὺς λοιπούς, τὸν Ἀβραάμ, τὸν Ἰσαάκ, τὸν Ἰακώβ· περὶ γὰρ τοῦ τὸν Ἰωσὴφ ἔχειν πνεῦμα Θεοῦ ἐν αὐτῷ ἤδη καὶ Φαραὼ κατείληφε[6]. περὶ γὰρ Μωϋσέως καὶ τῶν ἐπ' αὐτοῦ θαυμασίων ἐκ πνεύματος ἐνεργειῶν ἤκουσας πολλάκις. τοῦτο καὶ ὁ ἀνδρειότατος εἶχεν Ἰώβ, καὶ πάντες οἱ ἅγιοι, κἂν τὰ ὀνόματα πάντων μὴ διέλθωμεν. τοῦτο καὶ ἐν τῇ κατασκευῇ τῆς σκηνῆς ἀποσταλὲν ἐνέπλησε σοφίας τοὺς περὶ τὸν Βεσελεὴλ σοφούς.

ΚΗ΄. Ἐν τῇ δυνάμει τούτου τοῦ πνεύματος, καθὼς ἔχομεν ἐν κριταῖς, Γοθονιὴλ μὲν ἔκρινε[7], Γεδεὼν δὲ ἐνεδυναμώθη[8], ἐνίκησε δὲ Ἰεφθάε[9], Δεββῶρα δὲ ἡ γυνὴ ἐπολέμει[10] καὶ Σαμψὼν ἔτι δικαιοπραγῶν καὶ μὴ λυπῶν αὐτὸ τὰ ὑπὲρ ἄνθρωπον ἐνήργησε[11]. περὶ γὰρ Σαμουὴλ καὶ Δαβὶδ φανερῶς ἐν ταῖς τῶν βασιλειῶν ἔχομεν βίβλοις, ὅπως ἐν ἁγίῳ πνεύματι ἐπροφήτευον αὐτοί, καὶ προφητῶν ἦσαν ἔξαρχοι. καὶ ὁ μὲν Σαμουὴλ ὁ ὁρῶν ἐκαλεῖτο[12], ὁ δὲ Δαβὶδ σαφῶς, πνεῦμα κυρίου, φησίν, ἐλάλησεν ἐν ἐμοί[13]. καὶ ἐν ψαλμοῖς· καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιόν σου μὴ ἀντανέλῃς ἀπ' ἐμοῦ[14]. καὶ πάλιν· τὸ πνεῦμά σου τὸ ἀγαθὸν ὁδηγήσει με ἐν γῇ εὐθείᾳ[15].

---

1. Ἀριθ. 11,27. 2. Ἀριθ. 11,28. 3. Ἀριθμ. 11,29. 4. ἔνθ' ἀν. 5. Δευτ. 34,9. 6. Πρβλ. Γέν. 41,38. 7. Πρβλ. Κριτ. 3,10. 8. Πρβλ. Κριτ. 6,34. 9. Πρβλ. Κριτ. 11,29-33. 10. Πρβλ. Κριτ. 4,4 κ. ἑ. 11. Πρβλ. Κριτ. 13,25. 14,6.19. 12. Πρβλ. Α΄ Βασ. 9,9.11. 13. Β΄ Βασ. 23,2. 14. Ψαλμ. 50,13. 15. Ψαλμ. 142,10.

Καὶ ὡς ἐν **[960]** παραλειπομένοις ἔχομεν, ἁγίου πνεύματος μετέσχον Ἀζαρίας μὲν ἐπὶ τοῦ Ἀσὰφ βασιλέως[1] καὶ Ὀζιὴλ **242** ἐπὶ Ἰωσαφὰτ βασιλέως[2], καὶ πάλιν ἄλλος Ἀζαρίας ὁ λιθασθείς[3]. ὁ δὲ Ἔσδρας φησίν· καὶ τὸ πνεῦμά σου τὸ ἀγαθὸν ἔδωκας συνετίσαι αὐτούς[4]. περὶ δὲ Ἠλία τοῦ ἀναληφθέντος καὶ Ἐλισσαίου τῶν πνευματοφόρων καὶ θαυματοποιῶν φανερόν, κἂν μὴ λέγωμεν, ὅτι πλήρεις ἦσαν ἁγίου πνεύματος.

ΚΘ΄. Εἰ δὲ καὶ πάσας τις διέλθοι τάς τε τῶν δώδεκα καὶ τῶν λοιπῶν προφητῶν τὰς βίβλους, πολλὰς τὰς περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος μαρτυρίας εὑρήσει, Μιχαίου μὲν λέγοντος ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ· ἐὰν μὴ ἐγὼ ἐμπλήσω ἰσχὺν ἐν πνεύματι κυρίου[5]· τοῦ δὲ Ἰωὴλ βοῶντος· καὶ ἔσται μετὰ ταῦτα, λέγει ὁ Θεός, ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ πνεύματός μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα[6], καὶ τὰ ἑξῆς· καὶ Ἀγγαίου φάσκοντος· διότι ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμι, λέγει κύριος παντοκράτωρ, καὶ τὸ πνεῦμά μου ἐφέστηκεν ἐν μέσῳ ὑμῶν[7]· Ζαχαρίου δὲ ὁμοίως· πλὴν τοὺς λόγους μου καὶ τὰ νόμιμά μου δέχεσθε, ὅσα ἐγὼ ἐντέλλομαι ἐν πνεύματί μου τοῖς δούλοις μου τοῖς προφήταις[8].

Λ΄. Καὶ ἕτερα Ἡσαΐας ὁ μεγαλοφωνότατός φησιν· καὶ ἀναπαύσεται ἐπ' αὐτὸν πνεῦμα τοῦ Θεοῦ, πνεῦμα σοφίας καὶ συνέσεως, πνεῦμα βουλῆς καὶ ἰσχύος, πνεῦμα γνώσεως καὶ εὐσεβείας, καὶ ἐμπλήσει αὐτὸν πνεῦμα φόβου Θεοῦ[9], δηλῶν ἓν μὲν εἶναι τοῦτο καὶ ἀδιαίρετον, διαφόρους δὲ αὐτοῦ ἐνεργείας. καὶ πάλιν· Ἰακὼβ ὁ παῖς μου[10], καὶ ἑξῆς, ἔδωκα τὸ πνεῦμά μου ἐπ' αὐτόν[11]. καὶ πάλιν· ἐπιθήσω τὸ πνεῦμά μου ἐπὶ τὸ σπέρμα σου[12]. καὶ πάλιν· καὶ νῦν κύριος παντοκράτωρ ἀπέσταλκέ με καὶ τὸ πνεῦμα αὐτοῦ[13]. καὶ πάλιν· αὕτη αὐτοῖς ἡ παρ' ἐμοῦ διαθήκη, εἶπε κύριος, τὸ πνεῦμα τὸ ἐμὸν ὅ ἐστιν ἐπὶ σοί[14]. καὶ πά**244**λιν· πνεῦμα κυρίου ἐπ' ἐμέ, οὗ εἵνεκεν ἔχρισέ με[15], καὶ τὰ ἑξῆς. καὶ πάλιν ἐν τοῖς κατὰ Ἰουδαίων· αὐτοὶ δὲ ἠπείθησαν καὶ παρώξυναν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον αὐτοῦ[16]. καί, ποῦ ἐστιν ὁ θεὶς ἐν αὐτοῖς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον[17];

Ἔχεις καὶ ἐν τῷ Ἰεζεκιὴλ (εἰ λοιπὸν **[961]** ἀκούων μὴ κέκμηκας) τὸ ἤδη ῥηθέν· καὶ ἔπεσεν ἐπ' ἐμὲ πνεῦμα καὶ εἶπε πρός με· λέγε, τάδε λέγει κύριος[18]· τὸ δὲ ἔπεσεν ἐπ' ἐμὲ καλῶς ἐκληπτέον, ὅτι φιλοστόργως, καὶ ὥσπερ ὁ Ἰακὼβ εὑρὼν τὸν Ἰωσὴφ ἐπέπεσεν ἐπὶ τὸν τράχηλον αὐτοῦ[19], καὶ ὥσπερ ἐν εὐαγγελίοις ὁ φιλόστοργος πατὴρ τὸν ἐκ τῆς ἀποδημίας ἐπανελθόντα υἱὸν ἰδὼν ἐσπλαγχνίσθη καὶ δραμὼν ἐπέπεσεν ἐπὶ τὸν τράχηλον αὐτοῦ καὶ κατεφίλησεν αὐτόν[20]. καὶ

---

1. Πρβλ. Β΄ Παρλ. 15,1. 2. Πρβλ. Β΄ Πρβλ. 20,14. 3. Πρβλ. Β΄ Παρλ. 24,20-21. 4. Β΄ Ἔσδρ. 19,20. 5. Μιχ. 3,8. 6. Ἰωὴλ 3,1. 7. Ἀγγ. 2,4-5. 8. Ζαχ. 1,6. 9. Ἡσ. 11,2-3. 10. Ἡσ. 42,1. 11. ἔνθ' ἀν. 12. Ἡσ. 44,3. 13. Ἡσ. 48,16. 14. Ἡσ. 59,21. 15. Ἡσ. 61,1. 16. Ἡσ. 63,10. 17. Ἡσ. 63,11. 18. Ἰεζ. 11,5. 19. Πρβλ. Γέν. 46,29. 20. Λουκ. 15,20.

πάλιν ἐν τῷ Ἰεζεκιήλ· καὶ ἤγαγέ με εἰς γῆν Χαλδαίων εἰς τὴν αἰχμαλωσίαν ἐν ὁράσει, ἐν πνεύματι Θεοῦ[1]. τὰ γὰρ ἄλλα πρότερον ἐν τοῖς περὶ βαπτίσματος ἤκουσας· καὶ ῥανῶ ἐφ' ὑμᾶς ὕδωρ καθαρόν[2], καὶ τὰ ἑξῆς, καὶ δώσω ὑμῖν καρδίαν καινήν, καὶ πνεῦμα καινὸν δώσω ἐν ὑμῖν[3]. καὶ εὐθύς· καὶ τὸ πνεῦμά μου δώσω ἐν ὑμῖν[4]. καὶ πάλιν· καὶ ἐγίνετο ἐπ' ἐμὲ χεὶρ κυρίου καὶ ἐξήγαγέ με ἐν πνεύματι κυρίου[5].

ΛΑ'. Τοῦτο ἐσόφισε τὴν ψυχὴν τοῦ Δανιήλ, ἵνα γένηται δικαστὴς πρεσβυτέρων ὁ νέος. κατεκρίθη Σωσάννα ἡ σώφρων ὡς ἀκόλαστος. ἔκδικος οὐκ ἦν. τίς γὰρ ἐξῃρεῖτο ἀπὸ τῶν ἀρχόντων; ἀπήγετο τὴν ἐπὶ θανάτῳ. εἰς χεῖρας ἦν λοιπὸν τῶν δημίων. ἀλλ' ὁ βοηθὸς παρῆν, ὁ παράκλητος, τὸ πνεῦμα τὸ ἁγιάζον πᾶσαν νοητὴν φύσιν. δεῦρο δή μοι, φησὶ τῷ Δανιήλ, ὁ νέος ἔλεγξον πρεσβύτας νοσήσαντας τὰ νεότητος ἁμαρτήματα. γέγραπται γάρ· ἐξήγειρεν ὁ Θεὸς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐπὶ παιδαρίου νεωτέρου[6]. καὶ ἵνα συντόμως παρέλθωμεν, διὰ τῆς ἀποφάσεως τοῦ Δανιὴλ ἐσώθη ἡ σώφρων. μαρτυρίας ἕνεκεν ταῦτα παραφέρομεν· οὐ γὰρ ἐξηγήσεως ὁ καιρός.

246 Ἤιδει καὶ Ναβουχοδονόσορ ὅτι ἔστιν ἐν τῷ Δανιὴλ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. φησὶ γὰρ πρὸς αὐτόν· Βαλτάσαρ ὁ ἄρχων τῶν ἐπαοιδῶν, τοῦτο ἐγὼ ἔγνων, ὅτι πνεῦμα Θεοῦ ἅγιον ἐν σοί[7]. ἓν ἀληθὲς εἶπε καὶ ἓν ψεῦδος. ὅτι μὲν γὰρ ἔσχε πνεῦμα ἅγιον, ἀληθὲς ἦν, οὐκ ἦν δὲ ἄρχων τῶν ἐπαοιδῶν. οὐ γὰρ ἦν μάγος, ἀλλ' ἐκ πνεύματος ἁγίου σοφός. καὶ πρὸ τούτου **[964]** δὲ συνέκρινεν αὐτῷ τὴν ὅρασιν τῆς εἰκόνος[8], ἣν αὐτὸς ὁ ἰδὼν οὐκ ᾔδει. εἰπέ μοι, φησί, τὴν ὅρασιν, ἣν ἐγὼ ὁ ἰδὼν οὐκ οἶδα. βλέπεις ἁγίου πνεύματος δύναμιν; ὃ οἱ ἰδόντες οὐκ οἴδασιν, οἱ μὴ ἰδόντες γινώσκουσι καὶ ἑρμηνεύουσιν.

ΛΒ'. Καὶ ἐνῆν μὲν ἀληθῶς πάμπολλα ἐκ τῆς παλαιᾶς διαθήκης ἀναλέξαι καὶ πλατύτερον διηγήσασθαι τὰ περὶ ἁγίου πνεύματος. ἀλλ' ὀλίγος ὁ καιρός· δεῖ δὲ φείδεσθαι καὶ τοῦ συμμέτρου τῆς ἀκροάσεως. ὅθεν τοῖς ἐκ τῆς παλαιᾶς πρὸς τὸ παρὸν τέως ἀρκεσθέντες ἐπὶ τὰ λείποντα ἐκ τῆς καινῆς διαθήκης, εἰ ὁ Θεὸς θέλοι, τῇ ἑξῆς κατηχήσει πάλιν ἐλευσόμεθα.

Ὁ δὲ Θεὸς τῆς εἰρήνης διὰ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ διὰ τῆς ἀγάπης τοῦ πνεύματος[9] πάντας ὑμᾶς τῶν πνευματικῶν καὶ ἐπουρανίων καταξιώσειε δωρεῶν. ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

---

1. Ἰεζ. 11,24. 2. Ἰεζ. 36,25. 3. Ἰεζ. 36,26. 4. Ἰεζ. 36,27. 5. Ἰεζ. 37,1. 6. Δαν. (Σωσ.) 4,5. 7. Δαν. 4,9. 8. Πρβλ. Δαν. 2,31. 9. Πρβλ. Ρωμ. 15,30.

ΠΡΟΣΘΗΚΗ ΕΙΣ ΤΗΝ ΙΣΤ' ΚΑΤΗΧΗΣΙΝ *

248 [964] Α'. Ἀλλ' ὥσπερ Θεοῦ λόγον ἀκούσαντες οὐκ ἀνυπόστατόν τι πρᾶγμα τὸν λόγον ᾠήθημεν οὔτε ἐκ μαθήσεως ἐγγινόμενον οὔτε μετὰ τὸ προενεχθῆναι διαλυόμενον, οὔτε ἄλλο τι πάσχοντα τοιοῦτον οἷα περὶ τὸν ἡμέτερον λόγον θεωρεῖται πάθη, ἀλλ' οὐσιωδῶς ὑφεστῶτα προαιρετικόν τε καὶ παντοδύναμον, οὕτω καὶ πνεῦμα μεμαθηκότες Θεοῦ, τὸ συμπαρομαρτοῦν τῷ λόγῳ καὶ φανεροῦν αὐτοῦ τὴν ἐνέργειαν, οὐ πνοὴν ἄσθματος ἐννοοῦμεν, (ἦ γὰρ ἂν καθαιροῖτο πρὸς ταπεινότητα τὸ μεγαλεῖον τῆς θείας δυνάμεως, εἰ καθ' ὁμοιότητα τοῦ ἡμετέρου καὶ τὸ ἐν αὐτῇ πνεῦμα ὑπονοοῖτο), ἀλλὰ δύναμιν οὐσιώδη, αὐτὴν ἐφ' ἑαυτῆς ἐν ἰδιαζούσῃ ὑποστάσει θεωρουμένην, οὔτε χωρισθῆναι τοῦ Θεοῦ, ἐν ᾧ ἔστιν ἢ λόγου τοῦ Θεοῦ, ᾧ παρομαρτεῖ δυναμένην, οὔτε εἰς τὸ ἀνύπαρκτον ἀναχεομένην, ἀλλὰ καθ' ὁμοιότητα τοῦ Θεοῦ Λόγου καθ' ὑπόστασιν οὖσαν, προαιρετικήν, αὐτοκίνητον, ἐνεργόν, πάντοτε τὸ ἀγαθὸν προαιρουμένην καὶ πρὸς πᾶσαν πρόθεσιν σύνδρομον ἔχουσαν τῇ βουλήσει τὴν δύναμιν.

[965] Β'. Ἔστι γὰρ πνεῦμα Θεοῦ ἀγαθόν. φησὶν ὁ Δαβίδ· καὶ τὸ πνεῦμά σου τὸ ἀγαθὸν ὁδηγήσει με ἐν γῇ εὐθείᾳ[1]. τοῦτο οὖν ἐστι τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ εἰς ὃ πιστεύομεν, τὸ πνεῦμα τὸ μακάριον, τὸ ἀΐδιον, τὸ ἄτρεπτον, τὸ ἀναλλοίωτον, τὸ ἀνέκφραστον, τὸ κυριεῦον καὶ βασιλεῦον πάσης τῆς γεννητικῆς οὐσίας, ὁρατῶν τε καὶ ἀοράτων φύσεων, τὸ δεσπόζον ἀγγέλων τε καὶ ἀρχαγγέλων, ἐξουσιῶν, ἀρχῶν, κυριοτήτων, θρόνων, τὸ δημιουργὸν πάσης οὐσίας, τὸ σύνθρονον τῆς τοῦ πατρὸς καὶ **249** υἱοῦ δόξης, τὸ βασιλεῦον ἀνάρχως καὶ ἀτελευτήτως ἅμα πατρὶ καὶ υἱῷ, παρόντων (legendum παρουσῶν, vel potius παριουσῶν, praetereuntibus) τῶν γεννητῶν ὑποστάσεων, τὸ ἁγιάζον τὰ λειτουργικὰ πνεύματα εἰς διακονίαν ἀποστελλόμενα διὰ τοὺς μέλλοντας κληρονομεῖν σωτηρίαν[2], τὸ καταβὰν ἐπὶ τὴν ἁγίαν καὶ μακαρίαν παρθένον Μαριάμ, ἐξ ἧς ἐγεννήθη ὁ Χριστὸς κατὰ σάρκα[3], καὶ ἐπ' αὐτὸν τὸν κύριον σωματικῷ εἴδει περιστερᾶς[4] ἐν Ἰορδάνῃ ποταμῷ, τὸ γενόμενον ἐπὶ τοὺς ἀποστόλους ἐν ἡμέρᾳ πεντηκοστῆς ἐν εἴδει πυρινῶν γλωσσῶν[5], τὸ δοτικὸν καὶ παρεκτικὸν πάντων τῶν ἐν ἐκκλησίᾳ πνευματικῶν χαρισμάτων[6], τὸ ἐκ τοῦ πατρὸς ἐκπορευόμενον[7], τὸ ἐκ θεότητος πατρὸς καὶ υἱοῦ ὑπάρχον, τὸ ὁμοούσιον πατρὸς καὶ υἱοῦ ὑπάρχον, ἀχώριστόν τε καὶ ἀδιαίρετον.

---

* Τὸ πρῶτον μέρος τοῦ ἀνωτέρω κειμένου εἶναι ἀπόσπασμα ληφθὲν ἐκ τοῦ «Κατηχητικοῦ Λόγου» τοῦ Ἁγ. Γρηγορίου τ. ῦ Νύσσης (κεφ. β'), τὸ δὲ ἕτερον τμῆμα εἰς τίνα συγγραφέα ἀνήκει δὲν κατέστη δυνατὸν νὰ καθορίσωμεν. Τὰ ἀνωτέρω διαλαμβάνονται ἐν τῷ Κοϊνσλιανῷ κώδικι (ια' αἱ.).

1. Πρβλ. Ψαλμ. 142,10. 2. Πρβλ. Ἑβρ. 1,14. 3. Πρβλ. Λουκ. 1,34. Ματθ. 1,16. 4. Πρβλ. Λουκ. 3,22. 5. Πρβλ. Πράξ. 2,3. 6. Πρβλ. Α' Κορ. 12,4. 7. Πρβλ. Ἰω. 15,26.

ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ ΙΖ'

250 [968] Φ ω τ ι ζ ο μ έ ν ω ν, ἐν Ἱεροσολύμους σχεδιασθεῖσα. τῶν περὶ ἁγίου πνεύματος τὰ λοιπά. καὶ ἀνάγνωσις ἐκ τῆς πρὸς Κορινθίους πρώτης· ᾧ μ ὲ ν γ ὰ ρ δ ι ὰ τ ο ῦ π ν ε ύ μ α τ ο ς δ ί δ ο τ α ι λ ό γ ο ς σ ο φ ί α ς[1], καὶ τὰ ἑξῆς.

Α'. Ἐν μὲν τῇ πρὸ ταύτης κατηχήσει τῶν περὶ πνεύματος ἁγίου μαρτυριῶν ὀλίγον τι μέρος κατὰ δύναμιν παρεθέμεθα ταῖς τῆς ὑμετέρας ἀγάπης ἀκοαῖς, ἐν δὲ τῷ παρόντι τῶν λειπουσῶν ἐκ τῆς καινῆς διαθήκης κατὰ τὸ ἐγχωροῦν πάλιν ἐφαψόμεθα Θεοῦ θέλοντος, τότε μὲν διὰ τὸ τῆς ἀκοῆς σύμμετρον τὴν προθυμίαν ἐπισχόντες (ἀκόρεστος γὰρ ὁ πνεύματος ἁγίου λόγος), νυνὶ δὲ τῶν λειπόντων μέρος τι πάλιν ὀλίγον ἐροῦντες (τὸ γὰρ καλύπτεσθαι τὴν ἡμετέραν ἀσθένειαν τῷ τῶν γεγραμμένων πλήθει μετ' εὐγνωμοσύνης καὶ νῦν ὁμολογοῦμεν), οὐκ ἀνθρωπίνοις καὶ σήμερον κεχρημένοι σοφίσμασιν (ἀσύμφορον γάρ), ἀλλὰ τὰ ἐκ τῶν θείων γραφῶν μόνον ὑπομιμνήσκοντες (ἀσφαλέστατον γὰρ κατὰ τὸν **[969]** μακάριον ἀπόστολον Παῦλον, ὅς φησιν· ἃ καὶ λαλοῦμεν, οὐκ ἐν διδακτοῖς ἀνθρωπίνης σοφίας λόγοις, ἀλλ' ἐν διδακτοῖς πνεύματος, πνευματικοῖς πνευματικὰ συγκρίνοντες)[2], καὶ παραπλήσια τοῖς ὁδοιποροῦσιν ἢ πλέουσιν ἐπιτελοῦντες, οἳ σκοπὸν ἔχοντες ἕνα μεγίστης ὁδοῦ τῇ μὲν προθυμίᾳ σπεύδουσι, διὰ δὲ τὴν ἀνθρωπίνην ἀσθένειαν διαφόροις πόλεσι παραβάλλειν ἢ λιμέσιν εἰώθασιν.

252 Β'. Αἱ μὲν οὖν περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος διαλέξεις διαιροῦνται, αὐτὸ δὲ ἀδιαίρετόν ἐστιν, ἓν καὶ τὸ αὐτὸ τυγχάνον. ὥσπερ γὰρ ἐν τοῖς περὶ τοῦ πατρὸς λόγοις ποτὲ μὲν περὶ μοναρχίας ἦν ὑμῖν τὸ διδασκόμενον, ποτὲ δὲ πῶς καλεῖται πατὴρ ἢ παντοκράτωρ, ποτὲ δὲ ὅπως δημιουργός ἐστι τῶν ὅλων, καὶ οὐ τὸ διαιρεῖσθαι τὰς κατηχήσεις διαίρεσιν εἶχε τῆς πίστεως (εἷς γὰρ ἦν τε καὶ ἔστιν ὁ τῆς εὐσεβείας σκοπός), καὶ ὥσπερ ἐν τοῖς περὶ τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ τοῦ Θεοῦ ποτὲ μὲν τὰ περὶ τῆς θεότητος, ποτὲ δὲ τὰ περὶ τῆς ἀνθρωπότητος ἐδιδάσκομεν, εἰς πολλὰς μὲν διαλέξεις τοὺς περὶ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ λόγους διαιροῦντες, ἀδιαίρετον δὲ τὴν εἰς αὐτὸν πίστιν καταγγέλλοντες, οὕτω καὶ νῦν τῶν περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος κατηχήσεων διαιρουμένων ἀδιαίρετον καταγγέλλομεν τὴν εἰς αὐτὸ πίστιν. ἓν γάρ ἐστι καὶ τὸ αὐτὸ πνεῦμα τὸ διαιροῦν μὲν τὰ χαρίσματα ἰδίᾳ ἑκάστῳ καθὼς βούλεται[3], αὐτὸ δὲ μόνον ἀδιαίρετον. οὐ γὰρ ἄλλος ἐστὶν ὁ παράκλητος παρὰ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἀλλ' ἕν ἐστι καὶ τὸ αὐτὸ διαφόρως ταῖς προσηγορίαις ὀνομαζόμενον, ζῶν καὶ ὑφεστὼς καὶ λαλοῦν καὶ ἐνεργοῦν καὶ τῶν ὑπὸ Θεοῦ διὰ Χριστοῦ γενομένων λογικῶν ἁπάντων, ἀγγέλων καὶ ἀνθρώπων, ἁγιαστικόν.

---

1. Α' Κορ. 12,8. 2. Α' Κορ. 2,13. 3. Πρβλ. Α' Κορ. 12,11.

Γ'. Ὑπὲρ δὲ τοῦ μὴ ταῖς διαφόροις ὀνομασίαις τοῦ ἁγίου πνεύματος νομίσαι τινὰς ἐξ ἀμαθείας διάφορα εἶναι ταῦτα πνεύματα καὶ μὴ ἓν καὶ τὸ αὐτό, ὅπερ ἐστὶ μόνον, διὰ τοῦτο προασφαλιζομένη σὲ ἡ [972] καθολικὴ ἐκκλησία παρέδωκεν ἐν τῇ τῆς πίστεως ἐπαγγελίᾳ πιστεύειν εἰς ἓν ἅγιον πνεῦμα, τὸν παράκλητον, τὸ λαλῆσαν ἐν τοῖς προφήταις, ὅπως εἰδέναι ἔχοις, ὅτι πολλαὶ μὲν αἱ προσηγορίαι τυγχάνουσιν, ἓν δὲ μόνον ἐστὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. περὶ ὧν προσηγοριῶν νῦν ὀλίγας ὑμῖν ἐκ πολλῶν ἐροῦμεν.

Δ'. Καλεῖται μὲν γὰρ πνεῦμα κατὰ τὸ ἀρτίως ἀνεγνωσμένον, ᾧ μὲν γὰρ διὰ τοῦ πνεύματος δίδοται λόγος σοφίας[1]. καλεῖται δὲ πνεῦμα ἀληθείας, καθὼς ὁ σωτήρ φησιν, ὅταν δ' ἔλθῃ ἐκεῖνος, τὸ πνεῦμα τῆς
254 ἀληθείας[2]. καλεῖται καὶ παράκλητος, καθὼς εἴρηκεν, ἐὰν γὰρ ἐγὼ μὴ ἀπέλθω, ὁ παράκλητος οὐ μὴ ἔλθῃ πρὸς ὑμᾶς[3]. ὅτι δὲ ἓν καὶ τὸ αὐτό ἐστι διαφόροις ταῖς προσηγορίαις ὀνομαζόμενον, δείκνυται σαφῶς ἐκ τούτων. περὶ μὲν γὰρ τοῦ εἶναι τὸ αὐτὸ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον καὶ τὸν παράκλητον εἴρηται, ὁ δὲ παράκλητος τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον[4]. περὶ δὲ τοῦ τὸ αὐτὸ εἶναι καὶ τὸν παράκλητον καὶ τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας εἴρηται καὶ ἄλλον παράκλητον δώσω ὑμῖν, ἵνα μεθ' ὑμῶν μένῃ εἰς τὸν αἰῶνα, τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας[5]. καὶ πάλιν ὅταν δὲ ἔλθῃ ὁ παράκλητος, ὃν ἐγὼ πέμψω ὑμῖν παρὰ τοῦ πατρός, τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας[6].

Καλεῖται καὶ πνεῦμα Θεοῦ, καθὼς γέγραπται· καὶ εἶδον τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ καταβαῖνον[7], καὶ πάλιν, ὅσοι γὰρ πνεύματι Θεοῦ ἄγονται, οὗτοι υἱοὶ Θεοῦ εἰσιν[8]. καλεῖται καὶ πνεῦμα πατρός, καθώς φησιν ὁ σωτήρ· οὐ γὰρ ὑμεῖς ἐστε οἱ λαλοῦντες, ἀλλὰ τὸ πνεῦμα τοῦ πατρὸς ἡμῶν τὸ λαλοῦν ἐν ὑμῖν[9]. καὶ πάλιν ὁ Παῦλος· τούτου χάριν κάμπτω τὰ γόνατά μου πρὸς τὸν πατέρα[10], καὶ ἑξῆς, ἵνα δῷ ὑμῖν κραταιωθῆναι διὰ τοῦ πνεύματος αὐτοῦ[11]. καλεῖται καὶ πνεῦμα κυρίου, καθὼς Πέτρος εἶπε· τί ὅτι συνεφωνήθη ὑμῖν πειράσαι τὸ πνεῦμα κυρίου[12]; καλεῖται καὶ πνεῦμα Θεοῦ καὶ Χριστοῦ, καθὼς γράφει Παῦλος· ὑμεῖς δ' οὐκ ἐστὲ ἐν σαρκί, ἀλλ' ἐν πνεύματι, εἴπερ πνεῦμα Θεοῦ οἰκεῖ ἐν ὑμῖν. εἰ δέ τις πνεῦμα Χριστοῦ οὐκ ἔχει, οὗτος [973] οὐκ ἔστιν αὐτοῦ[13]. καλεῖται καὶ πνεῦμα τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, καθὼς εἴρηται· ὅτι δέ ἐστε υἱοί, ἐξαπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸ πνεῦμα τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ[14]. καλεῖται καὶ πνεῦμα Χριστοῦ, καθὼς γέγραπται· εἰς τίνα ἢ ποῖον καιρὸν ἐδήλου τὸ

1. Α' Κορ. 12,8. 2. Ἰω. 16,13. 3. Ἰω. 16,7. 4. Ἰω. 14,26. 5. Πρβλ. Ἰω. 14,16-17. 6. Ἰω. 15,26. 7. Πρβλ. Ἰω. 1,32. 8. Ρωμ. 8,14. 9. Ματθ. 10,20. 10. Ἐφεσ. 3,14. 11. Ἐφεσ. 3,16. 12. Πράξ. 5,9. 13. Ρωμ. 8,9. 14. Γαλ. 4,6.

ἐν αὐτοῖς πνεῦμα Χριστοῦ[1]. καὶ πάλιν· διὰ τῆς ὑμῶν δεήσεως καὶ ἐπιχορηγίας τοῦ πνεύματος [τοῦ] Ἰησοῦ Χριστοῦ[2].

256 Ε΄. Πρὸς δὲ τούτοις καὶ ἄλλας πάλιν τοῦ ἁγίου πνεύματος ὀνομασίας εὑρήσεις. καλεῖται μὲν γὰρ πνεῦμα ἁγιωσύνης, ὡς γέγραπται· κατὰ πνεῦμα ἁγιωσύνης[3]. καλεῖται καὶ πνεῦμα υἱοθεσίας, ὡς Παῦλός φησιν· οὐ γὰρ ἐλάβετε πνεῦμα δουλείας πάλιν εἰς φόβον, ἀλλ' ἐλάβετε πνεῦμα υἱοθεσίας, ἐν ᾧ κράζομεν ἀββᾶ ὁ πατήρ[4]. καλεῖται καὶ πνεῦμα ἀποκαλύψεως, καθὼς γέγραπται· δῴη ὑμῖν πνεῦμα σοφίας καὶ ἀποκαλύψεως ἐν ἐπιγνώσει αὐτοῦ[5]. καλεῖται καὶ πνεῦμα ἐπαγγελίας, καθὼς ὁ αὐτός φησιν· ἐν ᾧ καὶ ὑμεῖς πιστεύσαντες ἐσφραγίσθητε τῷ πνεύματι τῆς ἐπαγγελίας τῷ ἁγίῳ[6]. καλεῖται καὶ πνεῦμα χάριτος, ὡς ὅτε πάλιν λέγει· καὶ τὸ πνεῦμα τῆς χάριτος ἐνυβρίσας[7]. καὶ ἄλλαις δὲ προσηγορίαις πλείοσιν ὀνομάζεται τοιαύταις. ἤκουσας δὲ σαφῶς καὶ ἐν τῇ πρὸ ταύτης κατηχήσει, ὅτι ἐν μὲν τοῖς ψαλμοῖς ποτὲ μὲν ἀγαθόν, ποτὲ δὲ ἡγεμονικὸν ὀνομάζεται, ἐν δὲ τῷ Ἡσαΐᾳ σοφίας καὶ συνέσεως καὶ βουλῆς καὶ ἰσχύος καὶ γνώσεως καὶ εὐσεβείας καὶ φόβου Θεοῦ προσηγορεύετο[8].

Δι' ὧν ἁπάντων, τῶν τε πρότερον εἰρημένων καὶ τῶν νῦν, συνίσταται, διαφόρους μὲν εἶναι τὰς προσηγορίας, ἓν δὲ καὶ τὸ αὐτὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ζῶν καὶ ὑφεστώς, καὶ πάντοτε πατρὶ καὶ υἱῷ συμπαρόν, οὐκ ἀπὸ στόματος καὶ χειλέων πατρὸς ἢ υἱοῦ λαλούμενον ἢ ἀναπνεόμενον, οὔτε εἰς ἀέρα διαχεόμενον, **[976]** ἀλλ' ἐνυπόστατον, λαλοῦν αὐτὸ καὶ ἐνεργοῦν καὶ οἰκονομοῦν καὶ ἁγιάζον, ἀδιαστάτου δηλαδὴ καὶ συμφώνου καὶ μιᾶς οὔσης τῆς σωτηριώδους οἰκονομίας εἰς ἡμᾶς τῆς ἐκ πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος, καθὼς **258** καὶ πρῴην εἰρήκαμεν. μνημονεύειν γὰρ ὑμᾶς ἐκείνων ἄρτι λεγομένων βούλομαι, καὶ εἰδέναι σαφῶς, ὅτι οὐχ ἕτερον μὲν ἐν νόμῳ καὶ προφήταις, ἕτερον δὲ ἐν εὐαγγελίοις καὶ ἀποστόλοις, ἀλλ' ἕν ἐστι καὶ τὸ αὐτὸ πνεῦμα ἅγιον τὸ ἐν παλαιᾷ τε καὶ καινῇ διαθήκῃ τὰς θείας λαλῆσαν γραφάς.

Ϛ΄. Τοῦτο τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιόν ἐστι τὸ ἐλθὸν ἐπὶ τὴν ἁγίαν παρθένον Μαρίαν. ἐπειδὴ γὰρ Χριστὸς ἦν ὁ μονογενὴς ὁ γεννώμενος, δύναμις ὑψίστου ἐπεσκίαζεν αὐτῇ, καὶ πνεῦμα ἅγιον ἐπελθὸν ἐπ' αὐτὴν[9] ἡγίαζεν αὐτὴν πρὸς τὸ δυνηθῆναι δέξασθαι τὸν δι' οὗ πάντα ἐγένετο[10]. οὐ χρεία δέ μοι πολλῶν λόγων, ἵνα μάθῃς ὅτι ἀρρύπαρος καὶ ἄχραντος ἡ γέννησις· ἔμαθες γάρ. Γαβριὴλ ἐστιν ὁ λέγων πρὸς αὐτήν· ἐγὼ κήρυξ εἰμὶ τῶν γενησομένων, ἀλλ' οὐ συνεργός. εἰ γὰρ καὶ ἀρχάγγελος, ἀλλ' οἶδά μου τὴν τάξιν. καὶ τὸ μὲν χαίρειν ἐγὼ εὐαγγελίζομαί σοι, τὸ δὲ πῶς τέξῃ οὐκ ἀπὸ τῆς ἐμῆς χάριτος. πνεῦμα ἅγιον

---

1. Α΄ Πέτρ. 1,11. 2. Φιλιπ. 1,19. 3. Ρωμ. 1,4. 4. Ρωμ. 8,15. 5. Ἐφεσ. 1,17. 6. Ἐφεσ. 1,13. 7. Ἑβρ. 10,29. 8. Πρβλ. Ἡσ. 11,2. 9. Πρβλ. Λουκ. 1,35. 10. Πρβλ. Ἰω. 1,3.

ἐπελεύσεται ἐπὶ σέ, καὶ δύναμις ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι. διὸ καὶ τὸ γεννώμενον ἅγιον κληθήσεται υἱὸς Θεοῦ[1].

[977] Ζʹ. Τοῦτο τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐνήργησεν ἐν τῇ Ἐ λ ι σ ά β ε τ. οὐ γὰρ μόνον παρθένους οἶδεν, ἀλλὰ γνωρίζει καὶ ἐγγάμους, ἐὰν κατὰ νόμον ᾖ ὁ γάμος. καὶ ἐπλήσθη πνεύματος ἁγίου ἡ Ἐλισάβετ[2] καὶ ἐπροφήτευσεν. καί φησιν ἡ καλὴ δουλὶς περὶ τοῦ ἑαυτῆς κυρίου· καὶ πόθεν μοι τοῦτο, ἵνα ἔλθῃ πρός με ἡ μήτηρ τοῦ κυρίου μου[3]; ἐμακάριζε γὰρ ἑαυτὴν ἡ Ἐλισάβετ. τούτου τοῦ ἁγίου πνεύματος πλησθεὶς καὶ Ζ α χ α ρ ί α ς ὁ τοῦ Ἰωάννου πατὴρ προεφήτευσε λέγων[4], ὅσων τε ἀγαθῶν πρόξενός ἐστιν ὁ μονογενής, καὶ ὅτι πρόδρομος διὰ βαπτίσματος Ἰωάννης ἐκείνου. ὑπὸ τούτου τοῦ ἁγίου πνεύματος χρηματισθεὶς καὶ Σ υ μ ε ὼ ν ὁ δίκαιος μὴ ἰδεῖν θάνατον πρὶν ἢ ἴδῃ τὸν χριστὸν κυρίου[5], δεξάμενος αὐτὸν εἰς τὰς ἀγκάλας ἐν τῷ ἱερῷ τὰ περὶ αὐτοῦ σαφῶς ἐμαρτύρησεν[6].

260 Ηʹ. Καὶ Ἰ ω ά ν ν η ς δὲ ὁ πνεύματος ἁγίου πλησθεὶς ἐκ κοιλίας μητρὸς αὐτοῦ διὰ τοῦτο ἡγιάσθη, ἵνα βαπτίσῃ τὸν κύριον, οὐ διδοὺς τὸ πνεῦμα, ἀλλὰ τὸν διδόντα τὸ πνεῦμα εὐαγγελιζόμενος. φησὶ γάρ· ἐγὼ ὑμᾶς βαπτίζω ἐν ὕδατι εἰς μετάνοιαν, ὁ δὲ ὀπίσω μου ἐρχόμενος[7], καὶ ἑξῆς, αὐτὸς ὑμᾶς βαπτίσει ἐν πνεύματι ἁγίῳ καὶ πυρί[8]. πυρὶ δὲ διατί; ἐπειδὴ ἐν πυρίναις γλώσσαις ἡ τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐγένετο κάθοδος[9]. περὶ οὗ λέγει χαίρων ὁ κύριος· πῦρ ἦλθον βαλεῖν ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ τί θέλω, εἰ ἤδη ἀνήφθη[10];

Θʹ. Τοῦτο τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον κατῆλθε βαπτιζομένου τοῦ κυρίου, πρὸς τὸ μὴ λαθεῖν τοῦ βαπτιζομένου τὴν ἀξίαν, καθὼς Ἰωάννης φησίν· ἀλλ' ὁ πέμψας με βαπτίζειν ἐν ὕδατι ἐκεῖνός μοι εἶ**[980]**πεν· ἐφ' ὃν ἂν ἴδῃς τὸ πνεῦμα καταβαῖνον καὶ μένον ἐπ' αὐτόν, οὗτός ἐστιν ὁ βαπτίζων ἐν πνεύματι ἁγίῳ[11].

Ἀλλὰ βλέπε τί λέγει τὸ εὐαγγέλιον. ἠνεῴχθησαν οἱ οὐρανοί. ἠνεῴχθησαν δὲ διὰ τὴν ἀξίαν τοῦ καταβάντος. ἰδοὺ γάρ, φησίν, ἠνεῴχθησαν οἱ οὐρανοί, καὶ εἶδε τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ καταβαῖνον ὡς περιστερὰ καὶ ἐρχόμενον ἐπ' αὐτόν[12], αὐτοκινήτῳ δηλονότι τῇ καταβάσει. ἔδει γάρ, ὡς ἐξηγήσαντό τινες, τὰς ἀπαρχὰς καὶ τὰ πρωτεῖα τοῦ ἁγίου πνεύματος τῶν βαπτιζομένων τῇ ἀνθρωπότητι τοῦ σωτῆρος παρασχεθῆναι τοῦ τὴν τοιαύτην διδόντος χάριν. κατῆλθε δὲ ἴσως ἐν εἴδει περιστερᾶς, ὥς φασί τινες, τῆς καθαρᾶς καὶ ἀκάκου καὶ ἀκεραίου καὶ ταῖς ὑπὲρ γεννωμένων τέκνων καὶ συγχωρήσεως ἁμαρτιῶν εὐχαῖς συνεργούσης τύπον παραδηλοῦν, καθὼς αἰνιγματωδῶς **262** προείρηται περὶ τοῦ τὸν Χριστὸν ὀφθαλμοφανῶς οὕτως ἐπιδειχθῆ**[981]**ναι. ἐν γὰρ τοῖς ᾄσμασι περὶ τοῦ νυμφίου προσφωνεῖ καὶ λέγει· οἱ ὀφθαλμοί σοι ὡς περιστεραὶ ἐπὶ πληρώματα ὑδάτων[13].

---

1. Λουκ. 1,35. 2. Λουκ. 1,41. 3. Λουκ. 1,43. 4. Πρβλ. Λουκ. 1,67. 5. Λουκ. 2,26. 6. Πρβλ. Λουκ. 2,28. 7. Ματθ. 3,11. 8. ἔνθ' ἀν. 9. Πρβλ. Πράξ. 2,3. 10. Λουκ. 12,49. 11. Ἰω. 1,33. 12. Ματθ. 3,16. 13. Ἆσμ. 5,12.

Ι΄. Ταύτης ἔφερε τύπον μερικῶς κατά τινας ἡ ἐπὶ Νῶε περιστερά. ὥσπερ γὰρ ἐπ' ἐκείνου διὰ ξύλου καὶ ὕδατος αὐτοῖς μὲν ἐγένετο ἡ σωτηρία, καινῆς δὲ γενέσεως ἀρχή, καὶ ἡ περιστερὰ ἀνέστρεψε πρὸς αὐτὸν τὸ πρὸς ἑσπέραν ἔχουσα φύλλον ἐλαίας[1]· οὕτω, φασί, καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον κατῆλθεν ἐπὶ τὸν ἀληθινὸν Νῶε, τὸν τῆς δευτέρας γενέσεως ποιητήν, τὸν παντοίων γενῶν προαιρέσεις εἰς τὸ αὐτὸ συνάγοντα, ὧν τύπον ἔφερον αἱ διάφοροι τῶν ἐν τῇ κιβωτῷ ζῴων καταστάσεις, οὗ κατὰ τὴν παρουσίαν οἱ νοητοὶ λύκοι συμβόσκονται μετὰ ἀρνῶν, οὗ ἡ ἐκκλησία ἔχει μοσχάριον καὶ ταῦρον καὶ λέοντα ἅμα βοσκομένους[2], καθὼς μέχρι σήμερον βλέπομεν ἄρχοντας κοσμικοὺς ὑπὸ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀγομένους καὶ διδασκομένους. κατῆλθε τοίνυν, ὡς ἐξηγοῦνταί τινες, ἡ νοητὴ περιστερὰ ἐν τῷ καιρῷ τοῦ βαπτίσματος, ἵνα δείξῃ ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ διὰ ξύλου σταυροῦ σῴζων τοὺς πιστεύοντας, ὁ μέλλων πρὸς ἑσπέραν διὰ τοῦ θανάτου αὐτοῦ χαρίζεσθαι τὴν σωτηρίαν.

ΙΑ΄. Καὶ περὶ μὲν τούτων ἴσως καὶ ἄλλως ἐξηγητέον. αὐτοῦ δὲ τοῦ σωτῆρος καὶ νῦν ἀκουστέον τῶν περὶ ἁγίου πνεύματος ῥημάτων. φησὶ γάρ· ἐὰν μή τις γεννηθῇ ἐξ ὕδατος καὶ πνεύματος, οὐ μὴ εἰσέλθῃ εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ[3]. καὶ ὅτι παρὰ τοῦ πατρὸς ἡ χάρις, λέγει· πόσῳ μᾶλλον ὁ πατὴρ ἐξ οὐρανοῦ δώσει πνεῦμα ἅγιον τοῖς αἰτοῦσιν αὐτόν[4]. καὶ ὅτι τὸν Θεὸν ἐν πνεύματι προσκυνεῖν δεῖ, φησίν· ἀλλ' ἔρχεται ὥρα καὶ νῦν ἔστιν, ὅτε οἱ ἀληθινοὶ προσκυνηταὶ προσ**264**κυνήσουσι τῷ πατρὶ ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ. καὶ γὰρ ὁ πατὴρ τοιούτους ζητεῖ τοὺς προσκυνοῦντας αὐτόν. πνεῦμα ὁ Θεὸς καὶ τοὺς προσκυνοῦντας αὐτὸν ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ δεῖ προσκυνεῖν[5]. καὶ πάλιν· εἰ δὲ ἐγὼ ἐν πνεύματι Θεοῦ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια[6]. καὶ ἑξῆς εὐθύς· διὰ τοῦτο λέγω ὑμῖν, πᾶσα ἁμαρτία καὶ βλασφημία ἀφεθήσεται τοῖς ἀνθρώποις ἡ δὲ τοῦ πνεύματος βλασφημία οὐκ ἀφεθήσεται. καὶ ὃς ἂν εἴπῃ **[984]** λόγον κατὰ τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου, ἀφεθήσεται αὐτῷ, ὃς δ' ἂν εἴπῃ λόγον κατὰ τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου, οὐκ ἀφεθήσεται αὐτῷ οὔτε ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ οὔτε ἐν τῷ μέλλοντι[7].

Καὶ πάλιν φησί· κἀγὼ ἐρωτήσω τὸν πατέρα, καὶ ἄλλον παράκλητον δώσει ὑμῖν, ἵνα μεθ' ὑμῶν ᾖ εἰς τὸν αἰῶνα, τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὃ ὁ κόσμος οὐ δύναται λαβεῖν, ὅτι οὐ θεωρεῖ αὐτὸ οὐδὲ γινώσκει αὐτό. ὑμεῖς δὲ γινώσκετε αὐτό, ὅτι παρ' ὑμῖν μένει καὶ ἐν ὑμῖν ἔσται[8]. καὶ πάλιν λέγει· ταῦτα λελάληκα ὑμῖν παρ' ὑμῖν μένων. ὁ δὲ παράκλητος, τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὃ πέμψει ὁ πατὴρ ἐν τῷ ὀνόματί μου, ἐκεῖνος διδάξει ὑμᾶς πάντα καὶ ὑπομνήσει ὑμᾶς πάντα, ἃ εἶπον ὑμῖν[9]. καὶ πάλιν φησίν· ὅταν δὲ ἔλθῃ ὁ παράκλητος, ὃν ἐγὼ πέμ-

---

1. Πρβλ. Γέν. 8,11. 2. Πρβλ. Ἡσ. 11,6. 65,25. 3. Ἰω. 3,5. 4. Λουκ. 11,13. 5. Ἰω. 4,23-24. 6. Ματθ. 12,28. 7. Ματθ. 12,31-32. 8. Ἰω. 14,16-17. 9. Ἰω. 14,25-26.

ψω ὑμῖν παρὰ τοῦ πατρός, τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὃ παρὰ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεται, ἐκεῖνος μαρτυρήσει περὶ ἐμοῦ[1]. καὶ πάλιν ὁ σωτήρ· ἐὰν γὰρ ἐγὼ μὴ ἀπέλθω, ὁ παράκλητος οὐ μὴ ἔρχεται πρὸς ὑμᾶς. ἐὰν δὲ πορευθῶ, πέμψω αὐτὸν πρὸς ὑμᾶς. καὶ ἐλθὼν ἐκεῖνος ἐλέγξει τὸν κόσμον περὶ ἁμαρτίας καὶ περὶ δικαιοσύνης καὶ περὶ κρίσεως[2]. καὶ ἑξῆς πάλιν· ἔτι πολλὰ ἔχω λέγειν ὑμῖν, ἀλλ' οὐ δύνασθε βαστάζειν ἄρτι. ὅταν δὲ ἔλθῃ ἐκεῖνος, τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας, διηγήσεται ὑμῖν τὴν ἀλήθειαν πᾶσαν. οὐ γὰρ ἀφ' ἑαυτοῦ λαλήσει, ἀλλ' ὅσα ἂν ἀκούσῃ λαλήσει, καὶ τὰ ἐρχόμενα ἀναγγελεῖ ὑμῖν. ἐκεῖνος ἐμὲ δοξάσει, ὅτι ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήψεται καὶ ἀναγγελεῖ ὑμῖν. πάντα ὅσα ἔχει ὁ πατὴρ ἐμά ἐστιν. διὰ τοῦτο εἶπον ὑμῖν ὅτι ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήψεται καὶ ἀναγγελεῖ ὑμῖν[3].

266 Αὐτοῦ τοῦ μονογενοῦς νῦν ἀνέγνων σοι τὰς φωνάς, ἵνα μὴ προσέχῃς ἀνθρωπίνοις ῥήμασιν.

ΙΒʹ. Τούτου τοῦ ἁγίου πνεύματος τὴν κοινωνίαν ἐχαρίσατο τοῖς ἀποστόλοις. γέγραπται γάρ· καὶ τοῦτο εἰπὼν ἐνεφύσησε, καὶ λέγει αὐτοῖς· λάβετε πνεῦμα ἅγιον. ἐάν τινων ἀφῆτε τὰς ἁμαρτίας, ἀφίενται αὐτοῖς, ἐάν τινων κρατῆτε, κεκράτηνται[4]. δεύτερον ἐμφύσημα τοῦτο, ἐπειδὴ τὸ πρῶτον ἠμαυρώθη διὰ τὰς ἑκουσίους ἁμαρτίας. ἵνα πληρωθῇ τὸ γεγραμμένον· ἀνέβη ἐμφυσῶν εἰς πρόσωπόν σου, ἐξαιρούμενός σε ἐκ θλίψεως[5]. τὸ δὲ ἀνέβη πόθεν; ἐκ τοῦ ᾅδου. οὕτω γὰρ διηγήσατο τὸ εὐαγγέλιον, ὅτι μετὰ τὴν ἀνάστασιν τότε ἐνεφύσησεν.

Ἀλλὰ δίδωσι μὲν νῦν τὴν χάριν, ἐπιδαψιλεύεται δὲ ἐπὶ πλεῖον. καί φησι πρὸς αὐτούς· ἕτοι[985]μος μέν εἰμι τοῦ δοῦναι καὶ νῦν, οὔπω δὲ τὸ ἀγγεῖον χωρεῖ. τέως μὲν οὖν λάβετε τὴν χάριν, ὅσην χωρεῖτε, ἐκδέχεσθε δὲ καὶ πλείονα. ὑμεῖς δὲ καθίσατε ἐν τῇ πόλει Ἱερουσαλήμ, ἕως ἂν ἐνδύσησθε δύναμιν ἐξ ὕψους[6]. νῦν λάβετε μερικῶς, τότε φορέσετε αὐτοτελῶς. ὁ μὲν γὰρ δεχόμενος πολλάκις μερικῶς ἔχει τὸ διδόμενον, ὁ δὲ ἐνδυόμενος ὑπὸ τῆς στολῆς πανταχόθεν περιέχεται. μὴ φοβηθῆτε, φησίν, ὅπλα διαβόλου καὶ βέλη· φορέσετε γὰρ δύναμιν πνεύματος ἁγίου. μνημονεύετε δὲ τῶν ἀρτίως εἰρημένων, ὅτι πνεῦμα οὐ μεμέρισται, ἀλλ' ἡ δι' αὐτοῦ χάρις.

ΙΓʹ. Ἀνῆλθε τοίνυν ὁ Ἰησοῦς εἰς οὐρανοὺς καὶ τὴν ἀπαγγελίαν ἐπλήρωσεν. εἶπε γὰρ πρὸς αὐτούς· ἐγὼ ἐρωτήσω τὸν πατέρα, καὶ ἄλλον παράκλητον δώσει ὑμῖν[7]. ἐκαθέζοντο ἐκδεχόμενοι τὴν παρουσίαν τοῦ ἁγίου πνεύματος, καὶ ἐν τῷ συμπληροῦσθαι τὴν ἡμέραν τῆς πεντηκοστῆς[8] ἐνταῦθα ἐν τῇ πόλει ταύτῃ Ἱερουσαλὴμ — ἡμέτερον

---

1. Ἰω. 15,26. 2. Ἰω. 16,7-8. 3. Ἰω. 16,12-15. 4. Ἰω. 20,22-23. 5. Ναούμ 2,2. 6. Λουκ. 24,49. 7. Ἰω. 14,16. 8. Πράξ. 2,1.

γὰρ καὶ τοῦτο τὸ ἀξίωμα, καὶ λαλοῦμεν οὐ περὶ τῶν παρ' ἑτέροις γεγενημένων ἀγαθῶν, **268** ἀλλὰ περὶ τῶν παρ' ἡμῖν κεχαρισμένων — τῆς πεντηκοστῆς οὖν οὔσης ἐκαθέζοντο, καὶ κατήρχετο ὁ παράκλητος ἐξ οὐρανοῦ, ὁ φρουρὸς καὶ ἁγιοποιὸς τῆς ἐκκλησίας, ὁ διοικητὴς τῶν ψυχῶν, ὁ κυβερνήτης τῶν χειμαζομένων, ὁ φωταγωγὸς τῶν πεπλανημένων καὶ ἀθλοθέτης τῶν ἀγωνιζομένων καὶ στεφανωτὴς τῶν νενικηκότων.

ΙΔ'. Κατήρχετο δέ, ἵνα ἐνδύσῃ δύναμιν καὶ ἵνα βαπτίσῃ τοὺς ἀποστόλους. λέγει γὰρ ὁ κύριος· ὑμεῖς βαπτισθήσεσθε ἐν πνεύματι ἁγίῳ οὐ μετὰ πολλὰς ταύτας ἡμέρας[1]. οὐ μερικὴ ἡ χάρις, ἀλλ' αὐτοτελὴς ἡ δύναμις. ὥσπερ γὰρ ὁ ἐνδύνων ἐν τοῖς ὕδασι καὶ βαπτιζόμενος πανταχόθεν ὑπὸ τῶν ὑδάτων περιβάλλεται, οὕτω καὶ ὑπὸ τοῦ πνεύματος ἐβαπτίσθησαν ὁλοτελῶς. ἀλλὰ τὸ μὲν ὕδωρ ἔξωθεν περιχεῖται, τὸ δὲ πνεῦμα καὶ τὴν ἔνδοθεν ψυχὴν βαπτίζει ἀπαραλείπτως. καὶ τί θαυμάζεις; λάβε ὑπόδειγμα σωματικόν, μικρὸν μὲν καὶ εὐτελές, χρήσιμον δὲ τοῖς ἀφελεστέροις. εἰ τὸ πῦρ διὰ τῆς παχύτητος τοῦ σιδήρου διαβαῖνον ἔνδον τὸ ὅλον ἀπεργάζεται πῦρ καὶ ὁ ψυχρὸς γίνεται ζεστός, καὶ ὁ μέλας γίνεται ἐκλάμπων, εἰ σῶμα ὂν τὸ πῦρ ἐν σώματι σιδήρου ἐνδῦνον οὕτως ἀπαρεμποδίστως ἐργάζεται, τί θαυμάζεις, εἰ πνεῦμα ἅγιον ἐν τοῖς ἐνδοτάτοις τῆς ψυχῆς εἰσέρχεται;

ΙΕ'. Ἵνα δὲ τοσαύτης χάριτος κατερχομένης μὴ ἀγνοηθῇ τὸ μέγεθος, σάλπιγξ ὥσπερ ἐπουράνιος ἤχησεν. ἐγένετο γὰρ ἄφνω ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἦχος **[988]** ὥσπερ φερομένης πνοῆς βιαίας[2] σημαινούσης τὴν παρουσίαν τοῦ χαριζομένου τοῖς ἀνθρώποις μετὰ βίας ἁρπάζειν τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, ἵνα καὶ ὀφθαλμοὶ ἴδωσι τὰς πυρίνας γλώσσας καὶ ὦτα ἐπακούσῃ τοῦ ἤχου. καὶ ἐπλήρωσεν ὅλον τὸν οἶκον, οὗ ἦσαν καθήμενοι[3]. δοχεῖον γέγονε τοῦ νοητοῦ ὕδατος ὁ οἶκος. οἱ μαθηταὶ ἔνδον ἐκαθέζοντο καὶ ὁ οἶκος πᾶς **270** ἐπλήσθη. ἐβαπτίσθησαν τοίνυν ἀνελλιπῶς κατὰ τὴν ἐπαγγελίαν, ἐνεδύθησαν ψυχῇ τε καὶ σώματι θείαν ἔνδυσιν καὶ σωτήριον.

Καὶ ὤφθησαν αὐτοῖς διαμεριζόμεναι γλῶσσαι ὡσεὶ πυρός, καὶ ἐκάθισεν ἐφ' ἕνα ἕκαστον αὐτῶν, καὶ ἐπλήσθησαν ἅπαντες πνεύματος ἁγίου[4]. πυρὸς μετέλαβον, οὐ καταφλεκτικοῦ, ἀλλὰ σωτηριώδους πυρός, ἀφανίζοντος μὲν ἀκάνθας ἁμαρτιῶν, λαμπρύνοντος δὲ τὴν ψυχήν. τοῦτο μέλλει νῦν ἔρχεσθαι καὶ ἐφ' ὑμᾶς, καὶ τὰς μὲν ἀκανθώδεις ὑμῶν ἁμαρτίας περιαιρεῖν καὶ ἀναλίσκειν, τὸ δὲ τῆς ψυχῆς ὑμῶν κτῆμα τὸ τίμιον ἔτι λαμπρύνειν καὶ διδόναι ὑμῖν χάριν. ἔδωκε γὰρ καὶ τότε τοῖς ἀποστόλοις. ἐν εἴδει πυρίνων γλωσσῶν ἐπεκαθέζοντο αὐτοῖς, ἵνα διαδήματα καινότερα περιθῶνται πνευ-

1. Πράξ. 1,5. 2. Πράξ. 2,2. 3. Ἔνθ' ἀν. 4. Πράξ. 2,3-4.

ματικὰ διὰ πυρίνων γλωσσῶν ἐπὶ κεφαλῆς. φλογίνη ῥομφαία πρότερον ἐκώλυε πύλας παραδείσου[1], πυρίνη γλῶσσα σωτηριώδης ἀποκατέστησε τὴν χάριν.

ΙϚʹ. Καὶ ἤρξαντο λαλεῖν ἑτέραις γλώσσαις, καθὼς τὸ πνεῦμα ἐδίδου ἀποφθέγγεσθαι αὐτοῖς[2]. Γαλιλαῖος ὁ Πέτρος καὶ Ἀνδρέας ἢ ἐπέρσιζεν ἢ ἐμήδιζεν. Ἰωάννης καὶ οἱ λοιποὶ ἀπόστολοι πᾶσαν γλῶσσαν ἐλάλουν τοῖς ἀπὸ τῶν ἐθνῶν. οὐ γὰρ νῦν ἐνταῦθα ἤρξατο τῶν ξένων πλήθη συναθροίζεσθαι πανταχόθεν, ἀλλ' ἐκ τότε. ποῖος τοσοῦτος διδάσκαλος εὑρίσκεται διδάσκων ἀθρόως, ἃ μὴ μεμαθήκασιν; τοσούτοις ἔτεσι διὰ γραμματικῆς καὶ διὰ τεχνῶν μανθάνουσι μόνον ἑλληνιστὶ καλῶς λαλεῖν. καὶ οὐδὲ πάντες λαλοῦσιν ὁμοίως. ἀλλ' ὁ ῥήτωρ μὲν ἴσως κατορθοῖ λαλεῖν καλῶς, ὁ γραμματικὸς δὲ ἐνίοτε οὐ καλῶς, καὶ ὁ τὴν γραμματικὴν εἰδὼς τὰ φιλοσοφούμενα οὐκ οἶδεν. τὸ δὲ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἅμα διδάσκει πολλὰς γλώσσας, ἅσπερ ἐν παντὶ τῷ χρόνῳ ἐκεῖνοι οὐκ οἴδασιν. τοῦτό ἐστιν ἀληθῶς σοφία πολλή, **272** τοῦτο θεία δύναμις. ποία σύγκρισις τῆς ἐν πολλῷ χρόνῳ ἀμαθείας ἐκεί**[989]**νων πρὸς τὴν ἀθρόαν καὶ διάφορον καὶ ξένην ἐξαίφνης τῶν γλωσσῶν ἐνέργειαν;

ΙΖʹ. Ἐγένετο σύγχυσις τοῦ πλήθους τῶν ἀκουσάντων[3]. δευτέρα σύγχυσις ἀντὶ τῆς ἐν Βαβυλῶνι πρώτης κακῆς[4]. ἐπὶ μὲν γὰρ τῆς συγχύσεως τῶν γλωσσῶν διαίρεσις ἦν τῆς προαιρέσεως, ἐπειδὴ ἀντίθεον ἦν τὸ φρόνημα, ὧδε δὲ ἀποκατάστασις καὶ ἕνωσις τῶν γνωμῶν, ἐπειδὴ εὐσεβὲς ἦν τὸ σπουδαζόμενον. δι' ὧν ἡ ἀπόπτωσις, διὰ τούτων ἡ ἐπάνοδος. [ὅθεν] ἐθαύμαζον λέγοντες· πῶς ἡμεῖς ἀκούομεν λαλούντων αὐτῶν[5]; οὐδὲν θαυμαστόν, εἰ ὑμεῖς ἀγνοεῖτε. καὶ γὰρ καὶ Νικόδημος ἠγνόησε τοῦ πνεύματος τὴν παρουσίαν, καὶ πρὸς ἐκεῖνον ἐρρέθη· τὸ πνεῦμα ὅπου θέλει πνεῖ, καὶ τὴν φωνὴν αὐτοῦ ἀκούεις, ἀλλ' οὐκ οἶδας πόθεν ἔρχεται καὶ ποῦ ὑπάγει[6]. εἰ δὲ καὶ τὴν φωνὴν αὐτοῦ ἐὰν ἀκούσω, οὐκ οἶδα πόθεν ἔρχεται, αὐτὸ τί ποτέ ἐστι τὴν ὑπόστασιν πῶς δύναμαι διηγήσασθαι;

ΙΗʹ. Ἄλλοι δὲ διαχλευάζοντες ἔλεγον, ὅτι γλεύκους μεμεστωμένοι εἰσίν[7], λέγοντες μὲν ἀληθῶς, ἀλλὰ χλευαστικῶς. νέος γὰρ ἦν ἀληθῶς ὁ οἶνος, καινῆς διαθήκης ἡ χάρις. ἀλλ' ὁ νέος οὗτος οἶνος[8] ἀπὸ νοητῆς ἀμπέλου, πολλάκις ἔτι καρποφορησάσης ἐν προφήταις, καὶ ἐν καινῇ διαθήκῃ βλαστησάσης. ὥσπερ γὰρ αἰσθητῶς ἡ μὲν ἄμπελος ἀεὶ μένει ἡ αὐτή, κατὰ δὲ καιροὺς καινοτέρους ἐκφέρει καρπούς, οὕτω καὶ τὸ αὐτὸ πνεῦμα, μένον ὅπερ ἐστί, καὶ πολλάκις ἐν προφήταις ἐνεργῆσαν, νῦν νέον τι καὶ θαυμάσιον ἐνεδείξατο. ἔφθασε μὲν γὰρ καὶ ἐπὶ τοὺς πατέρας ἡ χάρις, ἀλλ'

---

1. Πρβλ. Γέν. 3,24. 2. Πράξ. 2,4. 3. Πρβλ. Πράξ. 2,6. 4. Πρβλ. Γέν. 11,7-9. 5. Πρβλ. Πράξ. 2,8.6. 6. Ἰω. 3,8. 7. Πρβλ. Πράξ. 2,13. 8. Πρβλ. Ματθ. 9,17.

ὧδε ὑπερβολικῶς. ἐκεῖ μὲν γὰρ μετέσχον ἁγίου πνεύματος, ὧδε δέ, αὐτοτελῶς ἐβαπτίσθησαν.

ΙΘ΄. Ἀλλ' ὁ Πέτρος ὁ ἔχων πνεῦμα ἅγιον καὶ εἰδώς, ὃ ἔχει, φησίν· ἄνδρες Ἰσραηλῖται[1], οἱ τὸν μὲν Ἰωὴλ ἀπαγγέλλοντες, μὴ εἰδότες δὲ τὰ γεγραμμένα, οὐχ, ὡς ὑμεῖς ὑπολαμβάνετε, οὗτοι μεθύουσιν[2]. μεθύουσι γάρ, οὐχ ὡς 274 ὑμεῖς ὑπολαμβάνετε, ἀλλὰ καθὼς γέγραπται· μεθυσθήσονται ἀπὸ πιότητος οἴκου σου καὶ ἐκ τῶν χειμάῤῥων τῆς τρυφῆς σου ποτιεῖς αὐτούς[3]. μεθύουσι μέθην νηφάλιον, νεκρωτικὴν ἁμαρτίας, καὶ καρδίας ζωοποιητικήν, μέθην ἐναντίαν τῆς σωματικῆς. ἡ μὲν γὰρ καὶ τῶν ἐγνωσμένων ἐμποιεῖ λήθην, αὕτη δὲ καὶ τῶν [992] μὴ ἐγνωσμένων τὴν γνῶσιν χαρίζεται. μεθύουσι πιόντες τὸν οἶνον τῆς νοητῆς ἀμπέλου, τῆς λεγούσης· ἐγώ εἰμι ἡ ἄμπελος καὶ ὑμεῖς τὰ κλήματα[4]. εἰ δὲ μὴ πείθεσθέ μοι, ἐκ τοῦ καιροῦ σύνετε τὸ λεγόμενον· ἔστι γὰρ ὥρα τρίτη τῆς ἡμέρας[5]. ὁ γὰρ ἐν τρίτῃ ὥρᾳ σταυρωθείς[6], ὡς Μάρκος φησί, τρίτῃ ὥρᾳ νῦν κατέπεμψε τὴν χάριν. οὐ γὰρ ἄλλη χάρις ἐκείνου καὶ ἄλλη χάρις τούτου, ἀλλ' ὁ τότε σταυρωθεὶς καὶ ἐπαγγειλάμενος ἐπλήρωσεν ὃ ἐπηγγείλατο.

Εἰ δὲ βούλεσθε δέξασθαι καὶ μαρτυρίαν, ἀκούσατε, φησίν· ἀλλὰ τοῦτό ἐστι τὸ εἰρημένον διὰ τοῦ προφήτου Ἰωήλ· καὶ ἔσται μετὰ ταῦτα, λέγει ὁ Θεός, ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ πνεύματός μου[7]. τὸ δὲ ἐκχεῶ πλουσίαν ᾐνίξατο δόσιν. οὐ γὰρ ἐκ μέτρου δίδωσιν ὁ Θεὸς τὸ πνεῦμα. ὁ πατὴρ ἀγαπᾷ τὸν υἱὸν καὶ πάντα δέδωκεν ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ[8]. δέδωκε δὲ αὐτῷ τὴν ἐξουσίαν καὶ τοῦ χαρίζεσθαι τοῦ παναγίου πνεύματος τὴν χάριν, οἷς βούλεται. ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ πνεύματός μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα, καὶ προφητεύσουσιν οἱ υἱοὶ ὑμῶν καὶ αἱ θυγατέρες ὑμῶν[9]. καὶ ἑξῆς· καίγε ἐπὶ τοὺς δούλους μου καὶ ἐπὶ τὰς δούλας μου ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ πνεύματός μου καὶ προφητεύσουσι[10]. τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἀπροσωπόληπτόν ἐστιν. οὐ γὰρ ζητεῖ ἀξίωμα, ἀλλὰ ψυχῆς εὐλάβειαν. μήτε οἱ πλούσιοι τυφούσθωσαν, μήτε οἱ πένητες ταπεινούσθωσαν. μόνον δὲ ἕκαστος ἑαυτὸν ἑτοιμαζέτω πρὸς ὑποδοχὴν τῆς ἐπουρανίου χάριτος.

Κ΄. Πολλὰ μὲν οὖν ἡμῖν εἴρηται σήμερον, καὶ ἴσως κέκμηκεν ἡ ἀκρόασις, πλείονα δ' ἐστὶ τὰ παραλειφθέντα. καὶ 276 χρεία ἦν ὡς ἀληθῶς ἐν τοῖς περὶ ἁγίου πνεύματος διδάγμασι καὶ τρίτης ἄλλης καὶ πλειόνων κατηχήσεων. συγγνώμη δὲ ἡμῖν εἰς ἑκάτερον, τῆς γὰρ ἁγίας ἑορτῆς

---

1. Πρβλ. Πράξ. 2,14. 2. Πράξ. 2,15. 3. Ψαλμ. 35,9. 4. Ἰω. 15,5. 5. Πράξ. 2,15. 6. Πρβλ. Μάρκ. 15,25. 7. Πράξ. 2,16-17. Ἰωὴλ 3,1. 8. Ἰω. 3,34-35. 9. Πράξ. 2,17. Ἰωὴλ 3,1. 10. Πράξ. 2,18. Ἰωὴλ 3,2.

τοῦ πάσχα λοιπὸν ἐφεστώσης ἐμηκύνθη τε ἡμῖν σήμερον ὁ λόγος, καὶ πάσας ὅσας ἐχρῆν μαρτυρίας ἀπὸ τῆς καινῆς διαθήκης ἀγαγεῖν εἰς μέσον οὐκ ἐνεχώρησε. λείπει γὰρ ἡμῖν ἔτι πολλὰ μὲν ἀπὸ τῶν πράξεων τῶν ἀποστόλων, ἐν οἷς ἡ τοῦ ἁγίου πνεύματος χάρις ἐν Πέτρῳ καὶ πᾶσιν ὁμοῦ τοῖς ἀποστόλοις ἐνήργησε, λείπει δὲ πολλὰ καὶ ἐκ τῶν καθολικῶν καὶ ἐκ τῶν Παύλου δεκατεσσάρων ἐπιστολῶν· ἐξ ὧν ὀλίγα νῦν ὥσπερ ἐκ μεγάλου λειμῶνος [993] ὑπομνήσεως μόνης ἕνεκεν ἀπανθίσασθαι πειρασόμεθα.

ΚΑ'. Ἐν γὰρ τῇ δυνάμει τοῦ ἁγίου πνεύματος βουλήσει πατρὸς καὶ υἱοῦ, σταθεὶς ὁ Πέτρος σὺν τοῖς ἕνδεκα καὶ ἐπάρας τὴν φωνὴν αὐτοῦ[1] (κατὰ τὸ εἰρημένον· ὕψωσον ἐν ἰσχύι τὴν φωνήν σου ὁ εὐαγγελιζόμενος Ἱερουσαλήμ[2]), τῷ νοητῷ δικτύῳ τῶν λόγων ψυχὰς ὡσεὶ τρισχιλίας ἐζώγρησε, τοσαύτης ἐν πᾶσι τοῖς ἀποστόλοις ὁμοῦ τῆς χάριτος ἐνεργούσης, ὡς ἐκ τῶν Ἰουδαίων τῶν τὸν Χριστὸν ἐσταυρωκότων ἐκείνων πιστεῦσαι τοσούτους καὶ ἐν ὀνόματι Χριστοῦ βαπτισθῆναι καὶ προσκαρτερεῖν τῇ διδαχῇ τῶν ἀποστόλων καὶ ταῖς προσευχαῖς[3].

Ἐν τῇ αὐτῇ δὲ πάλιν δυνάμει τοῦ ἁγίου πνεύματος Πέτρος καὶ Ἰωάννης ἀναβάντες εἰς τὸ ἱερὸν ἐπὶ τὴν ὥραν τῆς προσευχῆς τὴν ἐνάτην[4], καὶ τὸν ἐν τῇ ὡραίᾳ πύλῃ χωλὸν ἐκ κοιλίας μητρὸς ἀπὸ ἐτῶν τεσσαράκοντα ὑπάρχοντα[5] ἐν ὀνόματι Ἰησοῦ θεραπεύσαντες (ἵνα πληρωθῇ τὸ εἰρημένον· τότε ἀλεῖται ὡς ἔλαφος ὁ χωλός[7]), τῇ πνευματικῇ μὲν τῆς διδασκαλίας σαγήνῃ πεντακισχιλίους ὁμοῦ πιστεύσαντας ἐζώγρησαν, τοὺς δὲ πεπλανημένους ἄρχοντας τοῦ λαοῦ καὶ ἀρχιερεῖς διήλεγξαν, [καὶ] οὐ δι' οἰκείαν σοφίαν (ἀγράμματοι γὰρ καὶ ἰδιῶται ἦσαν), ἀλλὰ διὰ τὴν τοῦ πνεύματος ἐνέργειαν. γέγραπται γάρ· τότε Πέτρος πλησθεὶς πνεύματος ἁγίου εἶπε πρὸς αὐτούς[8]. καὶ τοσαύτη διὰ τῶν δώδεκα ἀποστόλων ἡ τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐν τοῖς πιστεύσασιν ἐνήργησε χάρις, ὡς εἶναι μὲν **278** αὐτῶν τὴν καρδίαν καὶ τὴν ψυχὴν μίαν[9], ἐπίκοινον δὲ τὴν τῶν ὄντων ἀπόλαυσιν, τῶν μὲν κτητόρων τὰς τιμὰς τῶν κτημάτων προσφερόντων εὐλαβῶς, ἐνδεοῦς δὲ μηδενὸς ὄντος ἐν αὐτοῖς, Ἀνανίου δὲ καὶ Σαπφείρης τῶν ψεύδεσθαι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον[10] ἐπιχειρησάντων τὴν πρέπουσαν δίκην ὑπομεινάντων.

ΚΒ'. Διὰ δὲ τῶν χειρῶν τῶν ἀποστόλων ἐγένετο σημεῖα καὶ τέρατα πολλὰ ἐν τῷ λαῷ[11]. καὶ τοσαύτη περιεκέχυτο τοῖς ἀποστόλοις ἡ πνευματικὴ χάρις, ὡς φοβεροὺς μὲν αὐτοὺς εἶναι καὶ ταῦτα πρᾴους ὄντας (τῶν γὰρ λοιπῶν οὐδεὶς ἐτόλμα κολλᾶσθαι αὐτοῖς, ἀλλ' ἐμεγάλυνεν αὐτοὺς ὁ λαός[12],) προστίθεσθαι δὲ πλήθη τῶν τῷ κυρίῳ πιστευόντων, ἀνδρῶν τε καὶ γυναικῶν, πεπληρῶσθαι δὲ τὰς πλατείας τῶν ἐπὶ

1. Πρβλ. Πράξ. 2,14. 2. Ἡσ. 40,9. 3. Πρβλ. Πράξ. 2,42. 4. Πρβλ. Πράξ. 3,1. 5. Πρβλ. Πράξ. 3,2. 6. Πρβλ. Πράξ. 3,6. 7. Ἡσ. 35,6. 8. Πράξ. 4,8. 9. Πρβλ. Πράξ. 4,32. 10. Πρβλ. Πράξ. 5,3. 11. Πράξ. 5,12. 12. Πράξ. 5,13.

τοῖς κλιναρίοις καὶ κραββάτοις ἀσθενῶν, ἵνα ἐρχομένου Πέτρου κἂν ἡ σκιὰ ἐπισκιάσῃ τινὶ αὐτῶν, συνέρχεσθαι δὲ καὶ τὸ πλῆθος τῶν πέριξ πόλεων εἰς τὴν ἁγίαν ταύτην Ἱερουσαλήμ, φερόντων ἀσθενεῖς καὶ ὀχλουμένους ὑπὸ πνευμάτων ἀκαθάρτων, οἵτινες ἐθεραπεύοντο ἅπαντες[1].

ΚΓ΄. Ἐν τῇ δυνάμει ταύτῃ τοῦ ἁγίου πνεύματος οἱ δώδεκα πάλιν ἀπόστολοι, διὰ τὸ κηρύσσειν τὸν Χριστὸν ὑπὸ τῶν ἀρχιερέων εἰς φυλακὴν ἐμβληθέντες καὶ ὑπὸ ἀγγέλου διὰ νυκτὸς παραδόξως ταύτης ἀπαλλαγέντες[2] καὶ εἰς δικαστήριον ἐκ τοῦ ἱεροῦ **[996]** πρὸς αὐτοὺς ἀχθέντες, ἀδυσωπήτως ἐχρήσαντο τοῖς ἐλέγχοις ἐν τοῖς περὶ Χριστοῦ πρὸς αὐτοὺς εἰρημένοις. καὶ ,τοῦτο προσθέντες, ὅτι καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἔδωκεν ὁ θεὸς τοῖς πειθαρχοῦσιν αὐτῷ, καὶ δαρέντες, ἐπορεύοντο μὲν χαίροντες, οὐκ ἐπαύοντο δὲ διδάσκοντες καὶ εὐαγγελιζόμενοι τὸν Χριστὸν Ἰησοῦν[3].

ΚΔ΄. Οὐ μόνον δὲ ἐν τοῖς δώδεκα ἀποστόλοις ἡ τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐνήργησε χάρις, ἀλλὰ γὰρ καὶ ἐν τοῖς πρωτογόνοις **280** τέκναις τῆς τότε στείρας ἐκκλησίας ταύτης, τοῖς ἑπτὰ διακόνοις λέγω. καὶ οὗτοι γὰρ ἐξελέχθησαν, ὡς γέγραπται, πλήρεις ἁγίου πνεύματος καὶ σοφίας[4]. ἐξ ὧν ὁ φερώνυμος Στέφανος, τὸ τῶν μαρτύρων ἀκροθίνιον, ἀνὴρ πλήρης πίστεως καὶ πνεύματος ἁγίου, ἐποίει μὲν τέρατα καὶ σημεῖα μεγάλα ἐν τῷ λαῷ[5], κατηγωνίζετο δὲ τοὺς συζητητάς. οὐ γὰρ ἴσχυον ἀντιστῆναι τῇ σοφίᾳ καὶ τῷ πνεύματι, ᾧ ἐλάλει[6]. συκοφαντούμενος δὲ καὶ εἰς δικαστήριον ἀχθεὶς ἀγγελικὰς μὲν ἀπέλαμπεν αὐγὰς (ἀτενίσαντες γὰρ εἰς αὐτὸν πάντες οἱ καθεζόμενοι ἐν τῷ συνεδρίῳ εἶδον τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ὡς πρόσωπον ἀγγέλου[7]), διὰ δὲ τῆς συνετῆς ἀπολογίας αὐτοῦ τοὺς σκληροτραχήλους καὶ ἀπεριτμήτους τῇ καρδίᾳ καὶ τοῖς ὠσὶν Ἰουδαίους ἐλέγξας, τοὺς ἀεὶ τῷ πνεύματι τῷ ἁγίῳ ἀντιπίπτοντας[8], ἐθεώρει μὲν τοὺς οὐρανοὺς ἀνεῳγμένους, εἶδε δὲ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἑστῶτα ἐκ δεξιῶν τοῦ Θεοῦ[9]. εἶδε δὲ οὐκ ἐξ οἰκείας δυνάμεως, ἀλλ' ὡς ἡ θεία γραφή φησιν· ὑπάρχων δὲ πλήρης πνεύματος ἁγίου, ἀτενίσας εἰς τὸν οὐρανὸν εἶδε δόξαν Θεοῦ καὶ Ἰησοῦν ἑστῶτα ἐκ δεξιῶν τοῦ Θεοῦ[10].

ΚΕ΄. Ἐν τῇ δυνάμει ταύτῃ τοῦ ἁγίου πνεύματος καὶ Φίλιππος ἐν ὀνόματι Χριστοῦ ποτὲ μὲν ἐν τῇ πόλει τῆς Σαμαρείας ἀπήλαυνε τὰ ἀκάθαρτα πνεύματα βοῶντα φωνῇ μεγάλῃ, παραλελυμένους δὲ καὶ χωλοὺς ἐθεράπευσε[11], πολλὰ δὲ τῶν πιστευσάντων πλήθη τῷ Χριστῷ προσήγαγεν. οἷς κατελθόντες Πέτρος καὶ Ἰωάννης μετὰ προσευχῆς καὶ τῆς τῶν χειρῶν ἐπιθέσεως μετεδίδοσαν τῆς τοῦ ἁγίου πνεύματος κοινωνίας[12], ἧς μόνος Σίμων ὁ μάγος ἀλλότριος ἐπεφάνθη δικαίως. ποτὲ

---

1. Πρβλ. Πράξ. 5,14-16. 2. Πρβλ. Πράξ. 5,19. 3. Πρβλ. Πράξ. 5,40-42. 4. Πρβλ. Πράξ. 6,3. 5. Πρβλ. Πράξ. 6,8. 6. Πράξ. 6,10. 7. Πράξ. 6,15. 8. Πρβλ. Πράξ. 7,51. 9. Πρβλ. Πράξ. 7,56. 10. Πράξ. 7,55. 11. Πρβλ. Πράξ. 8,7. 12. Πρβλ. Πράξ. 8,15.

δὲ ὑπὸ τοῦ ἀγγέλου κυρίου κληθεὶς καθ' ὁδὸν διὰ τὸν εὐλαβέστατον αἰθίοπα, τὸν εὐνοῦχον, παρ' αὐτοῦ τοῦ πνεύματος φανερῶς ἀκού[997]σας· πρόσελθε καὶ κολλήθητι τῷ ἅρματι τούτῳ[1], διδάξας τὸν αἰθίοπα καὶ βαπτίσας καὶ εἰς τὴν αἰθιοπίαν Χρι**282**στοῦ κήρυκα πέμψας, κατὰ τὸ γεγραμμένον· αἰθιοπία προφθάσει χεῖρα αὐτῆς τῷ κυρίῳ[2], καὶ ἁρπασθεὶς ὑπὸ [τοῦ] ἀγγέλου τὰς ἐφεξῆς πόλεις εὐηγγελίζετο[3].

ΚϚ'. Τούτου τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐπεπλήρωτο καὶ Παῦλος μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ κλῆσιν. καὶ μάρτυς ἡμῖν τῶν λόγων ἡκέτω Ἀνανίας ὁ εὐλαβὴς ὁ ἐν Δαμασκῷ, λέγων πρὸς αὐτόν· ὁ κύριος ἀπέσταλκέ με Ἰησοῦς ὁ ὀφθείς σοι ἐν τῇ ὁδῷ, ᾗ ἤρχου, ὅπως ἀναβλέψῃς. καὶ πλησθῇς πνεύματος ἁγίου[4]. ὅπερ εὐθὺς ἐνεργῆσαν τῶν μὲν ὀφθαλμῶν Παύλου τὴν τύφλωσιν μετέβαλεν εἰς ἀνάβλεψιν, τῇ δὲ ψυχῇ τὴν σφραγῖδα χαρισάμενον σκεῦος ἐκλογῆς ἐποίησε, τοῦ βαστάσαι τὸ ὄνομα τοῦ φανέντος αὐτῷ κυρίου ἐνώπιον βασιλέων υἱῶν τε Ἰσραήλ[5], καὶ τόν ποτε διώκτην κήρυκα καὶ δοῦλον ἀγαθὸν ἀπειργάσατο, ἀπὸ Ἱεροσολύμων μὲν καὶ μέχρι τοῦ Ἰλλυρικοῦ πεπληρωκότα τὸ εὐαγγέλιον[6], κατηχήσαντα δὲ καὶ τὴν βασιλίδα Ῥώμην, καὶ μέχρι Σπανίας τὴν προθυμίαν τοῦ κηρύγματος ἐκτείναντα, μυρίους δὲ ὑπομεμενηκότα τοὺς ἄθλους, σημεῖά τε καὶ τέρατα πεποιηκότα, περὶ οὗ τέως αὐτάρκως.

ΚΖ'. Ἐν τῇ δυνάμει [οὖν] τοῦ αὐτοῦ ἁγίου πνεύματος καὶ ὁ πρωτοστάτης τῶν ἀποστόλων καὶ τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν κλειδοῦχος Πέτρος ἐν Λύδδῃ μὲν τῇ νῦν Διοσπόλει ἐν τῷ ὀνόματι Χριστοῦ τὸν παραλυτικὸν Αἰνέαν ἐθεράπευσεν[7], ἐν Ἰόππῃ δὲ τὴν ἀγαθοεργὸν Ταβιθὰν ἐκ νεκρῶν ἤγειρεν[8]. ἐπὶ δὲ τοῦ δώματος ἐν ἐκστάσει τὸν οὐρανὸν ἰδὼν ἀνεῳγμένον καὶ διὰ τοῦ καθιεμένου ὡς ὀθόνης σκεύους[9] τοῦ πολυμόρφων καὶ πολυτρόπων ζῴων πλήρους τὸ μηδένα κοινὸν ἢ ἀκάθαρτον[10] λέγειν ἄνθρωπον, κἂν ἐξ Ἑλλήνων τυγχάνῃ, σαφῶς ἔμαθεν, καὶ ὑπὸ τοῦ Κορνηλίου [1000] μετασταλεὶς παρ' αὐτοῦ φανερῶς ἤκουσε τοῦ ἁγίου πνεύματος· ἰδοὺ ἄνδρες ζητοῦσί σε· ἀλλ' ἀναστὰς κατάβηθι καὶ πορεύου σὺν αὐτοῖς μηδὲν διακρινόμενος, ὅτι ἐγὼ ἀπέστειλα αὐτούς[11].

Καὶ ἵνα δειχθῇ τοῦτο φανερῶς, ὅτι καὶ οἱ ἐξ ἐθνῶν πιστεύοντες τῆς χάριτος τοῦ ἁγίου πνεύματος κοινωνοὶ γίνονται, **284** Πέτρου παραγενομένου εἰς τὴν Καισάρειαν καὶ τὰ περὶ Χριστοῦ διδάσκοντος ἡ γραφὴ λέγει περὶ Κορνηλίου καὶ τῶν συμπαρόντων· ἔτι λαλοῦντος τοῦ Πέτρου τὰ ῥήματα ταῦτα ἐπέπεσε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐπὶ πάντας τοὺς ἀκούοντας τὸ λόγον[12], ὡς καὶ τοὺς ἐκ περιτομῆς τοὺς συνελθόντας τῷ Πέτρῳ

---

1. Πράξ. 8,29. 2. Ψαλμ. 67,32. 3. Πρβλ. Πράξ. 8,39-40. 4. Πράξ. 9,18. 5. Πρβλ. Πράξ. 9,15. 6. Πρβλ. Ῥωμ. 15,19. 7. Πρβλ. Πράξ. 9,32-34. 8. Πρβλ. Πράξ. 9,40. 9. Πρβλ. Πράξ. 10,11. 10. Πρβλ. Πράξ. 10,14. 11. Πράξ. 10,20. 12. Πράξ. 10,44.

θαυμάζοντας καὶ ἐξισταμένους λέγειν, ὅτι καὶ ἐπὶ τὰ ἔθνη ἡ δωρεὰ τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐκκέχυται[1].

ΚΗ΄. Καὶ ἐν Ἀντιοχείᾳ δὲ τῆς Συρίας ἐπισημοτάτῃ πόλει τοῦ περὶ Χριστοῦ κηρύγματος ἐνεργοῦντος, συνεργὸς τῶν ἀγαθῶν ἐντεῦθεν ἀπεστάλη Βαρνάβας ἕως Ἀντιοχείας, ἀνὴρ ἀγαθὸς καὶ πλήρης πνεύματος ἁγίου καὶ πίστεως[2], ὃς πολὺν θερισμὸν τῶν εἰς Χριστὸν πιστευόντων ἰδὼν συναγωνιστὴν ἀπὸ Ταρσοῦ Παῦλον εἰς Ἀντιόχειαν ἤγαγεν. ὄχλων τε ὑπ' αὐτῶν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ διδαχθέντων τε καὶ συναχθέντων ἐγένετο πρῶτον χρηματίσαι ἐν Ἀντιοχείᾳ τοὺς μαθητὰς χριστιανούς[3]. τοῦ ἁγίου πνεύματος οἶμαι τὸ προκαταγγελθὲν ὑπὸ τοῦ κυρίου τοῖς πιστεύουσιν ὄνομα καινὸν ἐπιτιθέντος. ἐκχεομένης δὲ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ πλείονος ἐν Ἀντιοχείᾳ τῆς πνευματικῆς χάριτος προφῆται ἦσαν ἐκεῖ καὶ διδάσκαλοι, μεθ' ὧν καὶ Ἄγαβος. λειτουργούντων δὲ αὐτῶν τῷ κυρίῳ καὶ νηστευόντων εἶπε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· ἀφορίσατε δή μοι τὸν Βαρνάβαν καὶ Παῦλον εἰς τὸ ἔργον, ὃ προσκέκλημαι αὐτούς[4]. καὶ χειρῶν αὐτοῖς ἐπιτεθεισῶν ἐξεπέμφθησαν ὑπὸ τοῦ ἁγίου πνεύματος. δῆλον δὲ ὅτι τὸ πνεῦμα τὸ λέγον καὶ πέμπον ζῶν ἐστι καὶ ὑφεστὼς καὶ ἐνεργοῦν, ὡς εἰρήκαμεν.

ΚΘ΄. Τοῦτο τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ συμφωνίᾳ πατρὸς καὶ υἱοῦ τὴν καινὴν διαθήκην ἐπὶ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας συστησάμενον, ἠλευθέρωσεν ἡμᾶς τῶν δυσβαστάκτων τοῦ νόμου φορτίων, τῶν περὶ κοινοῦ καὶ καθαροῦ καὶ βρωμάτων λέγω, σαββάτων τε καὶ νουμηνιῶν, καὶ τῆς περιτομῆς, περιῤῥαντηρίων τε καὶ θυσιῶν, ἃ κατὰ καιρὸν μὲν δοθέντα σκιὰν εἶχε τῶν μελλόντων ἀγαθῶν[5], ἐλθούσης δὲ τῆς ἀληθείας συνεστέλλετο δικαίως.

286 Διὰ γὰρ τὴν ἐπὶ τῆς **[1001]** Ἀντιοχείας ἀναζήτησιν τῶν λεγόντων δεῖ περιτέμνεσθαι καὶ τηρεῖν τὰ ἔθη Μωϋσέως[6], Παύλου καὶ Βαρνάβα πεμφθέντων, οἱ ἐνταῦθα ἐν Ἱεροσολύμοις ὄντες ἀπόστολοι πάντων μὲν τῶν νομικῶν καὶ τυπικῶν πραγμάτων δι' ἐπιστολῆς ἐγγράφου τὴν οἰκουμένην ἅπασαν ἠλευθέρωσαν. οὐ μὴν ἑαυτοῖς ἔδωκαν τὴν αὐθεντίαν τοῦ τοιούτου πράγματος, ἀλλ' ὁμολογοῦσιν ἐγγράφως ἐπιστέλλοντες· ἔδοξε γὰρ τῷ ἁγίῳ πνεύματι καὶ ἡμῖν, μηδὲν πλέον ἐπιτίθεσθαι ὑμῖν βάρος πλὴν τῶν ἐπάναγκες τούτων, ἀπέχεσθαι εἰδωλοθύτων καὶ αἵματος καὶ πνικτοῦ καὶ πορνείας[7]· δι' ὧν ἔγραφον τοῦτο δηλοῦντες σαφῶς, ὅτι, εἰ καὶ δι' ἀποστόλων ἀνθρώπων ἦν τὸ γραφέν, ἀλλ' ἐξ ἁγίου πνεύματος οἰκουμενικόν ἐστι τὸ διάταγμα, ὅπερ οἱ περὶ τὸν Βαρνάβαν καὶ Παῦλον λαβόντες εἰς πᾶσαν τὴν οἰκουμένην ὠχύρωσαν.

Λ΄. Ἐνταῦθα δὲ τοῦ λόγου γενόμενος συγγνώμην αἰτῶ παρὰ τῆς ὑμετέρας ἀγάπης, μᾶλλον δὲ παρὰ τοῦ ἐνοικοῦντος ἐν Παύλῳ πνεύ-

---

1. Πρβλ. Πράξ. 10,45. 2. Πρβλ. Πράξ. 11,22-24. 3. Πρβλ. Πράξ. 11,26. 4. Πράξ. 13,2. 5. Πρβλ. Κολ. 2,16-17. Ἑβρ. 1,01. 6. Πρβλ. Πράξ. 15,1. 7. Πράξ. 15,28-29.

ματος, εἰ μὴ δυναίμην τὰ πάντα διελθεῖν ἀσθενείας τε τῆς ἐμῆς ἕνεκεν καὶ τοῦ κόπου τῶν ἀκουόντων ὑμῶν. πότε γὰρ αὐτοῦ κατ' ἀξίαν διηγήσομαι τὰς ἐκ τῆς ἐνεργείας τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐν ὀνόματι Χριστοῦ θαυμασίας πράξεις, τὰς ἐν Κύπρῳ ἐπὶ Ἐλύμα τοῦ μάγου καὶ τὰς ἐν Λύστροις ἐπὶ τῆς τοῦ χωλοῦ θεραπείας, τὰς ἐν Κιλικίᾳ καὶ Φρυγίᾳ καὶ Γαλατίᾳ καὶ Μυσίᾳ καὶ Μακεδονίᾳ ἢ τὰ ἐν Φιλίπποις (τὸ κήρυγμα λέγω καὶ τοῦ πυθῶνος ἐν ὀνόματι Χριστοῦ τὴν ἀπέλασιν καὶ τὴν ἐν νυκτὶ μετὰ τὸν σεισμὸν τοῦ δεσμοφύλακος διὰ βαπτίσματος πανοικὶ σωτηρίαν), ἢ τὰ ἐν Θεσσαλονίκῃ, καὶ τὴν ἐν μέσοις Ἀθηναίοις ἐν ἀρείῳ πάγῳ δημηγορίαν, ἢ τὰς ἐν Κορίνθῳ διδασκαλίας καὶ ἐν Ἀχαΐᾳ πάσῃ;

Πῶς δὲ κατ' ἀξίαν διηγήσομαι τὰς ἐν Ἐφέσῳ διὰ Παύλου γενομένας ὑπὸ τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐνεργείας; ὅπερ ἀγνο**288**οῦντες μὲν οἱ αὐτόθι πρότερον ἐπέγνωσαν διὰ τῆς **[1004]** Παύλου διδασκαλίας, ἐπιθέντος δὲ αὐτοῖς τὰς χεῖρας τοῦ Παύλου καὶ ἐλθόντος τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐπ' αὐτοὺς ἐλάλουν γλώσσαις καὶ ἐπροφήτευον[1]. τοσαύτη τε ἦν ἐπ' αὐτῷ χάρις πνευματική, ὡς μὴ μόνον ἁπτόμενον ἰᾶσθαι, ἀλλὰ γὰρ καὶ τὰ ἀπὸ τοῦ χρωτὸς αὐτοῦ ἀποφερόμενα σουδάρια καὶ σημικίνθια θεραπεύειν τὰς νόσους καὶ ἀπελαύνειν τὰ πονηρὰ πνεύματα, ἤδη δὲ καὶ τοὺς τὰ περίεργα πράξαντας συνενέγκαντας τὰς βίβλους κατακαίειν ἐπὶ πάντων.

ΛΑ'. Παρατρέχω καὶ τὰ ἐν Τρωάδι καὶ τὸν Εὔτυχον, τὸν κατενεχθέντα μὲν ἀπὸ τοῦ ὕπνου καὶ πεσόντα ἀπὸ τριστέγου κάτω καὶ ἀρθέντα νεκρόν[2], ὑπὸ δὲ Παύλου διασωθέντα. παρατρέχω καὶ τὰς πρὸς τοὺς πρεσβυτέρους Ἐφέσου τοὺς ἐν Μιλήτῳ κληθέντας προφητείας, οἷς φανερῶς ἔλεγεν, ὅτι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον κατὰ πόλιν διαμαρτύρεταί μοι λέγον ὅτι[3] καὶ τὰ ἑξῆς. διὰ γὰρ τοῦ εἰπεῖν ὅ τ ι κ α τ ὰ π ό λ ι ν ἐ δ ή λ ω σ ε ν ὁ Παῦλος, ὅτι τὰ ἐν ἑκάστῃ πόλει γενόμενα ὑπ' αὐτοῦ θαυμάσια ἐκ τῆς τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐνεργείας ἦν, πνεύματι Θεοῦ καὶ ἐν ὀνόματι τοῦ ἐν αὐτῷ λαλοῦντος Χριστοῦ.

Ἐκ τῆς δυνάμεως τούτου τοῦ ἁγίου πνεύματος ἔσπευδε μὲν εἰς τὴν ἁγίαν ταύτην πόλιν Ἱερουσαλὴμ ὁ αὐτὸς Παῦλος, καὶ ταῦτα τοῦ Ἀγάβου τὰ συμβησόμενα αὐτῷ προφητεύοντος πνεύματι, ἐδημηγόρει δὲ τὰ περὶ Χριστοῦ διηγούμενος ἐν πεποιθήσει. εἰς δὲ τὴν Καισάρειαν ἀναχθεὶς καὶ ἐν μέσοις δικαστηρίων βήμασι ποτὲ μὲν ἐπὶ Φήλικος, ποτὲ δὲ ἐπὶ Φήστου ἡγεμόνος καὶ Ἀγρίππα τοῦ βασιλέως τοσαύτην ἐκ πνεύματος ἁγίου νικητικὴν ἐν σοφίᾳ χάριν ἔσχεν ὁ Παῦλος, ὡς αὐτὸν ἤδη τὸν βασιλέα τῶν Ἰουδαίων **[1005]** Ἀγρίππαν εἰπεῖν· ἐν ὀλίγῳ με πείθεις χριστιανὸν γενέσθαι[4].

290 Τοῦτο τὸ ἅγιον πνεῦμα τῷ Παύλῳ παρέσχε καὶ ἐν Μελίτῃ τῇ νήσῳ δηχθέντι μὲν ὑπὸ τῆς ἐχίδνης τὸ ἀβλαβὲς ἔχειν, διαφόρους δὲ

---

1. Πράξ. 9,6. 2. Πρβλ. Πράξ. 20,9. 3. Πράξ. 20,23. 4. Πράξ. 26,28.

ἐπὶ τῶν νοσούντων ἐπιτελέσαι τὰς θεραπείας. τοῦτο τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον καὶ μέχρι τῆς βασιλίδος Ῥώμης αὐτὸν κήρυκα Χριστοῦ, τόν ποτε διώκτην, ὡδήγησεν, ὃς πολλοὺς μὲν αὐτόθι τῶν Ἰουδαίων πιστεύειν εἰς Χριστὸν ἔπειθε[1], τοῖς δὲ ἀντιλέγουσιν ἔλεγε σαφῶς· καλῶς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐλάλησε διὰ Ἡσαΐου τοῦ προφήτου λέγοντος πρὸς τοὺς πατέρας ὑμῶν[2], καὶ τὰ ἑξῆς.

ΛΒʹ. Καὶ ὅτι γε πνεύματος ἁγίου πλήρης ἦν ὁ Παῦλος καὶ οἱ τούτῳ παραπλήσιοι πάντες ἀπόστολοι καὶ οἱ μετ' αὐτοὺς εἰς πατέρα καὶ υἱὸν καὶ ἅγιον πνεῦμα [ὁμοούσιον] πιστεύοντες, ἄκουε σαφῶς ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς αὐτοῦ γράφοντος· καὶ ὁ λόγος μου καὶ τὸ κήρυγμά μου οὐκ ἐν πειθοῖς σοφίας ἀνθρωπίνης λόγοις, ἀλλ' ἐν ἀποδείξει πνεύματος καὶ δυνάμεως[3]. καὶ πάλιν· ὁ δὲ σφραγισάμενος ἡμᾶς εἰς αὐτὸ τοῦτο Θεός, ὁ δοὺς ἡμῖν τὸν ἀῤῥαβῶνα τοῦ πνεύματος[4]. καὶ πάλιν· ὁ ἐγείρας Ἰησοῦν ἐκ νεκρῶν ζωοποιήσει καὶ τὰ θνητὰ ὑμῶν σώματα διὰ τοῦ ἐνοικοῦντος αὐτοῦ πνεύματος ἐν ὑμῖν[5]. καὶ πάλιν πρὸς Τιμόθεον γράφων· τὴν καλὴν παρακαταθήκην φύλαξον διὰ πνεύματος ἁγίου[6] τοῦ δοθέντος ἡμῖν.

ΛΓʹ. Ὅτι δὲ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ὑφέστηκε καὶ ζῇ καὶ λαλεῖ καὶ προλέγει, πολλάκις μὲν ἡμῖν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἴρηται, γράφει δὲ σαφῶς πρὸς Τιμόθεον ὁ Παῦλος· τὸ δὲ πνεῦμα ῥητῶς λέγει, ὅτι ἐν ὑστέροις καιροῖς ἀποστήσονταί τινες τῆς πίστεως[7]. ἅπερ οὐ μόνον ἐν τοῖς πρὸ ἡμῶν, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς ἐφ' ἡμῶν σχίσμασιν ὁρῶμεν, ποικίλης καὶ πολυτρόπου τῆς τῶν αἱρετικῶν πλάνης οὔσης.

292 Καὶ πάλιν ὁ αὐτός φησιν· ὃ ἑτέραις γενεαῖς οὐκ **[1008]** ἐγνωρίσθη τοῖς υἱοῖς τῶν ἀνθρώπων, ὡς νῦν ἀπεκαλύφθη τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ ἀποστόλοις καὶ προφήταις ἐν πνεύματι[8], καὶ τὰ ἑξῆς. καὶ πάλιν· διὸ καθὼς λέγει τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον[9]. καὶ πάλιν· μαρτυρεῖ δὲ ἡμῖν καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον[10]. καὶ πάλιν τοῖς τῆς δικαιοσύνης ὁπλίταις προσφωνεῖ λέγων· καὶ τὴν περικεφαλαίαν τοῦ σωτηρίου δέξασθε καὶ τὴν μάχαιραν τοῦ πνεύματος, ὅ ἐστι ῥῆμα Θεοῦ, διὰ πάσης προσευχῆς καὶ δεήσεως[11]. καὶ πάλιν· μὴ μεθύσκεσθε οἴνῳ, ἐν ᾧ ἐστιν ἀσωτία, ἀλλὰ πληροῦσθε ἐν πνεύματι, λαλοῦντες ἑαυτοῖς ἐν ψαλμοῖς καὶ ὕμνοις καὶ ᾠδαῖς πνευματικαῖς[12]. καὶ πάλιν· ἡ χάρις τοῦ κυρίου Ἰησοῦ ἡ καὶ ἀγάπη τοῦ θεοῦ καὶ ἡ κοινωνία τοῦ ἁγίου πνεύματος μετὰ πάντων ὑμῶν[13].

ΛΔʹ. Δι' ὧν ἁπάντων καὶ τῶν παραλειφθέντων πλειόνων συνίσταται τοῖς νοοῦσιν ἡ ἐνυπόστατος καὶ ἁγιοποιὸς καὶ ἐνεργητικὴ τοῦ ἁγίου πνεύματος δύναμις. ἐπιλείψει γάρ με διηγούμενον ὁ χρόνος, εἰ ἐβουλόμην λέγειν τὰ λείποντα περὶ ἁγίου πνεύματος ἐκ τῶν Παύλου

---

1. Πρβλ. Πράξ. 28,23. 2. Πράξ. 28,25. 3. Αʹ Κορ. 2,4. 4. Βʹ Κορ. 1,22. 5. Ρωμ. 8,11. 6. Βʹ Τιμ. 1,14. 7. Αʹ Τιμ. 4,1. 8. Ἐφεσ. 3,5. 9. Ἑβρ. 3,7. 10. Ἑβρ. 10,15. 11. Ἐφεσ. 6,17-18. 12. Ἐφεσ. 5,18-19. 13. Βʹ Κορ. 13,13.

τεσσαρεσκαίδεκα ἐπιστολῶν, ἐν αἷς ποικίλως καὶ ἀνελλιπῶς καὶ εὐλαβῶς ἐδίδαξεν. ἔργον δ' ἂν εἴη τῆς δυνάμεως αὐτοῦ τοῦ ἁγίου πνεύματος, ἡμῖν μὲν ἐφ' οἷς ἐνελείπομεν διὰ τὸ τῶν ἡμερῶν ὀλίγον δοῦναι συγγνώμην, ὑμῖν δὲ τοῖς ἀκροαταῖς τῶν λειπόντων τελειοτέραν ἐνθεῖναι τὴν γνῶσιν, τῶν σπουδαίων ἐν ὑμῖν ἐκ τῆς πυκνοτέρας τῶν θείων γραφῶν ἀναγνώσεως ταῦτα μανθανόντων, ἤδη δὲ καὶ ἐκ τῶν παρουσῶν τούτων κατηχήσεων καὶ ἐκ τῶν πρότερον εἰρημένων ἡμῖν βεβαιοτέραν τὴν πίστιν ἐχόντων τὴν εἰς ἕνα Θεὸν πατέρα παντοκράτορα, καὶ εἰς τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ, καὶ εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τὸν παράκλητον, τῆς μὲν λέξεώς τε καὶ ὀνομασίας αὐτῆς τῆς τοῦ πνεύματος ἐν ταῖς θείαις γραφαῖς κειμένης ἐπικοίνως (λέγεται γὰρ περὶ τοῦ π α τ ρ ό ς, πνεῦμα ὁ Θεός[1], ὡς ἐν τῷ κατὰ Ἰωάννην εὐαγγελίῳ γέγραπται, **294** καὶ περὶ τοῦ υ ἱ ο ῦ, πνεῦμα πρὸ προσώπου ἡμῶν Χριστὸς **[1009]** κύριος[2], ὥς φησιν Ἱερεμίας ὁ προφήτης. καὶ περὶ τοῦ ἁ γ ί ο υ π ν ε ύ μ α τ ο ς, ὁ δὲ παράκλητος, τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον[3], ὡς εἴρηται), τῆς δὲ ἐν τῇ πίστει τάξεως εὐσεβῶς νοουμένης καὶ τὴν Σαβελλίου πλάνην ἀπελαυνούσης, ἐπανέλθωμεν τῷ λόγῳ πρὸς τὸ νῦν κατεπεῖγον καὶ ὑμῖν συμφέρον.

ΛΕ'. Βλέπε μήποτε κατὰ τὸν Σίμωνα προσέρχῃ τοῖς βαπτίζουσιν ὑποκρινόμενος, ἡ δὲ καρδία σου οὐ ζητῇ τὴν ἀλήθειαν. ἡμέτερον τὸ διαμαρτύρασθαι, σὸν δὲ τὸ ἀσφαλίζεσθαι. εἰ ἕστηκας ἐν πίστει, μακάριος τυγχάνεις. εἰ πέπτωκας ἐν ἀπιστίᾳ, ρίψον τὴν ἀπιστίαν ἀπὸ τῆς σήμερον καὶ πληροφορήθητι. κατὰ γὰρ τὸν καιρὸν τοῦ βαπτίσματος, ὅταν προσέλθῃς ἐπὶ τῶν ἐπισκόπων ἢ πρεσβυτέρων ἢ διακόνων (ἁπανταχοῦ γὰρ ἡ χάρις, καὶ ἐν κώμαις καὶ ἐν πόλεσιν, καὶ ἐπὶ ἰδιωτῶν καὶ ἐλλογίμων, καὶ ἐπὶ δούλων καὶ ἐλευθέρων, ἐπειδὴ οὐκ ἐξ ἀνθρώπων ἡ χάρις, ἀλλ' ἐκ Θεοῦ δι' ἀνθρώπων ἡ δόσις), σὺ μὲν προσέρχου τῷ βαπτίζοντι, προσέρχου δὲ μὴ προσέχων τῷ προσώπῳ τοῦ φαινομένου, ἀλλὰ μέμνησο τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου τούτου, περὶ οὗ νῦν ὁ λόγος. τοῦτο γὰρ ἕτοιμον πάρεστι σφραγίσαι σου τὴν ψυχήν, καὶ δίδωσι σφραγῖδα, ἣν τρέμουσι δαίμονες, ἐπουράνιόν τινα καὶ θείαν, καθὼς καὶ γέγραπται· ἐν ᾧ καὶ πιστεύσαντες ἐσφραγίσθητε τῷ πνεύματι τῆς ἐπαγγελίας τῷ ἁγίῳ[4].

ΛϚ'. Ἀλλὰ δοκιμάζει τὴν ψυχήν, οὐ βάλλει τοὺς μαργαρίτας ἔμπροσθεν τῶν χοίρων[5]. εἰ ὑποκρίνῃ, νῦν ἄνθρωποί σε βαπτίζουσι, τὸ δὲ πνεῦμά σε οὐ βαπτίσει, ἐὰν δὲ ἐκ πίστεως προσέλθῃς, ἄνθρωποι μὲν ὑπηρετοῦσιν εἰς τὸ φαινόμενον, πνεῦμα δὲ ἅγιον δίδωσι τὸ μὴ φαινόμενον. εἰς μεγάλην ἐξέτασιν ἔρχῃ, εἰς μεγάλην στρατολογίαν κατὰ τὴν μίαν ὥραν, ἣν ἐὰν ἀπολέσῃς, ἀκατόρθωτόν σοι τὸ κακόν. ἐὰν δὲ καταξιωθῇς τῆς χάριτος, φωτίζεταί σου ἡ ψυχή, λαμ**[1012]**βάνεις δύναμιν

---

1. Ἰω. 4,24. 2. Θρ. 4,20. 3. Ἰω. 14,26. 4. Ἐφεσ. 1,13.
5. Πρβλ. Ματθ. 7,6.

296 ἣν οὐκ εἶχες. λαμβάνεις ὅπλα φρικώδη τοῖς δαίμοσιν. καὶ ἐὰν μὴ ῥίψῃς τὰ ὅπλα, ἔχῃς δὲ τὴν σφραγῖδα ἐπὶ ψυχῆς, οὐ προσέρχεται δαίμων· πτήσσει γάρ· καὶ δὴ ἐν πνεύματι Θεοῦ ἐκβάλλεται τὰ δαιμόνια[1].

ΛΖʹ. Ἐὰν πιστεύσῃς, οὐ μόνον λαμβάνεις ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, ἀλλὰ καὶ ποιεῖς τὰ ὑπὲρ ἄνθρωπον. γένοιτο δέ σε ἄξιον εἶναι καὶ προφητικοῦ χαρίσματος. λαμβάνεις γὰρ τοσοῦτον τῆς χάριτος, ὅσον χωρεῖς, καὶ οὐχ ὅσον ἐγὼ ἔχω. ἐγχωρεῖ γὰρ ἐμὲ μὲν μικρὰ λέγειν, σὲ δὲ μείζονα λαμβάνειν, ἐπειδὴ πραγματεία πλατεῖα ἡ πίστις. παραμένει σοι διὰ παντὸς ὁ φρουρὸς ὁ παράκλητος. περὶ σοῦ μεριμνᾷ, ὥσπερ ἰδίου στρατιώτου, περὶ τῶν εἰσόδων σου καὶ περὶ τῶν ἐξόδων σου[2] καὶ περὶ τῶν ἐπιβουλευόντων, καὶ δίδωσί σοι παντοίας χαρισμάτων δόσεις, ἐὰν μὴ δι' ἁμαρτίας αὐτὸν λυπήσῃς. γέγραπται γάρ· καὶ μὴ λυπῆτε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τοῦ Θεοῦ, ἐν ᾧ ἐσφραγίσθητε εἰς ἡμέραν ἀπολυτρώσεως[3]. τί οὖν ἐστιν, ἀγαπητοί, τὸ διατηρῆσαι τὴν χάριν; ἕτοιμοι γίνεσθε εἰς τὸ ὑποδέξασθαι τὴν χάριν, καὶ δεξάμενοι μὴ ἀποβάλητε ταύτην.

ΛΗʹ. Αὐτὸς δὲ ὁ τῶν ὅλων Θεός, ὁ λαλήσας ἐν πνεύματι ἁγίῳ διὰ τῶν προφητῶν, ὁ ἐξαποστείλας αὐτὸ ἐπὶ τοὺς ἀποστόλους ἐν ἡμέρᾳ πεντηκοστῆς ἐνταῦθα, τοῦτο καὶ νῦν αὐτὸς ἐφ' ὑμᾶς ἐξαποστείλειε, καὶ διὰ τοῦτο καὶ ἡμᾶς τηρήσειε, κοινὴν ἅπασιν ἡμῖν παρασχὼν τὴν εὐεργεσίαν, ἵνα πάντοτε τοὺς καρποὺς τοῦ ἁγίου πνεύματος ἀποδιδῶμεν, ἀγάπην, χαράν, εἰρήνην, μακροθυμίαν, χρηστότητα, ἀγαθωσύνην, πίστιν, πραΰτητα, ἐγκράτειαν[4], ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ κυρίῳ ἡμῶν, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ σὺν ἁγίῳ πνεύματι δόξα τῷ πατρὶ καὶ νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων ἀμήν.

ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ ΙΗʹ

298 [1017] Φ ω τ ι ζ ο μ έ ν ω ν, ἐν Ἱεροσολύμοις σχεδιασθεῖσα εἰς τὸ *καὶ εἰς μίαν ἁγίαν καθολικὴν ἐκκλησίαν, καὶ εἰς σαρκὸς ἀνάστασιν, καὶ εἰς ζωὴν αἰώνιον*. καὶ ἀνάγνωσις ἐκ τοῦ Ἰεζεκιήλ. καὶ ἐγένετο ἐπ' ἐμὲ χεὶρ κυρίου, καὶ ἐξήγαγέ με ἐν πνεύματι κυρίου καὶ ἔθηκέ με ἐν μέσῳ τοῦ πεδίου, καὶ τοῦτο ἦν μεστὸν ὀστέων ἀνθρώπων[5], καὶ τὰ ἑξῆς.

Αʹ. Ῥίζα πάσης τῆς ἀγαθοεργίας ἡ τῆς ἀναστάσεως ἐλπίς. ἡ γὰρ προσδοκία τῆς μισθαποδοσίας νευροῖ τὴν ψυχὴν εἰς ἐργασίαν ἀγαθήν. ἕτοιμος μὲν γὰρ ἅπας ἐργάτης εἰς τὸ ὑπομεῖναι τοὺς καμάτους, ἐὰν προβλέπῃ τῶν καμάτων τὸν μισθόν· τοῖς δὲ ἀμισθὶ κάμνουσι προκαταπίπτει καὶ ἡ ψυχὴ μετὰ τοῦ σώματος. στρατιώτης ἔπαθλα προσδοκῶν εἰς πολέμους ἕτοιμος· οὐδεὶς δὲ ἀκρίτῳ βασιλεῖ στρατευόμενος

---

1. Πρβλ. Ματθ. 12,28. 2. Πρβλ. Ψαλμ. 120,8. 3. Ἐφεσ. 4,30. 4. Πρβλ. Γαλ. 5,22-23. 5. Ἰεζ. 37,1.

τῷ μὴ παρέχοντι βραβεῖα τῶν καμάτων ἕτοιμος εἰς τὸ ὑπεραποθανεῖν. οὕτω καὶ πᾶσα ψυχὴ πιστεύουσα μὲν εἰς ἀνάστασιν φείδεται ἑαυτῆς εἰκότως, ἀπιστοῦσα δὲ τῇ ἀναστάσει γίνεται ἔκδοτος εἰς ἀπώλειαν. ὁ πιστεύων ὅτι μένει τὸ σῶμα εἰς ἀνάστασιν φείδεται τῆς στολῆς, καὶ οὐ μολύνει τοῦτο πορνείαις, ὁ δὲ ἀπιστῶν τῇ ἀναστάσει δίδωσιν ἑαυτὸν εἰς πορνείας, ὡς ἀλλοτρίῳ παρακεχρημένος τῷ ἰδίῳ σώματι.

Μέγα τοίνυν τῆς ἁγίας καθολικῆς ἐκκλησίας παράγγελμα καὶ δίδαγμα πίστις περὶ νεκρῶν ἀναστάσεως. μέγα καὶ ἀναγ**300**καιότατον, ὑπὸ πολλῶν μὲν ἀντιλεγόμενον, ὑπὸ δὲ τῆς ἀληθείας πιστοποιούμενον. ἀντιλέγουσιν Ἕλληνες, ἀπιστοῦσι Σαμαρεῖται, διασύρουσιν αἱρετικοί. πολυειδὴς ἡ ἀντίρρησις, ἀλλὰ μονοειδὴς ἡ ἀλήθεια.

[1020] Β΄. Καὶ λέγουσι πρὸς ἡμᾶς ταῦτα Ἕλληνες ὁμοῦ καὶ Σαμαρεῖται. πέπτωκεν ὁ ἄνθρωπος ὁ τελευτήσας καὶ σέσηπε καὶ εἰς σκώληκας ὅλος ἀνελύθη, καὶ οἱ σκώληκες τεθνήκασιν. σηπεδὼν τοιαύτη καὶ ἀπώλεια διεδέξατο τὸ σῶμα· πῶς οὖν ἐγείρεται; τοὺς ναυαγήσαντας ἰχθύες καταβεβρώκασι, καὶ αὐτοὶ κατεβρώθησαν. τῶν θηριομαχησάντων ἄρκτοι καὶ λέοντες καὶ αὐτὰ τὰ ὀστέα λεπτύναντες ἀνήλωσαν. γῦπες καὶ κόρακες τῶν χαμαὶ ριφέντων νεκρῶν τὰς σάρκας φαγόντες εἰς πάντα τὸν κόσμον ἀπέπτησαν. πόθεν συνάγεται τὸ σῶμα; ἐγχωρεῖ γὰρ τῶν ὀρνίθων τῶν φαγόντων τὸν μὲν ἐν Ἰνδικῇ τελευτῆσαι, τὸν δὲ ἐν Περσίδι, τὸν δὲ ἐν Γοτθίᾳ. πυρὶ καταφλεγέντων ἑτέρων καὶ αὐτὴν τὴν σποδιὰν διεσκόρπισεν ὄμβρος ἢ ἄνεμος. πόθεν συνάγεται τὸ σῶμα;

Γ΄. Σοὶ τῷ ἀνθρώπῳ μικροτάτῳ ὄντι καὶ ἀσθενεῖ μακρὰν τῆς Γοτθίας ἡ Ἰνδική, καὶ Σπανία Περσίδος. Θεῷ δὲ τῷ κατέχοντι πᾶσαν τὴν γῆν ἐν δρακὶ πάντα ἐγγύς. μὴ τοίνυν πρὸς τὴν σὴν ἀσθένειαν ἀδυναμίαν κατηγόρει Θεοῦ, ἀλλὰ τῇ ἐκείνου δυνάμει πρόσεχε μᾶλλον. εἶτα ἥλιος μέν, ἔργον ὢν τοῦ Θεοῦ μικρόν, μιᾷ προσβολῇ τῶν ἀκτίνων πάντα θερμαίνει τὸν κόσμον, καὶ ἀήρ, ὃν ὁ Θεὸς ἐποίησε, περιέχει πάντα τὰ ἐν κόσμῳ, Θεὸς δὲ ὁ καὶ ἡλίου καὶ ἀέρος δημιουργὸς ἄρα μακρὰν ἀπέχει τοῦ κόσμου;

Ὑπόθου μοι διάφορα σπέρματα γεννημάτων μεμῖχθαι (ἀσθενοῦντι γάρ σοι περὶ τὴν πίστιν ἀσθενῆ λέγω καὶ τὰ ὑποδείγματα) καὶ ταῦτα τὰ διάφορα τῶν γεννημάτων περιέχεσθαι ἐν μιᾷ δρακὶ τῇ σῇ. μέγα σοὶ ἐστιν ἄρα τῷ ἀνθρώπῳ, **302** ἢ εὔκολον, τὴν σὴν δράκα διακρῖναι καὶ ἕκαστον τῶν γεννημά**[1021]**των κατὰ τὴν ἑαυτοῦ φύσιν συναγαγεῖν καὶ ἀποκαταστῆσαι εἰς γένος; εἶτα σὺ μὲν τὰ ἐν τῇ σεαυτοῦ χειρὶ διακρῖναι δύνασαι, Θεὸς δὲ ἄρα τὰ ἐν τῇ ἑαυτοῦ δρακὶ περιεχόμενα διακρῖναι καὶ ἀποκαταστῆσαι οὐ δύναται; νόησον τὸ λεγόμενον εἰ μή ἐστιν ἀσεβὴς ἡ ἄρνησις.

Δ΄. Πρόσχες δέ μοι καὶ αὐτῷ τῷ τῆς δικαιοσύνης λόγῳ καὶ ἐλθὲ εἰς σεαυτόν. διαφόρους ἔχεις οἰκέτας· ἀλλ' οἱ μὲν καλοὶ τυγχάνουσιν, οἱ δὲ φαῦλοι· τιμᾷς ἄρα τοὺς καλούς, καὶ τύπτεις τοὺς φαύλους. καὶ

εἰ δικαστὴς τυγχάνεις, ἐπαινεῖς τοὺς ἀγαθούς, καὶ τιμωρεῖς τοὺς παρανόμους. εἶτα παρὰ σοὶ μὲν θνητῷ ἀνθρώπῳ ὄντι τὸ δίκαιον σῴζεται, παρὰ δὲ Θεῷ τῷ πάντων ἀδιαδόχῳ βασιλεῖ τὸ τῆς δικαιοσύνης ἀνταποδοτικὸν ἄρα οὐκ ἔστιν; ἀλλὰ ἀσεβὴς ἡ ἄρνησις, σκόπησον γὰρ τὸ λεγόμενον. πολλοὶ φονεῖς ἐπὶ κοίτης ἀτιμώρητοι τετελευτήκασιν. ποῦ οὖν τοῦ θεοῦ ἡ δικαιοσύνη; πολλάκις δὲ καὶ φονεὺς πεντήκοντα φόνοις ὑποκείμενος τὴν κεφαλὴν ἅπαξ ἀπετμήθη. ποῦ οὖν τῶν τεσσαρακονταεννέα δώσει τὴν τιμωρίαν; ἐὰν μὴ ᾖ κρίσις καὶ ἀνταπόδοσις μετὰ τὸν κόσμον τοῦτον, ἀδικίαν Θεοῦ κατηγορεῖς.

Ἀλλὰ μὴ θαυμάσῃς διὰ τὴν ὑπέρθεσιν τῆς κρίσεως. πᾶς ἀγωνιζόμενος μετὰ τὸ παρελθεῖν τὸν ἀγῶνα στεφανοῦται ἢ καταισχύνεται. καὶ οὐδέποτε ἀγωνοθέτης τοὺς ἔτι ἀγωνιζομένους στεφανοῖ, ἀλλ' ἐκδέχεται πάντων τῶν ἀγωνιστῶν τὸ τέλος, ἵνα ὕστερον διακρίνας ἐπάγῃ τὰ βραβεῖα καὶ τὴν στεφανηφορίαν. οὕτω καὶ ὁ Θεὸς ἔτι τοῦ ἀγῶνος ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ συνεστῶτος τέως μὲν βοηθεῖ τοῖς δικαίοις μερικῶς, ὕστερον δὲ ἀποδίδωσι τοὺς μισθοὺς αὐτοτελῶς.

Ε′. Εἰ δὲ ἀνάστασις νεκρῶν οὐκ ἔστι κατὰ σέ, διὰ τί τοὺς τυμβωρύχους καταδικάζεις; εἰ γὰρ ἀπόλωλε τὸ σῶμα καὶ ἀνέλπιστος ἡ ἀνάστασις, διὰ τί τιμωρίαν ὑπομένει ὁ τυμβωρύχος; βλέπεις, ὅτι, κἂν ἀρνῇ τοῖς χείλεσι, μένει παρὰ σοὶ τῆς ἀναστάσεως ἡ συνείδησις ἀῤῥαγής.

304 Ϛ′. Εἶτα δένδρον μὲν ἐκκοπὲν ἐπανθεῖ, ἄν**[1924]**θρωπος δὲ ἐκκοπεὶς οὐκ ἀνθεῖ; καὶ τὰ σπαρέντα καὶ θερισθέντα μένει εἰς ἅλωνας, ἄνθρωπος δὲ θερισθεὶς ἀπὸ τοῦ κόσμου τούτου οὐ μένει εἰς ἅλωνα; καὶ ἀμπελῶνος κλήματα καὶ δένδρων ἄλλων ἀποτμηθέντα παντελῶς καὶ μεταφυτευθέντα ζωοποιεῖται καὶ καρποφορεῖ, ἄνθρωπος δέ, δι' ὃν κἀκεῖνά ἐστι, πεσὼν εἰς γῆν ἄρα οὐκ ἀναστήσεται; ὡς ἐν συγκρίσει δὲ τῶν καμάτων, ποῖον μεῖζον, ἀνδριάντα τὸν μὴ ὄντα πλάσαι ἐξ ἀρχῆς, ἢ τὸν πεσόντα ἀναχωνεῦσαι πάλιν εἰς τὸ αὐτὸ σχῆμα; ὁ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος ποιήσας ἡμᾶς Θεὸς ἄρα τοὺς ὄντας καὶ πεσόντας ἐγεῖραι πάλιν ἀδυνατεῖ;

Ἀλλ' ἀπιστεῖς τοῖς γεγραμμένοις περὶ τῆς ἀναστάσεως Ἕλλην τυγχάνων. ἐκ τῆς φύσεως τῶν ὄντων βλέπε τὰ πράγματα, καὶ ἐκ τῶν μέχρι σήμερον φαινομένων ἐννόησον. σπείρεται σῖτος, εἰ τύχοι, ἢ ἄλλο τι τῶν σπερμάτων γένος. πεσὼν δὲ ὥσπερ τελευτᾷ καὶ σήπεται, καὶ ἐστιν ἄχρηστος εἰς βρῶσιν λοιπόν. ἀλλ' ὁ σαπεὶς ἐγείρεται χλοερός, καὶ μικρὸς πεσὼν ἐγείρεται κάλλιστος. ὁ δὲ σῖτος δι' ἡμᾶς γεγένηται. διὰ γὰρ τὴν ἡμετέραν χρῆσιν γέγονεν ὁ σῖτος καὶ τὰ σπέρματα, οὐ δι' ἑαυτά. εἶτα τὰ μὲν δι' ἡμᾶς γενόμενα νεκρωθέντα ζωοποιεῖται, ἡμεῖς δὲ ἄρα, δι' οὓς γέγονε κἀκεῖνα, νεκρωθέντες οὐκ ἐγειρόμεθα;

Ζ′. Χειμέριος ὁ καιρός, ὡς ὁρᾷς. ἕστηκε τὰ δένδρα νῦν ὡς νεκρά. ποῦ γὰρ τὰ φύλλα τῆς συκῆς; ποῦ οἱ βότρυες τῆς ἀμπέλου; ἀλλ' ἐν χειμῶνι ταῦτα νεκρά, καὶ ἐν ἔαρι χλοερά, καὶ ὅταν ὁ καιρὸς παραγέ-

νηται, τότε ὥσπερ ἀπὸ νεκρώσεως ἀποδίδοται ἡ ζωοποίησις. εἰδὼς γὰρ ὁ Θεὸς τὴν σὴν ἀπιστίαν ἐν τοῖς φαινομένοις τούτοις ἀνάστασιν εἰργάσατο κατ' ἐνιαυτόν, ἵνα βλέπων τὰ ἐν τοῖς ἀψύχοις καὶ περὶ **[1025]** τῶν ἐμψύχων λογικῶν πιστεύσῃς. εἶτα μυῖαι μὲν καὶ μέλισσαι εἰς ὕδατα πολλάκις ἀποπνιγεῖσαι μεθ' ὥραν ἀνέστησαν, καὶ μυοξῶν **306** γένη χειμῶνος ἀκίνητα μένοντα ἐν θέρει λοιπὸν ἀνέστησαν (εὐτελῆ γάρ σοι νοοῦντι παραπλήσια δίδοται τὰ ὑποδείγματα), ὁ δὲ τοῖς ἀλόγοις καὶ ἐξουθενωμένοις τὸ ζῆν παρεχόμενος ὑπὲρ φύσιν οὗτος ἄρα ἡμῖν, δι' οὓς κἀκεῖνα ἐποίησεν, οὐ χαρίζεται;

Η'. Ἀλλὰ ζητοῦσιν Ἕλληνες νεκρῶν ἀνάστασιν ἔτι φανεράν, καί φασιν, ὅτι, εἰ καὶ ἐγείρεται ταῦτα, ἀλλ' οὐκ ἐσάπη παντελῶς, καὶ ζητοῦσιν ἰδεῖν σαφῶς [παντελῶς] ζῷον σαπὲν καὶ ἀναστάν. ᾔδει θεὸς τῶν ἀνθρώπων τὴν ἀπιστίαν καὶ ὄρνεον εἰς τοῦτο κατειργάσατο φοίνικα οὕτω καλούμενον. τοῦτο, ὡς γράφει Κλήμης καὶ ἱστοροῦσι πλείονες, μονογενὲς ὑπάρχον, κατὰ τὴν Αἰγυπτίων χώραν ἐν περιόδοις πεντακοσίων ἐτῶν ἐρχόμενον δείκνυσι τὴν ἀνάστασιν, οὐκ ἐν ἐρήμοις τόποις, ἵνα μὴ ἀγνοηθῇ τὸ μυστήριον [γινόμενον], ἀλλ' ἐν φανερᾷ πόλει παραγενόμενον, ἵνα ψηλαφηθῇ τὸ ἀπιστούμενον.

Σηκὸν γὰρ ἑαυτῷ ποιῆσαν ἐκ λιβάνου καὶ σμύρνης καὶ λοιπῶν ἀρωμάτων καὶ ἐν τῇ συμπληρώσει τῶν ἐτῶν εἰς τοῦτον εἰσελθὸν τελευτᾷ φανερῶς καὶ σήπεται. εἶτα ἐκ τῆς σαπείσης σαρκὸς τοῦ τελευτήσαντος σκώληξ τις γεννᾶται, καὶ οὗτος αὐξηθεὶς εἰς ὄρνεον μορφοῦται. μὴ ἀπιστήσῃς δὲ **308** τούτῳ. καὶ γὰρ τὰ μελισσῶν γεννήματα οὕτω βλέπεις ἐκ τῶν σκωλήκων μορφούμενα, καὶ ἐξ ᾠῶν ὑγροτάτων ἐθεώρησας ὀρνέων πτερὰ καὶ ὀστέα καὶ νεῦρα ἐξερχόμενα. εἶτα πτεροφυήσας ὁ προειρημένος φοίνιξ, καὶ τέλειος οἷος ἦν ὁ πρότερος φοίνιξ γενόμενος, ἀνίπταται τοιοῦτος εἰς ἀέρα οἷος καὶ ἐτετελευκήκει, σαφεστάτην νεκρῶν ἀνάστασιν ἀνθρώποις ἐπι**[1028]**δείξας.

Θαυμαστὸν μὲν ὄρνεον ὁ φοίνιξ, ἀλλ' ὄρνεον ἄλογον, καὶ οὐδέποτε ἔψαλε τῷ Θεῷ. περιπέτεται τὸν ἀέρα, ἀλλ' οὐκ οἶδε τίς ἐστιν ὁ μονογενὴς υἱὸς τοῦ Θεοῦ. εἶτα τῷ μὲν ἀλόγῳ ζῴῳ καὶ μὴ γινώσκοντι τὸν ποιητὴν νεκρῶν ἀνάστασις δεδώρηται, ἡμῖν δὲ τοῖς δοξολογοῦσι Θεὸν καὶ τὰ προστάγματα αὐτοῦ τηροῦσιν οὐ δίδοται ἀνάστασις;

Θ'. Ἀλλ' ἐπειδὴ μακρὰν καὶ σπάνιον τοῦ φοίνικος τὸ σημεῖον, καὶ ἀπιστοῦσιν ἔτι, λαβὲ τὴν ἀπόδειξιν ἐκ τῶν καθ' ἡμέραν φαινομένων σοι πάλιν. πρὸ ἑκατὸν ἐτῶν ἢ διακοσίων ἡμεῖς πάντες, οἵ τε λαλοῦντες καὶ ἀκούοντες, ποῦ ἦμεν; ἆρα οὐκ οἴδαμεν τῆς ἡμετέρας ὑποστάσεως τῶν σωμάτων τὴν ὑπόθεσιν; οὐκ οἶδας ὅπως ἐξ ἀσθενῶν καὶ ἀμόρφων καὶ μονοειδῶν πραγμάτων γεννώμεθα; καὶ ἐκ τοῦ μονοειδοῦς καὶ ἀσθενοῦς μορφοῦται [ζῶν] ἄνθρωπος, καὶ τὸ ἀσθενὲς σαρκωθὲν εἰς νεύρων ἰσχυρότητα μεταβάλλεται καὶ εἰς ὀφθαλμῶν λαμπρότητα καὶ ῥινὸς ὄσφρησιν καὶ ὤτων ἀκοὴν καὶ γλῶσσαν λαλοῦσαν καὶ καρδίαν πάλλουσαν καὶ χειρῶν ἐργασίαν καὶ ποδῶν δρόμον καὶ παντοίαν ἰδέαν

μελῶν. καὶ τὸ ἀσθενὲς ἐκεῖνο γίνεται ναυπηγὸς καὶ οἰκοδόμος καὶ ἀρχιτέκτων καὶ παντοίας τέχνης ἐργάτης καὶ στρατιώτης καὶ ἄρχων καὶ νομοθέτης καὶ βασιλεύς. ἐξ εὐτελῶν πραγμάτων ποιήσας ἡμᾶς ὁ Θεὸς ἄρα τοὺς πεσόντας ἐγεῖραι οὐ δύναται; ὁ τὸ εὐτελέστατον οὕτω σωματοποιῶν τὸ πεσὸν σῶμα πάλιν ἐγεῖραι οὐ δύναται; καὶ ὁ τὸ μὴ ὂν πλάσας τὸ ὂν καὶ πεσὸν ἄρα οὐκ ἐγείρει;

310 Ι'. Λαβὲ δέ μοι νεκρῶν ἀναστάσεως φανερὰν ἀπόδειξιν ἐν οὐρανῷ καὶ φωστῆρσι καθ' ἕκαστον μῆνα μαρτυρουμένην. τὸ γὰρ τῆς σελήνης σῶμα παντελῶς ἐκλεῖπον, ὡς μηδοτιοῦν αὐτοῦ φαίνεσθαι λοιπόν, πάλιν ἀναπληροῦται καὶ εἰς ὅπερ ἦν ἀποκαθίσταται. ὑπὲρ δὲ τελείας τοῦ πράγματος ἀποδείξεως κατὰ περιόδους ἐτῶν ἐκλείπουσα ἡ σελήνη καὶ εἰς αἷμα φανερῶς μεταβληθεῖσα πάλιν ἀπολαμβάνει τὸ σῶμα τὸ φωτοειδές, τοῦ Θεοῦ τοῦτο κατασκευάσαντος, ἵνα καὶ σὺ ὁ ἄνθρωπος ὁ ἐξ αἵματος συνεστὼς τῇ τῶν νεκρῶν ἀναστάσει μὴ ἀπιστήσῃς, ἀλλ' ὅπερ ἐπὶ τῆς σελήνης βλέπεις, τοῦτο καὶ περὶ σεαυτοῦ πιστεύσῃς. τούτοις μὲν οὖν κέχρησο τοῖς ῥήμασι πρὸς Ἕλληνας. τοῖς γὰρ τὰ ἔγγραφα μὴ παραδεχομένοις ἀγράφοις **[1029]** μάχου τοῖς ὅπλοις ἐκ λογισμῶν μόνον καὶ ἀποδείξεων. τούτοις γὰρ οὔτε τίς ἐστι Μωσῆς γνώριμον, οὔτε τίς ἐστιν Ἡσαΐας, οὔτε τὰ εὐαγγέλια, οὔτε Παῦλος.

ΛΑ'. Μετάβηθί μοι λοιπὸν ἐπὶ Σαμαρείτας, οἵ νόμον δεχόμενοι μόνον προφήτας οὐκέτι καταδέχονται, οἷς ἀργὸν ὡς ἔοικε τὸ παρὸν ἀνάγνωσμα τοῦ Ἰεζεκιήλ· προφήτας γάρ, ὡς ἔφην, οὐ δέχονται. πόθεν οὖν πείσωμεν καὶ Σαμαρείτας; ἔλθωμεν ἐπὶ τὰ ἔγγραφα τοῦ νόμου. λέγει τοίνυν ὁ Θεὸς πρὸς τὸν Μωϋσῆν· ἐγὼ ὁ Θεὸς Ἀβραὰμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ[1]· πάντως ὅτι τῶν ὄντων καὶ ὑφεστηκότων. εἰ γὰρ Ἀβραὰμ τετελεύτηκε καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ, Θεός ἐστιν ἄρα τῶν μὴ ὄντων. πότε βασιλεὺς εἶπεν, ὅτι βασιλεύς εἰμι στρατιωτῶν, ὧν μὴ ἔχει; πότε τις ἐνεδείξατο πλοῦτον, ὃν μὴ ἐκέκτητο; δεῖ τοίνυν ὑφεστάναι καὶ Ἀβραὰμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ, ἵνα τῶν ὄντων Θεὸς ᾖ ὁ Θεός. οὐ γὰρ εἶπεν ἤμην αὐτῶν, ἀλλ' εἰμί[2]. καὶ ὅτι κρίσις ἔστι, λέγει πρὸς τὸν κύριον ὁ Ἀβραάμ· ὁ κρίνων πᾶσαν τὴν γῆν οὐ ποιήσει κρίσιν[3];

ΙΒ'. Ἀλλ' ἀντιλέγουσι καὶ πρὸς τοῦτο πάλιν οἱ ἀνόητοι Σαμαρεῖται, καί φασιν, ὅτι τὰς μὲν ψυχὰς ἐγχωρεῖ μένειν τοῦ Ἀβραὰμ καὶ τοῦ Ἰσαὰκ καὶ τοῦ Ἰακώβ, τὰ δὲ σώματα αὐτῶν ἀναστῆναι οὐ δύναται. **312** Εἶτα τὴν μὲν ῥάβδον Μωϋσέως τοῦ δικαίου δράκοντα γενέσθαι δυνατόν[4], τὰ δὲ σώματα τῶν δικαίων ζῆσαι καὶ ἀναστῆναι οὐ δύναται; καὶ τὸ μὲν παρὰ φύσιν ἐγένετο, τὸ δὲ κατὰ φύσιν οὐκ ἀποκαθίσταται; καὶ ἡ ῥάβδος Ἀαρὼν ἀποτμηθεῖσα καὶ νεκρωθεῖσα χωρὶς ὀσμῆς ὑδάτων ἐβλάστησε[5], καὶ ταῦτα ὑπόστεγος οὖσα καὶ τὰ ἐν

---

1. Πρβλ. Ἔξ. 3,6. 2. ἐνθ' ἀν. 3. Γέν. 18,25. 4. Πρβλ. Ἔξ. 4,3.
5. Πρβλ. Ἀριθ. 17,23.

ἀγροῖς βλαστήσασα, καὶ ἐν ξηροῖς μὲν κειμένη, τὰ δὲ τῶν ἀρδευομένων πολυετῶς διὰ μιᾶς νυκτὸς μετὰ καρπῶν ἀποδοῦσα. ἡ ῥάβδος Ἀαρὼν ἐκ νεκρῶν ὥσπερ ἀνέστη, καὶ αὐτὸς Ἀαρὼν οὐκ ἐγείρεται; καὶ ἵνα μὲν τὴν ἀρχιερωσύνην αὐτῷ διατηρήσῃ Θεός, ἐν ξύλῳ ἐθαυματούργησεν, αὐτῷ δὲ τῷ Ἀαρὼν τὴν ἀνάστασιν οὐ χαρίζεται; καὶ γυνὴ μὲν παρὰ φύσιν ἅλας γίνεται[1] καὶ σὰρξ εἰς ἅλας μεταβάλλεται, σὰρξ δὲ εἰς σάρκα οὐκ ἀποκαθίσταται; καὶ στήλη μὲν ἁλὸς γέγονεν ἡ γυνὴ Λώτ, ἡ δὲ γυνὴ τοῦ Ἀβραὰμ ἆρα οὐκ ἀνίσταται; ποίᾳ δὲ δυνάμει μετεβλήθη ἡ χεὶρ τοῦ Μωϋσέως, ἣ καὶ ὑπὸ μίαν ὥραν ἐγένετο ὡς χιὼν καὶ πάλιν ἀποκατέστη[2]; πάντως ὅτι τῷ θείῳ προσ**[1032]**τάγματι. εἶτα τότε μὲν τὸ πρόσταγμα ἰσχυρόν, νῦν δὲ οὐκέτι ἰσχυρόν;

ΙΓ'. Πόθεν δὲ καὶ ὅλως ἐξ ἀρχῆς ἐγεννήθη ὁ ἄνθρωπος, ὦ πάντων ἀνθρώπου ἀνοητότατοι Σαμαρεῖται; ἔλθετε ἐπὶ τὸ πρῶτον βιβλίον τῆς γραφῆς, ὃ καὶ ὑμεῖς καταδέχεσθε. καὶ ἔπλασεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον χοῦν ἀπὸ τῆς γῆς[3]. χοῦς εἰς σάρκα μεταβάλλεται, καὶ σὰρξ εἰς σάρκα οὐ πάλιν ἀποκαθίσταται; ἐρωτητέον δὲ ὑμᾶς πόθεν ὑπέστησαν οἱ οὐρανοὶ καὶ γῆ καὶ θάλασσαι; πόθεν ἥλιος καὶ σελήνη καὶ ἀστέρες; πῶς ἐξ ὑδάτων τὰ πετεινὰ καὶ τὰ νηκτά; καὶ πῶς ἀπὸ γῆς τὰ ζῷα πάντα; τοσαῦται μυριάδες ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παρήχθησαν, καὶ ἄνθρωποι ἡμεῖς οἱ τὸ κατ' εἰκόνα ἔχοντες ἆρα οὐκ ἀναστησόμεθα; ἀληθῶς ἀπιστίας τὸ πρᾶγμα πεπλήρωται, καὶ πολλὴ κατάγνωσις τῶν ἀπιστούν**314**των, ὅταν Ἀβραὰμ λέγῃ πρὸς τὸν κύριον ὁ κρίνων πᾶσαν τὴν γῆν[4], καὶ ἀπιστῶσιν οἱ μανθάνοντες τὸν νόμον, ὅταν γέγραπται ὅτι ἐκ γῆς ὁ ἄνθρωπος[5], καὶ ἀπιστῶσιν οἱ ἀναγινώσκοντες.

ΙΔ'. Ἐκείνοις μὲν οὖν ταῦτα τοῖς ἀπίστοις, τὰ δὲ ἐκ τῶν προφητῶν ἡμῖν τοῖς πιστεύουσιν. ἐπειδὴ δὲ καὶ τοῖς προφήταις κεχρημένοι τινὲς ἀπιστοῦσι τοῖς γεγραμμένοις, καὶ προφέρουσιν ἡμῖν ἐκεῖνο τὸ οὐκ ἀναστήσονται οἱ ἀσεβεῖς ἐν κρίσει[6], καὶ τὸ ἐὰν γὰρ καταβῇ ὁ ἄνθρωπος εἰς ᾅδην, οὐκ ἔτι [οὐ]μὴ ἀναβῇ[7], καὶ τὸ οὐχ οἱ νεκροὶ αἰνέσουσί σε κύριε[8], (τοῖς γὰρ καλῶς γεγραμμένοις συγκέχρηνται κακῶς), καλόν, ἐν παραδρομῇ καὶ ὡς ἐγχωρεῖ νῦν ἀπαντῆσαι πρὸς αὐτούς.

Ἐὰν γὰρ λέγῃ ὅτι ἀσεβεῖς οὐκ ἀναστήσονται ἐν κρίσει, τοῦτο δηλοῖ, ὅτι οὐκ ἐν κρίσει, ἀλλ' ἐν κατακρίσει. οὐ γὰρ ἐξετάσεως πολλῆς ἔστι χρεία τῷ Θεῷ, ἀλλ' ἅμα τῷ ἀναστῆναι τοὺς ἀσεβεῖς ἀκολουθεῖ καὶ τὰ τῆς τιμωρίας. καὶ**[1033]** ἐὰν λέγῃ ὅτι οὐχ οἱ νεκροὶ αἰνέσουσί σε κύριε, τοῦτο δηλοῖ, ὅτι τῆς μετανοίας καὶ τῆς ἀφέσεως ἐν τῇ ζωῇ ταύτῃ μόνον τὴν προθεσμίαν ἐχούσης, ἐφ' ᾗ καὶ οἱ ἀπολαύοντες αἰνέσουσί

---

1. Πρβλ. Γέν. 19,26. 2. Πρβλ. Ἐξ. 4,6-7. 3. Γέν. 2,7. 4. Γέν. 18,25. 5. Πρβλ. Γέν. 3,19. 6. Ψαλμ. 1,5. 7. Ἰὼβ 7,9. 8. Ψαλμ. 13,25.

σε, οὐκ ἔστι μετὰ θάνατον λοιπὸν τοὺς ἐν ἁμαρτίαις τελευτήσαντας ὡς εὐεργετηθέντας αἰνεῖν, ἀλλ' ἀποδύρεσθαι. ἔστι γὰρ αἶνος μὲν τῶν εὐχαριστούντων, ὀδυρμὸς δὲ τῶν μαστιζομένων. οἱ μὲν οὖν δίκαιοι τότε αἰνοῦσιν, οἱ δὲ τελευτήσαντες ἐν ἁμαρτίαις καιρὸν λοιπὸν ἐξομολογήσεως οὐκ ἔχουσιν.

ΙΕ'. Περὶ δὲ τοῦ ἐὰν καταβῇ ἄνθρωπος εἰς ᾅδην οὐκ ἔτι [οὐ] μὴ ἀναβῇ[1], βλέπε τὴν ἀκολουθίαν. γέγραπται γάρ· οὐκ ἔτι [οὐ] μὴ ἀναβῇ, οὐδ' οὐ μὴ ἐπιστρέψῃ εἰς τὸν ἴδιον οἶκον. τοῦ κόσμου δὲ ὅλου παρερχομένου καὶ πάσης οἰκίας διαφθειρομένης, πῶς εἰς τὸν ἴδιον οἶκον ἐπανελεύσεται καινῆς λοιπὸν ἄλλης γινομένης γῆς; ἐχρῆν δὲ αὐτοὺς ἀκοῦσαι τοῦ Ἰὼβ λέγοντος· ἔστι γὰρ δένδρῳ ἐλπίς. ἐὰν γὰρ ἐκκοπῇ πάλιν ἐπανθήσει, καὶ ὁ ῥάδαμνος **316** αὐτοῦ οὐ μὴ ἐκλείπῃ. ἐὰν γὰρ γηράσῃ ἐν γῇ ἡ ῥίζα αὐτοῦ, ἐν δὲ πέτρᾳ τελευτήσῃ τὸ στέλεχος αὐτοῦ, ἀπὸ ὀσμῆς ὕδατος ἀνθήσει, ποιήσει δὲ θερισμὸν ὥσπερ νεόφυτον. ἀνὴρ δὲ τελευτήσας ᾤχετο; πεσὼν δὲ βροτὸς οὐκ ἔτι ἔστιν[2]; μόνον γὰρ οὐχὶ δυσωπῶν καὶ ἐπιτιμῶν (οὕτω γὰρ ἀναγνωστέον ἐρωτηματικῶς τὸ οὐκ ἔτι ἔστιν), ἆρα γάρ, φησί, ξύλου πίπτοντος καὶ ἐγειρομένου ἄνθρωπος αὐτός, δι' ὃν τὰ ξύλα γέγονεν, οὐκ ἐγείρεται;

Καὶ ἵνα μὴ νομίσῃς με βιάζεσθαι, ἀνάγνωθι τὸ ἀκόλουθον. μετὰ γὰρ τὸ **[1036]** εἰπεῖν ἐρωτηματικῶς· πεσὼν δὲ βροτὸς οὐκ ἔτι ἔστι; λέγει· ἐὰν γὰρ ἀποθάνῃ ἄνθρωπος, ζήσεται[3]. καὶ εὐθύς, λέγει· ὑπομενῶ, ἕως ἂν πάλιν γένωμαι[4]. καὶ ἀλλαχοῦ πάλιν· ὁ μέλλων ἐπὶ γῆς ἀναστῆσαι τὸ δέρμα μου τὸ ἀναντλοῦν ταῦτα[5].

Ἡσαΐας δὲ ὁ προφήτης φησίν· ἀναστήσονται οἱ νεκροὶ καὶ ἐγερθήσονται οἱ ἐν τοῖς μνημείοις[6]. σαφέστατα δὲ ὁ παρὼν προφήτης Ἰεζεκιὴλ λέγει· ἰδοὺ ἐγὼ ἀνοίγω τὰ μνήματα ὑμῶν καὶ ἀνάξω ὑμᾶς ἐκ τῶν μνημάτων ὑμῶν[7]. καὶ ὁ Δανιὴλ λέγει· πολλοὶ τῶν καθευδόντων ἐν γῆς χώματι ἀναστήσονται, οὗτοι εἰς ζωὴν αἰώνιον, καὶ οὗτοι εἰς αἰσχύνην αἰώνιον[8].

ΙϚ'. Καὶ πολλαὶ γραφαὶ μαρτυροῦσι περὶ τῆς τῶν νεκρῶν ἀναστάσεως. ἔστι γὰρ ἄλλα πλείονα ῥητὰ περὶ τούτου. ὡς ἐν ὑπομνήσει δὲ μόνῃ νῦν παρατρέχομεν τὴν τοῦ Λαζάρου τετραήμερον ἀνάστασιν, παρατρέχομεν δὲ διὰ τὸ τῆς ὥρας ὀλίγον καὶ τὸν υἱὸν τῆς χήρας τὸν ἐγηγερμένον. ὑπομνήσεώς **318** τε μόνον ἕνεκεν παραφερέσθω νῦν καὶ ἡ θυγάτηρ τοῦ ἀρχισυναγώγου, λεγέσθω καὶ τὸ σχισθῆναι τὰς πέτρας καὶ πολλὰ σώματα τῶν κεκοιμημένων ἁγίων ἐγερθῆναι τῶν μνημείων

1. Ἰὼβ 7,9. 2. Ἰὼβ 14,7-10. 3. Ἰὼβ 14,14. 4. ἕνθ' ἄν. 5. Ἰὼβ 19,25-26. 6. Ἡσ. 26,19. 7. Ἰεζ. 37,12. 8. Πρβλ. Δαν. 12,2.

ἀνοιχθέντων[1]. προηγουμένως δὲ μνημονευέσθω, ὅτι Χριστὸς ἐκ νεκρῶν ἐγήγερται.

Παρῆλθον τὸν Ἠλίαν καὶ τὸν υἱὸν τῆς χήρας τὸν ἐξεγερθέντα ὑπ' αὐτοῦ, καὶ τὸν Ἐλισσαῖον τὸν δὶς ἐγείραντα, ἔν τε τῷ ζῆν καὶ μετὰ τὸ τελευτῆσαι αὐτόν. ζῶν μὲν γὰρ ἐνήργησε τὴν ἀνάστασιν διὰ τῆς ἑαυτοῦ ψυχῆς. ἵνα δὲ μὴ μόνον τιμηθῶσι τῶν δικαίων αἱ ψυχαί, πιστευθῇ δὲ ὅτι ἔγκειται καὶ ἐν τοῖς τῶν δικαίων σώμασι δύναμις, ὁ ῥιφθεὶς ἐν τῷ μνημείῳ τοῦ Ἐλισσαίου νεκρὸς τοῦ **[1037]** νεκροῦ σώματος τοῦ προφήτου ἐφαψάμενος ἐζωοποιήθη[2]. καὶ τὸ σῶμα τοῦ προφήτου τὸ νεκρὸν ἀπετέλεσε ψυχῆς ἔργον, καὶ τὸ τελευτῆσαν καὶ κείμενον ζωὴν παρέσχε τῷ τελευτήσαντι, καὶ παρασχὸν τὴν ζωὴν αὐτὸ ὁμοίως ἔμεινεν ἐν νεκροῖς. διὰ τί; ἵνα μὴ ἐξαναστάντος τοῦ Ἐλισσαίου τῇ ψυχῇ μόνῃ προσγραφῇ τὸ πρᾶγμα, δειχθῇ δέ, ὅτι καὶ ψυχῆς μὴ παρούσης ἔγκειταί τις δύναμις τῷ τῶν ἁγίων σώματι διὰ τὴν ἐν τοσούτοις ἔτεσιν ἐνοικήσασαν [ἐν] αὐτῷ δικαίαν ψυχήν, ἧς ὑπηρέτημα γέγονεν. καὶ μὴ ἀπιστῶμεν νήπιοι ὡς μὴ γεγενημένου τούτου. εἰ γὰρ σουδάρια καὶ σημικίνθια τὰ ἔξωθεν ὄντα τῶν σωμάτων ἁπτόμενα τῶν νοσούντων ἤγειρε τοὺς ἀσθενεῖς, πόσῳ μᾶλλον αὐτὸ τὸ σῶμα τοῦ προφήτου ἤγειρε τὸν νεκρόν;

ΙΖ'. Καὶ ἐνῆν μὲν πολλὰ εἰπεῖν εἰς ταῦτα καθ' ἕκαστον ἐξηγουμένοις τῶν γεγενημένων πραγμάτων τὸ παράδοξον. διὰ δὲ τὸν κάματον τὸν προγενόμενον ὑμῖν ἔκ τε τῆς ὑπερθέ**320**σεως τῆς νηστείας τῆς παρασκευῆς καὶ τῆς ἀγρυπνίας ἐκεῖνα μὲν τέως ἐν παραδρομῇ λελέχθω δι' ὀλίγων ἐσπαρμένα, ἵνα ὑμεῖς καλλίστης γῆς δίκην δεξάμενοι τὸν σπόρον καρποφορήσητε πλατύνοντες. μνημονευέσθω δὲ ὅτι καὶ οἱ ἀπόστολοι νεκροὺς ἤγειραν. Πέτρος μὲν ἐν Ἰόππῃ Ταβιθάν, Παῦλος δὲ Εὔτυχον ἐν Τρῳάδι, καὶ οἱ λοιποὶ πάντες ἀπόστολοι, εἰ καὶ μὴ πάντα γέγραπται τὰ ὑφ' ἑκάστου θαυματουργηθέντα.

Μνημονεύετε δὲ τῶν ἐν τῇ πρώτῃ πρὸς Κορινθίους εἰρημένων ἁπάντων, ὧν ἔγραψεν ὁ Παῦλος πρὸς τοὺς λέγοντας, πῶς ἐγείρονται οἱ νεκροί; ποίῳ δὲ σώματι ἔρχονται[3]; καὶ ὅτι, εἰ νεκροὶ οὐκ ἐγείρονται, οὐδὲ ὁ Χριστὸς ἐγήγερται[4], καὶ ὅτι ἄφρονας ἐκάλεσε τοὺς μὴ πιστεύοντας, καὶ πάσης τῆς αὐτόθι διδασκαλίας τῆς περὶ νεκρῶν ἀναστάσεως, καὶ ὅτι πρὸς Θεσσαλονικεῖς ἔγραψεν οὐ θέλομεν δὲ ὑμᾶς ἀγνοεῖν, ἀδελφοί, περὶ τῶν κεκοιμημένων, ἵνα μὴ λυπῆσθε καθὼς καὶ οἱ λοιποί, οἱ μὴ ἔχοντες ἐλπίδα[5] καὶ τὰ ἑξῆς ὅλα, μάλιστα δὲ τὸ καὶ οἱ νεκροὶ ἐν Χριστῷ ἀναστήσονται πρῶτον[6].

[1040] ΙΗ'. Ἐξαιρέτως δὲ τοῦτο ἐπισημήνασθε, ὅτι μονονουχὶ

1. Πρβλ. Ματθ. 27,51-52. 2. Πρβλ. Δ' Βασ. 13,21. 3. Α' Κορ. 15,35. 4. Α' Κορ. 15,16. 5. Α' Θεσ. 4,13. 6. Α' Θεσ. 4,16.

δακτυλοδεικτῶν ὁ Παῦλος λέγει· δεῖ γὰρ τὸ φθαρτὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀφθαρσίαν, καὶ τὸ θνητὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀθανασίαν[1]. τὸ γὰρ σῶμα τοῦτο ἐγείρεται, οὐ τοιοῦτον μένον ἀσθενές, ἀλλ' αὐτὸ μὲν τοῦτο ἐγείρεται, ἐνδυσάμενον δὲ τὴν ἀφθαρσίαν μεταποιεῖται, ὥσπερ σίδηρος πυρὶ προσομιλήσας γίνεται πῦρ, μᾶλλον δέ, ὡς οἶδεν, ὁ ἀνιστῶν κύριος. Ἐγείρεται μὲν οὖν τοῦτο τὸ σῶμα· ἀλλ' οὐ μένει τοιοῦτον, ἀλλὰ μένει αἰώνιον. οὐκέτι τροφῶν τοιούτων χρείαν ἔχει πρὸς ζωήν, οὐδὲ κλιμάκων πρὸς ἀνάβασιν· γίνεται γὰρ πνευματικόν[2], θαυμάσιόν τι καὶ οἷον εἰπεῖν κατ' ἀξίαν οὐκ ἔχο**322**μεν. τότε οἱ δίκαιοι, φησί, λάμψουσιν ὡς ὁ ἥλιος[3] καὶ ἡ σελήνη καὶ ὡς ἡ λαμπρότης τοῦ στερεώματος. καὶ προειδὼς τὴν τῶν ἀνθρώπων ἀπιστίαν ὁ Θεὸς σκώληξι μικροτάτοις ἐν τῷ θέρει φωτοειδεῖς δέδωκεν αὐγὰς λάμπειν ἐκ τοῦ σώματος, ἵν' ἐκ τῶν φαινομένων πιστευθῇ τὸ προσδοκώμενον. ὁ γὰρ τὸ μέρος παρασχὼν δύναται καὶ τὸ ὅλον παρασχεῖν, καὶ ὁ σκώληκα φῶς ἐκλάμπειν ποιήσας πολλῷ μᾶλλον φωτοποιήσει δίκαιον ἄνθρωπον.

ΙΘ'. Ἐγειρόμεθα τοίνυν αἰώνια μὲν πάντες ἔχοντες τὰ σώματα, οὐ πάντες δὲ ὅμοια, ἀλλ' εἰ μὲν τίς ἐστι δίκαιος, λαμβάνει σῶμα ἐπουράνιον, ἵνα δύνηται μετὰ ἀγγέλων ἀναστρέφειν ἐπαξίως. εἰ δέ τις ἁμαρτωλός ἐστι, λαμβάνει σῶμα αἰώνιον ὑπομονητικὸν τιμωρίας ἁμαρτιῶν, ἵνα ἐν πυρὶ αἰωνίως καιόμενος μηδέποτε ἀναλωθῇ. καὶ δικαίως ἀμφοτέροις τοῖς τάγμασιν ὁ Θεὸς παρέχει τοῦτο. οὐδὲν γὰρ χωρὶς σώματος ἡμῖν πέπρακται. βλασφημοῦμεν διὰ στόματος, προσευχόμεθα διὰ στόματος, πορνεύομεν διὰ σώματος, ἁγνεύομεν διὰ σώματος. ἁρπάζομεν διὰ χειρός, ἐλεημοσύνας δίδομεν διὰ χειρός, καὶ τὰ λοιπὰ ὁμοίως. ἐπειδὴ τοίνυν εἰς πάντα ὑπηρετήσατο τὸ σῶμα, καὶ ἐν τοῖς μέλλουσι συναπολαύει τῶν γενομένων.

[1041] Κ'. Φεισώμεθα τοίνυν, ἀδελφοί, τῶν σωμάτων, καὶ μὴ ὡς ἀλλοτρίοις αὐτοῖς παραχρησώμεθα. μὴ καὶ κατὰ τοὺς αἱρετικοὺς λέγωμεν ὅτι ἀλλότριός ἐστιν ὁ τοῦ σώματος χιτών, ἀλλ' ὡς ἰδίου φεισώμεθα. δεῖ γὰρ ἡμᾶς δοῦναι λόγον τῷ κυρίῳ περὶ πάντων τῶν διὰ τοῦ σώματος πεπραγμένων[4]. μὴ εἴπῃς οὐδείς με ὁρᾷ[5], μηδὲ νομίσῃς ὅτι μάρτυς τῶν γινομένων οὐκ ἔστιν. ἄνθρωπος μὲν γὰρ πολλάκις οὐκ ἔστιν, ὁ δὲ πλάστης ἀπλανὴς μάρτυς μένει ἐν οὐρανῷ πιστὸς[6] καὶ βλέπει τὸ γινόμενον. καὶ οἱ σπῖλοι δὲ τῶν ἁμαρτιῶν μένουσιν ἐν τῷ σώματι. ὥσπερ γὰρ πληγῆς προχωρησάσης ἐν τῷ σώματι, κἂν θερα**324**πεία γένηταί τις, ὅμως ἡ οὐλὴ μένει, οὕτω καὶ ἡ ἁμαρτία πλήσσει τὴν ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα, καὶ μένουσιν οἱ τύποι τῶν οὐλῶν ἐν πᾶσι, περιαιροῦνται δὲ μόνον ἀπὸ τῶν λαμβανόντων τὸ λουτρόν. τὰ μὲν οὖν παρελθόντα ψυχῆς καὶ σώματος τραύματα θεραπεύει Θεὸς διὰ τοῦ

1. Α' Κορ. 15,53. 2. Πρβλ. Α' Κορ. 15,44. 3. Πρβλ. Ματθ. 13,43. 4. Πρβλ. Β' Κορ. 5,10. 5. Πρβλ. Σοφ. Σειρ. 23,18. Ἡσ. 29,15. 6. Ψαλμ. 88,38.

βαπτίσματος, πρὸς δὲ τὰ μέλλοντα λοιπὸν ἑαυτοὺς ἀσφαλιζώμεθα κοινῇ πάντες, ἵνα καθαρὸν τοῦτον τοῦ σώματος τὸν χιτῶνα διατηρήσωμεν, καὶ μὴ δι' ὀλίγης πορνείας καὶ ἡδυπαθείας ἤ τινος ἄλλης ἁμαρτίας πρᾶξιν ἀπολέσωμεν οὐράνιον σωτηρίαν, ἀλλ' ἵνα κληρονομήσωμεν βασιλείαν Θεοῦ αἰώνιον, ἧς πάντας ὑμᾶς τῇ ἑαυτοῦ χάριτι καταξιώσειεν ὁ Θεός.

ΚΑ'. Καὶ ταῦτα μὲν εἰρήσθω πρὸς ἀπόδειξιν τῆς τῶν νεκρῶν ἀναστάσεως. ἡ δὲ τῆς πίστεως ἐπαγγελία πάλιν ὑμῖν ὑφ' ἡμῶν ῥηθεῖσα μετὰ σπουδῆς πάσης ἐπὶ λέξεως αὐτῆς ὑφ' ὑμῶν ἀπαγγελλέσθω τε καὶ μνημονευέσθω.

[1044] ΚΒ'. Τῆς δὲ ἀπαγγελλομένης πίστεως ἀκολούθως περιεχούσης τὸ καὶ εἰς ἓν βάπτισμα μετανοίας εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, καὶ εἰς μίαν ἁγίαν καθολικὴν ἐκκλησίαν, καὶ εἰς σαρκὸς ἀνάστασιν, καὶ εἰς ζωὴν αἰώνιον, περὶ μὲν τοῦ βαπτίσματος καὶ τῆς μετανοίας ἐν ταῖς πρώταις ἡμῖν εἴρηται κατηχήσεσι, καὶ τὰ περὶ ἀναστάσεως δὲ νεκρῶν λεχθέντα νῦν διὰ τὸ καὶ εἰς σαρκὸς ἀνάστασιν εἴρηται. λεγέσθω δὲ τὰ λείποντα καὶ τέως διὰ τὸ καὶ εἰς μίαν ἁγίαν καθολικὴν ἐκκλησίαν, περὶ ἧς πολλὰ μὲν εἰπεῖν δυνατὸν ἦν, δι' ὀλίγων δὲ ἐροῦμεν.

ΚΓ'. Καθολικὴ μὲν οὖν καλεῖται διὰ τὸ κατὰ πάσης εἶναι τῆς οἰκουμένης ἀπὸ περάτων γῆς ἕως περάτων, καὶ διὰ τὸ διδάσκειν καθολικῶς καὶ ἀνελλιπῶς ἅπαντα τὰ εἰς γνῶσιν ἀνθρώπων ἐλθεῖν ὀφείλοντα δόγματα, περί τε ὁρατῶν καὶ ἀοράτων πραγμάτων, ἐπουρανίων τε καὶ ἐπιγείων, καὶ διὰ τὸ πᾶν **326** γένος ἀνθρώπων εἰς εὐσέβειαν ὑποτάσσειν, ἀρχόντων τε καὶ ἀρχομένων, λογίων τε καὶ ἰδιωτῶν, καὶ διὰ τὸ καθολικῶς ἰατρεύειν μὲν καὶ θεραπεύειν ἅπαν τὸ τῶν ἁμαρτιῶν εἶδος τῶν διὰ ψυχῆς καὶ σώματος ἐπιτελουμένων, κεκτῆσθαι δὲ ἐν αὐτῇ πᾶσαν ἰδέαν ὀνομαζομένης ἀρετῆς ἐν ἔργοις τε καὶ λόγοις καὶ πνευματικοῖς παντοίοις χαρίσμασιν.

ΚΔ'. Ἐκκλησία δὲ καλεῖται φερωνύμως διὰ τὸ πάντας ἐκκαλεῖσθαι καὶ ὁμοῦ συνάγειν, καθὼς ἐν τῷ λευιτικῷ φησιν ὁ κύριος· καὶ πάσῃ τῇ συναγωγῇ ἐκκλησίασον ἐπὶ τῆς θύρας τῆς σκηνῆς τοῦ μαρτυρίου[1]. σημειωτέον δέ, ὅτι τὸ ἐκκλησίασον [1045] πρώτως ἐν ταῖς γραφαῖς εἴρηται νῦν, ἡνίκα τὸν Ἀαρὼν εἰς τὴν ἀρχιερωσύνην ὁ κύριος καθίστα. καὶ ἐν δευτερονομίῳ δὲ λέγει ὁ Θεὸς τῷ Μωϋσῇ· ἐκκλησίασον πρός με τὸν λαόν, καὶ ἀκουσάτωσαν τὰ ῥήματά μου, ὅπως ἂν μάθωσι φοβεῖσθαί με[2]. τοῦ δὲ τῆς ἐκκλησίας ὀνόματος μνημονεύει πάλιν, ὅτε περὶ τῶν πλακῶν· καὶ ἐπ' αὐταῖς ἐπεγέγραπτο πάντες οἱ λόγοι, οὓς ἐλάλησε κύριος πρὸς ὑμᾶς ἐν τῷ ὄρει ἐκ μέσου τοῦ πυρὸς ἐν ἡμέρᾳ ἐκκλησίας[3]. ὡσεὶ ἔλεγε σαφέστερον, ἐν ἡμέρᾳ ᾗ κληθέντες ὑπὸ τοῦ Θεοῦ

---

1. Λευιτ. 8,3. 2. Δευτ. 4,10. 3. Δευτ. 9,10.

συνήχθητε καὶ ὁ ψαλμῳδός φησιν· ἐξομολογήσομαί σοι κύριε ἐν ἐκκλησίᾳ μεγάλῃ, ἐν λαῷ βαρεῖ αἰνέσω σε[1].

ΚΕ΄. Πρότερον μὲν οὖν ᾖδεν ὁ ψαλμῳδός· ἐν ἐκκλησίᾳ εὐλογεῖτε τὸν Θεὸν τὸν κύριον, ἐκ πηγῶν Ἰσραήλ[2]. ἀφ' οὗ δὲ διὰ τὰς γενομένας κατὰ τοῦ σωτῆρος ἐπιβουλὰς ἀπεβλήθησαν Ἰουδαῖοι τῆς χάριτος, δευτέραν ᾠκοδόμησεν ἐξ ἐθνῶν ὁ σωτὴρ τὴν τῶν χριστιανῶν ἡμῶν ἁγίαν ἐκκλησίαν, περὶ ἧς εἶπε τῷ Πέτρῳ· καὶ ἐπὶ ταύτῃ τῇ πέτρᾳ οἰκοδομήσω μου τὴν ἐκκλησίαν, καὶ πύλαι ᾅδου οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς[3].

328 Περὶ δὲ ἀμφοτέρων τούτων προφητεύων σαφῶς ἔλεγεν ὁ Δαβίδ, περὶ μὲν τῆς πρώτης ἀποβληθείσης· ἐμίσησα ἐκκλησίαν πονηρευομένων[4]· περὶ δὲ τῆς δευτέρας τῆς οἰκοδομουμένης ἐν τῷ αὐτῷ ψαλμῷ φησι· κύριε, ἠγάπησα εὐπρέπειαν οἴκου σου[5]· καὶ ἑξῆς εὐθύς· ἐν ἐκκλησίαις εὐλογήσω σε, κύριε[6]. τῆς γὰρ ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ μιᾶς ἀποβληθείσης κατὰ πάσης τῆς οἰκουμένης λοιπὸν αἱ τοῦ Χριστοῦ πληθύνουσιν ἐκκλησίαι, περὶ ὧν ἐν ψαλμοῖς· ᾄσατε τῷ κυρίῳ ᾆσμα καινόν, ἡ αἴνεσις αὐτοῦ ἐν ἐκκκλησίᾳ ὁσίων[7]. οἷς ἀκόλουθα καὶ ὁ προφήτης πρὸς Ἰουδαίους εἶπεν· οὐκ ἔστι μοι θέλημα ἐν ὑμῖν, λέγει κύριος παντοκράτωρ[8], καὶ ἑξῆς εὐθύς, διότι ἀπὸ ἀνατολῶν ἡλίου μέχρι δυσμῶν τὸ ὄνομά μου δεδόξασται ἐν τοῖς ἔθνεσιν[9]. περὶ ταύτης τῆς ἁγίας καθολι**[1048]**κῆς ἐκκλησίας γράφει πρὸς Τιμόθεον ὁ Παῦλος· ἵνα εἰδῇς ἐν οἴκῳ Θεοῦ, πῶς δεῖ ἀναστρέφεσθαι, ἥτις ἐστὶν ἐκκλησία Θεοῦ ζῶντος, στῦλος καὶ ἑδραίωμα τῆς ἀληθείας[10].

ΚϚ΄. Ἐπειδὴ δὲ τὸ τῆς ἐκκλησίας ὄνομα περὶ διαφόρων λέγεται πραγμάτων, ὡς καὶ περὶ τοῦ ὄχλου τοῦ ἐν τῷ θεάτρῳ τῶν Ἐφεσίων γέγραπται· καὶ ταῦτα εἰπὼν ἀπέλυσε τὴν ἐκκλησίαν[11]· κυρίως δὲ ἄν τις εἴποι καὶ ἀληθῶς ἐκκλησίαν εἶναι πονηρευομένων τὰ συστήματα τῶν αἱρετικῶν, μαρκιωνιστῶν λέγω καὶ μανιχαίων καὶ τῶν λοιπῶν, διὰ τοῦτό σοι νῦν ἠσφαλισμένως παρέδωκεν ἡ πίστις τὸ καὶ εἰς μίαν ἁγίαν καθολικὴν ἐκκλησίαν, ἵνα ἐκείνων μὲν τὰ μιαρὰ συστήματα φεύγῃς, παραμένῃς δὲ τῇ ἁγίᾳ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ διὰ παντός, ἐν ᾗ καὶ ἀνεγεννήθης.

Κἂν ποτε ἐπιδημῇς ἐν πόλεσι, μὴ ἁπλῶς ἐξέταζε ποῦ τὸ κυριακόν ἐστι (καὶ γὰρ αἱ λοιπαὶ τῶν ἀσεβῶν αἱρέσεις κυριακὰ τὰ ἑαυτῶν σπήλαια καλεῖν ἐπιχειροῦσι), μηδὲ ποῦ ἐστιν ἁπλῶς ἡ ἐκκλησία, ἀλλὰ ποῦ ἐστιν ἡ καθολικὴ ἐκκλησία. τοῦτο γὰρ ἴδικὸν ὄνομα τυγχάνει τῆς ἁγίας ταύτης καὶ μητρὸς ἡμῶν ἁπάντων, ἥτις νύμφη μέν ἐστι τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, (γέγραπται
330 γάρ· καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς ἠγάπησε τὴν ἐκκλησίαν καὶ ἑαυτὸν πα-

---

1. Ψαλμ. 34,18. 2. Ψαλμ. 67,27. 3. Ματθ. 16,18. 4. Ψαλμ. 25,5. 5. Ψαλμ. 25,8. 6. Ψαλμ. 25,12. 7. Ψαλμ. 149,1. 8. Μαλ. 1,10. 9. Μαλ. 1,11. 10. Α΄ Τιμ. 3,15. 11. Πράξ. 19,40.

ρέδωκεν ὑπὲρ αὐτῆς[1], καὶ ὅλα τὰ ἑξῆς), τύπον δὲ ἔχει καὶ μίμημα τῆς ἄνω Ἱερουσαλήμ, ἥτις ἐλευθέρα ἐστὶ καὶ μήτηρ πάντων ἡμῶν[2], ἡ πρότερον μὲν στεῖρα, νῦν δὲ πολύτεκνος[3].

ΚΖ΄. Τῆς γὰρ πρώτης ἀποβληθείσης ἐν τῇ δευτέρᾳ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ, καθὼς Παῦλός φησιν, ὁ Θεὸς ἔθετο πρῶτον ἀποστόλους, δεύτερον προφήτας, τρίτον διδασκάλους, ἔπειτα δυνάμεις, ἔπειτα χαρίσματα ἰαμάτων, ἀντιλήψεις, κυβερνήσεις, γένη γλωσσῶν[4], καὶ πάσης ἀρετῆς ἅπαν εἶδος, σοφίαν λέγω καὶ σύνεσιν, σωφροσύνην τε καὶ δικαιοσύνην, ἐλεημοσύνην τε καὶ φιλανθρωπίαν, καὶ ὑπομονὴν τὴν ἐν διωγμοῖς ἀκαταγώνιστον. ἥτις διὰ τῶν ὅπλων τῆς δικαιοσύνης τῶν δεξιῶν καὶ ἀριστερῶν, διὰ δόξης καὶ ἀτιμίας[5], πρότερον μὲν ἐν διωγμοῖς καὶ **[1049]** θλίψεσι τοὺς ἁγίους μάρτυρας τοῖς τῆς ὑπομονῆς ποικίλοις καὶ πολυανθέσιν ἔστεψε στεφάνοις, νυνὶ δὲ ἐν καιροῖς εἰρήνης Θεοῦ χάριτι τὰ τῆς ὀφειλομένης ἔχει τιμῆς ὑπὸ βασιλέων καὶ τῶν ἐν ὑπεροχαῖς ὄντων καὶ παντὸς ἀνθρώπων εἴδους τε καὶ γένους, βασιλέων μὲν τῶν κατὰ τόπον ἐθνῶν τῆς ἐξουσίας ὅρους ἐχόντων, μόνης δὲ τῆς ἁγίας καθολικῆς ἐκκλησίας κατὰ τὴν οἰκουμένην πᾶσαν ἀπεριόριστον ἐχούσης τὴν δύναμιν. ἔθηκε γὰρ ὁ Θεὸς κατὰ τὸ γεγραμμένον τὸ ὅριον αὐτῆς εἰρήνην[6]. περὶ ἧς εἰ πάντα λέγειν ἐβουλόμην, χρεία ἂν εἴη μοι πλειόνων ὡρῶν εἰς διήγησιν.

ΚΗ΄. Ἐν ταύτῃ τῇ ἁγίᾳ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ διδασκόμενοί τε καὶ ἀναστρεφόμενοι καλῶς τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν ἕξομεν καὶ ζωὴν αἰώνιον κληρονομήσομεν, δι' ἣν καὶ πάντα κάμνομεν, ὅπως παρὰ τοῦ κυρίου ταύτης ἀπολαύσωμεν. οὐ γὰρ περὶ μικρῶν ἡμῖν ὁ σκοπός, ἀλλὰ περὶ ζωῆς αἰωνίου τὸ σπουδαζόμενον. διόπερ ἐν τῇ τῆς πίστεως ἐπαγγελίᾳ διδασκόμεθα μετὰ τὸ καὶ εἰς σαρκὸς ἀνάστασιν, τουτέστι τὴν τῶν νεκρῶν, περὶ ἧς διελέχθημεν, πιστεύειν καὶ εἰς ζωὴν αἰώνιον, περὶ ἧς τοῖς χριστιανοῖς ἡμῖν ἔστιν ὁ ἀγών.

332 ΚΘ΄. Ἡ μὲν οὖν ὄντως ζωὴ καὶ ἀληθῶς ἐστιν ὁ πατήρ, ὁ δι' υἱοῦ τοῖς ἅπασιν ἐν ἁγίῳ πνεύματι τὰς ἐπουρανίους πηγάζων δωρεάς, διὰ δὲ τὴν ἐκείνου φιλανθρωπίαν καὶ ἡμῖν τοῖς ἀνθρώποις τὰ τῆς αἰωνίου ζωῆς ἀψευδῶς ἐπήγγελται. οὐκ ἀπιστητέον δὲ τοῦτο εἶναι δυνατόν. οὐ γὰρ πρὸς τὴν ἡμετέραν ἀσθένειαν, ἀλλὰ πρὸς τὴν ἐκείνου δύναμιν ἀφορῶντας πιστεύειν χρή. πάντα γὰρ δυνατὰ παρὰ τῷ Θεῷ[7]. καὶ ὅτι γε δυνατόν ἐστι τοῦτο, καὶ ζωὴν αἰώνιον προσδοκῶμεν, λέγει μὲν Δανιήλ· καὶ ἀπὸ τῶν δικαίων τῶν πολλῶν, ὡς οἱ ἀστέρες εἰς τοὺς αἰῶνας[8] καὶ ἔτι· φησὶ δὲ ὁ Παῦλος· καὶ οὕτω πάν**[1052]**τοτε σὺν κυρίῳ ἐσόμεθα[9]. τὸ γὰρ πάντοτε σὺν κυρίῳ εἶναι τὴν αἰώνιον ὑποσημαίνει ζωήν. σαφέστατα δὲ καὶ ὁ σωτὴρ ἐν εὐαγγελίοις φησί· καὶ ἀπελεύσονται οὗτοι εἰς κόλασιν αἰώνιον, οἱ δὲ δίκαιοι εἰς ζωὴν αἰώνιον[10].

1. Ἐφεσ. 5,25. 2. Πρβλ. Γαλ. 4,26. 3. Πρβλ. Γαλ. 4,27. 4. Α' Κορ. 12,28. 5. Β' Κορ. 6,7-8. 6. Πρβλ. Ψαλμ. 147,3. 7. Πρβλ. Ματθ. 19,26. 8. Δαν. 12,3. 9. Α' Θεσ. 4,17. 10. Ματθ. 25,46.

Λ΄. Καὶ πολλαὶ περὶ τῆς αἰωνίου ζωῆς εἰσιν αἱ ἀποδείξεις. ἐπιθυμοῦσι δὲ ἡμῖν κτήσασθαι ταύτην τὴν αἰώνιον ζωὴν αἱ θεῖαι γραφαὶ τῆς κτήσεως ὑποτίθενται τοὺς τρόπους. ἐξ ὧν νῦν διὰ τὸ τοῦ λόγου μῆκος ὀλίγας μαρτυρίας παραθησόμεθα, τὰς λοιπὰς τοῖς σπουδαίοις ἐρευνᾶν καταλείποντες. ποτὲ μέν, ὅτι διὰ πίστεως. γέγραπται γάρ· ὁ πιστεύων εἰς τὸν υἱὸν ἔχει ζωὴν αἰώνιον[1], καὶ τὰ ἑξῆς. καὶ πάλιν αὐτός φησιν· ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι ὁ τὸν λόγον μου ἀκούων καὶ πιστεύων τῷ πέμψαντί με ἔχει ζωὴν αἰώνιον[2], καὶ τὰ ἑξῆς. ποτὲ δέ, ὅτι δι᾽ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος. λέγει γάρ, ὅτι καὶ ὁ θερίζων μισθὸν λαμβάνει καὶ συνάγει καρπὸν εἰς ζωὴν αἰώνιον[3]. ποτὲ δέ, ὅτι διὰ μαρτυρίου καὶ τῆς ἐν Χριστῷ ὁμολογίας. φησὶ γάρ· καὶ ὁ μισῶν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ εἰς ζωὴν αἰώνιον φυλάξει αὐτήν[4]. καὶ πάλιν, ὅτι διὰ τοῦ προκρίνειν χρημάτων τε καὶ γένους τὸν Χριστόν· καὶ πᾶς, ὅστις ἀφῆκεν ἀδελφοὺς ἢ ἀδελφάς[5], καὶ τὰ ἑξῆς, ζωὴν αἰώνιον κληρονομήσει[6]. καὶ ὅτι διὰ τοῦ τηρεῖν τὰς ἐντολάς· **334** οὐ μοιχεύσεις, οὐ φονεύσεις[7], καὶ τὰ λοιπὰ ἑξῆς, καθὼς ἀπεκρίνατο τῷ προσελθόντι καὶ εἰπόντι, διδάσκαλε ἀγαθέ, τί ποιήσω, ἵνα ζωὴν αἰώνιον ἔχω[8]; ἔτι μέντοι καὶ διὰ τοῦ τῶν φαύλων μὲν ἀποστῆναι πράξεων, λοιπὸν δὲ Θεῷ δουλεύειν. φησὶ γὰρ ὁ Παῦλος· νυνὶ δὲ ἐλευθερωθέντες ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας, δουλωθέντες δὲ τῷ Θεῷ ἔχετε τὸν καρπὸν ὑμῶν εἰς ἁγιασμόν, τὸ δὲ τέλος ζωὴν αἰώνιον[9].

ΛΑ΄. Καὶ πολύτροπός ἐστιν, ἣν κατέλειπον διὰ τὸ πλῆθος, τῆς αἰωνίου ζωῆς ἡ εὕρεσις. φιλάνθρωπος γὰρ ὢν ὁ κύριος οὐ μίαν, οὐδὲ δευτέραν μόνην, ἀλλὰ πολλὰς τῆς εἰσόδου τῆς εἰς τὴν αἰώνιον ζωὴν **[1053]** ἀνέῳξε τὰς θύρας πρὸς τὸ πάντας ἀπολαῦσαι τὸ ὅσον ἐπ᾽ αὐτῷ ταύτης ἀκωλύτως. ταῦθ᾽ ἡμῖν τέως καὶ περὶ τῆς αἰωνίου ζωῆς εἴρηται συμμέτρως, ἥτις ἐστὶ τῶν ἐπαγγελλομένων ἐν τῇ πίστει τὸ τελευταῖον δίδαγμα καὶ τέλος. ἧς γένοιτο πάντας ἡμᾶς, τούς τε διδάσκοντας καὶ τοὺς ἀκούοντας, ἀπολαῦσαι Θεοῦ χάριτι.

ΛΒ΄. Λοιπόν, ἀδελφοὶ ἀγαπητοί, παρακαλεῖ πάντας ὑμᾶς ὁ τῆς διδασκαλίας λόγος ἑτοιμάζειν τὴν ψυχὴν πρὸς ὑποδοχὴν τῶν ἐπουρανίων χαρισμάτων. περὶ μὲν οὖν τῆς παραδοθείσης ὑμῖν εἰς ἐπαγγελίαν ἁγίας καὶ ἀποστολικῆς πίστεως ὅσας ἐγχωρεῖ κατηχήσεις διὰ τὴν τοῦ κυρίου χάριν εἰρήκαμεν ἐν ταῖς διελθούσαις ταύταις τῆς τεσσαρακοστῆς ἡμέραις. οὐχ ὅτι ταῦτα μόνα εἰπεῖν ὀφείλομεν· πολλὰ γάρ ἐστι τὰ παραλειφθέντα, καὶ μειζόνως ἴσως ὑπὸ τῶν καλλιόνων διδασκάλων νοούμενα. **336** ἐνεστώσης δὲ λοιπὸν τῆς ἁγίας τοῦ πάσχα ἡμέρας, καὶ τῆς ὑμετέρας ἐν Χριστῷ διὰ λουτροῦ παλιγγενεσίας ἀγάπης φωτιζομένης, διδαχθήσεσθε πάλιν τὰ πρέποντα Θεοῦ θέλοντος, μεθ᾽ ὅσης μὲν εὐσεβείας καὶ τάξεως εἰσελθεῖν χρὴ καλουμένους, τίνος δὲ ἕνεκεν ἐπιτελεῖ-

1. Ἰω. 3,36. 2. Ἰω. 5,24. 3. Ἰω. 4,36. 4. Ἰω. 12,25. 5. Ματθ. 19,29. 6. ἔνθ᾽ ἀν. 7. Πρβλ. Ματθ. 19,18. 8. Πρβλ. Ματθ. 19,16. 9. Ρωμ. 6,22.

ται ἕκαστον τῶν ἁγίων τοῦ βαπτίσματος μυστηρίων, μεθ' ὅσης δὲ εὐλαβείας καὶ τάξεως χρὴ ἀπὸ τοῦ βαπτίσματος πρὸς τὸ ἅγιον τοῦ Θεοῦ προσελεύσεσθαι θυσιαστήριον καὶ τῶν αὐτόθι πνευματικῶν καὶ ἐπουρανίων ἀπολαύειν μυστηρίων, ἵνα τῆς ὑμετέρας [1056] ψυχῆς διὰ τοῦ τῆς διδασκαλίας λόγου προφωτιζομένης εἰς ἕκαστον γνωρίζητε τῶν ἐκ Θεοῦ δωρουμένων ὑμῖν χαρισμάτων τὸ μέγεθος.

ΛΓ'. Μετὰ δὲ τὴν ἁγίαν καὶ σωτήριον τοῦ πάσχα ἡμέραν, ἀπὸ τῆς δευτέρας τῶν σαββάτων εὐθύς, καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἐν ταῖς ἑξῆς τῆς ἑβδομάδος ἡμέραις μετὰ τὴν σύναξιν εἰς τὸν ἅγιον τῆς ἀναστάσεως τόπον εἰσερχόμενοι, κατηχήσεων ἄλλων ἀκούσεσθε Θεοῦ θέλοντος· ἐν αἷς πάλιν περὶ ἑκάστου τῶν γεγενημένων διδαχθήσεσθε τὰς αἰτίας, ἐκ παλαιᾶς δὲ καὶ καινῆς διαθήκης λήψεσθε τὰς ἀποδείξεις, πρῶτον μὲν περὶ τῶν πρὸ τοῦ βαπτίσματος εὐθὺς γενομένων, ἔπειτα δὲ πῶς ἐκαθαρίσθητε τῶν ἁμαρτιῶν ὑπὸ τοῦ κυρίου τῷ λουτρῷ τοῦ ὕδατος ἐν ῥήματι[1], καὶ ὅπως ἱερατικῶς τῆς τοῦ Χριστοῦ προσηγορίας γεγόνατε κοινωνοὶ καὶ ὅπως ἡ σφραγὶς ὑμῖν ἐδόθη τῆς κοινωνίας τοῦ ἁγίου πνεύματος, καὶ περὶ τῶν ἐν θυσιαστηρίῳ τῆς καινῆς διαθήκης μυστηρίων, ἃ τὴν ἀρχὴν ἐντεῦθεν εἴληφεν, τίνα μὲν αἱ θεῖαι γραφαὶ παραδεδώκασι, τίς δὲ ἡ τούτων δύναμις, καὶ ὅπως προσιέναι τούτοις καὶ πότε καὶ πῶς ἔχειν χρή, ἐπὶ τέλει δὲ πάντων, ὅπως ὑμᾶς εἰς τὸν ἐπιόντα
338 χρόνον ἔργοις τε καὶ λόγοις ἐπαξίως τῆς χάριτος ἀναστρέφειν δεῖ πρὸς τὸ δυνηθῆναι πάντας ὑμᾶς ἀπολαῦσαι τῆς αἰωνίου ζωῆς. καὶ ταῦτα μέν, εἰ Θεὸς θέλει, λεχθήσεται.

ΛΔ'. Τὸ λοιπόν, ἀδελφοί, χαίρετε ἐν κυρίῳ πάντοτε, πάλιν ἐρῶ, χαίρετε[2]. ἤγγικε γὰρ ἡ ἀπολύτρωσις ὑμῶν[3], καὶ τὴν ὑμετέραν ἐκδέχεται σωτηρίαν ὁ τῶν ἀγγέλων ἐπουράνιος στρατός. καὶ φωνὴ μὲν ἤδη βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ· ἑτοιμάσατε τὴν ὁδὸν [1057] τοῦ κυρίου[4]. βοᾷ δὲ ὁ προφήτης· οἱ διψῶντες πορεύεσθε ἐφ' ὕδωρ[5]. καὶ εὐθὺς ἑξῆς· ἀκούσατέ μου καὶ φάγεσθε τὰ ἀγαθά, καὶ ἐντρυφήσει ἐν ἀγαθοῖς ἡ ψυχὴ ὑμῶν[6]. καὶ μετ' οὐ πολὺ τῆς ἀγαθῆς ἀναγνώσεως ἀκούσεσθε λεγούσης· φωτίζου, ἡ νέα Ἱερουσαλήμ· ἥκει γάρ σου τὸ φῶς[7]. περὶ ἧς Ἱερουσαλὴμ ὁ προφήτης εἴρηκε· καὶ μετὰ ταῦτα κληθήσῃ πόλις δικαιοσύνης, μητρόπολις πιστὴ Σιών[8], διὰ τὸν ἐκ Σιὼν ἐξελθόντα νόμον καὶ λόγον κυρίου τὸν ἐξ Ἱερουσαλήμ, ὃς ἐντεῦθεν εἰς ἅπασαν τὴν οἰκουμένην ἐξώμβρησε.

Πρὸς ἣν καὶ ὁ προφήτης περὶ ὑμῶν φησιν· ἆρον κύκλῳ τοὺς ὀφθαλμούς σου καὶ ἰδὲ[9] συνηγμένα τὰ τέκνα σου. ἡ δὲ ἀποκρίνεται λέγουσα· τίνες οἵδε ὡς νεφέλαι πέτανται καὶ ὡς περιστεραὶ σὺν νεοσσοῖς[10] ἐπ' ἐμέ; νεφέλαι διὰ τὸ πνευματικόν, καὶ περιστεραὶ διὰ τὸ ἀκέραιον.

---

1. Πρβλ. Ἐφεσ. 5,26. 2. Πρβλ. Φιλιπ. 3,1. 4,4. 3. Πρβλ. Λουκ. 21,28. 4. Ἡσ. 40,3. Ματθ. 3,3. 5. Ἡσ. 55,1. 6. Ἡσ. 55,2. 7. Πρβλ. Ἡσ. 60,1. 8. Ἡσ. 1,26. 9. Ἡσ. 49,18. 10. Ἡσ. 60,8.

καὶ πάλιν· τίς οἶδε τοιαῦτα; ἢ τίς ἑώρακεν οὕτως; εἰ ὤδινε γῆ ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ, καὶ ἐτέχθη ἔθνος εἰς ἅπαξ; ὅτι ὤδινε καὶ ἔτεκε Σιὼν τὰ παιδία αὐτῆς[1]. χαρᾶς δὲ ἀνεκλαλήτου τὰ πάντα πληρωθήσεται, διὰ τὸν εἰπόντα κύριον· ὅτι ἰδοὺ ἐγὼ ποιῶ Ἱερουσαλὴμ ἀγαλλίαμα καὶ τὸν λαόν μου εὐφροσύνην[2].

340 ΛΕ'. Εἴη δὲ καὶ ἐφ' ὑμῖν λεχθῆναι καὶ νῦν· εὐφράνθητε οὐρανοὶ καὶ ἀγαλλιάσθω ἡ γῆ[3], καὶ ἑξῆς, ὅτι ἠλέησεν ὁ Θεὸς τὸν λαὸν αὐτοῦ, καὶ τοὺς ταπεινοὺς τοῦ λαοῦ αὐτοῦ παρεκάλεσεν[4]. ταῦτα δὲ ἔσται διὰ τὴν τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίαν τοῦ πρὸς ὑμᾶς λέγοντος· ἰδοὺ ἀπαλείψω ὡς νεφέλην τὰς ἀνομίας σου καὶ ὡς γνόφον τὰς ἁμαρτίας σου[5]. ὑμεῖς δὲ τοῦ ὀνόματος τῶν πιστῶν καταξιωθέντες (περὶ ὧν γέγραπται· τοῖς δουλεύσουσί μοι κληθήσεται ὄνομα καινόν, ὃ εὐλογηθήσεται ἐπὶ τῆς γῆς)[6] ἐρεῖτε μετ' εὐφροσύνης· εὐλογητὸς ὁ Θεὸς καὶ πατὴρ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁ εὐλογήσας ἡμᾶς ἐν πάσῃ εὐλογίᾳ πνευματικῇ ἐν τοῖς ἐπουρανίοις ἐν Χριστῷ[7], ἐν ᾧ ἔχομεν τὴν ἀπολύτρωσιν διὰ τοῦ αἵματος αὐτοῦ, τὴν ἄφεσιν τῶν ἁμαρτημάτων κατὰ τὸν πλοῦτον τῆς χάριτος αὐτοῦ, ἧς ἐπερίσσευσεν εἰς ἡμᾶς[8], καὶ τὰ ἑξῆς. καὶ πάλιν· ὁ δὲ Θεός, πλούσιος ὢν ἐν ἐλέει, διὰ τὴν πολλὴν αὐτοῦ ἀγάπην, ἣν ἠγάπησεν ἡμᾶς νεκροὺς ὄντας τοῖς παραπτώμασι συνεζωοποίησε τῷ Χριστῷ[9], καὶ τὰ ἑξῆς. καὶ πάλιν **[1060]** ὁμοίως τὸν τῶν ἀγαθῶν κύριον αἰνέσατε λέγοντες· ὅτε δὲ ἡ χρηστότης καὶ ἡ φιλανθρωπία τοῦ σωτῆρος ἡμῶν Θεοῦ ἐπεφάνη, οὐκ ἐξ ἔργων τῶν ἐν δικαιοσύνῃ ὧν ἐποιήσαμεν ἡμεῖς, ἀλλὰ κατὰ τὸ αὐτοῦ ἔλεος ἔσωσεν ἡμᾶς διὰ λουτροῦ παλιγγενεσίας καὶ ἀνακαινώσεως πνεύματος ἁγίου, οὗ ἐξέχεεν ἐφ' ἡμᾶς πλουσίως διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ κυρίου ἡμῶν, ἵνα δικαιωθέντες τῇ αὐτοῦ χάριτι κληρονόμοι γενώμεθα κατ' ἐλπίδα ζωῆς αἰωνίου[10].

Αὐτὸς δὲ ὁ Θεὸς καὶ πατὴρ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁ πατὴρ τῆς δόξης, δώῃ ὑμῖν πνεῦμα σοφίας καὶ ἀποκαλύψεως ἐν ἐπιγνώσει αὐτοῦ, πεφωτισμένους τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς διανοίας[11], καὶ διαφυλάξειεν ὑμᾶς διὰ παντὸς ἐν ἔργοις τε καὶ λόγοις καὶ νοήμασιν ἀγαθοῖς, ᾧ ἡ δόξα, τιμὴ καὶ κρά**342**τος διὰ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ σὺν τῷ ἁγίῳ πνεύματι νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς σύμπαντας ἀτελευτήτους αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

---

1. Ἡσ. 66,8. 2. Ἡσ. 65,18. 3. Ἡσ. 49,13. 4. ἔνθ' ἀν. 5. Πρβλ. Ἡσ. 44,22. 6. Πρβλ. Ἡσ. 65,15-16. 7. Ἐφεσ. 1,3. 8. Ἐφεσ. 1,7-8. 9. Ἐφεσ. 2,4-5. 10. Τίτ. 3,4-7. 11. Πρβλ. Ἐφεσ. 1,16-17.

ΜΥΣΤΑΓΩΓΙΚΑΙ ΚΑΤΗΧΗΣΕΙΣ *

ΜΥΣΤΑΓΩΓΙΑ ΠΡΩΤΗ ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΝΕΟΦΩΤΙΣΤΟΥΣ

82 [1065] Καὶ ἀνάγνωσις ἐκ τῆς Πέτρου ἐπιστολῆς α' καθολικῆς, ἀπὸ τοῦ· Ν ή ψ α τ ε, γ ρ η γ ο ρ ή σ α τ ε[1], ἕως τέλους τῆς ἐπιστολῆς τοῦ αὐτοῦ Κυρίλλου καὶ Ἰωάννου ἐπισκόπου.

Α'. Ἐπόθουν ὑμῖν καὶ πάλαι, ὦ γνήσια καὶ ἐπιπόθητα τῆς Ἐκκλησίας τέκνα, περὶ τῶν πνευματικῶν τούτων καὶ ἐπουρανίων διαλεχθῆναι μυστηρίων. Ἀλλ' ἐπειδὴ σαφῶς ἠπιστάμην ὄψιν ἀκοῆς πολλῷ πιστοτέραν εἶναι, ἀνέμενον τὸν παρόντα καιρόν, ὅπως εὐπροσαγωγοτέρους ὑμᾶς περὶ τῶν λεγομένων **84** ἐκ ταύτης λαβὼν τῆς ἑσπέρας εἰς τὸν φωτεινότερον καὶ εὐωδέστερον λειμῶνα τοῦδε τοῦ παραδείσου χειραγωγήσω. Ἄλλως δὲ καὶ χωρητικοὶ τῶν θειοτέρων κατέστητε μυστηρίων, τοῦ θείου καὶ ζωοποιοῦ βαπτίσματος. Ἐπεὶ τοίνυν λοιπὸν τῶν ἐντελεστέρων δεῖ μαθημάτων παρατιθέναι τράπεζαν, **[1068]** φέρε ταῦτα ὑμᾶς ἀκριβῶς παιδεύσωμεν, ἵνα εἰδῆτε τὴν ἔμφασιν τὴν πρὸς ὑμῶν κατ' ἐκείνην γενομένην τοῦ βαπτίσματος τὴν ἑσπέραν.

Β'. Εἰσῄειτε πρῶτον εἰς τὸν προαύλιον τοῦ βαπτίσματος οἶκον, καὶ πρὸς τὰς δυσμὰς ἑστῶτες ἠκούετε καὶ προσετάττεσθε ἐκτείνειν τὴν χεῖρα, καὶ ὡς παρόντι ἀπετάττεσθε τῷ Σατανᾷ. Χρὴ δὲ τοῦτο ὑμᾶς εἰδέναι, ὅτι ἐν παλαιᾷ ἱστορίᾳ οὗτος κεῖται ὁ τύπος. Ὅτε γὰρ Φαραώ, ὁ πικρότατος καὶ ὠμότατος τύραννος, κατέθλιβε τῶν Ἑβραίων τὸν ἐλεύθερον καὶ εὐγενῆ **86** λαόν, ὁ Θεὸς ἀπέστειλε τὸν Μωϋσῆν ἐξαγαγεῖν αὐτοὺς ἐκ τῆς πονηρᾶς τῶν Αἰγυπτίων δουλείας. Καὶ αἵματι μὲν ἀμνοῦ ἐχρίοντο αἱ φλιαί, ἵνα φύγῃ ὁ ὀλοθρεύων τοὺς τὸ σημεῖον ἔχοντας τοῦ αἵματος οἴκους[2], παραδόξως δὲ ἠλευθεροῦτο ὁ τῶν Ἑβραίων λαός. Ἐπειδὴ δὲ καὶ ἐλευθερωθέντας κατεδίωξε[3] καὶ παραδόξως εἶδε τὴν θάλασσαν αὐτοῖς τεμνομένην, ὅμως ἐχώρει, ἴχνεσιν ἴχνη συμβάλλων, καὶ παραχρῆμα ὑποβρύχιος ἐγίνετο, καταποντούμενος ἐν θαλάσσῃ ἐρυθρᾷ[4].

Γ'. Μετάβηθί μοι λοιπὸν ἀπὸ τῶν παλαιῶν ἐπὶ τὰ νέα, ἀπὸ τοῦ τύπου ἐπὶ τὴν ἀλήθειαν. Ἐκεῖ Μωϋσῆς ἀπὸ τοῦ Θεοῦ εἰς Αἴγυπτον πεμπόμενος, ἐνταῦθα Χριστὸς ἐκ τοῦ Πατρὸς εἰς τὸν κόσμον ἀποστελλόμενος· ἐκεῖ, ἵνα ἐξαγάγῃ λαὸν ἐξ Αἰγύπτου θλιβόμενον, ὧδε Χρι-

---

* Κατὰ τὴν ἔκδοσιν τοῦ August Piédagnel, Sources Chrétiennes Nº 126, Paris 1966 σ. 82-174.

1. Α' Πέτρ. 5,8. 2. Πρβλ. Ἐξ. 12,7.13.22-23. 3. Πρβλ. Ἐξ. 14,23. 4. Πρβλ. Ἐξ. 14,28.

στός, ἵνα ρύσηται τοὺς ἐν τῷ κόσμῳ ὑπὸ τῆς ἁμαρτίας καταπονουμένους· ἐκεῖ αἷμα ἀμνοῦ ὀλοθρευτοῦ ἦν ἀποτρόπαιον, ἐνταῦθα τοῦ Ἀμνοῦ τοῦ ἀμώμου[1] Ἰησοῦ Χριστοῦ τὸ αἷμα δαιμόνων καθέστηκε φυγαδευτήριον. Ἐκεῖνος ὁ τύραννος κατεδίωκεν ἕως θαλάσσης τὸν παλαιὸν ἐκεῖνον λαόν, καὶ σοὶ ὁ ἰταμός, ὁ ἀναίσχυντος καὶ ἀρχέκακος οὗτος δαίμων ἕως αὐτῶν ἠκολούθει τῶν σωτηρίων ναμάτων. Ἐκεῖνος ὑποβρύχιος ἐν θαλάσσῃ γίνεται, καὶ οὗτος ἐν τῷ σωτηρίῳ ὕδατι ἀφανίζεται.

88 Δ΄. Ἀλλ' ὅμως ἀκούεις τεταμένῃ τῇ χειρὶ ὡς πρὸς παρόντα εἰπεῖν· «Ἀποτάσσομαί σοι, Σατανᾶ». Βούλο**[1069]**μαι καὶ τίνος ἕνεκεν ἵστασθε πρὸς δυσμὰς εἰπεῖν· ἀναγκαῖον γάρ. Ἐπειδὴ τοῦ φαινομένου σκότους τόπος αἱ δυσμαί, ἐκεῖνος δὲ σκότος τυγχάνων ἐν σκότῳ ἔχει καὶ τὸ κράτος· τούτου χάριν συμβολικῶς πρὸς δυσμὰς ἀποβλέποντες, ἀποτάσσεσθε τῷ σκοτεινῷ ἐκείνῳ καὶ ζοφερῷ ἄρχοντι. Τί οὖν ὑμῶν ἕκαστος ἑστὼς ἔλεγεν; Ἀποτάσσομαί σοι, Σατανᾶ, σοὶ τῷ πονηρῷ καὶ ὠμοτάτῳ τυράννῳ· οὐκέτι σου δέδοικα, λέγων, τὴν ἰσχύν. Κατέλυσε γὰρ ταύτην ὁ Χριστός, αἵματός μοι καὶ σαρκὸς κοινωνήσας, ἵνα διὰ τούτων τῶν παθημάτων καταργήσῃ θανάτῳ τὸν θάνατον, ὅπως μὴ διὰ παντὸς ἔνοχος γένωμαι δουλείας[2]. Ἀποτάσσομαί σοι τῷ δολερῷ καὶ πανουργοτάτῳ ὄφει. Ἀποτάσσομαί σοι ἐπιβούλῳ ὄντι, καὶ προσποιήσει φιλίας πράξαντι πᾶσαν ἀνομίαν, καὶ ἐμποιήσαντι τοῖς ἡμετέροις προγόνοις ἀποστασίαν. Ἀποτάσσομαί σοι, Σατανᾶ, τῷ πάσης κακίας δημιουργῷ καὶ συνεργῷ.

Ε΄. Εἶτα ἐν δευτέρᾳ λέξει μανθάνεις λέγειν· «Καὶ πᾶσι τοῖς ἔργοις σου». Ἔργα δὲ τοῦ Σατανᾶ, πᾶσά ἐστιν ἁμαρτία, **90** ᾗ καὶ ἀποτάσσεσθαι ἀναγκαῖον, ὡσεὶ καὶ τύραννόν τις ἀποφυγὼν πάντως που καὶ τὰ τούτου ὅπλα ἀπέφυγε. Πᾶσα οὖν κατ' εἶδος ἁμαρτία ἐγκατείλεκται τοῖς τοῦ διαβόλου ἔργοις. Πλὴν τοῦτο ἴσθι ὅτι ὅσα λέγεις, μάλιστα κατ' ἐκείνην τὴν φρικωδεστάτην ὥραν, ἔγγραφά ἐστιν, ἐν τοῖς ἀοράτοις τοῦ Θεοῦ γραφόμενα βιβλίοις. Ἐπειδὰν τοίνυν ἐναντίως τι διαπραττόμενος τούτοις ἁλῷς, ὡς παραβάτης κριθήσῃ. Ἀποτάσσῃ τοίνυν τοῖς ἔργοις τοῦ Σατανᾶ, πάσαις φημὶ πράξεσι καὶ ἐννοίαις παρὰ λόγον γινομέναις.

92 ϛ΄. Εἶτα λέγεις· «Καὶ πάσῃ τῇ πομπῇ αὐτοῦ». Πομπὴ δὲ διαβόλου ἐστὶ θεατρομανίαι, καὶ ἱπποδρομίαι, καὶ κυνηγεσία, καὶ πᾶσα τοιαύτη ματαιότης, ἧς εὐχόμενος ἐλευθερωθῆναι ὁ ἅγιος τῷ Θεῷ λέγει· Ἀπόστρεψον τοὺς ὀφθαλμούς μου τοῦ μὴ ἰδεῖν ματαιότητα[3]. Μὴ περισπούδαστόν σοι ἔστω ἡ θεατρομανία, ἔνθα αἱ ἀσελγεῖς εἰσι τῶν μίμων ὄψεις, ὕβρεσι πεπραγμέναι καὶ πάσαις ἀσχημοσύναις, καὶ ἐκτεθηλυμένων ἀνδρῶν ἐμμανεῖς ὀρχήσεις· μήτε ἡ τῶν ἐν κυνηγίοις ἑαυτοὺς θηρίοις ἐκδιδόντων, **[1072]** ἵνα τὴν ἀθλίαν κολακεύσωσι γα-

---

1. Α΄ Πέτρ. 1,19. 2. Πρβλ. Ἑβρ. 2,14-15. 3. Ψαλμ. 118,37.

στέρα· οἵ, ἵνα κοιλίας τροφαῖς θεραπεύσωσιν, αὐτοὶ γαστρὸς ἀτιθάσων ἀληθῶς τροφὴ γίνονται θηρίων· ἵνα δὲ δικαίως εἴπω, ὑπὲρ οἰκείου θεοῦ τῆς κοιλίας[1] τὴν ἑαυτῶν ζωὴν κατὰ κρημνῶν μονομαχούντων. Φεῦγε καὶ τὰς ἱπποδρομίας, τὸ ἐμμανὲς θέαμα καὶ ψυχὰς ἐκτραχηλίζον· ταῦτα γὰρ πάντα πομπή ἐστι διαβόλου.

94 Ζ΄. Ἀλλὰ καὶ τὰ ἐν εἰδωλίοις καὶ πανηγύρεσι κρεμνώμενα, ἔσθ' ὅτε κρέα, ἢ ἄρτοι, ἢ ἄλλα τοιαῦτα μιανθέντα τῇ τῶν παμμιάρων ἐπικλήσει δαιμόνων, ἐγκαταλεχθείη ἂν τῇ τοῦ διαβόλου πομπῇ. Ὥσπερ γὰρ ὁ ἄρτος καὶ ὁ οἶνος τῆς εὐχαριστίας, πρὸ τῆς ἁγίας ἐπικλήσεως τῆς προσκυνητῆς Τριάδος, ἄρτος ἦν καὶ οἶνος λιτός, ἐπικλήσεως δὲ γενομένης, ὁ μὲν ἄρτος γίνεται σῶμα Χριστοῦ, ὁ δὲ οἶνος αἷμα Χριστοῦ· τὸν αὐτὸν δὴ τρόπον, τὰ τοιαῦτα βρώματα τῆς πομπῆς τοῦ Σατανᾶ, τῇ ἰδίᾳ φύσει λιτὰ ὄντα, τῇ ἐπικλήσει τῶν δαιμόνων βέβηλα γίνεται.

Η΄. Μετὰ ταῦτα λέγεις· «Καὶ τῇ λατρείᾳ σου». Λατρεία δέ ἐστι διαβόλου, ἡ ἐν εἰδωλίοις εὐχή· τὰ πρὸς τιμὴν γινόμενα τῶν ἀψύχων εἰδώλων· τὸ ἅπτειν λύχνους, ἢ θυμιᾶν παρὰ πηγὰς ἢ ποταμούς, ὥς τινες ἀπ' ὀνειράτων ἢ ἐκ δαιμόνων ἀπατηθέντες, ἐπὶ τοῦτο διέβησαν, οἰόμενοι καὶ σωματικῶν παθῶν τὴν ἴασιν εὑρίσκειν· μὴ τοιαῦτα **[1073]** μετέλθῃς. Οἰωνοσκοπία, μαντεία, κληδονισμοί, ἢ περιάμματα, ἢ ἐν πετάλοις **96** ἐπιγραφαί, μαγείαις, ἢ ἄλλαις τισὶ κακοτεχνίαις, καὶ ὅσα τοιαῦτα, λατρεία ἐστὶ διαβόλου. Φεῦγε οὖν ταῦτα· εἰ γὰρ τούτοις ὑποπέσοις μετὰ τὴν ἀπόταξιν τοῦ Σατανᾶ καὶ τὴν πρὸς τὸν Χριστὸν σύνταξιν, πικροτέρου πειραθήσῃ τοῦ τυράννου, ἴσως ὡς οἰκεῖον περιέποντος πάλαι, καὶ τῆς πικρᾶς ἀνιέντος σε δουλείας, νῦν δὲ σφόδρα παρὰ σοῦ καταπικρανθέντος, καὶ τοῦ Χριστοῦ στερηθήσῃ, κἀκείνου πειραθήσῃ. Οὐκ ἤκουσας παλαιᾶς ἱστορίας τὰ περὶ τοῦ Λὼτ ἡμῖν καὶ τῶν τούτου θυγατέρων διηγουμένης; Οὐχὶ αὐτὸς μὲν σέσωσται μετὰ τῶν θυγατέρων, ἐπειδὴ τὸ ὄρος κατείληφεν, ἡ δὲ τούτου **98** γυνὴ στήλη γέγονεν ἁλός[2], ἐστηλιτευμένη δι' αἰῶνος, ἔχουσα τῆς πονηρᾶς προαιρέσεως καὶ ὑποστροφῆς τὴν μνήμην; Πρόσεχε τοίνυν σεαυτῷ[3] καὶ μὴ στρέφου πάλιν, βαλὼν τὴν χεῖρα ἐπ' ἄροτρον[4], εἰς τὴν ἁλμυρὰν τοῦ βίου τούτου πρᾶξιν· ἀλλὰ φεῦγε εἰς τὸ ὄρος[5] πρὸς Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν τμηθέντα λίθον ἄνευ χειρῶν, καὶ τὴν οἰκουμένην πληρώσαντα[6].

Θ΄. Ὅτε οὖν τῷ Σατανᾷ ἀποτάττῃ, πᾶσαν τὴν πρὸς αὐτὸν πατῶν διαθήκην, λύεις τὰς παλαιὰς πρὸς τὸν ᾅδην[7] συνθήκας, ἀνοίγεταί σοι ὁ παράδεισος τοῦ Θεοῦ, ὃν ἐφύτευσε κατὰ ἀνατολάς[8], ὅθεν διὰ τὴν παράβασιν ἐξόριστος γέγονεν ὁ ἡμέτερος προπάτωρ. Καὶ τούτου σύμβολον τὸ στραφῆναί σε ἀπὸ δυσμῶν πρὸς ἀνατολάς, τοῦ φωτὸς τὸ

1. Πρβλ. Φιλιπ. 3,19. 2. Πρβλ. Γέν. 19,26. 3. Πρβλ. Τωβ. 4,12. 4. Πρβλ. Λουκ. 9,62. 5. Πρβλ. Γέν. 19,18. 6. Πρβλ. Δαν. 2,34-35.45. 7. Πρβλ. Ἠσ. 18,15. 8. Πρβλ. Γέν. 2,8.

χωρίον. Τότε σοι ἐλέγετο εἰπεῖν· «Πιστεύω εἰς τὸν Πατέρα καὶ εἰς τὸν Υἱὸν καὶ εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα καὶ εἰς ἓν βάπτισμα μετανοίας». **100** Περὶ ὧν ἐν ταῖς προτέραις κατηχήσεσιν, ὡς ἡ τοῦ Θεοῦ χάρις ἔδωκεν, ἐν πλάτει σοι εἴρηται.

Ι'. Τούτοις οὖν ἀσφαλιζόμενος τοῖς λόγοις, νῆφε. Ὁ γὰρ ἀντίδικος ἡμῶν διάβολος, καθὼς ἀρτίως ἀνέγνωσται, ὡς λέων περιπατεῖ, ζητῶν τινα καταπιεῖν[1]. Ἀλλ' ἐν μὲν τοῖς πρὸ τούτου χρόνοις κατέπιεν ὁ θάνατος ἰσχύσας[2]· ἐπὶ δὲ τοῦ ἁγίου τῆς παλιγγενεσίας λουτροῦ, ἀφεῖλεν ὁ Θεὸς πᾶν δά[**1076**]κρυον ἀπὸ παντὸς προσώπου[3]· οὐκ ἔτι γὰρ πενθεῖς, ἐκδεδυμένος **102** τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον· ἀλλὰ πανηγυρίζεις, ἐνδεδυμένος ἱμάτιον σωτηρίου[4], Ἰησοῦν Χριστόν[5].

ΙΑ'. Ταῦτα ἐν τῷ ἐξωτέρῳ ἐγίνετο οἴκῳ. Θεοῦ δὲ θέλοντος, ὅταν ἐν ταῖς ἑξῆς μυσταγωγίαις εἰς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων εἰσέλθωμεν, ἐκεῖ εἰσόμεθα τῶν αὐτόθι ἐπιτελουμένων τὰ σύμβολα.

Τῷ δὲ Θεῷ δόξα, κράτος, μεγαλωσύνη, σὺν Υἱῷ καὶ ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ ΜΥΣΤΑΓΩΓΙΚΗ Β' ΠΕΡΙ ΒΑΠΤΙΣΜΑΤΟΣ

104 [**1077**] Καὶ ἀνάγνωσις ἐκ τῆς πρὸς Ρωμαίους ἐπιστολῆς· «Ἢ ἀγνοεῖτε ὅτι ὅσοι ἐβαπτίσθημεν εἰς Χριστὸν Ἰησοῦν εἰς τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐβαπτίσθημεν[6]»; ἕως τοῦ· «οὐ γάρ ἐστε ὑπὸ νόμον, ἀλλ' ὑπὸ χάριν[7]».

Α'. Χρήσιμαι ὑμῖν αἱ καθ' ἡμέραν μυσταγωγίαι, καὶ διδασκαλίαι καινότεραι, καινοτέρων οὖσαι πραγμάτων ἀπαγγελτικαί, καὶ μάλιστα ὑμῖν, τοῖς ἀνακαινισθεῖσιν ἀπὸ παλαιότητος εἰς καινότητα. Διὰ τοῦτο ἀναγκαίως ὑμῖν παραθήσομαι τὰ ἑξῆς τῆς χθεσινῆς μυσταγωγίας, ἵνα μάθητε τίνων ἦν σύμβολα τὰ ὑφ' ὑμῶν ἐν τῷ ἐσωτέρῳ γενόμενα οἴκῳ.

Β'. Εὐθὺς γ' οὖν εἰσελθόντες, ἀπεδύεσθε τὸν χιτῶνα· καὶ τοῦτο ἦν εἰκὼν τοῦ τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον ἀπεκδύσασθαι σὺν **106** ταῖς πράξεσιν[8]. Ἀποδυθέντες γυμνοὶ ἦτε, μιμούμενοι καὶ ἐν τούτῳ τὸν ἐπὶ τοῦ σταυροῦ γυμνωθέντα Χριστόν, καὶ τῇ γυμνότητι ἀπεκδυσάμενον τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ἐξουσίας, καὶ μετὰ παρρησίας ἐν τῷ ξύλῳ θριαμβεύσαντα[9]. Ἐπειδὴ γὰρ τοῖς ἡμετέροις μέλεσιν ἐνεφώλευον αἱ ἀντικείμεναι δυνάμεις, οὐκ ἔτι φορεῖν ὑμῖν ἔξεστι τὸν παλαιὸν ἐκεῖνον χιτῶνα, οὐ τοῦτον πάντως λέγω τὸν αἰσθητόν, ἀλλὰ τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον, τὸν φθειρόμενον ἐν ταῖς ἐπιθυμίαις τῆς ἀπάτης[10]. Ὃν μὴ εἴη πάλιν ἐνδύ-

1. Πρβλ. Α' Πέτρ. 5,8. 2. Ἡσ. 25,8. 3. ἐνθ' ἀν. Πρβλ. Ἀποκ. 21,4. 4. Πρβλ. Ἡσ. 61,10. 5. Πρβλ. Ρωμ. 13,14. Γαλ. 3,27. 6. Ρωμ. 6,3. 7. Ρωμ. 6,14. 8. Πρβλ. Κολ. 3,9. 9. Πρβλ. Κολ. 2,15. 10. Πρβλ. Ἐφεσ. 4,22.

σασθάι τῇ ἅπαξ τοῦτον ἀποδυσαμένῃ ψυχῇ, ἀλλὰ [1080] λέγειν κατὰ τὴν ἐν τῷ Ἄισματι τῶν ᾀσμάτων τοῦ Χριστοῦ νύμφην· «Ἐξεδυσάμην τὸν χιτῶνά μου, πῶς ἐνδύσομαι αὐτόν[1]»; Ὢ θαυμασίου πράγματος· γυμνοὶ ἦτε ἐν ὄψεσι πάντων, καὶ οὐκ ᾐσχύνεσθε. Ἀληθῶς γὰρ μίμημα ἐφέρετε τοῦ πρωτοπλάστου Ἀδάμ, ὃς ἐν τῷ παραδείσῳ γυμνὸς ἦν καὶ οὐκ ᾐσχύνετο[2].

Γ'. Εἶτα ἀποδυθέντες, ἐλαίῳ ἠλείφεσθε ἐπορκιστῷ ἀπ' ἄκρων κορυφῆς τριχῶν ἕως τῶν κατωτάτων, καὶ κοινωνοὶ ἐγίνεσθε **108** τῆς καλλιελαίου Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἐκκοπέντες γὰρ ἐκ τῆς ἀγριελαίου, ἐνεκεντρίζεσθε εἰς τὴν καλλιέλαιον, καὶ κοινωνοὶ ἐγίνεσθε τῆς πιότητος τῆς ἀληθινῆς ἐλαίας[3]. Τὸ οὖν ἐπορκιστὸν ἔλαιον σύμβολον ἦν τῆς κοινωνίας τῆς πιότητος τοῦ Χριστοῦ, φυγαδευτήριον τυγχάνον παντὸς ἴχνους ἀντικειμένης ἐνεργείας. Ὥσπερ γὰρ τὰ ἐμφυσήματα τῶν ἁγίων, καὶ ἡ τοῦ ὀνόματος τοῦ Θεοῦ ἐπίκλησις, ὥσπερ σφοδροτάτη φλόξ, καίει καὶ ἐκδιώκει δαίμονας, οὕτω τὸ ἐπορκιστὸν τοῦτο ἔλαιον ἐπικλήσει Θεοῦ καὶ εὐχῇ δύναμιν τηλικαύτην λαμβάνει ὡς οὐ μόνον καῖον τὰ ἴχνη τῶν ἁμαρτημάτων ἀποκαθαίρειν, ἀλλὰ καὶ τὰς ἀοράτους τοῦ πονηροῦ ἐκδιώκειν δυνάμεις.

110 Δ'. Μετὰ ταῦτα ἐπὶ τὴν ἁγίαν τοῦ θείου βαπτίσματος ἐχειραγωγεῖσθε κολυμβήθραν, ὡς ὁ Χριστὸς ἀπὸ τοῦ σταυροῦ ἐπὶ τὸ προκείμενον μνῆμα. Καὶ ἠρωτᾶτο ἕκαστος εἰ πιστεύει εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρός, καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Καὶ ὡμολογεῖτε τὴν σωτήριον ὁμολογίαν, καὶ κατεδύετε τρίτον εἰς τὸ ὕδωρ καὶ πάλιν ἀνεδύετε, καὶ ἐνταῦθα διὰ συμβόλου τὴν τριήμερον τοῦ Χριστοῦ αἰνιττόμενοι ταφήν. **112** Καθάπερ, γὰρ ὁ Σωτὴρ ἡμῶν τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας ἐν τῇ καρδίᾳ τῆς γῆς πεποίηκεν[4], οὕτω καὶ ὑμεῖς ἐν τῇ πρώτῃ ἀναδύσει τὴν πρώτην ἐμιμεῖσθε τοῦ Χριστοῦ ἐν τῇ γῇ ἡμέραν καὶ τῇ καταδύσει τὴν νύκτα· ὥσπερ γὰρ ὁ ἐν νυκτὶ οὐκέτι βλέπει, ὁ δὲ ἐν ἡμέρᾳ φωτὶ διάγει, οὕτως ἐν τῇ καταδύσει ὡς ἐν νυκτὶ οὐδὲν ἑωρᾶτε, ἐν δὲ τῇ ἀναδύσει πάλιν ὡς ἐν ἡμέρᾳ ἐτυγχάνετε ὄντες. Καὶ ἐν τῷ αὐτῷ ἀπεθνήσκετε καὶ ἐγεννᾶσθε, καὶ τὸ σωτήριον ἐκεῖνο ὕδωρ καὶ τάφος ὑμῖν ἐγίνετο καὶ μήτηρ. Καὶ ὅπερ Σολομὼν ἐπὶ ἄλ[1081]λων εἴρηκε, τοῦτο ἁρμόσαι ἂν ὑμῖν· ἐκεῖ μὲν γὰρ ἔλεγε· «Καιρὸς τοῦ τεκεῖν, καὶ καιρὸς τοῦ ἀποθανεῖν[5]». Ἐφ' ὑμῖν δὲ τὸ ἀνάπαλιν· καιρὸς τοῦ ἀποθανεῖν, καὶ καιρὸς τοῦ γεννηθῆναι. Καὶ εἷς καιρὸς ἀμφοτέρων τούτων ποιητικός, καὶ σύνδρομος ἐγίνετο τῷ θανάτῳ ἡ γέννησις ἡ ὑμετέρα.

Ε'. Ὢ ξένου καὶ παραδόξου πράγματος· οὐκ ἀληθῶς ἀπεθάνομεν, οὐδ' ἀληθῶς ἐτάφημεν, οὐδ' ἀληθῶς σταυρωθέντες **114** ἀνέστημεν, ἀλλ' ἐν εἰκόνι ἡ μίμησις, ἐν ἀληθείᾳ δὲ ἡ σωτηρία. Χριστὸς ὄντως ἐσταυρώθη καὶ ὄντως ἐτάφη καὶ ἀληθῶς ἀνέστη· καὶ πάντα ἡμῖν ταῦτα κεχά-

---

1. Ἀσμ. 5,3. 2. Πρβλ. Γέν. 2,25. 3. Πρβλ. Ρωμ. 11,24. 4. Πρβλ. Ματθ. 12,40. 5. Ἐκκλ. 3,2.

ρισται, ἵνα μιμήσει τῶν παθῶν αὐτοῦ κοινωνήσαντες, ἀληθείᾳ τὴν σωτηρίαν κερδήσωμεν. Ὢ φιλανθρωπίας ὑπερβαλλούσης· Χριστὸς ἐδέξατο ἐπὶ τῶν ἀχράντων χειρῶν ἥλους καὶ ἤλγησε, κἀμοὶ ἀναλγητὶ καὶ ἀπονητὶ χαρίζεται διὰ τῆς κοινωνίας τὴν σωτηρίαν.

Ϛ'. Μηδεὶς οὖν νομιζέτω τὸ βάπτισμα ἀφέσεως ἁμαρτιῶν μόνον, καὶ υἱοθεσίας χάριν τυγχάνειν, ὡς τὸ Ἰωάννου ἐτύγχανε βάπτισμα μόνης ἀφέσεως ἁμαρτημάτων παρεκτικόν· ἀλλ' ἀκριβῶς εἰδότων ἡμῶν, ὅτι ὡς ἔστιν ἁμαρτημάτων καθαρτήριον καὶ Πνεύματος ἁγίου δωρεᾶς πρόξενον, οὕτω καὶ τῶν τοῦ Χριστοῦ παθημάτων ἀντίτυπον. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ Παῦλος ἀρτίως βοῶν ἔλεγεν· «Ἢ ἀγνοεῖτε ὅτι ὅσοι ἐβαπτίσθημεν εἰς Χριστὸν Ἰησοῦν, εἰς τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐβαπτίσθημεν; Συνετάφημεν οὖν αὐτῷ διὰ τοῦ βαπτίσματος[1]». Ἴσως γὰρ πρός τινας ταῦτα ἔλεγε διατεθέντας, ὡς **[1084]** ἀφέσεως ἁμαρτημάτων καὶ υἱοθεσίας προξενητικὸν τὸ βάπ**116**τισμα, οὐκ ἔτι δὲ καὶ τῶν ἀληθινῶν τοῦ Χριστοῦ παθημάτων ἐν μιμήσει ἔχον τὴν κοινωνίαν.

Ζ'. Ἵνα οὖν μάθωμεν, ὅτι ὅσα ὁ Χριστὸς ὑπέμεινε, δι' ἡμᾶς καὶ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν ἐν ἀληθείᾳ καὶ οὐκ ἐν δοκήσει ταῦτα πέπονθε, καὶ ἡμεῖς κοινωνοὶ αὐτοῦ τῶν παθημάτων γινόμεθα· μετὰ πάσης ἐβόα Παῦλος τῆς ἀκριβείας· «Εἰ γὰρ σύμφυτοι γεγόναμεν τῷ ὁμοιώματι τοῦ θανάτου αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀναστάσεως ἐσόμεθα[2]». Καλῶς δὲ καὶ τὸ «σύμφυτοι». Ἐπειδὴ γὰρ ἐνταῦθα πεφύτευται ἡ ἄμπελος ἡ ἀληθινή, καὶ ἡμεῖς κοινωνία τοῦ βαπτίσματος τοῦ θανάτου «σύμφυτοι» αὐτοῦ γεγόναμεν. Ἐπίστησον δὲ μετὰ πολλῆς προσοχῆς τὸν νοῦν τοῖς τοῦ ἀποστόλου λόγοις. Οὐκ εἶπεν, εἰ γὰρ σύμφυτοι γεγόναμεν τῷ θανάτῳ, ἀλλὰ τῷ ὁμοιώματι τοῦ θανάτου. Ἀληθῶς γὰρ ἐπὶ Χριστοῦ θάνατος ἀληθής, ἐχωρίζετο γὰρ τοῦ σώματος ἡ ψυχή, καὶ ἀληθινὴ ταφή· ἐν σινδόνι γὰρ καθαρᾷ[3] τὸ ἅγιον αὐτοῦ σῶμα εἰλεῖτο, καὶ πάντα **118** ἀληθῶς ἐν αὐτῷ συνέβαινεν. Ἐπὶ δὲ ἡμῶν θανάτου μὲν καὶ παθημάτων ὁμοίωμα· σωτηρίας δὲ οὐχ ὁμοίωμα, ἀλλὰ ἀλήθεια.

Η'. Ταῦτα διδαχθέντες αὐτάρκως, κατέχετε διὰ τῆς μνήμης, παρακαλῶ, ἵνα κἀγὼ ὁ ἀνάξιος ἐπὶ ὑμῶν λέγω· «Ἀγαπῶ δὲ ὑμᾶς ὅτι πάντοτέ μου μέμνησθε, καὶ τὰς παραδόσεις, ἃς παρέδωκα ὑμῖν κατέχετε[4]». Δυνατὸς δέ ἐστιν ὁ Θεός, ὁ παραστήσας ὑμᾶς ὡς ἐκ νεκρῶν ζῶντας[5], δοῦναι ὑμῖν ἐν καινότητι ζωῆς περιπατεῖν[6]· ὅτι αὐτῷ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος νῦν καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

---

1. Ρωμ. 6,3-4. 2. Ρωμ. 6,5. 3. Πρβλ. Ματθ. 27,59. 4. Πρβλ. Α' Κορ. 11,2. 5. Πρβλ. Ρωμ. 6,13. 6. Πρβλ. Ρωμ. 6,4.

ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ ΜΥΣΤΑΓΩΓΙΚΗ Γ' ΠΕΡΙ ΧΡΙΣΜΑΤΟΣ

120 [1088] Καὶ ἀνάγνωσις ἐκ τῆς Ἰωάννου α' ἐπιστολῆς, ἀπὸ τοῦ· «Καὶ ὑμεῖς χρῖσμα ἔχετε ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, καὶ οἴδατε πάντα[1]», ἕως τοῦ· «καὶ μὴ αἰσχυνθῶμεν ἀπ' αὐτοῦ ἐπὶ τῇ παρουσίᾳ αὐτοῦ[2]».

Α'. Εἰς Χριστὸν βεβαπτισμένοι καὶ Χριστὸν ἐνδυσάμενοι[3] σύμμορφοι γεγόνατε τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ[4]. Προορίσας γὰρ ἡμᾶς ὁ Θεὸς εἰς υἱοθεσίαν[5], συμμόρφους ἐποίησε τοῦ σώματος τῆς δόξης τοῦ Χριστοῦ[6]. Μέτοχοι οὖν τοῦ Χριστοῦ γενόμενοι[7]. χριστοὶ εἰκότως καλεῖσθε, καὶ περὶ ὑμῶν ἔλεγεν ὁ Θεός· «Μὴ ἅπτεσθε τῶν χριστῶν μου[8]». Χριστοὶ δὲ γεγόνατε, τοῦ ἁγίου Πνεύματος τὸ ἀντίτυπον δεξάμενοι, καὶ πάντα εἰκονικῶς ἐφ' ὑμῶν γεγένηται, ἐπειδὴ εἰκόνες ἐστὲ Χριστοῦ.

Κἀκεῖνος μὲν ἐν Ἰορδάνῃ λουσάμενος ποταμῷ καὶ τῶν χρώτων τῆς θεότητος μεταδοὺς τοῖς ὕδασιν, ἀνέβαινεν ἐκ **122** τούτων, καὶ Πνεύματος ἁγίου οὐσιώδης ἐπιφοίτησις αὐτῷ ἐγίνετο, τῷ **[1089]** ὁμοίῳ ἐπαναπαυομένου τοῦ ὁμοίου. Καὶ ὑμῖν ὁμοίως ἀναβεβηκόσιν ἀπὸ τῆς κολυμβήθρας τῶν ἱερῶν ναμάτων χρῖσμα, τὸ ἀντίτυπον ὃ ἐχρίσθη Χριστός. Τοῦτο δέ ἐστι τὸ ἅγιον Πνεῦμα, περὶ οὗ καὶ ὁ μακάριος Ἡσαΐας, ἐν τῇ κατ' αὐτὸν προφητείᾳ, ἐκ προσώπου τοῦ Κυρίου ἔλεγε· «Πνεῦμα Κυρίου ἐπ' ἐμέ, οὗ εἵνεκεν ἔχρισέ με· εὐαγγελίσασθαι πτωχοῖς ἀπέσταλκέ με[9]».

Β'. Ἐλαίῳ γὰρ ἢ μύρῳ σωματικῷ Χριστὸς ὑπ' ἀνθρώπου οὐκ ἐχρίσθη, ἀλλ' ὁ Πατὴρ αὐτὸν Σωτῆρα προχειρισάμενος τοῦ παντὸς κόσμου Πνεύματι ἔχρισεν ἁγίῳ, ὡς Πέτρος φησίν· «Ἰησοῦν τὸν Ναζωραῖον, ὃν ἔχρισεν ὁ Θεὸς Πνεύματι ἁγίῳ[10]»· καὶ Δαβὶδ ὁ προφήτης ἐβόα λέγων· «Ὁ θρόνος σου, ὁ Θεός, εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος· ῥάβδος εὐθύτητος ἡ ῥάβδος τῆς βασιλείας σου. Ἠγάπησας δικαιοσύνην καὶ ἐμίσησας ἀνομίαν· **124** διὰ τοῦτο ἔχρισέ σε ὁ Θεός, ὁ Θεός σου, ἔλαιον ἀγαλλιάσεως παρὰ τοὺς μετόχους σου[11]».

Καὶ ὥσπερ Χριστὸς ἀληθῶς ἐσταυροῦτο καὶ ἐθάπτετο καὶ ἠγείρετο, ὑμεῖς δὲ κατὰ τὸ βάπτισμα ἐν ὁμοιώματι καὶ συσταυρωθῆναι καὶ συνταφῆναι καὶ συναναστῆναι αὐτῷ καταξιοῦσθε, οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ χρίσματος. Ἐκεῖνος ἐλαίῳ νοητῷ ἀγαλλιάσεως ἐχρίετο, τοῦτ' ἔστι Πνεύματι ἁγίῳ, ἀγαλλιάσεως καλουμένῳ ἐλαίῳ, διὰ τὸ αἴτιον αὐτὸ τῆς πνευματικῆς ἀγαλλιάσεως τυγχάνειν· ὑμεῖς δὲ μύρῳ ἐχρίσθητε, κοινωνοὶ καὶ μέτοχοι τοῦ Χριστοῦ γενόμενοι.

Γ'. Ἀλλ' ὅρα μὴ ὑπονοήσῃς ἐκεῖνο τὸ μύρον ψιλὸν εἶναι. Ὥσπερ

---

1. Α' Ἰω. 2,20. 2. Α' Ἰω. 2,28. 3. Πρβλ. Γαλ. 3,27. 4. Πρβλ. Ρωμ. 8,29. 5. Πρβλ. Ἐφεσ. 1,5. 6. Πρβλ. Φιλιπ. 3,21. 7. Πρβλ. Ἑβρ. 3,14. 8. Ψαλμ. 104,35. 9. Ἡσ. 61,1. Λουκ. 4,18. 10. Πράξ. 10,38. 11. Ψαλμ. 44,7-8.

γὰρ ὁ ἄρτος τῆς εὐχαριστίας, μετὰ **[1092]** τὴν ἐπίκλησιν τοῦ ἁγίου Πνεύματος, οὐκ ἔτι ἄρτος λιτός, ἀλλὰ σῶμα Χριστοῦ, οὕτω καὶ τὸ ἅγιον τοῦτο μύρον οὐκ ἔτι ψιλόν, οὐδ' ὡς ἂν εἴποι τις κοινὸν μετ' ἐπικλήσεως, ἀλλὰ Χριστοῦ χάρισμα, καὶ Πνεύματος ἁγίου παρουσίας τῆς αὐτοῦ θεότητος ἐνεργητικὸν γινόμενον. Ὅπερ συμβολικῶς ἐπὶ μετώπου καὶ τῶν ἄλλων σου χρίεται αἰσθητηρίων. Καὶ τῷ μὲν φαινομένῳ μύρῳ τὸ σῶμα χρίεται, τῷ δὲ ἁγίῳ καὶ ζωοποιῷ Πνεύματι ἡ ψυχὴ ἁγιάζεται.

126 Δ΄. Καὶ πρῶτον χρίεσθε ἐπὶ τὸ μέτωπον, ἵνα ἀπαλλαγῆτε τῆς αἰσχύνης, ἣν ὁ πρῶτος παραβάτης ἄνθρωπος πανταχοῦ περιέφερε, καὶ ἵνα ἀνακεκαλυμμένῳ προσώπῳ τὴν δόξαν Κυρίου κατοπτρίζησθε[1]. Εἶτα ἐπὶ τὰ ὦτα, ἵνα προσλάβητε ὦτα, περὶ ὧν Ἡσαΐας ἔλεγε· «Καὶ προσέθηκέ μοι Κύριος ὠτίον ἀκούειν[2]», καὶ ὁ Κύριος ἐν Εὐαγγελίοις· «Ὁ ἔχων ὦτα ἀκούειν, ἀκουέτω[3]». Εἶτα ἐπὶ τὴν ὄσφρησιν, ὅπως τοῦ θείου ἀντιλαμβανόμενοι μύρου λέγητε· «Χριστοῦ εὐωδία ἐσμὲν τῷ Θεῷ ἐν τοῖς σῳζομένοις[4]». Μετὰ ταῦτα ἐπὶ τὰ στήθη, ἵνα «ἐνδυσάμενοι τὸν θώρακα τῆς δικαιοσύνης στῆτε πρὸς τὰς μεθοδείας τοῦ διαβόλου[5]». Ὥσπερ γὰρ ὁ Σωτὴρ μετὰ τὸ βάπτισμα καὶ τὴν τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐπιφοίτησιν ἐξελθὼν κατηγωνίσατο τὸν ἀντικείμενον, οὕτω καὶ ὑμεῖς μετὰ τὸ ἱερὸν βάπτισμα καὶ τὸ μυστικὸν χρῖσμα ἐνδεδυμένοι τὴν πανοπλίαν τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἵστασθε πρὸς τὴν ἀντικειμένην ἐνέργειαν καὶ ταύτην καταγωνίζεσθε, λέγοντες· «Πάντα ἰσχύω ἐν τῷ ἐνδυναμοῦντί με Χριστῷ[6]».

128 Ε΄. Τούτου τοῦ ἁγίου χρίσματος καταξιωθέντες καλεῖσθε χριστιανοί, ἐπαληθεύοντες τῇ ἀναγεννήσει καὶ τὸ ὄνομα. Πρὸ γὰρ τοῦ καταξιωθῆναι ὑμᾶς τοῦ βαπτίσματος καὶ τῆς τοῦ ἁγίου Πνεύματος χάριτος, οὐκ ἦτε κυρίως ἄξιοι, ἀλλ' ὁδεύοντες προεβαίνετε τὸ εἶναι χριστιανοί.

[1093] Ϛ΄. Εἰδέναι δὲ ὑμᾶς ἀναγκαῖον, ὅτι τοῦ χρίσματος τούτου ἐν τῇ παλαιᾷ γραφῇ τὸ σύμβολον κεῖται. Καὶ γὰρ ὁπηνίκα τὸ τοῦ Θεοῦ πρόσταγμα Μωϋσῆς τῷ ἀδελφῷ μετεδίδου, ἀρχιερέα καθιστῶν τοῦτον, μετὰ τὸ ἐν ὕδατι λούσασθαι, ἔχρισε[7], καὶ ἐκαλεῖτο χριστός[8] ἐκ τοῦ χρίσματος δηλαδὴ τοῦ τυπικοῦ. Οὕτω καὶ τὸν Σολομῶντα προάγων εἰς βασιλέα, ἔχρισεν αὐτὸν μετὰ τὸ λούσασθαι ἐν τῷ Γειὼν ὁ ἀρχιερεύς[9]. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἐκείνοις συνέβαινε τυπικῶς[10], ὑμῖν δὲ οὐ τυπικῶς, ἀλλ' ἀληθῶς, ἐπειδὴ ἀπὸ τοῦ ἁγίῳ Πνεύματι **130**
χρισθέντος ἀληθῶς ἡ ἀρχὴ τῆς ὑμετέρας σωτηρίας· ἐκεῖνος γὰρ ἀληθῶς ἀπαρχή[11], καὶ ὑμεῖς τὸ φύραμα[12]· εἰ δὲ ἡ ἀπαρχὴ ἁγία, δηλονότι μεταβήσεται ἐπὶ τὸ φύραμα ἡ ἁγιότης[13].

---

1. Πρβλ. Β' Κορ. 3,18. 2. Ἡσ. 50,4. 3. Ματθ. 11,15. 4. Β' Κορ. 2,15. 5. Ἐφεσ. 6,14-11. 6. Φιλιπ. 4,13. 7. Πρβλ. Λευιτ. 8,12. 8. Πρβλ. Λευιτ. 4,5. 9. Πρβλ. Γ' Βασ. 1,39-45. 10. Πρβλ. Α' Κορ. 10,11. 11. Πρβλ. Α' Κορ. 13,23. 12. Πρβλ. Α' Κορ. 5,7. 13. Πρβλ. Ρωμ. 11,16.

Ζ'. Τοῦτο φυλάξατε ἄσπιλον· πάντων γὰρ ἔσται τοῦτο διδακτικόν, εἰ ἐν ὑμῖν μένοι, καθὼς ἀρτίως ἠκούσατε τοῦ μακαρίου Ἰωάννου λέγοντος καὶ πολλὰ περὶ τοῦ χρίσματος φιλοσοφοῦντος. Ἔστι γὰρ τοῦτο τὸ ἅγιον πνευματικὸν σώματος φυλακτήριον καὶ ψυχῆς σωτήριον.

Τοῦτο ἐκ παλαιῶν χρόνων ὁ μακάριος Ἡσαΐας προφητεύων ἔλεγε· «Καὶ ποιήσει Κύριος πᾶσι τοῖς ἔθνεσι ἐπὶ τὸ ὄρος τοῦτο[1]», ὄρος δὲ καλεῖ τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ ἀλλαχοῦ, ὡς ὅταν λέγῃ· «Καὶ ἔσται ἐν ταῖς ἐσχάταις ἡμέραις ἐμφανὲς τὸ ὄρος Κυρίου[2]» — «πίονται οἶνον, πίονται εὐφροσύνην, χρίσονται μύρον[3]». Καὶ ἵνα ἀσφαλίσηταί σε ἀκούειν περὶ τοῦ μύρου τούτου, ὡς μυστικοῦ, φησί· «Παράδος ταῦτα πάντα τοῖς ἔθνεσιν· ἡ γὰρ βουλὴ Κυρίου ἐπὶ πάντα τὰ ἔθνη[4]».

Τούτῳ οὖν χρισθέντες τῷ ἁγίῳ μύρῳ, τηρήσατε αὐτὸ ἄσπι**132**λον, ἄμωμον ἐν ὑμῖν, δι' ἔργων ἀγαθῶν προκόπτοντες, καὶ εὐάρεστοι γινόμενοι τῷ ἀρχηγῷ τῆς σωτηρίας[5] ἡμῶν Χριστῷ Ἰησοῦ, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ ΜΥΣΤΑΓΩΓΙΚΗ Δ'
ΠΕΡΙ ΣΩΜΑΤΟΣ ΚΑΙ ΑΙΜΑΤΟΣ ΧΡΙΣΤΟΥ

134 [1097] Καὶ ἀνάγνωσις ἐκ τῆς πρὸς Κορινθίους [ἐπιστολῆς]· «Ἐγὼ γὰρ παρέλαβον ἀπὸ τοῦ Κυρίου [ὃ] καὶ παρέδωκα ὑμῖν[6]», καὶ τὰ ἑξῆς.

Α'. Καὶ αὕτη τοῦ μακαρίου Παύλου ἡ διδασκαλία ἱκανὴ καθέστηκε πληροφορῆσαι ὑμᾶς περὶ τῶν θείων μυστηρίων ὧν κατηξιώθητε, σύσσωμοι καὶ σύναιμοι τοῦ Χριστοῦ γενόμενοι. Αὐτὸς γὰρ ἄρτι ἐβόα· «Ὅτι ἐν τῇ νυκτί, ᾗ παρεδίδοτο ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, λαβὼν ἄρτον καὶ εὐχαριστήσας ἔκλασε καὶ ἔδωκε τοῖς ἑαυτοῦ μαθηταῖς, λέγων· Λάβετε, φάγετε, τοῦτό μού ἐστι τὸ σῶμα. Καὶ λαβὼν ποτήριον καὶ εὐχαριστήσας εἶπε· Λάβετε, πίετε, τοῦτό μού ἐστι τὸ αἷμα[7]». Αὐτοῦ οὖν ἀποφηναμένου καὶ εἰπόντος περὶ τοῦ ἄρτου· «Τοῦτό μού ἐστι τὸ σῶμα[8]», τίς τολμήσει ἀμφιβάλλειν λοιπόν; Καὶ αὐτοῦ διαβεβαιωσαμένου καὶ εἰρηκότος· «Τοῦτό μού ἐστι τὸ αἷμα[9]», τίς ἐνδοιάσει ποτὲ λέγων μὴ εἶναι αὐτοῦ αἷμα;

136 Β'. Τὸ ὕδωρ ποτὲ εἰς οἶνον οἰκείῳ νεύματι μεταβέβληκεν ἐν Κανᾷ τῆς Γαλιλαίας, καὶ οὐκ ἀξιόπιστός ἐστιν οἶνον εἰς αἷμα μεταβαλών; Εἰς γάμον σωματικὸν κληθεὶς ταύτην ἐθαυματούργησε τὴν παραδοξοποιΐαν, καὶ τοῖς υἱοῖς τοῦ νυμφῶνος **[1100]** οὐ πολλῷ[10] μᾶλλον

1. Ἠσ. 25,6. 2. Ἠσ. 2,2. 3. Ἠσ. 25,6. 4. Ἠσ. 25,7. 5. Πρβλ. Ἑβρ. 2,10. 6. Α' Κορ. 11,23. 7. Πρβλ. Α' Κορ. 11,23-25. Ματθ. 26, 26-28. 8. Α' Κορ. 11,24. 9. Πρβλ. Ματθ. 26,28. 10. Πρβλ. Ματθ. 9,15. Μάρκ. 2,19. Λουκ. 5,34.

τὴν ἀπόλαυσιν τοῦ σώματος αὐτοῦ καὶ τοῦ αἵματος δωρησάμενος ὁμολογηθήσεται;

Γ'. Ὥστε μετὰ πάσης πληροφορίας ὡς σώματος καὶ αἵματος μεταλαμβάνομεν Χριστοῦ. Ἐν τύπῳ γὰρ ἄρτου δίδοταί σοι τὸ σῶμα, καὶ ἐν τύπῳ οἴνου δίδοταί σοι τὸ αἷμα, ἵνα γένῃ, μεταλαβὼν σώματος καὶ αἵματος Χριστοῦ, σύσσωμος καὶ σύναιμος Χριστοῦ. Οὕτω γὰρ καὶ χριστοφόροι γινόμεθα, τοῦ σώματος αὐτοῦ καὶ τοῦ αἵματος εἰς τὰ ἡμέτερα ἀναδιδομένου μέλη. Οὕτω κατὰ τὸν μακάριον Πέτρον θείας «κοινωνοὶ γινόμεθα φύσεως[1]».

138 Δ'. Ποτὲ Χριστὸς τοῖς Ἰουδαίοις διαλεγόμενος ἔλεγεν· «Ἐὰν μὴ φάγητέ μου τὴν σάρκα καὶ πίητέ μου τὸ αἷμα, οὐκ ἔχετε ζωὴν ἐν ἑαυτοῖς[2]». Ἐκεῖνοι, μὴ ἀκηκοότες πνευματικῶς τῶν λεγομένων, σκανδαλισθέντες ἀπῆλθον εἰς τὰ ὀπίσω, νομίζοντες τὸν Σωτῆρα ἐπὶ σαρκοφαγίαν αὐτοὺς προτρέπεσθαι[3].

Ε'. Ἦσαν καὶ ἐν παλαιᾷ διαθήκῃ ἄρτοι προθέσεως[4]· ἀλλ' ἐκεῖνοι παλαιᾶς ὄντες διαθήκης τέλος εἰλήφασιν. Ἐν δὲ τῇ καινῇ διαθήκῃ ἄρτος οὐράνιος καὶ ποτήριον σωτηρίου[5], ψυχὴν καὶ σῶμα ἁγιάζοντα. Ὥσπερ γὰρ ὁ ἄρτος τῷ σώματι κατάλληλος, οὕτω καὶ ὁ Λόγος τῇ ψυχῇ ἁρμόδιος.

[1101] ς'. Μὴ πρόσεχε οὖν ὡς ψιλοῖς τῷ ἄρτῳ καὶ τῷ οἴνῳ· σῶμα γὰρ καὶ αἷμα κατὰ τὴν δεσποτικὴν τυγχάνει ἀπόφασιν. Εἰ γὰρ καὶ ἡ αἴσθησίς σοι τοῦτο ὑποβάλλει, ἀλλὰ ἡ πίστις σε βεβαιούτω. Μὴ ἀπὸ τῆς γεύσεως κρίνῃς τὸ πρᾶγμα, ἀλλ' ἀπὸ τῆς πίστεως πληροφοροῦ ἀνενδοιάστως, σώματος καὶ αἵματος Χριστοῦ καταξιωθείς.

140 Ζ'. Καὶ ὑπαγορεύει σοι Δαβὶδ ὁ μακάριος τὴν δύναμιν, λέγων· «Ἡτοίμασας ἐνώπιόν μου τράπεζαν ἐξεναντίας τῶν θλιβόντων με»[6]. Ὃ δὲ λέγει, τοιοῦτό ἐστι· Πρὸ τῆς σῆς παρουσίας, τράπεζαν οἱ δαίμονες τοῖς ἀνθρώποις ἡτοίμαζον, ἠλισγημένην[7] καὶ μεμιασμένην, καὶ διαβολικῆς πεπληρωμένην δυνάμεως· ἀλλὰ μετὰ τὴν σὴν παρουσίαν, ὦ Δέσποτα, ἡτοίμασας ἐνώπιόν μου τράπεζαν. Ὅταν ἄνθρωπος λέγῃ Θεῷ· «Ἡτοίμασας ἐνώπιόν μου τράπεζαν[8]», τί ἄλλο σημαίνει ἢ τὴν μυστικὴν καὶ νοητὴν τράπεζαν, ἣν ὁ Θεὸς ἡμῖν ἡτοίμασεν ἐξεναντίας, ἀντὶ τοῦ ἐκ τοῦ ἐναντίου, ἀντικειμένως τοῖς δαίμοσιν; Καὶ μάλα εἰκότως· ἐκείνη μὲν γὰρ κοινωνίαν εἶχε δαιμόνων, αὕτη δὲ κοινωνίαν Θεοῦ. «Ἐλίπανας ἐν ἐλαίῳ τὴν κεφαλήν μου[9]». Ἐλαίῳ ἐλίπανέ σου τὴν κεφαλὴν ἐπὶ μετώπου διὰ τὴν σφραγῖδα, ἣν ἔχεις τοῦ Θεοῦ, ἵνα γενήσῃ ἐκτύπωμα σφραγῖδος, ἁγία**[1104]**σμα Θεοῦ[10]. «Καὶ τὸ ποτήριόν **142** σου μεθύσκον με ὡσεὶ κράτιστον[11]». Ὁρᾷς ἐνταῦθα ποτήριον λεγόμενον, ὃ λαβὼν Ἰησοῦς μετὰ χεῖρας καὶ εὐχαριστήσας εἶπε·

1. Πρβλ. Β' Πέτρ. 1,4. 2. Πρβλ. Ἰω. 6,53. 3. Πρβλ. Ἰω. 6,61-63.66. 4. Πρβλ. Α' Παρλ. 9,32. 23,29. 5. Πρβλ. Ψαλμ. 115,4. 6. Ψαλμ. 22,5. 7. Μαλ. 1,7.12. 8. Ψαλμ. 22,5. 9. ἔνθ' ἀν. 10. Πρβλ. Ἔξ. 28,36. 11. Ψαλμ. 22,5.

«Τοῦτό μού ἐστι τὸ αἷμα, τὸ ὑπὲρ πολλῶν ἐκχυνόμενον εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν[1]».

Η'. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Σολομὼν ταύτην αἰνιττόμενος τὴν χάριν ἐν τῷ Ἐκκλησιαστῇ λέγει· «Δεῦρο, φάγε ἐν εὐφροσύνῃ ἄρτον σου[2]», τὸν πνευματικὸν ἄρτον. «Δεῦρο»· καλεῖ τὴν σωτήριον καὶ μακαριοποιὸν κλῆσιν· «καὶ πίε ἐν καρδίᾳ ἀγαθῇ οἶνόν σου[3]», τὸν πνευματικὸν οἶνον, «καὶ ἔλαιον ὑπὲρ κεφαλῆς σου ἐκχείσθω[4]»· ὁρᾷς αὐτὸν καὶ τὸ μυστικὸν αἰνιττόμενον χρῖσμα; Καὶ «διαπαντὸς ἔστω σου τὰ ἱμάτια λευκά, ὅτι ηὐδόκησε Κύριος τὰ ποιήματά σου[5]»· νῦν ηὐδόκησε Κύριος τὰ ποιήματά σου. Πρὶν γὰρ προσελθεῖν τῇ χάριτι, «ματαιότης ματαιοτήτων[6]» ἦν τὰ ποιήματά σου.

Νῦν δὲ ἀποδυσάμενος τὰ παλαιὰ ἱμάτια καὶ ἐνδυσάμενος τὰ πνευματικῶς λευκά, χρὴ λευχειμονεῖν διαπαντός. Οὐ πάντως τοῦτο λέγομεν, ὅτι σε δεῖ λευκὰ περιβεβλῆσθαι ἱμάτια ἀεί, ἀλλὰ τὰ ὄντως λευκὰ καὶ λαμπρὰ καὶ πνευματικὰ ἀναγκαῖόν ἐστι περιβεβλῆσθαι, ἵνα λέγῃς κατὰ τὸν μακάριον Ἠσαΐαν· «Ἀγαλλιάσθω ἡ ψυχή μου ἐπὶ τῷ Κυρίῳ· ἐνέδυσε **144** γάρ με ἱμάτιον σωτηρίου, καὶ χιτῶνα εὐφροσύνης περιέθηκέ μοι[7]».

Θ'. Ταῦτα μαθὼν καὶ πληροφορηθείς, ὡς ὁ φαινόμενος ἄρτος οὐκ ἄρτος ἐστίν, εἰ καὶ τοιοῦτός ἐστι τῇ γεύσει, ἀλλὰ σῶμα Χριστοῦ, καὶ ὁ φαινόμενος οἶνος οὐκ οἶνός ἐστιν, εἰ καὶ ἡ γεῦσις τοῦτο βούλεται, ἀλλὰ αἷμα Χριστοῦ, καὶ ὅτι περὶ τούτου ἔλεγε ψάλλων πάλαι ὁ Δαβίδ· «Καὶ ἄρτος καρδίαν ἀνθρώπου στηρίζει, τοῦ ἱλαρῦναι πρόσωπον ἐν ἐλαίῳ[8]»· στηρίζου τὴν καρδίαν, μεταλαμβάνων αὐτοῦ ὡς πνευματικοῦ, καὶ ἱλάρυνον τὸ τῆς ψυχῆς πρόσωπον. Ὃ γένοιτό σε ἀνακεκαλυμμένον ἔχοντα ἐν καθαρᾷ συνειδήσει, τὴν δόξαν Κυρίου κατοπτριζό**[1105]**μενον[9], ἔρχεσθαι ἀπὸ δόξης εἰς δόξαν, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ ΜΥΣΤΑΓΩΓΙΚΗ Ε'

146 [1109] Καὶ ἀνάγνωσις Πέτρου καθολικῆς ἐπιστολῆς· «Διὸ ἀποθέμενοι πᾶσαν κακίαν καὶ δόλον καὶ καταλαλιάν[10]», καὶ τὰ ἑξῆς.

Α'. Τῇ τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίᾳ, ἐν ταῖς προλαβούσαις συνάξεσιν, ἀρκούντως ἀκηκόατε περί τε βαπτίσματος καὶ χρίσματος καὶ μεταλήψεως σώματος καὶ αἵματος Χριστοῦ. Νῦν δὲ ἐπὶ τὰ ἑξῆς μεταβαίνειν ἀναγκαῖον, σήμερον τὴν στεφάνην ἐπιθήσοντας τῇ πνευματικῇ ὑμῶν τῆς ὠφελείας οἰκοδομῇ.

---

1. Πρβλ. Ματθ. 26,28. 2. Ἐκκλ. 9,7. 3. ἔνθ' ἀν. 4. Πρβλ. Ἐκκλ. 9,8. 5. Πρβλ. Ἐκκλ. 8,7. 6. Ἐκκλ. 1,2. 7. Ἡσ. 61,10. 8. Ψαλμ. 103,15. 9. Πρβλ. Β' Κορ. 3,18. 10. Πρβλ. Α' Πέτρ. 2,1.

Β'. Ἑωρᾶτε τοίνυν τὸν διάκονον τὸν νίψασθαι διδόντα τῷ ἱερεῖ, καὶ τοῖς κυκλοῦσι τὸ τοῦ Θεοῦ θυσιαστήριον πρεσ**148**βυτέροις. Οὐ πάντως δὲ διὰ τοῦτο ἐδίδου διὰ τὸν σωματικὸν ῥύπον· οὐκ ἔστι τοῦτο. Οὐδὲ γὰρ ῥύπον σώματος ἔχοντες, τὴν ἀρχὴν εἰσήειμεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν. Ἀλλὰ σύμβολον τοῦ δεῖν ἡμᾶς πάντων καθαρεύειν τῶν ἁμαρτημάτων τε καὶ ἀνομημάτων, τὸ νίψασθαι. Ἐπειδὴ γὰρ χεῖρες σύμβολον πράξεως, νιπτόμεθα δὲ ταύτας, τὸ καθαρὸν δηλονότι καὶ ἄμωμον τῶν πράξεων αἰνιττόμενοι. Οὐκ ἤκουσας τοῦ μακαρίου Δαβὶδ αὐτὸ τοῦτό σε μυσταγωγοῦντος καὶ λέγοντος· «Νίψομαι ἐν ἀθῴοις τὰς χεῖράς μου, καὶ κυκλώσω τὸ θυσιαστήριόν σου, Κύριε[1]»; Οὐκοῦν τὸ νίψασθαι τὰς χεῖρας, τὸ ἀνυπεύθυνον εἶναι ἁμαρτημάτων ἐστίν.

[1112] Γ'. Εἶτα βοᾷ ὁ διάκονος· «Ἀλλήλους ἀπολάβετε καὶ ἀλλήλους ἀσπαζώμεθα». Μὴ ὑπολάβῃς τὸ φίλημα ἐκεῖνο σύνηθες εἶναι τοῖς ἐπ' ἀγορᾶς γινομένοις ὑπὸ τῶν κοινῶν φίλων· οὐκ ἔστι τοῦτο τοιοῦτο, ἀλλὰ τὸ φίλημα τοῦτο ἀνακίρνησι τὰς ψυχὰς ἀλλήλαις, καὶ πᾶσαν ἀμνησικακίαν αὐταῖς μνηστεύεται. Σημεῖον τοίνυν ἐστὶ τὸ φίλημα τοῦ ἀνακραθῆναι τὰς ψυχὰς καὶ πᾶσαν ἐξορίζειν μνησικακίαν. Διὰ τοῦτο ὁ Χριστὸς ἔλεγεν· «Ἐὰν προσφέρῃς τὸ δῶρόν σου ἐπὶ τὸ θυσιασ**150**τήριον, καὶ ἐκεῖ μνησθῇς ὅτι ὁ ἀδελφός σου ἔχει τι κατὰ σοῦ, ἄφες τὸ δῶρόν σου ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον, καὶ ὕπαγε πρῶτον διαλλάγηθι τῷ ἀδελφῷ σου, καὶ τότε ἐλθὼν πρόσφερε τὸ δῶρόν σου[2]». Οὐκοῦν τὸ φίλημα διαλλαγή ἐστι, καὶ διὰ τοῦτο ἅγιον, ὥς που ὁ μακάριος Παῦλος ἐβόα λέγων· «Ἀσπάσασθε ἀλλήλους ἐν φιλήματι ἁγίῳ[3]», καὶ Πέτρος· «Ἀσπάσασθε ἀλλήλους ἐν φιλήματι ἀγάπης[4]».

Δ'. Μετὰ τοῦτο βοᾷ ὁ ἱερεύς· «Ἄνω τὰς καρδίας». Ἀληθῶς γὰρ κατ' ἐκείνην τὴν φρικωδεστάτην ὥραν δεῖ ἄνω ἔχειν τὴν καρδίαν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ μὴ κάτω περὶ τὴν γῆν καὶ τὰ γήινα πράγματα. Δυνάμει τοίνυν προστάττει ὁ ἱερεὺς κατ' ἐκείνην τὴν ὥραν πάντας ἀφιέναι φροντίδας βιωτικάς, **152** μερίμνας κατ' οἶκον, καὶ ἔχειν ἐν οὐρανῷ τὴν καρδίαν πρὸς τὸν φιλάνθρωπον Θεόν.

Εἶτα ἀποκρίνεσθε· «Ἔχομεν πρὸς τὸν Κύριον», τούτῳ συγκατατιθέμενοι, δι' ὧν ὁμολογεῖτε. Μηδεὶς δὲ τοιοῦτος παρέστω, ὡς στόματι μὲν λέγειν· «Ἔχομεν πρὸς τὸν Κύριον», τῇ δὲ **[1113]** διανοίᾳ περὶ τὰς βιωτικὰς ἔχειν τὸν νοῦν φροντίδας. Πάντοτε μὲν οὖν Θεοῦ μνημονευτέον· εἰ δὲ τοῦτο διὰ τὴν ἀσθένειαν τὴν ἀνθρωπίνην ἀδύνατον, κατ' ἐκείνην μάλιστα τὴν ὥραν τοῦτο φιλοτιμητέον.

Ε'. Εἶτα ὁ ἱερεὺς λέγει· «Εὐχαριστήσωμεν τῷ Κυρίῳ». Ὄντως γὰρ εὐχαριστεῖν ὀφείλομεν, ὅτι ἀναξίους ὄντας ἡμᾶς ἐκάλεσεν εἰς τὴν τηλικαύτην χάριν, ὅτι ἐχθροὺς ὄντας κατήλλαξεν[5], ὅτι πνεύματος υἱοθεσίας κατηξίωσεν[6]. Εἶτα λέγετε· «Ἄξιον καὶ δίκαιον». Εὐχαρι-

---

1. Ψαλμ. 25,6. 2. Ματθ. 5,23-24. 3. Ρωμ. 16,16. Α' Κορ. 16,20. 4. Α' Πέτρ. 5,14. 5. Πρβλ. Ρωμ. 5,10-11. 6. Πρβλ. Ρωμ. 8,15.

στοῦντες γὰρ ἡμεῖς ἄξιον ποιοῦμεν πρᾶγμα καὶ δίκαιον· αὐτὸς δὲ οὐ δίκαιον, ἀλλ' ὑπὲρ τὸ δίκαιον ποιῶν, ἡμᾶς εὐηργέτησε καὶ τηλικούτων ἠξίωσεν ἀγαθῶν.

Ϛ'. Μετὰ ταῦτα μνημονεύομεν οὐρανοῦ, καὶ γῆς, καὶ θαλάσσης, ἡλίου καὶ σελήνης, ἄστρων, πάσης κτίσεως λογικῆς τε **154** καὶ ἀλόγου, ὁρατῆς τε καὶ ἀοράτου, ἀγγέλων, ἀρχαγγέλων, δυνάμεων, κυριοτήτων, ἀρχῶν, ἐξουσιῶν, θρόνων, τῶν χερουβὶμ τῶν πολυπροσώπων[1], δυνάμει λέγοντες τὸ τοῦ Δαβίδ· «Μεγαλύνατε τὸν Κύριον σὺν ἐμοί[2]». Μνημονεύομεν καὶ τῶν σεραφίμ, ἃ ἐν Πνεύματι ἁγίῳ ἐθεάσατο Ἡσαΐας παρεστηκότα κύκλῳ τοῦ θρόνου τοῦ Θεοῦ, καὶ ταῖς μὲν δυσὶ πτέρυξι κατακαλύπτοντα τὸ πρόσωπον, ταῖς δὲ δυσὶ τοὺς πόδας, καὶ ταῖς δυσὶ πετόμενα, καὶ λέγοντα· «Ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος Κύριος Σαβαώθ[3]». Διὰ τό γὰρ τὴν παραδοθεῖσαν ἡμῖν ἐκ τῶν σεραφὶμ δοξολογίαν ταύτην λέγομεν, ὅπως κοινωνοὶ τῆς ὑμνῳδίας ταῖς ὑπερκοσμίοις γενώμεθα στρατιαῖς.

Ζ'. Εἶτα ἁγιάσαντες ἑαυτοὺς διὰ τῶν πνευματικῶν τούτων ὕμνων, παρακαλοῦμεν τὸν φιλάνθρωπον Θεὸν τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἐξαποστεῖλαι ἐπὶ τὰ [1116] προκείμενα, ἵνα ποιήσῃ τὸν μὲν ἄρτον σῶμα Χριστοῦ, τὸν δὲ οἶνον αἷμα Χριστοῦ· παντὸς γάρ οὗ ἂν ἐφάψηται τὸ ἅγιον Πνεῦμα, τοῦτο ἡγίασται καὶ μεταβέβληται.

156 Η'. Εἶτα μετὰ τὸ ἀπαρτισθῆναι τὴν πνευματικὴν θυσίαν, τὴν ἀναίμακτον λατρείαν, ἐπὶ τῆς θυσίας ἐκείνης τοῦ ἱλασμοῦ, παρακαλοῦμεν τὸν Θεὸν ὑπὲρ κοινῆς τῶν ἐκκλησιῶν εἰρήνης, ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου εὐσταθείας, ὑπὲρ βασιλέων, ὑπὲρ στρατοπέδων καὶ συμμάχων, ὑπὲρ τῶν ἐν ἀσθενείαις, ὑπὲρ τῶν καταπονουμένων, καὶ ἁπαξαπλῶς ὑπὲρ πάντων τῶν βοηθείας δεομένων δεόμενοι δὲ πάντες ἡμεῖς ταύτην προσφέρομεν τὴν θυσίαν.

158 Θ'. Εἶτα μνημονεύομεν καὶ τῶν κεκοιμημένων, πρῶτον πατριαρχῶν, προφητῶν, ἀποστόλων, μαρτύρων, ὅπως ὁ Θεὸς εὐχαῖς αὐτῶν καὶ πρεσβείαις προσδέξηται ἡμῶν τὴν δέησιν. Εἶτα καὶ ὑπὲρ τῶν κεκοιμημένων ἁγίων πατέρων καὶ ἐπισκόπων, καὶ πάντων ἁπλῶς τῶν ἡμῖν προκεκοιμημένων, μεγίστην ὄνησιν πιστεύοντες ἔσεσθαι ταῖς ψυχαῖς, ὑπὲρ ὧν ἡ δέησις ἀναφέρεται, τῆς ἁγίας καὶ φρικωδεστάτης προκειμένης θυσίας.

Ι'. Καὶ βούλομαι ὑμᾶς ἀπὸ ὑποδείγματος πεῖσαι. Οἶδα γὰρ πολλοὺς τοῦτο λέγοντας ὅτι· Τί ὠφελεῖται [1117] ψυχή, μετὰ ἁμαρτημάτων ἀπαλλασσομένη τοῦδε τοῦ κόσμου, ἢ οὐ μεθ' ἁμαρτημάτων, ἐὰν ἐπὶ τῆς προσφορᾶς μνημονεύηται; Ἆρα γάρ, εἴ τις βασιλεὺς προσκεκρουκότας αὐτῷ ἐξορίστους ποιήσειεν, εἶτα οἱ τούτοις διαφέροντες, στέφανον πλέξαντες, ὑπὲρ τῶν ἐν τιμωρίαις αὐτῷ τοῦτον προσενέγκοιεν, οὐκ ἂν αὐτοῖς ἄνεσιν δοίη τῶν κολάσεων; Τὸν αὐτὸν τρόπον

1. Πρβλ. Ἰεζ. 10,21. 2. Ψαλμ. 33,4. 3. Πρβλ. Ἠσ. 6,2-3.

καὶ ἡμεῖς, ὑπὲρ τῶν κεκοιμημένων αὐτῷ τὰς δεήσεις προσφέροντες, κἂν **160** ἁμαρτωλοὶ ὦσιν, οὐ στέφανον πλέκομεν, ἀλλὰ Χριστὸν ἐσφαγιασμένον ὑπὲρ τῶν ἡμετέρων ἁμαρτημάτων προσφέρομεν, ἐξιλεούμενοι ὑπὲρ αὐτῶν τε καὶ ἡμῶν τὸν φιλάνθρωπον Θεόν.

ΙΑ'. Εἶτα μετὰ ταῦτα τὴν εὐχὴν λέγεις ἐκείνην, ἣν ὁ Σωτὴρ παρέδωκε τοῖς οἰκείοις αὐτοῦ μαθηταῖς, μετὰ καθαρᾶς συνειδήσεως Πατέρα ἐπιγραφόμενος τὸν Θεὸν καὶ λέγων· «Πάτερ ἡμῶν, ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς[1]». Ὢ τῆς μεγίστης τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας· τοῖς ἀποπηδήσασιν αὐτοῦ καὶ ἐν ἐσχάτοις γενομένοις κακοῖς τοσαύτην δεδώρηται κακῶν ἀμνηστίαν καὶ χάριτος μετουσίαν, ὡς καὶ Πατέρα ἐπικαλεῖσθαι. Πάτερ ἡμῶν, ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Οὐρανοὶ δὲ εἶεν ἂν καὶ οἱ τὴν τοῦ ἐπουρανίου φοροῦντες εἰκόνα[2], ἐν οἷς ἐστιν ὁ Θεὸς ἐνοικῶν καὶ ἐμπεριπατῶν[3].

ΙΒ'. «Ἁγιασθήτω τὸ ὄνομά σου[4]». Ἅγιόν ἐστι φύσει τὸ τοῦ Θεοῦ ὄνομα, κἂν λέγωμεν, κἂν μὴ λέγωμεν. Ἐπειδὴ δὲ ἐν τοῖς ἁμαρτάνουσιν ἔσθ' ὅτε βεβηλοῦται κατὰ τὸ «Δι' ὑμᾶς τὸ ὄνομά μου **[1120]** διὰ παντὸς βλασφημεῖται ἐν τοῖς ἔθνεσιν[5]», εὐχόμεθα ἐν ἡμῖν ἁγιασθῆναι τὸ τοῦ Θεοῦ ὄνομα· οὐχ ὅτι ἐκ τοῦ μὴ εἶναι ἅγιον ἐπὶ τὸ εἶναι ἔρχεται, ἀλλ' ὅτι ἐν ἡμῖν ἅγιον γίνεται ἁγιαζόμενοις καὶ ἄξια τοῦ ἁγιασμοῦ ποιοῦσιν.

162 ΙΓ'. «Ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου[6]». Καθαρᾶς ψυχῆς ἐστι τὸ σὺν παρρησίᾳ φάναι· «Ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου[7]». Ὁ γὰρ ἀκούσας Παύλου λέγοντος· «Μὴ οὖν βασιλευέτω ἡ ἁμαρτία ἐν τῷ θνητῷ ὑμῶν σώματι[8]», ἀλλὰ καθάρας ἑαυτὸν πράξει καὶ ἐννοίᾳ καὶ λόγῳ ἐρεῖ τῷ Θεῷ· «Ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου[9]».

ΙΔ'. «Γενηθήτω τὸ θέλημά σου, ὡς ἐν οὐρανῷ, καὶ ἐπὶ τῆς γῆς[10]». Οἱ θεῖοι καὶ μακάριοι τοῦ Θεοῦ ἄγγελοι τὸ τοῦ Θεοῦ θέλημα ποιοῦσι, καθὼς ὁ Δαβὶδ ψάλλων ἔλεγεν· «Εὐλογεῖτε τὸν Κύριον, πάντες οἱ ἄγγελοι αὐτοῦ, δυνατοὶ ἰσχύϊ, ποιοῦντες τὸν λόγον αὐτοῦ[11]». Δυνάμει τοίνυν εὐχόμενος τοῦτο λέγεις· Ὡς ἐν ἀγγέλοις γίνεταί σου τὸ θέλημα, οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς γῆς ἐν ἐμοὶ γένηται, Δέσποτα.

ΙΕ'. «Τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον δὸς ἡμῖν σήμερον[12]». Ὁ ἄρτος οὗτος ὁ κοινὸς οὐκ ἔστιν ἐπιούσιος· ὁ δὲ ἄρτος οὗτος ὁ ἅγιος ἐπιούσιός ἐστιν, ἀντὶ τοῦ ἐπὶ τὴν οὐσίαν τῆς ψυχῆς κατατασσόμενος. Οὗτος ὁ ἄρτος οὐκ εἰς κοιλίαν χωρεῖ καὶ εἰς ἀφεδρῶνα ἐκβάλλεται[13], ἀλλ' εἰς πᾶσάν σου τὴν σύστασιν ἀναδίδοται εἰς ὠφέλειαν ψυχῆς τε καὶ σώματος. Τὸ δὲ σήμερον ἀντὶ τοῦ καθ' ἡμέραν λέγει, ὡς καὶ ὁ Παῦλος ἔλεγεν· «Ἄχρις οὗ τὸ σήμερον καλεῖται[14]».

164 ΙϚ'. «Καὶ ἄφες ἡμῖν τὰ ὀφειλήματα ἡμῶν, ὡς καὶ ἡμεῖς ἀφίε-

---

1. Ματθ. 6,9. 2. Πρβλ. Α' Κορ. 15,49. 3. Πρβλ. Β' Κορ. 6,16. 4. Ματθ. 6,9. 5. Ἡσ. 52,5. Ρωμ. 2,24. 6. Ματθ. 6,10. 7. ἔνθ' ἀν. 8. Ρωμ. 6,12. 9. Ματθ. 6,10. 10. ἔνθ' ἀν. 11. Ψαλμ. 102,20. 12. Ματθ. 6,11. 13. Πρβλ. Ματθ. 5,17. Μάρκ. 7,19. 14. Ἑβρ. 3,13.

μεν τοῖς ὀφειλέταις ἡμῶν[1]». Πολλὰ ἔχομεν ἁμαρτήματα· πταίομεν γὰρ καὶ ἐν λόγῳ καὶ ἐν διανοίᾳ, καὶ πλεῖστα καταγνώσεως ἄξια ποιοῦμεν. «Καὶ ἐὰν εἴπωμεν, ὅτι ἁμαρτίαν οὐκ ἔχομεν, ψευδόμεθα[2]», ὡς λέγει Ἰωάννης. Καὶ συνθήκας πρὸς τὸν Θεὸν τιθέμεθα, συγχωρῆσαι ἡμῖν παρακαλοῦντες τὰ ἁμαρτήματα, ὡς καὶ ἡμεῖς τοῖς πέλας τὰ ὀφειλήματα. Ἐννοοῦντες τοίνυν ἀνθ' οἵων οἷα λαμβάνομεν, μὴ ἀναμείνωμεν μηδὲ ὑπερ[1121]τιθώμεθα συγχωρεῖν ἀλλήλοις. Τὰ πταίσματα τὰ γινόμενα εἰς ἡμᾶς μικρά ἐστι καὶ εὐτελῆ καὶ εὐδιάλυτα, τὰ δὲ εἰς Θεὸν ὑφ' ἡμῶν γινόμενα μεγάλα ἐστί, καὶ τῆς αὐτοῦ μόνης δεόμεθα φιλανθρωπίας. Πρόσεχε οὖν, μὴ διὰ τὰ μικρὰ καὶ εὐτελῆ εἰς σὲ ἁμαρτήματα ἀποκλείσῃς σεαυτῷ τῶν βαρυτάτων ἁμαρτημάτων τὴν παρὰ Θεοῦ συγχώρησιν.

ΙΖ'. «Καὶ μὴ εἰσενέγκῃς ἡμᾶς εἰς πειρασμόν[3]», Κύριε. Ἆρα τοῦτο διδάσκει εὔχεσθαι ἡμᾶς, μηδόλως πειρασθῆναι, ὁ Κύριος; Καὶ πῶς εἴρηται ἀλλαχοῦ· Ἀνὴρ ἀπείραστος ἀδόκιμος[4], καὶ πάλιν· «Πᾶσαν χαρὰν ἡγήσασθε, ἀδελφοί μου, ὅταν πειρασμοῖς περιπέσητε ποικίλοις[5]»; Ἀλλὰ μήποτε τὸ εἰσελθεῖν ἐστιν εἰς πειρασμὸν τὸ καταβαπτισθῆναι ὑπὸ τοῦ πειρασμοῦ· ἔοικε γὰρ ὁ πειρασμὸς ὥσπερ χειμάρρῳ τινὶ δυσκόλῳ πρὸς διάβασιν. **166** Οἱ μὲν οὖν ἐν πειρασμοῖς μὴ καταβαπτιζομένοι διαβαίνουσιν, ἄριστοί τινες κολυμβηταὶ γινόμενοι καὶ μηδόλως ὑπ' αὐτοῦ κατασυρόμενοι. Οἱ δὲ μὴ τοιοῦτοι εἰσιόντες καταβαπτίζονται· οἷον, ὡς ἐπὶ παραδείγματος, Ἰούδας εἰσελθὼν εἰς τὸν τῆς φιλοχρηματίας πειρασμὸν οὐ διενήξατο, ἀλλὰ καταβαπτισθεὶς ὡς σωματικῶς καὶ πνευματικῶς ἀπεπνίγη. Πέτρος εἰσῆλθεν εἰς τὸν τῆς ἀρνήσεως πειρασμόν, ἀλλὰ εἰσελθὼν οὐ κατεβαπτίσθη, ἀλλὰ γενναίως διενήξατο καὶ ἐρρύσθη ἀπὸ τοῦ πειρασμοῦ.

Ἄκουε πάλιν ἀλλαχοῦ ὁλοκλήρων ἁγίων χοροῦ εὐχαριστοῦντος ἐπὶ τῷ ἐξαιρεθῆναι τοῦ πειρασμοῦ· «Ἐδοκίμασας ἡμᾶς, ὁ Θεός, ἐπύρωσας ἡμᾶς ὡς πυροῦται τὸ ἀργύριον· εἰσήγαγες ἡμᾶς εἰς τὴν παγίδα· ἔθου θλίψεις ἐπὶ τὸν νῶτον ἡμῶν· ἐπεβίβασας ἀνθρώπους ἐπὶ τὰς κεφαλὰς ἡμῶν. Διήλθομεν διὰ πυ[1124]ρὸς καὶ ὕδατος, καὶ ἐξήγαγες ἡμᾶς εἰς ἀναψυχήν[6]». Ὁρᾷς αὐτοὺς παρρησιαζομένους ἐπὶ τῷ διελθεῖν καὶ μὴ ἐμπαγῆναι[7]; «Καὶ ἐξήγαγες ἡμᾶς εἰς ἀναψυχήν[8]»· τὸ εἰς ἀναψυχὴν ἐλθεῖν ταὐτόν ἐστι τὸ ἀπὸ πειρασμοῦ ῥυσθῆναι.

ΙΗ'. «Ἀλλὰ ῥῦσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ[9]». Εἰ ἦν τὸ «Μὴ εἰσενέγκῃς ἡμᾶς εἰς πειρασμόν[10]» τοῦ μηδόλως πειρασθῆ**168**ναι παραστατικόν, οὐκ ἂν ἔλεγεν· «Ἀλλὰ ῥῦσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ[11]». Πονηρὸς δὲ ὁ ἀντικείμενος δαίμων, ἀφ' οὗ ῥυσθῆναι εὐχόμεθα.

Εἶτα μετὰ τὴν πλήρωσιν τῆς εὐχῆς λέγεις «Ἀμήν», ἐπισφραγίζων διὰ τοῦ Ἀμήν, ὃ σημαίνει «γένοιτο», τὰ ἐν τῇ θεοδιδάκτῳ εὐχῇ.

---

1. Ματθ. 6,12. 2. Πρβλ. Α' Ἰω. 1,8. 3. Ματθ. 6,13. 4. Πρβλ. Σοφ. Σειρ. 34,9-10. 5. Ἰακ. 1,2. 6. Ψαλμ. 65,10-12. 7. Πρβλ. Ψαλμ. 68,15. 8. Ψαλμ. 65,12. 9. Ματθ. 6,13. 10. ἔνθ' ἀν. 11. ἔνθ' ἀν.

ΙΘ΄. Μετὰ ταῦτα λέγει ὁ ἱερεύς· «Τὰ ἅγια τοῖς ἁγίοις». Ἅγια τὰ προκείμενα, ἐπιφοίτησιν δεξάμενα ἁγίου Πνεύματος· ἅγιοι καὶ ὑμεῖς, Πνεύματος ἁγίου καταξιωθέντες. Τὰ ἅγια οὖν τοῖς ἁγίοις κατάλληλα. Εἶτα ὑμεῖς λέγετε· «Εἷς ἅγιος, εἷς Κύριος, Ἰησοῦς Χριστός». Ἀληθῶς γὰρ εἷς ἅγιος, φύσει ἅγιος· ἡμεῖς γάρ, εἰ καὶ ἅγιοι, ἀλλ᾽ οὐ φύσει, ἀλλὰ μετοχῇ καὶ ἀσκήσει καὶ εὐχῇ.

Κ΄. Μετὰ ταῦτα ἀκούετε τοῦ ψάλλοντος μετὰ μέλους θείου προτρεπομένου ὑμᾶς εἰς τὴν κοινωνίαν τῶν ἁγίων μυστηρίων **170** καὶ λέγοντος· «Γεύσασθε καὶ ἴδετε, ὅτι χρηστὸς ὁ Κύριος[1]». Μὴ τῷ λάρυγγι τῷ σωματικῷ ἐπιτρέπητε τὸ κριτικόν, ἀλλὰ τῇ ἀνενδοιάστῳ πίστει· γευόμενοι γὰρ οὐκ ἄρτου καὶ οἴνου γεύεσθε, ἀλλὰ ἀντιτύπου σώματος καὶ αἵματος Χριστοῦ.

ΚΑ΄. Προσιὼν οὖν μὴ τεταμένοις τοῖς τῶν **[1125]** χειρῶν καρποῖς προσέρχου, μηδὲ διῃρημένοις τοῖς δακτύλοις· ἀλλὰ τὴν ἀριστερὰν θρόνον ποιήσας τῇ δεξιᾷ, ὡς μελλούσῃ Βασιλέα ὑποδέχεσθαι, καὶ κοιλάνας τὴν παλάμην δέχου τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ, ἐπιλέγων «Ἀμήν». Μετ᾽ ἀσφαλείας οὖν ἁγιάσας **172** τοὺς ὀφθαλμοὺς τῇ ἐπαφῇ τοῦ ἁγίου σώματος μεταλάμβανε, προσέχων μὴ παραπολέσῃς τι ἐκ τούτου· ὅπερ γὰρ ἐὰν ἀπολέσῃς, τοῦτο ὡς ἀπὸ οἰκείου ἐζημιώθης μέλους. Εἰπὲ γάρ μοι, εἴ τίς σοι ἔδωκε ψήγματα χρυσίου, οὐκ ἂν μετὰ πάσης ἀσφαλείας ἐκράτεις, φυλαττόμενος μή τι αὐτῶν παραπολέσῃς καὶ ζημίαν ὑποστῇς; Οὐ πολλῷ οὖν μᾶλλον ἀσφαλέστερον τοῦ χρυσίου καὶ λίθων τιμίων τιμιώτερον διασκοπήσεις ὑπὲρ τοῦ μὴ ψίχα ἐκπεσεῖν;

ΚΒ΄. Εἶτα μετὰ τὸ κοινωνῆσαί σε τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ, προσέρχου καὶ τῷ ποτηρίῳ τοῦ αἵματος, μὴ ἀνατείνων τὰς χεῖρας, ἀλλὰ κύπτων, καὶ τρόπῳ προσκυνήσεως καὶ σεβάσματος λέγων τὸ «Ἀμήν», ἁγιάζου καὶ ἐκ τοῦ αἵματος μεταλαμβάνων Χριστοῦ. Ἔτι δὲ τῆς νοτίδος ἐνούσης τοῖς χείλεσι χερσὶν ἐπαφώμενος καὶ ὀφθαλμοὺς καὶ μέτωπον καὶ τὰ λοιπὰ ἁγίαζε αἰσθητήρια. Εἶτα ἀναμείνας τὴν εὐχήν, εὐχαρίστει τῷ Θεῷ τῷ καταξιώσαντί σε τῶν τηλικούτων μυστηρίων.

174 ΚΓ΄. Ταύτας κατέχετε τὰς παραδόσεις ἀσπίλους, καὶ ἀπροσκόπους ἑαυτούς διαφυλάξατε· τῆς κοινωνίας ἑαυτοὺς μὴ ἀπορρήξητε, μὴ διὰ μολυσμὸν ἁμαρτίας τῶν ἱερῶν τούτων καὶ πνευματικῶν ἑαυτοὺς ἀποστερήσητε μυστηρίων.

Ὁ δὲ Θεὸς τῆς εἰρήνης ἁγιάσαι ὑμᾶς ὁλοτελεῖς, καὶ ὁλόκληρον ὑμῶν τὸ σῶμα καὶ ἡ ψυχὴ καὶ τὸ πνεῦμα ἐν τῇ παρουσίᾳ **[1128]** τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τηρηθείη[2]», ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

---

1. Ψαλμ. 33,9. 2. Α΄ Θεσ. 5,23.

ΟΜΙΛΙΑ

ΕΙΣ ΤΟΝ ΠΑΡΑΛΥΤΙΚΟΝ ΤΟΝ ΕΠΙ ΤΗΝ ΚΟΛΥΜΒΗΘΡΑΝ*

406 [1132] Α΄. Ὅπου ἂν φανῇ Ἰησοῦς, ἐκεῖ καὶ ἡ σωτηρία. κἄν τε γὰρ ἴδῃ τελώνην καθήμενον ἐπὶ τοῦ τε**[1133]**λωνίου[1], τοῦτον ἀπόστολον ποιεῖ καὶ εὐαγγελιστήν, κἄν τε μετὰ νεκρῶν ταφῇ, νεκροὺς ἐγείρει. καὶ τυφλοῖς μὲν τὸ βλέπειν χαρίζεται, κωφοῖς δὲ τὸ ἀκούειν. καὶ τὰς καλυμβήθρας περιέρχεται, οὐ τὰς οἰκοδομὰς ζητῶν, ἀλλὰ τοὺς νοσοῦντας ἰατρεύων.

Β΄. Ἐν γὰρ τοῖς Ἱεροσολύμοις ἦν προβατικὴ κολυμβήθρα πέντε στοὰς ἔχουσα[2], τέσσαρας μὲν περιτρεχούσας, μέσην δὲ τὴν πέμπτην, ἐν ᾗ κατέκειτο πλῆθος ἀσθενούντων[3]. καὶ ἀπιστία ἦν πολλὴ τῶν Ἰουδαίων. ὁ δὲ τῶν ψυχῶν καὶ σωμάτων ἰατρὸς καὶ θεραπευτὴς μέτρῳ τὴν ἴασιν ἐχαρίζετο, τὸν πολυχρόνιον πρῶτον θεραπεύων, ἵνα τάχιον ἀπαλλαγῇ τῶν ἀλγηδόνων. οὐ γὰρ μία ἡμέρα ἦν αὐτῷ κατακεῖσθαι, ὡς οὐδὲ δευτέρα, οὐδὲ πρῶτος μὴν ἢ ἐνιαυτός, ἀλλ' ὀκτὼ καὶ τριάκοντα ἔτη[4]. κατακείμενος πολυχρονίῳ νόσῳ γνώριμος ἦν τοῖς ὁρῶσιν, καὶ δεικνύων τοῦ θεραπεύοντος τὴν ἐνέργειαν. ἐγνωρίζετο γὰρ ὑπὸ πάντων διὰ τὸν χρόνον ὁ παραλυτικός. ὁ δὲ ἀρχιατρὸς ἐδείκνυ μὲν τὴν δύναμιν, ἠθετεῖτο δὲ ὑπὸ τῶν κακῶς ἐκδεχομένων.

Γ΄. Περιερχόμενος δὲ τὴν κολυμβήθραν εἶδεν, οὐκ ἐξ ἐρωτήσεως μαθών, ἀλλ' ἐκ θεϊκῆς ἐνεργείας τὸ λεῖπον ἀπεπλή**408**ρωσεν. ἰδών, οὐκ ἐρωτῶν, ἐκ πόσου χρόνου κατάκειται, ἀλλ' ἰδὼν ἔγνω, ὁ καὶ πρὸ τοῦ ἰδεῖν εἰδώς, εἰ γὰρ ἐπὶ τῶν κατὰ καρδίαν οὐ χρείαν εἶχεν, ἵνα τις αὐτὸν ἐρωτήσῃ περὶ τοῦ **[1136]** ἀνθρώπου (αὐτὸς γὰρ ᾔδει, τί ἦν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ[5]), πολὺ δὲ μᾶλλον περὶ τῶν νοσημάτων, ὧν ἔξωθεν ἡ ἐπαγωγή.

Δ΄. Εἶδέ τινα κατακείμενον καὶ πλείστῃ νόσῳ βεβαρημένον. ἁμαρτιῶν γὰρ εἶχε πολὺ φορτίον καὶ νόσου πολυχρόνιον ἀλγηδόνα. πρὸς τοῦτον ἐρώτημά πως λέγει τὸ ποθούμενον· θέλεις ὑγιὴς γενέσθαι[6]; καὶ οὐκ εἶπέ τι ἄλλο, ἀλλὰ κατέλειπε τῇ μεσότητι τῆς ἐρωτήσεως. διπλῆ γὰρ ἦν ἡ ἐρώτησις. ἐπειδὴ γὰρ οὐ μόνον ἐνόσει τὸ σῶμα, ἀλλὰ καὶ τὴν ψυχήν, (κατὰ τὸ ὕστερον ὑπ' αὐτοῦ εἰρημένον, ἴδε ὑγιὴς γέγονας, μηκέτι ἁμάρτανε, ἵνα μὴ χεῖρόν σοί τι γένηται[7]), ἠρώτα αὐτόν· θέλεις ὑγιὴς γενέσθαι; ὢ μεγάλης ἰατροῦ δυνάμεως, ἐπὶ τῷ θέ-

---

* Κατὰ τὴν ἔκδοσιν W. C. Reischl - J. Rupp, Cyrilli Hierosolymarum archiepiscopi opera quae supersunt omnia, vol. II, München 1860 σ. 406-426.

1. Πρβλ. Ματθ. 9,9. 2. Πρβλ. Ἰω. 5,2. 3. Πρβλ. Ἰω. 5,3. 4. Πρβλ. Ἰω. 5,5. 5. Πρβλ. Ἰω. 2,25. 6. Ἰω. 5,7. 7. Ἰω. 5,14.

λειν τὴν βοήθειαν τιθεμένου. ἐπειδὴ γὰρ ἐκ πίστεως ἡ σωτηρία, διὰ τοῦτο ἤκουσε τὸ θέλεις, ἵνα τὸ θέλειν ἐπαγάγῃ τὴν ἐνέργειαν. τοῦτο μόνου τοῦ Ἰησοῦ τὸ ῥῆμα. ἀρχιατρῶν γὰρ οὐκ ἔστιν αἰσθητῶν. οἱ γὰρ τὰ αἰσθητὰ νοσήματα θεραπεύοντες οὐ δύνανται πᾶσιν λέγειν· θέλεις ὑγιὴς γενέσθαι; Ἰησοῦς δὲ καὶ τὸ θέλειν χαρίζεται, καὶ τὸ πιστεύειν λαμβάνει, καὶ τὴν δωρεὰν ἀμισθὶ χαρίζεται.

Ε'. Περιήει ποτὲ ὁ σωτὴρ κατὰ τὴν ὁδόν, καὶ τυφλοὶ δύο ἐκαθέζοντο[1], ἀβλεπτοῦντες μὲν τῷ σώματι, πεφωτισμένοι δὲ τὴν διάνοιαν. ὅνπερ γὰρ οὐκ ᾔδεισαν γραμματεῖς, τοῦτον ἐδείκνυον οἱ τυφλοὶ βοῶντες. οἱ μὲν γὰρ φαρισαῖοι τὸν νόμον μεμαθηκότες καὶ ἐκ παιδίου ἕως γήρως μεμελετηκότες καὶ ἐν ἀμαθίᾳ γεγηρακότες ἔλεγον, ὅτι τοῦτον οὐκ οἴδαμεν πόθεν **410** ἐστίν[2]. εἰς γὰρ τὰ ἴδια ἦλθεν, καὶ οἱ ἴδιοι αὐτὸν οὐ παρέλαβον[3]. οἱ δὲ τυφλοὶ ἐπεβόων λέγοντες, υἱὲ Δαβίδ, ἐλέησον ἡμᾶς[4]. καὶ ὅνπερ οὐκ ᾔδεισαν οἱ τὸν νόμον μεμαθηκότες, τοῦτον ᾔδεισαν οἱ **[1137]** τοὺς ὀφθαλμοὺς μὴ ὑπηρετήσαντας εἰς ἀνάγνωσιν ἔχοντες.

Τούτοις προσελθὼν ὁ σωτὴρ ἔλεγεν· πιστεύετε ὅτι δύναμαι τοῦτο ποιῆσαι[5]; καὶ τὸ τί θέλετε ἵνα ποιήσω ὑμῖν[6]; οὐκ εἶπε, τί θέλετε, ἵνα εἴπω ὑμῖν, ἀλλά, τί θέλετε, ἵνα ποιήσω ὑμῖν[7]. ποιητὴς γὰρ ἦν καὶ ζωοδότης, οὐ νῦν ἀρξάμενος ποιεῖν. ὁ πατὴρ γὰρ αὐτοῦ πάντοτε ἐργάζεται, καὶ αὐτὸς τῷ πατρὶ συνεργάζεται[8], καὶ ποιητὴς ἦν τῶν ὅλων νεύματι πατρός. αὐτὸς δὲ μόνος ἐκ μόνου ἀμεσιτεύτως γεννηθεὶς ἐρωτᾷ τοὺς τυφλούς, λέγων· τί θέλετε ἵνα ποιήσω ὑμῖν[9]; οὐκ ἀγνοῶν τί θέλουσιν, (φανερὸν γὰρ ἦν τὸ πρᾶγμα), ἀλλ' ἐκ τῶν λόγων αὐτῶν ἐπαγαγὼν τὴν δωρεάν, ἵνα ἐκ τῶν λόγων δικαιωθῶσιν αὐτῶν. οὐ γὰρ δήπου ὁ τὰς καρδίας εἰδὼς ἀγνοεῖ τὸ λεγόμενον, ἀλλ' ἐξεδέχετο τὸν λόγον, ἵνα ἡ ἐρώτησις ἐφελκύσῃ τὴν ἐνέργειαν.

Ϛ'. Οὕτω καὶ τούτῳ παραστὰς καὶ αὐτομολήσας πρὸς τὸν κεκμηκότα ὁ ἰατρὸς (καὶ οὐδὲν θαυμαστὸν εἰ πρὸς τὸν παρὰ τὴν κολυμβήθραν κείμενον παρῆλθεν, εἴγε ηὐτομόλησεν ἐξ οὐρανοῦ πρὸς ἡμᾶς) ἠρώτα τοῦτον· θέλεις ὑγιὴς γενέσθαι[10]; ἐκ τῆς ἐρωτήσεως ἐφέλκων αὐτὸν εἰς τὴν γνῶσιν καὶ διεγείρων αὐτὸν εἰς ἐρώτησιν. μεγάλης χάριτος δωρεά. ἄμισθος γὰρ ἦν. διὰ τοῦτο καὶ αὐτόμολον εἶχε τὸν θεραπευτήν. ὁ δὲ πρὸς αὐτόν· ναί, κύριε. τὸ γὰρ πολυχρόνιόν μου τῶν νοσημάτων ποθητήν μοι ποιεῖ τὴν ὑγίειαν, κἀγὼ μὲν ποθῶ, ἄνθρωπον δὲ οὐκ ἔχω[11].

Μὴ ἀθυμήσῃς, ἄνθρωπε, ὅτι ἄνθρωπον οὐκ ἔχεις. Θεὸν ἔχεις παρεστῶτα, κατά τι μὲν ἄνθρωπον, κατά τι δὲ Θεόν· ἀμφότερα γὰρ ὁμολογητέον. οὐ γὰρ ἡ τῆς ἀνθρωπότητος ὁμολογία μὴ συνομολογουμέ-

---

1. Πρβλ. Ματθ. 20,30. 2. Ἰω. 9,29. 3. Ἰω. 1,11. 4. Ματθ. 9,27. 20,30. 5. Ματθ. 9,28. 6. Πρβλ. Ματθ. 20,32. 7. ἔνθ' ἀν. 8. Πρβλ. Ἰω. 5,17. 9. Πρβλ. Ματθ. 20,32. 10. Ἰω. 5,7. 11. Πρβλ. ἔνθ' ἀν.

νης τῆς θεότητος ὠφέλιμος, μᾶλλον δὲ κατάρας πρόξενος. ἐπικατάρατος γάρ, ὃς τὴν ἐλπίδα ἔχει ἐπ' **412** ἄνθρωπον[1]. εἰ μὲν οὖν καὶ ἡμεῖς εἰς Ἰησοῦν ἐλπίζοντες εἰς ἄνθρωπον ἐλπίζομεν, οὐχὶ δὲ καὶ τὴν θεότητα συμπλέκοντες τῇ ἐλπίδι, κατάρας ἐσμὲν κληρονόμοι. νῦν δὲ καὶ Θεὸν καὶ ἄνθρωπον **[1140]** ὁμολογοῦμεν, καὶ ἀμφότερα ἀληθῶς, [Θεὸν ἀληθῶς] ἐξ ἀληθινοῦ πατρὸς γεγεννημένον, καὶ ἄνθρωπον οὐ κατὰ φαντασίαν, ἀλλὰ κατὰ ἀλήθειαν γεγεννημένον προσκυνοῦντες ἀληθινὴν σωτηρίαν ἐκδεχόμεθα.

Ζ'. Θέλω μὲν ὑγιὴς γενέσθαι, ἄνθρωπον δὲ οὐκ ἔχω[2]. βλέπε, εἰ μή, ὅπου ἡ σωτηρία ὑστέρει, ἐκεῖ ἔδωκε τὴν ἐνέργειαν. οἱ γὰρ πολλοὶ τῶν νοσούντων καὶ οἰκίας εἶχον, ἔτι δὲ καὶ γνωρίμους, εἰ καὶ ἄλλους τινάς. οὗτος δὲ ἀληθῶς ἐν πάσῃ πενίᾳ τεθλιμμένος καὶ τῆς ἔξωθεν βοηθείας μηδεμίαν ἔχων τὴν δύναμιν, μονώτατος καταλειφθείς, ἔσχε βοηθὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸν μονογενῆ. θέλεις ὑγιὴς γενέσθαι; ναί, κύριε, ἄνθρωπον δὲ οὐκ ἔχω, ἵνα, ὅταν ταραχθῇ τὸ ὕδωρ, βάλῃ με εἰς τὴν κολυμβήθραν[3]. ἔχεις τὴν πηγήν, ὅτι π α ρ ὰ σ ο ὶ π η γ ὴ ζ ω ῆ ς[4], πηγὴν πηγοποιόν. ὃς δ' ἂν πίῃ ἐκ τοῦ ὕδατος τούτου[5], ποταμοὶ ῥεύσουσιν ἐκ τῆς κοιλίας αὐτοῦ[6], οὐχ ὕδατος κάτω ῥέοντος, ἀλλ' ὕδατος ἁλλομένου (τὸ γὰρ Ἰησοῦ οὐκ ἄνωθεν κάτω ἀναπηδᾶν ποιεῖ, ἀλλ' ἀπὸ τῶν γηίνων ἐπὶ τὰ οὐράνια), ὕδατος ἁλλομένου εἰς ζωὴν αἰώνιον[7]. πηγὴ γὰρ ἀγαθῶν Ἰησοῦς.

Η'. Καὶ τί περιμένεις κολυμβήθραν; ἔχεις τὸν ἐπὶ τῶν ὑδάτων περιπατοῦντα, τὸν τῶν ἀνέμων ἐπιτιμητήν, τὸν θαλάσσης ἡνίοχον, τὸν μὴ μόνον ἑαυτῷ κρηπῖδος δίκην ὑπεστρωμένην ἔχοντα τὴν θάλασσαν, ἀλλὰ καὶ Πέτρῳ τὴν ὁμότροπον τοῦ περιπάτου ἐνέργειαν χαρισάμενον. ἡνίκα γὰρ νὺξ ἦν ἀφεγγής, παρῆν δὲ τὸ φῶς, οὐκ ἐγνωρίζετο (Ἰησοῦς γὰρ περιπατῶν ἐπὶ τῶν ὑδάτων ἄγνωστος ἦν ὅσον ἐκ προσώπου χαρα**414**κτῆρος φαινόμενος, ἡ δὲ τῆς φωνῆς ἰδιότης ἐμήνυσε τὸν παρόντα), ὡς φάντασμα δὲ νομίσαντες ἐφοβήθησαν. ἔφη δὲ πρὸς αὐτοὺς Ἰησοῦς· ἐγώ εἰμι, μὴ φοβεῖσθε[8]. ὁ δὲ Πέτρος πρὸς αὐτὸν λέγει· εἰ σὺ εἶ, ὃν ἐγὼ οἶδα, μᾶλλον δὲ ὃν ὁ πατήρ μοι ἐμήνυσεν, κέλευσόν μοι ἐλθεῖν πρὸς σὲ ἐπὶ τὰ ὕδατα[9]. ὁ δὲ πρὸς αὐτὸν ἀφθονωτάτῃ μεταδόσει λέγει· ἐλθέ[10].

[1141] Θ'. Παρῆν τοίνυν παρὰ τὰ ὕδατα τῆς κολυμβήθρας ὁ τῶν ὑδάτων ἡνίοχος καὶ ποιητής. πρὸς ὃν ὁ παράλυτος λέγει· ἄνθρωπον οὐκ ἔχω, ἵνα, ὅταν ταραχθῇ τὸ ὕδωρ, βάλῃ με εἰς καλυμβήθραν[11]. λέγει αὐτῷ ὁ σωτήρ· τί περιμένεις ταραχὴν ὑδάτων; ἀταράχως θεραπεύθητι. τί δὲ κίνησιν φαινομένην ἐκδέχῃ; λόγῳ τὸ πρόσταγμα γίνεται ὀξύτερον νοήματος. μόνον ἔνιδε τῇ τῆς πηγῆς ἐνεργείᾳ καὶ καθυ-

---

1. Ἱερ. 5,7. 2. Πρβλ. Ματθ. 5,7. 3. ἐνθ' ἀν. 4. Ψαλμ. 35,10. 5. Πρβλ. Ἰω. 4,14. 6. Ἰω. 7,38. 7. Πρβλ. Ἰω. 4,14. 8. Πρβλ. Ματθ. 14,27. 9. Πρβλ. Ματθ. 14,28. 10. Πρβλ. Ματθ. 14,29. 11. Ἰω. 5,7.

πόπτευσον τὸν ἐν σαρκὶ φαινόμενον Θεόν, καὶ μὴ τὸν φαινόμενον σκόπει, ἀλλὰ τὸν διὰ τοῦ φαινομένου ἐργαζόμενον. ἄνθρωπον οὐκ ἔχω, ἵνα, ὅταν ταραχθῇ τὸ ὕδωρ, βάλῃ με εἰς τὴν κολυμβήθραν[1]. ὁ δὲ πρὸς αὐτόν· τί περιμένεις τὰ μικρά; τί ζητεῖς ὑδάτων ἰατρείαν; ἔγειραι, ἡ ἀνάστασίς σοι εἶπεν. πανταχοῦ γὰρ τοῖς πᾶσιν πάντα γίνεται ὁ σωτήρ, πεινῶσιν ἄρτος, διψῶσιν ὕδωρ, νεκροῖς ἀνάστασις, νοσοῦσιν ἰατρός, ἁμαρτωλοῖς ἀπολύτρωσις.

Ι΄. Ἔγειραι, ἆρόν σου τὸν κράββατον καὶ περιπάτει[2]. ἀλλὰ πρῶτον ἔγειραι, πρῶτον ἀπόβαλε τὴν νόσον. εἶτα ἀνάλαβε τὸ τῆς πίστεως νεῦρον. ἴσχυσον πρῶτον κατὰ τοῦ φέροντός σε κραββάτου, καὶ ξυλίνῳ σκεύει τὰ πολυχρονίως σεβάσματα μαθὲ βαστάζειν. καὶ προσέταττεν τὸ ξύλινον φορεῖον βαστάζειν ἐκεῖνος ὁ σωτήρ, περὶ οὗ εἴρηται· φορεῖον ἑαυτῷ ἐποίησεν ὁ βασιλεὺς ἀπὸ ξύλων τοῦ Λιβάνου. στύλους αὐτοῦ ἐποίησεν ἀργύριον, ἀνάκλιτον αὐτοῦ πορφύραν, ἐντὸς αὐτοῦ λιθόστρωτον[3]. τοῦ πάθους ἐστὶν τὰ σύμβολα ἐν τοῖς ᾄσμασιν ἀποκείμενα τοῖς νυμφικοῖς καὶ νηφαλίοις καὶ σωφρονικοῖς. μὴ γάρ, πρὸς τὴν τῶν πολλῶν ὑπόληψιν ἐκλα[1144]βὼν τὰ ῥήματα καὶ ἀτενίσας μηδέν, ἐρωτικὰ νομίσῃς εἶναι καὶ ἐμπαθῆ τὰ ᾄσματα, ἀλλὰ νυμφικὰ τὰ ῥήματα σωφροσύνης πεπληρωμένα.

416 Καὶ εἰ μὴ νοεῖς τὰ ᾄσματα, ἐλθὲ ἐπὶ τὰς παροιμίας, καὶ ὁδῷ καὶ βαθμίσιν, ἀνάβηθι ἐπ' ἐκεῖνα. ἡ σοφία ᾠκοδόμησεν ἑαυτῇ οἶκον[4], (ὡς περὶ γυναικὸς ὁ λόγος), καὶ ἀπέστειλεν τοὺς ἑαυτῆς δούλους[5]. καὶ πάλιν ἀλλαχοῦ λέγει· ἐράσθητι αὐτῆς καὶ τηρήσει σε[6]. οὐ γυναικὸς ἔρως, ἀλλὰ σοφίας τῆς ἔρωτα ἐξοριζούσης. ὅπου γὰρ σοφίας κτῆσις, ἐκεῖ καὶ ἔρωτος ἐξορισμός. οὐ γὰρ κατὰ σοφίαν τὰ πάθη, ἀλλὰ σοφὰ τὰ νοήματα. ἵπποι θηλυμανεῖς ἐγενήθησαν[7], ἄλογος ἡ ὁρμή. ἐὰν τοίνυν ἐν τοῖς ᾄσμασιν ἀκούσῃς ὡς περὶ νυμφίου καὶ νύμφης τὰ λεγόμενα, μὴ χαμαὶ πέσῃς, μηδὲ ἐμπαθῶς ἄκουε ταῦτα, ἐκ τῶν ἀπαθῶν τὰ πάθη μεταγύμναζε.

ΙΑ΄. Τὰ τοίνυν θεῖα τῶν ᾀσμάτων μελέτα, σωφροσύνης πεπληρωμένα, τοῦ πάθους Χριστοῦ μηνυτικά. καὶ γὰρ τὰ περὶ τοῦ πάθους τοῦ σωτῆρος διηγούμενα καὶ τὸν τόπον λέγει· εἰσῆλθεν εἰς κῆπον[8], διὰ τὸν ἐκεῖ ταφέντα. καὶ τῶν ἀρωμάτων ἐμνημόνευσεν· ἔλαβε μύρον μου πλῆρες[9]· ἐπληρώθη γὰρ ἡ οἰκονομία καὶ μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἔλεγεν· ἔφαγον τὸν ἄρτον μου μετὰ μέλιτός μου[10]. ἔδωκαν γὰρ αὐτῷ ἀπὸ μελισσίου κηρίον[11]. καὶ τὰ περὶ τοῦ οἴνου τοῦ ἐσμυρνισμένου[12] ἔλεγεν πάλιν τὰ ᾄσματα· ποτιῶ σε ἀπὸ τοῦ οἴνου τοῦ μυρεψικοῦ[13]. καὶ τὰ περὶ τοῦ μύρου τοῦ ἐπιχυθέντος ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐ-

---

1. Ἰω. 5,7. 2. Ἰω. 5,8. 3. Πρβλ. Ἆσμ. 3,9-10. 4. Παρμ. 9,1. 5. Παρμ. 9,3. 6. Παρμ. 4,6. 7. Ἱερ. 5,8. 8. Πρβλ. Ἆσμ. 5,1. 9. Πρβλ. Ἆσμ. 5,13. 10. Ἆσμ. 5,1. 11. Πρβλ. Λουκ. 24,42. 12. Πρβλ. Μάρκ. 15,23. 13. Ἆσμ. 8,2.

τοῦ ἀλλαχοῦ ἔλεγεν· ἕως οὗ ὁ βασιλεὺς [1145] ἐν ἀνακλίσει αὐτοῦ, νάρδος μου ἔδωκεν ὀσμὴν αὐτοῦ[1]. ἀνακειμένου γὰρ αὐτοῦ ἐν τῇ οἰκίᾳ Σίμωνος τοῦ λεπροῦ συνέτριψεν εἰσελθοῦσα γυνὴ ἀλάβαστρον μύρου νάρδου πιστικῆς πολυτίμου καὶ ἐπέχεεν ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ[2].

Οὕτω καὶ περὶ τοῦ σταυροῦ φορεῖον[3] τὸ ξύλον τοῦ σταυροῦ, τὸ βαστάζον. στύλους αὐτοῦ ἐποίησεν **418** ἀργύριον[4]. ἡ ἀρχὴ τοῦ σταυροῦ ἀργύριον ἦν, ἡ προδοσία. ὥσπερ γὰρ οἶκος περικαλλὴς ἔχει χρύσεον ὄροφον ἄνωθεν ἐπικείμενον, τὸ δὲ πᾶν τῆς κατασκευῆς στύλοι μετεωρίζουσιν, οὕτω καὶ τοῦ σταυρωθῆναι Χριστὸν καὶ ἀναστῆναι ἀργύριον ἦν ἡ ἀρχή. εἰ μὴ γὰρ Ἰούδας προέδωκεν, οὐκ ἂν ἐσταυρώθη. διὰ τοῦτο, ὡς ὀνομαστοῦ πάθους τὴν ἀρχήν, στύλους αὐτοῦ ἐποίησεν ἀργύριον.

ΙΒ'. Ἐπίβασις αὐτοῦ πορφύρα[5]. διὰ τοῦτο καὶ πορφύραν ἐνέδυσαν αὐτόν[6], παίζοντες μέν, προφητικῶς δὲ ἐργαζόμενοι· βασιλεὺς γὰρ ἦν. εἰ καὶ τὰ μάλιστα κατὰ χλεύην ἔπραττον, ἀλλ' ἔπραττον τέως· τὸ δὲ σύμβολον τῆς βασιλικῆς ἀξίας ἐγένετο. καὶ εἰ ἀκάνθινος στέφανος, ἀλλὰ στέφανος, καὶ ὑπὸ στρατιωτῶν δεδεμένος. βασιλεῖς γὰρ ὑπὸ στρατιωτῶν ἀναγορεύονται. ἐπίβασις αὐτοῦ πορφύρα, ἐντὸς αὐτοῦ λιθόστρωτον[7]. ἴσασιν οἱ τῆς ἐκκλησίας σπουδαῖοι λιθόστρωτον, τὸν λεγόμενον γαββαθᾶν[8], ἐν τοῖς Πιλάτου ὄντα.

ΙΓ'. Ταῦτα δέ μοι λέλεκται ἐν παρεκβάσει τῷ ἐπὶ τοῦ κραββάτου ἐπὶ τὸ φορεῖον ἐληλυθότι. εἶπε τοίνυν πρὸς αὐτόν· ἔγειραι, ἆρον τὸν κράββατόν σου καὶ περιπάτει[9]. πολυχρόνιον μὲν τὸ νόσημα, ὀξυτάτη δὲ ἡ ἔμπλαστρος. πολυετὴς μὲν ἡ πάρεσις, ὀξυτάτη δὲ ἡ νεύρωσις. ὁ γὰρ νεύρων ποιητής, ὁ ποικίλας παρέχων τὰς ἰατρείας τυφλοῖς, ὁ διὰ πηλοῦ ἐπιχρίσεως παραδόξως τὴν ἔμπλαστρον χαρισάμενος. τῷ γὰρ ὁρῶντι πηλὸς εἰ ἐπιχυθείη, ἐμπο[1148]δίζει τὸ βλέπειν· Ἰησοῦς δὲ διὰ πηλοῦ τοῖς μὴ βλέπουσιν τὸ βλέπειν ἐχαρίζετο. καὶ ἄλλοις πάλιν δι' ἄλλων ἡ δύναμις· ᾧ μὲν γὰρ τὸ ἔγειραι ἆρον τὸν κράββατόν σου καὶ περιπάτει[10].

Ὅση νομίζεις ἔκπληξις ἔλαβε τοὺς ὁρῶντας; ἀλλ' ἦν τὸ μὲν ὁρώμενον θαυμαστόν, ἡ δὲ ἀπιστία δεινή. καὶ νόσος μὲν **420** πολυετὴς θεραπεύεται, ἀπιστία δὲ πολυχρόνιος οὐκ ἐθεραπεύθη. ἀλλ' ἐπέμενον οἱ Ἰουδαῖοι τοῖς παθήμασιν, τὸ δὲ θεραπεύεσθαι οὐκ ἤθελον.

ΙΔ'. Εἰ δὲ δέον ἐκπλαγῆναι τὸ συμβάν, δέον προσκυνῆσαι τῶν ψυχῶν καὶ σωμάτων ἰατρόν. οἱ δὲ ἐγόγγυζον. γογγυστῶν γὰρ ἦσαν ἀπόγονοι, οἱ τὰ καλὰ διαστρέφοντες εἰς κακά, οἱ λέγοντες τὸ πικρὸν γλυκύ, καὶ τὸ γλυκὺ πικρόν[11].

---

1. Ἀσμ. 1,12. 2. Πρβλ. Μάρκ. 14,3. 3. Πρβλ. Ἀσμ. 3,9. 4. Ἀσμ. 3,10. 5. ἔνθ' ἀν. 6. Πρβλ. Μάρκ. 15,17. 7. Ἀσμ. 3,10. 8. Πρβλ. Ἰω. 19,13. 9. Ἰω. 5,8. 10. ἔνθ' ἀν. 11. Πρβλ. Ἡσ. 5,20.

Ἰησοῦς δὲ μετὰ πάσης οἰκονομίας εἰργάζετο ἐν σαββάτῳ, τὰ ὑπὲρ σάββατον ἐργαζόμενος, ἵνα ἡ ἐργασία πείσῃ. ἐπειδὴ γὰρ λόγος λόγῳ μάχεται, τὸ δὲ ἔργον ἄμαχον, ἐθεράπευεν ἐν σαββάτῳ, διδάσκων, ἵνα μὴ ὁ λόγος ἀντιλογικὸς γένηται, ἀλλ' ἡ ἐργασία πείσῃ τοὺς ὁρῶντας.

ΙΕ'. Ἔφασκον ἐκεῖνοι· σάββατόν ἐστιν, οὐκ ἔξεστί σοι ἆραι τὸν κράββατόν σου[1]. νομοθέτης παρῆν, καὶ ἄλλος τὸ οὐκ ἔξεστί σοι ἔλεγεν. κατάστησον κύριε νομοθέτην ἐπ' αὐτούς[2], περὶ τοῦ σωτῆρος εἴρηται. ὁ δὲ ἀρτίως καὶ τὴν ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα ἰατρευθεὶς παρὰ τῆς σοφίας σοφὸν λαβὼν λόγον εὐθὺς ἀποκρίνεται, οὐ νομικῶς ἀποκριθῆναι ἔχον, ἀλλὰ συντόμως ποιούμενος τὴν ἀπόκρισιν.

Ἴστε μου, φησί, πάντες τὴν πολυχρόνιον νόσον καὶ τὸ πολυετὲς τῆς ἀνακλίσεως, τὸ ἀπερίστατον τῆς ταλαιπωρίας. οὐδεὶς ὑμῶν ποτε κηδεμονικὸν ἔδειξε λαβών με καὶ πρῶτον ἐμβαλὼν εἰς τὴν κολυμβήθραν, ἵνα θεραπευθῶ. καίπερ τότε κηδεμονικὸν οὐκ ἐνδειξάμενοι πῶς νῦν τὸ νομοθετικὸν ἐλάβετε, οὐκ ἔξεστί σοι ἆραι τὸν κράββατόν σου, λέγοντες;

Συντομωτάτην τοίνυν ποιοῦμαι πρὸς ὑμᾶς τὴν ἀπόκρισιν· ὁ ποιήσας με ὑγιῆ ἐκεῖνός μοι εἶπεν[3]. εἰ ἐμοῦ καταφρονεῖτε, πρὸς τὸ πρᾶγμα τὴν ἔκπληξιν λάβετε. οὐκ ἔμπλαστρον ἐπέθηκεν, οὐκ ἰα**[1149]**τρικοῖς ἐχρήσατο μηχανήμασιν ἢ βοηθήμασιν. λόγῳ εἶπεν, καὶ τὸ ἔργον ἐπηκολούθησε. προσέταξε, καὶ τὸ πρόσταγμα ἐγὼ ἐπιτελῶ. εὐπειθὴς γέγονα τούτου τῷ προσ**422**τάγματι τοῦ διὰ προσταγμάτων θεραπεύσαντος. εἰ μὲν γὰρ ὁ προστάξας πρὸς τὸ ἰαθῆναι ἀνίσχυρος ἦν τοῖς προστάγμασιν, οὐκ ἔδει τούτοις ὑπακούειν. ἐπειδὴ δὲ λόγοις προστέτακται ἐναργὲς πολυχρόνιον παῦσαι πάθημα, δικαιότατα ἀκούω τούτου, οὗ καὶ νόσος ἀκούσασα ἀπηλλάγη. ὁ ποιήσας με ὑγιῆ ἐκεῖνός μοι εἶπεν, ἆρον τὸν κράββατόν σου[4].

ΙϚ'. Οὐκ ᾔδει ὁ θεραπευθείς, τίς ἐστιν ὁ θεραπεύων. πολὺ τὸ ἀκενόδοξον τοῦ σωτῆρος ἡμῶν παρίσταται. ἰατρεύσας γὰρ ἐξέκλινεν, ἵνα μὴ γνωρισθῇ ἐπὶ τῇ ἰατρείᾳ. ἡμεῖς δὲ πᾶν τοὐναντίον ποιοῦμεν. εἰ συμβῇ ποτε ὀνείρατα θεάσασθαι, ἢ διὰ χειρῶν βοηθῆσαι, ἢ δαίμονα δι' ἐπικλήσεως ἀπελάσαι, τοσοῦτον ἀπέχομεν τοῦ κρύψαι τὸ κατόρθωμα, ὥστε καὶ μὴ ἐρωτώμενοι καυχώμεθα. Ἰησοῦς δέ, τοῖς ἔργοις διδάσκων ἡμᾶς τὸ μὴ περὶ ἑαυτοῦ λέγειν, τὴν ἴασιν παρέχων ἐξέκλινεν ἅμα, ἵνα μὴ γνωρίζηται, εὐκαίρως ἀναχωρῶν καὶ εὐκαίρως παρών. ὅτε μὲν γὰρ ἐχρῆν κλεϊσθῆναι τὴν εὐφημίαν τοῦ κατορθώματος, τότε ἀναχωρεῖ. ὅτε δὲ τῶν ὄχλων ἀναχώρησις γέγονεν, ἵνα μετὰ τῆς σωματικῆς ἰατρείας ἐπαγάγῃ καὶ τὰ τῆς ψυχῆς τεθεραπευμένα, τότε παρὼν ἔλεγεν· ἴδε ὑγιὴς γέγονας, μηκέτι ἁμάρτανε[5].

ΙΖ'. Ποικίλος δέ ἐστιν ἰατρός, ποτὲ μὲν πρῶτον ψυχὴν θεραπεύων, εἶτα σῶμα, ποτὲ δὲ ἀντιστρόφως. μηκέτι ἁμάρτανε, ἵνα

---

1. Ἰω. 5,10. 2. Ψαλμ. 9,21. 3. Ἰω. 5,11. 4. ἔνθ' ἀν. 5. Ἰω. 5,14.

μὴ χεῖρόν σοί τι [1152] γένηται[1]. διδάσκων δι' ἑνὸς πολλούς. οὐ γὰρ πρὸς ἐκεῖνον μὲν ὁ λόγος μόνον, ἀλλὰ γὰρ καὶ πρὸς πάντας ἡμᾶς. εἴ ποτε γὰρ παθήμασιν περιπέσωμεν ἢ λύπαις ἢ ἀνάγκαις, μηδεὶς Θεῷ προσγραφέτω. ὁ γὰρ Θεὸς ἀπείραστός ἐστι κακῶν, πειράζει δὲ αὐτὸς οὐδένα[2]. ἕκαστος δὲ ἡμῶν σειραῖς ἁμαρτιῶν σφιγγόμενος μαστιγοῦται[3].

Μηκέτι ἁμάρτανε, ἵνα μὴ χεῖρόν σοί τι γένηται[4]. ἄκουε τοῦ ῥητοῦ πᾶς ἄνθρωπος, καὶ ὁ πρὸ τούτου πορνεύων ἀποτιθέσθω τὸ πάθος, καὶ ὁ πρὸ τούτου πλεονέκτης γενοῦ ἐλεήμων. ἀκουέτω ὁ ἅρπαξ, μηκέτι ἁμάρτανε.

424 Πολλὴ καὶ Θεοῦ ἡ ἀμνησικακία, δαψιλὴς ἡ χάρις. ἀλλὰ μὴ τὸ ὑπέρμετρον τῆς ἀνεξικακίας ἐφόδιον λάμβανε τῆς καταφρονήσεως, μηδ' ὅτι Θεὸς μακρόθυμος, διὰ τοῦτο ἁμάρτανε. ἀλλὰ θεραπεύθητι λοιπὸν τὰ σαρκικὰ πάθη, καὶ λέγε καὶ σὺ τὸ εὐκαίρως ἀναγνωσθέν. ὅτε γὰρ ἦμεν ἐν τῇ σαρκί, τὰ παθήματα τῶν ἁμαρτιῶν τὰ διὰ τοῦ νόμου ἐνηργεῖτο ἐν τοῖς μέλεσιν ἡμῶν[5]. ἐὰν δὲ λέγῃ ὁ ἀπόστολος, ὅτε ἦμεν ἐν τῇ σαρκί, οὐ ταύτην ἔλεγε τὴν σάρκα, ἣν περιβεβλήμεθα, ἀλλὰ τὰς σαρκικὰς πράξεις. ἔτι γε σάρκα φορῶν ἔλεγεν, ὅτε ἦμεν ἐν τῇ σαρκί. ἀλλ' ὅνπερ τρόπον μέλλοντος ἐπάγεσθαι κατακλυσμοῦ ὁ Θεὸς ἔλεγεν, οὐ μὴ καταμείνῃ τὸ πνεῦμά μου ἐν τοῖς ἀνθρώποις τούτοις, διὰ τὸ εἶναι αὐτοὺς σάρκας[6], τοῦ πνεύματος εἰς σαρκικὴν προαίρεσιν μεταβαλλομένου, οὕτω καὶ ἐνταῦθα ὁ ἀπόστολος λέγει, ὅτε ἦμεν ἐν τῇ σαρκί[7].

ΙΗ'. Μηδεὶς τοίνυν ἔστω ἐν σαρκί, ἀλλ' ἐν σαρκὶ ὢν μὴ κατὰ σάρκα περιπατείτω[8]. οὐ γὰρ βούλεται ἡμᾶς ὁ ἀπόστολος τελείως ἑαυτοὺς ἐξαγαγόντας ἐκ τοῦ κόσμου μὴ ἐργάζεσθαι φαῦλον, ἀλλ' ἐν σαρκὶ ὄντας ἡμᾶς καταδουλῶσαι τὴν σάρκα, καὶ μὴ ἄρχεσθαι ὑπ' αὐτῆς. μὴ δουλωθῶμεν, ἀλλ' ἄρξωμεν. τροφῇ χρησώμεθα συμμέτρῳ, μὴ τῇ γαστριμαργίᾳ καταφερόμενοι, ἀλλὰ χαλινοῦντες τὴν γαστέρα, ἵνα καὶ τῶν ὑπὸ γαστέρα ἄρξωμεν. ἀρχέσθω τὸ σῶμα ὑπὸ τῆς ψυχῆς, καὶ μὴ συρέσθω ἡ ψυχὴ ὑπὸ τῶν σαρκικῶν ἡδονῶν.

Μηκέτι ἁμάρτανε, ἵνα μή τί σοι χεῖ[1153]ρον γένηται[9]. κηρύσσει μὲν ἅπασιν ὁ λόγος, γένοιτο δὲ πάντα τὰ ὦτα ἀκούειν. οὐ γὰρ πᾶσα ἀκοὴ σαρκὸς δεχομένη τὸν λόγον ἤδη δέχεται εἰς τὴν διάνοιαν. διὰ τοῦτο ὁ σωτὴρ ἔλεγεν· ὁ ἔχων ὦτα ἀκούειν ἀκουέτω[10], τοῖς ἔχουσιν ὦτα σαρκὸς διαλεγόμενος.

ΙΘ'. Ἀκουέτω τοίνυν ἅπας Ἰησοῦ καὶ μηκέτι ἁμαρτανέτω. ἀλλὰ τῷ ἁμαρτιῶν συγχωρητῇ προσδράμωμεν. καὶ εἰ νοσοῦμεν, προσφύγωμεν· εἴτε ἀλγοῦμεν τὴν ψυχήν, τῷ ἰατρῷ τῆς γνώσεως ἐξακολου-

---

1. ἔνθ' ἀν. 2. Ἰακ. 1,13. 3. Πρβλ. Παρμ. 5,22. 4. Ἰω. 5,14. 5. Ρωμ. 7,5. 6. Γέν. 6,3. 7. Ρωμ. 7,5. 8. Πρβλ. Β' Κορ. 10,3. 9. Ἰω. 5,14. 10. Ματθ. 11,15.

θήσωμεν· εἴτε πεινῶμεν, τὸν ἄρτον δεξώμεθα· **426** εἴτε ἐνεκρώθημεν, τὴν ἀνάστασιν λάβωμεν. εἴτε ἐν ἀγνοίᾳ κατεγηράσαμεν, τὴν σοφίαν παρὰ τῆς σοφίας αἰτησώμεθα.

Κ'. Ἀλλ' ἐξείλκυσεν ἡμᾶς λόγος εἰς μῆκος λόγου. καὶ ἴσως γεγόναμεν ἐμπόδιον πατρικῆς διδασκαλίας. καιρὸς δὲ καλεῖ καὶ μειζόνων ἐπακοῦσαι ῥημάτων, ἵνα ὠφεληθέντες ἐκ μειζόνων ἔργων Θεῷ διὰ τῶν ἔργων τὴν δοξολογίαν ἀναπέμψωμεν, ᾧ ἡ δόξα καὶ νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΡΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΟΝ*

434 **[1165]** Τὸν εὐσεβέστατον βασιλέα, περὶ τοῦ ἐν οὐρανοῖς φανέντος σημείου τοῦ σταυροῦ ἐκ φωτός, ἐν Ἱεροσολύμοις ὀφθέντος.

Βασιλεῖ θεοφιλεστάτῳ καὶ εὐσεβεστάτῳ Κωνσταντίῳ Αὐγούστῳ
Κύριλλος ὁ ἐν Ἱεροσολύμοις ἐπίσκοπος
ἐν κυρίῳ χαίρειν.

Α'. Πρώτας ταύτας ἐξ Ἱεροσολύμων πρὸς τὴν θεοφιλῆ σου βασιλείαν ἀποστέλλω γραμμάτων ἀπαρχάς, σοί τε πρεπούσας ἀποδέξασθαι κἀμοὶ παρασχεῖν, οὐ λόγων κολακείας πεπληρωμένας, ἀλλ' ἐπουρανίων μηνυτικὰς θεοπτίας, οὐδὲ συνθέτους λόγων ῥητορικῶν πιθανότητας περιεχούσας, ἀλλ' ἁγίων σοι εὐαγγελίων προῤῥήσεσι διὰ τῆς τῶν πραγμάτων ἐκβάσεως μαρτυρούσας τὴν ἀλήθειαν.

Β'. Ἕτεροι μὲν γὰρ ἀφ' ὧν ἔχουσι τὴν τιμίαν σου πολλάκις στεφανοῦσι κεφαλήν, χρυσοκολλήτους στεφάνους λίθοις διαυγεστάτοις πεποικιλμένους προσ**[1168]**κομίζοντες, ἡμεῖς δὲ οὐ τοῖς ἀπὸ γῆς σε στεφανοῦμεν (τὰ γὰρ ἀπὸ τῆς γῆς δωρούμενα τέλος ἔχει τὴν γῆν), ἀλλ' ἐπουρανίων πραγμάτων θεϊκὴν ἐνέργειαν ἐν τοῖς τῆς θεοφιλοῦς σου βασιλείας καιροῖς τελεσθεῖσαν τῇ σῇ εὐσεβείᾳ μετὰ σπουδῆς ἄγομεν εἰς γνῶσιν. οὐχ ἵνα νῦν πρῶτον ἐξ ἀγνοίας ἔλθῃς εἰς θεογνωσίαν (φθάνεις γὰρ καὶ ἑτέρους διδάσκων, δι' ὧν εὐσεβεῖς), ἀλλ' ἵνα, ἅπερ
436 ᾔδεις, ταῦτα καὶ βεβαιωθῇς, καὶ τὸν τῆς βασιλείας προγονικὸν ὑποδεξάμενος κλῆρον, μείζοσι θεόθεν στεφάνοις ἐπουρανίοις τετιμῆσθαι μαθών, μᾶλλον Θεῷ μὲν τῷ παμβασιλεῖ καὶ νῦν τὴν πρέπουσαν ἀποδῷς εὐχαριστίαν, μείζονος δὲ τοῦ κατὰ τῶν ἐχθρῶν θάρσους πληρωθῇς, ἔργῳ τὴν σὴν βασιλείαν ἀγαπᾶσθαι πρὸς Θεοῦ, δι' ὧν ἐπὶ σοῦ θαυματουργεῖ καταλαβών.

Γ'. Ἐπὶ μὲν γὰρ τοῦ θεοφιλεστάτου καὶ τοῦ μακαρίας μνήμης Κωνσταντίνου τοῦ σοῦ πατρὸς τὸ σωτήριον τοῦ σταυροῦ ξύλον ἐν Ἱεροσολύμοις ηὕρηται, τῆς θείας χάριτος τῷ καλῶς ζητοῦντι τὴν εὐσέβειαν τῶν ἀποκεκρυμμένων ἁγίων τόπων παρασχούσης τὴν εὕρεσιν. ἐπὶ δὲ σοῦ, δέσποτα, πανευσεβέστατε βασιλεῦ, προγονικὴν εὐσέβειαν μείζονι τῇ πρὸς Θεὸν εὐλαβείᾳ νικῶντος, οὐκ ἀπὸ γῆς λοιπόν, ἀλλ' ἐξ οὐρανῶν τὰ θαυματουργήματα· καὶ **[1169]** τοῦ κυρίου

---

* Κατὰ τὴν ἔκδοσιν W. C. Reischl - J. Rupp, Cyrilli Hirosolymarum archiepiscopi opera quae supersunt omnia, vol. II, München 1860 σ. 434-440.

καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, τὸ τῆς κατὰ τοῦ θανάτου νίκης τρόπαιον, ὁ μακάριος λέγω σταυρός, φωτὸς μαρμαρυγαῖς ἀπαστράπτων ἐν Ἱεροσολύμοις ὤφθη.

Δ'. Ἐν γὰρ ταῖς ἁγίαις ταύταις ἡμέραις τῆς ἁγίας πεντηκοστῆς, νόνναις μαΐαις, περὶ τρίτην ὥραν, παμμεγέθης σταυρὸς ἐκ φωτὸς κατεσκευασμένος ἐν οὐρανῷ ὑπεράνω τοῦ ἁγίου Γολγοθᾶ καὶ μέχρι τοῦ ἁγίου ὄρους τῶν ἐλαιῶν ἐκτεταμένος ἐφαίνετο, οὐχ ἑνὶ καὶ δευτέρῳ μόνον φανείς, ἀλλὰ παντὶ τῷ τῆς πόλεως πλήθει φανερώτατα δειχθείς. οὐχ ὡς ἄν τις νοήσειεν ὀξέως κατὰ φαντασίαν παραδραμών, ἀλλ' ἐπὶ πλείοσιν ὥραις ὑπὲρ γῆν ὀφθαλμοφανῶς θεωρούμενος, καὶ ταῖς ἀπαστραπτούσαις μαρμαρυγαῖς τὰς ἡλιακὰς ἀκτῖνας νικήσας. ἦ γὰρ ἂν ὑπ' αὐτῶν νικώμενος ἐκαλύπτετο, εἰ μὴ δυνατωτέρας ἡλίου τοῖς ὁρῶσι παρεῖχε τὰς λαμπηδόνας, ὡς ἅπαν μὲν ἀθρόως ἐξ αὐτῆς εἰς τὴν ἁγίαν ἐκκλησίαν ἐπιδραμεῖν τὸ τῆς πόλεως πλῆθος, τῷ τῆς θεοπτίας φόβῳ μετ' εὐφροσύνης κατασχεθέν, νέων ἅμα καὶ πρεσβυτέρων, ἀνδρῶν τε καὶ γυναικῶν καὶ πάσης ἡλικίας, καὶ μέχρις αὐτῶν ἤδη τῶν κατ' οἴκους θαλαμευομένων **438** κορῶν, ἐντοπίων τε καὶ ξένων, χριστιανῶν τε ἅμα καὶ τῶν ἀλλαχόθεν ἐπιδημούντων ἐθνικῶν, ὁμοθυμαδὸν δὲ πάντων ὡς ἐξ ἑνὸς στόματος Χριστὸν Ἰησοῦν τὸν κύριον ἡμῶν, τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸν μονογενῆ, τὸν θαυματοποιόν, ἀνυμνούντων, ἔργῳ τε καὶ πείρᾳ παραλαβόντων, ὅτι χριστιανῶν τὸ δόγμα τὸ πανευσεβὲς οὐκ ἐν πειθοῖς σοφίας ἐστὶ λόγοις, ἀλλ' ἐν ἀποδείξει πνεύματος καὶ δυνάμεως[1], οὐχ ὑπ' ἀνθρώπων μόνον καταγγελλόμενον, ἀλλ' ἐξ οὐρανῶν θεόθεν μαρτυρούμενον.

Ε'. Ἐπεὶ τοίνυν ἡμεῖς οἱ τῆς Ἱερουσαλὴμ οἰκήτορες τὸ τοῦ θαύματος παράδοξον αὐταῖς ὄψεσι παραλαβόντες Θεῷ μὲν τῷ παμβασιλεῖ καὶ υἱῷ τῷ **[1172]** μονογενεῖ τοῦ Θεοῦ τὴν πρέπουσαν μετ' εὐχαστίας προσκύνησιν ἀπεδώκαμέν τε καὶ ἀποδώσομεν, εὐχὰς ἐκτενεῖς καὶ ὑπὲρ τοῦ θεοφιλοῦς σου κράτους ἐν τοῖς ἁγίοις τόποις πεποιημένοι τε καὶ ποιησόμενοι, ἔδει δὲ τὰς ἐπουρανίους ταύτας θεοπτίας μὴ παραδοῦναι σιωπῇ, ἀλλ' εὐαγγελίσασθαί σου τὴν ἔνθεον εὐσέβειαν, ἐξαυτῆς διὰ τούτων ἐσπουδάσαμεν τῶν γραμμάτων, ἵνα ἀγαθῷ θεμελίῳ τῆς παρὰ σοὶ προϋπαρχούσης πίστεως τὴν ἐκ τῶν προσφάτως θεόθεν ἐπιδειχθέντων γνῶσιν ἐποικοδομήσας βεβαιότερον μὲν τὸ εἰς τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ἀναλάβοις θάρσος, ὁμοῦ δὲ καὶ πάσης ἀνδρείας συνήθους πεπληρωμένος ὡς ἂν αὐτὸν ἔχων Θεὸν σύμμαχον τὸ τοῦ σταυροῦ τρόπαιον ἑτοιμότατα προσφέρῃς, καύχημα καυχημάτων τὸ δειχθὲν ἐν οὐρανῷ σημεῖον ἐπαγόμενος, οὗ καὶ τὸ σχῆμα δείξας ἀνθρώποις ὁ οὐρανὸς μειζόνως ἐκαυχήσατο.

Ϛ'. Τὸ μέντοι θαυματούργημα τοῦτο, βασιλεῦ θεοφιλέστατε, προφητῶν μαρτυρίαις καὶ Χριστοῦ φωναῖς ἁγίαις ἐν εὐαγγελίοις ἐγ-

1. Α' Κορ. 2,4.

κειμέναις ἀκολούθως ἐτελέσθη τε νῦν καὶ πάλιν μειζόνως τελεσθήσεται. ἐν γὰρ τῷ κατὰ Ματθαῖον εὐαγγελίῳ μελλόντων πραγμάτων γνῶσιν ὁ σωτὴρ τοῖς μακαρίοις ἀποστόλοις αὐτοῦ δωρούμενος καὶ δι' ἐκείνων τοῖς μετ' αὐτοὺς ὁμιλῶν λευκότατα προαναφωνῶν ἔλεγε· καὶ τότε φανήσεται τὸ σημεῖον τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῷ οὐρανῷ[1]. ἥντινα τῶν εὐαγ**440**γελίων θείαν βίβλον συνήθως εἰς χεῖρας ἀναλαβὼν τὰς περὶ τούτου κειμένας προαγγελτικὰς μαρτυρίας ἐγγράφους εὑρήσεις. ὧν μάλιστά σε, δέ**[1173]**σποτα, πυκνοτέρᾳ τῇ μελέτῃ προσέχειν παρακαλῶ, διὰ τὰ λοιπὰ τῶν κατὰ τὴν αὐτόθι γεγραμμένων ἀκολουθίαν, τῶν πραγμάτων ὑπὸ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν προαναφωνηθέντων πολλῆς μετ' εὐλαβείας δεομένων τῆς παρατηρήσεως πρὸς τὸ μηδεμίαν ἐξ ἀντικειμένης ἐνεργείας ὑπομεῖναι τὴν βλάβην.

Ζ'. Ταύτας σοι τῶν ἡμετέρων λόγων, βασιλεῦ θεοφιλέστατε, προσφέρω τὰς ἀπαρχάς, ταύτας ἐξ Ἱεροσολύμων πρώτας ἀποφθέγγομαι τὰς φωνάς σοι τῷ γνησιωτάτῳ καὶ πανευσεβεῖ μεθ' ἡμῶν Χριστοῦ προσκυνητῇ, τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν, τοῦ τὴν οἰκουμενικὴν κατὰ τὰς θείας γραφὰς ἐν Ἱεροσολύμοις τελέσαντος σωτηρίαν, τοῦ πατήσαντος μὲν ἐνταῦθα τὸν θάνατον, οἰκείοις δὲ τιμίοις αἵμασι τὰς ἀνθρώπων ἁμαρτίας ἐξαλείψαντος, ζωήν τε καὶ ἀφθαρσίαν καὶ πνευματικὴν ἐπουράνιον χάριν τοῖς πιστεύουσιν ἅπασι παρασχόντος. οὗ τῇ δυνάμει καὶ τῇ χάριτί σε εὐφραινόμενον καὶ φρουρούμενον λαμπροτέροις τε καὶ μείζοσιν εὐσεβείας ἐμπρέποντα κατορθώμασιν υἱῶν τε γνησίων βασιλικοῖς ἐναβρυνόμενον βλαστήμασιν αὐτὸς ὁ παμβασιλεὺς Θεὸς ὁ πάσης ἀγαθωσύνης πάροχος πολλαῖς ἐτῶν εἰρηνικῶν περιόδοις καύχημα χριστιανοῖς καὶ κόσμῳ σύμπαντι φυλάξῃ πανέστιον.

Η'. Ἐρρωμένον σε καὶ πάσῃ κεκοσμημένον ἀρετῇ καὶ τὴν συνήθη τῶν τε ἁγίων ἐκκλησιῶν καὶ τῆς Ῥωμαίων ἀρχῆς κηδεμονίαν ἐπιδεικνύμενον καὶ μείζοσιν εὐσεβείας βραβείοις λαμπρυνόμενον **[1176]** πολλαῖς εἰρηνικαῖς ἐτῶν περιόδοις ὁ τῶν ὅλων Θεὸς ἡμῖν χαρίσηται πανέστιον, Αὔγουστε βασιλεῦ θεοφιλέστατε, δοξάζοντα ἀεὶ τὴν ἁγίαν καὶ ὁμοούσιον τριάδα, τὸν ἀληθινὸν Θεὸν ἡμῶν, ᾧ πρέπει πᾶσα δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

---

1. Ματθ. 24,30.

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΑ

*Κυρίλλου Ἱεροσολύμων ἐκ τῆς εἰς τὸ εὐαγγέλιον ὁμιλίας, ἔνθα ὁ κύριος τὸ ὕδωρ οἶνον ἐποίησεν.**

Ἐσπούδασε μήτε δι' ὅλου φανερῶσαι τὴν ἑαυτοῦ θεότητα μήτε εἰς τὸ παντελὲς ἀποκρῦψαι. ἐσπούδασε μὴ φανερῶσαι διὰ τοὺς τότε, ἐσπούδασε μὴ ἀποκρῦψαι διὰ τοὺς μετὰ ταῦτα, ἀλλὰ δεῖξαι καὶ τῆς θεότητος αὐτοῦ καὶ τῆς ἀνθρωπότητος αὐτοῦ τρανὰς τὰς ἐνεργείας, ἵνα μήτε ἡ θεία δύναμις ἀμβλυνθῇ μήτε ἡ ἀνθρωπίνη φύσις ἀπιστηθῇ, ἐπειδὴ γὰρ ἔμελλεν αἵρεσις ἀνακύπτειν ἡ λέγουσα, ὅτι «φάντασμα ἦν τὸ σῶμα καὶ ἐξ οὐρανοῦ κατῆλθεν, οὐ γὰρ ἂν ἔλαβε τοῦ φθαρτοῦ σώματος σάρκα ἡ ἄφθαρτος φύσις, οὐδ' ἂν κατεδέξατο ῥύπον ἢ μολυσμὸν ἢ σπῖλον», ἵνα πιστώσηται ὁ Θεὸς τῶν ἀνθρώπων τὸ γένος, ὅτι τοῦτο ἐγένετο, ὃ ἐσμεν, μένων ὃ ἦν διὰ τοῦτο συνεχώρησε τῇ σαρκὶ πάσχειν τὰ ἴδια.

*Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.***

Ἐγεννήθη ἐθαυμαυτούργησεν, ἔδειξε τὴν διπλῆν ἐνέργειαν, πάσχων μὲν ὡς ἄνθρωπος, ἐνεργῶν δὲ ὡς Θεὸς ὁ αὐτός· οὐ γὰρ ἄλλος καὶ ἄλλος, εἰ καὶ ἄλλως καὶ ἄλλως.

*Κυρίλλου ἐπισκόπου Ἱεροσολύμων εἰς τὸ «Ἐγὼ πορεύομαι πρὸς τὸν πατέρα μου[1] καὶ ὃ ἐὰν αἰτήσητε ἐν τῷ ὀνοματί μου, τοῦτο ποιήσω, ἵνα δοξασθῇ ὁ πατὴρ ἐν τῷ υἱῷ»[2].****

Ἐπ' ἀμφοτέρων τῶν περὶ τῆς θεότητος καὶ τῆς ἀνθρωπότητος λεγομένων τίθησιν τὸ ἐγώ, ὡς τὴν μὲν διάνοιαν τῶν ῥημάτων ἐκ τῆς ἀκολουθίας φαίνεσθαι, τὴν δὲ διάγνωσιν τῶν φύσεων ἐκ τῆς διαφορᾶς τῶν λεγομένων. ἐκ δὲ τοῦ διαλέγεσθαι ἐν ἀμφοτέραις ὡσὰν περὶ ἑνὸς τινος τὴν τοῦ προσώπου συνάφειαν σημαίνει.

*Κυρίλλῳ Ἱεροσολύμων εἰς τὸ «δόξασίν με».*****

Ἐκ τοῦ τὸν Χριστὸν διαλέγεσθαι ἐν ἀμφοτέραις ταῖς οὐσίαις ὡσὰν περὶ ἑνός τινος τὴν τοῦ προσώπου ἑαυτοῦ συνάφειαν σημαίνει.

* Κατὰ τὴν ἔκδοσιν F. Diekamp, Doctrina Patrum de incarnatione Verbi, Münster in Westf. 1907, σ. 92-93.
** Ἐνθ' ἀν. σ. 93.
*** Κατὰ τὴν ἔκδοσιν F. Diekamp, Analecta Patristica, Orientalia Christiana Analecta 117, Rome 1938 σ. 10.
**** Κατὰ τὴν ἔκδοσιν F. Diekamp, Doctrina Patrum de incarnatione Verbi, Münster in Westf. 1907 σ. 20.
1. Ἰω. 14,12. 2. Ἰω. 14,13.

*Χρονολογία τοῦ Ἁγ. Κυρίλλου Ἱεροσολύμων.**

Τοῦ ἁγίου Κυρίλλου Ἱεροσολύμων.
Ἀπὸ Ἀδὰμ ἕως τοῦ κατακλυσμοῦ ἔτη βρν'.
Ἀπὸ τοῦ κατακλυσμοῦ ἕως τοῦ Ἀβραὰμ ἔτη ασο'.
Ἀπὸ Ἰσαὰκ ἕως Δαβὶδ ἔτη αχ'.
Ἀπὸ τοῦ Σολομῶντος ἕως τῆς αἰχμαλωσίας ἔτη φξ'.
Τὰ τῆς αἰχμαλωσίας ἔτη ο'.
Ἀπὸ τῆς αἰχμαλωσίας τῶν Ἰουδαίων ἕως τοῦ Χριστοῦ ἔτη υλ'.
Ὁμοῦ τὰ πάντα ἔτη εφ'.

* Κατὰ τὴν ἔκδοσιν J. P. Migne, Patrologiae Cursus Completus. Series Craeca, τ. 33 σ. 1204.

Ν Ο Θ Α

ΛΟΓΟΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΥΠΑΠΑΝΤΗΝ *

444 [1188] Τοῦ κυρίου ἡμῶν καὶ σωτῆρος Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ εἰς τὸν Συμεῶνα τὸν θεοδόχον.

Α΄. Χαῖρε σφόδρα, θύγατερ Σιών. κήρυττε χαράν, θύγατερ Ἱερουσαλήμ[1]. χόρευε λαὸς πόλεως τῆς **[1189]** τοῦ Θεοῦ. σκιρτήσατε πύλαι καὶ τείχη Σιὼν καὶ πᾶσα ἡ γῆ. βοήσατε τὰ ὄρη[2], καὶ οἱ βουνοὶ μεγάλα σκιρτήσατε[3]. ποταμοὶ κροτήσατε χεῖρας[4], καὶ ὄχλοι Σιὼν περιλάβετε[5], Θεοῦ παρουσίαν ἐν αὐτῇ βλέποντες. συμφωνείτω σήμερον τὰ οὐράνια τοῖς ἐπιγείοις, καὶ ἀνυμνείτω ἡ ἄνω μετὰ τῆς κάτω Ἱερουσαλήμ, διὰ Χριστὸν τὸν ἐν αὐτῇ, οὐράνιον καὶ ἐπίγειον. οὐράνιον νοεραὶ δυνάμεις περιχορεύσατε, ἐπίγειον οἱ ἐπὶ τῆς γῆς σὺν ἀγγέλοις ὑμνήσατε.

Β΄. Σήμερον γὰρ ὤφθη ὁ Θεὸς τῶν θεῶν ἐν Σιών, σήμερον δεδοξασμένα ἐλαλήθη περὶ σοῦ, ἡ πόλις τοῦ Θεοῦ[6] Ἱερουσαλήμ, ἡ πόλις τοῦ βασιλέως τοῦ μεγάλου. ἄνοιγε τὰς πύλας τῷ ἀνοίξαντι πᾶσι τὰς οὐρανίους πύλας καὶ ἀνοίξαντι πᾶσι τὰς παραδείσου πύλας καὶ ἀνοίξαντι τῶν τάφων ἐπὶ σταυροῦ τὰς πύλας καὶ συντρίψαντι ᾅδου τὰς ἀπ' αἰῶνος πύλας[7] καὶ συγκλείσαντι παραδόξως τῆς παρθενίας τὰς πύλας.

Σήμερον ὁ πάλαι τῷ Μωσῇ χρηματίσας ἐπὶ τοῦ ὄρους Σινᾶ θεοπρεπῶς πληροῖ τὸν νόμον ὑπὸ νόμον γενόμενος δουλοπρεπῶς. σήμερον ὁ Θεὸς ἀπὸ Θαιμὰν ἐν Σιὼν ἔρχεται[8]. σήμερον ὁ οὐράνιος νυμφίος μετὰ θεομήτορος παστάδος ἐν τῷ ναῷ παραγίνεται. θυγατέρες Ἱερουσαλὴμ ἐξέλθετε εἰς ἀπάντησιν αὐτοῦ[9]. τὰς λαμπάδας φαιδρῶς τῷ φωτὶ τῷ ἀληθινῷ ἐξάψατε, τοὺς χιτῶνας τῶν ψυχῶν τῷ νυμφίῳ Χριστῷ εὐτρεπίσατε.

Γ΄. Μετὰ τῆς Σιὼν οἱ τῶν ἐθνῶν λαοὶ φωτοφοροῦντες ὑπαντήσωμεν. ἐν τῷ ναῷ σὺν τῷ ναῷ καὶ Θεῷ καὶ Χριστῷ συνεισέλθωμεν. μετὰ ἀγγέλων τὸν τῶν ἀγγέλων ὕμνον βοήσω**446**μεν· ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος κύριος σαβαώθ, πλήρης ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ τῆς δόξης αὐτοῦ[10].

---

* Κατὰ τὴν ἔκδοσιν W. C. Reischl - J. Rupp, Cyrilli Hierosolymarum archiepiscopi opera, quae supersunt omnia, vol. II, München 1860 σ. 444-456.

1. Ζαχ. 9,9. 2. Ἡσ. 44,23. 3. Πρβλ. Ψαλμ. 113,6. 4. Πρβλ. Ψαλμ. 97,8. 5. Πρβλ. Ψαλμ. 47,13. 6. Ψαλμ. 86,3. 7. Πρβλ. Ψαλμ. 106,16. 8. Πρβλ. Ἀββ. 3,3. 9. Πρβλ. Ματθ. 25,6. 10. Πρβλ. Ἡσ. 6,3.

πλήρη τὰ πέρατα τοῦ κόσμου τῆς ἀγαθότητος αὐτοῦ. πλήρης πᾶσα ἡ κτίσις τῆς αἰνέσεως αὐτοῦ. πλήρης πᾶσα ἡ ἀνθρωπότης τῆς συγκαταβάσεως αὐτοῦ. τὰ οὐράνια, τὰ ἐπίγεια, τὰ καταχθόνια πλήρη τῆς εὐσπλαγχνίας αὐτοῦ, πλήρη τοῦ ἐλέους αὐτοῦ, πλήρη τῶν οἰκτιρμῶν, πλήρη τῶν δωρεῶν, πλήρη τῶν εὐεργεσιῶν αὐτοῦ.

[1192] Δ'. Τοιγαροῦν πάντα τὰ ἔθνη κροτήσατε χεῖρας[1]. πάντα τὰ πέρατα τῆς γῆς δεῦτε καὶ ἴδετε τὰ ἔργα τοῦ Θεοῦ[2]. πᾶσα πνοὴ αἰνεσάτω τὸν κύριον[3]. πᾶσα ἡ γῆ προσκυνησάτω[4], πᾶσα γλῶσσα ᾀσάτω, πᾶσα ψαλλέτω, πᾶσα δοξολογησάτω παιδίον Θεόν, τεσσαρακονθήμερον καὶ προαιώνιον, παιδίον μικρὸν καὶ παλαιὸν τῶν ἡμερῶν[5], παιδίον θηλάζον καὶ τῶν αἰώνων ποιητήν.

Βρέφος βλέπω καὶ Θεόν μοι γνωρίζω, βρέφος θηλάζον καὶ τὸν κόσμον διατρέφον, βρέφος κλαυθμηρίζον καὶ κόσμῳ ζωὴν καὶ χαρὰν χαριζόμενον, βρέφος σπαργανούμενον καὶ τῶν σπαργάνων με τῆς ἁμαρτίας λυτρούμενον, βρέφος ἐν ἀγκάλαις μητρὸς μετὰ σαρκὸς ἀληθῶς ἀνελλιπῶς ἐπὶ γῆς, καὶ αὐτὸν καὶ ἐν κόλποις τοῦ πατρὸς ἀληθῶς καὶ ἀνελλιπῶς ἐν οὐρανοῖς.

Ε'. Βρέφος βλέπω ἐκ Βηθλεὲμ εἰς Ἱερουσαλὴμ εἰσερχόμενον καὶ τῆς ἄνω Ἱερουσαλὴμ οὐδαμῶς χωριζόμενον. βρέφος βλέπω νομικῶς τῷ ναῷ θυσίαν προσάγον ἐπὶ γῆς, ἀλλ' αὐτὸ τὰς πάντων εὐσεβεῖς θυσίας δεχόμενον ἐν οὐρανοῖς, αὐτὸν ἐν ἀγκάλαις τοῦ πρεσβύτου οἰκονομικῶς καὶ αὐτὸν ἐν θρόνοις χερουβικοῖς θεοπρεπῶς[6], αὐτὸν προσφερόμενον καὶ ἁγνιζόμενον καὶ αὐτὸν τὰ πάντα ἁγνίζοντα καὶ καθαίροντα. αὐτὸς τὸ δῶρον καὶ αὐτὸς ὁ ναὸς ὤν· αὐτὸς ὁ ἀρχιερεὺς καὶ αὐτὸς τὸ θυσιαστήριον, αὐτὸς τὸ ἱλαστήριον [καὶ αὐτὸς ὁ πρεσβεύων]. καὶ αὐτὸς ὁ προσφέρων καὶ αὐτὸς ὁ ὑπὲρ κόσμου θυσία προσφερόμενος, καὶ αὐτὸς τὰ ξύλα τῆς ζωῆς καὶ τῆς γνώσεως, αὐτὸς ὁ ἀμνὸς καὶ αὐτὸς τὸ πῦρ ὑπάρχων, αὐτὸς ἡ ὁλοκαύτωσις **[1193]** καὶ αὐτὸς ἡ μάχαιρα τοῦ πνεύματος[7]. αὐτὸς ὁ ποιμὴν καὶ αὐτὸς τὸ ἀρνίον. αὐτὸς ὁ θύτης καὶ αὐτὸς ὁ θυόμενος. αὐτὸς ὁ ἀναφερόμενος καὶ αὐτὸς ὁ τὴν θυσίαν δεχόμενος. αὐτὸς ὁ νόμος καὶ αὐτὸς ὁ νῦν ὑπὸ νόμον γινόμενος[8].

448 Ϛ'. Ἀλλὰ γὰρ φέρε λοιπὸν τὰ περὶ τῆς ἡμέρας ἐκ τῶν ἱερῶν εὐαγγελίων ἀκούσωμεν. φησὶ γὰρ περὶ Χριστοῦ ὁ θαυμάσιος Λουκᾶς, ὅτι, ὅτε ἐπλήρώθησαν αἱ ἡμέραι τοῦ καθαρισμοῦ αὐτῶν κατὰ τὸν νόμον Μωϋσέως, ἀνήγαγον τὸν Ἰησοῦν εἰς Ἱερουσαλήμ, τοῦ παραστῆσαι αὐτὸν τῷ κυρίῳ, καθὼς γέγραπται ἐν τῷ νόμῳ κυρίου, ὅτι πᾶν ἄρσεν διανοῖγον μήτραν ἅγιον τῷ κυρίῳ κληθήσε-

---

1. Ψαλμ. 46,2. 2. Ψαλμ. 65,5. 3. Ψαλμ. 150,6. 4. Πρβλ. Ψαλμ. 65,4. 5. Πρβλ. Δαν. 7,9. 6. Πρβλ. Ψαλμ. 79,2. 7. Πρβλ. Ἐφεσ. 6,17. 8. Πρβλ. Γαλ. 4,4.

τ α ι[1]. Σαμουὴλ μὲν οὖν καὶ Ἰσαὰκ ὁμοῦ τε καὶ Ἰακὼβ Ἰωσήφ τε καὶ ἕτεροι οἱ ἐκ στειρώσεως παρ' ἐλπίδα τεχθέντες καὶ διανοίξαντες ἀκάρπους μήτρας μητέρων ἅγιοι τῷ κυρίῳ ἐκλήθησαν, Χριστὸς δὲ ὁ μόνος ἐκ μόνης, τοῦ μόνου μονογενής, παρθένου τεχθεὶς καὶ μὴ διανοίξας πύλας παρθενικὰς οὐχ ἅγιος τῷ κυρίῳ, ἀλλ' ἅγιος τῶν ἁγίων[2] καὶ κύριος τῶν κυρίων[3] καὶ Θεὸς τῶν θεῶν[4] καὶ πρωτότοκος τῶν πρωτοτόκων ἀρχόντων ἄρχων τε καὶ βασιλεὺς βασιλευόντων[5] καὶ κληθήσεται καὶ πιστευθήσεται καὶ προσκυνηθήσεται καὶ νῦν ἐν τῷ ναῷ ὑπὸ Συμεὼν κηρυχθήσεται.

Ζ'. Ἦν γάρ, φησίν, ἄνθρωπος ἐν Ἱερουσαλήμ, ᾧ ὄνομα Συμεών. καὶ ὁ ἄνθρωπος οὗτος δίκαιος, καὶ πνεῦμα ἅγιον ἦν ἐν αὐτῷ[6]. καὶ ἦν αὐτῷ κεχρηματισμένον ὑπὸ τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου μὴ ἰδεῖν θάνατον πρὶν ἢ ἰδεῖν τὸν Χριστὸν κυρίου. καὶ ἦλθεν ἐν τῷ πνεύματι εἰς τὸ ἱερόν. καὶ ἐν τῷ εἰσαγαγεῖν τοὺς γονεῖς τὸ παιδίον Ἰησοῦν, τοῦ ποιῆσαι αὐτοὺς κατὰ τὸ εἰθισμένον τοῦ νόμου περὶ αὐτοῦ, καὶ αὐτὸς ὁ Συμεὼν ἐδέξατο αὐτὸν εἰς τὰς ἀγκάλας αὐτοῦ καὶ ηὐλόγησε τὸν Θεὸν καὶ εἶπε· νῦν ἀπολύεις τὸν δοῦλόν σου, δέσποτα, κατὰ τὸ ῥῆμά σου ἐν εἰρήνῃ, ὅτι εἶδον οἱ ὀφθαλμοί μου τὸ σωτήριόν σου, ὃ ἡτοίμασας κατὰ πρόσωπον πάντων τῶν λαῶν, φῶς εἰς ἀποκάλυψιν ἐθνῶν καὶ δόξαν λαοῦ σου Ἰσραήλ[7].

[1196] Τίς λαλήσει τὰς δυναστείας τοῦ κυρίου, ἀκουστὰς ποιήσει πάσας τὰς αἰνέσεις αὐτοῦ[8]; ὁ κατέχων τὴν γῆν πᾶσαν δρακὶ[9] ἀγκάλαις πρεσβύτου χωρεῖται, καὶ βαστάζεται ὁ φέρων τὰ πάντα τῷ ῥήματι τῆς δυνάμεως αὐτοῦ[10].

Η'. Ἀγαλλιάσθω ὁ Ἀδὰμ διὰ Συμεὼν πρὸς Χριστὸν λέγων· νῦν ἀπολύεις τὸν δοῦλον σου, δέσποτα, κατὰ τὸ ῥῆμά σου ἐν εἰρήνῃ[11]. νῦν ἀπολύεις με τῶν αἰωνίων δεσμῶν, νῦν ἀπολύεις με τῆς φθορᾶς.
450 νῦν ἀπολύεις με τοῦ θανάτου. νῦν ἀπολύεις με τῆς λύπης, ὁ ἐμὸς υἱὸς καὶ Θεός.

Ὃν ἐν τῷ ναῷ Συμεὼν ἐναγκαλιζόμενος καὶ τὸ ξένον τῆς οἰκονομίας μυστήριον πᾶσι τοῖς ἔθνεσι καὶ Ἰουδαίοις εὐαγγελιζόμενος σκιρτᾷ καὶ ἀγαλλιᾷ, καὶ λαμπρᾷ καὶ διαπρυσίῳ φωνῇ περὶ αὐτοῦ ἀνακέκραγε λέγων· οὗτός ἐστιν ὁ ὢν καὶ προὼν καὶ ἀεὶ τῷ πατρὶ συμπαρών, ὁμοούσιος, ὁμόθρονος, ὁμόδοξος, ὁμοδύναμος, ἰσοδύναμος, παντοδύναμος, ἄναρχος, ἄκτιστος, ἀναλλοίωτος, ἀπερίγραπτος, ἀόρατος, ἄρρητος, ἀκατάληπτος, ἀψηλάφητος, ἀκατανόητος, ἀτέκμαρτος.

Θ'. Οὗτός ἐστι τῆς πατρικῆς δόξης τὸ ἀπαύγασμα. οὗτός ἐστιν ὁ χαρακτὴρ τῆς πάντων συστάσεως. τοῦτο τὸ φῶς τῶν φώτων, ἐκ πα-

---

1. Λουκ. 2,22-23. 2. Πρβλ. Δαν. 9,24. 3. Δευτ. 10,17. Ἀποκ. 12,14. 19,16. Πρβλ. Α' Τιμ. 6,15. 4. Ψαλμ. 83,8. Δαν. 2,47. 5. Πρβλ. Δαν. 2,47. Ἀποκ. 17,14. 19,16. 6. Πρβλ. Λουκ. 2,25. 7. Λουκ. 2,26-32. 8. Ψαλμ. 105,2. 9. Πρβλ. Ἠσ. 40,12. 10. Ἑβρ. 1,3. 11. Λουκ. 2,29.

τρικῶν ἀνατέλλον τῶν κόλπων. οὗτος ὁ Θεὸς τῶν θεῶν[1], καὶ ἐκ Θεοῦ Θεὸς γνωριζόμενος. οὗτος ἡ πηγὴ τῆς ζωῆς[2] ἐκ πηγῆς τῆς τοῦ πατρὸς ζωῆς προερχόμενος. οὗτος ὁ ποταμὸς τοῦ Θεοῦ, ἐξ ἀβύσσου θείας ἐκπορευόμενος, ἀλλ' οὐ χωριζόμενος. οὗτος ὁ θησαυρὸς τῆς ἀγαθότητος τῆς πατρικῆς καὶ ἀεννάου μακαριότητος. τοῦτο τὸ ὕδωρ τῆς ζωῆς[3] καὶ τὸ ζωὴν τῷ κόσμῳ χαριζόμενον. οὗτος ἡ ἀκτὶς ἡ ἄκτιστος, ἐκ προφώτου ἡλίου γεννώμενος, ἀλλ' οὐ τεμνόμενος.

[1197] Ι'. Οὗτός ἐστιν ὁ ἐκ μὴ ὄντων εἰς τὸ εἶναι Θεὸς λόγος[4] λόγῳ μόνῳ τὰ πάντα συστησάμενος. οὗτός ἐστιν ὁ ἑωσφόρος πρὸ ἑωσφόρου τὰς ἀσωμάτους διακοσμήσας δυνάμεις τῶν οὐρανίων, ἀσωμάτων, ἀοράτων στρατευμάτων καὶ ταγμάτων. οὗτός ἐστιν ὁ τανύσας τὸν οὐρανὸν μόνος καὶ περιπατῶν ἐπὶ θαλάσσης ὡς ἐπὶ ἐδάφους[5]. οὗτός ἐστιν ὁ ὁμίχλῃ σπαργανώσας τὴν ἄβυσσον[6]. οὗτός ἐστιν ὁ στερεώσας τὴν γῆν ἐπὶ τῶν ὑδάτων[7]. οὗτός ἐστιν ὁ ψάμμῳ περιτειχίσας τὴν θάλασσαν. οὗτός ἐστιν ὁ διορίσας τὸ φῶς ἀπὸ τοῦ σκότους. οὗτός ἐστιν ὁ τὴν κυκλικὴν τῶν ἀστέρων συντάξας διακόσμησιν. οὗτός ἐστιν ὁ πάντα τὸν ὁρώμενον καὶ νοούμενον κόσμον ἐν σοφίᾳ συστησάμενος. οὗτος ὁ χερσὶν ἀχειροπλάστοις ἐκ πηλοῦ διαπλάσας καὶ μορφώσας τὸν ἄνθρωπον[8]. οὗτός ἐστιν ὁ κατ' εἰκόνα Θεοῦ δημιουργήσας ἡμᾶς[9], καὶ νῦν αὐτὸς κατ' εἰκόνα τὴν ἡμετέραν γενόμενος ἄνθρωπος.

Ἄνθρωπος, ἀλλὰ μὴν καὶ Θεὸς ὁ αὐτός. ἄνθρωπος τὸ ὁρώμενον, ὅλως ὡς κἀγὼ αὐτὸς μετὰ τῶν ἐμῶν, ἵνα με καθα**452**ρίσας σώσῃ, Θεὸς τὸ νοούμενον, τέλειος ἐκ τελείου πατρὸς τὴν οὐσίαν ἔχων. ὃς ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων[10] δεσποτικῇ νῦν τὴν ἐμὴν μορφὴν ἔλαβε τὴν δουλικήν[11], οὐ μειώσας τῆς θεότητος τὸ ἀξίωμα, ἀλλ' ἁγιάσας τῆς ἐμῆς φύσεως τὸ φύραμα. ἄνω ὅλος καὶ κάτω ὅλος ὁ αὐτὸς γνωριζόμενος, ἄνω γεννηθεὶς ἀχρόνως καὶ κάτω ἀσπόρως, τῶν ἄνω ποιητὴς ὡς Θεὸς καὶ κάτω ποίημα ὡς ἄνθρωπος.

ΙΑ'. Ἀκούσατε ταῦτα, πάντα τὰ ἔθνη[12], ἄκουε, Ἰσραήλ. κύριος ὁ Θεός σου οὗτός ἐστιν ὃν ἐγὼ ὁ σὸς ἱερεὺς Συμεὼν ἐν ἀγκάλαις βαστάζων μεγάλῃ κηρύττω τῇ φωνῇ τῷ λαῷ ἐν τῷ ναῷ διαμαρτυρόμενος. διὸ προσέχετε λαός μου τὸν λόγον μου, κλίνατε τὸ οὖς ὑμῶν εἰς τὰ ῥήματα τοῦ στόματός μου[13]. τοῦτο τὸ παιδίον ἐστί, περὶ οὗ Ἡσαΐας προεκήρυξε λέγων, ὅτι παιδίον ἐγεννήθη ἡμῖν, υἱὸς καὶ ἐδόθη ἡμῖν, καὶ καλεῖται τὸ ὄνομα αὐτοῦ μεγάλης βουλῆς (τῆς τοῦ πατρὸς) ἄγγελος, θαυμαστὸς **[1200]** σύμβουλος, Θεὸς ἰσχυρός, ἐξουσιαστής, ὦ Ἰσραήλ, ἄρχων εἰρήνης, πατὴρ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος[14]. εἰ οὖν Θεὸς

---

1. Πρβλ. Ψαλμ. 83,8. Δαν. 2,47. 2. Πρβλ. Ψαλμ. 35,10. 3. Πρβλ. Ἰω. 4,14. 4. Πρβλ. Ἰω. 1,1. 5. Ἰὼβ 9,8. 6. Πρβλ. Ἰὼβ 38,9. 7. Ψαλμ. 135,6. 8. Πρβλ. Γέν. 2,7. 9. Πρβλ. Γέν. 1,26-27. 5,1. 10. Φιλιπ. 2,6. 11. Πρβλ. Φιλιπ. 2,7. 12. Ψαλμ. 48,2. 13. Ψαλμ. 77,1. 14. Πρβλ. Ἡσ. 9,5.

ἰσχυρὸς τοῦτο τὸ παιδίον, περὶ αὐτοῦ δῆλον ὅτι εἴρηκε Δαβίδ· ὀφθήσεται ὁ Θεὸς τῶν θεῶν ἐν Σιών[1]. περὶ τούτου τοῦ παιδίου Ἱερεμίας βοᾷ· ὅτι ὁ Θεὸς ἐπὶ τῆς γῆς ὤφθη καὶ τοῖς ἀνθρώποις συνανεστράφη[2].

ΙΒʹ. Τοῦτο τὸ παιδίον ἐστὶν ὁ πάλαι τῷ Ἰσραὴλ τὴν θάλασσαν διαρρήξας καὶ τὸν Φαραὼ βυθίσας καὶ τὸν νόμον δοὺς τοῖς Ἰσραηλίταις καὶ τὸ μάννα ἐπομβρίσας καὶ στύλῳ πυρὸς τὸ γένος τῶν Ἑβραίων ὁδηγήσας καὶ πέτραν ῥήξας καὶ βάτον πυροδρόσου φλογὸς ἄφλεκτον φυλάξας. τοῦτο τὸ παιδίον τεσσαρακονταετῆ φονευτὴν Μωσέα τοῦ αἰγυπτιακοῦ λαοῦ πεποίηκε καὶ τεσσαράκοντα ἔτη ποιμένα προβάτων ἀνέδειξε καὶ τεσσαράκοντα ἔτη ὁδηγὸν τῷ Ἰσραὴλ κατέστησε, καὶ τεσσαράκοντα ἡμέρας νηστεῦσαι ἐδυνάμωσεν, ὡς καὶ αὐτὸ τὸ παιδίον μετὰ τὸ βάπτισμα τεσσαράκοντα ἡμέρας ἐνήστευσε καὶ μετὰ τεσσαράκοντα ἡμέρας τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως εἰς τὴν ἄνω Ἱερουσαλὴμ ἀνελήλυθε καὶ μετὰ τεσσαράκοντα ἡμέρας τῆς ἐκ παρθένου γεννήσεως νῦν εἰς τὴν ἐπίγειον Ἱερουσαλὴμ εἰσελήλυθε.

ΙΓʹ. Περὶ τούτου τοῦ παιδίου Ἀμβακοὺμ προεκήρυξε λέγων· ὁ Θεὸς ἀπὸ Θαιμὰν ἥξει[3], τουτέστιν ἐκ τοῦ νότου. ἐκ νότου **454** γὰρ τῆς Ἱερουσαλήμ, ἐκ Βηθλεέμ, νῦν ἐκ Σιὼν εἰσελήλυθε. διὰ τοῦτο τὸ παιδίον Μωϋσῆς ὑμῖν διεμαρτύρετο λέγων, ὅτι προφήτην ὑμῖν ἀναστήσει κύριος ὁ Θεὸς ἐκ τῶν ἀδελφῶν ὑμῶν, καὶ πᾶς ὁ μὴ ἀκούων αὐτοῦ ἐξολοθρευθήσεται ἡ ψυχὴ αὐτοῦ[4].

Περὶ τούτου τοῦ παιδίου ὁ προφήτης Δαβὶδ ηὔχετο λέγων· ὁ καθήμενος ἐπὶ τῶν χερουβὶμ ἐμφάνηθι[5], ἐξέγειρον τὴν δυναστείαν σου καὶ ἐλθὲ εἰς τὸ σῶσαι ἡμᾶς[6]. καὶ πάλιν· ταχὺ προκαταλαμβανέτωσαν ἡμᾶς οἱ οἰκτιρμοί σου[7], κύριε. καὶ πάλιν· κύριε **[1201]** κλῖνον τοὺς οὐρανούς σου καὶ κατάβηθι[8]. καὶ ἄλλως· σὺ κύριε ὁ Θεὸς τῶν δυνάμεων πρόσχες τοῦ ἐπισκέψασθαι πάντα τὰ ἔθνη[9]. διὸ γνῶτε ἔθνη καὶ ἡττᾶσθε[10].

ΙΔʹ. Ἴδετε Ἰουδαῖοι καὶ πείσθητε, ὅτι τοῦτο τὸ παιδίον ὑμνοῦσιν ἄγγελοι, τούτῳ προσκυνοῦσιν ἀρχάγγελοι, τοῦτο τρέμουσιν ἐξουσίαι, τοῦτο δοξάζουσι δυνάμεις, τούτῳ δουλεύουσι τὰ χερουβίμ, τοῦτο θεολογεῖ τὰ σεραφίμ. τούτῳ δουλεύει ὁ ἥλιος, τούτῳ λειτουργεῖ σελήνη, τούτῳ ὑπακούει τὰ στοιχεῖα, τούτῳ ὑποτάσσονται αἱ πηγαί. τοῦτο τὸ παιδίον ἰδοῦσαι πύλαι ᾅδου συνετρίβησαν, πύλαι δὲ οὐράνιοι ἀνεπετάσθησαν, καὶ ᾅδης ἰδὼν ἐτρόμαξε[11]. τοῦτο τὸ παιδίον θάνατον κατήργησε, τὸν διάβολον ᾔσχυνε, τὴν κατάραν ἔλυσε, τὴν λύπην κατέπαυσε, τὸν ὄφιν συνέτριψε, τὸ μεσότοιχον διέκοψε[12], τὸ πονηρὸν χειρόγραφον τῶν ἁμαρτιῶν διέρρηξε[13], τὴν ἁμαρτίαν ἐπάτησε, τὴν πλάνην κατέλυσε, τὴν κτίσιν ἀνέστησε. τοῦτο τὸ παιδίον τὸν Ἀ-

1. Ψαλμ. 83,8. 2. Βαρ. 3,38. 3. Ἀββ. 3,3. 4. Πρβλ. Δευτ. 18,15. 18-19. Πράξ. 3,22. 5. Ψαλμ. 79,2. 6. Ψαλμ. 79,3. 7. Ψαλμ. 78,8. 8. Ψαλμ. 143,5. 9. Ψαλμ. 58,6. 10. Ἠσ. 8,9. 11. Πρβλ. Ἰὼβ 38,17. 12. Πρβλ. Ἐφεσ. 2,14. 13. Πρβλ. Κολ. 2,14.

δὰμ διέσωσε, τὴν Εὔαν ἀνέπλασε, τὰ ἔθνη ἐκάλεσε, τὸν κόσμον ἐφώτισε.

ΙΕ'. Διὸ δεῦτε καὶ ὑμεῖς φιλόχριστοι καὶ φιλόθεοι. τῇ τοῦ κυρίου καὶ δεσπότου ὑπάντῃ φαιδροὶ πάντες καὶ καθαροὶ ὑπαντήσωμεν, μὴ νομικῶς, ἀλλὰ πνευματικῶς, μὴ γαστρὶ τρυφῶντες, ἀλλὰ πνεύματι σκιρτῶντες, μὴ οἴνῳ μεθύοντες, ἀλλὰ τῷ πνεύματι ζέοντες[1]. οὕτω σήμερον φαιδροὶ φαιδρῶς τὰς λαμπάδας κοσμήσωμεν. οὕτως ὡς υἱοὶ φωτὸς[2] τοὺς κηροὺς τῷ φωτὶ τῷ ἀληθινῷ Χριστῷ προσαγάγωμεν, διότι φῶς εἰς ἀποκάλυψιν ἐθνῶν[3] τῷ κόσμῳ ἐπέφανε. διὸ ὡς φῶτα ἐκ φωτὸς ὑπὲρ χιόνα ἀναλάμψωμεν, ὑπὲρ γάλα τυρωθέντες, ὑπὲρ λίθον σάπφειρον αὐγασθέντες[4], ὑπὲρ περιστερὰς ἀσπίλους εἰς οὐρανοὺς ἀναπτάντες[5], οὕτως ἐν νεφέλαις εἰς Θεοῦ ὑπάντησιν ἐξέλθωμεν[6].

456 ΙϚ'. Ἅπαντες σήμερον καὶ διὰ παντὸς τὰ **[1204]** τῆς ἑορτῆς βοήσωμεν. μετὰ ἀγγέλων χορεύσωμεν. μετὰ ποιμένων καταυγασθῶμεν. μετὰ μάγων προσκυνήσωμεν. μετὰ τῆς Βηθλεὲμ ἑορτάσωμεν. μετὰ τῆς Σιὼν ὑπαντήσωμεν. μετὰ τοῦ ναοῦ ἁγιασθῶμεν. μετὰ τῆς παρθένου μεγαλύνοντες ἀγαλλιασθῶμεν. μετὰ Ἰωσὴφ προσενέγκωμεν ὡς δύο τρυγόνας τὴν ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα. μετὰ Συμεὼν Χριστὸν ἐναγκαλισώμεθα, καὶ μετὰ Ἄννης ἀνθομολογησώμεθα. ὅπως τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν ἐντὸς γενώμεθα χάριτι καὶ οἰκτιρμοῖς καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος σὺν τῷ πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΡΟΣ ΙΟΥΛΙΟΝ ΠΑΠΑΝ ΡΩΜΗΣ *

[1208] Ἔγραψέ ποτε Κύριλλος, ὁ γράψας τὴν ἐπιστολὴν Κωνσταντίνῳ, ἀλλ' ὁ μετ' ἐκεῖνον διαδεξάμενος τὸν θρόνον αὐτοῦ, πρὸς Ἰούλιον τῆς Ῥώμης ἐπίσκοπον, ἔγραψε λόγον, ὅτι Μέγας τόπος καὶ στέρησις γίνεται εἰς τὰς μεγάλας καὶ λαμπρὰς ἑορτάς, ὅτι τελοῦνται ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ, καὶ τὰ ἀναγνώσματα, καὶ ἡ ἀκολουθία ἀπομένουσιν ἡμιτελῆ τῶν δύο ἑορτῶν, διὰ τὸ μὴ δύνασθαι τὴν γέννησιν καὶ τὸ βάπτισμα ἐκτελέσαι τοῦ Κυρίου. Ὡς δὴ οὐ δυνάμεθα ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ ἀπαντῆσαι εἰς τόπον τοῦ βαπτίσματος (ἐπεὶ ἡ Βηθλεὲμ τρία μίλια ἀπέχει ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ κατὰ νότον, καὶ ὁ Ἰορδάνης ιε' μίλια ἀπέχει κατὰ ἀνατολάς), προσταξάτω οὖν ἡ ἁγιωσύνη σου ἐρευνῆσαι πάντα τὰ συγγράμματα τῶν Ἰουδαίων, ἅτινα σκυλεύσας ὁ Καῖσαρ Τίτος ἀπήγαγεν ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ εἰς Ῥώμην. Ἴσως εὕροις βεβαίως τὴν ἡμέραν τῆς γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ ἡμῶν.

---

* Κατὰ τὴν ἔκδοσιν J. P. Migne, Patrologiae Cursus Completus, Series Graeca, τ. 33 σ. 1208.

1. Ρωμ. 12,11. 2. Πρβλ. Ἰω. 12,36. 3. Λουκ. 2,32. 4. Πρβλ. Θρ. 4,7. 5. Πρβλ. Ἡσ. 60,8. 6. Πρβλ. Α' Θεσ. 4,7.

Τότε Ἰούλιος ὁ Ῥώμης ἐπιμελῶς ἐζήτει περὶ τῆς αἰτήσεως ταύτης καὶ συναγαγὼν πάντα τὰ γράμματα τῶν Ἰουδαίων, τὰ αἰχμαλωτισθέντα καὶ ἀχθέντα εἰς Ῥώμην, εὗρε σύγγραμμά τι Ἰωσήπου τοῦ χρονογράφου, συγγραφὲν παρ' αὐτοῦ· ὅτι ἐν μηνὶ τῷ ζ' ἐν τῇ ἑορτῇ τῆς Σκηνοπηγίας, εἰς τὴν ἡμέραν τοῦ ἱλασμοῦ, ὤφθη ὁ ἄγγελος τοῦ Θεοῦ, καὶ κωφωθεὶς ὁ ἱερεὺς διέμεινεν ἄλαλος, ἕως οὗ ἔτεκεν ἡ γυνὴ αὐτοῦ Ἐλισάβετ ἐν γήρᾳ (Ι. γήρει).

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΙΟΥΒΕΝΑΛΙΟΥ ΠΡΟΣ ΙΟΥΛΙΟΝ ΠΑΠΑΝ ΡΩΜΗΣ*

Ἔγραψε δὲ ὁ πατριάρχης Ἱεροσολύμων ὁ Ἰουβενάλιος τῷ πατριάρχῃ Ῥώμης Ἰουλίῳ περὶ τούτου, ὅτι Οὐ δύναμαι ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ ἀπαντῆσαι εἰς Βηθλεέμ, καὶ εἰς τὸν Ἰορδάνην. Καὶ γὰρ Ἰορ[1209]δάνης ἀπέχει τῆς πόλεως Ἱερουσαλὴμ κατὰ ἀνατολὰς μίλια κε', ἡ δὲ ἁγία Βηθλεὲμ κατὰ νότον τῆς πόλεως, μίλια ἕξ· καὶ οὐ δύναμαι ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ τὰς δύο ἑορτὰς ἀποτελεῖν· Παρακαλῶ οὖν τὴν σὴν ὁσιότητα, Πάτερ, ἵνα ἐρευνήσῃς τὰ ὑπομνήματα, ἢ καὶ δώσῃς ἡμῖν ἐν ἀκριβεῖ ἐρεύνῃ διὰ γραφῆς σου, τίμιε, τὴν περὶ τούτων εἴδησιν, ἐν ποίᾳ ἡμέρᾳ ἐτέχθη Χριστὸς ὁ Κύριος, καὶ ἐν ποίᾳ ἡμέρᾳ ἐβαπτίσθη. Ὡς γὰρ ἀκριβῶς ἔγνωμεν, ὅτι τὰ ἐξ ἀρχῆς ὑπομνήματα ἐξ Ἱεροσολύμων εἰς τὴν Ῥώμην ἤχθησαν ὑπὸ Τίτου καὶ Οὐεσπασιανοῦ.

Ταύτην τὴν γραφὴν δεξάμενος Ἰούλιος ὁ πατριάρχης Ῥώμης, ἐρευνήσας τὰ ὑπομνήματα, εὗρεν, ὅτι τῇ εἰκοστῇ πέμπτῃ τοῦ Δεκεμβρίου ἐγεννήθη ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, καὶ μετὰ τριάκοντα χρόνους τῆς αὐτοῦ γεννήσεως ἐβαπτίσθη ὑπὸ Ἰωάννου, ἐν τῷ Ἰορδάνῃ ποταμῷ τῇ ς' Ἰανουαρίου μηνός. Κατὰ τὴν ἔρευναν οὖν ταύτην χωρίσαντες οἱ Πατέρες τὴν ἑορτήν, γογγυσμὸς ἦν ἐν τοῖς πολλοῖς.

* Κατὰ τὴν ἔκδοσιν J. P. Migne, Patrologiae Cursus Completus, Series Graeca, τ. 33 σ. 1208-1209.

ΠΙΝΑΞ

ΤΩΝ ΧΩΡΙΩΝ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΓΡΑΦΗΣ*

* Τὰ χωρία τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης καταριθμοῦνται κατὰ τὸ κείμενον τῶν Ο'.

Π Ι Ν Α Ξ

ΘΕΜΑΤΩΝ, ΟΝΟΜΑΤΩΝ, ΠΡΑΓΜΑΤΩΝ

(Συνταχθεὶς ὑπὸ τοῦ Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Κορινθίας κ. Παντελεήμονος)

α) Οἱ πρῶτοι ἀριθμοὶ ἀναφέρονται εἰς τὴν σελίδα, οἱ δὲ μετὰ τὸ κόμμα εἰς τοὺς στίχους τῆς σελίδος.— β) Ὅταν εὑρίσκηται πρὸ τοῦ ἀριθμοῦ τῆς σελίδος τὸ σημεῖον σελ., τὸ ὄνομα ἢ πρᾶγμα ἀπαντᾶται περισσότερον ἢ δὶς εἰς τὴν αὐτὴν σελίδα.— γ) Ὅπου ἀπαντᾶται πρὸ τοῦ ἀριθμοῦ τῆς σελίδος τὸ σημεῖον σ ἢ υ - ς, αἱ σελίδες δὲν ἔχουν τοὺς στίχους ἠριθμημένους.

Ὑπεύθυνος διὰ τὴν ὕλην τοῦ τόμου ὁ κ. Ἠλίας Δ. Μουτσούλας Δ. Θ. καὶ διὰ τὰς διορθώσεις ὁ φιλόλογος κ. Εὐστράτιος Γ. Καλαντζῆς, ἐπίτιμος Διευθυντὴς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν.

Εἰς τὸν καταρτισμὸν τῶν Πινάκων συνειργάσθη μετὰ τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Κορινθίας κ. Παντελεήμονος καὶ ὁ φιλόλογος κ. Παναγιώτης Νικολόπουλος.

Σημειωτέον, ὅτι ἔνθα ἀπαντῶσι δύο ἀριθμήσεις οἱ ἐντὸς ἀγκυλῶν κατὰ τὴν παράθεσιν τοῦ κειμένου σημειούμενοι ἀριθμοὶ παραπέμπουσιν εἰς τὰς σελίδας τῆς ἐκδόσεως τοῦ J. P. Migne οἱ δὲ ἄνευ ἀγκυλῶν εἰς τὰς σελίδας τῆς ἐξ ἧς ἐλήφθησαν κριτικῆς ἐκδόσεως.

